မြန်မာနိုင်ငံ အခြေအနေ

၁၇၁၆-၅၂

သုတေသန ကျမ်းစဉ်
ကုန်းဘောင်ခေတ်
အမှတ် ၁

မြန်မာနိုင်ငံအခြေအနေ
၁၇၁၄-၅၂

ရေးသူ
ဒေါက်တာ ရီရီ
အကြီးတန်း သုတေသနမှူး
နိုင်ငံသမိုင်းသုတေသန ဦးစီးဌာန
ယဉ်ကျေးမှုဝန်ကြီးဌာန

၁၉၇၃

၁၉၇၅ ခုနှစ်၊ အုပ်ရေ ၅၀၀၀

ရန်ကုန်မြို့၊ အမှတ် ၁ နဝရတ်ရိပ်သာလမ်း၊ နိုင်ငံသမိုင်း ဦးစီးဌာန
အုပ်ချုပ်ရေးမှူး ဦးကျော်စိန် (ကင်းလွတ်ခွင့် အမှတ် ၁၂၀၁၁) က
ထုတ်ဝေသည်။

ရန်ကုန်မြို့ ၃၆၁ ပြည်လမ်း၊ စာပေဗိမာန် ပုံနှိပ်တိုက်တွင်
ဒု ညွှန်ကြားရေးမှူး (ပုံနှိပ်) ဦးခင်မောင်ကြီး (မှတ်ပုံတင် အမှတ် ၀၂၀၁၄) က
ရိုက်နှိပ်သည်။

အလုပ်အမှတ် ၈၈၇၉

မာတိကာ

အခန်း	စာမျက်နှာ
ကျမ်းဦးအမှာစာ	
၁။ ယောဘုယျအခြေအနေ	၁
၂။ မဏိပူရစစ်	၃၃
၃။ ဟံသာဝတီအရေး (ပထမပိုင်း)	၆၇
၄။ ဟံသာဝတီအရေး (ဒုတိယပိုင်း)	၉၈
နောက်ဆက်တွဲ	
၁။ ရေသဘင်ခံတော်မူခြင်း	၁၂၇
၂။ အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်ဥယျာဉ်	၁၂၈
၃။ အဟာဟောသင့်အစီအရင်	၁၃၀
၄။ ရှင်ဖြူရှင်လှသို့ ထွက်တော်မူခြင်း	၁၃၂
၅။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိမင်းအပိန့်တော်	၁၃၄
၆။ ပဒေသရာဇာ၏ အစုအင်းဖွဲ့စာတမ်း	၁၄၀
၇။ အဝမြို့ကိန်းခန်းနှင့်စပ်လျဉ်း၍ တိုင်ပင်တော်မူခြင်း	၁၄၉
၈။ သစ်တပ်ကြီးတည်ခြင်း	၁၅၀
၉။ ကသည်းဘုရင်၏ စာ	၁၅၁
၁၀။ ကသည်းဘုရင်သို့ ဗိုလ်မင်းတို့ပေးစာ	၁၅၂
၁၁။ ကသည်းဘုရင်သို့ ရာဇသံ	၁၅၃
၁၂။ သောအောင်အရေး	၁၅၄
၁၃။ သန်လျင်ကို တိုက်သိမ်းခြင်း	၁၅၆
၁၄။ ကျွေမင်းသာလှ	၁၅၇
၁၅။ သမိန်ထောနှင့် အင်္ဂလိပ်အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီ	၁၅၈
၁၆။ အဝဟံသာဝတီစစ် (၁၇၄၁)	၁၅၉
၁၇။ ဟံသာဝတီနှင့် အဝဗိုလ်မှူးတို့ ပေးစာပြန်စာများ	၁၆၁
၁၈။ သမိန်ထော	၁၆၆
၁၉။ လက်ယာဗိုလ်နှင့်ဗညားဒလ	၁၆၈
၂၀။ ကျွေအရေး	၁၆၈
၂၁။ တောင်ငူရာဇာ	၁၇၂
၂၂။ တရုတ်သံအဖွဲ့နှင့် ကျွေသူပုန်များ	၁၇၂
၂၃။ ဟံသာဝတီ အဝ ပေးစာပြန်စာများ	၁၇၅
၂၄။ အဝ ဟံသာဝတီစစ်	၁၇၉
၂၅။ အဝ ဟံသာဝတီစစ်	၁၈၀
၂၆။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ၏စာ	၁၈၁
၂၇။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ	၁၈၃
ကျမ်းကိုးစာရင်း	၁၈၇
အက္ခရာစဉ်အညွှန်း	၁၈၉

မာတိကာ

မြေပုံစာရင်း

၁။ မြန်မာနိုင်ငံအထက်ပိုင်း — စာမျက်နှာ ၁၀ နှင့် ၁၁ အကြား
၂။ ဆူးသစ်တပ် ကာရံသည့် မြို့ရွာများ — စာမျက်နှာ ၂၀ နှင့် ၂၉ အကြား
၃။ အဝမြို့ဝန်းကျင်မြို့ရွာများ — စာမျက်နှာ ၄၀ နှင့် ၄၁ အကြား
၄။ မြန်မာနိုင်ငံအောက်ပိုင်း — စာမျက်နှာ ၉၄ နှင့် ၉၅ အကြား

အတိုကောက်စာရင်း

ကဘဆ	ကုန်းဘောင်ဆက်မဟာရာဇဝင်တော်ကြီး
မရက	မဟာရာဇဝင်ကျော်
မရသ	မဟာရာဇဝင်သစ်
မှန်နန်း	မှန်နန်းရာဇဝင်တော်ကြီး
ရကမအ	ရတနာသိင်္ဃကုန်းဘောင်မြို့တည် မင်းတရားကြီးအမိန့်တော်များ
လောကဗျူဟာ	လောကဗျူဟာ (အင်ရုံစာတမ်း)
အလမ	အလောင်းမင်းတရားအရေးတော်ပုံ
JBRS	Journal of the Burma Research Society

ကျမ်းဦးအမှာစာ

ကျမ်းတကျမ်း ဖြစ်မြောက်လာရေးတွင် အကြောင်းအချက် စုဆောင်းခြင်း၊ စုဆောင်း၍ ရသမျှဖြစ်သော အကြောင်းအချက်တို့ကို စစ်ဆေးလေ့လာခြင်း၊ ထိုနောက် စီစဉ်ရေးသားခြင်းတို့သည် အဓိကဖြစ်သည်မှာ သိသာပါသည်။ မြန်မာနိုင်ငံ သမိုင်းကျမ်း ဖြစ်မြောက်လာရေးတွင်လည်း ထိုသဘောအတိုင်းပင်ဖြစ်သည်။ ဤဦးစီးဌာနသည် ရှေးဦးစွာ မြန်မာနိုင်ငံသမိုင်းဆိုင်ရာ အကြောင်းအချက်အသစ်တို့ကို ရှာဖွေခြင်း၊ စုဆောင်းခြင်း ပြုခဲ့ပါသည်။ ထိုလုပ်ငန်းသည် မဆုံးနိုင်သောလုပ်ငန်းဖြစ်သည်။ ယနေ့တိုင်ပင် မြန်မာနိုင်ငံသမိုင်းကို ပြောနိုင်သော ရှေးဟောင်းပစ္စည်းတို့သည်၎င်း၊ ပေပုရပိုက်တို့သည်၎င်း၊ မှတ်တမ်းတို့သည်၎င်း အသစ်အသစ်ပေါ်ပေါက်လျက်ရှိသည်မှာ အထင်အရှားဖြစ်သည်။

သို့ရာတွင် ယနေ့အထိ အသစ်အသစ် စုဆောင်းခဲ့သမျှတို့ကို၎င်း၊ လေ့လာခဲ့သမျှတို့ကို၎င်း အခြေခံလျက် အခါအခွင့်အားလျော်စွာ ပြည့်စုံသင့်သော မြန်မာဘာသာရေး မြန်မာနိုင်ငံသမိုင်းကျမ်းတစောင်ပဟ္ဖြစ်မြောက်လာရေးအတွက် ကြိုးပမ်းရန် လိုအပ်လာပါသည်။ အခါအခွင့်အားလျော်စွာ ပြည့်စုံခဲ့သည်ဟု ဆိုသင့်သည်လည်းဖြစ်၍ အစောဆုံးပေါ်ပေါက်ခဲ့သည်လည်းဖြစ်သော မြန်မာရာဇဝင်ကျမ်းသည် ၁၈ ရာစုနှစ်ဦးပိုင်း၌ ဦးကုလားရေးသားစီရင်ခဲ့သော **မဟာရာဇဝင်ကြီး** ဖြစ်သည်။ ထိုကျမ်းသည် အမာခံဖြစ်၍ ထိုအမာခံကိုမှီလျက်၊ မှန်နန်းရာဇဝင်စသော မြန်မာရာဇဝင်ကျမ်းတို့သည် ပေါ်ပေါက်ခဲ့ကြပါသည်။

မျက်မှောက်ခေတ်တွင် ရာဇဝင်သဘောကိုသာမက နိုင်ငံသမိုင်းသဘောကိုပါ ထည့်သွင်းစဉ်းစားလာကြပါသည်။ နိုင်ငံသမိုင်းသဘောဆိုသည်မှာ၊ အချုပ်အားဖြင့်ဆိုရသော်၊ အတိတ်ခေတ်အဆက်ဆက်တွင် လှုပ်ရှားခဲ့ကြခြင်း၊ ရုန်းကန်ခဲ့ကြခြင်း၊ အတက်အကျရှိခဲ့ကြခြင်း စသည်တို့ ပြွမ်းနေတတ်သော နိုင်ငံတနိုင်ငံ၏အကြောင်းကိုနိုင်ငံရေးဘက်မှ၎င်း၊ စီးပွားရေးဘက်မှ၎င်း၊ လူမှုရေးဘက်မှ၎င်း၊ ကိုးကွယ်မှု၊ စာပေဖန်တီးမှု ၊ပိဿကာ၊ အနုပညာ စသည် ဖန်တီးမှုစသော ယဉ်ကျေးမှုဘက်မှ၎င်း ရှုမြင်မှတ်တမ်းတင်သော နိုင်ငံမှတ်တမ်းကို ဆိုလိုပါသည်။ မြန်မာနိုင်ငံ အကြောင်းကို ရေးရန်ကြိုးပမ်းသောအခါ၊ ဆိုခဲ့သောနိုင်ငံသမိုင်းသဘောကို ပို၍ အရေးပေးရသည်။

မည်သည့်နိုင်ငံသမိုင်းကျမ်း၌မဆို၊ နိုင်ငံရေးဖြစ်စဉ်အကြောင်းသည် ကျောရိုးဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့် မြန်မာနိုင်ငံ သမိုင်းဖြစ်မြောက်လာရေးအတွက် လေ့လာကြရာတွင်၊ နိုင်ငံသမိုင်း၏ ကျောရိုးဖြစ်သော မြန်မာနိုင်ငံရေးဖြစ်စဉ်တို့ကို အခြေပြုလျက်၊ မြန်မာနိုင်ငံ စီးပွားရေးဖြစ်စဉ်၊ မြန်မာနိုင်ငံ လူမှုရေးဖြစ်စဉ်၊ မြန်မာနိုင်ငံ ယဉ်ကျေးမှုဖြစ်စဉ်တို့ကို လွတ်လပ်သော မြန်မာနိုင်ငံသားတို့၏အမြင်ဖြင့် လေ့လာကြရန်ဖြစ်သည်။ ထိုသို့လေ့လာပြီးနောက် ထုတ်ဖော် ရေးသားကြသောအခါ ခေတ်အဆက်ဆက်တွင် အကြောင်းအမျိုးမျိုးကြောင့် ဆိုခဲ့သောဖြစ်စဉ်တို့၌ အဖန်တလဲလဲပေါ်ပေါက်လာခဲ့သော ဖြစ်မှုပြောင်းမှုအမျိုးမျိုးရှိခဲ့ရာမှ၊ မျက်မှောက်ခေတ် အခြေတို့သို့ တစတစဦးတည်လာကြပုံတို့ကို သိပ္ပံနည်းကျအမြင်ဖြင့် ထုတ်ဖော်ရေးသားကြရန်ဖြစ်သည်။ စင်စစ်

မှာ အတိတ်ခေတ်မြန်မာနိုင်ငံ၏ ဖြစ်စဉ်တို့ကိုလေ့လာ၍ ထုတ်ဖော် ရေးသားခြင်းသည် မျက်မှောက်ခေတ်လွတ်လပ်သော မြန်မာနိုင်ငံ၏ အခြေအနေကို ပကတိအတိုင်း ကျကျနနားလည်၍ အနာဂတ်အလားအလာတို့ကို ချိန်ဆမျှော်မှန်းနိုင်ကြစေရန် ဖြစ်ပါသည်။

ဤစီးရီးဌာနသည် ... အခွင့်အားလျော်စွာ ပြည့်စုံနိုင်သော မြန်မာနိုင်ငံသမိုင်းတစောင် ဖြစ်မြောက်လာရေးနှင့် စပ်လျဉ်း၍ မြန်မာနိုင်ငံ လွတ်လပ်ရေးရသည့်အထိ၊ ရှေးဟောင်းခေတ်၊ အလယ်ခေတ်၊ ကုန်းဘောင်ခေတ်၊ ကိုလိုနီခေတ်ဟူ၍ ခေါင်းစဉ်အောက်တွင် ခေတ်လေးခေတ် ခွဲ၍ လေ့လာခဲ့ကြပါသည်။ လေ့လာကြသည့် ... ရှေးဟောင်းခေတ်ဆိုသည်မှာ သမိုင်းမတင်မီအခါကစ၍ပုဂံမင်းဆက်ပြတ်သည်အထိဖြစ်သော ခေတ်ကိုဆိုလိုသည်။ အလယ်ခေတ် ဆိုသည်မှာ ပုဂံမင်းဆက်ပြတ်သည်မှ ညောင်ရမ်းမင်းဆက် ပြုတ်သည်အထိဖြစ်သော ခေတ်ကိုဆိုလိုသည်။ ကုန်းဘောင်ခေတ်ဆိုသည်မှာ ညောင်ရမ်းမင်းဆက်ပြုတ်သည်မှ ကုန်းဘောင်မင်းဆက် ပြုတ်သည် အထိဖြစ်သော ခေတ်ကို ... ကိုလိုနီခေတ်ဆိုသည်မှာ ကုန်းဘောင်မင်းဆက်ပြုတ်ကျပြီး သူတို့၏လက်အောက်မှ မြန်မာနိုင်ငံလွတ်မြောက်သည်အထိဖြစ်သော ခေတ်ကိုဆိုလိုသည်။ ထိုခေတ် လေးခေတ်ကို ရေးသားကြရာတွင် ခေတ်အလိုက် ခေါင်းစဉ် အမည်များတပ်လျက် နိုင်ငံ သမိုင်းသုတေသနကျမ်းများကို သုတေသီများက အမှူးပြုရေးသား၍ ဤစီးရီးဌာနက အစဉ်တစိုက် ပုံနှိပ်ထုတ်ဝေသွားမည်ဖြစ်သည်။ ထိုသုတေသနကျမ်းများကို ရေးသားကြရာ၌ သုတေသီတို့ သည် သာမန်အားဖြင့် အဖြစ်အပျက် သက္ကရာဇ်စဉ်အတိုင်း သမိုင်းကြောင်း ပုံသဏ္ဌာန်ပေါ်လာ အောင် အားထုတ်ကြမည်ဖြစ်သည်။

နိုင်ငံသမိုင်း သုတေသနကျမ်းစဉ်အရ ဤကျမ်းသည် ကုန်းဘောင်ခေတ် အမှတ် ၁ - ဖြစ်သည်။ ဤကျမ်းတွင် ညောင်ရမ်းခေတ်မှ ကုန်းဘောင်ခေတ်သို့ ကူးပြောင်းသော မြန်မာနိုင်ငံ၌ ဖြစ်ပေါ်ခဲ့သော အဖြစ်အပျက်တို့ကို ကုန်းဘောင်ခေတ်၏ နိဒါန်း ... ဖော်ပြထားသည်။ ညောင်ရမ်းမင်းဆက်၏ နောက်ဆုံး ... ဖြစ်ကြသော တနင်္ဂနွေမင်းနှင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိတို့ လက်ထက် အနှစ် ၄၀ နီးပါးခန့်အတွင်းတွင် ကြုံလာရသော အရေးအခင်းအခြေအနေတို့နှင့် တကွ ထိုအရေးအခင်းအခြေအနေတို့ကို မအုပ်မစည်းနိုင်ခဲ့ကြသော မင်းမှူးမတ်တို့၏ အပြုအမူများ အကြောင်း ဖြစ်သည်။

ဤကျမ်းတွင် စာကိုယ်အောက်၌ အောက်ခြေမှတ်ချက်များကိုလည်းကောင်း၊ ကျမ်းအဆုံး၌ နောက် ဆက်တွဲများကိုလည်းကောင်း ဖော်ပြထားသည်။ ... မှာ၊ စာဖတ်ပရိသတ်သည် သမိုင်း အချက်အလက် ခိုင်လုံမှုရှိမရှိ သိနိုင်ကြစေရန်၍ အချို့သောအချက်အလက်များအတွက် အကျယ် သိနိုင်စေခြင်းငှာ ... ကျမ်းကိုးစာရင်းကိုလည်း ထည့်သွင်းထားသည်ဖြစ်ရာ၊ ဆက်လက်လေ့လာလိုသူများသည် ... သင့် ရနိုင်စရာရှိပါသည်။

၁၆–၇–၇၃

... မျိုး
... သုတေသန ဦးစီးဌာန။

အခန်း ၁

ယောဘုယျအခြေအနေ

ညောင်ရမ်းမင်းဆက်သည် အနောက်ဖက်လှန်မင်းလက်ထက်၊ သာလွန်မင်းလက်ထက်တို့တွင် အထွတ်အထိပ်သို့ ရောက်ခဲ့သည်။ ထို့နောက် တန်ခိုးအာဏာ မှေးမှိန်လာသည်။ ညောင်ရမ်းမင်းဆက်၏ နောက်ဆုံးမင်း ၂ ပါးဖြစ်သော တနင်္ဂနွေမင်းနှင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ မင်းများလက်ထက်၌မူကား အခြေအနေသည် ပိုမိုဆိုးဝါးလာ၍ နောက်ဆုံး၌ ညောင်ရမ်းမင်းဆက်သည် ဆုံးခန်းသို့တိုင်ခဲ့ရသည်။ ယင်းသို့ဖြစ်ခဲ့ရခြင်း၏ အကြောင်းရင်းများတွင် မဏိပူရကသည်းစစ်၊ ဟံသာဝတီအရေးနှင့် ကျွေအရေးတို့ ပါဝင်ကြသည်။ သို့ရာတွင် ယင်းတို့ကား ပဓာနကျသော အကြောင်းရင်းများမဟုတ်၊ သာမညအကြောင်းရင်းများသာ ဖြစ်သည်။ ပဓာနကျသော အကြောင်းရင်းများသည် ထိုမင်းနှစ်ပါး၏ အုပ်ချုပ်ရေး ညံ့ဖျင်းမှုကြောင့် တနေ့တခြား ပိုမိုယိုယွင်းလာသော တိုင်းပြည်အခြေအနေဖြစ်သည်။ တနည်းဆိုရသော် ညောင်ရမ်းခေတ် ဇာတ်သိမ်းခန်း၏ ပဓာနအကြောင်းရင်းနှင့် သာမညအကြောင်းရင်းတို့သည် တနင်္ဂနွေမင်းလက်ထက်၊ ကြာသပတေးမင်းဟုလည်း ခေါ်သော မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိမင်းလက်ထက်တို့တွင် အခြေခံခဲ့သည်ဟု ဆိုရမည်ဖြစ်သည်။

တနင်္ဂနွေမင်းသည် ခမည်းတော် စနေမင်း၏ အရိုက်အရာ ရွှေထီးရွှေနန်းကို ၁၇၁၄ ဩဂုတ်လ ၁၁ ရက်နေ့[1] တွင် ဆက်ခံတော်မူ၍ သိရိပဝရဓမ္မရာဇာဓိပတိ တံဆိပ်နာမံတော်ကို ခံယူတော်မူသည်။[2] ထို့နောက် ဆွေတော်မျိုးတော်များကို ဘွဲ့များချီးမြှင့်တော်မူသည်။ မိဖုရားညီအမ ၃ ပါးတွင် အကြီးကို မဟာမင်္ဂလာဒေဝီ၊ အလတ်ကို သိရိဒေဝီ၊ အငယ်ကို နန္ဒာဒေဝီ[3] တံဆိပ်နာမံတော်များ ချီးမြှင့်မြှောက်စားတော်မူ၍ နှမတော်အငယ်ကို အဂ္ဂမဟေသီ၊ ညီတော် မင်းရဲကျော်စွာကို သတိုးမင်းစော စသည်ဖြင့် ဘွဲ့အမည်အရည်များ သနားတော်မူသည်။ ယောက္ခမတော် တွင်းသင်းမှူးကြီး သိရိဇေယနော်ရထာကို မဟာသေနာပတိ ခန့်တော်မူသည်။[4]

တနင်္ဂနွေမင်းသည် နန်းတက်သျှင်နန်းတက်ချင်း ဖထွေးတော် ပုဂံမင်း[5]၏ ပုန်ကန်ထကြွမှုနှင့်

၁။ ၁၀၇၆ ခုနှစ် တော်သလင်းလဆန်း ၁၄ ရက်၊ ဗုဒ္ဓဟူးနေ့။

၂။ သိရိသီဟသူရဓမ္မရာဇာဓိရာဇာ အလမ ကိကျော။

၃။ အလတ်ကို သိရိစန္ဒာဒေဝီ၊ အငယ်ကို စန္ဒာဒေဝီ မရက ၃။ ဃကျော။

၄။ မရသ ကျဲကျော။ မရက ၃။ ဃကျော။ အလမ ကိကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၁။

၅။ ပုဂံမင်းသည် မာရ်အောင်ရတနာဘုရားဒါယကာ စနေမင်းညီတော်ရင်း စဉ့်ကူမင်းရှင် နန်းဆက်ဖြစ်၏။ စနေမင်းသည် ညီတော်ကို ချစ်မြတ်နိုးလှသဖြင့် ရှေးဦးစွာ ဝေါပလာ၊ ကျိုင်းရွှေချက် ၂ စင်းနှင့် တလုပ်မြို့ကို စားကျေးမြို့ရွာပေး၍ ၁၇၀၆ တွင် သိရိသုဓမ္မရာဇာအမည်ပေးကာ သမီးတော် စလေမင်းသမီး သိရိသုနန္ဒာနှင့် စုံဖက်တော်မူသည်။ ကွမ်းခွက်ပုံနန်း ပတ္တမြားအပြည့်စီ ရွှေထွေးအင် ဝေါအမိုးခိုနန်းစက်ကွင်း ရွှေရေးရွှေနှစ်စု အနီတစု အမှမ်းချင်ပိတ် ထောင့်သန်းကြက်မောက် ဝေါခွက်ရွှေပိန်းတိုင်ကြံဆစ်၊ ကျိုင်းရွှေချက် ၄ လည်း ပေးတော်မူသည်။ ထို့ပြင် ပုဂံမင်းကို အိမ်ရှေ့မင်းအိမ်ရာတော်တွင် အိမ်ရှေ့မင်းအိမ်တော်ကဲ့သို့ အုတ်ကြွပ်မိုး အမှမ်းချင်ပိတ်ကမွတ်ကြီးငယ် အနီသုတ်အိမ်နှင့် နေစေသည်။ နောက် ၁၇၁၀ တွင် ပုဂံမင်းဇနီးမောင်နှံကို ပုဂံမြို့ကို မြို့စားပေးတော်မူ၍ ပုဂံမြို့ပွင် သွားရောက်စံနေစေသည်။ အလမ ကုဝမ်း—ကုကျော။

ရင်ဆိုင်ရသည်။ ပုဂံမင်းသည် နောင်တော်စနေမင်း မလွန်မီကပင် ပုန်ကန်ရန် အသင့်ပြင်ဆင်ထားပြီးဖြစ်သည်။ ထိုသို့ ပြင်ဆင်နိုင်ခြင်းသည် စနေမင်း အသည်းအသန်နာ၍ မျှော်လင့်ချက်ကင်းကြောင်းကို အဆောင်တော်မြဲ ဇေယသူရက ဆက်စာနှင့် ကြံသင့်ရာကြံနိုင်ရန် အကြောင်းကြားထားသောကြောင့် ဖြစ်၏။ ပုဂံမင်းသည် ထိုသတင်းကိုရသည်မှစ၍ လက်နက်ကိရိယာ ဗိုလ်ပါဆင်မြင်း စုရုံးလျက်နေ၏။[၁] တနင်္ဂနွေမင်းနန်းတက်ပြီးနောက် ရှေးထုံးစံအတိုင်း ဖထွေးတော်ပုဂံမင်းအား သစ္စာတော်ပေးရန် မြင်းသည်အကြီး ၂ နှင့် လူ ၃၀ ကို ပုဂံမြို့သို့ စေလွှတ်သည်။ ပုဂံမင်းသည် သစ္စာပေးရန်ရောက်လာသည့် မြင်းသည်များကို မိမိ၏သစ္စာကိုသာခံရမည်ဟုဆို၍၊ သစ္စာမခံ ငြင်းဆန်သည့်မြင်းသည်များကို အကျဉ်းထားလေ၏။[၂] ထို့ပြင် ယောဆောလောင်ရှည်စသော အနောက်တလွှား၊ ပြည်တောင်ငူစသော အောက်ဘလွှားတို့ကို ပုဂံမင်း သိမ်းသွင်းပြီးနောက်၊ အထက်ကိုတလုပ်မြို့ကျေးကုက္ကဲရွာသာပိုင်အောင် ထိပါး၏။ ပုဂံမင်း ထိုသို့ပုန်ကန်ခြားနားလျှင် တောင်ငူမင်း နေမျိုးဒတ္တ[၃]သည် ပုဂံမင်းနှင့်ပူးပေါင်းရန် ချီတက်လာသည်။ ဖထွေးတော် တောင်ငူမင်းက သူပုန်အားပေးပြုလုပ်ကြောင်း ကြားသိလျှင် တနင်္ဂနွေမင်းသည် နေမျိုးသခ်ယာကို ဆင်လုံးပြင်းရင်းပေးအပ်ကာ ဖထွေးတော် နေမျိုးဒတ္တအား ဆီးဆို့စေသည်။ ထိုအရေးတွင် နေမျိုးဒတ္တတပ် ပျက်လေသည်။

ငင်းပြင် ညီတော် ပဋ္ဌနဂိုရ်စား မင်းရဲသီဟကျော်ခံလှကို ဗိုလ်မှူးခန့်တော်မူ၍ တပ်ပေါင်း ၄၀၊ ဆင် ၁၀၀၊ မြင်း ၁၀၀၀၊ စစ်သည် ၄၀၀၀၀ နှင့် ကြည်းရေဖက်ကာ ပုဂံမြို့သို့ ချီစေပြန်သည်။ မင်းရဲသီဟကျော်သည် မြစ်ကြောင်းမှ အပြင်းစုန်ဆင်း၍ ရောဝတီချင်းတွင်းမြစ်ဆုံ မင်းကန်းသို့ရောက်သောအခါ ကြည်းတပ်များ မရောက်သေးသဖြင့် ၅ ရက်မျှ ငံ့လင့်သည်။ ထိုနောက် ကြည်းတပ်ရေတပ်အရောက်ညီလျှင် ပုဂံမှ ဆီးဆို့နေသည့် သူပုန်တပ်များကို ရေတပ် ရေတပ်ချင်း၊ ကြည်းတပ် ကြည်းတပ်ချင်း ဆိုင်ပြိုင်တိုက်ခိုက်ကြ၏။ ထိုအခါ ပုဂံမှ ဆီးဆို့တိုက်ခိုက်သော သူပုန်တပ်တို့သည် လက်ထုပ်ကြောစီတိုင်အောင် ဆုတ်ခွါကြရသည်။ မင်းရဲသီဟကျော်သည် သောင်းကျန်းသူ

၁။ "ဘဝရှင် မင်းတရားကြီးလည်း ၅ လကျော်ခန့် ကိုယ်တော်မကျန်းမမာရှိသည်နှင့် တော်သလင်းလဆန်း ၁၃ ရက်၊ အင်္ဂါနေ့ ညီတော်ပုဂံမင်းက မပြက်စေပါမြဲကျွန်ရင်း ငအောင်ကျော် နန်းတော်အနောက်တံခါးက ဝင်၍အနောက်လှေကားကတက်လာသည်ကို သိတော်မူလျှင် ကိုယ်တော်ကိုထူမစေ၍ ငအောင်ကျော်ငယ်ငါခန့်ကျွန်းသာယာတော်မူပြီ။ ငါ့ညီတော်နှင့် သမီးတော်ကို နင်ပြောလေဟု ဆိုတော်မူပြီးလျှင် ဘာတိတော်မရမိန်းမောတော်မူ၏။ ငအောင်ကျော်လည်း အကြောင်းမျိုးကို သိမြင်လေသော် အသက်တော်မရှည်ချေပြီဟု လှေသို့ဆင်း၍ အပြင်းစုန်လေသည်။ မိုးသောက်တွင် ပုဂံသို့ရောက်၍ နောင်တော်ဘုရား ယခုနေ့ပင် နတ်ပြည်စံတော်မူမည်၊ အရေးကို ကြိုက်ရာကြံတော်မူတော့ဟု လျှောက်၏။ သိရိသုဓမ္မာရာဇာ အမည်တော်ရှိသော ပုဂံမင်းသည် ကျွန်တော်ရင်းတစုနှင့် အနီးအစပ်ကျေးရွာသူကြီးတို့ကို သစ္စာပေးလေ၏။" မရက ၃။ ဂဝမ်း–ဂံကျော။

၂။ မြင်းသည်များက ကျွန်ုပ်တို့ဝမ်းတွင် ရွှေနန်းရှင်သစ္စာ အပြည့်ရှိသည်ဆိုသဖြင့် ရက်လည်အောင် အကျဉ်းထား၍ သစ္စာတိုက်လေသည်။ မြင်းသည်အကြီးတို့ကလည်း ထိုအခါ ရွှေနန်းရှင်သစ္စာ ခန်းခြောက်ပါပြီဆို၍ ပုဂံမင်းသစ္စာကို အခိုက်အတန့်အားဖြင့် ခံကြရ၏။ မရသ ကဲကျော။ အလမ ကိကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၁–၂။ မရက ၃။ ဃကျော။

၃။ မင်းရဲကျော်ထင်နှင့် ရန္တမိတ်သမီး ချည်ပြစ်ကတော်ခင်ညွန့်တို့ သင့်ရာတွင်မြင်သည့်သားတော်၊ ငယ်မည် ရှင်ကျော်။ မှန်နန်း ၃။ ၃၂၆။

တို့ကို လိုက်ထပ်၍ ကျွန်းရွာသို့ ရောက်သောအခါ၊ ရေတပ်မှသည် ကြည်းသို့တက်၍ ထမ်းစင်စီးလျက် ကပ်ကဲသောကြောင့် ပုဂံစစ်သည်တို့ ပျက်ပြားဆုတ်ခွါကြရပြန်သည်။ ဆုတ်ပြေးသည့် သူပုန်သူကန်တို့ကို မင်းရဲသီဟကျော်သည် အပြင်းအထန်မလိုက်ပဲ ဖြည်းဖြည်းသာလိုက်၏။ ထို့ကြောင့် နောင်တွင် အပြစ်ပေးခြင်းခံရသည်။

မင်းရဲသီဟကျော် ဆင်လုံးမြင်းရင်းနှင့် စစ်အားကြီးချီလာကြောင်း ပုဂံမင်းကြားသိလျှင် မိမိ၏စစ်သည်တို့ အထောက်ထောက်ရှုံးနိမ့်ခဲ့သည်လည်းတကြောင်း၊ မင်းရဲသီဟကျော်၏ စစ်ရည်စစ်သွေးကို သိနှင့်သည်လည်းတကြောင်း၊ အောက်မြို့ကျေးရွာများနှင့် အနောက်တလွှားမြို့ရွာများမှ စစ်ကူများ မရောက်သေးသည်လည်းတကြောင်း ထိုအကြောင်းတို့ကြောင့် ပုဂံမြို့မှ တိမ်းရှောင်ထွက်ပြေးရန် အကြံအစည်ပြုလေသည်။ လူသိသူမြင် ထွက်ခွါသွားလျှင် မြို့ရွာထိတ်လန့်ပျက်ပြား၍ အဝစစ်သည်များ ချက်တပြုတ် လိုက်ထပ်မည်ကို စိုးရွံ့သဖြင့် ပရိယာယ်ပြုကာ ပွဲသဘင် ကြီးစွာခံစေသည်။ ပွဲကျင်းပဆဲတွင် သားမယားကိုယူဆောင်လျက် ပုဂံမင်း တိတ်တဆိတ် လှေဖောင်စီးကာ စုန်ပြေးလေ၏။ ပြည်မြို့အထက်တွင် ပုဂံမင်းနှင့် မိဖုရားသည် သမီးတော် ၂ ပါးကို ဖောင်တွင်ထားခဲ့၍ အရှေ့သို့ထွက်သွားကြ၏။ အဝစစ်သည်များသည် ပုဂံမင်းထွက်ပြေးသည်ကိုသိ၍ လိုက်လံရှာကြသော်လည်း ရှာမရချေ။ ပုဂံမင်းပျောက်ကွယ်ခဲ့သဖြင့် ပုဂံမင်း ရှင်နန်းဆက်ကို ရေးသူဟောင်းများက ပုဂံမင်းပျောက်ဟု ခေါ်စမှတ်ပြုကြသည်။

ပုဂံမင်းထွက်ပြေးလျှင် တောင်ငူမြို့ဝန် နေမျိုးဒတ္တသည် အညံ့မခံပဲ မနေဝံ့သောကြောင့် နေမျိုးသင်္ခယာတပ်သို့ အကြည်အသာ ဝင်ရောက်လာသည်။ နေမျိုးသင်္ခယာသည် ရွှေဘဝါးတော်အောက်သို့ စစ်ကဲနားခံနှင့်တကွ ပို့ဆက်၏။ နေမျိုးဒတ္တကို ခမည်းတော်ဘုရားက အမိခြားညီတော်ဖြစ်၍ ယုံကြည်ကိုးစားလျက် တိုင်းကြီးခရိုင်ကြီးဖြစ်သော ကေတုမတီတောင်ငူမြို့ကို အပ်နှင်းတော်မူထားပါလျက်၊ အရေးအကြောင်းပေါ်ပေါက်လာသည့်အခါ ကျေးဇူးသစ္စာတော်ကို မစောင့်မသိ သူပုန်သူကန်ပုဂံစားအား ကူညီထောက်ပံ့သူဖြစ်သည်ဟု တနင်္ဂနွေမင်း အမျက်တော်ရှ၍ နေမျိုးဒတ္တကို အပြစ်အလျောက် စီရင်စေသည်။ မင်းညီမင်းသား ဗိုလ်မှူးတပ်မှူးတို့ကိုလည်း နောင်သည်ကဲ့သို့ မပြုကျင့်ဝံ့အောင် နေမျိုးဒတ္တအား စီရင်သည်ကို ကြည့်ရှုစေသည်။ ထို့ပြင် ခမည်းတော် စနေမင်း သည်းထန်စွာ နာနေကြောင်းကို ပုဂံမင်းအား သတင်းပေးပို့ခဲ့သော အဆောင်တော်မြဲ ဇေယသူရခံပုကို ဖွားချေအရပ်သို့ပို့၏။ ပုဂံမင်းကို ကူညီရန်ချီလာသည့် ပြည်နှင့် ဟံသာဝတီတပ်များကမူကား ပုဂံမင်းထွက်ပြေးကြောင်း သတင်းရရှိလျှင် တနင်္ဂနွေမင်းတပ်များကို ကူညီရန်ချီလာသည့်ဟန် ပုဂံသို့အရောက် ချီတက်လာကြသဖြင့် ချမ်းသာရာရကြ၏။

မင်းရဲသီဟကျော်သည် ပုဂံမြို့ကိုသိမ်းယူပြီးနောက် နေသားတကျရှိစေရန် စီမံခန့်ခွဲ၍ ရွှေမြို့တော်မှ အခေါ်တော်ရောက်သောအခါ ဖမ်းဆီးရမိထားသော ပုဂံမင်းသမီး ၂ ယောက်ကို ဆောင်ယူလျက် ရာဇဌာနီအဝသို့ ပြန်ခဲ့၏။ ရောက်သောအခါ ပုဂံမင်းကို မဖမ်းမဆီးသည့်အတွက် အပြစ်တော်တင်၍[၁] စည်းစိမ်ချမ်းသာစားကျေးမြို့ရွာ အဆောင် အရွက်များကို နုတ်သိမ်းတော်မူသည်။

၁။ ဘုရင်မင်းမြတ်က သတိုးသီဟကျော်သည် ပုဂံမင်းအား ဖထွေးတော်ဖြစ်သဖြင့် ဖမ်းဆီးမိချေသော် အပြစ်အလျောက် စီရင်ရမည်ကို စိုး၍ မဖမ်းမဆီးနေသည်ဟု အပြစ်တော်တင်တော်မူ၏။ မရသကျဲကျော။

နောက်မှ စိတ်တော်ပြေသောအခါ စည်းစိမ်ခမ်းနား မြို့ပြကျေးရွာများကို ပေးမြဲပေးသည့်ပြင် ကွမ်းခွက်အနား ပတ္တမြားစီနှင့် ဝတ်တော်မူသော လက်စွပ်တော်များကိုလည်း သနားတော်မူသည်။[၁]

ရာထူးကြီးခန့်ထားသည်မှာ အေဒီ ၁၇၁၄ ခု၊ နန်းတက်ပြီးစတွင် တနင်္ဂနွေမင်းသည် ဝန်ကြီးဇေယနန္ဒမိတ်ကို သက်ရှည်နော်ရထာ၊ ဝန်ကြီးလကျ္ခာရန္တမိတ်ကို သီရိဇေယကျော်ထင်ဘွဲ့များ ချီးမြှင့်၍ ဝန်ကြီးအရာနှင့်ပင် စီရင်စေသည်။ သက်ရှည်နော်ရထာ သေလွန်သောအခါ သီရိဇေယကျော်ထင် တဦးတည်းသာ ဝန်ကြီးအရာနှင့်စီရင်ရ၏။[၂] ဤသို့ ဝန်ကြီးတပါးတည်းရှိရာမှ ၁၇၁၉ ခုသို့ ရောက်လတ်သော် သက်ရှည်နော်ရထာညီ ဆင်ဝန်ဇေယကာမဏီနှင့် ဝန်ထောက် လကျ္ခာရန္တသူတို့ကို ဝန်ဖက်ခန့်၍ သီရိဇေယကျော်ထင်နှင့်အတူ စီရင်စေပြန်သည်။ ထိုဝန်ဖက် ၂ ဦး သေလွန်သောအခါ သီရိဇေယကျော်ထင်ကို နေမျိုးဇေယနော်ရထာဘွဲ့နှင့် ပဦးတည်း ပြည်ကြီးဝန်ကို ထမ်းရွက်စေပြန်သည်။[၃] အေဒီ ၁၇၂၅ ခုနှစ်တွင် အသည်ဝန် သီရိဇေယသင်္ခယာနှင့် လကျ္ခာဝင်းမှူး လက်ဝဲဘိနန်သူတို့ကို ဝန်ဖက်ခန့်ပြန်၍ နေမျိုးဇေယနော်ရထာ[၄]နှင့်အတူ စီရင်စေသည်။ တွင်းသင်းမင်းကြီး အနိစ္စရောက်လေသော် အတွင်းဝန်ဇေယသင်္ကြန်ကို သီရိသင်္ခယာ၊ လကျ္ခာဘိနန်သူတို့နှင့် ဖက်တွဲစီရင်စေ၏။[၅]

တဖန် နန်းတွင်းရေးများကို ကြည့်လျှင်လည်း ၁၇၁၅ ခုနှစ်တွင် ရွှေနန်းတော် အနောက်တောင်ယွန်းတာ ၅၀၀ ကွာ ဖို့အင်းအရပ်တွင် မြတ်နန်းဘုံစံအမည်ရှိသော ယာယီနန်းတော်ကို တည်ဆောက်တော်မူသည်။[၆]

တနင်္ဂနွေမင်းသည် သားတော် စဉ့်ကူးမင်း[၇]ကို အကြိမ်ကြိမ်ချီးမြှင့် မြှောက်စားခဲ့သည်။ အေဒီ ၁၇၂၀ ခုနှစ်တွင် စဉ့်ကူးမင်းကို နားထွင်းသျှောင်ထုံး မင်္ဂလာပြုရာ၌ လက်ဖွဲ့သည်များအနက် ဝေါပလာ၊ ကျိုင်းရွှေချက် ၂ လည်း ပါဝင်သည်။ မင်းရဲမြင်းမှူးရွှေဖိုး[၈]အား စာသင်ဆရာအဖြစ် ပေးတော်မူသည်။[၉] ထို့နောက် ၁၇၃၀ ဧပြီလ ၂၁ ရက်နေ့တွင်[၁၀] သားတော်စဉ့်ကူးမင်းကို အိမ်ရှေ့အရာ ဆောက်နှင်းတော်မူပြန်သည်။[၁၁]

၁။ မရသ ကျဲ့ဝမ်း–ကျဲကျော။ အလမ ကိဝမ်း–ကုဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၂–၃။ မရက ၃။ ဃဲကျော–ဃာဝမ်း။
၂။ အလမ ကုကျော။ မသဂ ၄၅။ ၁၄၂။
၃။ အလမ ကုကျော။ မသဂ ၄၅။ ၁၄၂။
၄။ နေမျိုးဇေယနော်ရထာကိုလည်း အတွင်းသင်းမှူးခန့်တော်မူ၍ အမှာတော်စာခေါင်းတွင် တွင်းသင်းမင်းကြီး နေမျိုးဇေယနော်ရထာ မှာလိုက်သည်ဟူ၍ စာခေါင်းတပ်ရသည်။ အလမ ကူကျော။
၅။ အလမ ကူကျော။
၆။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၄။ မရက ၃။ ဃိဝမ်း။
၇။ မိဖုရားကြီး သီရိမဟာမင်္ဂလာဒေဝီတွင် မြင်သည့်သားတော်။
၈။ ဤသူသည် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ လက်ထက်တွင် ပြည်ရွာချောက်ချားစေခဲ့၏။
၉။ အလမ ကူဝမ်း။
၁၀။ ၁၀၉၂ ခုနှစ်၊ ကဆုန်လပြည့်ကျော် ၁ ရက်နေ့။
၁၁။ စဉ့်ကူးမင်းအိမ်ရှေ့နှင်း အခမ်းအနား၊ လက်ဖွဲ့စာရင်းစသည်များကို အလမ ကေဝမ်း–ကျေကျော။ မရက ၃။ ဃုဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၇။ မဟာရာဇဝင်ကြီး ၃။ (ယဉ်ကျေးမှု) ၃၁၆။ မဟာရာဇဝင်ကြီး ၃။ (ဟံသာဝတီ) ၃၉၇ တွင်ရှု။

တနင်္ဂနွေမင်းလက်ထက် စာပေကဏ္ဍတွင် ထင်ရှားသော အကြောင်းအရာမှာ မဟာရာဇဝင်ကြီး ပြုစုခြင်းဖြစ်သည်။ ထိုရာဇဝင်ကြီးကို စဉ့်ကိုင်သူဌေးသား ဦးကုလားပြုစုသည်။ ခေတ်အခါအားလျော်စွာ အတော်အတန်ပြည့်စုံသော ကျမ်းဖြစ်သည်ဟု ဆိုရလိမ့်မည်။ မြန်မာစာ စကားပြေ အရေးအသား ချောမောပြေပြစ်သည်ဟု ပညာရှိတို့ နှလုံးပိုက်ကြသည်။

တနင်္ဂနွေမင်းလက်ထက်တွင် ရေ၊ လျှင်နှင့် မီးဘေးတို့ကြောင့် ပြည်သူပြည်သားတို့ ဒုက္ခတွေ့ကြရ၏။ ဥပမာ– နန်းတက်ပြီးစ ၁၇၁၄ ခုနှစ်၊ ဩဂုတ်လတွင် ရေအလွန်ကြီးသည်။[၁] ထိုနှစ်တွင်ပင် လျှင်ကြီးပြင်းစွာလှုပ်၍ ကျောင်းဘုရားအများ ပြိုပျက်ကျသည်။[၂] အေဒီ ၁၇၂၀ ခု၊ ဇန္နဝါရီလ ၃၁ ရက်နေ့တွင်[၃] အနောက်သဘင်ခံတော်မူဆဲ ကိုယ်လုပ်တော် မန်ကျည်းကန်ကတော်အဆောင်ကစ၍ မီးလောင်ရာ ရွှေနန်းတော်အလုံးကို မီးသင့်သည်။[၄] အေဒီ ၁၇၃၁ ခုနှစ်တွင် မြို့အရှေ့မြောက်ထောင့် ပေါက်ပေါက်သည်အရပ်တွင် ရေတိုက်စား၍ ပြိုပျက်သည်။[၅]

မြန်မာမင်းတိုင်းလိုပင် ဘုရားကျောင်း ကုသိုလ်ကောင်းမှု ပြုလုပ်လေ့ရှိ၏။ တနင်္ဂနွေမင်းလည်း ထုံးတမ်းစဉ်လာအရ ကုသိုလ်ကောင်းမှု အများအပြား ပြုလုပ်ခဲ့သည်။ ထင်ရှားသည့်ကုသိုလ်တော်များမှာ ခမည်းတော်စနေမင်း ပလဲပအရပ်၌ တည်ဆောက်ခဲ့သော စေတီတော်ကို ရွှေလုံးတော်ပြည့်ကပ်လှူ၍ ရွှေထီးအထွတ် တင်လှူတော်မူ၍ လောကမာန်အောင် သမိုက်တော်မူခြင်း[၆]၊ ၁၇၁၇ ခုနှစ်တွင် မှန်စီကျောင်းကို တည်တော်မူ၍ ချင်းတွင်းရွာဆရာတော်အား ဂုဏာဝိန္ဒရာဇဂုရုဟူသော တံဆိပ်တော်အပ်နှင်းလျက် တင်လှူတော်မူခြင်း[၇]၊ ၁၇၁၈ ခုနှစ်တွင် လောကမာန်အောင်ဘုရားရှင်ကို ပွဲသဘင်ခံ၍ သံဝေဂအနုမောဒနာခေါ်သည့်ပြင် ဦးနက်ချောင်းနားစေတီနှင့်ကျောင်း၊ စကိုင်းရှင်လှပဒ္မမာလိန်ဘုရားနှင့် စောင်းတန်း ၃ သွယ်၊ လောကဒုဿမာရ်အောင်စေတီ၊ တောင်လေးလုံးတွင် ကြေငြာလုံ့မြူး သာထွန်းဦးဘုရားနှင့် ဂန္ဓမာဒနတောင် ဇောတိရသမာရ်အောင်ဘုရားရှင်များကို တည်တော်မူခြင်း[၈]၊ ၁၇၂၀ ပြည့်နှစ်တွင် မိုးထိကျောင်းကို အောင်မြေစံလွှတ်ဟူသော ဌာနတံဆိပ်ကပ်လှူ၍ ရှင်အနန္တဓဇဆရာတော်[၉]အား တင်လှူခြင်း[၁၀]၊ ရှင်ဖြူရှင်လှဘုရားကျောင်းတော်သစ်နှင့် ဘုရားရင်ပြင်တော်ပေါ်တွင် မှန်စီရွှေချစရပ်ကြီး တည်ဆောက်ခြင်း[၁၁]၊ ၁၇၂၅ ခုနှစ်တွင် စကိုင်းမြစ်ဆိပ် သောတာပန်အရပ်၌ ကျောက်ဖြူဆင်းတုကြီး ထုလုပ်၍

၁။ အလမ ကုဝမ်း။ ယင်းသည်ကို 'ရေရှူးသည်'ဟု ရာဇဝင်ကျမ်းများ၌ဆို၏။

၂။ အလပ ကုဝမ်း။

၃။ ၁၀၈၁ ခုနှစ်၊ တပေါင်းလဆန်း ၅ ရက်နေ့။

၄။ အကျယ်ကို မရသ ကျော်ဝမ်း–ကျော်ကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၅–၆။ ဃိဝမ်း–ဃိကျော။ အသမ ကေကျော–ကူဝမ်း ရှု။

၅။ "မြို့အရှေ့မြောက်ထောင့် ပေါက်ပေါက်သည်အရပ်တွင် ရေထိခိုက်၍ ကမ်းပြိုသည်ကို ယိုးဒယား ဆရာအင်းမန္တရားစီရင်၍ သောင်ထွန်း၏။" မရက ၃။ ဃုကျော။ မရသ ကျားကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၈ လည်းရှု။

၆။ မရက ၃။ ဃိဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၄။

၇။ အလမ ကုကျော။

၈။ အလမ ကုကျော။

၉။ ထိုဆရာတော် ပျံလွန်တော်မူသောအခါ ပိဋကတ်တော်မ ရှင်ဂမ္ဘီသာရကို တင်လှူပြန်သည်။

၁၀။ အလမ ကူဝမ်း။

၁၁။ အလမ ကူဝမ်း။

လေးကျွန်းမာရ်အောင် သမိုက်တော်မူခြင်း[၁]၊ ၁၇၂၆ ခုနှစ်တွင် အမြင့်မြို့ မ်ဘုရားကို ထီးတင်တော်မူခြင်း[၂]၊ ၁၇၃၀၊ ပြေိလတွင် လောကသရဖူဘုရားကို စ၍တည်တော်မူခြင်း[၃]၊ ၁၇၃၁ ခုနှစ်တွင် စကျင်တောင်မှ သလင်းကျောက်ဖြူကြီးကို ဆင်းတုတော်ထုလုပ်၍ စေတီတော် ရွှေအုတ်ပြာသာဒ်နှင့် ထားတော်မူခြင်း[၄]၊ ၁၇၃၂ ခုနှစ်တွင် နန်းတော်သစ်တောင်ဖက်၌ ဝက်ဘာ တောင်လေးလုံးစေတီများနှင့် မှန်စီကျောင်းစသော ကုသိုလ်တော်များ[၅] တည်ဆောက်ခြင်းတို့ ပြုတော်မူခဲ့သည်။[၆]

တနင်္ဂနွေမင်းသည် နယုန်လရောက်တိုင်း ဆရာတော်များအား လျှောက်ထား၍ ပဋ္ဌင်းလောင်းတော် ရှင်လောင်းတော်တို့ကို မာရ်အောင်ရတနာစရပ်မှာ စာမေးသဘင် ပြုတော်မူ၏။ သဒ္ဒါ သင်္ဂြိုဟ် ယမိုက် ပဋ္ဌာန်း ဥဘယ် ဋီကာတိုင်အောင် ပြန်ဆိုနိုင်သော ပဋ္ဌင်းလောင်းတော်တို့ကို သိမ်ဝင်အံ့သောခါ စလွယ်သင်းကျစ် ကျိုင်းထမ်းစင် စည်တော်စုံနှင့် ပထမကျော်အရာ အထူး ချီးမြှောက်တော်မူ၍ သိမ်ဝင်စေ၏။ ပထမ ရသူတို့၏ ပေါက်ဖော်သားချင်းမှန်သမျှကိုလည်း မြင်းသွေးသောက်စု မဟုတ်လျှင် အစုရင်းမှနုတ်၍ မြင်းသွေးသောက်စုမှာ ထမ်းရွက်စေသည်။ ပထမ စာဝါသို့ မရောက် သဒ္ဒါသင်္ဂြိုဟ်ကိုသာ ပြန်ဆိုနိုင်သော ပဋ္ဌင်းလောင်း ရှင်လောင်းတို့ကိုလည်း ဒုတိယ တတိယ စတုတ္ထတိုင်အောင် အစုခွဲတော်မူပြီးလျှင် အိမ်ရှေ့မင်းမှစ၍ မင်းညီမင်းသား မှူးတော်မတ်တော်တို့အား အမအစခန့်လျက် ပွဲသဘင်ကြီးစွာနှင့် သိမ်သို့ဝင်ကာ သာသနာ့ဘောင်သို့ သွပ်သွင်းတော်မူသည်။ နန်းတက်တော်မူသည့် နှစ်မှစ၍ ပဋ္ဌင်းလောင်းတော် တနှစ်တပါး တိုး၍တိုး၍ ယူတော်မူသည်။ ပိဋကတ်တော်မ စာမေးဆရာတော်တို့အား ထိုက်သက်ရာတံဆိပ်ကပ်လှူတော်မူ၏။ ရဟန်းသာမဏေတို့အားလည်း ကထိန်သင်္ကန်း ပရိက္ခရာ ဆန် ဆား ငပိ မပြတ်လှူတော်မူ၏။ တလ ၄ သီတင်းလည်း ဆရာတော်ကြီးများအား ပင့်ဖိတ်၍ ဒါနကထာ သီလကထာ စသောစကားများကို လျှောက်မေးတော် မူ၏။ ဖွားရက်တော် နေ့တိုင်းလည်း ရွှေနန်းတော်ဦး ပြာသာဒ်ဆောင်တော်၊ ဝင်းဘော် ၄ မျက်နှာ မြို့တံခါး ပြအိုးများမှာ ဆရာတော် ၈ ပါးစီ ပင့်၍ ပရိတ်တော်ရွတ်စေပြီးလျှင် ဆွမ်းလှူတော်မူ၏။ ဟံသာဝတီ ဒဂုန် သန်လျင် မုတ္တမ ရေးထားဝယ်မှစ၍ နိုင်ငံတော် အဝေးမြို့ရွာများမှ ထင်ရှားတန်ခိုးကြီးဘုရားများကိုလည်း တနှစ်တကြိမ် သတင်းကျွတ်လရောက်လျှင် ပရိက္ခရာစုံနှင့် ရွှေငွေ ထီး တံခွန် တန်ဆောင်း စသောအလှူတော်များကို မှူးမတ် မြင်းသည်တို့ ကြပ်မ၍ တင်လှူ ပူဇော်စေသည်။ ပိဋကတ် ၃ ပုံကိုလည်း မင်အက္ခရာရေးစေ၍ စာတည်း စာမေးဆရာတော်တို့အား တည်းပြင်စေပြီးလျှင် ပိဋကတ်တိုက်တော်နှင့် တည်ထား ကိုးကွယ်တော်မူသည်။[၇]

အေဒီ ၁၇၂၃ ခုနှစ်တွင် ကသည်းဘုရင် ဂါရစ်နာဝါဇ်ထံမှ အဝသို့ စကားကမ်းလှမ်းလာသည်။ အဝပြည်နှင့် ကသည်းပြည်သည် မိတ်သဟာယဖြစ်၍ သံတမန် စေပါးရောက်မြဲဖြစ်သည့်ပြင်

၁။ အလမ ကူကျော။ မရက ၃။ ဃုဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၇။ မရသ ကျားဝမ်း။

၂။ အလမ ကူကျော။

၃။ အလမ ကေဝမ်း။

၄။ အလမ ကဲဝမ်း။ မရက ၃။ ဃုကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၈။ မရသ ကျားကျော။

၅။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၈။ မရသ ကျားကျော။

၆။ အခြားကုသိုလ်တော်များ စာရင်းကို မရက ၃။ ဃုကျော–ဃူဝမ်း။ အလမ ကဲကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၈– ၉ တွင်ရှု။

၇။ အလမ ကောဝမ်း–ကော်ဝမ်း။

စနေမင်း လက်ထက်က သမီးကညာ ဆက်သ ခဲ့သဖြင့် အဝရှေနန်းတော်၌ ကသည်းမင်းသမီး တပါးပင် ရှိနေပေပြီ။ ယခုလည်း အထက်နည်းအတိုင်း သမီးကညာတယောက် ဆက်သလိုပါသဖြင့် အကြို အယူ စေလွှတ်ပါမည့်အကြောင်း အကောက်ကြံကာ အဝသို့ စေလှသည်။ တနင်္ဂနွေမင်းသည် မိမိ၏ ဘုန်းလက်ရုံးကို ယုံကြည်တော်မူသဖြင့် ခမည်းတော် စနေမင်းလက်ထက် ကသည်းသမီးကညာ ကြိုယူသည့်နည်း မင်းသမီးအား ပြုစုမစရန် အထုံးအမြိတ် တတ်သူများနှင့်တကွ လူ ၃၀၀ ခန့် ပါရှိသောအဖွဲ့ကို ဖောင်ပန်းလှေတက်များနှင့် ရှူးဝရောက် ကြိုယူစေသည်။ ထိုအခါ ကသည်းဘုရင်သည် တပ်တောင်တာဗိုလ်ထုနှင့် ရှူးဝရောက် ချီတက်လာပြီးလျှင် အကြိုအယူလာသည့် မိန်းမ ယောကျ်ားတို့ကို ဖမ်းဆီးသတ်ညှစ်သည်။[၁] ၎င်းပြင်

> သောင်သွပ်မြို့ကိုလည်း တိုက်ဖျက်၍ ကသည်းတို့က သောင်သွပ်မြို့တွင် အစောင့်အနေထားသည်။
>
> စန္ဒားမြစ်တဘက် ကျေးရွာသားတို့က သိမ်းယူလေသောကြောင့် အင်းဝမြို့က တပ်တောင်တာ ခန့်ထား၍ စန္ဒားမြစ်တဘက်တွင် ဆီးဆို့စောင့်နေရသည်။[၂]

ဤသို့ပြုကျင့်ဝံ့ခြင်းမှာ ကသည်းတို့က မြန်မာနိုင်ငံတော် အင်အား ဆုတ်ယုတ်နေကြောင်းကို သိသဖြင့်သာ ဖြစ်တန်ရာသည်။ မဏိပူရ ကျမ်းတစောင်၌မူ ကသည်းဘုရင်ကြီး ချယ်ရေရှွန်ဘာက မိမိဆက်သသော သမီးတော်ကို တနင်္ဂနွေမင်း နှိပ်စက်ကလူပြုသဖြင့် မခံမရပ်နိုင်ဖြစ်၍ ဘဝပြောင်းအံ့ဆဲဆဲ သားတော် ပန်ဟေဘာကို ကလဲ့စားချေရန် မှာကြားခဲ့ကြောင်း လာရှိသည်။[၃] ယင်းအဆိုအမိန့်အရ တနင်္ဂနွေမင်းကို ကလဲ့စားချေလို၍ ကသည်းဘုရင် အကောက်ကြံသည့်လည်း ဖြစ်နိုင်သည်။

ထိုသို့ ကသည်းတို့ အကောက်ကြံသည်ကို သိလျှင် တနင်္ဂနွေမင်းသည် ပြင်းစွာသော အမျက်ထွက်တော်မူ၍ ၁၇၂၄ နိုဝင်ဘာလ ၁၈ ရက်နေ့တွင်[၄] ပဋ္ဌနဂိုရ်စား မင်းရဲသီဟကျော် အား ဗိုလ်မှူးခန့်ထား၍ ဆင် ၅၀ မြင်း ၃၀၀၀ ဗိုလ် ၃၀၀၀၀ ပါသော အောက်ပါတပ်စဉ်ကို ကသည်းပြည်သို့ ချီစေခဲ့သည်။

ဇွယ်ယယော်ခါ	တတပ်	ဣန္ဒာသီရိ	တတပ်
တုရင်ပုညာ	တတပ်	သီရိဗျတ္တ	တတပ်
စက္ကယော်ခါ	တတပ်	ဇွယ်ယသံမန်	တတပ်
ဂဇပစ္စည်း	တတပ်	စက္ကဝေရ	တတပ်
ပြည်	တတပ်	တောင်ငူ	တတပ်
ဟံသာဝတီ	တတပ်	မုတ္တမ	တတပ်

၁။ မရသ ကျော်ကျော—ကျံဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၅။

၂။ လောကဗျူဟာ ၁၂၀။

၃။ Before he breathed his last Chairairongba entrusted upon his son the task of taking revenge upon Taninganwe, the ruler of Burma of Toungoo dynasty (1714–33) for his maltreatment to his wife, Makhaobangbe, the younger sister of Pamheiba [Gharib Nawaz] J. Roy: *History of Manipur* 37.

၄။ ၁၀၈၆ ခုနှစ် နတ်တော်လဆန်း ၅ ရက် တနင်္ဂနွေနေ့။

ညောင်ရွှေ	တတပ်	မိုးနဲ	တတပ်
ရပ်ဆောက်	တတပ်	သီပေါ	တတပ်
မြောက်ဘက်မြင်း	တတပ်	မြေတူး	တတပ်
ဒီပဲယင်း	တတပ်	ဗဒုံ	တတပ်

မင်းရဲသီဟကျော် ဆင်လိုး မြင်းရင်းနှင့် ချင်းတွင်းမြစ်ကို ကူးမိလျှင် ကသည်းဘုရင်သည် မှူးမတ်များနှင့် စစ်ရေးစစ်ရာကို တိုင်ပင်၍ ကသည်းမြို့မှ ထွက်ခွာရှောင်တိမ်းနေကြ၏။

ဇွယ်ယယော်ခေါ၊ စက္ကယော်ခါနှင့် ဇွယ်ယသမန်တို့[၂] ရွှေချီ ၃ တပ်သည် ကုလားပြန်တောင် အလွန်တွင် တပ်ချနေရာ၌ ကသည်းတို့ မြင်း ၂၀၀၀ ကျော်နှင့် ကြေးနင်းပုံမောင်းများ တီးခတ်ကာ ချဉ်းကပ်လာသဖြင့် တပ်မှူး ၃ ဦးတို့ ဆီးကြိုတိုက်ခိုက်ကြသည်။ ကသည်းစစ်သည်တို့ မခံမရပ်နိုင်သဖြင့် ကစဉ့်ကလျား ထွက်ပြေးဆုတ်ခွာလေရာ လိုက်ထပ်၍ အကြိမ်ကြိမ် တိုက်ခိုက်ကြသော် ကသည်းတို့ စိတ်ဝမ်းငယ်ကြကုန်သည်။ ထိုအခါ မင်းရဲသီဟကျော်သည် ဇွယ်ယယော်ခေါ စက္ကယော်ခါနှင့် ဇွယ်ယသမန်တို့ ရွှေချီတပ်များ စစ်ကျုံးမည်ကို ကြောင့်ကြသဖြင့် မိမိအလာကို ငံ့လင့်၍ ရန်သူအား တိုက်ခိုက်ရန် စေပါလိုက်သည်။ သို့သော် ဇွယ်ယယော်ခေါတို့က တပ်မတော် အရောက် ဆိုင်းငံ့နေလျှင် ကသည်းတို့မြို့ကို စွန့်ခွာထွက်ပြေးပါက အရေးတော် လစ်ဟင်းမည်ကို စိုးရွံ့ကြသည်။ ထို့ကြောင့် မိမိတို့ကို ကသည်းမြို့အရောက် ချီတက်ခွင့်ပြုရန် မင်းရဲသီဟကျော်ထံ လျှောက်ထား၍ ဆက်လက်ချီတက်ကြ၏။ ယင်းသို့ချီတက်လာသည်ကို ကသည်းတို့က နဂါးကျစ်ရှုံ့ညွန့်တွင် မြက်မှိုက်စုပုံ၍ တောမီးလောင်ဟန် မီးတိုက်ပြီးလျှင် နဂါးကျစ် တဖက် တချက်၌ လူသူအများ ချောင်းဝပ်နေစေ၍ မြန်မာတပ်ကို စစ်ရေးမြူလာသည်။ သို့စစ်ရေး မြူလာ သည်ကို ဇွယ်ယယော်ခေါတို့ ၃ တပ်လုံး ထွက်လိုက်ကြရာ ကသည်းတို့လည်း အပြင်းဆုတ်ခွာ၍ နဂါးကျစ်ဝှယာမှ မြင်းရေးကစားလျက် နေကြသည်တွင် မြန်မာ ရွှေတပ်များ နိုင်ချင်မူးတူး မစူးမစမ်း လမ်းပန်းမသိ လိုက်မိလေသဖြင့် ပြာဖုံးအုပ်ထားသော နဂါးကျစ်ထဲသို့ ကျကုန်လေ၏။ ထို့ကြောင့် စန္ဒယော်မော်နီ အလံစိမ်း စသော ကသည်း ဗိုလ်မှူးတို့ ပုန်းနေရာမှထွက်၍ ဝန်းရံ ဖမ်းဆီးလျှင် မြန်မာ ဗိုလ်မှူး ဇွယ်ယယော်ခေါ၊ စက္ကယော်ခါ၊ ဇွယ်ယသမန်နှင့်တကွ ၎င်းတို့ကွပ်ကဲသောတပ်များပါ ရန်သူလက်သို့ ကျရောက်လေသည်။

ဗိုလ်မှူး မင်းရဲသီဟကျော်သည် ရွှေချီ ၃ တပ်လုံး ဆုံးရှုံးသည်လည်းတကြောင်း၊ စစ်သည်အများ ကျောက်၊ ဝက်သက်၊ အဖျားအနာ ဖိစီး၍ ဖိတ်စင်ကြ သည်လည်း တကြောင်း၊ ထိုအကြောင်းများကြောင့် အနည်းငယ်မျှသာ ကျန်ရှိသည့် ရဲမက်များနှင့် ဆက်လက် ချီတက်လျှင်လည်း အရေးတော် ပြီးနိုင်ဖွယ် မရှိကြောင်း သိ၏။ ထို့ကြောင့် ကြွင်းကျန်သည့် ရဲမက်ဗိုလ်ပါ ချမ်းသာလျှင်တော်ပြီ၊ မိမိကို ဘုရင်မင်းမြတ် အမျက်တော်ရှိလျှင်လည်း အသက်ပင်သေစေတော့ဟု

၁။ "ယခု အဝက မင်းရဲသီဟကျော် ချီလာသည်။ စစ်အင်ကြီးလှသည်။ မင်းရဲသီဟကျော်လည်း အသက်တဆယ့်သုံးနှစ်ရှယ်ကပင် တိုက်လေတိုင်း တပ်ဆိုသမျှ မခံမရပ်နိုင် ရဲစွမ်းသတ္တိရှိလှသည် ဆိုသည်။ ငါတို့ ဗိုလ်ပါ သားမယားနှင့်တကွ မြို့ကခွာ၍ ပင်လယ်တိမ်သို့ ကူးသန်းရှောင်နေရမည်။ မင်းရဲသီဟကျော်တို့တပ်ကိုသိမ်း၍ပြန်သည်ကာလမှ တို့ မြို့ကိုဝင်၍နေပြန်ရမည်ဟုစည်းရုံးတိုင်ပင်၍" မှန်နန်း ၃။ ၃၆၅–၆။

၂။ ထိုဗိုလ်မှူး ၃ ဦးကား ဓါးလှံ သေနတ် မစူးမရှနိုင်၊ အပြီးအစီးရှိသောဟူ၏။ မရသ ကျံကျော။

ဆုံးဖြတ်ကာ စစ်ရုပ်သိမ်း၍ ပြန်ခဲ့လေသည်။[၁] တနင်္ဂနွေမင်းလည်း မင်းရဲသီဟကျော်သည် အမှုတော်ကို သွေဖည်သည်ဟု အမျက်တော်ရှိ၍ မိုးညှင်းသို့ပို့လေရာ မင်းရဲသီဟကျော် ယင်းတွင်ပင် ကံကုန်လေ၏။[၂]

တနင်္ဂနွေမင်း လက်ထက်တွင် ဇင်းမယ်က ခြားနား ပုန်ကန်ခဲ့သည်။ ထိုသို့ထကြွရခြင်းမှာ ဇင်းမယ်ကို အုပ်ချုပ်သော မြန်မာမှူးမတ်တို့၏ ညှဉ်းဖျင်းမှုကြောင့် ဖြစ်သည်။ အေဒီ ၁၇၂၂ ခုနှစ်တွင် မင်းရဲနော်ရထာကို ဇင်းမယ်မြို့ဝန်ခန့်၍ စီရင်စေခဲ့၏။ မင်းရဲနော်ရထာ လွန်သောအခါ မြေနဲမြင်းမှူးအား ဇင်းမယ်မြို့ဝန်၊ နန္ဒပတေ့အား စစ်ကဲခန့်၍ဇင်းမယ်မြို့ကိုစီရင်ပြန်စေသည်။[၃] ထိုသူတို့သည် ကြေးငွေစားယူကာ ဇင်းမယ်သူ ဇင်းမယ်သားတို့ကို နှိပ်စက်ညှင်းပန်းသဖြင့် မခံမရပ်နိုင်ဖြစ်လာသည်။ ထို့ကြောင့် ဇင်းမယ်မြို့ စာရေးကြီး ရမ္မသည် ဇာပန်စားတို့က မြို့ဝန်စစ်ကဲ နားခံတို့ကို ဖျောက်ဖျက်၍ ခနံဒိဗ္ဗ ဆိုသူအား မင်းမြှောက်ကြကုန်သည်။ ယင်းသို့ ဇင်းမယ်မှ ပုန်ကန်ထကြွကြောင်းကို ကြားသိလျှင် တနင်္ဂနွေမင်းသည် ၁၇၃၀ စက်တင်ဘာလ ၃၀ ရက်နေ့တွင်[၄] မြို့သစ်စား မင်းရဲနန္ဒသူခံမင်းသား မောင်ပြည့်ကို ဗိုလ်တပ်မှူးခန့်ထား၍ တပ်ရံ ၁၇၊ ဆင် ၅၀၊ မြင်း ၁၀၀၊ စစ်သည် ၁၀၀၀၀ နှင့် ဇင်းမယ်သို့ ချီစေပြန်ရသည်။[၅]

ဇင်းမယ်အရေးအခင်းနှင့် စပ်လျဉ်း၍ အဆိုအမိန့် ၂ မျိုးတွေ့ရှိရ၏။ ယင်းတို့၌ ဇင်းမယ်အရေး၏ ဖြစ်ရပ်များကို ဖော်ထုတ်ရာတွင် ကွဲလွဲချက်များ ရှိကြသော်လည်း အဆုံးတွင် မြန်မာတို့အရေးနိမ့်ကြောင်းကို ဆိုရာ၌မူ တူညီကြ၏။ ပထမအဆိုအမိန့်၌ မြို့သစ်စားတို့ တပ်ပေါင်း ၁၇ တပ် ဇင်းမယ်သို့ရောက်လျှင် ဇင်းမယ်မြို့သားတို့ မြို့ကို အခိုင်အလုံ ပြုလုပ် နေထိုင်နှင့်သောကြောင့် မြို့ရိုးကို ချိုးဖောက်ရန် ကြိုးစားကြသော်လည်း မပေါက် မမြောက်နိုင်ချေ။[၆] တဖန် မြို့တံခါးကို မီးတိုက်ရှို့ပြန်ရာတွင်လည်း မြို့အနောက်တောင်ထိပ်မှ ရေကို မြို့တွင်းသို့ သွင်း၍ မီးသတ်ငြိမ်းပြန်သဖြင့် အကြံ အထမမြောက်နိုင် ရှိရပြန်သည်။ ဗိုလ်မှူးတပ်မှူးတို့လည်း ဇင်းမယ်မြို့ ရရာရကြောင်း မကြံစည်တော့ပဲ လုပ်ကြံခက်ခဲသည်ဟု စိတ်အားလျော့၍ ပြန်လာကြသောကြောင့် တနင်္ဂနွေမင်း အမျက်တော်ရှိပြီးလျှင် ဝပါမြင်းမှူးကို ကလေးသောင်သွပ်သို့ပို့တော်မူသည်ဟု ဆို၏။[၇] ဒုတိယအဆိုတွင် ရဲမက်များ ဇင်းမယ်သို့ရောက်၍ မြို့ကို ရှုပ်ရှုပ်ချွံချွံ လုပ်ကြံလေလျှင် ဇင်းမယ်မြို့ကို အလွယ်တကူ ရကြသည်။ ထိုနောက် ရဲမက်များ ဇင်းမယ်မြို့တွင်းမှာ လုယက် ဖျက်ဆီးသည်နှင့် ဇင်းမယ်သားတို့က ဘဏ္ဍာတော် အရာတော် ပျက်စီးချေတော့မည်၊ တပ်ကိုသိမ်းပါဟု ဗိုလ်မှူးတပ်မှူးတို့အား အစီရင်ခံရာ ဗိုလ်မှူးတပ်မှူးတို့လည်း ပဏ္ဍာကာရ ရကြသဖြင့် တပ်များကို

၁။ မင်းရဲသီဟကျော်တပ်များ ကသည်းကျေးကျက်စိန်တောင်သို့ ရောက်ပြီးမှ မျိုးရိက္ခာကုန်သောကြောင့် ဆုတ်ခဲ့ရသည်။ လောကဗျူဟာ ၁၂၀။

၂။ မရသ ကျားဝမ်း။ မရက ၃။ ဿကျော–ဿုဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၅–၇။

၃။ အလမ ကူဝမ်း–ကူကျော။

၄။ ၁ဝ၉၂ ခု တန်ဆောင်မုန်းလဆန်း ၂ ရက်နေ့။

၅။ မြင်း ၂၀၀၊ ဗိုလ် ၂၀၀၀၀ နှင့် မိုးနဲကြောင်း ချီစေသည်။ မရက ၃။ ဿုဝမ်း မရသ ကျားကျော။

၆။ ဗန်ကျိတွင်း ကြောင်ဆင်းရွာသား ငထွတ်ခေါ် ရန်မျိုးအောင်နှင့် သူရဲသူခက်တို့အား ဇင်းမယ်မြို့ရိုးကို တက်စေရာ ရန်မျိုးအောင်ခြေကို သေနတ်သင့်သောကြောင့် မတက်နိုင်ရှိလေ၏။ အလမ ကဲ ဝမ်း။

၇။ အလမ ကဲဝမ်း။

ရှုပ်သိမ်းကြသည်။ ယင်းတွင် ဇင်းမယ်သားတို့က တွန်းလှန်တိုက်ခိုက်ရာ ရဲမက်များ အဆီးအတားမရှိ ပျက်ချေ၏။ ဤသတင်းကို ကြားတော်မူလျှင် တပ်မှူးစစ်ကဲတို့အား ငွေရည်ကြို၍သွန်းစေအမိန့်တော် ရှိသဖြင့် တပ်မှူးစစ်ကဲတို့ စေသူတို့မရောက်မီ ဆေးစား၍ သေနှင့်ကြ၏ ဟုဆိုသည်။[1] ယင်းအဆိုအမိန့် ၂ ခုလုံးကို ခြုံ၍ကြည့်လျှင် အကျိုးသက်ရောက်မှုဖြစ်သော မြန်မာတို့ အရေးနိမ့်ခြင်းမှာ တူညီသည်။ သို့သော် မည်သည့်အဆိုအမိန့်သည် ပို၍ ယုတ္တိတန်သည်ကိုမူ ဆုံးဖြတ်ရန် မလွယ်ကူပေ။ အဆို ၂ ခုလုံး၌ပင် ဖြစ်ရပ်မှန် တချို့ ပါဝင်မည်ဟူ၍သာ ယူဆရသည်။

အေဒီ ၁၇၃၁ ခုနှစ် တွင် တနင်္ဂနွေမင်းသည် ဆင်လုံးမြင်းရင်း အများနှင့် ဇင်းမယ်သို့ တကြိမ် ထပ်မံချီစေပြန်ရာ ဇင်းမယ်သားတို့က လမ်းကျဉ်းမှ ဆီးဆို့ တိုက်ခိုက်ကြသဖြင့် ရဲမက်များ ကစဉ့်ကလျားပျက်ပြန်လေ၏။ ထိုသို့စစ်ပျက်လေသဖြင့် တနင်္ဂနွေမင်းသည် အမျက်ပြင်းစွာ ထွက်၍ စစ်ကဲနားခံတို့ကို ကုန်စင်အောင် သတ်စေသည်။ သို့သော် ဆရာတော်များ မေတ္တာရပ်ခံသဖြင့် အသက်လွတ်၍ ဖွားချေသို့ ပို့တော်မူ၏။[2] ယင်းအချိန်မှစ၍ ကုန်းဘောင်ခေတ်ဦးတိုင်အောင် ဇင်းမယ်သည် လွတ်လပ်သော နိုင်ငံငယ်အဖြစ် ရပ်တည်ခဲ့သည်။

ဆင်ဖြူရှင်ခံ[3] တနင်္ဂနွေမင်းသည် ၁၇၃၃ နိုဝင်ဘာလ ၃ ရက်နေ့တွင်[4] မြတ်နန်းဘုံစံ နန်းတော်သစ်၌ စံတော်မူစဉ် အိမ်နိမ့် ၂၆၊ စည်းစိမ်တော် ၁၉၊ သက်တော် ၄၅ နှစ် ရောက်လတ်သော် ဘဝနတ်ဌာန် ပြန်လွန်တော်မူသည်။[5] ရာဇဝင်ကျမ်းများ၌ တနင်္ဂနွေမင်းကို–

> သီရိပဝရမဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိမင်းတရားကြီးဘုရားကား နှလုံးသိမ်မွေ့၏။ ပညာရှိတို့နှင့် တိုင်ပင်လေ့ ရှိ၏။ အတွေးအခေါ် ရှိ၏။ အမျက်စောင်မာန်နည်း၏။ ဆေးလေးငြိမ်သက်၏။ အချုပ်အတည်း အဆင်အခြင် ရှိ၏။ ရတနာ ၃ ပါး၌ ရိုသေလေးမြတ်၏။ စွန့်ကြဲပေးကမ်းခြင်းရှိ၏။ တရား ၁၀ ပါးကို စောင့်၏။ မိုးရေမှန်၍ ဝပြော၏။

ဟု ချီးမွမ်းကြသည်။[6] အထက်တွင် ဆိုခဲ့ပြီးသည့် အချက်အလက်များကိုကြည့်လျှင် ရာဇဝင်ကျမ်းများက စစ်မက်နည်းသည်ဟု ဆိုသော်ငြားလည်း ပြည်တွင်း၌ ပုဂံမင်း အရေးအခင်းနှင့် ပြည်ပမှ ကသည်းနှင့် ဇင်းမယ်အရေးများ ဖြစ်ပွားခဲ့ပေသည်။ ကသည်းအရေးနှင့် ဇင်းမယ် အရေးတို့တွင် တနင်္ဂနွေမင်း ရှုံးနိမ့်ခဲ့သည်မှာလည်း အထင်အရှားဖြစ်သည်။ တနင်္ဂနွေမင်း ဆင်ခြင်တုံတရားရှိသည်

၁။ မရက ၃။ ဃုဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၇–၈။ မရသ ကျား ဝမ်း။

၂။ မရသ ကျား ကျော။ မရက ၃။ ဃူ ကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၈။

၃။ သက္ကရာဇ် ၁၀၉၁ ခု သို့မဟုတ် ၁၀၉၄ ခုနှစ်တွင် ရေဝတီမြစ်ညာ ချွန်းတောင်အရပ်မှ ကိုယ်လုံးဖြူသော သေတဂဇရာဇာမျိုးဖြစ်သော ဆင်ဖြူရတနာရရှိ၍ ရှေးထုံးစံအတိုင်း ဆင်ဖြူတော်ကို ပွဲသဘင် ကြီးစွာခံ၍ သိမ်းတော်မူသည်။ ဆဒ္ဒန်ပြောင်မွန်ဟူသောဘွဲ့တပ်တော်မူ၍ ဆင်ဖြူရှင် အမည်ခံတော်မူသည်။ ဆဒ္ဒန်ပြောင်မွန် ဆင်တော်မှာ အသက် ၆၀ ရွှယ်ဖြစ်သည်နှင့် သိမ်းပြီး နောက်များမကြာမီ ဆင်တော်မှာ (အနိစ္စရောက်)လေသည်။ အလမ ကူကျော–ကေဝမ်း။ မရသ ကျားကျော။ မရက ၃။ ဃုကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၈။

၄။ ၁၀၉၅ ခုနှစ် နတ်တော်လဆန်း ၉ ရက် စနေနေ့။

၅။ "အနိစ္စရောက်လိုသော် လထက် ဖျောက်ဆိပ်နား၏။ ကြယ်တံခွန်ပြ၏။ ကောင်းကင်တံခိုးထွက်၏။ ဘုရားပုထိုး ပြာဋိဟာပြ၏။ နိမိတ်အပေါင်း အထူးထူးပေါ်၏။" မရက ၃။ ဃူကျော။ အလမ ကဲ ကျော။ မရသ ကျားကျော–ချဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၉ တို့လည်းရှု။

၆။ မရသ ချဝမ်း။ မရက ၃။ ဃောဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၀။

ဆိုသော်လည်း ပဋ္ဌနဂိုရ်စား မင်းရဲသီဟကျော်အား အပြစ်မပေးယိုက်ပဲ အပြစ်ပေးသည်ကို ကြည့်ရှုလျှင် ၎င်း၏ ဆင်ခြင်ဟုံတရား သုံးတတ် မသုံးတတ်ကို သိနိုင်သည်။

ခမည်းတော် တနင်္ဂနွေမင်း နတ်ပြည်စံတော်မူလျှင် အိမ်ရှေ့စံ စဉ့်ကူးမင်းသည် ၁၇၃၃ နိုဝင်ဘာလ ၃ ရက်နေ့တွင် [1] အရိုက်အရာတော် ရွှေထီးရွှေနန်းကို သိမ်းမြန်းစိုးစံတော်မူသည်။ [2] နောက်နေ့တွင် ခမည်းတော် အလောင်းတော်ကို စကြာဝတေး မန္ဓာတ်မင်းတို့ကို သင်္ဂြိုဟ်သည့်နည်း ထွက်စံတော်မူ၍ သင်္ဂြိုဟ်တော်မူသည်။ [3] နိုဝင်ဘာလ ၅ ရက်နေ့တွင် မင်းသား မင်းမြေး မှူးတော် မတ်တော် အမှုထမ်းများကို သစ္စာပေးတော်မူ၏။ [4] ထိုနောက် အဝေးမြို့ရွာများကိုလည်း အရိုက်အရာတော် ပြောင်းလဲစိုးစံကြောင်း သတင်းပေးပို့စေ၍ [5] သစ္စာတော်ပေးစေသည်။ [6] အခွန်တော် ၃ နှစ် လွှတ်ငြိမ်းစေသည့် အမိန့်တော်ကို ထုတ်ပြန်တော်မူ၍ [7] ဝင်းတော် ၄ မျက်နှာ ကိုယ်ရံတော်တို့အားလည်း ဆုပေးတော်မူသည်။ [8] ခမည်းတော် တနင်္ဂနွေမင်းလက်ထက် ရာဇဝတ်သင့်၍ အဝေးသို့ ပို့ထားခြင်းခံရသော မှူးမတ် အမှုထမ်းတို့အားလည်း ခေါ်တော်မူ၍ အမှုတော်ကို ထမ်းရွက်စေသည်။ [9]

စဉ့်ကူးမင်းသည် နန်းတက်သောအခါ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိဟူသော တံဆိပ်နာမံတော်ကို ခံယူတော်မူ၍ မိဖုရားကြီးကို မဟာဇနိန္ဒာဓိပတိဒေဝီ၊ တောင်ဆောင်တော် မိဖုရားကို မဟာရာဇာဓိပတိဒေဝီ၊ အလယ်နန်း မိဖုရားကို မဟာဓိပတိဒေဝီ၊ နှမတော်အကြီးကို အဂ္ဂမဟေသီ၊ နှမတော် အငယ်ကို သီရိပဘာဒေဝီ၊ ညီတော် မင်းရဲကျော်စွာကို သတိုးဓမ္မရာဇာတံဆိပ်နာမံဘွဲ့တော်များ သနားတော်မူသည်။ [10]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိမင်း လက်ထက်တွင် ရာထူးအခန့်အထား အနုတ်အသိမ်း ဘွဲ့အမည် အရည် အဆောင်အရွက် အစီးအနင်းပေးခြင်း လွန်စွာ ပေါ်များသည်။ ရှေးဦးစွာ ဤမင်းလက်ထက် ဝန်ကြီးအခန့်အထားကိုကြည့်လျှင် ၁၇၃၃ ခုနှစ်တွင် လက်ျာသတိနန်သူ၊ ဇေယသကြံနန်တို့ကို အသက်အရွယ် ကြီးရင့်ပြီဆို၍ ဝန်ကြီးအရာမှ နုတ်ကာ ကိုယ်စားတော် ကျောင်းဘုရား သွားလာစေသည်။ ၎င်းတို့နေရာတွင် အထက်ဝန်ကြီး နန္ဒကျော်ထင်သား မြို့ဝန်လက်ျာ ရန္တသူ၊ တွင်းသင်းမင်းကြီး သမက်အတွင်းဝန် လက်ျာရန္တမိတ်တို့ ၂ ဦးကို သီရိဇေယသင်္ခယာနှင့်တွဲ၍ ဝန်ဖက်ခန့်တော်မူသည်။ အေဒီ ၁၇၃၄ တွင် သီရိဇေယသင်္ခယာကို မဟာသီရိဇေယသင်္ခယာ၊ လက်ျာရန္တသူကို သီရိ

၁။ ၁၀၉၅ ခုနှစ် နတ်တော်လဆန်း ၉ ရက်နေ့။
၂။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိမင်း နန်းတက်ပုံ အသေးစိတ်ကို အလမ ကော်ဝမ်း—ကားဝမ်း။ မရက ၃။ ဃေဝမ်း—ဃောဝမ်းတွင် ရှု။
၃။ မှန်နန်း ၃။ ၃၆၈။ မရက ၃။ ဃုဝမ်း။ ဃောဝမ်း—ဃောကျော။ အလမ ကားဝမ်း—ကားကျော။
၄။ အလမ ကားကျော—ခဝမ်း။ မရက ၃။ ဃားကျော—ငကျော။
၅။ အလမ ခဝမ်း—ခကျော။ မရက ၃။ ငကျော—ငါဝမ်း။
၆။ အလမ ခကျော—ခိဝမ်း။ မရက ၃။ ငါဝမ်း—ငိဝမ်း။
၇။ အလမ ခိဝမ်း။ မရက ၃။ ငိငမ်း။
၈။ အလမ ခိဝမ်း—ခိကျော။ မရက ၃။ ငိဝမ်း—ငိကျော။
၉။ မရက ၃။ ငိကျော။
၁၀။ အလမ ခိဝမ်း—ခိကျော။ မရက ၃။ ငုကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၀။ မရသ ချကျော။

ဇေယနော်ရထာ၊ လက်ျာရန္တမိတ်ကို သိရိဇေယကျော်ထင် ဟူသော ဘွဲ့များ ချီးမြှင့်တော်မူ၏။ အေဒီ ၁၇၃၆ တွင် သိရိဇေယနော်ရထာနှင့် သိရိဇေယကျော်ထင်တို့ကို နန္ဒမိတ်ကျော်ထင်၏ ကုန်းတိုက်မှုကြောင့် ကွပ်မျက်သောအခါ [1] မဟာသီရိဇေယသင်္ခယာ တဦးတည်း ဝန်ကြီးအဖြစ် စီရင်ရပြန်သည်။ ထိုနောက် ဝင်းမှူးသင်္ခယာနှင့် အတွင်းဝန် သက်ရှည်ကျော်ထင်တို့ကို ဝန်ကြီးဖက် ခန့်တော်မူပြန်သည်။ သက်ရှည်ကျော်ထင် အနိစ္စရောက်သောအခါ မဟာသီရိဇေယသင်္ခယာတို့ ဆက်လက်၍ ထမ်းရွက်ရသည်။ အေဒီ ၁၇၃၆ တွင် မဟာသီရိဇေယသင်္ခယာ သေလွန်လျှင် [2] သားဝန်ထောက် သက်ရှည်ကျော်ထင်နှင့် ဝန်ထောက်,လက်ဝဲကျော်သူတို့ကို သင်္ခယာနှင့်တွဲ၍ ဝန်ဖက် ခန့်တော်မူပြန်သည်။ သက်ရှည်ကျော်ထင် [3] မရှိလျှင် သင်္ခယာနှင့်လက်ဝဲကျော်သူတို့ ၂ ဦးသာ စီရင်ရ၏။ လက်ဝဲကျော်သူသေလျှင် သင်္ခယာကိုဝန်ကြီးအရာမှ နုတ်၍ မင်းရဲသင်္ခယာအမည်နှင့် မြင်းမှူးမင်းသားနေရာတွင် ချထားထမ်းရွက်စေသည်။ ထိုနောက် မြို့ဝန်ဇေယကာမဏိနှင့် ဝန်ထောက် နန္ဒယော်ခါတို့ကို ဝန်ကြီးခန့်တော်မူပြန်သည်။ အေဒီ ၁၇၃၇ တွင် ဇေယကာမဏိ [4] အနိစ္စရောက်သော် နန္ဒယော်ခါတယောက်တည်းသာ ဝန်ကြီးအဖြစ်နှင့် စီရင်ရ၍ ၁၇၃၉ တွင် ၎င်းသေလွန်လျှင် မင်းလှကျော်ထင် [5] မင်းထင်မင်းလှနှင့် မင်းလှရွှေတောင်တို့ကို ဝန်ကြီး ခန့်ထားတော်မူ၏။ နောက် စကိုင်းဘုရင် ယောက်ဖ ကျော်ထင်နန္ဒမိတ်ကိုလည်း ဝန်ဖက်ခန့်၍ စီရင်စေသည်။ မင်းလှကျော်ထင်ကို သတိုးမင်းကြီး၊ မင်းရဲရွှေကောင်ကို သတိုးမင်းငယ်၊ ကျော်ထင် နန္ဒမိတ်ကို နေမျိုးရွှေတောင်အမည်များ ချီးမြှင့်၍ ဟံသာဝတီပြည်သို့ ပြည်မြို့ကြောင်း ချီစေသောအခါ လွှတ်တော်တွင် မင်းထင်မင်းလှ တဦးတည်းသာ ဝန်ကြီးအဖြစ် ရှိနေသဖြင့် မြို့လပ်ဝန် စည်သူကျော်ထင်နှင့် အတွင်းဝန် မင်းကျော်ထင်တို့ကို ဝန်ဖက်ခန့်တော်မူ၏။ ထိုနောက် ဝန်ထောက် သီရိဇေယသင်္ခယာကို ဝန်စောင့်ခန့်တော်မူပြန်သည်။ [6] အေဒီ ၁၇၄၇ တွင် သီရိဇေယသင်္ခယာကို ဝန်စောင့် အရာမှသည် မင်းထင် မင်းလှတို့နှင့်တွဲ၍ ဝန်ကြီးဖက် ခန့်တော်မူပြန်သည်။ အေဒီ ၁၇၄၉ တွင် သီရိဇေယကျော်ထင်နှင့် မြို့ဝန် သတိုးမဟာတို့ကိုလည်း ဝန်ကြီးဖက်ခန့်၍ စီရင်ရသည်။ သတိုးမင်းကြီး သတိုးမင်းငယ်နှင့် နေမျိုးရွှေတောင်တို့ အမှုတော်ကောင်းရာ [7] မှ ပြန်ရောက်လာသောအခါ သတိုးမဟာကို ဝန်ကြီးဖက်အရာမှ နုတ်၍ အတွင်းဝန်များနှင့် စီရင်စေလျက် စည်သူကျော်ထင်၊ မဟာနေမျိုးသီဟ

၁။ မြစ်ညာနိုဘောင်ပေါက်တောသို့ ဆန်၍ ကွပ်မျက်၏။ ထိုအကြောင်းကို ပညာရှိများကြားလျှင် မြစ်ညာသို့တင်၍ မစီရင်သင့်သည်ကိုစီရင်သည်။ ပြည်ရွာ မငြိမ်မသက် ရှိလေတော့မည်ဟု ဆိုကြကုန်၏။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် အဝပြည်ကြီး ပျက်ခါနီးတွင် သိရိဇေယနော်ရထာကိုတမ်းတသော ဟူ၏။ မရသ ချာဝမ်း။မှန်နန်း ၃။ ၃၇၁။ အသမ ခုကျော။ မရက ၃။ ငေါ်ဝမ်း။

၂။ မဟာသီရိဇေယသင်္ခယာအား သင်္ဂြိုဟ်ပုံကို မရက ၃။ ငေါ်ကျော၅။

၃။ မရက ၃။ စေဝမ်းတွင် သက်ရှည်ကျော်ထင် ၁၁၀၂ ခုနှစ်တွင် လွန်ကြောင်း ဆိုသည်။

၄။ ဇေယကာမဏိသည် အလယ်ဆောင်တော်ရှင် မိဖုရားခမည်းတော်ဖြစ်သဖြင့် အနိစ္စရောက်သော် မဟာသီရိဇေယသင်္ခယာကို သင်္ဂြိုဟ်သည့်နည်း သင်္ဂြိုဟ်တော်မူသည်။ မရက ၃။ စာဝမ်း။

၅။ ထိုသူကား ယခင်က တုရင်ဗလအမည်နှင့် စားတော်ကဲဖြစ်သည်။

၆။ ထိုအချိန်ခန့်က ကျော်ထင်နန္ဒသူ အမည်ရှိသော ဝန်ကြီးတဦးလည်း ရှိသည်။ ထိုဝန်ကြီးသည် ၁၇၄၁ တွင် လွန်သည်။ မရက ၃။ စားကျော။

၇။ စစ်မှုထမ်းသည်ကို ဆိုလိုသည်။

သူရတို့ ၃ ယောက်ကိုသာ ဝန်ကြီးခန့်ရင်းအတိုင်း စီရင်စေသည်။ သတိုးမင်းကြီး၊ သတိုးမင်းငယ်၊ နေမျိုးရွှေတောင်နှင့် သီရိဇေယကျော်ထင်တို့အား ဝန်ကြီးတို့ လက်ပြင်မှ တရားစီရင်စေသည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဝန်ကြီးများကို ထူးကဲစွာ ချီးမြှင့်၏။ ဝန်ကြီး စည်သူ ကျော်ထင်ကို မင်းရဲမင်းလှကျော်ထင်၊ မင်းကျော်ထင်ကို မင်းရဲမင်းကျော်ထင်၊ မဟာနေမျိုးသီဟသူရကို မင်းရဲသီဟသူရ၊ မင်းထင်မင်းလှကို မင်းလှပေါ်ထင်၊ နေမျိုးရွှေတောင်ကို မင်းရဲမင်းရွှေတောင်၊ သီရိဇေယကျော်ထင်ကို မင်းရဲသီရိဇေယကျော်ထင် ဟူသော အမည်များ ချီးမြှင့်၏။ သတိုးမင်းကြီးနှင့် မင်းရဲရွှေတောင်တို့မရှိလျှင် ဝန်ကြီး မင်းရဲမင်းလှကျော်ထင်ကို ဘုန်းတော်ပြတ်ဟူသော အမည်၊ မင်းရဲသီဟသူကို မင်းရဲမင်းလှကျော်ထင်ဟူသော အမည်များ သနားတော်မူပြန်သည်။ ထိုနောက် ဝန်ကြီး မင်းရဲမင်းလှကျော်ထင်ကို ဝိဒေဟရာဇ်၊ ဘုန်းတော်မြတ်ကို ပဒေသရာဇ် ဟူသော ဘွဲ့များ ထပ်ဆင့်ချီးမြှင့်၍ ဝေါပလာကျိုင်း ရွှေချက် ၂ မျိုးကိုလည်း သနားတော်မူ၏။ နောက်တွင် ဝိဒေဟရာဇ်ကို ဝိဒေဟရာဇာ၊ ပဒေသရာဇ်ကို ပဒေသရာဇာ၊ မင်းရဲမင်းလှ ကျော်ထင်ကို ရှင်ပင့်နောင်နှင့် မင်းရဲမင်းလှပေါ်ထင်ကို နတ်ရှင်မင်းကြီးဟူသော အမည်များလည်း ပေးတော်မူသည်။ ထို့ပြင် ရှင်ပင့်နောင်ကို သီရိအဂ္ဂသေနာပတိ၊ နတ်ရှင်မင်းကြီးကို ဓမ္မသေနာပတိ၊ မင်းရဲဇေယကျော်ထင်ကို ဇေယသေနာပတိဟူသော အမည်များကိုလည်း သနားတော်မူပြန်သည်။ ထိုသူတို့အား နောက်ထပ်၍ ဘွဲ့တပ်သည်ကား သီရိအဂ္ဂသေနာပတိကို နေမျိုးရာဇာ၊ ၎င်းနောက် သိရိဥဇနာ၊[၁] ဓမ္မသေနာပတိကို သီရိဇေယကျော်စွာနှင့် ဇေယသေနာပတိကို သီရိသီဟသူဟူသော အမည်များ ဖြစ်သည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဝန်ကြီးများအား ချီးမြှင့်သည့်အပြင် အခြားမှူးမတ်တို့အားလည်း အရာအယူးအခန့်အထား အနုတ်အသိမ်းအချီးအမြှင့်များ ပြုလုပ်ခဲ့၏။ နန်းတက်စတွင် စာသင်ဆရာ ရာဇနန္ဒကို နန္ဒမိတ်ကျော်ထင်အမည်နှင့် အတွင်းဝန်ဖက်ခန့်တော်မူ၍ မြို့ဝန်နန္ဒကျော်ထင်ကို မြို့ဝန်အရာမှနုတ်လျက် ဆင်ဝန်ဇိတ်ကံကောင်းကို မြို့ဝန်ခန့်တော်မူပြီးလျှင် ဝန်ထောက်ဘာယယော်ဓာကို ဆင်ဝန် ခန့်တော်မူ၏။[၂]

အေဒီ ၁၇၃၄ ခုနှစ်တွင် ဥကင်သဖွင့်တော်မူရာ၌ မြို့လပ်ဝန်နန္ဒကျော်သူကို စည်သူကျော်ထင်၊ သူရဲဝန်နန္ဒသူရိယကို သက်တော်ရှည်၊ အသည်ဝန် မင်းလှရွှေတောင်ကို နေမျိုးစည်သူ၊ အတွင်းဝန် ဇေယကျော်ထင်ကို ကျော်ထင်ရန္တမိတ်၊ ရာဇယော်ဓာကို ဇေယကျော်ထင်၊ လက်ဝဲသူရကို လက်ဝဲနန္တမိတ်၊ လက်ဝဲရွှေတောင်ကို ဘာယကျော်သူ ဘွဲ့များသနားတော်မူသည်။[၃] စာရေးကြီးတုရင်ဝေသော်ကို လက်ဝဲသိခ်၊ လက်ဝဲသရေကို လကျာသိခ်၊ အင်ရုံစားကို တုရင်ဝေသော်၊ ကနောင်သာစားကို မနော်သီဟ၊ ကျပ်ရွာစားကို ဂဇဗလ၊ ဥန့်ပင်စားကို ပုညကမ္မ၊ အနောက်ထားဝယ်ဆောင်တော်မြဲမြောင်ခေါင်းစားကို နန္ဒဇေယ၊ ပေါက်မြိုင်စားကို လက်ဝဲဇေယကျော်၊ ရေဖြူစားကို နန္ဒသူ၊

၁။ သိရိဥဇနာကား လောကဗျူဟာအင်ရုံစာတမ်းကို ရေးသားသော အင်ရုံရွာစား ဝန်ကြီးဖြစ်သည်။
၂။ အလမ ဃောကျော-ဃံဝမ်း။
၃။ မရက ၃။ ငိကျော-ငိဝမ်း။
၄။ ထိုသို့ချီးမြှင့်၍ များမကြာမီ သက်တော်ရှည်၊ နေမျိုးစည်သူနှင့် ကျော်ထင်ရန္တမိတ်တို့အား ဝန်ကြီးသီရိဇေယနော်ရထာနှင့်အတူနန္ဒမိတ်ကျော်ထင်၏ ဂုံးချောစကားကို နာမှား၍ ကွပ်မျက်တော်မူ၏။ မရသ ချာဝမ်း။

လယ်ဖြောက်စားကို နန္ဒကျော်၊ တောင်ကြားစားကို ရာဇကျော်၊ ပျစားကို ရာဇတမန်၊ ကျောက်ဆောက်စားကို ဇေယကျော်၊ သကျင်စားကို လက်ဝဲဒေဝအမည်များ သနားတော်မူသည်။[1]

အေဒီ ၁၇၃၅ နိုဝင်ဘာလ ၁၂ ရက်နေ့တွင်[2] ဝန်ထောက် ဇေယကျော်ထင်ကို သံတော်ဦးတင်စစ်၊ ရွှေဝင်းမှူး လက်ဝဲရန္တသူကို မြို့ဝန်၊ လက်ဝဲပုံချီ၊ စည်သူကျော်ထင်တို့ကို အတွင်းဝန်၊ ဇေယရန္တမိတ်ကို ရွှေတိုက်ဝန်၊ လက်ဝဲဇေယသူကို လက်နက်တိုက်ဝန်၊ ဇေယရန္တမိတ်ကို စာရေးကြီး၊ လက်ဝဲသိခ်၊ လက်ျာသိခ်တို့ကို လက်ဝဲရန္တမိတ်နှင့်ဖက်၍ ဝန်ထောက်ခန့်တော်မူသည်။ လက်နက်တိုက်ဝန် ဘယကျော်သူကို အသည်စစ်၊ လက်ဝဲစည်သူကို မြေနန်းသေနတ်သွေးသောက်ကြီး၊ ရှာသစ်ကြီးစား သူရဲစာရေးကင်းတံပယ်စားတို့ကို လက်ဝဲသိခ်၊ စန္ဒယော်ဓာတို့အစား စာရေးကြီးအမှာရေးဂမ္ဘီလစားကို လက်ျာသိခ် အစား စာရေးကြီးခန့်ထားတော်မူသည်။[3] အေဒီ ၁၇၃၆ မေလတွင် သံတော်ဦးတင်စစ် ဇေယကျော်ထင်ကို အတွင်းဝန်ခန့်တော်မူ၏။[4] ထိုနှစ်တွင်ပင် ဘယကျော်သူကို အတွင်းဝန်၊ လက်ျာစမ္မနှင့် နန္ဒမိတ်တို့ကို အတွင်းဝန်ထောက်ခန့်တော်မူသည်။[5] ထိုနှစ်အောက်တိုဘာလတွင် အတွင်းဝန်ထောက် လက်ျာစမ္မနှင့် လေးဆယ်တော်ဒေဝသိဟတို့ကို ဝန်ထောက် ခန့်တော်မူပြန်သည်။[6] ထိုနှစ်တွင်ပင် နေရာလွတ်နေ ကလန်စားကို ကျိုင်းသေည်မြို့စောင့် ခန့်တော်မူသဖြင့် လက်နက်ကိုင် ၁၀၀၀ နှင့် ချီသွားရသည်။ အတွင်းဝန်ထောက် နန္ဒမိတ်ကိုလည်း သံတော်ဦးတင်စစ်ခွန်ခန့်တော်မူသည်။[7]

အေဒီ ၁၇၃၆ စက်တင်ဘာလတွင် အတွင်းဝန်နန္ဒမိတ်ကျော်ထင်အား ဘုရင့်နောင်တွင်စေအမိန့်တော်ရှိပြီးလျှင် အထူးချီးမြှင့်သည်ကား၊ ကောင်းမွန်ကျော်မှူး တုရင်သိရိ ဂုတနုသူကြီး တုရင်ဒိပါနှင့် ဥဒိန်ဗလတို့ကို ဘုရင့်နောင်ဝန်၊ သိရိနန်သူ၊ ဥဒိန်သခ်၊ နန္ဒသခ်တို့ကို ဘုရင့်နောင်အတွင်းဝန်၊ တုရင်သူရနှင့် တုရင်သိဒ္ဓိတို့ကို ဘုရင့်နောင်အနောက်ဝန်အသီးသီးသစ္စာဘော်ပေး၍ ခန့်ထားတော်မူ၏။ထို့ပြင် ဆင်သည် ၁၂၊မားလိုက် ၁၂၊လက်သုံးတော်ခါးထမ်း ၁၊ကွမ်းကိုင်ရေကိုင် ၁၀၊ ဝေါ်မှူး ၁[8]၊ နားခံ ၂၊ သံဆင့်၂၊ သံခံ ၂၊ စာရေးကြီးများကို ပေးတော်မူ၍ အိမ်ရှေ့အိမ်တော်မှာကဲ့သို့ အစုရေးအစုကိုင်များလည်း သနားတော်မူ၏။ ဘုရင့်နောင်အား စမ္ပါယ်နဂိုရ်၊ တမော၀၊ တမာကျစ်နှင့်ကောက်ကင်း၊ တံဆိပ်ကင်း၊ ၅ စိုဒိုင်းနှင့် စို ၄၀ ဒိုင်း၊ လင်းဇင်းမြင်းများလည်း ဘုရင့်နောင်ဝန်စုအဖြစ်ပေးအပ်တော်မူ၏။ အာမခံကျွေ ယိုးဒယားတို့ကိုလည်း ဘုရင့်နောင် အတွင်းဝန်

၁။ မရက ၃။ ငူဝမ်း။ လွှတ်တော်သိမ်း ရဲတိုက်သိမ်း၊ မြို့တော်သိမ်းထွက်တော်မူရာတွင်လည်း အမည်အရည်များသနားတော်မူသည်။ အလမ ခီပမ်း။ မရက ၃။ ငူဝမ်း-ငူကျော။ ဆင်တော် မြင်းတော်များကိုလည်း အမည်များ သနားတော်မူသည်။ မရက ၃။ ငူဝမ်း-ငူကျော။

၂။ ၁၀၉၇ ခုနှစ် တပို့တွဲလဆန်း ၉ ရက်နေ့။

၃။ မရက ၃။ ငေါ်ဝမ်း–ငေါ်ကျော။

၄။ မရက ၃။ ငေါ်ကျော။

၅။ မရက ၃။ ငေါ်ကျော။

၆။ မရက ၃။ ငေါ်ကျော–ငံဝမ်း။

၇။ မရက ၃။ ငံဝမ်း။

၈။ ဤသူတို့ကို မှူးသား မတ်သားများမှ ရွေးကောက်ခန့်ထားတော်မူသည်။

သီရိနန္ဒသူက သိမ်းရုံးစီရင်ရ၍ ဘုရင့်နောင်ကိုမူ စီးပွားတော် အရာတော်နှင့်ဆိုင်သမျှကို စစ်ကြော သိမ်းခံ၍ နှစ်စဉ်ရွှေနန်းတော်သို့ ဆက်သွင်းစေသည်။[၁]

အေဒီ ၁၇၃၇ ဒီဇင်ဘာလတွင် ညီတော်မင်းရဲကျော်စွာ၊ အကြီးတော်ငဖိုးအောင်၊ မင်းသားငလှ၊ ပုဂံသုံးရွှေတောင်စား သောခိုင်၊ ထောင်စချီ ရွှတ်ပိမြို့စားရေးငပြည့်တို့နှင့် လူ ၁၀ ကျော်တို့အား မကြံရာသောအကြံကို ကြံသည်ဟု ထွက်ချက်ရသောကြောင့် သားမယားနှင့်တကွ ကွပ်မျက်တော်မူလေ၏။[၂]

ထိုနှစ်တွင် အဆောင်တော်ပြဲအမတ်နန္ဒသီရိ၊ သင်ဝန်ဘယယော်ဝတို့အား အတွင်းဝန်ခန့်တော်မူသည်။[၃] အေဒီ ၁၇၃၉ ဇန်နဝါရီလတွင်ဥကင်တော်ဖွင့်ရာ၌ မင်းညီမင်းသား မှူးတော်မတ်တော် ဆင်တော်မြင်းတော်တို့ကို အမည်များ ချီးမြှင့်တော်မူ၏။[၄] အေဒီ ၁၇၄၀ တွင် စားတော်ကဲကုရင်ဗလကို ဝန်ထောက်ခန့်တော်မူသည်။ ဤသူကား နောင်တွင် ဝန်ကြီးသတိုးမင်းငယ် ဖြစ်သည်။[၅] အေဒီ ၁၇၄၁ တွင် သဘင်နန်းတော်သို့ ထွက်စံတော်မူရာ၌ မှူးတော်မတ်တော်တို့အား ဘွဲ့အမည်များ သနားတော်မူပြန်သည်။[၆] အေဒီ ၁၇၄၂ တွင်လည်း မှူးတော်မတ်တော်တို့အား ဘွဲ့အမည်များ ချီးမြှင့်တော်မူပြန်သည်။[၇] အေဒီ ၁၇၄၅ ခုနှစ်တွင် ရွှေတောင်နော်ရထာကို မင်းရဲ မင်းလှငယ် လက်ဝဲရွှေတောင်တို့နှင့်ဖက်၍ အတွင်းဝန်ခန့်တော်မူသည်။[၈] ထိုနှစ် မှူးတော် မတ်တော်တို့ကို အမည်သနားတော်မူပြန်သည်မှာ လကျာ်ရွှေတောင်ကို မင်းလှကျော်ထင်၊ လက်ဝဲရွှေတောင်ကို မင်းလှရွှေတောင်၊ ရွှေတောင်နော်ရထာကို မင်းလှကျော်ထင်နှင့် ရွှေတောင်ထင်ပေါ်ကို မင်းလှမင်းကျော် ဘွဲ့တပ်တော်မူသည်။[၉] အေဒီ ၁၇၄၆ တွင် အတွင်းဝန်သတိုးမင်းလှကျော်ထင်ကို သတိုးဓမ္မရာဇာ၊ နေမျိုးရွှေတောင်ကို သတိုးမင်းစောအမည်များချီးမြှင့်သည်သာမကမှူးတော်မတ်တော်တို့အားလည်း အထိုက်အလျောက် မင်းရဲဘွဲ့၊ မှူးကြီးမတ်ကြီးတို့ကို မင်းနောင်အမည်[၁၀] များခံစေသည်။ အချို့လည်း ဘုန်းတော်[၁၁] သေနာပတိ[၁၂] ခေါင်ဖျား[၁၃] ဓမ္မရာဇာ[၁၄] ရှင်ဘုရင်[၁၅] စသောအမည်များလည်း

၁။ မရက ၃။ ငဝမ်း။ အလမ ခုကျော။

၂။ မရက ၃။ စဝမ်း။ သက္ကရာဇ် ၁၁၀၀ တွင် ညီတော်သတိုးဓမ္မရာဇာအား ယုံကြည်တော်မမူသဖြင့် အကြီးအကဲတို့ကို ကွပ်မျက်တော်မူ၍ ချွေရံသင်းပင်းနှင့်တကွ စားကျေးမြို့ရွာများကို နုတ်သိမ်းတော်မူ၏။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၃။

၃။ မရက ၃။ စကျော၊

၄။ အသေးစိတ်ကို မရက ၃ စာကျောတွင်ရှု။

၅။ မရက ၃။ စေဝမ်း။

၆။ အသေးစိတ်ကို မရက ၃။ စားဝမ်း—စားကျောတွင်ရှု။

၇။ မရက ၃။ ဆိဝမ်း—ဆိကျော။

၈။ မရက ၃။ ဆားဝမ်း။

၉။ မရက ၃။ ဆားကျော။

၁၀။ မင်းနောင်အမည်ဆိုသည်ကား နတ်ရှင်နောင်၊ ဘုရင့်နောင်၊ ရှင်ဘုရင့်နောင်၊ မင်းမြတ်နောင်၊ မင်းထွတ်နောင်စသည်ဖြင့် ဖြစ်၏။ မရက ၃။ ဇိဝမ်း။

၁၁။ ဘုန်းတော်မြတ်၊ ဘုန်းတော်ကြီးစသည်ဖြင့်။

၁၂။ နေမျိုးသေနာပတိ၊ စည်သူသေနာပတိ၊ အဂ္ဂမဟာသေနာပတိစသည်ဖြင့်။

၁၃။ ခေါင်ဖျားရာဇာ၊ ရာဇာခေါင်ဖျားစသည်ဖြင့်။

၁၄။ သုဓမ္မရာဇာ၊ သုသီရိဓမ္မရာဇာ၊ သုကေရာဇာစသည့် အမည်များ။

၁၅။ ရှင်ဘုရင်ကြီး၊ ရှင်ဘုရင်လတ်စသည်ဖြင့်။

ခံစေသည်။ ထိုသူတို့အား ဝေါပလာ၊ ထီးနီရွှေညောင်ရွက်ဆွဲ၊ ကျိုင်းရွှေချက် ၄ စသည့် အဆောင်ကြီးအရွက်ကြီးများကိုလည်း သနားတော်မူသည်။ သုံးဆက်အိမ်၊ အိမ်ဖြူစသော ထူးကဲသော နေအိမ်များကိုလည်း ချီးမြှင့်တော်မူ၏။

အထူးချီးမြှင့်ပုံများမှ ဥပမာအားဖြင့် စကိုင်းအုပ်ကျွန်းမှူးသား ငပုလှကို မင်းစစ်နေောင် ဟူသော အမည်ကသည် လောကပင်း ရင်းနောက်မဟာရာဇ် မဟာမြိုင်စသောအမည်များကိုခံစေသည်။ ပတ်တီးကောင်းလှသော ငထွေးကို [1] ဘုရင်ထွေးအမည်၊ အဆောင်ကြီး အရွက်ကြီးနှင့် သုံးဆက်အိမ်ပေးတော်မူ၏။ [2] ထိုကာလ မိဖုရားများကိုလည်း ဇနိန္ဒာ၊ နရိန္ဒာ၊ အတုလစသော ဘွဲ့ထူးများနှင့် ထူးကဲသော ဆောင်ယောင်ဝတ်စားများစွာပေးတော်မူသည်။ [3] အေဒီ ၁၇၄၇ ဇမြို လတွင် ညီတော်တလုပ်မင်းကို သီရိသုဓမ္မရာဇာအမည်နှင့် မင်းမြောက်တန်ဆာ ၅ ပါးချီးမြှင့်တော်မူ၏။ [4] ထိုပြင်ကြိမ်ဖန်များစွာ ချီးမြှင့်ပုံများ ကျန်ရှိသေးသော်လည်း ကျမ်းလေးအံ့စိုး၍ မဖော်ပြတော့ပြီ။ [5] ဤသို့အမည်အရည်ချီးမြှင့်ပုံကို အကျယ်တဝံ့ဖော်ပြရခြင်းမှာ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဆွေတော် မျိုးတော် မှူးတော် မတ်တော် မိဖုရားတို့အားထိုက်သင့်သည်ထက်ပို၍ ထူးကဲလွန်မင်းစွာ ချီးမြှင့်သည်ကို ကွက်ကွက်ကွင်းကွင်းပေါ်လွင်စေလိုသောကြောင့် ဖြစ်ပါသည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ လက်ထက် ရာထူးအခန့်အထားကို ချုံ၍ ကြည့်လျှင် နန်းတက်စဉ်အုပ်ချုပ်ရေးတွင် ကျွမ်းကျင်သော မှူးကောင်းမတ်ကောင်း အတော်အတန်ရှိသေးသည်။ သို့သော် မိမိအပေါ်လွန်စွာ ဩဇာညောင်းလှသောစာသင်ဆရာ ရာဇနန္ဒအား နန္ဒမိတ်ကျော်ထင်အမည်နှင့် အတွင်းဝန်ခန့်ခဲ့မိချေသည်။ နန္ဒမိတ်ကျော်ထင်ကား အုပ်ချုပ်ရေး၌ ကျွမ်းကျင်မှုမရှိသည်သာမက အရည်အချင်းညံ့ဖျင်း၍ ချောပစ်တတ်၏။ ယင်း၏ချောပစ်မှုကြောင့် ၁၇၁၆ တွင် ဝန်ကြီးသီရိဇေယနော်ရထာ၊ ဝန်ကြီးသီရိဇေယကျော်ထင်၊ သက်တော်ရှည်၊ နေမျိုးစည်သူနှင့် ကျော်ထင်ရန္တမိတ်တို့ ကွပ်မျက်ခြင်းခံကြရသည်။ ထိုအချိန်မှစ၍ မှူးကောင်း မတ်ကောင် တို့ သည်လည်း တဖြည်းဖြည်းလျော့နည်းလာ၏။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် နန်းကျလုဆဲဆဲ ရန်သူများအလည်တွင် အကျပ်အတည်းတွေ့ရသောအခါ မှူးကောင်းမတ်ကောင်းတို့ကို ဆုံးရှုံးအောင် စီရင်မိသည်ကို နောင်တကြီးစွာရတော်မူသော ဟူ၏။

မဟာဓမ္မရာဇာ ဓိပတိသည် မင်းတိုင်ပင်အမတ်များ ရွေးချယ်ခန့်ထားရာ၌ အရာအထူးနှင့် သင့်တော်သူများကို အသုံးမပြုပဲ၊ အကျွမ်းဝင်သူများကိုသာ အထူးချီးမြှင့်လေ၏။ ထိုသို့အထူးချီးမြှင့်ခြင်းခံရသူများမှာ ဘုရင့်နောင်၊ သတိုးမင်းကြီး၊ လောကမင်း၊ ဘုရင်ထွေး စသည်တို့ဖြစ်၏။ ယင်းတို့အား ထူးထူးကဲကဲချီးမြှင့်ပုံကို အထက်တွင် ဖော်ပြခဲ့ပြီးလေပြီ။ ဤသို့ဖြစ်ရခြင်းမှာ ဘုရင်ညံ့ဖျင်းသောကြောင့်သာ ထိုက်သည်တန်သည် မဆင်မခြင် ချီးမြှင့်ခြင်းဖြစ်တန်ရာသည်ဟု ယူဆဖွယ်ရှိသည်။ ထို့ကြောင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကို ရှေးရာဇဝင်ဆရာတို့ကလည်း ပြစ်တင် ရှုံ့ချခဲ့ကြခြင်းဖြစ်သည်။

၁။ ခမည်းတော်လက်ထက် ပတ်တီးသည့် စားလမုံတူဖြစ်ပါသည်။

၂။ မ ရ က ၃။ ဇီဝမ်း၊ ဇီဝမ်း—ဇုဝမ်း။ အ လ မ ဃကျော—ဃာဝမ်း။

၃။ မ ရ က ၃။ ဇူကျော—ဇေဝမ်း။

၄။ မ ရ က ၃။ ဇိုကျော။

၅။ ယင်းတို့ကို ရာဇဝင်အစောင်စောင်၌ တွေ့ရှိနိုင်ပါသည်။

> မှူးကြီးမတ်ကြီး အနီးအဝေးပေးတော်မူသည်မှာလည်း အရည်အချင်းအရင်းအမြစ် စိစစ်တော်မူလေ့မရှိ။[၁]

ဟု ဝေဖန်ထားကြသည်။

တိုင်းပြည်အုပ်ချုပ် မင်းလုပ်သူသည် မချီးမြှင့်တန်သည်ကို ချီးမြှင့်၍ ချီးမြှင့်တန်သူကို လျစ်လျူရှုခြင်းသည် ပြည်ထဲသာယာနေသည့်အခါ အရေးမကြီးလှသော်လည်း ပြည်ရွာ ချောက်ချားနေချိန်၌ အရေးကြီးလှ၏။ ထိုအချိန်မျိုးတွင် ဘုရင်လည်း အရည်အခြင်းပြည့်ရန်လို၏။ မှူးကောင်း မတ်ကောင်းလည်းလို၏။ ထိုလိုအပ်ချက်များ မပြည့်စုံပါက ပြည်ရွာ ပျက်စီးတတ်၏။ ထို့ကြောင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ ကွပ်ကဲအုပ်ချုပ် မင်းလုပ်သောအဝနိုင်ငံသည် ဆိုခဲ့သည့်အတိုင်း မင်းနှင့်တကွ မှူးမတ်တို့တွင် အရည်အခြင်းပြည့်ဝ လျော့နည်းညံ့ဖျင်းမှုကြောင့် ပျက်စီးခဲ့ရခြင်း အကြောင်း တပါးဖြစ်လေသည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ပြည်ရေးရွာမှု၌ စိတ်ဝင်စားမှုမရှိ၊အပျော်အပါးနှင့်သာ မွေ့လျော်နေလေ့ရှိသည်။ ထို့ကြောင့် ရာဇဝင်ဆရာအချို့က

> ပြည်ထဲအရေး၌ ကိုယ်တော်တိုင် စိစိစစ်စစ် မြစ်မြစ်ခြေခြေ ဝေဖန် ခွဲခြမ်းတော်မူလေ့မရှိ။ အပျော်အရွှင်သဘင်မှုနှင့်သာ အလျော့အမေ့ နေလေ့ရှိတော်မူသည်။[၂]

ဟု ဝေဖန်ကြသည်။ ရာဇဝင်ကျမ်းများတွင် ပါရှိသော မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ၏လုပ်ဆောင်ချက်များကလည်း ရာဇဝင်ဆရာတို့ အပြစ်တင်ဝေဖန်ချင်စဘွယ်ပင် ဖြစ်ပေသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ၁၇၃၃ တွင် မြတ်နန်းဘုံစံပြင်နန်းတော်မှသည် မြို့တွင်း ရွှေနန်းတော်သို့ မင်းညီမင်းသား မှူးတော်မတ်တော်အပေါင်းခြံရံလျက် ပြောင်းရွှေ့စံတော်မူသည်။ ၎င်းနောက် မြတ်နန်းဘုံစံနန်းတော်ကို ဖျက်သိမ်းစေသည်။[၃] အေဒီ ၁၇၃၄ မေလတွင် မြတ်နန်းဘုံစံ နန်းတော်ရာကသည် အနောက်မြောက်သို့ တာ ၅၀၀ ကျော်ခန့်ကွာတွင် နန်းတော်သစ်တည်စေ၍ ပြီးမြောက်သောအခါ အောင်နန်းကျော်ဘုံ ကမ္ဘည်းတပ်တော်မူသည်။ ထို့နောက် စစ်သည်ဗိုလ်ပါအပေါင်းခြံရံလျက် ဝေါ ပြာသာဒ်စီးတော်မူ၍ နန်းသိမ်းထွက်တော်မူသည်။[၄] အေဒီ ၁၇၃၅ ဇန္နဝါရီလတွင် အရှေ့ဖက်ရွှေပေါ်ကျွန်း၌ သကြ်န်တော်ကြီး ခေါ်တော်မူသည်။

> ၎င်းတပို့တွဲလတွင် အရှေ့ဖက်ရွှေပေါ်ကျွန်းမှာ သကြ်န်တော်ကြီးခေါ်တော်မူသည်။ သကြ်န်တဲတော်ဆောက် နန်းကံကျွေးဝန်တို့ကိုခန့်၍ စီရင်လုပ်ဆောင်ရသည်။
>
> ၎င်းလတွင် အရှေ့ဖက်ရွှေပေါ်ကျွန်းသို့ သကြ်န်တော်ခေါ်ထွက်တော်မူသည်။ ရှေ့ ၆ တပ် နောက် ၆ တပ်ခန့်ထားမြဲခန့်ထားစီရင်ရသည်။ မင်းညီမင်းသားမှူးတော်မတ်တော်အပေါင်း ခြံရံလျက် ရွှေဝေါစီးတော်မူ၍ ထွက်တော်မူသည်။ ဗညားချောင်းဝဆီသို့ ရောက်တော်မူလျှင် ရတနာရွှေဖောင်တော် စီးတော်မူသည်။ ရွှေဖောင်တော်ကို ရွှေလှော်ကားလက်ဝဲ လကျ်ာ ၄ စင်းစီဆွဲရသည်။ လက်ရွေးလက်သစ် လှော်ကားတော် ၂ စင်းမှာ လက်ဝဲတော်က၊ ပြည်လုံးအုံ့သုံးဆက်တင်

၁။ ကဘဆ ၁။ ၂၁။ မြန်မာမင်းအုပ်ချုပ်ပုံစာတမ်း။ ၂။ ၁၂၀ လည်းရှု။ ၃။ မရက ၃။ ငီဝမ်း။
၂။ ကဘဆ ၁။ ၂၁။ ၄။ မရက ၃။ ငီဝမ်း။

> ယှော်ကားတော် ၂ စင်းမှာ လကျာ်တော်ကရံ၍ တက်ရေးတက်ခြင်းနှင့် လှော်၍လိုက်ရသည်။ သည်မှတပါး လှော်ကားတော်များမှာ လှေဆောင်တော်၊ ကျိုင်းတော်တင်သည်။ မင်းသား မင်းမြေးမှူးတော်မတ်တော်တို့လည်း ဆိုင်သင့်ရာစီး၍လိုက်ရသည်။ လက်ဝဲ လကျာ် ရှေ့နောက်ခြံရံလျက် မြစ်လုံးပြည့်မျှ ပုံမောင်းခရာတီးမှုတ်လျက် ဆန်တော်မူသည်။ ရွှေဖျားဂူကင်းလှေတော်မှာ အလှူတော် တင်သည်။ ၎င်းနောက် သားလှေ ငှက်လှေ ကတ္တုလွန်းကြင် ဆေင်မန်းလှေ ဝင်းလှေလှော်ကားနီ သက္ကဒါန်သမ္ဗန်ရဲလှေမှစ၍ လှေပေါင်း ၅၀ ကျော်နှင့် သကြားနတ်မင်း၏ အသရေကဲ့သို့ တင့်တယ်စွာစမွယ်တော်မူလျက် ဆန်တော်မူ၍ အရွှေဖက်ပုဏ္ဏားပေါက်သို့ ရောက်တော်မူလျှင် ရွှေဖောင်တော်ယှဉ်၍ ဆင်မြင်းဗိုလ်ပါ မင်းညီမင်းသား မှူးတော်မတ်တော်အပေါင်းခြံရံလျက် ရွှေဝေါစီးတော်မူ၍ သကြံန်တဲတော်သို့ ထွက်တော်မူသည်။ ယင်းသောအခါ ကြည်းကြောင်း ရွှေတပ် နောက်တပ် ၆ တပ်စီ အရှေ့ဖက် အနောက်ဖက် တခြားစီခွဲ၍ခန့်ရသည်။
>
> သကြံန်တော်ကြီး ခေါ်တော်မူပြီးလျှင် ဥကင်တော်ဖွင့်တော်မူမည်၊ရွှေနန်းတော်ဥကင် ရာဇပလ္လင်မှစ၍ မြေနန်းစမုတ်ဆောင်တော်များကို ဂြိုဟ်ရေ နတ်ရေ သန္ဓေးရေနှင့် ဆေးကြောပြီးမှ သက္ကရာဇ် ၁၀၉၆ ခု ပထမဝါဆိုလဆန်း ၄ ရက်သောကြာနေ့ [၁] ကရကဋ်လဂ် ကောင်းမြတ်သော မင်္ဂလာအခါတော်၌ ထီးနန်းဥကင် ဖွင့်တော်မူသည်။ ရာဇာဘိသေကခံ၍ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ တံဆိပ်နာမံတော်ကို ခံတော်မူသည်။ တံဆိပ်ဘော်ကို မကွေးတရာစား ဇေယနန္ဒမိတ်လျှောက်သည်။ ဘိုးတော်မင်းရဲသိခ်သူ [၂] ဆက်သည်။ [၃]

ထိုနှစ်တွင် အမည်ရ မှူးမတ် သားမြေး လူပျိုစု တို့ကို ရန္တမိတ်အား သွေးသောက်ကြီးခန့်၍ ရန္တမိတ်သွေးသောက်စုကိုင်း၊ လက်ဝဲဘိနန်သူကို သွေးသောက်ကြီးခန့်၍ လက်ဝဲဘိနန်သူ သွေးသောက်စုကိုင်း ဖွဲ့စည်းတော်မူ၏။ [၄]

အေဒီ ၁၇၃၅ အောက်တိုဘာလတွင် ဓာတ်ပန်းကိန်းခန်းအရ ဆင်တဲရပ်တွင် ယာယီနန်းဆောက်လုပ်တော်မူ၍ ကျော်အောင်စံနန်း သမုတ်တော်မူ၏။ [၅] ထိုနှစ်တွင်ပင် အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်သို့ မင်းညီမင်းသား မှူးတော်မတ်တော် မင်းမိဖုရား မင်းကိုယ်လုပ်တော်အပေါင်း ခြံရံလျက် ထွက်တော်မူ၍ ဒီဇင်ဘာလ ၇ ရက်နေ့တွင် [၆] ဆင်တဲကျော်အောင်စံနန်း ရွှေနန်းတော်သိမ်းထွက်တော်မူသည်။

၁။ ၂၄–၅–၁၇၃၄

၂။ "ထိုမင်းရဲသိခ်သူကား ဝမ်းပဲအင်း စံမင်းတရားကိုယ်လုပ်စည်ပုတ္တာရာစားတွင်မြင်သည့်သားတည်း။ (သက္ကရာဇ်) ၁၀၈၂ ခုကစ၍ ၁၀၉၆ ခုတိုင် အုတ်ကျောင်းဆရာကို မေးလျှောက်၍ ယခုတိုင်မင်းရဲသိခ်သူ မေးအုတ်ကျောင်းဆရာတော်ဖြေဟူ၍ရှိသတည်း။" အလမ ခ်ကျော။

၃။ မရက ၃။ ၎ဝမ်း။ အလမ ခ်ကျောရှု။

၄။ မှရက ၃။ ၎ူကျော။

၅။ မရက ၃။ ၎ူကျော–ငေဝမ်း။ အလမ ခ်ကျော။

၆။ ပြာသိုလဆန်း ၅ ရက်နေ့။

> ဗညားချောင်းဝဆိပ်က ကရဝိက်ဖောင်တော်ကြီးနှင့် ရွှေလှော်ကား ၇ စင်းငင်စေ၍ ရွှေးလက်သစ်ပြည်လုံးအုံ့ သုံးဆက်တင် လှော်ကားတော်များနှင့် ရဲလှေကတ္တူလှန်းကြင် သားလှေ ငှက်လှေသက္ကဒါန်များစွာနှင့် မင်းသားမင်းမြေး မှူးတော်မတ်တော်အပေါင်းခြံရံလျက် မြစ်လုံးပြည့်မျှ တင့်တယ် စမွယ်တော်မူ၍ စစ်ကိုင်းအနောက် ဆီးချောင်းဝသို့ ယတရာသကြန်တော်ခေါ် စုန်တော်မူသည်။
>
> ကြည်းကြောင်း နောက်တော်လိုက် ဆင်တပ်မြင်းတပ် သူရဲသူခက် ရွှေတပ်နောက်တပ်များကိုလည်း ဖောင်တော်ခွါလျှင် တောင်ဖက်ကြောင်း အစဉ်အတိုင်းသွားစေ၍ ရွှေနောက် ဝန်ထောက်စာရေးကြီး ၁ စီကြပ်မစီရင်၍ ဆင်တဲနန်းတော်သို့ တက်တော်မူမည့်ဆိပ်သို့ ချီနှင့်ရသည်။ ရောက်လျှင် ရွှေနောက်တပ်စဉ်အတိုင်း ခင်းကျင်း၍စောင့်နေရသည်။ ရှင်မိဖုရား ၃ ပါး၊ နှမတော် ၂ ပါး နောက်တော်လိုက်ကိုယ်ရံတော်တို့ကိုလည်း အစဉ်အတိုင်းခင်းကျင်း၍နေစေရသည်။
>
> ဘုန်းတော်ကြီးလှသောဘုရား သကြံန်တော် ခေါ်တော်မူပြီး၍ ကူးတော်မူရာတွင် ဖောင်တော်ယှဉ်သို့ ဖောင်တော်ကြီးမယှဉ်နိုင်ရှိလျှင် လက်ရွှေးကြီးလှေတော်မှာ ရှင်မိဖုရားနှင့်တကွ စီးတော်မူ၍ ဖောင်တော်ယှဉ်သို့ ရောက်တော်မူလျှင် ရှင်မိဖုရား ၃ ပါး၊ နှမတော် ၂ ပါး အစဉ်အတိုင်း ဝေါတော်ရတနာ ကန္နားနှင့် အသီးသီးကျော်အောင်စံနန်းတော်သို့ တက်တော်မူနှင့်၍ အနောက် တံခါးတော်က ဝင်တော်မူသည်။ ကိုယ်လုပ်တော် အပျိုတော်တို့လည်း ပေါင်းပုံပေါင် ပေါင်းနီ ခွက်နီ ဂုန်စရပ်အုပ် အစီးအနင်းနှင့် ဆိုင်သင့်ရာရှင်မိဖုရားနောက်တော်က လိုက်ရသည်။ ရှင်မိဖုရားကိုယ်လုပ်တော်တို့ကုန်မှ ဘုန်းတော်ကြီးလှသောဘုရား ဝေါပြာသာဒ်ကို စီး၍ တက်တော်မူသည်။
>
> ကျော်အောင်စံနန်း ရွှေနန်းတော်ကို သိမ်းတော်မူ၍ စည်တော်ဆက်မှ တုပ်ပျပ်ရာကထ၍ ရုံးတော်သို့ ဝန်ကြီးဝန်ထောက် နားခံစာရေးကြီးတို့တက်၍ နားခံတော်ဝင်မြဲဝင်စေရသည်။ နားခံတော်ထွက်မှ ရုံးတော်ကသက်၍ အိမ်ရာသို့ သွားကြရသည်။ နောက်တော်လိုက် မင်းညီမင်းသား မှူးတော်မတ်တော်တို့မှာ ဘိုးတော်ဘုရား ပုဂံသို့စုံတော်မူရာတွင်ဝတ်ဆင်ကြရသည်အတိုင်း ဝတ်နီဝတ်ဆင်ကြရသည်။[၁]

အေဒီ ၁၇၃၆ ဖေဖော်ဝါရီလတွင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဆင်လုံးမြင်းရင်း သူရဲသူခတ် အပေါင်းခြံရံလျက် ရွှေဝေါစီး၍ အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်သို့ ပြောင်းရွှေ့ စံတော်မူသည်။[၂] အေဒီ ၁၇၃၉ ဇန္နဝါရီလတွင် ကိန်းခန်းအရ ရွှေပေါ် ကျွန်း၌သကြံန်တော်ကြီးခေါ် တော်မူ၍အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်၌ ဥကင်သတရက်ဖွင့်တော်မူသည်။ [၃]နောက်မြို့တွင်းရွှေနန်းတော်သို့ ဝင်တော်မူပြန်သည်။ ထိုနှစ်နောက်ပိုင်းတွင်လည်း အောင်နန်းကျော်ဘုံ နန်းတော်သို့ ထွက်စံနေတော်မူစဉ် ကသည်းစစ်သည်တို့ စကိုင်းတိုင်ပေါက်ရောက်လာသဖြင့် မြို့တွင်းရွှေနန်းတော်သို့ဝင်တော်မူရသည်။

၁။ မရက ၃။ ငေါ်ဝမ်း—ငေါ်ကျော။ အလမ ခီကျော—ခုကျောလည်း ရှိ။

၂။ မရက ၃။ ငေါ်ကျော။

၃။ မရက ၃။ စာဝမ်း။

ဤအကြောင်းကို

> ယင်းသောအခါ ဘုန်းတော်ကြီးလှသောဘုရား အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်မှာ စံနေတော်မူသည့်အခိုက် ဘုရင့် နောင်တော်မှစ၍ မှူးကြီး မတ်ကြီးတို့က အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်သည် အဆီးအကာမရှိပဲ အပျော်အပါး စံတော်မူသည့် ယာယီနန်းတော်သာဖြစ်သည်။ မြို့တွင်း ရွှေနန်းတော်မှာ စံနေတော်မူပါမည့်အကြောင်းနှင့် လျှောက်ထားကြရာတွင် ရတနာပူရရွှေမြို့တော်သည် သကြားနတ်မင်းစံရာ မဟာသုဒဿနမြို့ကဲ့သို့ မြစ်အတန်တန် ဆီးကာလျက် အကူးအသန်းအလုပ်အကြံခဲခက်လှသည်ဖြစ်သည်။ ကသည်းမိစ္ဆာတို့ကိန်းခန်းကာလအလျောက် ရောက်ပေါက်လာသော်လည်း ရွှေမြို့တော် ရွှေနန်းတော်အနေအထိုင်ကို မြင်လျှင် ပြန်သွားလိမ့်မည်။ စိုးရိမ်ရန်မရှိ။ သို့သော်လည်း သင်္ဃာအားကိုဘုရားသခင်မှသော်လည်း မဖီဆန်ချေအမိန့်တော်ရှိ၍ အောင်နန်းကျော်ဘုံ ရွှေနန်းတော်က မြို့တွင်းနန်းတော်သို့ မှူးတော်မတ်တော်အပေါင်းခြံရံလျက် မြတ်ထွတ်ခေါင် ဆင်တော်ကို စီး၍ဝင်တော်မူသည်။ မင်းမိဖုရား မင်းကိုယ်လုပ်တော်တို့မှာလည်း ပေါ်ယာဉ်စီး၍ နောက်တော်လိုက်ရသည်။ [1]

ဟူ၍ **မဟာရာဇဝင်ကျော်** ၌ ဆိုထား၏။ အေဒီ ၁၇၄၁ တွင်လည်း အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်သို့ထွက်စံတော်မူပြန်သည်။ [2] ထို့နောက် အေဒီ ၁၇၄၅ တိုင်အောင် အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်သို့ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ ထွက်စံတော်မူသည်ကို မတွေ့ရှိရပေ။ ဤသို့ အထောက်အထား မတွေ့ရခြင်းမှာ ရန်သူများအဖက်ဖက်မှဝန်းရံနေ၍ ပြည်ရွာမငြိမ်မသက်သဖြင့် ဖြစ်တန်ရာသည်။

အေဒီ ၁၇၄၆ တွင် ငွေတော်ထုတ်ပေး၍ လောကမင်းသတိုးဓမ္မရာဇာအား အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်ကို ကြပ်မပြင်ဆင်စေသည်။ [3] အေဒီ ၁၇၄၇ ဩဂုတ်လတွင် ရေပြည့်လျှမ်းနေသည့်အချိန်တွင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မြို့တွင်းရွှေနန်းစံ အောင်နန်းတော်မှ မင်းမိဖုရား မင်းကိုယ်လုပ်တော် မင်းညီမင်းသား မှူးတော်မတ်တော်အပေါင်းခြံရံလျက် ရေကြောင်းသဘင်ထွက်တော်မူ၍ အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်သစ်ကို သိမ်းတော်မူပြီးစံတော်မူသည်။ [4] သို့စံနေတော်မူစဉ် နံနက်နှင့် ညနေခင်းများတွင် ရေသဘင်ခံတော်မူသည်။ ဤသဘင်တွင် ကိုယ်လုပ်တော် အပျိုတော်တို့သည်၎င်း၊ မှူးပျိုမတ်ပျိုတို့သည်၎င်း အချင်းချင်း လှေပြိုင်ကြရ၏။ [5] ရံဖန်ရံခါ ညနေခင်းများတွင်လည်း မြစ်ကြောင်းသဘင် ခံတော်မူသည်။

> မြစ်ကြောင်းသဘင်စံတော်မူသည်ကား ညနေချမ်းလျှင် ရွှေမြို့တော်ပတ်လည် မြစ်နားတလျှောက်ဆင်းရဲသားတို့လုပ်ဆောင်သည့် ကိုင်းကျွန်းစည်ပင် သီးပွင့်သည့်ကာလ ကြည်းကြောင်းရေကြောင်းထွက်တော်မူ၍ မင်းမိဖုရား မင်းကိုယ်လုပ်တော် မှူးတော်မတ်တော်ကျွန်တော်မျိုးအပေါင်းတို့ စိတ်အား(ရှိသရွေ့)ဆွတ်ယူစေသည်။ ကိုင်းရှင်ကျွန်းရှင်တို့ကလည်း လက်ဆောင်တော် အသီးသီးဆက်ကြသည်။ မပြန်

၁။ မရက, ၃။ စိကျော။

၂။ အလမ ခံကျော။

၃။ မရက ၃။ ဇူဝမ်း။

၄။ မရက ၃။ ဈိကျော—ဈိဝမ်း။

၅။ ရေသဘင်ခံတော်မူပုံကို နောက်ဆက်တွဲ ၁ ၌ရှု။

> တော်မူမိ ကိုင်းကျွန်းရှင်လုပ်သားတို့ကို ခေါ်တော်မူ၍ ကြေးငွေအစတ်ပုဆိုး အင်မတန်အောင် သနားတော်မူသည်။ မှူးကြီးမတ်ကြီးတို့ကလည်း ကြေးငွေ အင်တန်ပေးကြရသည်။[၁]

ဘုရင်မင်းမြတ်နှင့် ချွေရံသင်းပင်းတို့ ကိုင်းကျွန်းများမှ အသီး အပွင့် အညွန့် အဖူး များကို ချိန်ခါမသင့်ရှိသရွေ့ ဆွတ်ခူးခြင်းသည် မပြုသင့်မပြုအပ်သော လုပ်ဆောင်ချက်ဟုဆိုရလိမ့်မည်။ အဘယ့်ကြောင့်ဆိုသော် ဆင်းရဲသားကျွန်တော်မျိုးတို့တွင် ကိုင်းကျွန်းထွက်သီးနှံများကို အချိန်သင့်သည့်အခါ၌ စားသုံးသင့်သလောက် စားသောက်ရမည်မဟုတ်တော့ချေ။ မရှားပါးသင့်ပဲရှားပါးတန်ရာသည်။ ထို့ပြင် တိုင်းပြည်မငြိမ်မဝပ် စစ်ရေးမက်ရေး သူခိုးဓားပြရေးတို့ ထူပြောနေသဖြင့် ထိုအချိန်တွင် လယ်ယာလုပ်ဆောင်မှု နည်းပါးလာပြီး ဆန်စပါးရှားပါးစပြုလာသည်။ ဆန်စပါး ရှားပါးလာသကဲ့သို့ ကိုင်းကျွန်းထွက်သီးနှံလည်း ရှားပါးလာသဖြင့် ဆင်းရဲသားတို့ စားရေး သောက်ရေးအတွက်အခက်ကြုံဖွယ်ရှိ၏။ ကျပ်တည်းကျဉ်းမြောင်းဖွယ်ရှိချေ၏။ ထိုအခင်းကို ဘုရင်မင်းမြတ် မြော်မြင်တွေးထင်မိဟန် မရှိချေ။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မနော်ရမ္မာဥယျာဉ်၊ စိတ္တလတ္တာဥယျာဉ်၊ စိတ္တရမ္မာဥယျာဉ်၊ ကျေးနင်းကြီးဥယျာဉ်၊ ကျေးနင်းငယ်ဥယျာဉ်၊ ဟေမဝန်ဥယျာဉ်စသည့် မြို့သစ် စကိုင်း တန်တားဦး ပင်းယမြို့များမှ ဥယျာဉ်များကို အသစ်စိုက်ပျိုးစေ၍ အပင်အခက်ဟောင်းများကိုလည်း သီးပွင့်အောင်ပြုစုမွမ်းမံစေ၏။ ဤသို့ပြုစုပျိုးထောင်စေသည့် ဥယျာဉ်များတွင် ရွှေနန်းအောင်စံနန်းတော် မြောက်ပင်းဥယျာဉ်လည်း အပါအပင်ဖြစ်ပေသည်။ ယင်းဥယျာဉ်တွင် ကြာမျိုး ၅ ပါး ရွှေငါး ငွေငါးစုံလင်စွာဖြင့် တန်ဆာခြယ်ထားသော ရေကန်အပြင်

> ရေကန်တော်ဝန်းကျင် အထပ်ထပ်သောတံတိုင်းတွင်း၌ သရဖီ ပုန်းညက် ချရား ကံ့ကော် စွယ်တော် ဖက်ဆွတ် ရင်ခတ် မိုးစွေ စကား အနန်း လောင်းပန်း ဇော်တ ယော်က နေ့ဇာ ဇီဇဝါ ရဲခ စပယ် ကြက်ရိုး ခေါင်ရန်း ပန်းအိ နှင်းပန်း နှင်းဆီစသော တရုတ်ပြည် သဘော်ပြည် တပါးသောပန်းမျိုးမှာလည်း မရေမရှက်ရ တသီးတသီးစီ စိုက်ပျိုးရသည်။
>
> သရက် ပိန္နဲ နရွဲ မာလကာ ဩဇာတလည်း မှန်တော မှန်ကူ မှန်လျှင် သဘော်ရေသဖန်း စပြစ် မင်းကွတ် မျောက်လုတ် လိမ္မော် ရှောက်ကမ္ဘာလာမှစ၍ အသီးစားကောင်းသော သစ်ပင်များကိုလည်း အသီးစိုက်ပျိုးရသည်။ အထောင့်အကွေ့များ၌ စွန်ပလွန် တရုတ်ပြည် သစ်ကြား သစ်အယ် သစ်သော့ပင်များလည်း ရှိရ၏။ စက်ယန္တရားဆင်သော ရေတွင်းကရေသည် သစ်ပင်ရင်းသို့ချဉ်း၍ ကောက်ကောက်ကွေ့ကွေ့ တတွေ့တွေ့စီးစေရ၏။
>
> မြောင်းပေါင်နားကိုလျှောက်၍ ကွမ်းသီးပင် အုန်းပင် ကြံပင် ငှက်ပျောပင် နွယ်ပန်းပင် ဆတ်သွားပင်များ မနီးမဝေးစိုက်ရသည်။ တမာကုလား ဖောင်းကား ကြက်တော ကျေးသန္တာ သာလိကာ ဇက်ရက်များလည်း အသိုက်နှင့်မပြတ် နေလာ၏။

၁။ မရက ၃။ ဈျူကျော။

စကြောဆောင် ယွန်းဆက်ဆောင် လည်ပေါ်ဆောင် သုံးထပ်ဆောင်ငယ်များ
ကိုလည်း နေနားတော်မူရန် အထောက်ထောက်နှိုက် ထားရသည်။[1]

အလှ အပ အတင့် အတယ်ကို လွန်စွာပင် မက်မောလှသော မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်သစ်တွင် အံ့မခန်းနိုင်လောက်အောင် ဆန်းကျယ်တင့်တယ်သော ဥယျာဉ်တခုကိုလည်း စီမံဖန်တီးတော်မူ၏။[2]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ရာသီပွဲတော်များကိုလည်း တန်ခူးလတွင်[3] ရေဖြန်းသဘင်နှင့် နှစ်သစ်ကန်တော့ဆက်သဘင်၊ ကဆုန်လတွင် ညောင်ရေသွန်းပွဲတော်၊ နယုန်လတွင် စာမေးသဘင်၊ ဝါဆိုလတွင် ပဉ္စင်းလောင်းတော် ရှင်လောင်းတော်သဘင်၊ ဝါခေါင်လတွင် စာရေးတန်သဘင်၊ တော်သလင်းလတွင် လှေပွဲသဘင်၊ သတင်းကျွတ်လတွင် ဆီမီးမြင့်မိုရ်သဘင်နှင့် ဝါကျွတ်ကန်တော့လက်ဆောင်တော်ဆက်ပွဲ၊ တန်ဆောင်မုန်းလတွင် ကထိန်သင်္ကန်းအလှူတော်၊ ကြာသင်္ကန်း၊ တန်ဆောင်တိုင်နှင့်နက္ခတ်သဘင်၊ နတ်တော်လတွင် ဆင်ပွဲသဘင်၊ မြင်းဖမ်းသဘင်၊ ပြာသိုလတွင် မြင်းခင်းသဘင်၊ တပို့တွဲလတွင် ယာဂုနှင့်မီးပုံသဘင်၊ တပေါင်းလတွင် ဘုရားပွဲတော်သဘင်များကိုလည်း အလှည့်ကျ ကျင်းပပျော်စံတော်မူသည်။[4]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် နှစ်စဉ်လိုပင် အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်သို့ ပြောင်းရွှေ့စံတော်မူကြောင်း အထက်တွင်ဖော်ပြခဲ့ပြီးလေပြီ။ အေဒီ ၁၇၄၇ တွင် တိုင်းပြည်၏အခြေအနေမှာ ဆိုးရွားနေပြီဖြစ်သဖြင့် အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်၌ လုံခြုံစွာ စံစားနိုင်စေရန် ဝင်းသစ်တပ်မာရဘင် သူရဲခိုသူရဲပြေးများကို အုတ်ရိုးအင်္ဂတေဖြင့် အသုံးတော်ခံသဘော်သား ကုလားတို့က လုပ်ဆောင်ပေးရသည်။[5]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ၏ ပျော်မှု ရှင်မှုနှင့်စပ်လျဉ်း၍ အထောက်အထားများစွာရှိသေးသည်။ သို့သော် ဤမျှနှင့်ပင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ပြည်ထဲရေး၌ စိတ်ဝင်စားမှုနည်းပါး၍ ပျော်ပွဲရှင်ပွဲနှင့်သာ မွေ့လျော်နေခဲ့သည်ကို ရိပ်စားမိနိုင်ပါသည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် အလှူအတန်းပေးခြင်း၊ ဘုရားပုထိုးစေတီကျောင်းကန် တည်ဆောက်ခြင်း၊ ဘုရားပုထိုးဖူးမြော်ပူဇော်တော် ထွက်တော်မူခြင်းတို့ကို ကြိမ်ဖန်များစွာ ပြုလုပ်တော်မူခဲ့၏။ ထိုသို့ ကုသိုလ်ကောင်းမှု ပြုလုပ်တိုင်းလိုပင် ပွဲသဘင်များလည်း ခံတော်မူခဲ့သည်။ ဤတွင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ၏ ကုသိုလ်တော်များကိုကြည့်လျှင် နန်းတက်စ ၁၇၃၃ တွင် အိမ်ရှေ့စံတော်မူစဉ်က သီရိမဟာမင်္ဂလာဓဇဆရာတော်အား တင်လှူခဲ့သော ကုသိုလ်တော်မင်္ဂလာရွှေကျောင်းကို တံဆိပ်နာမံထပ်ဆင့် လှူတော်မူပြန်သည်။[6] နန်းတော်သစ်မြောက်တွင် ခမည်းတော်တနင်္ခေမင်း၏ ကောင်းမှုတော်စေတီကြီး မပြီးသေးသည်ကိုလည်း ဆက်လက်တည်ဆောက်တော်မူ၍ ပြီးပြေသည့်

၁။ မရက ၃။ ဈျူဝမ်း–ဈျူကျော။

၂။ ဤဥယျာဉ်တော်အကြောင်းကို မရက တွင် ရသမြောက်လှစွာ ဖွဲ့ဆိုထားသဖြင့် နောက်ဆက်တွဲ ၂ တွင် အပြည့်အစုံ ဖော်ပြထားပါသည်။

၃။ အတာတော်သင့်သည့်နှစ်များတွင် အတာတော်သင့်အစီအစဉ်များ ပြုလုပ်၍ အတာတော်ပွဲတော် တည်ရ၏။ နောက်ဆက်တွဲ ၃ ရှု။

၄။ မရက ၃။ ဈဲ (ဒုတိယချပ်)ဝမ်း။ လောကဗျူဟာ ၂၇၉–၃၂၆ လည်းရှု။

၅။ မရက ၃။ ဈာဆဝမ်း။ အလမ ဂါးကျော။

၆။ မရက ၃။ ငိကျော။ အလမ ခိဓကျော။

အခါ ဆင်လုံးမြင်းရင်း မင်းညီမင်းသား မှူးတော်မတ်တော် မင်းမိဖုရား မင်းကိုယ်လုပ်တော်အပေါင်း ခြံရံလျက် ထွက်တော်မူ၍ ရွှေထီးအထွတ် တင်လှူတော်မူသည်။ လောကသရေ ဒူဟူသော တံဆိပ်နာမံတော်လည်း တပ်တော်မူ၏။ ဆရာတော် သင်္ဃာတော် ၁၀၀၀ ပင့်ဖိတ်၍ ဆွမ်းလုပ်ကျွေးတော်မူလျက် ရဟန်းတို့အသုံးအဆောင် ပရိက္ခရာ ၈ ပါး လဖက်ချောင်း ခါသာအစရှိသည့် အသုံးအဆောင်များကိုလည်း လှူဒါန်းတော်မူ၏။ ဖုန်းတောင်းယာစကာတို့အားလည်း အဝတ်ပုဆိုးကြေးသံ ဆန်စပါးများစွာ စွန့်ကြဲတော်မူ၏။ စေတီတော်တည်ဆောက်သော ကျေးကျွန်သတ်သမားဗိသုကာပန်းရံအကြီးအအုပ်တို့ကိုလည်း အမည်အရည် ကျေးရွာဝတ်စား ဆုတော်လာဘ်တော်များ သနားတော်မူ၏။ ပွဲသဘင်လည်း ၃ ရက်တိုင်တိုင် ခံတော်မူသည်။[1] ခမည်းတော် ပန်းမျိုင်းရေတွင်လည်း မြင့်မိုရ်တောင်ဘဏ္ဍာန် အာလိန် ၅ ဆင့်နှင့် စေတီတဆူ တည်တော်မူသည်။

အေဒီ ၁၇၃၄ ခုနှစ်တွင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဘိုးတော်ဘွားတော် ခမည်းတော် မယ်တော်တို့၏ ရုပ်တုတော်များကို ရွှေနီဖလံဖြင့် ပြုလုပ်တော်မူစေ၍ နန်းတော်ဦးဗောင်းတော်ဆောင်၌ စင်ရှင်ကန္ဒဝါလျှောက်ပတ်စွာနှင့် နေ့စဉ်ပူဇော်တော်မူ၏။[2] အေဒီ ၁၇၃၅ နိုဝင်ဘာလတွင် ဒဂုံမတ်နန္ဒသူရ ကြပ်မလုပ်ဆောင်သော ကရဝိက်ဖိုမပြာသာဒ် ၃ ဆောင် ဘုံ ၉ ဆင့် ဖောင်တော်ကြီးနှင့် မာန်အောင်တံခါးဆိပ်တော်မှ အခမ်းအနား ကြီးကျယ်စွာဖြင့် စကိုင်း ရှင်ဖြူရှင်လှဘုရားသို့ အဖူးအမြော်ပူဇော်တော်ထွက်တော်မူသည်။[3] ထိုအချိန်ခန့်တွင်ပင် ကျော်အောင်စံနန်းခေါ် ဆင်တဲနန်းတော်၏ အရှေ့တောင်တွင် သီရိအောင်ချာရတနာထိပ်ပန်း၊ ဇေယျာအောင်ချာရတနာထိပ်ပန်း၊ ဇင်္ဂလာ အောင်ချာရတနာထိပ်ပန်း ကမ္ဗည်းတပ်သော စေတီတော် ၃ ဆူကိုလည်း တည်တော်မူ၏။[5]

အေဒီ ၁၇၃၆ စက်တင်ဘာလတွင် ဂန္ဓမာဒနတောင် ကြေငြာလို့ဖြူး သာတွန်းဦးဘုရားရှင်သို့ ရွှေဖောင်တော်စီး၍ ဗိုလ်ပါအပေါင်းခြံရံလျက် ဘုရားရှိခိုးတွက်တော်မူ၏။[6] အေဒီ ၁၇၃၇ တွင် ပြည်သူတို့ကျောက်ပေါက်၍ အများအပြား ဖိတ်စင်လေသောကြောင့် အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်တွင် အန္တရာယ်ပျောက်ကင်းစေရန် ရဟန်းသင်္ဃာတော်များကို ပင့်ဖိတ်၍ ဆွမ်းကျွေးပရိတ်နာစေသည်။[7] အေဒီ ၁၇၄၁ တွင် အဝ ပင်းယ တန်ဘားဦး စကိုင်းအရပ်တို့တွင် သီတင်းသုံးတော်မူကုန်သော ဂုဏဝုဒ္ဓိရှိသော ဆရာတော်အပေါင်းအား ရွေးချယ်စိစစ်၍ အဘိဓါန်အစရှိသော တရားများကို ရွှေနှလုံးသွင်းတော်မူလျက် တံဆိပ်နာမံကပ်လှူတော်မူ၏။[8] ဆန်ဆားငပိလည်း မပြတ်လှူတော်မူ၏။ ထိုနှစ်တွင်ပင် အခေါင်ထိပ်မိုးဘုရားရှင်ကို ရွှေထီးတင်တော်မူသည်။[10] ဆရာတော် သင်္ဃာတော် ၅၀၀ ပင့်၍ ရဟန်းပရိက္ခရာအသုံးအဆောင် စာတိုက်စာတင်နှင့် များစွာသော အလှူဝတ္ထုများကိုလည်း လှူတော်မူသည့်ပြင် ဖုန်းတောင်းယာစကာများအား အဝတ်ပုဆိုး ဆန်

၁။ မရက ၃။ ငိကျော။

၂။ မရက ၃။ ငီဝမ်း။

၃။ မရက ၃။ ငူကျော။

၄။ အခမ်းအနားအပြည့်အစုံကို နောက်ဆက်တွဲ ၄ တွင်ရှု။

၅။ အလမ ခူကျော။ မရက ၃။ ငံဝမ်းလည်းရှု။

၆။ မရက ၃။ ငေါ်ကျော။

၇။ မရက ၃။ စဝမ်း - စကျော။

၈။ ရှိသေစွာနှုတ်ခွန်းဆက်ခြင်း၊ ရှိသေခြင်း၊ ရှိခိုးခြင်း

၉။ မရက ၃။ စုကျော - စူဝမ်း။

၁၀။ အလမ ခဲကျော။ မရက ၃။ စားဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇

စပါးများစွာ စွန့်ကြဲပေးကမ်းတော်မူ၏။ ရက်လည်အောင်လည်း သဘင်စုံခံတော်မူသည်။[၁] အေဒီ ၁၇၄၃ တွင် လောကထိပ်မိုးဘုရားရှင် သာဓုအနုမောဒနာခေါ်ရန် မြင်းရထားနှင့်ထွက်တော်မူ၍ မြင်းရထားကို ဘုရားရှင်အား လှူတော်မူခဲ့၏။[၂]

နန်းတက်သည်မှစ၍ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် နှစ်စဉ်နှစ်တိုင်း ဝါဆိုလရောက်သောအခါ ဗဥ္စင်းလောင်းတော် ရှင်လောင်းတော် သက်တော်ပြည့် သာသနာပေါင်သို့ သွတ်သွင်းတော်မူ၏။ ထို့ပြင် အခြားအခြားသော ကောင်းမှုကုသိုလ်လည်း များစွာပြုလုပ်ခဲ့သေးသည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် အချို့သောဆရာတော်များကို အထူးချီးပင့်မြှောက်စားတော်မူ၏။ ထိုဆရာတော်တို့အား မည်သည့်မင်းလက်ထက်တွင်မှ မပေးခဲ့ဘူးသော ထူးဆန်းသော တံဆိပ်နာမံများ ကပ်လှူပူဇော်တော်မူသည်။ ဥပမာ မြို့တွင်း ရွှေစေတီဆေးရေးကျောင်းနေ မှုင်ဉာဏသာရအမည်ရှိသော ပိဋကတ်တော်မကို အထူးကြည်ညိုသဖြင့် နန်းတော်သို့ မပြတ်ပင့်ဖိတ်တော်မူသည်။ ဝင်ထွက်သွားလာဖန်များသောအခါ ရှင်ဉာဏသာရသည် မင်းကေရာဇ် မင်းညီမင်းသားမှူးတော် မတ်တော်တို့နှင့် အကျွမ်းဝင်၍ သေရည်ကိုလည်း များစွာသောက်စားတတ်လာသည်။

> သေယစ်လျှင် ဟစ်ကြွေးကြွေးညာကခုန်၍ မှူးတော်မတ်တော်တို့ကဲ့သို့ နေ့ညဉ့်မပြတ် ဝင်ထွက်သည်။ ဘဝရှင်မင်းတရားကြီးဘုရားလည်း မိမိကံအားလျော်စွာ အာစာရဝိပတ္တိ ဖြစ်လေသည်ဟူ၍ လူအမှူးအမတ်တို့ကဲ့သို့ စေပါသုံးဆောင်လေသည်။....ယစ်ဝ၍ နန်းတော်ကမထွက်နိုင်လျှင် ရွှေယာဉ်နှင့်တင်၍ ပို့သောအခါပို့သည်။ ဆင်နှင့်ပို့သောအခါ ပို့ရသည်။[၄]

ထိုရှင်ဉာဏသာရအား မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် တံဆိပ်တော်များ အကြိမ်ကြိမ် ကပ်လှူခဲ့၏။ ပိဋကတ်တော်မစဉ်က တံဆိပ်တော်မှာ မဟာဉာဏသာဂရ၊ ထို့နောက် မဟာဉာဏသာဂရ သဒ္ဓမ္မရာဇဂုရု၊ ထို့နောက် သူရာသောက်စားရာတွင် မဟာသမဏမင်းလှပျံချီ၊ ဗေဒင်အရာငါသာထိပ်မိုးအခေါင်စိုး၊ မတ်ကြီးကျော်ဟိုးမင်းခေါင်မိုး၊ သတိုးခေါင်မိုး၊ ခေါင်မိုးဆရာတော်၊ မဟာရတနာဇိနာဘိသေကအတုလစိန္တေယျလောကခေါင်မိုး တန်ခိုးတေဇာ ကြေညာသိမ်းယူ ဘုန်းညွန့်လူ ဟူသော တံဆိပ်များကိုလည်း ဆင့်ကဲဆင့်ကဲ ကပ်လှူတော်မူခဲ့၏။ ၎င်းပြင် ရွှေသက်နန်း ရွှေဦးထုပ်လည်း ကပ်လှူတော်မူ၏။[၅]

မင်းကေရာဇ်ဆရာတော်ဖြစ်သော ရှင်ဗုဒ္ဓင်္ကုရကိုလည်း အထူးမြှောက်စားကိုးကွယ်တော်မူ၏။ ရတနာသူဌေးကျောင်းတွင် သတင်းသုံးနေစဉ် သီရိပဝရဘိမဟာရတနာအနန္တဓဇ ဗုဒ္ဓင်္ကုရ မဟာရာဇဓိပတိရဋ္ဌဝါသီပုန္နိဒ္ဓာဘိရာဇဂုရုဟူသော တံဆိပ်တော်၊ အခေါင်ထိပ်မိုးဘုရားရှင် တောင်ယွန်းကျောင်းမှာ သတင်းသုံးနေစဉ် မဟာသမဏအတုလလွှံ့ထင် ဘုရင်သတိုးကျော်ဟိုးမင်းရဲလွန်ကဲ တေဇာအာဏာပကာကိုး ကျွန်းလုံးသိမ်းအုပ် မင်းလှ မင်းခေါင်ချုပ်ဟူသော တံဆိပ်တော်၊

၁။ မရက ၃။ စာ၁၀မ်း။
၂။ မရက ၃။ ဆဲဝမ်း - ဆဲကျော။
၃။ အကျဉ့်ပျက်စီးခြင်း။
၄။ အလမ ဃဲကျော–ဃော၁၀မ်း။ မရက တွင် ရှင်ဉာဏသာရ သေသောက်ကြောင်းမပါ။ သက်ရှယ်ကြီးရင့်သောအခါ ရွှေယာဉ်နှင့်၎င်း၊ ဆင်နှင့်၎င်း ပို့ဆောင်ရသည်ဟု ဆို၏။
၅။ အလမ ဃဲကျော - ဃော၁၀မ်း။ မရက ၃။ ဇုဝမ်း - ဇုကျော။

ဆင်ကျုံးတောင်ကျောင်းကြီးတွင် သတင်းသုံးနေစဉ် မဟာဗုဒ္ဓကိုရုပ်ပွားသော တံဆိပ်နာမ်များကို ကပ်လှူတော်မူ၏။[၁]

တိစီဝရိတ် ရွှေကြာပင်ဘုန်းတော်ကြီးကိုလည်း ရဟန်းလှုပ်ပူသောအမည်နှင့် နန်းတွင်းသို့ ဝင်၍ မိဖုရားအဆောင်များသို့ မပြတ်မလတ် ဆွမ်းခံစေ၏။ ရာဇဝတ်သင့်၍ သေပြစ်သေဒဏ်ထိုက်သူတို့ကို ရဟန်းလှုပေတ္တာရပ်လျှင် ဘေးမဲ့ပေးတော်မူသည်။[၂]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိမင်း လက်ထက်တွင် သာသနာမသန့်ရှင်းသည့် အရာများလည်း ပေါ်ပေါက်ခဲ့၏။ သေနုအချိုရည်ကို သောက်အပ် မသောက်အပ်ဟူ၍ ဆရာတော်အချင်းချင်း အငြင်းအခုံဖြစ်၏။ ထို့ကြောင့် နန်းတော်သို့ပင့်၍ တရားကျမ်းဂန်ရှိရာဆိုစေရာ ကျောင်းတရာ ကျော်အောင်စံထားဆရာတော်က သေနုကိုသောက်အပ်ကြောင်း ကျမ်းဂန်ဝိနည်းလာပုံကို အထောက်အထားနှင့်ဆိုကာ စကိုင်းရှင်သုဇာတကလည်း သေနုအချိုရည်ကို မသုံးဆောင်အပ်ကြောင်း ကျမ်းကိုးကျမ်းခိုင်နှင့် ဆိုကြကုန်၏။ ထိုစကားလည်း ပြီးပြတ်မှုမရှိ။[၃]

ထိုမင်းလက်ထက် သောတာပန်ဂိုဏ်းလည်း ပေါ်ပေါက်ခဲ့သည်။ ဝတ်ချက်အရပ်တွင်သတင်းသုံးသော ဝရဇောတအမည်ရှိသော ဘုန်းတော်ကြီးက မိမိ၏အဆုံးအမကို ခံယူသူတို့သည် သောတာပန်အရိယာဖြစ်ပြီဟု ဟောကြားသဖြင့် တပည့်တကာတကာမ လွန်စွာပေါ်များ၍ “ငါသောတာပန်ဖြစ်ပြီ၊ ငါသကဒါဂါမ်ဖြစ်ပြီဟု အများရှိလေသည်။” ထိုဘုန်းတော်ကြီး ပြန်လွန်တော်မူလျှင် ဆက်ခံသောတပည့်ရဟန်းတို့လည်း ဝရဇောတအမည်ခံကြ၍ ဆရာဘုန်းတော်ကြီး ဟောကြားခဲ့သည့်အတိုင်း ဆက်လက်ဟောကြားပြန်လေသည်။ ဤသို့ဟောပြောနေသည်ကို မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကြားသိသောကြောင့် ထိုရဟန်းတို့အား စစ်ကြောတော်မူစေရာတွင် ဟုတ်မှန်ကြောင်း ဖြောင့်ဆိုသဖြင့် ဝတ်ဖြူလဲ၍ ဆင်ချေးမြင်းချေးကျုံး ထည့်တော်မူ၏။[၄]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် သာသနာမှု ကျမ်းဂန်စာပေတို့၌သာဂင်း၊ အပျော်အပါးတို့၌သာဂင်း ဝါသနာထုံသည်များ၍ တိုင်းပြည်အုပ်ချုပ်ရေးနှင့် စပ်လျဉ်းသည့်လုပ်ဆောင်ချက် လွန်စွာနည်းလှသည်။ သို့သော်လည်း ရေမြေရှင်မင်းကေရာဇ် ဖြစ်သည့်အလျောက် အုပ်ချုပ်ရေးကို လုံးဝလက်လွှတ်ထားနိုင်သည်ကား မဟုတ်ချေ။ အုပ်ချုပ်ရေးနှင့်စပ်ဆိုင်သည့် အမိန့်တော်များ ရံဖန်ရံခါ ထုတ်ပြန်ရလိမ့်မည်။ သို့သော် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ၏ အုပ်ချုပ်ရေးဆိုင်ရာ အမိန့်တော်တခုသာ တွေ့ရသေး၏။ ယင်းသည်တွင်ပါရှိသည့် အချက်အလက်များမှာ မြို့ရွာငြိမ်ဝပ်ပိပြားရေးနှင့်စပ်လျဉ်း၍ မြို့ဝန်တို့သည် ရွှေမြို့တော်အနီးအစပ်တွင် ခိုးသေးဓားပြမပေါ်ထွက်ရအောင် မပြတ်ကြည့်ရှုရမည်ဆို၏။ ထို့ပြင် ပြည်ရွာချောက်ချားသည့်အတွက် ပြည်သူတို့ဓမ္မတာအတိုင်း ဘုရင်ကို အပြစ်တင်ပြောဆိုကြသည့် ကိစ္စနှင့်စဉ်လျဉ်း၍

ကာလသု ဒေဝသု သမယသု ကျမ်းဂန်ရှိသည်၊ ဗေဒင်အကြောင်းမှာ ကျိန်းဟော ခန်းဟော ဂြိုဟ်နေဂြိုဟ်တိုင် နက္ခတ်တာရာ နီးစပ်ပူးယှဉ်သည်၊ သမုတိကာရဏံကျမ်းဂန်ရှိသည်နှင့်အညီ အထူးထူးအပြားပြား အမည်အရည် အစီးအနင်း အဆောင်

၁။ အလမ ယောဝမ်း။ မရက ၃။ ဇုကျော။

၂။ အလမ ယောဝမ်း။ မရက ၃။ ဇုကျော။

၃။ အလမ ယောဝမ်း - ယောကျော။ မရက ၃။ ဇုကျော။

၄။ အလမ ယောကျော။ မရက ၃။ ဇုကျော - ဇူဝမ်း။

> အရှက် သနားတော်မူနှင့်သည်သာဖြစ်သည်။ စာရင်းစာတန်း မရှိစေနှင့်။ အကုန် အစင် ချေဖျက်စေ။ အသျှင်ကေရာဇ်မင်းမြတ်တို့ဝယ် ကျင့်အပ်ဆောင်အပ်သော တရားတို့ကို ကျင့်ဆောက်တည် ကိုးကွယ်တော်မူသည်ကို ကိုယ်တို့မြင်နိုင်မည် မဟုတ်။ သတ္တဝါတို့ ကပ်ဥပါဒ်အလျောက် ဖြစ်သည်များကို မစွဲမယူ၊ ကေရာဇ်မင်း မြတ်ကိုသာ အပြစ်တင်သည် နှလုံးရောက်သည်များကို ရှေနားတော်မြတ် ကြား တော်မူသည်။[၁]

ဟုတွေ့ရှိရ၏။ ဤအမိန့်တော်တွင်ပင် ရာထူးခန့်ထားရေး၊ မြင်းကျဲနွားမွေးမြူရေး၊ ကောလဟာလ သတင်းဖြန့်သည့်ကိစ္စစသည့် ပြည်ရေးရွာမှုဆိုင်ရာ အခြားအကြောင်းအရာများလည်း ပါရှိ၏[၂]။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ပျို့ လင်္ကာ မော်ကွန်း ချေင်း သီချင်းစာပေတို့တွင် များစွာစိတ် ဝင်စားကြောင်းကို ကျမ်းအစောင်စောင်၌ တွေ့ရဘူးသည်။ ထို့ကြောင့် အထက်ဖော်ပြပါ အမိန့် တော်တွင်ပင် ပျို့ လင်္ကာ မော်ကွန်းစသည်များမှ အကိုးအကားများ ပြထားသည်ကိုငှင်း၊ မှူးမတ် တို့ကို စာပေလိုက်စားစေလိုသော ဆန္ဒရှိသည်ကိုငှင်း အတိအလင်း တွေ့ရခြင်းဖြစ်သည်။

> "မြို့ဝန်အင်္ဂါ၊ ပြည့်စုံစွာ၍၊ တန်ဆာသန့်ရှင်း၊ စီရင်ခြင်းလည်း၊ ပျောက်ကင်း ရောဂါ၊ ရန်အောင်ရာ၏၊ လှည်းကာတံမြက်၊ သန့်သက်သုတ်သင်၊ ငှက်ပျောပင်နှင့်၊ စိုက်လျှင်ကြံလျှည်၊ အစဥ်မပြတ်၊ ရာဇမှတ်လည်း၊ သေသပ်ရန်ကာ၊ သဒ္ဒါပြည့်ဖြိုး၊ ရေအိုးစင်ဖြင့်၊ လှဲလင့်ယများ၊ စည်လျားညီးညီး၊ ဆီမီးထွန်းစေ၊ ပျောက်ပြေ ဒေါသ၊ တလတကြိမ်၊ နှစ်ကြိမ်မပြတ်၊ ထေရ်မြတ်သင်္ဃာ၊ အရိယာအား၊ သဒ္ဒါ လင်းပွင့်၊ ဖိတ်မန်ပင့်၍၊ အသင့်ကြည်စိတ်၊ ပရိတ်ရွတ်စေ၊ ချမ်းငြိမ်းပေ၏"။ သို့ပျို့ လင်္ကာသမိုင်းမော်ကွန်း အစောင်စောင်စပ်ဟပ်၍ ရှိသည်ကို မြို့ဝန် လက်မထောက် မှူး ထောင်စချီမြို့ဝန်စာရေးတို့သည် မလေ့မလာမကြည့်မရှုသောကြောင့် ပေါ့ လျော့သည်ထင်သည်။ ဝန်တို့မှာ လက်မထောက်မှူး ထောင်စချီမြို့ဝန်စာရေးတို့ကို သိသာအောင် ပြသပြန်ဆိုရမည်။[၃]
>
> .... မြို့ဝန်တို့ ပျို့လင်္ကာကို မလေ့မလာမကြည့်မရှုလျှင် ဝန်တို့မှာ မြို့ဝန်လက်မ ထောက်မှူး ထောင်မှူးထောင်စချီ မြို့ဝန်စာရေးတို့ကို သတိရအောင် ဆိုမိန့်ရမည်။[၄]

စသည်ဖြင့် ဆိုထားသည်။

ပြည်ရေးရွာမှုတွင် အကျုံးဝင်သော အစုအဝင်န်းဖွဲ့ စာဟမ်းပာစောင်ကို ဝန်ကြီးပဒေသရာဇာ ပြုစုခဲ့သည်။ ထိုစာတမ်းကို ပြုစုရသည့်အကြောင်းမှာ စကိုင်းဆက်၊ ပင်းယဆက် မင်းများလက် ထက်မှစ၍ မင်းအဆက်ဆက်ဖွဲ့စည်းခဲ့သော အစုအင်န်းများသည် နှစ်ကာလကြာမြင့်သဖြင့် ရော ထွေးလျက် နဂိုရ်မူရင်းအတိုင်း မရှိတော့သောကြောင့် ရှင်းလင်းစေရန် ၁၇၄၆ ခုနှစ်တွင် ဝန် ကြီးပဒေသရာဇာက စာဟောင်းပေဟောင်းများကို ကြည့်ရှုလေ့လာ၍ မည်သည့်အစုကို မည်သည့် အချိန်က မည်သည့်မင်း မည်သူများနှင့် ဖွဲ့စည်းခဲ့ကြောင်းများကို ရေးသားခြင်းဖြစ်ပေသည်။

၁။ ရကမအ ဃော်ကျော - ဿံဝမ်း။

၂။ အမိန့်တော်အပြည့်အစုံကို နောက်ဆက်တွဲ ၅ ရှု။

၃။ ရကမအ ဃော်ဝမ်း။

၄။ ရကမအ ဃော်ကျော။

သက္ကရာဇ် ၆၇၄ ခု၊ နတ်တော်လဆန်း ၉ ရက်နေ့ ဥဇနာမင်းကြီး ရွှေနန်းတက်ရာတွင် တပို့တွဲလဆန်း ၇ ရက်နေ့ အမှုထမ်းတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည့်အစုကား ပင်းယမြင်း ၃၀၀၊ သင်းကြီးမြင်း ၃၀၀၊ ညောင်ရမ်းမြင်း ၃၀၀၊ ကျောက်ဆောက်မြင်း ၄၀၊ လံဘူမြင်း ၄၁၊ သင်တော်မြင်း ၃၀၊ ရွှေကာ ၃၀၀၊ ဇင်းကာ ၃၀၀၊ လေး ၃၀၀ ဖွဲ့၍ ရွှေတိုက်တော်သွင်းသည်။ ....

အဝတွင် ကျေးစားသင်းမှူး သားမြေးတို့ကို နတ်ရှင်မြင်း ၁၀၀ ဖွဲ့၍ထမ်းရင်း နပ်ရှင်မြင်းစုမှာသွင်းသည်။ ကျေးစားသင်းမှူးဟိုသား ဦးရေ ၅၀။ ကျေးရွာမစားသူတို့ သားမြေး ၅၀။ ၂ စုဦးရေ ၁၀၀ တို့ကို သက္ကရာဇ် ၉၆၆ ခု၊ ဝါခေါင်လပြည့်ကျော် ၁၁ ရက်၊ ၅ နေ့ ညောင်ရမ်းမင်းဖွဲ့သည်။

မောက်တိုအနက် ချပ်နက်ပန်းမှတ်လကျာ်ရွှေလုံမြင်းစုမှတ်။ အလံနက် အလယ်ချက်မအဖြူ လဝန်းယုန်ရုပ်နှင့် သနားတော်မူ၍ လကျာ်တော်ဆင်ကပ်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။....ကန်တူမြင်းမှူးသွေးသောက်ကို မိုးနဲကျေးစားရွာစား သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။လက်ဝဲတော်ဆင်ကပ်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနက် ချပ်နက် ခမောက်ဆောင်း။ ။

စသည်ဖြင့် တွေ့ရှိရ၏။[၁]

ချုံ၍ကြည့်လျှင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ပြည်ရေးရွာမှုတွင် စိတ်ဝင်စားမှု နည်းပါးသည်။ ထို့ကြောင့် ရှည်ကြာသော် ပြည်ရွာချောက်ချားလာသည်။ အေဒီ ၁၇၄၁ ခုနှစ်တွင်[၂] အဝ၌ ‘ရေရှူးရေကြီး’တက်၍ ရေမဝင်စေရန် မာန်အောင်တံခါးဝမှာ ဆည့်ဖို့ရသည်။ သို့သော် ရေအားကြီးလှသဖြင့် မြို့တွင်းသို့ ရေစိမ့်ဝင်ခဲ့၏။ မြို့ပြင် အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်မှာလည်း နန်းကြမ်းပြင်အထိ ရေရောက်သည်။ ဤသို့ရေကြီးလျှင် စိုက်ခင်းပျိုးခင်းများ ပျက်ပြား၍ သီးနှံထွက်နှုန်းလျော့နည်းမည်မှာ မုချဖြစ်ပေသည်။ ထို့ပြင် အေဒီ ၁၇၄၂ တွင်လည်း နိုင်ငံတော်အတွင်း မိုးခေါင်ရေရှား ဖြစ်ပြန်သည်။ ထို့ကြောင့် လယ်ယာကိုင်းကျွန်းလုပ်ငန်းများ ပျက်ပြားရပြန်သည်။ ဤသို့ ၂ နှစ်ဆက်တိုက် စိုက်ပျိုးရေးလုပ်ငန်းများ ပျက်စီးလျှင် ဆန်ဈေးသည် တတင်းလျှင် ၁ူး ဈေး၌ရာမှ ၅ိ ၃ူး ကျော်အထိ အဆမတန် တက်သွားသည်။ အစာရေစာလှန်စွာပင် ဆုံရှားခေါင်းပါးရကား ပြည်သူအများ သေပျောက်ဖိတ်စင်ကြသည်။ သူခိုးဓါးပြလည်း ထူပြော၍ တနိုင်ငံလုံးတွင် လုယက်တိုက်ခိုက်မှု အများအပြား ပေါ်ပေါက်ခဲ့သည်။ ဤအကြောင်းတို့ကြောင့် အဝတွင် ထိုအခါက ဒုဗ္ဘိက္ခန္တရကပ် ဆိုက်ရောက်သည်ဟု ဆိုရပေမည်။

ထိုသို့ ပြည်ရွာမငြိမ်မသက်ဖြစ်သဖြင့် အေဒီ ၁၇၄၃ ခုနှစ်တွင် အချို့သော အကြီးအကဲတို့သည် မိမိတို့ရပ်ရွာကို ဆူးတပ်သစ်တပ်ကာရံလျက် နေကြကုန်၏။ ယင်းတို့ကား

တောင်ဖက် ကျောက်ဆည်ကိုးခရိုင် ပဲကြီးခင်းရပ်နေ ဟိန်ဘုန်းကြီးအ...ည်ခံ သစ်ခေါက်ဆိုးဝတ်သော ရှင်ယောင်ညို၊

ဆင်တဲဝချောင်းတောင်ဖက် ကျောက်ဆောက်မြင်း ၄၄ စီးအဝင် စလက်သူမြင်းစီး၊

၁။ အစုအင်နှင်းဖွဲ့စာတမ်း အပြည့်အစုံကို နောက်ဆက်တွဲ ၆ ရှု။
၂။ ယင်းသည်ကို မရက ၃။ ဆ ကျော်တွင် ၁၁၀၄ ဝါဆိုဟုဆို၏။

တလုပ်မြို့ တောင်လက်မြောက်လက်ကို သိမ်းရုံး၍ စကြုံးရွာတွင်တပ်တည်နေသောရန္တပိုရွာ သိန္ဒိုင်းအစုသား လေ့၊

ပုခန်းတပြင်လုံးကို သိမ်းသွင်း၍ ဘိစပ်ကုန်းချင်းရွာတွင်နေလာသော မိဖုရားရွာ ရှမ်းမြင်း အစုသား လကျ်ာဇေယကျော်ထင် စသည်တို့ဖြစ်၏။

အနောက်ဖက်တွင် ဗန့်ကျီတိုက်မှာ စေံအင်းကိုသတ်၍ ဘတ္တနန္ဒအမည်နှင့် အုပ်ချုပ်သော ဆားလင်းကြီးမှသော၊

ဆားလင်းကြီး ဘတ္တနန္ဒကျော်ထင်နှင့် ညီနေ့တို့ကိုလုပ်ကြံ၍ အနောက်ဖက်တပြင်ကို စိုးအုပ် သည့် သပြေ ၅ ရွာသူကြီး ဗလကျော်သူ၊

လက်ပန်းတောင်း ရေပုပ်စုံ ချောင်းစုံ ကျင်သထုံ ပေါင်းဝ သခွါး ညောင်ကြပ်စသောရွာများ ကိုသိမ်းအုပ်၍ ဆူးတပ်နှင့်နေသော ကျောက်မျက်ရွာသူကြီး၊

ကျောက်ကာတွင် ကျောက်ကာစား၊

သာစည်မှာ သာစည်စားတို့လည်း အသီးသီးအခိုင်အလုံ နေကြလေ၏။[၁]

မြောက်ဖက်တလွှားတွင် ရွာနီးချုပ်စပ်ကို သိမ်းသွင်း၍ အခိုင်နေသော လိပ်ချင်းစား ကာမဏိကျော်ထင်၊

ကျွန်းချောင်းတွင် ငစံ၊
ကန်ပေါက်တွင် ကန်ပေါက်မြင်းစီး၊
မြေတူးအနောက်လက်တွင် သီဟနရာကျော်၊
မြေတူးအထက်တိုက်တွင် သူရိန်စက္က၊
မြေတူးမြို့မှာ ရမ္မစက္ကသီဟရတ်၊
ငှက်ပျောဒိုင်း ညောင်ပင်ဒိုင်းတွင် ရွာသာငင်းသား၊
ဇင် ၅ ရိုရပ်တွင် ထန်းတပင် ဘုမ္မဇေယ၊
ရေနံ ခေါ် သန္တိတွင် ရန်အောင်ဘိလူး၊
ခင်ဦးရွာ မြင်းစီးလေးနှင့် သားများ၊
စည်သာမြို့မှာ စည်သာမြင်းစီး၊
ပိတ္တောကိုးပင်တွင် ငအောင်မြတ်ကျော်၊
ဆင်နင်း အင်းဘဲ သရိုင်တွင် ဆင်နင်းဗိုလ်ပန္တရန္တကျော်၊

စသည်တို့ဖြစ်သည်။

ကျော်စဉ်တိုက်တွင် မတ္တရာ မုံရွေး ရွှေကျောင်းမှာ ရန်အောင်ကျော်ထင်၊
စဉ့်ကိုင်တွင် တောင်ကျားနတ်၊
ဥန္နံပုတ်တွင် သိခ်ဇလကျော်သူ၊
အုတ်ဖိုတွင် ကွေ့ကဏ္ဏအိန်၊
တနင်္ဂသီရွာမှ စာတိုက်တကာရွာသား နန္ဒဝေနှင့်

၁။ ထိုအချိန်တွင် အမြင့်တန်ဆောင်းရွာ ရှမ်းမြင်းအစုသား အမြင့်မြို့အစီရင်နှင့် ချောင်းဦး ၁၀ ရွာ သူကြီး ဇေတဗိုလ်တို့လည်း မပြတ်တိုက်ခိုက်နေကြကုန်၏။

မြစ်ညာတကောင်းမန်လည်တွင် ဇေယသူရတို့ အသီးသီးဖြစ်ကြလေသည်။[၁]

အေဒီ ၁၇၄၄ ခုနှစ်တွင် အဝမြို့၌ မီးကြီးလောင်ကျွမ်းသည်။ ထိုမီးကား တပ်ကုက်ရပ်နေသောထွန်းအိမ်မှစ၍ ကုန်းရိုးကိုကျော်ကာ နမော်ဈေးကြီး၊ ညောင်စဉ်၊ ပေါတန်း၊ လက်သစ်ရပ်၊ ရှမ်းဈေး၊ လေးထောင့်ဝံတိုင်အောင် ကူးစက်လျက် မြစ်ငယ်တွင်ဆိုက်ထားသည့် ကုန်လှေများနှင့် တန်တားကြီးကိုပါ လောင်ကျွမ်းသည်။ ထိုမီးသည် ၁၂ နာရီကျော်ကြာမြင့်မှ ငြိမ်းသည်။[၂]

အထက်တွင်ဖော်ပြပြီးခဲ့သည့်အတိုင်း ဆူးတပ်သစ်တပ်များနှင့် နေသူတို့သည် မင်းနှင့်ပြည်ရွာကို အန္တရာယ်ပြုနိုင်သည်ဟူ၍လည်း မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိမမြင်၊ ဆုံးမပဲ့ပြင်ခြင်းလည်း မရှိသည်သာမက အေဒီ ၁၇၄၅ ခုနှစ်တွင် ၎င်းတို့အား ဘွဲ့များပင်ချီးမြှင့်၍ သူကောင်းပြုတော်မူသည်။ ဥပမာ စည်သာမြို့အုပ်ကို မင်းကြီးကျော်စွာထင်၊ ခင်ဦးစားမြင်းစီးကို မင်းကြီးကျော်စွာကျော်၊ ကျောက်ကာမြင်းစီးကို မင်းကြီးကျော်သူ၊ သာစည်အစီရင်ကို မင်းကြီးကျော်ခေါင်၊ ကန်ပေါက်မြင်းစီးကို မင်းကြီးကျော်ထင်၊ စလက်သူမြင်းစီးကို မင်းကြီးကျော်စွာ ဟူသောအမည်များနှင့် အဆောင်အရွက် လက်နက်ကိရိယာ ဆင်မြင်းပေးအပ်၍ အခိုင်အလုံနေစေသည်။[၃]

ရေကြီးခြင်း၊ မိုးခေါင်ခြင်း၊ သီးနှံစပါးရှားပါးခြင်း၊ ငတ်မွတ်ခြင်း၊ သေပျောက်ခြင်း၊ လုယက်ဖျက်ဆီးခြင်း၊ ရပ်ရွာအကြီးအကဲတို့ ဆူးသစ်တပ်ကာရံ၍နေလာခြင်း၊ မီးလောင်ခြင်းစသည့် ဒုက္ခအပေါင်းနှင့် ကြုံတွေ့ရသော အဝနိုင်ငံသည် ပြည်ရေးရွာမှု ရှုပ်ထွေးလာ၏။ ဤသို့ ပြည်ရေးရွာမှုရှုပ်ထွေးလေလျှင် သူခိုးဓါးပြတို့လည်း လွန်စွာပင် ရဲတင်းလာကြကုန်၏။ အေဒီ ၁၇၄၆ တွင်

> တောင်ဖက်ထန်းမကြီးချောင်းခွ ယင်းမာပင်ရွာများမှာ သူခိုးများနှင့် တောကျားနတ်ဆိုသူ ခေါင်းဆောင်ပြု၍ ဆင်းရဲသားတို့ကို လုယက်သည်။ မြောက်ဖက်ဥသျှစ်ကျေးမှူးကန်အရပ်နေ ရွှေဘူးဆိုသူလည်း မြို့သစ်အရပ်တွင် လူဆိုးသူခိုးများကိုစုရုံး၍ အနီးအစပ်ကျေးရွာများကို တိုက်လံဖျက်ဆီးသည်။ ဗန္ဓကျီတွင်းအရပ်က သူခိုးလူဆိုးတို့သည် ချင်းတွင်းမြစ်အရှေ့ဖက်သို့ကူး၍ သာစည်ရွာမှာတချို့၊ အမြင့်မြို့မှာတချို့နေသည်။ ထိုသူခိုးတို့နှင့် ရပ်ရွာလူဆိုးအကြီးတို့နှင့် တချက်တည်းပြုကျင့်၍ ဆင်းရဲသားတို့ကို ဓါးပြတိုက်သည်။ ကျွဲနွားမြင်းကို ခိုးသည်။ ထိုကာလ တောတွင်းအရပ်မှာ တမြို့နှင့်တမြို့၊ တရွာနှင့်တရွာ တိုက်ကြသည်။ ထိုသို့သော်လည်း ရာဇဝတ်စီရင်တော်မမူ၊ သူခိုးတို့နှင့် မြို့ရွာခေါင်း အကြီးတို့ဂ ိ ဘွဲ့အ’
> သနားတော်မူသည်။[၄]

အေဒီ ၁၇၄၃ ခုနှစ်ကပင် စတင်ဆိုးသွမ်းခဲ့သော ဟိန်ဘုန်းကြီးဂိုဏ်းသည်လည်း တနေ့တခြား ပိုမိုရဲတင်းရိုင်းပျလာသည်။

> ထိုကာလ အဝမြို့ အနောက်မြို့သာ ဖောင်ကျင်းအနောက်ပဲကြီးခင်းအရပ်တွင် ယင်းမာခေါက် ညောင်ခေါက် ပေါက်ပွင့်တိန်းညက်ဆိုးကိုဝတ်၍နေသော သင်္ဃာကို

၁။ မရက ၃။ ဆီဝမ်း –ဆီကျော။ ၂။ မရက ၃။ ဆံကျော–ဆားဝမ်း။

၃။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၃။ ၄။ မရက ၃။ ဇာဝမ်း–ဇာကျော။ အလမ ဂံကျော။

ဟိန်ဘုန်းကြီးခေါ်ဝေါ်၍ သူခိုးဓါးပြ လူ ၄၀၀ ကျော် ၅၀၀ အစုအရုံးနှင့် တောင်ဖက်အရပ်မြို့ရွာများကိုတိုက်လံ၍ မြင်းကျွဲနွားတို့ကို ဖမ်းဆီးယူခိုင်းသည်။ ဟိန်ဘုန်းကြီးသေလွန်လျှင် ထိုသူ့တပည့်သည် ဟိန်ဘုန်းကြီးအမည်ခံ၍ ဆရာထက်တပည့်သာသေးသည်ဆို၍ ဆရာကဲ့သို့ပြုကျင့်ပြန်သည်။ ရှည်ကြာလျှင် အင်အားကြီး၍ ဆင်းရဲသားတို့ ကျဉ်းမြောင်းသောကြောင့် ထိုတပည့်သား သဃ်ဇာယောင်ကို အလုံးအရင်းနှင့် ဖမ်းဆီးသတ်ညှစ်လျှင် ပြည်ရွာထိတ်လန့်တော့မည်။ ထိုဘုန်းကြီးသည် တတိုင်းတနိုင်ငံသို့ ထွက်ပြေးလျှင်လည်း အမှုအခင်းများမည်။ ထိုဘုန်းကြီးကို ချီးမြှောက်ပြီးမှ သာယာစွာဖမ်းမည် အယူတော်ရှိ၍ ဟိန်ဘုန်းကြီးကို ဒေဝိန်သမဏကျော်အမည်နှင့် ရွှေသင်္ကန်း ရွှေဦးထုပ် လှူတော်မူသည်။

ထိုတပည့်သား ဟိန်ဘုန်းကြီးလည်း ရာဇပရိယာယ်ဖြင့် ချီးမြှောက်တော်မူသည်ကို အရည်အလျောက် ချီးမြှောက်တော်မူသည်ထင်မှတ်၍ ပဲကြီးခင်းရွာကသည် မြောက်ကိုရောဝတီ၊ အနောက်ကိုရောဝတီ၊ တောင်ကိုပင်းမဲထီးတိုင် မြို့ရွာများတွင် မြင်းကျွဲနွားတို့ကို ခိုးယူသည်။ ဥစ္စာပစ္စည်းများကိုလည်း လုယူသည်။ ရှည်ကြာလျှင် ပြည်ဆူး ပြည်ငြောင့်ဖြစ်၍ အမတ်ကိုးခရိုင်ဝန် မင်းရဲကျော်စွာလည်း ပဲကြီးခင်းသို့ရောက်လျှင် တဲကန္နားကြီးစွာဆောက်စေ၍ ဒေဝိန်သမဏကျော်ကို ရွှေသင်္ကန်းနှင့် ရွှေဦးထုပ် ရွှေတံဆိပ်ထပ်၍ လှူတော်မူမည်။ အဝင်အပါလူရဟန်းတို့ကိုလည်း အရည်အလျောက် တံဆိပ်သနားတော်မူမည် အမိန့်တော်နှင့်လာကြောင်းကိုပြောဆို၍ ဟိန်ဘုန်းကြီးနှင့် အပါအဝင်လူတို့ကို တပ်ထဲသို့တယောက်စီခေါ်ပြီးလျှင် မကောင်းသော ကွပ်မျက်ခြင်းဖြင့် ကွပ်မျက်စီရင်လေသည်။ ထိုတွင်မှ တောင်ဖက်တခွင်တွင် သူခိုး ဓါးပြနည်း၍ ငြိမ်ဝပ်လေသည်။[၁]

လုယက်ဖျက်ဆီးမှုပေါ်များ၍ ပြည်ရွာချောက်ချားသောကြောင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် နေပြည်တော်အဝမြို့တွင် မြို့ဝန်အများခန့်၍ အရပ်တိုင်း၌ ခေါင်းအကြီးတို့ကို လက်မထောက်မှူးခန့်တော်မူသည်။[၂] ထိုသို့ဆောင်ရွက်သော်လည်း ပြည်ရွာငြိမ်းချမ်းသာယာသည်ကိုကား မတွေ့ရချေ။ ဆင်းရဲသား ပြည်သူလူအများတို့သည် ခိုကိုးရာမဲ့ဖြစ်ကြသဖြင့် မင်းညီမင်းသား မင်းမိဖုရားနှင့် မှူးကြီးမတ်ရာများထံ အသီးသီးကျွန်တော်ခံကြရ၏။

ထိုကာလတွင် ဆင်းရဲသားတို့သည် နန်းမတော်သျှင်မိဖုရား ကျွန်တော်မျိုး၊ ညီတော် ကျွန်တော်မျိုး၊ သားတော် ကျွန်တော်မျိုး၊ မြောက်နန်းမိဖုရား ကျွန်တော်မျိုး မည်သည့်မိဖုရား မင်းညီမင်းသား ကျွန်တော်မျိုးဟူ၍ အသီးသီး ကပ်မှီ ကျွန်ခံကြသည်။ ဘဝရှင်မင်းတရားကြီးဘုရားလည်း ရာဇပရိယာယ်၌ လိမ္မာတော်မူသောကြောင့် ဆင်းရဲသားတို့ အသီးသီးကျွန်တော်မျိုးခံကြသော်လည်း ကျွန်ချည်းပင်ဖြစ်သည်။ ရှင်လန်းစွာအမှုတော်ကိုထမ်း၍ ပြေကုန်လျှင် ကောင်းတော့သည်

၁။ မရက ၃။ ဇာခကျာ—ဇိဝမ်း။ အလမ တွင် ဤအရေးအခင်းကို အေဒီ ၁၇၄၇ တွင် ဖြစ်ပျက်ဟန်ဆိုသည်။
၂။ မရက ၃။ ဇာခကျာ။

> အယူတော်ရှိ၍ အသီးသီးထမ်းရွက်စေသည်။ ထိုသို့အစုအရုံး အသီးသီးများလျှင် တစုနှင့်တစု မသင့်မတင့် မငြိမ်မဝပ် တိုက်ခိုက်ကြသည်။ လူသူထိပါးသေပျောက်လျှင်လည်း ဆိုင်ရာအသီးသီး ကပ်ညှပ်စီရင်လေသည်။[၁]

ဤသို့ဖြင့် နှစ်ရှည်လများ ပြည်ရွာမငြိမ်မဝပ်သည်လည်းတကြောင်း၊ ကသည်းအရေး၊ ဟံသာဝတီအရေး၊ကျွဲအရေးစသော စစ်ရေးစစ်ရာများသည်လည်း တကြောင်းတို့ကြောင့် ဆင်းရဲသားတို့သည် လယ်ယာကိုင်းကျွန်းကို ကောင်းစွာမလုပ်မကိုင်နိုင် ဖြစ်ခဲ့ကြရသည်။ လယ်ယာကိုင်းကျွန်းလုပ်ငန်း လျော့နည်းသည်နှင့်အမျှ သီးနှံဆန်ရေစပါးသည်လည်း ဆွံ့ရှား၍ လူအများဆင်းရဲဒုက္ခအတိ ရောက်ကြကုန်သည်။

> ထိုအခါ အဝမှာ ကျီတော်ရှိစပါးကိုလည်း အမှုထမ်းတို့အား ၂ နှစ်ကျော် ၃ နှစ် ရိက္ခာတော်ပေးရသောကြောင့် လျော့နည်း၍ ပြည်သူပြည်သားတို့ကို မပေးရ။ ဘလိုင်းတို့ နှောင့်ရှက်သောကြောင့် ကျေးတော ဟောင်ဖက် မြောက်ဖက် မလုပ်မဆောင်ရ၍ ကြေးဖိုးဆန်တပြည်လျှင် ငွေတကျပ်ပို့သည်။ တော်မွတ်ရှားပါးသောကြောင့် အောက်သို့ပြေးသသူ ပြေးချေသည်။[၂]

ဆန်တတင်းလျှင် ငွေတမူးဈေးနှုန်းဖြင့် စားသုံးနေကြပြည်သူတို့တွင် ဆန်တတင်းကို ၁၆ိ ပေး၍ စားသုံးရသောအခါ မည်မျှ ဆင်းရဲကျပ်တည်းကြမည်ကို တွေးဆနိုင်ပါသည်။ အေဒီ ၁၇၅၁ သို့ ရောက်လတ်သော် အဝမြို့တွင် ဆန်စပါးလုံးဝမရှိသလောက်ပင် ဖြစ်တော့သည်။ အစားအစာ ရှားပါးနေသဖြင့် မြို့စီးလက်နက်ကိုင်တို့ကို မစိုးရိမ်ကျီတော်၊ မတောင့်တကျီတော်စသော ကျီတော်များမှ စပါးများထုတ်ပေးရသည်။ ကျီတော်များ၌ စပါးကုန်သောအခါ ရွှေငွေထုတ်ပေး၍ ဝယ်စားစေရ၏။ ထိုအချိန်တွင် ဆန်ဈေးမှာ တတင်းလျှင် ငွေ ၈ဝ ဈေးရှိသော်လည်း ဝယ်စားရန် ဆန်မရှိသဖြင့်

> တချို့လည်း ကျွဲနွားမြင်းစိုးကို သတ်စားသည်။ တချို့လည်း ရေကန်သို့ ရေသောက်ဆင်းရာတွင် သေသောလူကောင်ကိုယူ၍ စားချေသည်။[၃]

ဤမျှ အခြေအနေဆိုးရွားနေသည့် အဝပြည်ကြီးသည် ဝန်းရံထားသော ဟံသာဝတီစစ်သည်တို့၏ လက်သို့ ၁၇၅၂ မတ်လတွင် ကျဆင်းရသည်မှာ အံ့သြဖွယ်မဟုတ်ချေ။

အထက်တွင်ဆိုခဲ့ပြီးသည့် အကြောင်းအရာများကို ချုံ၍ဆိုရသော် အဝပြည်ကြီး ပျက်စီးဆုံးရှုံးရသည့် အကြောင်းရင်းများမှာ တနင်္ဂနွေမင်းနှင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိမင်းလက်ထက် ဖြစ်ရပ်များတွင် အခြေခံသည်ဟု ဆိုရလိမ့်မည်။ တနင်္ဂနွေမင်း နန်းတက်လျှင်တက်ချင်း ဖထွေးတော်ပုဂံမင်း ပုန်ကန်ခြားနားသည်ကို နှိမ်နှင်းရသည်။ အေဒီ ၁၇၂၈ တွင် မဏိပူရပြည့်ရှင် ဂါရစ်နာဝါဇ်သည် သမီးကညာဆက်မည့်ဟန် မြန်မာပြည်တွင်းသို့ ချီလာ၍ မြန်မာမှူးမတ် လူ ၃ဝဝ တို့ကို ဖမ်းဆီးသတ်ညှစ်၏။ အေဒီ ၁၇၂၄ ခုနှစ်တွင် တနင်္ဂနွေမင်းက ကသည်းတို့ကို လက်စားချေရန် ချီစေသည့် တပ်များ အရေးနိမ့်လျက် ဆုတ်ခွါခဲ့ကြရသည်။ ဘုရင့်နောင်လက်ထက်မှစ၍ မြန်မာနယ်ဖြစ်သော

၁။ **မရက** ၃။ ဇီဝမ်း–ဇီကျော။ **အလမ** ဿကျော။ **မရက** တွင် ဤကိစ္စကို ၁၇၄၆ တွင် ဖြစ်ဟန်ဆို၍ **အလမ** တွင် ၁၇၄၇ တွင် ဖြစ်ဟန်ဆိုထားသည်။

၂။ **မရက** ၃။ ဇီကျော။

၃။ **မရက** ၃။ ဍူကျော။ **အလမ** ဇီဝမ်း။

ဇင်းမယ်သည်လည်း အေဒီ ၁၇၂၉ ခုနှစ်ခန့်တွင် ခြားနားပုန်ကန်ခဲ့ရာ ၁၇၃၀ ပြည့်တွင် ဇင်းမယ်သို့ နှိမ်နင်းရန် ချီစေသည့်တပ်များ အရေးနိမ့်၍ ပြန်ခဲ့ကြရသည်။

အေဒီ ၁၇၃၃ ခုနှစ်တွင် တနင်္ဂနွေမင်း၏ အရိုက်အရာတော်ကို မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိဆက်ခံသောအခါ မိမိအလိုတော်ရှိသူများကို ထိုက်သည်တန်သည် စိစစ်ရွေးချယ်တော်မူခြင်းမရှိ အထူးချီးမြှင့်တော်မူသဖြင့် အရည်အချင်းရှိသော မင်းတိုင်ပင် မှူးကောင်းမတ်ကောင်း တစတစ နည်းပါးလာသည်။ မှူးကောင်းမတ်ကောင်း လျော့နည်းခြင်းသည် အုပ်ချုပ်ရေးယန္တရားကို လျော့လျည်းစေခဲ့ရာ ဤအကြောင်းအချက်သည်ပင်လျှင် ပြည်ရွာပျက်စီးရာပျက်စီးကြောင်း အကြောင်းတပါးဖြစ်သည်။ ရာဇဝင်ကျမ်းများက မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိအား ပြည်ရေးရွာမှု၌ စိတ်ဝင်စားမှုမရှိဟုကဲ့ရဲ့ကြ၏။ ၎င်း၏လုပ်ဆောင်ချက်များကလည်း ဝေဖန်ချင်စဖွယ်ဖြစ်သည်။ ပြည်ရွာ မသာမယာသည့်အခါသမယတွင် ဘုရင်က ပြည်ရေးရွာမှု၌ စိတ်ဝင်စားမှုမရှိခြင်းသည် တိုင်းပြည်ပျက်စီးရာပျက်စီးကြောင်းဖြစ်လာ၏။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် သာသနာရေးနှင့် ပျော်မှုရွှင်မှုများကိုသာ အလေးပေးဆောင်ရွက်လေ့ရှိသည်။ အထူးအလေးအမြတ်ပြုရခြင်းခံရသော ဆရာတော်များမှာ ရှင်ဉာဏသာရ၊ ရှင်ဗုဒ္ဓင်္ကုရနှင့် ရွှေကြာပင်ဘုန်းတော်ကြီးများ ဖြစ်ကြသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ပြည်ရေးရွာမှု၌ စိတ်ဝင်စားမှုမရှိသဖြင့် တစတစ အုပ်ချုပ်ရေး ချွတ်ယွင်းလာ၍အာဏာစက်မှေးမှိန်လာ၏။ ရေကြီးခြင်း၊ မိုးခေါင်ခြင်းစသည့်ဘေးအပေါင်းတို့ကြောင့် ဆန်ရေစပါး ရှားပါးခဲ့ရသည်။ ထို့ကြောင့် သူခိုးဓါးပြ ပေါ်များလာသဖြင့် ရပ်ရွာအကြီးအကဲတို့သည် သူခိုးဓါးပြ အန္တရာယ်ကိုဆီးတားရန် မြို့ရွာများကို ဆူးသစ်တပ်ကာရံကြရသည်။ ဘုရင်မင်းမြတ်သည် ရပ်ရွာအကြီးအကဲများနှင့် ဟိန်ဘုန်းကြီးအပါအဝင် ဆိုးသွမ်းသောင်းကျန်းသူများကို ချီးမြှင့်တော်မူ၏။ ထိုသူတို့ကို ချီးမြှင့်ခြင်းအားဖြင့် ပြည်ရွာအန္တရာယ်ဖြစ်နိုင်သည်ကို မမြင်မိချေ။ ထိုအချိန်တွင် ဆင်းရဲသားတို့သည် ခိုကိုးရာမဲ့ကြသဖြင့် မင်းမိဖုရား မင်းညီမင်းသား မှူးမတ်များထံဝင်ရောက် အမှုထမ်းလာကြသည်။ ယင်းကြောင့် အုပ်စုများ များပြားလာ၍ အုပ်စုချင်းတိုက်ခိုက်မှုများ ဖြစ်ပေါ်လာသည်။ ပြည်ရွာချောက်ချားသည်လည်းတကြောင်း၊ နှစ်စဉ်စစ်ဆင်စစ်တက်ရသည်လည်းတကြောင်း တို့ကြောင့် လယ်ယာလုပ်ဆောင်မှုသည် တစတစ လျော့နည်းလာ၏။ လယ်ယာစိုက်ပျိုးရေးလျော့နည်းသည်နှင့်အမျှ သီးနှံထွက်နှုန်း ကျဆင်းလာ၍ ဆန်စပါးလည်း တနှစ်ထက်တနှစ် ပိုမိုရှားပါးလာသည်။ ဆန်တတင်းလျှင် ငွေ ၁ူး ဈေးရှိရာမှ ၅ိ ၃ျူး အထိ တိုးတက်သွားသည်။ ၎င်းနောက်တဖန် တတင်းလျှင် ၁၆ိ ဈေးအထိ တက်လာပြန်သည်။ အဆုံးစွန်၌ ဆန်ဈေးမှာ တတင်းလျှင် ငွေ ၈ဝိ နှုန်း ဖြစ်လာ၏။ အေဒီ ၁၇၅၂ ရောက်လတ်သော် အဝနေပြည်တော်၌ ဆန်စပါးမရှိသလောက်ဖြစ်ရကား လူတို့သည် ငတ်မွတ်ခေါင်းပါးလာသည်။ ဤအချက်တချက်တည်းကြောင့်ပင်လျှင် အဝပြည်ကြီး ဟံသာဝတီလက်သို့ ကျဆင်းနိုင်၏။ တနင်္ဂနွေမင်းနှင့် သားတော် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိတို့၏ ညံ့ဖျင်းမှုကြောင့် အဝပြည်ကြီး ပျက်စီးခဲ့၍ အလောင်းမင်းတရားကြီး နိုင်ငံသစ်ထူထောင်ရန် လမ်းစပေါ်ပေါက်ခဲ့သည်။ နောက်အခန်းများတွင် အဝပြည်ကြီး ပျက်စီးတိမ်းယိမ်းစေသည့် အခြားအကြောင်းများဖြစ်သည့် မဏိပူရစစ်၊ ဟံသာဝတီအရေးနှင့် ကွေ့အရေးတို့ကို တင်ပြပါမည်။

အခန်း ၂

မဏိပူရစစ်

အဝပြည်ကြီး ပျက်စီးတိမ်းယိမ်းရသည့် အဓိကအကြောင်းရင်းများကို ဖော်ပြပြီးဖြစ်၍ အဝပြည်ကြီး ပျက်စီးရာပျက်စီးကြောင်းတွင် အထောက်အကူပြုခဲ့သော အကြောင်းအရာများဖြစ်သည့် မဏိပူရ ကသည်းအရေး၊ ဟံသာဝတီမြို့ဝန် သောအောင်အရေး၊ ဟံသာဝတီထီးနန်း ထူထောင်ခြင်းနှင့် ဟံသာဝတီစစ်များအကြောင်းတို့ကို ဆက်လက်တင်ပြပါမည်။ အထက်တွင် မဏိပူရပြည့်ရှင် ဂါရစ်နဝါဇ်သည် မြန်မာမင်းများ အာဏာမှေးမှိန်နေပြီဖြစ်ကြောင်း သိရှိ၍ တနင်္ဂနွေမင်းလက်ထက်၌ တိုင်းစွန်ပြည်ဖျားကို ထိပါးလာသည့်အခြင်းအရာများကို ဖော်ပြခဲ့ပြီးဖြစ်သည်။ ဤအခန်းတွင်မူ မဏိပူရကသည်းတို့သည် နိုင်ငံ၏အစွန်အဖျား ကျေးရွာများကို ထိပါးရာမှ တစတစ ပိုမိုရဲတင်းလာ၍ အဝမြို့တော်အနီးတဝိုက်တိုင်အောင် ပေါက်ရောက်လာသည်များကိုပါ တင်ပြပါမည်။

မဏိပူရခေါ် မျည်းတဲပြည်သည်[1] ရှေးမင်းအဆက်ဆက်လက်ထက်များတွင် ပြည်တွင်းရေးဖြင့်သာ ရှုပ်ထွေးနေသော တိုင်းငယ်ပြည်ငယ်မျှသာဖြစ်ရာမှ ပန်ဟေဘာခေါ် ဂါရစ်နဝါဇ်[2] လက်ထက်တွင် တန်ခိုးအာဏာကြီးထွားလာ၏။ အိမ်နီးပါးချင်းနိုင်ငံများကို ထိပါးလာ၏။[3] ဤသို့ တိုးတက်ကြီးပွါးလာရခြင်းမှာ ဂါရစ်နဝါဇ်၏ စွမ်းပကားကြောင့် ဖြစ်သည်။ ဂါရစ်နဝါဇ်သည် မြန်မာနိုင်ငံကို အကြိမ်ကြိမ်ဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်ရာ၌ အစဉ်နိုင်ငံတော်အဖြစ် သိမ်းယူလိုသောကြောင့်မဟုတ်ပေ၊ နှစ်စဉ်လာရောက် တိုက်ခိုက်ဖျက်ဆီး၍ သုံ့ပန်းလူသူ ဖမ်းယူရန်မျှသာဖြစ်သည်။ ကိုးပြင် ၎င်းတို့၏ ကိုးကွယ်ယုံကြည်မှုကြောင့်လည်း ဖြစ်သည်။ ယင်းသည်ကား ဝိဿနိုးဟိန္ဒူအယူဝါဒ[4]ကို နာယူကာစဖြစ်သော ဂါရစ်နဝါဇ်နှင့် အပေါင်းအပါတို့သည် မိမိတို့၏ ဗြဟ္မဏဆရာ ဟောကြားချက်အရ စကိုင်းမြစ်ဆိပ်တွင် ရေဝတီမြစ်ရေကိုသောက်ချိုးပါက ဘေးဥပါဒ်အန္တရာယ်နှင့် အပြစ်အပေါင်းကင်းငြိမ်းသည်ဟု ယုံကြည်ကြခြင်းကြောင့် ဖြစ်သည်။ မဏိပူရကသည်းအရေးနှင့် စပ်လျဉ်း၍ သတိပြုသင့်သည့် အချက်တချက်မှာ မဏိပူရမြန်မာနယ်ခြားပင်ဖြစ်သည်။ ထိုစဉ်ကနယ်ခြားသည် မဏိပူရအခေါ် နမ်သီး၊ မြန်မာအခေါ် ချင်းတွင်းမြစ်ဖြစ်သည်။

မဏိပူရကသည်းတို့သည် အေဒီ ၁၇၂၃ ခုနှစ်တွင် သမီးကညာဆက်မည့်အဟန်နှင့် မြန်မာ

၁။ The Meithees Confederacy

၂။ Gharib Nawaz (Refuge of the Poor) ဤမင်းသည် နာဂ အကြီးအကဲ တဦး ဖြစ်သည် ဟူ၍၎င်း၊ မဏိပူရ မင်းမျိုးမင်းနွယ် ဖြစ်သည်ဟူ၍၎င်း၊ မဏိပူရဘုရင်ကို လုပ်ကြံ၍ ထီးနန်းရသည်ဟူ၍၎င်း၊ နဂိုရ်ကပင် ထီးမွေနန်းရဲဖြစ်၍ ထီးနန်းရသည်ဟူ၍၎င်း အဆိုအမိန့်အမျိုးမျိုးရှိသည်။ ယင်းအကြောင်းများကို *History of Manipur* Chapter IV - တွင် ဖော်ပြထားသည်။

၃။ အာရှတိုက်တွင် ရှိသည့် တိုင်းပြည်များ၏ သမိုင်းကို လေ့လာလျှင် တန်ခိုးအာဏာ ထက်မြက်သော ဘုရင်များသည် အိမ်နီးချင်းနိုင်ငံများကို ရန်ပြုတိုက်ခိုက်သည်ကို တွေ့ရစမြဲဖြစ်သည်။ ထိုသို့ပြုကျင့်ခြင်းသည် လက်နက်နိုင်ငံတော် ပြုလုပ်လိုသည့်ဆန္ဒရှိသည်ထက် သစ္စာခံစေလိုသည့်ဆန္ဒ၊ ပဏ္ဏာကာရ အဆက်အသခံလိုသည့်ဆန္ဒ၊ လုယက်ဖျက်ဆီးသုံ့လူဖမ်းယူလိုသည့်ဆန္ဒ ရှိသည်တို့က ပိုသောကြောင့် ဖြစ်သည်။

၄။ Vaishnava Hinduism.

နိုင်ငံတိုင်းစွန်ကျေးဖျားကို ထိပါးပြီးနောက် ၁၂ နှစ်ကျော်မျှ မြန်မာနိုင်ငံနှင့် အဆက်အဆံမပြု နေခဲ့သည်။ သို့သော် အေဒီ ၁၇၃၆ ခုနှစ်တွင် ကျူးကျော်ဝင်ရောက်လာပြန်သည်။ ကသည်းတို့ အော်ပန်လက်ကြောင်း ပိုလ်ပါအလုံးအရင်းနှင့် ချီတက်လာသည်ကို မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ ကြားသိတော်မူလျှင် စသောမြင်းမှူးမင်းသားအား မင်းရဲသီဟအမည်နှင့် ဗိုလ်မှူးခန့်လျက် မြင်း ၅၀၀၊ စစ်သည် ၁၂၀၀၀ ပါဝင်သည့် တပ်ပေါင်း ၁၀ တပ်ကို အုပ်ကွပ်စေ၍ ဒိပဲယင်းကြောင်း ချီတက်ဆီးကြို တိုက်ခိုက်စေသည်။[1] မင်းရဲသီဟတပ်များ ကွမ်းအုံတွင် စခန်းချနေစဉ် ကသည်းတို့ဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်သဖြင့် မင်းရဲသီဟတပ်များ ပျက်ပြားကာ မင်းရဲသီဟလည်း ယင်းတွင်ပင် ဆုံးချေသည်။[2] အောင်နိုင်သောကသည်းတို့သည် မင်းရဲသီဟတပ်များမှ စွန့်ထားခဲ့သော လက်နက်ကိရိယာများကိုရင်း၊ မြေထူးမြို့ကျေးလက်တိုင်ချီတက်လျက် ကုလားမြန်မာသုံ့လူ ၁၀၀၀ ကိုရင်း သိမ်းယူ၍ ကသည်းပြည်သို့ ယူဆောင်သွားကြသည်။[3]

ကသည်းတို့ ဤသို့ မြန်မာပြည်တွင်းသို့ ဝင်ရောက် ကျူးကျော်ခြင်းကြောင့် ချင်းတွင်းမြစ်ညာတလျှောက်တွင် မငြိမ်မသက်ရှိလာ၏။ တိန်ငြင်းစား ငယံနှင့် ငမောင်တို့သည် တဦးကိုတဦး တိုက်ခိုက်ကြ၍[4] ၂ ဦးလုံးပင် တိန်ငြင်းတွင် မနေဝံ့ကြသဖြင့် ငမောင်သည် တိန်ငြင်းအထက် ကလေးကျေး တွင်သာသို့ ပြောင်းရွှေ့နေထိုင်လျက် ငယံမှကား မထုမြေသာသို့ ပြောင်းရွှေ့နေထိုင်၏။ သောင်သွပ်မြို့သူကြီးသည်လည်း ချင်းတွင်းမြစ် အနောက်ဖက်ကမ်းတွင် မနေဝံ့သဖြင့် အရှေ့ဖက် မိုင်းခိုင်မြို့နယ်အတွင်းသို့ ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်လေသည်။ စန္ဒားစားလည်း ယိုနည်းတူပင် မနေဝံ့သဖြင့် ချင်းတွင်းအရှေ့ဖက်ကမ်းသို့ ပြောင်းရွှေ့နေထိုင်လာ၏။[5]

၁။ မဏိပူရတပ်များ မြေထူးမြို့ကျေးစွန်ရွာသက်များကို ထိပါးဖျက်ဆီးလာကြောင်းကို သတင်းရရှိလျှင်မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ရဟိုင်းမြင်းမှူးအား ဗိုလ်မှူးခန့်၍ လက်နက်ကိုင် ၁၀၀၀ ပါဝင်သော တပ် ၅ တပ်နှင့် ဒိပဲယင်းကြောင်း ချီစေသည်။ မရက ၃။ ငေါ်ကျော။

၂။ ရဟိုင်းမြင်းမှူးသည် ပန်လက်တော်ကြီး ရောက်သောအခါ ကသည်းတပ်များနှင့် တွေ့ဆုံသဖြင့် ရှုပ်ရှုပ်ချွံချွံ တိုက်ခိုက်ပုံ ကသည်းတပ်များ ဆုတ်ပြေးကြသည်။ ရန်သူတပ်များကို လိုက်ထပ်ရာတွင်မူ မဏိပူရစစ်သည်တို့ တောပုန်းညှာ်တိုက်ခိုက်သောကြောင့် ရဟိုင်းမြင်းမှူးတပ်များ ရှေ့ချေ၏။ ရဟိုင်းမြင်းမှူးလည်း ဤတွင်ပင် ကျဆုံးလေသည်။ မရက ၃။ ငေါ်ကျော—ငေါ်ဝမ်း။

၃။ မရက ၃။ ငေါ်ဝမ်း။

၄။ ချင်းတွင်းမြစ်ညာသည် ရာဇဌာနီနှင့် အလှမ်းကွာဝေးသည့် ဒေသဖြစ်သည့်ပြင် အလံဦးကင်းဖျား နယ်စပ်ဖြစ်သော ဖြစ်သည့်အားလျော်စွာ ဗဟိုမှ အာဏာပြန့်နှံမှု နည်းပါး၏။ ထို့ကြောင့် လက်နက်ကိုင်စွဲလျက် အငြိုးအတဲအရေကို လုကြခြင်း၊ အကြီးအကဲအချင်းချင်း တိုက်ခိုက်ကြခြင်း စသည်များ ဖြစ်တတ်၏။ ဤအကြောင်းနှင့် စပ်လျဉ်း၍ အင်္ဂလိပ်မှတ်တမ်းတခု၌ အောက်ပါအတိုင်း ဖော်ပြထားသည်။
"Succession to the headmanship was constantly disputed by force of arms, and Killing in such conflicts was not regarded as murder and was not punishable. The succession might for a time be settled by the *wun*, ... and a miniature revolution might end in favour of a rival claimant. Burning and pillaging were ordinary accompaniments to these little wars and no official thought of interfering unless his orders were flouted .... This state of things, however, produced strong headmen and at the same time prevented them from oppressing their people." *Upper Chindwin District* (1960) p. 12.

၅။ မရက ၃။ ငေါ်ဝမ်း။ လကာပဟ ၈၂၉ လည်းရှု။

မြန်မာနိုင်ငံ ကျေးစွန်ရွာဖျားကို ကသည်းတို့ ထိပါးလာသည့် ၁၇၃၆ ခုနှစ်တွင်မှု တန်ခိုးကြီးဘုရားတဆူဖြစ်သော စကိုင်းရှင်ဖြူ ဘုရား[1] ကွယ်ပျောက်သွားသဖြင့် အဝမြို့တွင် ပြည်သူပြည်သားတို့သည် ထိတ်လန့်ချောက်ချားသွားကြသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာ ဓိပတိသည် ရှင်ဖြူဘုရား ပျောက်ဆုံးခြင်းကြောင့် စစ်ဆေးစေရာတွင် ကသည်းတို့သည် ဇော်ဂီ တပသီတို့ကို သူလျှို လွှတ်၍ အဝသားအချို့နှင့် ပေါင်းဖက်ခိုးယူကြောင်း သိလာရ၏။ ယင်းအမှုနှင့်စပ်လျဉ်း၍ စကိုင်းနေကျည်း ပုဏ္ဏား ရာဇပရောဟိတ်၊ ကုမ္ဘာရဗြဟ္မဏမဟော၊ ကိုယ်ရံရွာစား ပုဏ္ဏားငစံဖြူ၊ ပုဏ္ဏား ငနီတိတို့နှင့် သဃ်ရာဇာပို့သည် ကသည်း ဇော်ဂီတို့ကို လက်ခံသည့် ပြစ်မှုကြောင့် ကွပ်မျက်ခြင်းခံကြရသည်။ သောင်သွပ်တွင် နေဘူး၍ ကသည်းတို့လည်း ရောက်ပေါက်ဘူးသူ မင်းသား လေ့ကိုလည်း ကသည်းတို့နှင့် ကြံရာပါကြောင်း ကြားသိရသောကြောင့် ကွပ်မျက်တော်မူသည်။ သိမ်ရိဇေယကျော်ထင် ကျောင်းနေဆရာတော် ဦးတေဇောဒိပကိုလည်း မင်းသားလေ့ကို ကျောင်းတွင် လက်ခံထားသည့်အတွက်[2] အပြစ်ပေးသည့်အနေနှင့် တောင်တွင်းကြီးသို့ ပို့ထားတော်မူသည်။[3]

ရှင်ဖြူဘုရားကို ကသည်းတို့ ခိုးယူသည်ဟူသော အဆိုကို စိစစ်သင့်သည်။ ကသည်းတို့သည် ဗုဒ္ဓဘာသာ သက်ဝင်ယုံကြည်သူများ ဖြစ်ပါမှ တန်ခိုးကြီးသော ရှင်ဖြူဘုရားကို ကိုးကွယ်လိုသောကြောင့် ယူသည်ဟု ယူသော် ရကောင်း၏။ ယခုမူကား ကသည်းတို့သည် ပိသာနိုး ဟိန္ဒူဝါဒကို လက်ခံကြသူများ ဖြစ်ကြသဖြင့် ကိုးကွယ်လိုသည့် ဆန္ဒနှင့် ရှင်ဖြူဘုရားကို ပင့်ဆောင်ဟန်မတူချေ။ ထိုသို့ဖြစ်မူ မည်သည့်အကြောင်းကြောင့် ကသည်းတို့ ရှင်ဖြူဘုရားကို ခိုးယူကြသနည်းဟု စဉ်းစားဖွယ်ရှိ၏။ ရှင်ဖြူဘုရားသည် တန်ခိုးကြီးဘုရားတဆူ ဖြစ်သည့်ပြင် ရာဇဌာနီနှင့်လည်း အလှမ်းမဝေးလှသော စကိုင်းတောင်ရိုးတွင်ရှိ၏။ အဝမင်းများ မကြာခဏ သွားရောက်ဖူးမြော်ပူဇော်သည့် ဘုရားလည်းဖြစ်၏။ ဤရှင်ဖြူဘုရား ကွယ်ပျောက်လျှင် ဗုဒ္ဓဘာသာ သက်ဝင်ယုံကြည်ကြသော ရာဇဌာနီနှင့် အနီးတဝိုက်တွင် နေထိုင်ကြသော ပြည်သူ ပြည်သားတို့သည် မုချ တုန်လှုပ်ချောက်ချားကြမည်ဖြစ်သည်။ အဘယ့်ကြောင့်ဆိုသော် ကသည်းတို့သည် ရာဇဌာနီနှင့် လှမ်းမှီကမ်းမှီ စကိုင်းတောင်ရိုးတိုင်အောင် ပေါက်ရောက်နိုင်လေပြီ၊ မြို့တော်သို့လည်း ရောက်ပေါက်နိုင်ပေတော့မည်ဟု မဏိပူရ ကသည်းတို့ကို ရှံကြောက်ခန့်ညားတန်ရာသည်။ ဗဟို အစိုးရကိုလည်း ညံ့ဖျင်းသည်ဟု ပြည်သူတို့က ကောက်ချက်ချ၍ အထင်သေးဖွယ် ရှိနိုင်၏။ အထက် ဖော်ပြပါ အကြောင်းများကြောင့် ကသည်းတို့သည် စိတ်ဓာတ် စစ်ဆင်ရေး တရပ်အနေဖြင့် စကိုင်းရှင်ဖြူဘုရားကို ခိုးယူခြင်းဖြစ်ကောင်း ဖြစ်ပေလိမ့်မည်။

ကသည်းတို့ ရှူးဝဆိပ်မှာ ဖောင်ရှင်တန်တားများ ပြုလုပ်၍ တမူးပန်းသာတွင် ကျိကျများ ဆောက်လုပ်လျက် မျိုးရိက္ခာ စုဆောင်းနေကြောင်းများကို ၁၇၃၇ အောက်တိုဘာလတွင် အော်သူကြီး ပန်လက်စားတို့က အဝမြို့တော်သို့ လာရောက် သံတော်ဦးတင်ကြသဖြင့် ကသည်းတို့ စစ်ချီလာပြန်ကြောင်း သိရ၏။[4] ထို့ကြောင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ပုန်းတကားစားကို တပ်မှူး၊ လက်ျာရဲတိုင်ကို စစ်ကဲ မြင်း ၅၀ စစ်သည် ၅၀၀ နှင့်ငင်း၊ ရဟိုင်းမြင်းမှူးကို တပ်မှူး၊ လက်ဝဲ

၁။ စစ်ကိုင်းရှင်လှဘုရား ပျောက်ကွယ်သည်ဟု မှန်နန်း ၃။ ၃၇၁ တွင်ဆိုသည်။
၂။ ရှင်တေဇောဒိပကို ဇော်ဂီများ လက်ခံသောကြောင့် တောင်တွင်းကြီးသို့ ပို့သည်။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၁။
၃။ အလမ ခုဝမ်း။ မရက ၃။ ငါးဝမ်း–ငါးကျော။
၄။ မရက ၃။ ငါးကျော။

ရဲတိုင်ကို စစ်ကဲခန့်၍ မြင်း ၁၀၀ စစ်သည် ၁၀၀၀ နှင့်ငင်း၊ ကသည်းတပ်များကို ထောက်လှန်းရန် ချီတက်စေသည်။[၁] တပ်တော်များ ဒီပဲယင်းမြို့သို့ရောက်လျှင် ရဟိုင်းမြင်းမှူးက ကသည်းတို့ရှိရာသို့ ဗဒိုမှလှည့်၍ ချင်းတွင်းမြစ်အနောက်ဖက် ကမ်းနားကိုလျှောက်ကာ ချီတက်ရန် အဆိုပြု၏။ ဤသို့ အဆိုပြုခြင်းမှာ မြောက်ဖက်လမ်းကြောင်းသည် တောတောင်ထူထပ်၍ ခရီးခက်ခဲသောကြောင့် ဖြစ်တန်ရာသည်။ ပုန်းတကားစားက ကသည်းတို့သည် မြောက်ဖက်တွင် ရှိနေသဖြင့် ဗဒိုဖက်မှ မချီသင့်ဟု ယင်းအဆိုကို ငြင်းပယ်လိုက်သည်။ ဤနေရာတွင် တပ်မှူးများ သဘော ကွဲလွဲကြသဖြင့် တဦးစီ ဆန္ဒအလျောက် ချီကြရကား ရဟိုင်းမြင်းမှူးသည် ဗဒိုသို့ချီ၍ ပုန်းတကားစားက မြောက်ဖက်သို့ ချီ၏။ ပုန်းတကားစား တပ်များ အစဉ် တစိုက် ချီခဲ့၍ မိုင်းညောင်သို့ ရောက်သောအခါ ကသည်းတပ်များနှင့် တွေ့ဆုံမိလျက် တိုက်ခိုက်ကြရာတွင် အင်အားမမျှသောကြောင့် ပုန်းတကားစား တပ်ပျက်၍ ဆုတ်ရသည်။ ရဟိုင်းမြင်းမှူးလည်း ဗဒိုမှ ချင်းတွင်းမြစ်ရိုးလျှောက်၍ ချီခဲ့ရာ နန်သီးအရပ်သို့ ရောက်သောအခါ ပုန်းတကားစား တပ်များကို လိုက်ထပ် လာသည့် ကသည်းတပ်များနှင့် ထိပ်တိုက်တွေ့သည်။ ရဟိုင်းမြင်းမှူးလည်း မဆုတ်မဆိုင်း တပ်မှ ထွက်၍ ကသည်းတို့ကို တိုက်ခိုက်သော်လည်း တပ်ချင်း အင်အားမမျှသောကြောင့် မြန်မာတပ် အားလုံး ပျက်ပြားကာ ရဟိုင်းမြင်းမှူးလည်း တိုက်ပွဲတွင် ကျဆုံးသည်။[၂]

ဤတိုက်ပွဲများကို စိစစ်ဝေဖန်ရသော် မြန်မာတပ်များသည် ကင်းစမ်း ချီတက်သည့်တပ် များသာ ဖြစ်သဖြင့် အင်အား နည်းလှသည်။ ထိုမျှမကသေး ဗိုလ်မှူး ၂ ဦး စိတ်သဘော ကွဲလွဲ၍ တဦးတကြောင်းစီ ချီကြသဖြင့် အင်အားမှာ ပိုမိုနည်းပါးရလေသည်။ ကသည်းတို့သည် စစ်သည် ၁၀၀၀၀ ကျော်နှင့် ချီလာသည်ဖြစ်၍ မြန်မာအင်အားထက် အဆပေါင်းများစွာ တောင့် တင်းသည်။ သို့ဖြစ်လေရကား ဤတိုက်ပွဲများတွင် မြန်မာတို့ ရှုံးနိမ့်ရခြင်းသည် အင်အားနည်း သည်လည်းတကြောင်း၊ ဗိုလ်မှူးနှစ်ဦး မညီညွတ်ကြသည်လည်းတကြောင်း၊ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ နှင့် ဗိုလ်မှူးတို့ ကသည်းတို့ အင်အားကိုရင်း၊ တိုက်ရည် ခိုက်ရည်ကိုရင်း အထင်သေးခြင်းလည်း တကြောင်းတို့ကြောင့် ဖြစ်တန်ရာသည်။

ကင်းစမ်းချီ တပ်တော်များ အင်အား မမျှတသဖြင့် ပျက်ပြားဆုတ်ခွါခဲ့ရကြောင်း ကြားသိ လျှင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဆင် ၅၀ မြင်း ၅၀၀၀ စစ်သည် ၂၀၀၀[၃] ပါဝင်သော တပ် ၁၀ တပ်ကို ဒီဇင်ဘာလတွင် ဒီပဲယင်းကြောင်း ချီတက်စေပြန်သည်။ ထိုတပ်များကို အုပ်ကွပ်သည့် ဗိုလ်မှူး တပ်မှူးများမှာ မနုစကြ[၄] နေရာလွှတ်နေ၊ ပုန်းတကားစား၊ လက်ဝဲထိန်းမှတ်၊ မြင်းသည် ကျော်၊ ဝန်ထောက်ဇေယသူ၊ အိန္ဒတုရင်နှင့် မင်းရဲသီဟအမည်နှင့် တပ်မမှူးခန့်လိုက်သော စတေး မြင်းမှူး[၅] မောင်စံတို့ဖြစ်ကြ၏။ မင်းရဲသီဟတပ်များ ဒီပဲယင်းမြို့သို့ ရောက်သောအခါ ကသည်းတို့

၁။ မှန်းနန်း ၃။ ၃၇၂။ မရသ။ ချာဝမ်း--ချာကျော၁တွင် ထိုတပ်များတွင် ၁၇၃၇ ဩဂုတ်လ ၂၂ ရက် (၁၀၉၉ ခုနှစ် တော်သလင်းလဆန်း ၉ ရက် တနင်းလာနေ့) တွင် ချီတက်သွားကြသည် ဆိုသော် လည်း ထိုအချိန်မှာ မိုးကြီးလှသည်။

၂။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၂။ မရသ။ ချာဝမ်း—ချာကျော။

၃။ ဆင် ၂၀ မြင်း ၇၀၀ ဗိုလ် ၅၀၀၀ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၂။ မရသ ချာ ကျော။

၄။ မဏိစကြ မရသ ချာ ကျော။

၅။ သဌေးမြင်းမှူး မရသ ချာ ကျော။

အကြောင်းကို စုံစမ်းထောက်လှမ်းပြီးနောက် ဒိပဲယင်းမြို့ကျေး ကျွန်းဘုရားတွင်[၁] တပ်ခိုင်တပ်လုံ တည်ဆောက်လျက် ခံစစ်ပြုရန် ရန်သူအလာကို ငံ့လင့်နေကြ၏။[၂] လက်နက်ကိုင် ၁၀၀၀၀ မြင်း ၃၀၀၀ ပါသော ကသည်းတပ်ကြီးသည် စစ် ၃ကြောင်း ၃ သွယ်ဖြန့်လျက် မင်းရဲသီဟတပ်များကို တိုက်ခိုက်ရန် ချဉ်းကပ်လာရာတွင် မြန်မာတို့ တပ်တွင်းမှထွက်၍ ဆီးကြို ခံနှင့်သည်။[၃] ထိုသို့တိုက်ခိုက်ရာတွင် ၂ ဖက်လုံးမှ အကျအဆုံး များကြသည်။ ကသည်းဖက်မှ ထမ်းစင်စီးအမတ် ၁၀ ကျော် မြင်းစီးမြင်းသည်၊လေးကိုင် လှံကိုင် အများသေ၍ မြန်မာဖက်မှလည်း ဗိုလ်မှူးများကိုယ်တိုင် ရှေ့ဖျားကနေကာ ကွပ်ကဲတိုက်ခိုက်ကြသောကြောင့် ဗိုလ်မှူးမင်းရဲသီဟ တိုက်ပွဲတွင် ရှေးဦးစွာ ကျဆုံး၏။[၄] ဤသို့တပ်မှူးကိုယ်တိုင် ဆုံးရှုံးခဲ့သော်လည်း ရဲမက်များသည် ကသည်းတို့ကို ဆက်လက်၍ မဆုတ်မနစ်တိုက်ခိုက်ကြသေးသည်။ သို့သော် ဗိုလ်မှူးဇေယသူနှင့် မြင်းသည်ကျော်တို့ပါ ဆုံးရှုံးလေသော အခါ အထိအခိုက်အသေအကျေများလှသောကြောင့် တပ်တော်များရှေ့ချေ၏။[၅] ကသည်းတို့လည်း ဒိပဲယင်းမြို့တိုင်အောင်ဆင်းခဲ့၍ အိမ်ရာကျောင်းကန်ဘုရားပုထိုးများကို ဖျက်ဆီးလျက် လက်နက်ကိရိယာ သုံ့ပန်းလူသူရသမျှသိမ်းယူသဖြင့် မြန်မာတို့သည် ကသည်းတို့ကို အလွန်ခန့်ညားသည်ဟု ဆိုသည်။[၆]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် အေဒီ ၁၇၃၈ ခုနှစ်တွင် မဏိပူရ ကသည်းတို့ ချီတက်လာပါက ဆီးဆို့တွန်းလှန်နိုင်စေရန် ဖထွေးတော် ယင်းခဲစား မင်းသားရာဇဝင်[၇]ကို မင်းရဲကျော်ခေါင်အမည်နှင့် အချုပ်ခန့်၍ မြာတောစား၊ သီလရွာစား၊ ပုန်းတကားစား၊ လက်ဝဲဘယ၊ မင်းရဲမင်းလှကျော်၊ မင်းရဲဇေယသူ၊ မင်းရဲရာဇသူတို့တပ်များအပြင် ဟံသာဝတီ ပြည် မုတ္တမ တောင်ငူ ရေး ထားဝယ်မှ တပ်များနှင့် ၁၇၃၈ အောက်တိုဘာလ ၂၀ ရက်နေ့တွင်[၈] ကသည်းသို့ ချီစေသည်။[၉] မင်းရဲကျော်ခေါင်

၁။ ဒိပဲယင်းမြောက် မိုးတောင်ကွမ်းအုံတွင် တပ်တည်၍နေကြသည်။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၂။မရသ ချာကျော။

၂။ မရက ၃။ ငါးကျော့တွင် ကသည်းတို့ အော်ပန်လက်ကြောင်း ချီလာသည်ကို သိသောကြောင့် ဤသို့ အစီအစဉ်ပြုသည်ဆို၏။

၃။ ကသည်းတို့လည်း နန်သီးကသည်မိုးတောင်ကွမ်းအုံသို့ ဆင်းလာ၍ ဗိုလ်ပါ အင်အားနည်းကြောင်း သိရှိသဖြင့် စစ်အားကြီးဖိ၍ တိုက်သည်။ မရသ ချာ ကျော။

၄။ သဒ္ဒေးမြင်းမှူးလည်း အမှူးအထိုင်း သောက်စား၍နေလေသောကြောင့် တပ်ထဲတွင်ပင် ဆုံးချေ၏။ မရသ ချာ ကျော။

၅။ မဏိစကြာနှင့် မြင်းသည်ကျော် အိန္ဒတုရင်တို့လည်း တပ်ကထွက်ပြေးရာတွင် ဆုံးလေ၏။ ရဲမက်တော်များလည်း ၃ စုတစုသာကြွင်း၏။ မရသ ချာကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၂ လည်းရှု။

၆။ မရက ၃။ စဝမ်း။ မရသ ချာဝမ်း–ချာကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၂။
During the subsequent two years [1736-7] he [Gharib Nawaz] defeated two Burmese armies amounting to 7000 foot 700 horses and 20 elephants and devastated the whole country from the bank of the Kondoung to Deebayean. J. Roy: *History of Manipur* p.39.

၇။ စနေမင်းသားတော် မောင်ဥက္ကာသည် ရာဇဝင်စာဟောင်းလေ့လာ ကျွမ်းကျင်သောကြောင့် မင်းသားရာဇဝင် ဟုတွင်သည်။ မရသ ချာကျော–ချိဝမ်း။

၈။ ၁၁၀၀ ပြည့်နှစ် တန်ဆောင်မုန်းလပြည့်ကျော် ၅ ရက်၊ နတ်တော်လတွင် ချီသည်။ မရက ၃။ စကျော။

၉။ တပ်ပေါင်း ၁၂ တပ်တွင် တိုက်ဆင် ၃၀၊ မြင်း ၃၀၀၀၊ စစ်သည်သူရဲ ၁၅၀၀၀၊ မရသ ချိဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၃။ တပ်ပေါင်း ၁၅ တွင်တိုက်ဆင် ၁၀၀၊ မြင်း ၁၀၀၀၊ စစ်သည်သူရဲ ၃၀၀၀၀။ မရက ၃။ စာဝမ်း။

တပ်များသည် စကိုင်းကျောက်တံခါး တပင်တိုင်အရပ်တွင် အောင်တပ်ချ၍ ဒီပဲယင်းကြောင်း ချီခဲ့ သည်။ ကသည်းတို့လည်း မြန်မာတပ်များချီတက်လာကြောင်းသတင်းရလျှင် အပြင်းချီလာ၍ အေး ပန်လက်တွင်[၁] ကသည်းရှေ့တပ်များနှင့် မြန်မာတပ်များ ဆုံမိကြ၏။ [၂]စစ် ၂ ဖက်ယှဉ်ပြိုင် ပိုးကိုင်ကြရာဝယ် ကသည်းတပ်များ ပျက်ပြားဆုတ်ခွါသဖြင့် မင်းရဲကျော်ခေါင်တပ်များလိုက်ထပ် သည်။ ကသည်းတပ်များကို မှီလာသဖြင့် ပန်လက်အထက် သံချောင်းဝတွင် မင်းရဲကျော်ခေါင် တပ်များတပ်ချနေစဉ် ကသည်းအာမခံဗိုလ် အလံစိမ်းတယောက်တည်း မြင်းတစီးနှင့်အပြင်းစိုင်းလာ သည်။ ထိုအခါ ရှေ့တပ်ဦးမှ မွန်အာမခံစက္ကူရှုထွက်၍ ဆီးကြိုတိုက်ခိုက်သည်။ အလံစိမ်းကျလေ၏။ ထိုနောက်မဏိပူရတပ်မှ စန္ဒယော်ထွက်လာ၍ စက္ကူရှုနှင့် စီးချင်းထိုးပြန်ရာ စက္ကူရှုကျလေ၏။ တဖန် ရှေ့တပ်ဦး မွန်သူရဲကောင်း ပိုက်မဟာစန္ဒယော်ကိုထွက်၍ တိုက်ပြန်ရာ စန္ဒယော်ကျပြန်သည်။ ဤနည်းနှင်နှင် ကသည်းသူရဲကောင်းများနှင့် မွန်သူရဲကောင်းတို့ ၁၀ ကြိမ်ထက်မနည်း စီးချင်း ထိုးမိကြသော် ကသည်းတို့လည်း ရှေ့ချီရမည့်တပ်များကို ရှေ့လျှားအောင် မတတ်နိုင်ကြောင်း သိလာ၏။ ထို့ကြောင့် အနောက်တောင်ယံနားမှလှည့်၍ မင်းရဲကျော်ခေါင် နောက်တပ်မကို ချက်တဖြုတ်အလစ်ဝင် တိုက်ခိုက်ရာ တပ်အလုံးကစဥ့်ကလျား ပျက်ပြားလေသည်။ [၃]မင်းရဲ ကျော်ခေါင်လည်း ရဲမက်များကို မစည်းမကြပ်နိုင်သဖြင့် ရှုံးမိသမျှ စစ်သည်သူရဲတို့နှင့်သာ ဒီပဲယင်း မြို့အရောက် ဆုတ်ခွါခဲ့ရ၏။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဤသို့ တပ်များ အရေးနိမ့်ခဲ့ကြောင်း ကြားတော်မူလျှင် ဗိုလ်မှူးတပ်မှူးတို့အား အမျက်တော်ရှိ၍ နေပြည်တော်သို့ မခေါ်ပဲနေသော ကြောင့် မင်းရဲကျော်ခေါင်နှင့် တပ်များသည် ဒီပဲယင်းမြို့ကျေး ကုက္ကိုစုတွင်သာ သက္ကရာဇ် ၁၁၀၁ ခုနှစ် မိုးကာလကုန်ဆုံးသည်အထိ နေကြရသည်။[၄]

အေဒီ ၁၇၃၉ ခုနှစ် မိုးရေလင်းပွင့်လျှင်ပင် မင်းရဲကျော်ခေါင်သည် ကသည်းအရေးနှင့် စပ်လျဉ်း၍ အော်သူကြီးပန်လက်စားတို့၏ လောက်လှမ်းအစီရင်ခံချက်များကို ရွှေဘဝါးတော် အောက်သို့ သံတော်ဦးတင်လျှောက်ထား၏။ လျှောက်ထားသည့်အကြောင်းများမှာ ကသည်းတို့ သည် အလုံးအရင်းနှင့်မြေထူးကြောင်း ချီတက်တိုက်ခိုက်ရန်အတွက် တမူးပန်းသာ တခွင်တပြင်တွင် မျိုးရိက္ခာစုဆောင်း၍ ကျီကျတွင် သိုလှောင်ထားရှိသည့်ပြင် ချောင်းကူးများအတွက် ဖောင်ပန်း တန်တားများ ဆောက်လုပ်လျက်ရှိကြောင်းဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့် ကသည်းတို့ကို ဆီးဆို့တိုက်ခိုက် ခွင့်ပြုရန်နှင့် လက်နက်ကိုင်မျိုးရိက္ခာများဖြည့်တင်းတော်မူပါရန် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိအား လျှောက် ထားလေရာ ဘုရင်မင်းမြတ်က မြေထူး ဒီပဲယင်း တခွင်တပြင်တွင် လက်နက်ကိုင် မျိုးရိက္ခာများ သိမ်းရုံး၍ မင်းရဲရာဇသူသည် မြေထူးမြို့မှင်း၊ မင်းရဲဇေယသူသည် မင်းခင်းမြို့မှင်း၊ မင်းရဲ

၁။ သံပေါက်ချောင်း။ မရက ၃။ စ၁၀မ်.

၂။ သက္ကရာဇ် ၁၁၀၀ ပြည့်တွင် ကသည်းစော်ဘွားသုံ ဗိုလ်ပါ ၃၀၀၀၀ ကျော်နှင့် မြေထူးကြောင်း ချီတက် တိုက်ခိုက်ဖျက်ဆီးလာသောကြောင့် ကလေး၊ စန္ဒား၊ ရေပေါ်မီး၊ မော်တုံ၊ မော်ကယ်အရပ်များသည် မဆီးမခံနိုင်၍ ပျက်ခဲ့သည်။ အာလမ မူစမ်း။

၃။ ကသည်းတို့က တောပုန်းညှပ်တိုက်ခိုက်ပြန်ရာ တပ်တော်များအရပ်အနေမသင့်၍ ရဲမက်တော်တို့ ရှေ့ချေ သည်။ မရက ၃။ စ၁၀မ်း။

၄။ မရသ ချာကျော–ချိဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၂–၃။ မရက ၃။ စကျော – စ၁၀မ်း။ J. Roy: History of Manipur p. 39.

ကျော်ခေါင်သည် ဒီပဲယင်းမြို့မှရင်း စောင့်နေလျက် ကသည်းတို့ကို တိုက်ယုပ်ရသည့် အခွင့်တော်မှု၏။ ထို့ကြောင့် ဗိုလ်မှူးကစုတိုသည် မြေကူးနှင့် ဒီပဲယင်းတစ်ခွင်မှ လက်နက်ကိုင် ၁၀၀၀ နှင့် မျိုးမိုကွာ များပြင် ငါးစိုးကားတို့ကိုပါ ခေါ်ယူရ၏။ မင်းရဲကျော်ခေါင်မှ အမိန့်တော်မြက်အတိုင်း ဒီပဲယင်းမှာ ရပ်တန်းနေလေသည်။[၁]

ကသည်းဘုရင် ဂါရစ်နာဝါဇ်သည် အေဒီ ၁၇၃၉ တွင် မြေတူးမြို့သို့ရှေ့ရှုလျက် ချီတက်ခဲ့ရာ[၂] လမ်းတလျှောက်ရှိ ကယား၊ စန္ဒား၊ ရေပေါ်မီး၊ မော်တုံ မော်ကယ်စသော အလုံးဦးကင်းဖျားအရပ် များသည် ကသည်းတို့၏ စစ်အင်ကိုမခံနိုင်ကြသဖြင့် ပျက်ပြားလေ၏။ မင်းရဲကျော်ခေါင်သည် မဏိပူရ ဗိုလ်ခြေနှင့် မနိုင်းသာလောက်အောင် သေးငယ်သောအင်အားနှင့် မြေတူးမြို့မြောက်ဖက် သစ်ရာပင်အရပ်တွင် ရန်သူစစ်အင်ကို ဆီးကြိုနှင့်သည်။ စစ်ယှဉ်ကြရာဝယ် မင်းရဲကျော်ခေါင်တို့ သည် အင်အားမမျှလွန်းသည်နှင့် ဆုတ်ခွါ၍ ရပ်နေမြို့များကသာ ကြံ့ကြံ့ခံလျက် နေကြရသည်။[၃] ထိုအခါ ဂါရစ်နာဝါဇ်သည် လုံခြုံခိုင်ခန့်သောမြေတူးနှင့် ဒီပဲယင်းမြို့များကို တိုက်ခိုက်ခြင်းမပြုပဲ စည်သာ မုဆိုးဖို ဟန်လင်းကြောင်း အဝသို့ ချီလေသည်။[၄] ကသည်းတို့ ထိုကဲ့သို့ ချီလေလျှင် မင်းရဲ ကျော်ခေါင်လည်း ဒီပဲယင်းမှခွါခဲ့၍[၅] ကသည်းတို့နှင့် အပြိုင်အဆိုင်စကိုင်းသို့ ချီတက်လေ၏။[၆]

ကသည်းတို့မြို့တော်အနီးအပါးသို့ ချီလာကြောင်းကြားသိလျှင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ရာဇမဏိစူဠာကောင်းမှုတော်ဘုရားကြီးကိုပတ်ဝိုက်ကာ မြောက်ကသည် အရှေ့ကို ဝင်းထုံကောင်ရိုး အထိ၊ အနောက်ကို ပဲခွဲဆင်တပ်ရောက်[၇] တပ်တန်းထိုး၍ လက်နက်ကိုင်အများစည်းရုံးလျက် ရန်သူကို ခုခံရန် အစီအစဉ်ပြုလုပ်လေ၏။ဝန်ကြီးနေမျိုးကျော်ထင်၊ အတွင်းဝန်ဇေယရန္တမိတ်တို့ကိုလည်း ယင်း သစ်တပ်ကြီးကို သွားရောက်ကွပ်ကဲစေ၏။ စကိုင်းနှင့် အနီးအစပ်ကျေးရွာများမှ လူဘိုကိုကိုပါ ဖြည့်သွင်းရပ်နေစေသည်။[၈]

မင်းရဲကျော်ခေါင်သည် ကသည်းတို့နှင့်အပြိုင်အဆိုင် စကိုင်းသို့အပြင်းတိုက် ချီတက်ခဲ့ရာ နောက်လိုက်အနည်းငယ်နှင့် ဒီဇင်ဘာလ ၃၀ ရက်နေ့တွင်[၉] ကောင်းမှုတော်သို့ ရောက်လာ၍ မြောက်ဖက်တံခါးမှနေလျက် တိုက်ရေးခိုက်ရေးကို ကွပ်ကဲ၏။ ဒီဇင်ဘာလ ၃၁ ရက်နေ့ နံနက်တွင် ကသည်းတို့ကောင်းမှုတော်မြောက် စာရေးရွာသို့ရောက်ရှိလာ၍ ထိုရွာကို မီးရှို့ဖျက်ဆီးသည်။ ယင်းနောက် ကသည်းတို့ကောင်းမှုတော်တပ်ကြီးကို တိုက်ခိုက်ရန် မြင်းသည် ခြေသည်အများနှင့်

၁။ မရက ၃။ စာကျော စိဝမ်း။ မရသ ချိဝမ်း—ချိကျော။

၂။ နတ်တော်လတွင် ချီလာသည်ဟူ၍ရှင်း၊ ပြာသိုလတွင် ချီလာသည်ဟူ၍ရှင်း၊ ဗိုလ်ပါ ၂၀၀၀ ကျော်ပါသည် ဟူ၍ရှင်း၊ ၃၀၀၀၀ ဖြစ်သည်ဟူ၍ရှင်း အသီးသီးဆိုကြကုန်၏။ အလမ ခူဝမ်း။ မရသ ချိကျော။ မရက ၃။ စိဝမ်း။

၃။ ကသည်းတို့လည်းမင်းရဲကျော်ခေါင်ဆုတ်လေလျှင် ညဥ့် နေ့လိုက်ထပ်လေ၏။ အလမ ခူဝမ်း။

၄။ မရက ၃။ စိဝမ်းတွင် မူးသာ ဆင်အင်းကြောင်းချီတက်သည်ဟု လာရှိသည်။

၅။ မင်းရဲကျော်ခေါင်လည်း ဆင်ကောင်းမြင်းကောင်းသူရဲသူခက် လက်နက်ကိရိယာမစုံမလင် ဗိုလ်ခင်ပယ်း မတန်သည်နှင့် မရသ ချိကျော။

၆။ အလမ ခူဝမ်း။ မရက ၃။ စိဂမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၃။ မရသ ချိကျော။

၇။ အနောက်တွင်တင်းတိပ်အင်းကိုပတ်မိအောင် မှန်နန်း ၃။ ၃၇၃။

၈။ မရက ၃။ စိဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၃။ အလမ ခူဝမ်း-ခူကျော။

၉။ ပြာသိုလဆန်း ၁၂ ရက်နေ့။

ချီတက်လာရာ မင်းရဲကျော်ခေါင်သည် ကုလားဝန်နန္ဒကျော်ထင်အား ကောင်းမှုတော် တပ်ကို ထပ်ဖြည့်စေ၏။ ချဉ်းကပ်လာသော ကသည်းတို့ကို တပ်တော်ကလည်း ဆင်ပါ မြင်းပါအလုံးအရင်းနှင့်တကွ သဘော်သားကုလားများပါ ဆီးကြိုထွက်တိုက်သဖြင့် ရန်သူတို့ အသေအပျောက်များလျက် ပဲကတိုးတိုင်ဆုတ်ခွါကြရသည်။ ကသည်းတို့သည် ပဲကတိုးရွာကိုတိုက်ခိုက်ပြန်ရာ ပဲကတိုးရွာမှာ ဆူးတပ်သာအကာအရံရှိသဖြင့် ခဏချင်းပင် ကသည်းတို့လက်သို့ ကျဆင်း၏။ ကသည်းတို့လည်း ပဲကတိုးရွာနှင့်တကွ ရွာနီးချုပ်စပ်ကိုမီးတိုက်ဖျက်ဆီးပြန်သည်။ ထို့နောက် ကသည်းတို့သည် အသက်ကိုအသက်မမှတ် စွန့်စွန့်စားစားအသေအပျောက်ခံ၍ ကောင်းမှုတော်တပ်ကိုကြိမ်ဖန်များစွာ ရှပ်ရှပ်ချုံချုံတိုက်ခိုက်လေသော် တပ်တော်များမခံမရပ်နိုင် တိမ်းယိမ်း ပျက်စီးကြသည်။ ကောင်းမှုတော်တပ်ပျက်လျှင် မင်းရဲကျော်ခေါင်သည် အရှေ့တောင်ရိုးကိုတက်၍ ရှောင်ကြက်ယက်ကကူးလျက် မြစ်ငယ်အရှေ့ဖက်ကျွန်းဦးတွင် နေပြန်ချေသည်။[၁]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မင်းရဲကျော်ခေါင်နှင့် ဗိုလ်မှူးများဖြစ်သော မင်းရဲမင်းလှကျော်၊ မင်းရဲရာဇာသူနှင့် မင်းရဲဇေယသူတို့ကို ဒီပဲယင်းမြေတူးမြို့များမှ ကသည်းရန်ကို ဆီးဆို့ရမည် အမှာတော်ရှိလျက် အမှုတော်ကို ကုံတွင်အောင် မထမ်းရာသည်လော၊ မခံနိုင်၍ ဆုတ်ရသော်လည်း ကသည်းတို့ ချီလာသည်ကို လျှောက်ထားရမည့်အစား မလျှောက်မထား ဗိုလ်မှူးတို့ပေါ့လျော့၍သာ စကိုင်းမြို့တိုင်အောင် ကသည်းတို့ရောက်ရသည်ဟု ပြင်းစွာအမျက်ထွက်၍ တွေ့ရာတွင် သတ်စေ အမိန့်တော်ရှိသည်။ မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို ကျွန်းဦးတွင်တွေ့၍ စစ်မေးရာတွင် မင်းရဲကျော်ခေါင်က ကသည်းတို့နှင့် တွေ့ဆုံတိုက်ခိုက်ရာတွင် အရေးနိမ့်သည်ကို မြေတူးမြို့မှစ၍ ခရီးလမ်းသင့်ရာမြို့ရွာသူကြီးတို့ကို သံတော်ဦးတင်ရန် စေလွှတ်ပါသော်လည်း မပေါက်ရောက်ကြောင်း၊ ကသည်းတို့လည်း မြေတူးဒီပဲယင်းမြို့များကို မထိမပါးပဲ ခရီးပြင်းချီလေကြောင်း၊ စကိုင်းတပ်ကြီးတွင် စွန့်စားထမ်းရွက်ပါသော်လည်း မခံနိုင်ရှိရကြောင်းများကို စစ်ချက်ထွက်ရာ အမျက်တော်ပြေ၍ အသက်ချမ်းသာရရ၏။ သို့သော် မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို နောင်သည်ကဲ့သို့ အရေးတော် လစ်ဟင်းလျှင်သည်ခံနှင့် ကွပ်တော်မူမည်ဟု အမိန့်တော်ပြန်လျက် ရုံး ၂ ဖက်ကြားတွင် ခါးပြသတိပေးစေသည်။[၂] အခြားတပ်မှူးများကိုလည်း ထိုနည်းတူ အပြစ်တော် တင်လေ၏။ ထို့နောက် မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို ရုံးမိသမျှ စစ်သည်ရဲမက်တို့နှင့် ကျွန်းဦးကရပ်နေဆီးခံစေသည်။[၃]

ကောင်းမှုတော်တပ်ကြီးပျက်လျှင် ကသည်းတို့တွင် အဟန့်အတားမရှိတော့သည်နှင့် ရာဇမဏိစူဠာကောင်းမှုတော်ကြီးတွင် လှူထားသော ဝေါယာဉ်ငမန်းစွယ်ကြီးများ စသည် တို့ကိုရင်း၊ စကိုင်းမြစ်ဆိပ်ရောက် ဘုရားပုထိုးများမှ ခေါင်းလောင်း၊ ဆည်းလည်း၊ ထီး၊ သံချောင်း စသည်တို့ကိုပါမကျန် ယူဆောင်၍ ပိဋကတ်တိုက်မှ စာပေများ၊ မြစ်နား ကိုးတောင် ကိုးရပ်ရှိ လေးထပ်ကျောင်းတော်ကြီး၊ ဝေဠုဝန်ဘုရားကြီးတန်ဆောင်းငါးထပ်၊ ကျောင်းကန်ပုထိုး အိမ်ယာ စသည်များကို မီးတိုက်ဖျက်ဆီးကြသည်။[၄]

၁။ အလမ ခူကျော။ မရက ၃။ စိဝမ်း—စိကျော။ မရသ ချိကျော။

၂။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၄ တွင် မင်းရဲကျော်ခေါင်လည်ဂုတ်ကို ခါးတင်သည်ဟု ဆို၏။

၃။ အလမ ခေဝမ်း။ မရက ၃။ စိဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၄။ မရသ ချိကျော။

၄။ ကသည်းတို့ စကိုင်းမြို့တိုင် ပေါက်ရောက်သည့်နေ့တွင် အနောက်ဝန် ရာဇနန္ဒလည်း စကိုင်းတပ်ကြီး အရှေ့တွင် ဆုံးလေသည်။ မရက ၃။ စိကျော။ အလမ ခေဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၄။

ရတနာပူရ အဝမြို့မှာလည်း ကသည်းတို့ စွမ်းရည်သတ္တိကို ခန့်ညားသဖြင့် ကာကွယ်ရေး အစီအစဉ် များစွာ ပြုလုပ်ထား၏။ မြို့ပတ်လည် တန်ဆောင်း ပြအိုးများတွင် အမြောက်ကြီး ၂ စီ အမြောက်သမား ဆေး ခဲယမ်း အစုံအလင်များနှင့် တင်ထား၍ သူရဲခိုပတ်လည်များတွင် တုံးဆွဲထားသည်။ တံခါးဝတိုင်းမှာလည်း ဘီများဆွဲထားလျက် ပွဲလျက်နှင့် ရေနံတို့ကို ကြိုချက်ကာ အသင့်ထားစေ၏။ မြစ်နားတလျှောက်တွင် လက်နက်ကိုင် သူရဲသူခက်များကို နေရာမလပ် ချထားစောင့်နေစေသည်။ ရေကြောင်းတွင်မူ ကျောက်တလုံးမှသည် အိုးထိန်းမော်အရောက် လှေချင်းယှက်မျှ အမြောက် စိန်ပြောင်း သေနတ်လက်နက်အစုံတင်၍ စစ်ဝတ်တန်ဆာ ဆင်ယင်ထားသောသူရဲတို့ကို စောင့်နေစေ၏။ ဘုရင့်နောင်တော်ကိုလည်း ကသည်းတို့ စကိုင်းဖက်မှ ကူးသန်းခြင်းမပြုစေရန် ဆီးဆို့စေသည်။[1] ထိုအစီအစဉ် အခင်းအကျင်းများကို စကိုင်းဖက်မှ မြင်တွေ့ရသော ကသည်းတို့သည် အဝစစ်အင်ကို ယှဉ်ပြိုင်ရန် ခဲခက်သည်ကလည်းတကြောင်း၊ မိမိတို့တွင် ဧရာဝတီမြစ်ကို ဖြတ်ကျော်ရန် ဖောင်ပန်းလှေတက် မရှိသည်လည်း တကြောင်းကြောင့် အဝဖက်သို့ မကူးဝံ့ကြချေ။

စကိုင်းမြစ်နားတလျှောက် တပ်ချလျက်နေသည့် ကသည်းစစ်သည်တို့ကို အဝဆင်ကျုံးနှင့် မြစ်နားတလျှောက်မှ အမြောက်မြတပ်ပူများနှင့် ပစ်ခတ်ကြရာ ကသည်းအများ ထိမှန် သေပျောက်၍ ဂါရစ်နာဝါစ်အိပ်သည့် ဖထိုင်တော်ကိုပင် ထိမှန်သည် ဆိုသည်။[2] ထို့ကြောင့် ကသည်း တပ်တို့သည် ဧရာဝတီကမ်းခြေမှ ဆုတ်ခွာ၍ စကိုင်းမြို့အနောက် သလွန်ဖြူရွာအရှေ့မြောက်တွင် ရပ်ခံနေကြ၏။ ကသည်းတပ်များ သလွန်ဖြူတွင် လေးငါးရက်နေပြီးမှ ၁၇၄၀ ဇန်နဝါရီလ ၃ ရက် ၄ ရက်နေ့များတွင်[3] မဏိပူရပြည်သို့ အစဉ်တစိုက် ပြန်သွားကြတော့သည်။[4]

ကသည်းတို့သည် ယခင်နှစ်များနှင့်မတူ စကိုင်းတိုင် ရောက်ပေါက်အောင် အဘယ်ကြောင့် ချီတက်ခဲ့ကြသည်ကို စဉ်းစားသင့်သည်။ ကသည်းတို့သည် မြန်မာနိုင်ငံတွင်းသို့ ချင်းနင်း ဝင်ရောက်၍ အကြိမ်ကြိမ်ဟိုက်ခိုက်ခြင်းသည် လက်နက်နိုင်ငံတော်ပြုလုပ်လိုသောကြောင့်မဟုတ်ချေ။ ရွှေငွေဥစ္စာ ရတနာ လက်နက်ကိရိယာ သုံ့ပန်း လူသူ ရလိုသောကြောင့်သာ ဖြစ်သည်ဟူ၍ အထက်တွင် ဖော်ပြခဲ့ပြီး ဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့် ယခင်နှစ်များက ဒီပဲယင်း မြေထူးတိုင်အောင် ပေါက်ရောက်နိုင်လျှင်ပင် ကြေနပ်၍ မဏိပူရပြည်သို့ ပြန်ခဲ့ကြ၏။ အေဒီ ၁၇၃၉–၄၀ တွင် တမူ ထူးခြား၍ စကိုင်းတိုင် အဘယ်ကြောင့် ချီခဲ့ကြသနည်း။ ကသည်းတို့သည် အက္ကပတ်မှ ရောက်လာသော မဟာပရာဘူဘွဲ့ခံ ပုဏ္ဏားကုက္ကလူ၏ ဟောပြောချက်ကြောင့် စကိုင်းသို့ ရောက်လာသည်ဟု ရာဇဝင်ကျမ်းများတွင် လာရှိသည်။ မဟာပရာဘူ၏ အယူမှာ ကသည်းတို့သည် ဧရာဝတီမြစ်ရေကို သောက်ချိုးလျှင် ဥပါဒ်ဘေးဒဏ် ရန်မာန်ခပ်သိမ်း ကင်းငြိမ်းမည်ဟူ၍ ဖြစ်၏။[5] ယခင့်

၁။ မရက ၃။ စိကျော–စီဝမ်း။

၂။ ထိုလို့ပစ်ခတ်သည့် မြကပူကျည်ဆံတချို့သည် ရာဇမဏိစူဠာစေတီတော်တံတိုင်းကိုပင် ထိမှန်သည်ဆို၏။ မရက ၃။ စီဝမ်း။

၃။ ၁၁၀၁ ခု ပြာသိုလပြည့်ကျော် ၁ ရက်။ ထိုနေ့တွင် စနေဂြိုဟ် လကိုချဉ်းသည်သာမက လလည်းကြပ်၏။ မရက ၃။ စီဝမ်း။ အလမ ခေဝမ်း။

၄။ မရက ၃။ စီဝမ်း။ အလမ ခေဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၄။ မရသ ချီကျော။

၅။ မရက ၃။ စီဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၄–၅။ မရသ ချီကျော။

ယခင်အခါများက စကိုင်းတိုင် ရောက်ပေါက်အောင် မကြိုးစားသည်ကို ထောက်လျှင် ကသည်းတို့သည် ဤအယူဝါဒကို လက်ခံစ ဖြစ်မည်ဟု ကောက်ချက်ချရမည့်ကဲ့သို့ ဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့် ကသည်းတို့၏ ဘာသာအယူအဆကို အနည်းငယ်သိရန် လိုအပ်သည်။ ကသည်းတို့သည် အစဉ်အလာအားဖြင့် နတ်ကိုးကွယ်သူများ ဖြစ်ကြ၏။ ၁၈ရာစုနှစ်ဝက်လက်ထက်တွင် ပိသာနိုး ဟိန္ဒူဝါဒ သာသနာပြုဆရာကြီး သျှန္တိဒါသ[1] ၏ ကြိုးပမ်းမှုကြောင့် မင်းနှင့်တကွ ပြည်သူပြည်သား အချို့သည် ပိဿနိုး၏ အဝတာရ ကိုယ်ပွားတော်ရာမကို ကိုးကွယ်လာကြသည်။ တဖန် ဘင်္ဂလားမှ ပိဿနိုးဝါဒမဟာပရဘူဂိုဏ်း[2] သာသနာပြု မဟာပရဘူလာရောက် ဟောပြောပြန်သောအခါ ကစ္စနာဘုရားကိုလည်း ကိုးကွယ်လာကြပြန်သည်။[3] ထိုမဟာပရဘူက မိမိ၏တပည့်များအား ဧရာဝတီမြစ်ရေ သောက်ချိုးရန် ဩဝါဒပေးကြောင်း အထက်တွင် ဖော်ပြခဲ့ပြီး ဖြစ်၏။ ထို့ကြောင့် မြန်မာရာဇဝင်ကျမ်းများ၏ အဆိုသည် ဟုတ်မှန်သည်ဟုလက်ခံရပေမည်။ မဏိပူရ သမိုင်းများကလည်း ထိုကဲ့သို့ပင် လက်ခံထားကြဟန် ရှိ၏။[4]

ကသည်းတို့ ဤသို့ စကိုင်းတိုင် ပေါက်ရောက်ချိန်တွင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မြို့ပြင် အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်သစ်တွင် စံမြန်းလျက်ရှိ၏။ ထို့ကြောင့် ဘုရင့်နောင်တော်နှင့် အမတ်ကြီး ပါးစုတို့က အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်သည် အပျော်အပါး ယာယီ စံနန်းတော်ဖြစ်သည့်အလျောက် အကာအကွယ်ကင်းမဲ့သည်ဖြစ်၍ မြို့တွင်း ရွှေနန်းတော်သို့ ရွှေပြောင်း စံတော်မူသင့်ကြောင်း လျှောက်ထားကြရာ[5] မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မူးတော်မတ်တော်အပေါင်း ခြံရံလျက် ဆင်တော်မြတ်ယွတ်ခေါင်ကို စီးတော်မူ၍ မင်းမိဖုရားတို့လည်း ဝေါယာဉ်အသီးသီး စီးနင်းကာ မြို့တွင်းသို့ ဝင်တော်မူကြကုန်သည်။[6]

ထိုအချိန်က အုတ်ရိုးကာရံထားသော ရတနာပူရမြို့သည် များပြားလာသော လူဦးရေနှင့် မမျှ သေးငယ်နေပြီဖြစ်သဖြင့် တိုးပွားလာသော လူနေအိမ်ခြေတို့သည် မြို့ပြင်၌ ရပ်စု ကွက်စုဖွဲ့လျက် နေထိုင်ကြရသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် စကိုင်းတိုင် ပေါက်ရောက်နိုင်သော ကသည်းစသည့် ရန်သူတို့သည် နောင်တွင် သည့်ထက် အတင့်ရဲ၍ အဝမြို့ကိုပင်လျှင် ချဉ်းကပ် တိုက်ခိုက်လာသော်

၁။ Shantidas Adhikary.

၂။ Shri Chaitanya Mahaprabhu or Gawanga Mahaprabhu.

၃။ J. Roy *History of Manipur* 42-6.

၄။ "Religious fanaticism appears to have stimulated the Muneepoores to this last act of successful daring; for the Burmese Chronicles record the name of a Brahmin, who is said to have assured them, that they would be preserved from all evil by drinking and bathing of the Irrawathee river at Sagaing." Pemberton: Report on the Eastern Frontier of British India quoted in J. Roy: *History of Manipur* 39 – 40.

၅။ "ရတနာပူရ ရွှေမြို့တော်သည် သိကြားနတ်မင်းစံရာ မဟာသုဒဿနမြို့ကဲ့သို့ မြစ်အတန်တန် ဆီးကာလျက် အဆူးအသန်း အလုပ်အကြံ ခဲခက်လှသည် ဖြစ်သည်။ ကသည်းမိစ္ဆာတို့ ကိန်းခန်းကာလ အလျောက် ရောက်ပေါက်လာသော်လည်း ရွှေမြို့တော်နန်းတော် အနေအထိုင်ကို မြင်လျှင် ပြန်သွားလိမ့်မည် စိုးရိမ်ရန်မရှိ။ သို့သော်လည်း သဃာအားကို ဘုရားသခင်သော်မှလည်း မဖည့်ဆန်ချေ အမိန့်တော်ရှိ၍" မရက ၃။ စိကျော။

၆။ မရက ။ စိကျော။ အလပ ခေဝမ်း။ ပရသ ခဲ့ဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၄။

မြို့ပြင်ရှိ လူသူတို့သည် မြို့တွင်းသို့ ပြေးဝင်ခိုလှုံကြလိမ့်မည်။ ထိုအခါ အဝမြို့သူမြို့သားအားလုံးသည် ကျဉ်းမြောင်းသော မြို့ယေ်တွင်း မနေလောက် ဖြစ်မည်တို့ကို ဆင်ခြင်မိသဖြင့် မှူးမတ်များနှင့် တိုင်ပင်ပြီးနောက် မြို့ပြင်ရှိ ဘုရားကျောင်းကန် အိမ်ရာများကို ပတ်ဝိုက်လျက် သစ်တပ်ကြီး တည်ရန် ကြံရွယ်တော်မူ၏။[၁] ထို့ကြောင့် မင်းညီမင်းသား မှူးတော်မတ်တော်တို့ကို တပ်တော်တည်မည့်နေရာကို ကြည့်ရှုစေ၍ တပ်တော်ပုံ ဆက်သွင်းစေသည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မင်းညီမင်းသား မှူးတော် မတ်တော်တို့ ဆက်သွင်းသည့်ပုံကို ကြိုက်နှစ်သက်တော်မူသဖြင့် တပ်တော် ပန္နက်ချမည့် အစီအစဉ်များ ပြုလုပ်စေသည်။ သင်္ဃာတော် ၅၀၀ ပင့်၍ ဆွမ်းဖိတ်ကျွေးတော်မူလျက် ပရိတ်တော် ရွတ်စေသည်။ ထိုပရိတ်တော်ရေကို အိုးစရည်းများနှင့်ခံလျက် ပုဏ္ဏားပညာရှိတို့အား တပ်တော်ရာကို ဖြန်းပက်စေသည်။

ထို့နောက် မင်္ဂလာအခါတော်ဖြစ်သော ၁၇၄၀ ဇန္နဝါရီလ ၃၀ ရက်နေ့[၂] နေဝန်းပေါ်ချိန်တွင် သစ်တပ်ကြီးကိုစ၍ တည်ဆောက်စေသည်။ အဝမြို့ အရှေ့တောင်ယောင့်ကသည် အနောက်ဖက် ဆင်ရဆိပ်ကသည် မြို့အနောက်မြောက်ထောင့်သို့ အရောက် တည်ဆောက်ကြလေသည်။ သစ်တပ်ကြီးပြီးပြေသောအခါ ကြီးစွာသော ပွဲသဘင်ခံတော်မူ၍ သင်္ဃာတော် ၃၀၀၀ ကို ပင့်ဖိတ်တော်မူ၍ဆွမ်းလုပ်ကျွေးတော်မူပြီးလျှင်အတူးလှူဒါန်းတော်မူ၏။ ဖုန်းတောင်းယာစကာများကိုလည်းပုဆိုး အင်္ကျီ ထဘီ တဘက်သိုရင်း ဆေးအိုး ဆေးတံ ဘိနပ် အပ် စသည်များကို စွန့်ကြဲတော်မူသည်။[၃]

သစ်တပ်ကြီး တည်ရသောကြောင့် မြို့သူမြို့သား အများတို့က ဆင်းရဲပင်ပန်း၍ ငြိုငြင်ကြသည်။ ဘုရင်မင်းမြတ်သည် မိမိတို့၏ လုံခြုံရေးကို ရှေးရှု၍ လုပ်ဆောင်စေသည်ဟူ၍ သဘောမပေါက်ကြချေ။ နောင်တွင် အရေးကြုံလာသောအခါမှာမှ သစ်တပ်ကြီး၏ တန်ဖိုးကို သိလာ၍ ဘုရင်မင်းမြတ်ကို ကျေးဇူးရှင်သဖွယ် မြင်လာကြကြောင်းကို အောက်ပါအတိုင်း တွေ့ရှိရ၏။

> တပ်တော်ပထမ၊ တည်ဦးစစ္စ၊ ရှေ့ကဘုရင်၊ ဆက်ဆက်တွင်လည်း၊ ထုအင် ကြီးကျယ်၊ သည့်နွယ်ကြံစည်၊ လုပ်မည်ကိုထား၊ ပြောစကားမျှ၊ မကြားဘူးပါ၊ ခုခါ ရှင်ဘုရင်၊ လက်ထက်တွင်သာ၊ ပူပင်စွာဟု၊ မျက်နှာညှိုးညှိုး၊ တိုးတိုးတုံကုံ၊ နှလုံးမလှ၊ မြည်တွန်ကြ၏။ တပ်မပြီးမြောက်၊ တလိုင်းရောက်၍၊ ရှေ့နောက် ကောင်ခွင်၊ တပ်ပြင်သည်မူ၊ ဒုက္ခကြီးစွာ၊ ရောက်သောအခါမှ၊ ရာဇာဒေါင်တွတ်၊ မင်းများနတ်၏၊ ဒဿက်ကျုံးကျော်၊ ကျေးဇူးတော်ကို၊ ထိပ်ပေါ်လက်စုံ၊ ဆယ်ခြောင်းရုံ၍၊ ယုံကြုံကော်ရော်၊ စိုက်စက်ခေါ်လျက်၊ ရှင်တော် ပါလကာ၊ ထွတ်ထိပ်ချာလျှင်၊ ပြည်ရွာမိဘ၊ မှန်ပေလှုဟု၊ အားရအင်တက်၊ နှစ်သက်ဝမ်းမြောက်၊ ပန်းပေါက်ပေါက်ဖြင့်၊ ကြဲမြောက်ရွှင်ပ၊ အံ့အဲကြ၏။[၄]

၁။ မရသ ချိကျော။ မရက ၃။ တွင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ မှူးမတ် ပညာရှိတို့နှင့် တိုင်ပင်ခန်းကို အကျယ်တဝင့်ဖော်ပြထားသည်။ နောက်ဆက်တွဲ ၇ ရှု။

၂။ ၁၁၀၁ ခုနှစ် တပို့တွဲလဆန်း ၁၃ ရက် ဗုဒ္ဓဟူးနေ့ အလမ ခေဝမ်းနှင့် မှန်နန်း ၃။ ၃၇၅ တွင် သစ်တပ်ကြီးကို ၁၁၀၁ ခုနှစ် ကဆုန်လတွင် စ၍တည်သည်ဆိုသည်။ ယုတ္တိမတန်ချေ။

၃။ မရက ၃။ စုဝမ်း–စုကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၅။ အကျယ်ကို နောက်ဆက်တွဲ ၈ ရှု။

၄။ မြင်းခွဲရွာစားဆို "တပ်ကြီးတည် မော်ကွန်း"ပိုဒ် ၂၁၊ ရှေးဟောင်းစာပေ အမှတ် ၁။

> ....ရေးရာမြော်မြင်၊ အလျှင်အလျှင်၊ဆီးကြိုတင်၍၊ စီရင်ကြံစည်၊ တပ်တည်သည်ကို၊ မည်မျှမသိ၊ ဒိဋ္ဌိပုဏ္ဏား၊ ရဟန်းများနှင့်၊ မင်းသားအမတ်၊ ကဲ့ရဲ့ချွတ်၍၊ နဝဂတ် မြော်တိုင်၊ ထိုးပိုင်မှန်ထိ၊ ပြန်လည်ရှိ၍၊ မိမိတို့မှာ၊ အစာတည်နေ၊ သက်မသေမှ၊ မြူတေထွန်းပေါ်၊ ကျေးဇူးတော်ကို၊ ကော်ရော်ညွတ်ခ၊ ချီးမွမ်းကြ၏။[1]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ၁၇၃၉ တွင် ကသည်းတို့ စကိုင်းမြစ်ဆိပ်တိုင်အောင် ပေါက်ရောက်နိုင်ခဲ့သည်ကို ခန့်ညားသဖြင့် ကသည်းစစ်ချီလမ်းကြောင်းရှိ မြို့ရွာများတွင် ဝန်စစ်ကဲ နားခံ မြို့စာရေးများ ခန့်ထားစောင့်နေ အုပ်ချုပ်စီရင်စေရမည် အမိန့်တော်ရှိပြီးလျှင် သင်တောင်မြင်းမူး[2] ကို မြေတူးမြို့ဝန်၊ ပင်းယမြင်းမှူး[3] ကို ဒီပဲယင်းမြို့ဝန်၊ မင်းရဲစက္ကကျော်ကို ကန္နီမြို့ဝန် အသီးသီးခန့်တော်မူ၏။ ၎င်းပြင် စစ်ကဲများအဖြစ် မြင်းခေါင်း သွေးသောက်ကြီး ဒိုင်းမှူးများမှရင်း၊နားခံများကို သွေးသောက်စု မြင်းတော်သည်များမှရင်း၊ တမြို့လျှင် ၂ ယောက်ကျစီ ခန့်ထားတော်မူ၏။ စစ်ကြောင်းပေါ်ရှိ မြို့ရွာများကိုလည်း ပိုမိုလုံခြုံစေရန် မြို့၊ သစ်တပ်၊ ကျုံးမြောင်း၊ ကတုတ်၊ ရင်တားတို့ကို ပြုပြင်လုပ်ဆောင်စေ၍ အခိုင်အလုံ နေစေသည်။ ဆင်ခလုပ်၊ မြင်းခလုပ်များကိုလည်း စီစဉ်စေ၏။[4] တရားသူကြီး နန္ဒသူရကိုမူ မျိုးရိက္ခာ အများစုရုံးရန် တာဝန်ပေးအပ်တော်မူသည်။[5]

ဂါရစ်နာဝါဇ်နှင့် မဏိပူရတပ်ကြီး ကယားပိုင်သောင် စန္ဒားကသည် မြေတူးကြောင်းချီလာရန် ပြင်ဆင်နေကြပုံ၊ တမူးပန်းသာ၌ မျိုးရိက္ခာစုဆောင်း၍ ကျီကျုနှင့် ထားပုံ၊ ရှူးဝဆိပ်တွင် ဖောင်ပန်းတန်တားများ တည်ဆောက်နေပုံများကို ပန်လက်စားသားကောင်ဟန်လျှောက်ထား၍ ၁၇၄၀ အောက်တိုဘာလတွင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ သိရှိရ၏။[6] ထို့ကြောင့် ဖထွေးတော် မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို ဗိုလ်ချုပ်ခန့်၍ အလယ်ကြောင်း[7] ဖထွေးတော် မင်းရဲနရာကို ဗိုလ်မှူးခန့်၍ လက်ဝဲကြောင်း[8]၊ နောင်တော် မင်းရဲနန္ဒသူကို ဗိုလ်မှူးခန့်၍ လကျ်ာကြောင်း[9]၊ မြေတူးမြို့သို့

၁။ **ရကမအ** ဃောကျော။

၂။ **ငင်းအား** နောင်တွင် မင်းရဲအောင်နိုင်ဘွဲ့ချီးမြှင့်သည်။

၃။ **ငင်းအား** နောင်တွင် မင်းရဲဇေယျကျော်ဘွဲ့ ချီးမြှင့်သည်။

၄။ **မရက ၃။** ခူဝမ်း။

၅။ **မရက ၃။** စေဝမ်း။

၆။ **အလမ** ခဝမ်းတွင် နတ်တော်လဟု ဆိုထားသည်။

၇။ **အလမ** ခဝမ်း–တပ် ၂၀။ **မရသ** ချီးဝမ်း။ **မှန်နန်း ၃။** ၃၇၆ မင်းရဲကျော်ခေါင်မှာ ဆင် ၃၀၊ မြင်း ၃၀၀၀၊ ဗိုလ် ၁၀၀၀၀ နှင့် ရှေ့တပ်။ **မရက ၃။** စေကျော–မင်းရဲကျော်ခေါင်တွင် တပ်ရံ ၁၅ တပ်၊ တိုက်ဆင် ၁၅၀၊ မြင်း ၁၅၀၀၊ လက်နက်ကိုင် ၁၀၀၀၀ နှင့် လက်ဝဲကြောင်း။

၈။ **အလမ** ခဝမ်း–၁၀ တပ်။ **မရသ** ချီပမ်း။ **မှန်နန်း ၃။** ၃၇၆–မင်းရဲနရာမှာ ဆင် ၃၀၊ မြင်း၃၀၀၀၊ ဗိုလ် ၁၀၀၀၀ နှင့် အလယ်တပ်၊ **မရက ၃။** စေကျော–မင်းရဲနရာတွင် တပ်ရံ ၁၅ တပ်၊ တိုက်ဆင် ၁၅၀၊ မြင်း ၁၀၀၀၊ လက်နက်ကိုင် ၁၀၀၀၀ နှင့် အလယ်ကြောင်း။

၉။ **အလမ** ခဝမ်း–၁၀ တပ်။ **မရသ** ချီဝမ်း။ **မှန်နန်း ၃။** ၃၇၆ - မင်းရဲနန္ဒသူမှာ တိုက်ဆင် ၃၀၊ မြင်း ၃၀၀၀၊ ဗိုလ် ၁၀၀၀ နှင့် နောက်တပ်မ။ **မရက ၃။** စေကျော–တပ်ရံ ၁၀ တပ်၊ တိုက်ဆင် ၁၀၀၊ မြင်း ၁၀၀၀၊ လက်နက်ကိုင် ၁၀၀၀၀ နှင့် လကျ်ာကြောင်း။

တိုက်ဆင် ၂၀၀၊ မြင်း ၅၀၀၀၊ စစ်သည် ၂၀၀၀၀ နှင့်[၁] နိုဝင်ဘာလ ၄ ရက်နေ့[၂] ချီစေသည်။ ၎င်းပြင် ရှမ်းပြည် ယွန်းပြည်စော်ဘွား မြို့စားများကို ဆင်မြင်းလက်နက် လူသူအစုံနှင့် ၉ တပ်ဖွဲ့၍၎င်း၊ မုတ္တမ၊ သန်လျင်၊ ဟံသာဝတီ၊ ပြည်၊ တောင်ငူ၊ မင်းတုန်း၊ တိုင်တား အောက်မြို့ကျေးရွာများမှ စစ်သည် သူရဲများကို တပ်မှူး စစ်ကဲအသီးသီး ခန့်အပ်၍၎င်း၊ ဒိပဲယင်းကြောင်း ချီစေသည်။[၃] မင်းရဲကျော် ခေါင်တို့သည် အဝမှ ချီသည့်နေ့ စကိုင်းအောင်တပ်ရာတွင်[၄] အောင်တပ် ချတော်မူသည်။[၅] ထို စခန်းမှ တပ်တော်များသည် အစဉ်အတိုင်း မြေတူး ဒိပဲယင်းမြို့များသို့ ချီခဲ့ကြသည်။

ဂါရစ်နာဝါစ်သည် အဝမှ ဆင်လုံးမြင်းရင်းနှင့် မြေတူးမြို့သို့ ချီလာကြောင်း သတင်းရလျှင် အက္ကပတ်မှစစ်ကူ ၂၀၀၀၀ နှင့်သော် စစ်သည် ၃၀၀၀၀ ကျော်နှင့်[၆] မြေတူးမြို့ကို အလျင်သိမ်းယူ၍ အခိုင်အလုံနေနှင့်ရန် ကြံရွယ်လျက် မြေတူးမြို့သို့ အပြင်းတိုက်ချီလာ၏။ မြေတူးမြို့ အနောက်ဝက်တိုး လယ်ပြင်သို့ရောက်လေလျှင် မြေတူးမြို့၌ မြို့ဝန်မင်းရဲအောင်နိုင် တပ်ခိုင်တပ်လုံစီစဉ်လျက် လက်နက် ကိရိယာအများနှင့် ဆီးဆိုနေနှင့်သောကြောင့် မြေတူးမြို့အတွင်းသို့ မဝင်နိုင်သဖြင့် ဝက်တိုး လယ်ပြင်တွင်ပင် တပ်ချ၍နေလေသည်။ မင်းရဲကျော်ခေါင်တို့တပ်များလည်း ချီလာရာမှ ကသည်း တပ်များ မြေတူးမြို့အနီးသို့ရောက်နေကြောင်း သတင်းရလျှင် မြေတူးမြို့သို့ အပြင်းတိုက်ချီလာခဲ့ကြ၍ မြေတူးမြို့အနီးတွင် မင်္ဂလာတပ်ကြီးတည်လုပ်ကာ စစ်ရေးကို မျှော်တင်းနေကြသည်။[၇]

ကသည်းတပ်များသည် မြန်မာတပ်များ၏ အရိပ်အကဲကို ကြည့်ရှုလေ့လာ၍ ၅ ရက်ခန့်ရှိ သော် မင်းရဲကျော်ခေါင်တပ်ကို ပျက်ပြားအောင် တိုက်ခိုက်နိုင်လျှင် ကျန်တပ်စုများကို အလွယ် တကူအောင်နိုင်လိမ့်မည်ထင်မှတ်သဖြင့် မင်းရဲကျော်ခေါင်တပ်ကို စစ်အင်ကြီးတိုက်ခိုက်လာ၏။ မင်းရဲ ကျော်ခေါင်တပ်မှလည်း ကသည်းတို့ချီလာသည်ကိုမြင်လျှင် တပ်မှထွက်၍ ဆင်ပါမြင်းပါ ရင်ဆိုင်တိုက် ခိုက်သည်[၈] သာမက သစ်တပ်တွင်းမှလည်း ရန်သူရှိရာသို့ ပစ်ခတ်ကြသည်။ ကသည်းမြင်းစီးမြင်းသည် ထမ်းစင်စီးအမတ်လူ ၅၀ ကျော်သေ၍ အရှင် ၁၀ ကျော်မြန်မာ့လက်သို့ရောက်လေလျှင် ဂါရစ်

၁။ မရက ၃။ ခေကျော—တပ်ပေါင်း ၄၀ တွင် တိုက်ဆင် ၄၀၀၊ မြင်း ၄၀၀၀၊ လက်နက်ကိုင် ၄၀၀၀၀။

၂။ တန်ဆောင်မုန်းလပြည့်ကျော် ၁၂ ရက်နေ့။

၃။ **အလမ ခဲဝမ်း**။ "ပြည်မြို့က ၂ တပ်၊ သံလျင်က ၃ တပ်၊ ဟံသာဝတီက ၂ တပ်၊ မုတ္တမက ဆင်တပ်နှင့် ၂၈ တပ်၊ ထဝယ်ကလိန်အောင်က ၂ တပ်၊ တောင်ငူက ၃ တပ်၊ ရှမ်းပြည် သိန္နီမြို့က တတပ်၊ သီပေါမြို့၊ ညောင်ရွှေမြို့၊ မိုးမိတ်မြို့၊ မိုးနဲမြို့၊ မိုးညှင်းမြို့၊ မိုးကောင်း၊ ဗန်းမော်မြို့၊ သည်မြို့များမှာလည်း စော်ဘွားတို့ ညီသားတို့ကို တပ်မှူးခန့်၍ တတပ်စီ ချီသွားရသည်။ သုံးဆယ် လဲချားစား၊ မိုင်းလုံ၊ ယောက်စောက်၊ နောင်မွန်၊ မိုင်းကိုင်၊ ဝန်သို၊ ကလေး၊ သည်မြို့များကလည်း တတပ်စီခန့်၍ ချီသွားစေရာတွင်" **လကဗဟ** ၁၂၁။

၄။ **အလမ ခဲဝမ်း**—ကျောက်တံခါးတွင်။

၅။ ထိုနေ့ တပ်တွင် တပ်ပိုမိန်းမတယောက် သားယောကျ်ားမွေးသည်ကို ပညာရှိကိုက အတိတ်နိမိတ်ကောင်းလှ သည်ဟူ၍ လျှောက်ထားကြသည်။ **အလမ ခဲဝမ်း**။

၆။ ဗိုလ် ၈၀၀၀၀ ကျော် – မှန်နန်း ၃။ ၃၇၆။

၇။ **အလမ ခဲဝမ်း**—ခဲကျော။ **မရက ၃**။ စေကျောတွင်မင်းရဲကျော်ခေါင်တို့ မြေတူးမြို့သို့ ရောက်လျှင် မြေတူး တပ်ကိုခိုင်ခန့်အောင်လုပ်ဆောင်၍ ကျုံးမြောင်း ဆူးညှောင့်ခလုပ်ချထားသည် ဆို၏။

၈။ မင်းရဲကျော်ခေါင်တပ်မှထွက်၍ တိုက်ရာတွင် ကသည်းတို့လည်း တပ်မှထွက်၍တိုက်သည်။ **မရက ၃**။ စေကျော။

နာဝါစ်သည် မိဂိ၏ဘစ်သည်များကို ရုပ်သိမ်းကာ တပ်ရင်းသို့ဆုတ်ခွာသွားကြလေသည်။ ကသည်းတို့ တပ်ရင်းမှ မထွက်မီလာ ၁၀ ရက်ခန့်နေလေသော် မင်းရဲကျော်ခေါင်သည် ဆင်မြင်းခြေသည်အများ ကို တောသျှင်မှူးစေ၍ မြင်း ၅၀၀ မျှနှင့် ကသည်းတပ်ရင်းသို့ ချဉ်းကပ်ကာ စစ်ရေးငင်စေ သည်။ ကသည်းတို့က မြန်မာမြင်းတပ် ခြေသည်နောက်ထောက်မပါပဲလျက် ချဉ်းကပ်လာသည် ထင်မှတ်သဖြင့် အက္ကပတ်မြင်း ၂၀၀၀ ခြေသည် ၅၀၀၀ နှင့် တဟုန်တည်းထွက်၍ တိုက်ခိုက်လိုက်ထပ် ကြသည်။အက္ကပတ်စစ်သည်တို့အလိုက်လွန်၍ ရဲမက်များပုန်းအောင်းနေရာသို့ ချဉ်းကပ်မိလျှင် ရဲမက် တို့သေနတ်မီးပေါက် အမြောက်စိန်ပြောင်း မိုးရွာသကဲ့သို့လွှတ်ပြီးလျှင် ဆင်ပါမြင်းပါ ထွက်၍ဖိတိုက် သောကြောင့် မြင်း ၁၀၀ လူ ၁၀၀၀ ကျော်သေကြ၏။ ထိပါးရှနသည်လည်းများ၏။ ထို့ကြောင့် အက္ကပတ်သားတို့ ဆုတ်ခွာ၍ တပ်ရင်းသို့ ပြန်သွားကြသည်။ ဤသို့စစ်ရေးငင်တိုင်း ကသည်း တို့ထွက်တိုက်၍ အသေအပျောက်များလှလျှင် ထွက်မတိုက်ဝံ့ရှိချေ၏။ မင်းရဲကျော်ခေါင်တပ်များမှာ လမ်းပေါက်လမ်းဝဟူသမျှကို အသွယ်သွယ်အဝဝ ပိတ်ဆို့ထားလျှင် ကသည်းတို့မှာ ရိက္ခာရှာရန် ရိက္ခာထောက်ရန် မဖြစ်နိုင်ရှိ၍ ငတ်မွတ်ကျဉ်းမြောင်းကြသည်။[1] ထိုအခါအက္ကပတ်မှ စစ်ကူတို့က ရှည်ကြာလျှင် မဏိပူရကသည်းများကိုစွန့်၍ ငါတို့အားလုံး မြန်မာ့လက်တွင်း ဆုံးရှုံးရချေတော့မည်ဟု မကြေမနပ်ဖြစ်၍ စစ်ရုပ်သိမ်းလျက် မိမိတို့ပြည်ရွာသို့ ပြန်သွားကြလေသည်။[2]

အက္ကပတ်စစ်သည်များ ပြန်သည်နှင့် အားလျော့သည်လည်းတကြောင်း၊ မျိုးရိက္ခာဆုံ့ရှား သည်လည်းတကြောင်း၊ မြန်မာတပ်များကို ဖောက်ထွက်လျှင် အရှုအနနာမည်လည်းတကြောင်း၊ မြန်မာကိုနှင့်အသာအယာစကားဆို၍ ပြန်လျှင် အလုံးအရင်းနှင့် ချမ်းသာရမည်လည်းတကြောင်း ဟူ၍ကြောင့် ဂါရစ်နာဝါစ်သည် အမှူးအမတ်များနှင့် စစ်ရေးစစ်ရာ တိုင်ပင်လေသည်။[3] ထို့နောက် အမတ်စစ်သူကြီး စန္ဒယော်မော်နီကို မြင်း ၁၀၀ ကျော်နှင့် မင်းရဲကျော်ခေါင်တပ်သို့ အရေးအရာ ဆိုစေရန် စေလွှတ်လိုက်သည်။ လက်ဆောင်အဖြစ် မြင်းလား ၅ စီး လင်းလေး ၁၀၀ လည်း ပေးလိုက်၏။ ကသည်းတို့ မြင်း ၁၀၀ ကျော်နှင့်လာသည်ကိုမြင်လျှင် တပ်တော်မှ မြင်း ၂၀၀ ကျော် နှင့် ကြိုစေသည်။ မြေတူးတပ်တော်မှာလည်း ဗိုလ်မှူးတပ်မှူး စစ်ကဲ မြင်းစီး မြင်းသည် အကွပ်အကြပ် ရဲမက်တို့ကို စစ်ဝတ်တန်ဆာဆင်ယင်၍ ရုံးတော်နှင့် ပတ်ဝိုက်တွင် နေစေ၏။ တပ်တွင်လည်း တပ် စီး တပ်နင်း မြင်းစီး လက်နက်ကိရိယာအများ စီရင်ခင်းကျင်း နေစေသည်။ စန္ဒယော်မော်နီနှင့် ကသည်းသံများရောက်လတ်သော် ရုံးတော်ပေါ်သို့ တက်စေရသည်။[4]

၁။ ရဲမက်တော်များ အထပ်ထပ်စန်းရံထားသဖြင့် ကသည်းတို့ တလကျော် ကျဉ်းမြောင်းငတ်မွတ်ရသည်။ မရက ၃။ စဝမ်း။ မြန်မာနှင့်ကသည်း စစ်ရေးတူသောကြောင့် တပ်နှင့်ချည်း အသီးသီးတလကျော်မျှ နေကြရာမှ ကသည်းတို့ ရိက္ခာပြတ်လတ်၍–**အလမ** ခဲကျော။

၂။ **အလမ** ခဲကျော။ **မရသ** ချီကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၆။ **မရက** ၃။ စေကျော–စဝမ်း။ "....ချီသွားလေ ရာတွင် ကသည်းတို့သည် ဆီးခံ၍တိုက်သည်နှင့် ဟံသာဝတီမြို့ဝန် ဟပယင်းခွဲမြင်းမှူးတသာအောင် ခြားနား သည်နှင့် ကသည်းမြို့ရောက် မချီမသွားရ၊ ဟံသာဝတီသို့ ချီသွားပြန်ရသည်။" **လကဗဟ** ၁၂၁။

၃။ သည်တခါတွင် ငါတို့သည် သူ့တပ်ကိုလည်း ရအောင်မတိုက်နိုင်၊ သူကဝန်းရံသောကြောင့် မျိုးရိက္ခာလည်းမရှိ၊ စစ်ရေးလည်းမလှရှိခြေသည်။ **အရေးဆို၍ဆုတ်သွားမှ**သာ ချမ်းသာစွာ မြို့ရွာရောက်ကြမည်တိုင်ပင်ပြီးလျှင်– **မရက** ၃။ စဝမ်း။

၄။ **အလမ** ခဲကျော။ **မရက** ၃။ စဝမ်း။

သီရိစန္ဒယော်မော်နီတွင် ဂါရစ်နာဝါစ်က ဗိုလ်မှူးမင်းရဲကျော်ခေါင်သို့ ပေးလိုက်သည့် စာပါရှိသည်။[၁] ထိုရာဇသံ၏အလိုမှာ အဝနှင့်မဏိပူရပြည်တို့သည် ဘေးလောင်းဟော် ဘိုးလောင်းတော်များလက်ထက်ကစ၍ မဟာမိတ်ဖြစ်ကြရာမှ ကျေးစွန်ရွာဖျားနေထိုင်သူများကြောင့် စစ်ဖရေးမက်ရေးဖြစ်ပွားရသည်။ ရှေးကကဲ့သို့ပင် မဟာမိတ်ဖြစ်ရပါမည့် အကြောင်းကို အဝ ဘုရင်မင်းမြတ်သံလျှောက်ထားပါ စသည်ဖြင့်ပါရှိ၏။[၂] မင်းရဲကျော်ခေါင်နှင့် ဗိုလ်မှူးတို့သည် ထိုစာကိုဖတ်ရှုပြီးနောက် ဂါရစ်နာဝါစ်ထံသို့ ပြန်စာတစောင် သီရိစန္ဒယော်မော်နီကို ပေးလိုက်ကြသည်။ ပြန်စာ၏အချုပ်မှာ ယခု မဏိပူရဘုရင် ချီလာသည့်အရာသည် စမွယ်ခြင်း ၄ မျိုးတွင် စစ်အင်ခင်းကျင်း၍ စမွယ်ခြင်းမျိုးဖြစ်ပေသည်။ ထို့ကြောင့် ဘေးလောင်းတော် ဘိုးလောင်းတော်တို့ လက်ထက်များကကဲ့သို့ မိတ်သဟာယ ဖြစ်လိုလျှင် ရှေးထုံးစံနှင့်အညီ သမီးကညာ ဆက်သရမည် ဟူ၍ဖြစ်၏။[၃]

ဂါရစ်နာဝါစ်သည် မင်းရဲမင်းခေါင်တို့ထံမှ ပြန်စာရလျှင် စစ်ရေးအတွက် စိတ်အေးရသည်။ ထို့ကြောင့် ကသည်းစစ်တပ်နှင့် မြန်မာတပ်များအကြား မြေတူးမြို့ အနောက်ဖက်တွင် မင်းတဲကန္နားကြီးဆောက်လုပ်၍ မဏိပူရပြည့်ရှင်မင်းနှင့် မြန်မာဗိုလ်မှူး တပ်မှူးတို့ အသာတကြည် တွေ့ဆုံပြောဟောကြသည်။[၄] ဂါရစ်နာဝါစ်က ရတနာပူရသို့ သွားလိုသေးသော်လည်း ဆင်မြင်းဗိုလ်ပါ ပင်ပန်းနေသည့်အတွက် ပြန်ဦးမည်၊ နောင်တွင်မှ တခါတခေါက်လာဦးမည်ဆို၍ နှုတ်ဆက်ပြီးလျှင် ဗိုလ်ပါ၊ အလုံးအရင်းကို သိမ်းရုံးလျက် မဏိပူရပြည်သို့ ပြန်လေသည်။[၅]

ဗိုလ်မှူးတစုတို့က ကသည်းအရေး ပြီးပြေကြောင်း သံတော်ဦးတင်လျှောက်လေလျှင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် နှစ်ထောင်းအားရလှသည်ဖြစ်၍ မင်းရဲနန္ဒသူကို မင်းရဲမင်းလှမင်းကျော်ထင်၊ မင်းရဲနရာကို မင်းရဲကျော်ယင်၊ မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို မင်းရဲမင်းလှကျော်ထင် ဘွဲ့အသီးသီး သနားတော်မူ၍ ကွမ်းခွက် ဂ ထောင့် ကျောက် ၃ ရစ်စီ၊ လက်ဖက်အိုး တကောင်းဖုံးအကွတ် ပဏ္ဏာမြားအပြည့်စီများကိုလည်း ချီးမြှင့်တော်မူကာ ရတနာပူရသို့ ခေါ်တော်မူသည်။[၆]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ယခင်နှစ်များက ကသည်းရန်ကို မလေးမခန့်အထင်သေးခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် ကသည်းတို့ ချီလာသည့်အခါ စစ်သည်အနည်းငယ်နှင့်သာ ခုခံ တွန်းလှန်စေသဖြင့်

၁။ "အခြားဗိုလ်မှူးများရှိပါလျက် မင်းရဲကျော်ခေါင်ကိုသာ ခေါင်းတပ်၍ စာစေသည်မှာ စစ်တကဲ့ ကာလကပင် မင်းရဲကျော်ခေါင် ဗိုလ်တသိန်းနှင့် ချီလာသည်ဟု ကသည်းပြည်အလုံး ကျော်ဇောသောကြောင့် ဖြစ်ပေသည်။" မရသ ချီဝမ်း။
၂။ အလမ ခဲကျော–ခေါ်ဝမ်း။ မရက ၃။ စဲဝမ်း–စဲကျော။ မရသ ချီဝမ်–မျှီကျော။ မှန်းနန်း ၃။ ၃၇၆–၇။ စာကိုယ်အပြည့်အစုံကို နောက်ဆက်တွဲ ၉ ရှု။
၃။ စာကိုယ်အပြည့်အစုံကို နောက်ဆက်တွဲ ၁၀ ရှု။
၄။ "ကသည်းစော်ဘွားလည်း စကားတက်တင်မောင်းနှင်းနှင့် စေရောက်လှာသည်ကို ဗိုလ်ပါအထိအပါးများသည်နှင့် အက္ကပတ်သားတို့လည်း ပြန်သွားလေသောကြောင့် ကြောက်ရွံ့ ခန့်ညားသည်ဖြစ်၍ စကားမဘ္ဘုံမချော့။ ချောင်သာယာသောစကားဖြင့် လက်ဆောင်လက်နက်များစွာ ဆက်၍ ပြန်ကြလေ၏။" မရသ ချျူဝမ်း။
၅။ အလမ ခေါ်ကျော။ မရက ၃။ စောဝမ်း။ မရသ ချီကျော–ချျူဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၇။
၆။ အလမ ခေါ်ဝမ်း။ မရက ၃။ စောဝမ်း။

အကြိမ်ကြိမ် ရှုံးနိမ့်ခဲ့ရပေသည်။ ယမန်နှစ် ကသည်းတို့ စကိုင်းမြစ်ဆိပ်တိုင် ပေါက်ရောက်သည်တွင်မှ ကသည်းရန်မသေးငယ်ကြောင်း သိလာ၏။ ထို့ကြောင့် ကသည်းတို့ကို အေဒီ ၁၇၄၀ တွင် စစ်သည် ဗိုလ်ပါအများနှင့် တွန်းလှန်ခုခံစေခဲ့သည်။ ဂါရစ်နာဝါစ်မှုကား အောင်ပွဲအကြိမ်ကြိမ်ရခဲ့ဘူးသဖြင့် မြန်မာစစ်ရည်စစ်သွေးကို အထင်သေးကာ မထေမဲ့မြင်ပြုသောအချိန်ဖြစ်သည်။ မြန်မာတို့က စစ်သည်အများကို ပုန်းအောင်းနေစေ၍ ရဲမက်အနည်းငယ်နှင့်သာ စစ်ရေးမြှုလိုက်တိုင်း မြန်မာစစ်ရေးကိုအထင်သေးလျက်ရှိသော မဏိပူရကသည်းစစ်သည်တို့သည် သစ်တပ်တွင်းမှ ထွက်၍ဆီးကြို တိုက်ခိုက်ကြသည်။ မြန်မာရဲမက်များက ဆုတ်ရောင်ပြု၍ စစ်သည်အများပုန်းအောင်းနေရာသို့ စစ်ရေးငင်လျှင်လည်း ကသည်းတို့သည် မထေမဲ့မြင် မဆင်မခြင် လိုက်ထပ်ကြသဖြင့် ချောင်းဝပ်နေသည့်ရဲမက်များ၏လက်ချက်ဖြင့် အသေအပျောက် အကျအဆုံးများခဲ့သည်။ ဤသို့ ကြိမ်ဖန်များစွာဆုံးရှုံးသည်တွင်မှ ကသည်းတို့သည် မြန်မာ့စစ်ရေးကိုအထင်မသေးတော့ပဲ လေးစားခန့်ညားလာ၍ တပ်ပြင်သို့ပင် မထွက်ဝံ့အောင်ရှိချေသည်။

မြန်မာနိုင်ငံနှင့် အဆက်အဆံအလွန်နည်းပါး၍ ရန်စလည်းပရှိသော အင်္ဂပတ်တို့သည် ကသည်းစစ်ကူအဖြစ် လိုက်လာရသည့်အကြောင်းမှာ မြန်မာနိုင်ငံ၌ ရတနာရွှေငွေ ဆင်မြင်းလူသူ အလွယ်တကူ ရနိုင်လိမ့်မည်ထင်သောကြောင့် မဏိပူရတပ်တွင် စစ်ကူ လိုက်လာတန်ရာသည်။ ဥစ္စာရွှေငွေအလွယ်တကူမရပဲ အသေအပျောက်များသောအခါ အင်္ဂပတ်စစ်သည်တို့သည် ကသည်းတို့ကို မြန်မာနိုင်ငံတွင်း၌ ထားခဲ့၍ မိမိတို့ပြည်ရွာသို့ ပြန်သွားကြလေသည်။

အေဒီ ၁၇၄၁ တွင် ဂါရစ်နာဝါစ်သည် စစ်သူကြီး စန္ဒယော်မော်နီကို လက်ဆောင်လက်နက်အများနှင့် အဝသို့စေလိုက်၍ ရောက်လာ၏။ မဏိပူရသံတို့ကို နွားချေးကျွန်းတွင်တလခန့်နေစေပြီးမှ မြေနန်းတော်တွင် အဖူးအမြော်ခံတော်မူသည်။[1] စန္ဒယော်မော်နီက စနေမင်းလက်ထက်တွင် ဆက်သလိုက်သည့် ကသည်းမင်းသမီးကို မြင်လိုပါသည်လျှောက်ထားသောကြောင့် ပုပ္ပါးမင်းသမီးနှင်းလုံခန်း၊ သားတော် မောင်ဖြူနှင့်မောင်မင်းတို့ကို ပြသရသည်။ ယင်းတွင် စန္ဒယော်မော်နီသည် ကသည်းဘုရင်က လက်ဆောင်ပါးလိုက်သည့် တဘက်အင်္ကျီထဘီများဆက်သ၏။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကလည်း မဏိပူရပြည့်ရှင်မင်းကြီးကို တရုတ်ပုဆိုး သိုးကတိုး အောင်း တင်ရမ်း တကျွန်းဖြစ် အုပ်မျိုးထည်မျိုး ရွှေတဘက် ရွှေအင်္ကျီ ရွှေထဘီ ရွှေဒါလီ ရွှေခြေနင်းစသော အဖိုးထိုက်အဖိုးတန် လက်ဆောင်တော်များ တုံ့ပြန်၍ သံတို့ကို မဏိပူရသို့ ပြန်စေသည်။[2]

၁။ သံတဲကို ရာဇာမဏိစူဠာတောင်အင်းနားတွင် ဆောက်လုပ်၍ စန္ဒယော်မော်နီတို့ကိုနေစေသည်။ အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်တွင် စံနေတော်မူခိုက်ဖြစ်သဖြင့် မဏိပူရသံများ ရွှေရုံးတော်တွင် လက်ဆောင်ဆက်ရသည်။ စန္ဒယော်မော်နီကို ဆင်နှင့်တင်၍ ကသည်းအမတ်တို့ကို မြင်းနှင့်တက်ရောက်စေသည်။ အလမ ခံကျော။

၂။ အလမ ခံကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၉။ မရက ၃။ ဆာဝမ်း။ မရသ ချူကျော။ "ကသည်းတို့သည် ဇော်ဂီပုဏ္ဏားတယောက်ကို စာနှင့်စေ၍ မြေတူးမြို့သို့ရောက်လှာသောကြောင့် စာတွင် ရှေးအထက်ကကဲ့သို့ တချင်းတနင်းတည့်ရှိရမည့်အကြောင်းနှင့် ဆရာဇော်ဂီကိုစေပါသည်။ စာတွင်ပါ၍ ကသည်းတို့ကို အင်းဝမြို့သို့မလာစေရ၊ မြေးတူးမြို့က အကြီးအကြပ်ခန့်၍ ကျေးရွာရောက်ပို့စေ၍ ပြန်သွားစေသည်။" လကဗဟ ၁၂၁။

အေဒီ ၁၇၄၂ တွင်လည်း ကသည်းသံများရောက်လာကြပြန်သည်။ သံတို့သည် ကန္နီမင်းခင်းသို့ရောက်လျှင်ပင် မြို့ကိုင်မြို့သူကြီးတို့က ကသည်းသံရောက်ကြောင်း အဝသို့အစီရင်ခံကြရာတွင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိက သံအဖွဲ့ကိုအဝမြို့သို့ လာစေသည်။ ယံတို့တွင် မဏိပူရပြည့်ရှင်မင်းကြီးထံမှ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသို့ ရာဇသံတစောင်[1] ပါသည်။ ထိုစာ၏အလိုမှာ မိမိနှင့်တကွ ပြည်သူပြည်သားတို့သည် ဆရာမဟာပရဘူ၏ အဆုံးအမကိုနာယူ၍ မင်းကျင့်တရား ၁၀ ပါးကို ကျင့်ဆောင်သကဲ့သို့ မြန်မာပြည့်ရှင်မင်းသည်လည်း ရာဇဓမ္မတရား ၁၀ ပါးကို ကျင့်ဆောင်နိုင်စေရန် ဆရာမဟာပရဘူ၏ ဩဝါဒကို ကြားနာစေလိုသဖြင့် ဆရာကိုအဝသို့စေလွှတ်ခဲ့သည်။ ထိုသို့စေလွှတ်သည်ကို အဝရောက်လာခွင့်မပြုပဲ လမ်းခရီးမှဖမ်းဆီး၍ မဏိပူရသို့ပြန်ပို့လိုက်သည်။ ထို့ကြောင့် ဆရာပုဏ္ဏားကို လာခွင့်ပေး၍ ဆရာ့အဆုံးအမကိုနာခံပြီး တရားတော်အတိုင်း ကျင့်ဆောင်စေလိုသည် စသည်ဖြင့်ပါရှိသည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဂါရစ်နာဝါစ်၏စာကို ကြားနာပြီးနောက် ကသည်းသံတို့ထံမှ မဏိပူရပြည်တွင်းရေးကို စုံစမ်းစေသည်။ ထိုအခါဘင်္ဂလားမှ ဗြဟ္မဏရဟန်းတပါး လာရောက်၍ တရားဟောကြားရာ ဂါရစ်နာဝါစ်နှင့် ပြည်သူများသည် ဗြဟ္မဏအယူကိုယူကြပြီးလျှင် ဦးဆံကိုရိတ်ကာဗြဟ္မဏထုံးစံအတိုင်း ဦးစွန်းထားခြင်း၊ ဗြဟ္မဏအဝတ်အစားကို ဝတ်စားဆင်ယင်ခြင်း၊ ဘင်္ဂလားဘာသာစကားကို အသုံးပြုခြင်း၊ စန္ဒိနတ်ကို တပတ်တခါ ကိုးကွယ်ခြင်းများကို ပြုလုပ်ကြကြောင်း၊ သို့သော်ဂါရစ်နာဝါစ်၏သားတော်ကြီးတပါးနှင့် အပေါင်းအပါတို့သည် ဗြဟ္မဏအယူကိုမယူကြပဲလျက် ရိုးရာကသည်းဘာသာဘာဝအယူနှင့် ဝတ်စားမြဲအတိုင်းသာ ဝတ်ဆင်ကြောင်း သံတို့က အစီရင်ခံကြသည်။ အကြောင်းမျိုးစုံကိုကြားတော်မူလျှင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မဏိပူရမင်းဆရာကို အဝနေပြည်တော်သို့ လာခွင့်ပြုကြောင်း စာပေးမှာ၍ ကသည်းသံတို့ကို ပြန်သွားစေသည်။[2]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ၏ ခွင့်ပြုချက်အရ မဏိပူရမင်းဆရာဗြဟ္မဏရဟန်းမဟာပရဘူအမည်ခံ ကုက္ကာလူသည် ဂါရစ်နာဝါစ်၏သားတော် ခုရာလက်ပ[3]၊ မှူးမတ် ၁၀ တို့နှင့် သာသနာပြုရန် အဝမြို့သို့ ၁၇၄၃တွင်[4] ရောက်လာကြသည်။ကသည်းသံအဖွဲ့ကို စကိုင်းလေးထပ်ဆိပ်တွင်ဗြဟ္မဏတဲအိမ်နှင့်နေစေ၍ စန္ဒိနတ်ထားရန် အဆောင်ကိုပါ ဆောက်လုပ်ပေးထားသည်။အကြီးအကြပ် အစောင့်အနေခန့်ထား၍ သံအဖွဲ့ကို နွားနို့ ထောပတ် ဆီ ထန်းလျက် ဟင်းသီးဟင်းရွက် ပဲသနပ်စားနပ်ရိက္ခာမပြတ် ထောက်ပံ့ပေးကမ်းတော်မူသည်။မဟာပရဘူနှင့် ခုရာလက်ပတို့ကို နန်းတော်သို့မပြတ်ဝင်ထွက်ခယမ်းစေသည်။[5] ထို့ကြောင့် အဝဘုရင်သည် မိမိ၏အဆုံးအမကိုခံပြီးဖြစ်သဖြင့် ရှေးယခင်ကကဲ့သို့ သံတမန်မပြတ်စေပါရန် မဟာပရဘူက မဏိပူရမင်းသို့ တပည့်များစေလွှတ်၍ ပြောကြားစေသည်။ ထို့နောက်

၁။ "သံတော်ဦးတင်သည့်စာခေါင်းတွင် မဏိပူရပြည်ကြီးကိုအစိုးရသော မဏိပူရမင်းလျှောက်သည်ဟူ၍ စာခေါင်းတွင် ပါသည်။" **လကဗဟ ၁၂၁**။

၂။ **လကဗဟ ၁၂၁–၂**။

၃။ Khurailakpa-manager of the Khurai, possibly the Skilled Workers. T.C. Hodson: *The Meitheis* 65,91.

၄။ လကဗဟ ၁၂၂ တွင် ၁၁၀၂ ခုနှစ်ဆိုသော်လည်း ၁၁၀၅ ခုနှစ် (အေဒီ ၁၇၄၃) ဖြစ်တန်ရာသည်။ မရသချုပ်ကျောတွင် ၁၁၀၆ ဟုဆိုထားသည်။

၅။ လွှတ်တော်သို့တက်စေ၍ ရာဇသံလက်ဆောင်တော်များကို ဆက်စေသည်။ သို့သော် အတွေ့ခံတော်မမူ။ **မရက ၃။ ဆား၀မ်း**။

တလခန့်ရှိလျှင် မဟာပရာဘူသည် 'ဝမ်းပျက်နာ'နာ၍ စကိုင်းသံတဲတွင်ပင် အနိစ္စရောက်သည်။ ခူရာလက်ပနှင့်နောက်ပါတို့လည်း မဏိပူရသို့ပြန်သွားကြသည်။[၁]

အေဒီ ၁၇၄၄ ခုနှစ်တွင် မဏိပူရမှ မဟာပရာဘူအရာနေ မဟာပရာဘူတဦးသည် တပည့်ကသည်းပုဏ္ဏားတကျိပ်နှင့်အတူ စကိုင်းသို့ ရောက်လာပြန်သည်။[၂] မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိက ကျည်းပုဏ္ဏားများဖြစ်သော ကိုယ်ရံရွှာစား ငရွှေရည်နှင့် မာနန်တို့ကို ၎င်းတို့အားကြိုယူစေ၍ စကိုင်းဖက်မြစ်နားတွင် 'ဇော်ဂီဘာသာ'တဲကန္နားနှင့်ထားပြီးလျှင် အစားအသောက်လုံလောက်စွာ ကျွေးမွေးလှူဒါန်းစေလျက်[၃] ကိုယ်ရံရွှာစားတို့ကို အစောင့်အကြပ်ခန့်ထားနေစေ၏။ ထို့နောက် ကိုယ်ရံရွှာစားအား မဟာပရာဘူအဘယ်ကြောင့်လာရောက်သည်ကို မေးမြန်း၍လျှောက်ထားရမည်အမိန့်တော်ရှိ၍ မဟာပရာဘူကို ကိုယ်ရံရွှာစားမေးမြန်းစုံစမ်းရသည်။ မဟာပရာဘူထံမှသိရသည်မှာ ဂါရစ်နာဝါစ်သည် သမီးတော်ဆက်သ၍ နှစ်ပြည့်တပြည်မဟာမိတ်ဖြစ်စေလိုသောကြောင့် ညီတော်စန္ဒယော်မော်နီကိုတကြိမ်၊ သားတော် ခူရာလက်ပကိုတကြိမ် သံစေလွှတ်ခဲ့သော်လည်း အရေးမပြီးမပြေရှိသည်။ ထို့ကြောင့်

၁။ လကဗဟ ၁၂၂–၃။ "ထိုနှစ်တွင် ကသည်းစော်ဘွားဆရာမဟာပရာဘူအမည်ခံသော ကုက္ကလူပုဏ္ဏားသည် နေထွက်ဘုရင်ကို ငါတို့အယူဌာတည်စေအံ့၊ ငါဆုံးမြဩဝါဒပေးမည်ဟု လက်ဆောင်ပဏ္ဏာအများနှင့် လာရောက်၍ တလခန့်ရှိလျှင် ကုက္ကလူနာ၍ အနိစ္စရောက်သဖြင့် တပည့်လက်သား လူ ၅၀၀ တို့သာ ကသည်းပြည်သို့ပြန်ကြလေ၏။" မရသ ချူကျော။ "မဟာပရာဘူသည် ဝမ်းပျက်နာ နာ၍ သေလွန်ကြောင်းကို အစောင့်အနေတို့ မသိရအောင် ကသည်းတို့သည် ညဥ့်တွင်းတွင် ရေတွင် သင်္ဂြိုဟ်၍ မဟာပရာဘူသည် မဏိပူရပြည်သို့ တရားဟောမည် ပြန်သွားလေသည်ဟူ၍ ကသည်းတို့သည် ပြောဆိုသည်။ ခူရာလက်ပက ဆရာမဟာပရာဘူရှိရာ မဏိပူရပြည်သို့သွားပါမည်လျှောက်၍ ခူရာလက်ပကို ပြန်သွားစေသည်။" လကဗဟ ၁၂၃။ ထိုမိန့်ဆိုချက်သည် ယုတ္တိမတန်ချေ။ အဘယ့်ကြောင့်ဆိုသော် အစောင့်အရှောက်များမသိပဲလျက် အလောင်းကောင်တခုကို မြစ်သို့ချရန်မှာ လွယ်ကူသည့်ကိစ္စမဟုတ်သည့်ပြင် အစောင့်အရှောက်များပင် မသိသည်ကို ထိုစဥ်က တိုင်တားမြို့စားဝန်ကြီးအဖြစ် ထမ်းရွက်လျက်ရှိသော ကျမ်းပြုပုဂ္ဂိုလ်သည် မည်သို့သိနိုင်သည်ဟူသော အချက်များသည် စဥ်းစားဖွယ်ဖြစ်သည်။ ရေတွင်သင်္ဂြိုဟ်သည်ကို အစောင့်အနေတို့ အကယ်ပင်မသိသည်မှန်မူ ဝတ္တရားပေါ့လျော့လွန်းသည်ဟု ပြစ်တင်ရပေမည်။

၂။ လကဗဟ ၁၂၃ တွင် မဟာပရာဘူလာသည့် ခုနှစ်သက္ကရာဇ်ကို ဖော်ပြခြင်းမပြုသော်လည်း အေဒီ ၁၇၄၄ ဖြစ်တန်ရာသည်။ မရက ၃။ ဆားဝမ်း၌ ၁၇၄၅ ဒီဇင်ဘာ (သက္ကရာဇ် ၁၁၀၇ ခုနှစ် ပြာသိုလ)တွင် ကုက္ကလူတပည့်ဇော်ဂီငယ် အချွေအရံ ၂၀ ကျော်နှင့် စကိုင်းသို့ရောက်လာသည်ဆို၏။

၃။ ခူရာလက်ပတို့နေသည့်တဲတွင် မနေစေသည်။ 'ထွက်စာနပ်စာ'လည်း အထက်ကနည်းကျွေးမွေးပေးပို့ရသည်။ လကဗဟ ၁၂၃။

မဟာမိတ်ဖြစ်ရေးကို ဆောင်ရွက်လိုသည်လည်းတကြောင်း၊ အဝဘုရင်ကို ဖူးမြင်လိုသည်လည်း တကြောင်းတို့ကြောင့် မဟာပရဘူလာခဲ့ရသည်ဟု ကိုယ်ရံရှာစားလျှောက်ထားသည်။[၁]

ထိုအခါ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိက မဏိပူရပြည့်ရှင်သည် ညီသားတို့ကို မဟာမိတ်ဖြစ်ရေး စေလွှတ်ပါသော်လည်း အရေးမပြီးမပြေသဖြင့်သာ မင်းဆရာကိုတောင်းပန်၍ စေပါခြင်း ဖြစ်သည်။ ဤသို့ စေပါခြင်းမှာလည်း သမီးတော်ကို ဆက်သလိုသောကြောင့်ဖြစ်သည်။ မင်းဆရာမဟာပရဘူမှာ မဏိပူရအမျိုးသားမဟုတ်၊ တကျွန်းတနိုင်ငံသားဖြစ်သဖြင့် အတွေ့ခံတော်မူသင့်သည် မမူသင့်သည်ကို ဆွေတော်မျိုးတော် မှူးတော်မတ်တော်တို့ကိုခေါ်တော်မူ၍ တိုင်ပင်တော်မူသည်။[၂] ထိုအခါ ဝန်ကြီးပဒေသရာဇာသည် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိအား မဏိပူရဘုရင်သည် မြေတူးမြို့တွင် စစ်ပြေငြိမ်းရန်အရေးဆိုသည့်အချိန်မှစ၍ သမီးကညာဆက်သကာ မဟာမိတ်ပြုလိုသည် ဖြစ်သောကြောင့် မင်းဆရာကို စေလွှတ်ခြင်းဖြစ်တန်ရာသည်ဟု လျှောက်ထား၏။ ထိုပြင် ရှေးပညာရှိများက ဇာတ်ချင်းမတူ ဂုဏ်ချင်းမမျှသော်လည်း မည်သူ့ကိုမဆို မိတ်ဖွဲ့သင့်ကြောင်း ဆိုဆုံးမခဲ့သဖြင့် စဉ်းစားဆင်ခြင်တော်မူလျက် မဟာပရဘူကို အနောက်အတွင်းတော်မှဝင်စေ၍ တခါတရံ

၁။ "မဟာပရဘူပြောဆိုသည်ကား မဏိပူရပြည့်ရှင်က ရှေးဘိုးတော်ဘုရားလက်ထက်တော် ပုပ္ပါးမင်းသမီးကို ဆက်သ၍ မဟာမိတ်ဖြစ်တော်မူကြသည့်နည်း ပြည်နှစ်ပြည်တပြည်တည်း ရွှေလမ်းငွေလမ်း ဖြစ်ပါရအောင် ညီသီရိစန္ဒယော်မော်နီကို ရာဇသံလက်ဆောင်တော်နှင့် စေပါသည်။ နောက်လည်း ခူရာလက်ပကိုရာဇသံစာပဏ္ဏာလက်ဆောင်တော်နှင့် စေပါသည်။ အရေးစကားမပြေရှိသည်ကို မင်းနှစ်ပါးရာဇမဟာမိတ်ဖြစ်၍ ပြည်နှစ်ပြည် တပြည်တည်း ရွှေနှစ်ပြားတပြားတည်း ရွှေလမ်းငွေလမ်းမဖြစ်၍ ပြည်သူ လူရဟန်းသတ္တဝါ အပေါင်းတို့ချမ်းငြိမ်းစွာ ဖြစ်ကြရမည့်အကြောင်း၊ တကြောင်းမှာလည်း ရတနာပူရပြည်ကြီးကို အစိုးရတော်မူသော မဟာဓမ္မရာဇာမင်းတရားကြီးသည် ဘုန်းပညာလက္ခဏာတော်နှင့် ပြည့်စုံတော်မူလှသည် ကျော်စောသောကြောင့် ရွှေမျက်နှာတော်ကို ဖူးမြင်ချင်လှ၍ လာရောက်ပါသည် ပြောဆိုကြောင်းများကို ကိုယ်ရံရှာစားတို့က ရှိခိုးသံတော်ဦးတင်ရာတွင်....."**မကရ ၃။ ဆားကျော**။

၂။ "ဘုန်းတော်ကြီးလှသော ဘုရားအမိန့်တော်ရှိသည်ကား မဏိပူရစော်ဘွားဟုံသည် စန္ဒယော်မော်နီ ခူရာလက်ပတို့ကို ရာဇသံစာပဏ္ဏာလက်ဆောင်နှင့်စေသော်လည်း သစ္စာမရှိသူဖြစ်၍ အတွေ့မခံနေသည်။ ယခု ဘုန်းတော်ရှိန်ကို မခံဝံ့၍ ကိုးကွယ်သော ဆရာမဟာပရဘူလျှောက်ထားသည်ဖြစ်မှ အရေးစကားပြေ၍ ငြိမ်းချမ်းသာယာခြင်းဖြစ်မည့် အရည်ရှိ၍ မဟာပရဘူကို တောင်းပန်၍ လာစေသည်ဖြစ်တော့သည်။ သို့ရာတွင် မဟာပရဘူသည် ဇော်ဂီတပသီလည်းဖြစ်သည်။ တကျွန်းတနိုင်ငံသားဖြစ်လျက် မဏိပူရစော်ဘွားဟုံက ဘိုးတော်ဘုရားလက်ထက်တော်ကနည်း သမီးကညာဆက်၍ ခညွှတ်လိုသောကြောင့် မဟာပရဘူကို လာစေသည်ဖြစ်သည်။ မည်သို့ အတွေ့ခံတော်မူသင့်မည် မခံတော်မူသင့်မည်ကို ဆွေတော်မျိုးတော် မှူးတော်မတ်တော်တို့ကို ခေါ်တော်မူ၍ စိုင်းပြင်းတော်မူရာတွင်........"**မရက ၃။ ဆားကျော–ဇဝမ်း**။

အတွေ့ခံတော်မူသင့်ကြောင်း လျှောက်ထားသည်။[၁] ယင်းအဆိုကို ဆွေတော်မျိုးတော် မှူးတော်မတ်တော်တို့ကပါ ကြိုက်ညီသည့်ပြင် ဘုရင်ကိုယ်တော်တိုင်ကလည်း နှစ်သက်တော်မူသည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဆွေသားမျိုးသားတို့နှင့် တိုင်ပင်တော်မူပြီးနောက် မဟာပရဘူကို မြောက်စမုတ်ဆောင်တော်တွင် အတွေ့ခံတော်မူရန်ကြံရွယ်သဖြင့် ရာဇပလ္လင်ခင်းကျင်းစေသည်။ အဖူးအမြော်ခံတော်မူမည့်ညတွင် မဟာပရဘူကို ကိုယ်ရံရှာစားကြပ်မ၍ အနောက်တံခါးမှ ဝင်ရသည်။ ယင်းကမှ မြောက်စမုတ်ဆောင်တော်ဦး တူရူလက်ရမ်းပေါက်ကဝင်စေ၍ ကွန်းစင်လယ်တွင် သင်ဖျူးအနားမှမ်းပေါ်တွင်နေစေသည်။ ထိုအချိန်တွင် အတွင်းဝန်မင်းလှကျော်ထင် မင်းလှမင်းရှေတောင် မင်းလှမင်းကျော်တို့နှင့် အဆောင်တော်မြဲ မှူးကြီးမတ်ကြီးတို့လည်း လက်ဝဲလက်ျာက ခစား၍ နေနှင့်ကြရသည်။ မင်းပရိသတ်စုံညီ၍ အတန်ကြာလျှင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိထွက်တော်မူ၍ ရာဇပလ္လင်တော်၌ စမွယ်လျက် မဟာပရဘူ၏ ဖူးမြင်ခြင်းကို ခံတော်မူသည်။ ဘုရင်မင်းမြတ်က မဟာပရဘူကို မေးမြန်းချက်များနှင့် ၎င်း၏ပြန်လည်ဖြေကြားချက်များကို ကိုယ်ရံရှာစားတို့က ဘာသာပြန်ဆိုရသည်။ အတန်ကြာလတ်သော် မဟာပရဘူကို ကွမ်းတည်စေလျက် လာလမ်းအတိုင်း ကိုယ်ရံရှာစားတို့ကြပ်မ၍ စကိုင်းရောက် ပို့ဆောင်စေသည်။ မဟာပရဘူသည် ကိုယ်ရံရှာစားတို့ကို မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိအကြောင်း များစွာချီးမွမ်းပြောဆိုလေသည်။[၂] မဟာပရဘူသည် ဤသို့ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိနှင့် အကြိမ်ကြိမ် တွေ့ဆုံရသော် ဂါရစ်နာဝါစ်အား ၎င်း၏ ၁၁ နှစ်ရွယ်သမီးတော်ကို စနေမင်းလက်ထက်က ပုပ္ပါးမင်းသမီးကိုဆက်သသည့်နည်း ဆက်သရန်မှာထားပါမည်ခံဝန်၍ ကသည်းဘုရင်ထံသို့ သမီးတော်ဆက်သမှ နှစ်ပြည့်တပြည်ဖြစ်၍ နှစ်ပြည်ထောင်လုံး ငြိမ်းချမ်းသာယာမည်ဟု စာဖြင့်၎င်း၊ လူဖြင့်၎င်း အကြိမ်ကြိမ်စေလွှတ်လေသည်။[၃]

၁။ "....ဝန်ကြီး ပဒေသရာဇာ လျှောက်သည်ကား သက္ကရာဇ် ၁၁၀၃ ခု၊ မြေတူးမြို့တွင် ဗိုလ်မှူးမင်းရဲနန္ဒသူ၊ မင်းရဲနရာ၊ မင်းရဲကျော်ခေါင်တို့ကို စစ်မပိုင်ဝံ့၍ အရေးတောင်းပြီးလျှင် စစ်ကိုသိမ်း၍ ပြန်သွားလေသည်မှစ၍ အာဒိစ္စရံသီနေမင်း၏အရောင်ကို ခပ်သိမ်းသောတိမ်မှောင်တို့သည် မခံနိုင်သကဲ့သို့ မဏိပူရစော်ဘွားဟုံသည် ဘုရားဘုန်းတော်ရှိန်ကို မခံနိုင်၍ မခိုင်မကျန်းဝံ့၊ ရွှေဘဝါးတော်အောက် သမီးကညာဆက်သ၍ စပ်ပျကျိုးနွံချင်လှသောကြောင့် ယုံမှတ်ကိုးကွယ်သော ဆရာမဟာပရဘူကို ရွှေဘဝါးတော်အောက်လျှောက်ထားပါစေရမှ ပြည်ရေးတစ မဟာမိတ်သဟာယ မြဲမြန်၍ သားတော်အစဉ် မြေးကော်အဆက်ရှည်မြင့်စွာ သာယာငြိမ်ဝပ်ပါမည်ရည်မှတ်၍ မဟာပရဘူရောက်သည်ဖြစ်ပါမည် ဘုရားကျွန်တော်မှတ်ပါသည်။ တကြောင်းမှာလည်း ခြသေ့်မင်းလျက်၊ မြေခွေးဝက်နှင့်၊ ပေါင်းဖက်တူနေ၊ ပြုဘူးလေ၏။ မြူတေကျေးငှူး၊ အထူးရှိမှု၊ ထိုသည်ကို၊ မဟူစတောင်း၊ မိတ်ဖွဲ့ကောင်း၏၊ ဟူ၍ ရှေးပညာရှိတို့သည် စာဟောင်းလည်း တွေ့ဘူးပါသည်။ ရွှေဉာဏ်တော်မြတ်နှင့် ဆင်ခြင်တော်မူ၍ မဟာပရဘူကို မထင်မရှား အနောက်အတွင်းတော်က ဝင်စေ၍ တရံတဆစ် အဖူးအမြင်ခံတော်မူသင့်ပါမည် ထင်ပါသည့်အကြောင်းကို ရှိခိုးသံတော်ဦးတင်ရာတွင်........" မရက ၃။ ၈ဝမ်း–၈ကျော။

၂။ "မဟာပရဘူလည်း ဇမ္ဗူဒီပါကျွန်းတွင် ထီးဆောင်းနန်းနေ အပေါင်းကိုတွေ့မြင်ဘူးသမျှတွင် ရတနာပူရရွှေပြည်ကြီးကို အစိုးရတော်မူသော မဟာဓမ္မရာဇာမင်းမြတ်ကဲ့သို့ အရောင်အဆင်းလက္ခဏာနှင့် ပြည့်စုံခြင်း၊ အသံတော် နက်လေးသာယာသည့် မင်းကေရာဇ်ကို မတွေ့မမြင်ရဘူးချေ။ ယခု သည်အသက်အရွယ်သို့ ရောက်မှ မြင်ဘူးချေသည်ဟူ၍ မဟာမရဘူ ချီးမွမ်းအံ့သြ၍ ဝမ်းမြောက်ဝမ်းသာ ကိုယ်ရံရှာစားတို့ကို ပြောဆိုသည်။" မရက ၃။ ၈ကျော–၈၁ဝမ်း။

၃။ မရက ၃။ ဆားဝမ်း–၈၁ဝမ်း။ လကဗဟ ၁၂၃။

ဂါရစ်နာဝါဇ်သည် သမီးတော်ကို မဆက်သလိုသော်လည်း မိတ်မပျက်လိုသဖြင့် သံတော်ဦး တင်စာတစောင်နှင့် လက်ဆောင်တော်များ ဆက်သရန် သံအဖွဲ့တခုကို အဝမြို့သို့ စေလွှတ်လိုက်သည်။[1] မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ကသည်းသံတို့အား သံစာနှင့် လက်ဆောင်တော်များကို ဆက်သမြဲ ထုံးစံအတိုင်း ဆက်သစေသည်။ သံစာတွင် မဟာပရဘူ၏မှာထားချက်အရ မဏိပူရမှ ဆက်သခဲ့သော သမီးကညာပုပ္ပါးမင်းသမီး နန်းတွင်း၌ ယခုတိုင်ရှိကြောင်း ကြားသိရပါသည်။ မိမိ၏သမီးတော်မှာမူ ငယ်ရွယ်သေးသဖြင့် အရွယ်ရောက်မှပင် ဆက်သတော့မည်ဖြစ်ရကား သံတမန်စေလွှတ်၍သမီး တော်လေးကိုကြည့်ရှုစေလိုကြောင်း ပါရှိသည်။ ထို့ကြောင့် ကသည်းသံအဖွဲ့အပြန်တွင် မဟာဓမ္မ ရာဇာဓိပတိက ရန္တကျော်ထင်နှင့် အမည်ရအမတ် ၄ ယောက်တို့ကို သံဖက်ခန့်၍ ကသည်းပြည်သို့ ထည့်လိုက်သည်။[2]

ရန္တကျော်ထင်တို့ သံအဖွဲ့ မဏိပူရမြို့တော်သို့ရောက်ကြသောအခါ ဂါရစ်နာဝါဇ်သည် ၎င်းတို့ ကိုသံတို့အားပြုစုမြဲထုံးစံအတိုင်း ပြုစုကျွေးမွေးစေသည်။ နန်းတွင်းသို့ဝင်စေ၍ သမီးတော်ကို ပြသလျက် ငယ်ရွယ်သေးကြောင်းဆိုသည်။ ရန္တကျော်ထင်တို့က မင်းသမီးသည် ငယ်ရွယ်သေးသည် မှန်သော်လည်း ပုပ္ပါးမင်းသမီးကို သမီးကညာဆက်သစဉ်က ယခုသမီးတော်အရွယ်ပင်ဖြစ်ခဲ့သည်။မင်း သမီးလေး၏ဖွားတော်ပုပ္ပါးမင်းသမီးမှာအဝနန်းတော်တွင်ရှိနေပြီးဖြစ်သဖြင့် မင်းသမီးကလေး အဝသို့ ရောက်သည့်ကာလ ဖွားတော် ပုပ္ပါးမင်းသမီးနှင့်ပင် နေစေမည်ဖြစ်ရကား စိုးရိမ်ကြောင့်ကြဖွယ် မရှိကြောင်း ပြောကြားသည်။ ထိုအခါ မဏိပူရပြည့်ရှင်သည် ရန္တကျော်ထင်တို့ကို ဆင်ခြေ တက်ရန်မဖြစ်တော့သဖြင့် သမီးတော်ကို မိမိကိုယ်တိုင် ရတနာပူရသို့ လာရောက်ပို့အပ်ပါမည့် အကြောင်းကို အဝရွှေနန်းရှင်သို့ သံတော်ဦးတင်ပါလေဆို၍ ရန္တကျော်ထင်တို့ကို အဝသို့ ပြန်စေ သည်။ ကသည်းသံဖက်ခန့်၍လည်း ထည့်လိုက်၏။ ရန္တကျော်ထင်တို့ အဝသို့ရောက်လျှင် မဟာ ဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ကသည်းသံတို့ကို ပြုစုမြဲပြုစုစေပြီးနောက် ဆုလာဘ်များစွာချီးမြှင့်၍ မဏိပူရ သို့ ပြန်စေသည်။[3]

ဤနေရာတွင် ဂါရစ်နာဝါဇ်သည် သမီးတော်ဆက်သရန် ဖင့်နွဲ့နေခြင်းမှာ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ ကို သမီးကညာမဆက်သလိုသော်လည်း ယတိပြတ် ငြင်းပယ်လျှင် မြန်မာနိုင်ငံနှင့် စစ်ဖြစ်မည်ကို စိုးရိမ်သောကြောင့် ကျိုးကြောင်းမျိုးစုံပြသ၍ အချိန်ဆွဲနေခြင်းဖြစ်သည်ဟု ကောက်ချက်ချနိုင် သည်။ တနည်းလည်း ဂါရစ်နာဝါဇ်သည် အဝနိုင်ငံရေးအပြောင်းအလဲကို စောင့်ကြည့်နေသည်ဟု ယူသော် ရကောင်း၏။ အကြောင်းမှာ ထိုအချိန်က အဝတွင် အထက်တွင်ဖော်ပြခဲ့သော အထွေ ထွေအကြောင်းများကြောင့် အာဏာတော်သည် တဖြည်းဖြည်းဆုတ်ယုတ်နေသော အချိန်ဖြစ်ပေ သည်။ ထို့ကြောင့် တောမီးလောင်လျှင် တောကြောင် လက်ခမောင်းခတ်ရန် စောင့်ဆိုင်းနေခြင်း လည်း ဖြစ်နိုင်သည်။

အေဒီ ၁၇၄၆ နောက်ပိုင်းတွင် မဏိပူရနိုင်ငံမှ သံအစေအပါ အရောက်အပေါက်မရှိတော့ချေ။

၁။ ဤအဖွဲ့သည် အဝမြို့သို့ အေဒီ ၁၇၄၅ အတွင်း ရောက်တန်ရာသည်။ **မရက** ၃။ ဇာဝမ်းတွင် "ကသည်း စော်ဘွားဟုံလည်း ဆရာ့စကားကိုလည်း မပယ်နိုင်၊ သမီးကိုလည်းမဆက်ဖြစ်၊ ညီသား မှူးမတ်တို့မညီမညွတ် ရှိကြသည်" ဆို၏။

၂။ **လကဗဟ** ၁၂၃။

၃။ **လကဗဟ** ၁၂၄။ ရန္တကျော်ထင်တို့ အဝသို့ အေဒီ ၁၇၄၆ တွင် ပြန်ရောက်တန်ရာသည်။

အေဒီ ၁၇၄၇ တွင် အဝမှ ပုဏ္ဏားများကို မဏိပူရသို့စေလွှတ်ကြောင်းနှင့်ပတ်သက်၍ **မဟာရာဇဝင်ကျော်** တစောင်တည်းကသာ ရေးသားသည်။ ယင်းရာဇဝင်ကျမ်းအရ မဏိပူရပြည်အကြောင်း ကောလဟာလသတင်းစကားအမျိုးမျိုး အဝ၌ ကြားနေရသဖြင့် စကိုင်းနေ မဟာပရဘူက မိမိ၏ တပည့်ရာမမရ်ဆာပကို မဏိပူရသို့ အစုံအစမ်းသွားစေမည်ဟု မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိထံလျှောက်ထားသည်။ ထိုအခါ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိက မိမိလည်း စကားအရာလိမ္မာကျွမ်းကျင်သူ စကိုင်းပုဏ္ဏားတယောက်နှင့် မှာစာပေးအပ်လိုက်မှ သင့်မည်အမိန့်တော်ရှိ၍ မဟာပရဘူတပည့်နှင့်အတူ စကိုင်းပုဏ္ဏားတယောက်ကို စာပေးအပ်ကာစေလိုက်သည်။ စာ၏သဘောသွားမှာ ရှေးယခင်က မဏိပူရနှင့် ရတနာပူရတို့သည် မိတ်ဆွေဖြစ်ခဲ့ကြဘူးသည်။ ထို့နောက် အနှစ်နှစ်ရန်စစ်ဖြစ်ကြ၍တဖန် ကြည်သာပြေငြိမ်းကြပြန်သည်။ ကသည်းမင်းဆရာကို အဝသို့စေလွှတ်ခဲ့ခြင်းကြောင့် ဆရာ့ အဆုံးအမကို နာယူရသဖြင့် လွန်စွာဝမ်းမြောက်ကြောင်း၊ ဆရာ့အဆုံးအမအတိုင်း မိတ်ဆွေဖြစ်ရေးကို သာ မဏိပူရဘုရင်လည်း အစဉ်နှလုံးထားသင့်ကြောင်းများ ပါရှိသည်။[၂] မဟာပရဘူစာမူကား ဘင်္ဂလီဘာသာစာဖြစ်၍ မည်သည့်အကြောင်းအရာပါရှိသည်ကို မသိရချေ။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မဏိပူရပြည့်ရှင်ထံသို့ အထက်ပါ စာစေရသည့် အကြောင်းကို **မဟာရာဇဝင်ကျော်** ၌ ရှင်းလင်းထားသည်။ ယင်းဖော်ပြချက်မှာ ထိုခေတ်မြန်မာမင်းများ၏ နိုင်ငံရေးအမြင်ကို သိသာစေသဖြင့် စိတ်ဝင်စားဖွယ်ဖြစ်သည်။

> သို့အမိန့်တော်အမှာတော်နှင့် စေပါခြင်းသည်ကား ကသည်းတို့သည် ဘုရားတရား မှန်းမသိ၊ ထီးနန်းကနက်စိုက်သည့်မြို့ပြတိုင်းခရိုင်လည်းမဟုတ်၊ ချင်းကရင်ကဲ့သို့ ခရီးခဲ ခရီးခက် တောင်ကမ်းကြီးမားသည့်ရှုံစေးရေညွန်ထူထပ်သည့်အရပ်မှာ နေထိုင်သည် လည်းတကြောင်း၊ ကျည်းမိစ္ဆာကဲ့သို့ သာသနာတော်ကို ဖျက်ဆီးတတ်သည်လည်း တကြောင်း၊ တိုက်လံလုပ်ကြံ၍ပင်ရသော်လည်း သားတော်အစဉ် မြေးတော်အဆက် စီးပွါးတော်အရာတော်တိုးတက်မည့်မြို့ပြလည်းမဟုတ်၊ဂတိသစ္စာမှန်သည်လည်းမရှိ၊ချိပ် နှင့်မီးကဲ့သို့ နီးလျှင်နီးလျှောက် ဝေးလျှင်ဝေးလျှောက် သောင်းကျန်းပုန်ကန်တတ်သည့် လူမျိုးဖြစ်၍ တိုင်းပြည်လည်း ငြိမ်ဝပ်စေ၊ သားသမီးတို့ကို အဆက်အသခံ၍ ကျွန်ပြု တော်မူမည့်အကြံတော်နှင့် ပေးမှာတော်မူသည့်စကားသာ ဖြစ်သည်။[၃]

ဟုဆိုထားသည်။

အဝမှစေသူတို့ တက်စိန်သို့ ရောက်သည့်အချိန်သည် အက္ကပတ်တို့ မဏိပူရပြည်တွင်းသို့ ဝင်ရောက်ကျူးကျော်နေချိန်ဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့် စစ်ရေးမက်ရေးနှင့် မဏိပူရ၌ ပြည်ရွာမငြိမ်မသက် ဖြစ်နေလေရကား ထိုသူတို့သည် မဏိပူရမြို့တော်သို့ ရောက်အောင်မသွားနိုင်ကြချေ။ ကသည်းအမတ်တို့သည် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိနှင့် မဟာပရဘူတို့၏စာများကို ယူဆောင်ကာ မဏိပူရပြည့်ရှင် မင်းရှိရာသို့သွားရောက်ပေးပို့ကြသည်။ အဝမှလာသည့် ပုဏ္ဏားတို့ကိုမူ တက်စိန်တွင်ပင် နေစေသည်။

၁။ **မရက** ၃။ ၈၂၁းဝမ်း။ "ကသည်းစော်ဘွားဟုံကလည်း မဟာပရဘူရွှေမြို့တော်သို့ လာသည့်နောက်ဝိသံ့တရဲ မော်ယော်သေ၍ ညီဇေယျာပတိ မင်းပြုသည်နှင့် မဆက်မသနေလေသည်။" ထိုအချိန်မှာမင်းပြောင်းမင်းလွှဲ မရှိသဖြင့် ဤသတင်းမှာ မှားယွင်းသော သတင်းဖြစ်လေသည်။

၂။ စာကိုယ်အပြည့်အစုံကို နောက်ဆက်တွဲ ၁၁ ၌ရှု။

၃။ **မရက** ၃။ ၈၂၁းကျော။

မဏိပူရမင်းလည်း စာများကို ကြားနာရသောအခါ ရှေးထုံးစံအတိုင်း သမီးကညာ ဆက်သွယ်မှုသင့် ကို ဝေခွဲမရသည်နှင့် မည်သို့မှစာမပြန်လိုက်ပေ။ အဝမှစေသူတို့လည်း တက်စိန်မှပင် ရတနာပူရသို့ ပြန်လာခဲ့ကြရသည်။[၁]

မဏိပူရကိုအက္ကပတ်တို့လာရောက်တိုက်ခိုက်သည့်အကြောင်းများမှာအောက်ပါအတိုင်းဖြစ်သည်။

> ထိုသက္ကရာဇ်တွင် ကသည်းတို့မှာ စော်ဘွားကြီးလက်ထက် အက္ကပတ်သို့ ပေးသည့် သမီး အက္ကပတ်သို့မရောက်မီပင်လယ်အကူးတွင် သေသည်။ အက္ကပတ်မင်းက အမွေပေးရ မည် တောင်းလှာသည်။ ကသည်းစော်ဘွားကလည်း ငါတို့သမီးမှအက္ကပတ်သို့ မရောက် သည်ကို အမွေပေးဘွယ်မရှိဆိုလေသည်နှင့် ကသည်းစော်ဘွားကြီးသေလွန်လျှင် အရာခံ သားခူရာလက်ပ ငယ်သောကြောင့်ညီဇေယပတိက မင်းပြုသည့်အခိုက်ဖြစ်၍ အက္ကပတ်က စစ်ရောက်လျှင် မရပ်မခံနိုင်သောကြောင့် တမြို့လုံးကိုသိမ်း၍ မြစ်အရှေ့ဖက် အော်ရွာ တိုင်အောင် ထွက်ပြေးရသည်။ သား ဆနာဟန်မူကား အဖတို့ပြေးရာသို့မလိုက် တောင် ကမ်းကြီးရာစုရုံးမိသည့် ကသည်းတို့နှင့်နေကြသည်။[၂]

အေဒီ ၁၇၄၈–ခုနှစ်တွင် မဏိပူရသို့ မှာစာနှင့်လူစေလွှတ်ကြောင်းကို အထက်တွင် ဆိုခဲ့ပြီး သည့်အတိုင်း **မဟာရာဇဝင်ကျော်**မှလွဲ၍အခြားမြန်မာရာဇဝင်ကျမ်းများတွင်၎င်း၊ မဏိပူရအထောက် အထား၊ အင်္ဂလိပ်စာရွက်စာတမ်းများကိုမှီး၍ ရေးသားသောသမိုင်းကျမ်းများတွင်၎င်း မပါရှိချေ။ မဏိပူရကျမ်းတစောင်၌ အေဒီ ၁၇၃၉ တွင် ဂါရစ်နာဝါဇ်မြန်မာနိုင်ငံသို့ လာရောက် တိုက်ခိုက်နေ စဉ် မဏိပူရနိုင်ငံ၏အိမ်နီးချင်း တြိပူရမင်းတပါး[၃]က အနောက်ဖက်မှဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်ရာ မွေရင်း အရပ်[၄]တိုင် ရောက်ပေါက်သည်။ ထို့ကြောင့် မဏိပူရမင်းသည် မြန်မာမင်းနှင့် အမြန်ဆုံး စစ်ပြေ ငြိမ်းရေးစကားကမ်းလှမ်းလျက် သမီးတော်သတျမာလာ[၅]ကို မြန်မာမင်းအား ဆက်သည်ဆို၏။[၆] အေဒီ ၁၇၃၉ တွင် မြန်မာမင်းအား မဏိပူရမင်းသမီးတပါး ဆက်သည်ဆိုသည်မှာ ယုတ္တိမရှိချေ။ အကြောင်းမှာ မြန်မာမင်းတို့သည် တိုင်းတပါးမှသမီးကညာဆက်သခြင်းကို လွန်စွာပင် ဂုဏ်ယူ၍ ရာဇဝင်ဆရာများကလည်း အထူးတလည်မှတ်သားရေးသားလေ့ရှိကြသည်။ မြန်မာရာဇဝင်ကျမ်းများ ၌ ၁၇၃၉ တွင် သမီးကညာဆက်သခြင်း မပါရှိသဖြင့် အထက်ပါကျမ်းမှာ သက္ကရာဇ် အရေးအမှတ် မှားယွင်းသည်ဟု ယူဆရန်ရှိသည်။[၇]

မဟာရာဇဝင်ကျော်၏အဆိုအမိန့်ကို ချိန်၍ကြည့်လျှင် မှားယွင်းသည့်အချက်အလက်အနည်း ငယ်ပါရှိသော်လည်း မှန်ကန်သည်ကများသည်။ မဏိပူရပြည်၌ မင်းပြောင်းမင်းလွဲ ရှိသည်ဟူသော အဆိုမှာ မှားယွင်းသည်။ မဏိပူရကို အက္ကပတ်ကတိုက်လာသည်ဆိုသောကိစ္စမှာ လက်လှမ်းမီသည့် မဏိပူရသမိုင်းကျမ်းများ၌ မပါရှိသော်လည်း ထိုကျမ်းများမှာ ကုံလုံပြည့်စုံခြင်းမရှိသည့် သမိုင်းကျဉ်း ကလေးများသာဖြစ်နေသဖြင့် ဟုတ်မှန်နိုင်စရာအကြောင်းရှိသည်။ မြန်မာမင်းက မဏိပူရသို့ မိတ်ဖြစ် လိုကြောင်း စာရေးသည်ဆိုရာ၌ ထိုလိုလားချက်မျိုးသည် ၁၇၄၈–ခုနှစ်တဝိုက်တွင်သာ ဖြစ်နိုင်

၁။ မရက ၃။ ဈားဝမ်း–ညဝမ်း။ ၂။ မရက ၃။ ညဝမ်း–ညကျော။ ၃။ A Tripuri King.
၄။ Moirang? ၅။ Satyamala. ၆။ J.Roy: *History of Manipur p 40.*
၇။ ၎င်းပြင် "မဟာပရဘူသည် သမီးကညာမဆက်မီ စကိုင်းတွင်ပင်သေလွန်၍ တပည့်ပုဏ္ဏားများ မဏိပူရသို့ ပြန်သွားကြသည်။ သမီးကညာဆက်မည်ဆိုသည့်စကားလည်း လပ်လျှားလေ၏။" (မရက ၃။ညဝမ်း) ဆို သောအချက်များမှာ ပထမ မဟာပရဘူနှင့်သာဆိုင်ပေသည်။

သည်။ ယင်းထက်စောစောပိုင်းက မဖြစ်နိုင်ချေ။ အကြောင်းမှာ မြန်မာမင်းတို့အမြင်တွင် မဏိပူရဂုဏ်သည်းနိုင်ငံသည် ဟံသာဝတီဆင်ဖြူများရှင် လက်ထက်မှစ၍ လက်အောက်ခံအစဉ်နိုင်ငံတော်အပါအဝင်သာဖြစ်သည်ဟု ယူဆခြင်းကြောင့်ဖြစ်သည်။ မြန်မာရာဇဝင်ကျမ်းများတွင် မဏိပူရပြည့်ရှင်မင်းကို ကသည်းစော်ဘွားဟုံ ဟူ၍သာ အသိအမှတ်ပြုသည်။ အေဒီ ၁၇၁၉ သည် အထက်တွင် ဖော်ပြခဲ့ပြီးသည့်အတိုင်း ကသည်းတို့ စကိုင်းတိုင်ပေါက်ရောက်သော နှစ်ဖြစ်ပေသည်။ အေဒီ ၁၇၄၇ မြန်မာနိုင်ငံ၏ ပြည်တွင်းအခြေအနေကို ကြည့်ပါမူ ဟံသာဝတီနှင့် နှစ်စဉ်လိုပင် စစ်ယှဉ်ပြိုင်နေရသည်ကိုငင်း၊ ကွေ့သူပုန်တို့ကို နှိမ်နင်းနေရသည်ကိုငင်း၊ ဓားပြသူခိုးရန်ကို နှိပ်ကွပ်နေရသည်ကိုငင်း တွေ့ရှိနိုင်ပေသည်။ ဤသို့အခြေအနေမျိုးတွင် အဝမင်းသည် မဏိပူရနှင့် စစ်ဖြစ် လိုမည်မဟုတ်၊ ငြိမ်းချမ်းရေးကိုသာ အာသီသရှိရာသည်။ အကျပ်အတည်းအမျိုးမျိုးနှင့် ကြုံတွေ့နေရသဖြင့်သာ မဏိပူရနှင့်မိတ်ဆွေဖြစ်ရေး စာစေခြင်းဖြစ်တန်ရာသည်။ထို့ကြောင့် မဟာရာဇဝင်ကျော်တွင် ပါသည့်အတိုင်း အေဒီ ၁၇၄၇ တွင်မဏိပူရသို့ မှာစာစေသည်ဆိုခြင်းမှာဖြစ်နိုင်ကောင်းသည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ၏ တန်ခိုးအာဏာမေးမှိန်နေသည်ကို သိရှိသော ဂါရစ်နာဝါဇ်သည် အခွင့်အရေးသာလျှင်လည်း စစ်ပြုမည် မသာလျှင်လည်း သမီးကညာဆက်မည်ကြံရွယ်၍ ဒုတိယသားတော်ဆနာဟန်ကိုမြို့စောင့်ထားခဲ့ပြီးလျှင် သားတော်ကြီး ခူရာလက်ပ စစ်သူကြီးစန္ဒယော်မော်နီတို့နှင့်မြင်း ၃၀၀၀ စစ်သည်သူရဲ ၂၀၀၀၀[၁] အလုံးအရင်းခင်းကျင်းလျက် ၁၇၄၉ ဒီဇင်ဘာလတွင် ချင်းတွင်းကြောင်းချီလာ၍ နန္ဒင်းကိုင်းတွင်[၂] တထောက်နားကာ ယင်းကမှတဖန် ဧရာဝတီမြစ်ကို ဆန်တက်လျက် န္တားချေးကျွန်းတွင်[၃] တပ်ချ၍ နေလေသည်။[၄]

၁။ မြင်း ၃၀၀၊ စစ်သည် ၂၀၀၀ – J. *Roy: History of Manipur* p. 40.

၂။ ထိုအခါ "မောက်နီချင်းချင်း နဂါးမင်းလည်း မြစ်တွင်းအပြည့်စုံလတ္တံ့၊ ကသည်းသခ်ျိုင်းနန္ဒင်းကိုင်း" ဟူသော တပေါင်ပေါ် ထွက်လာသည်။ မရသ ချားဝမ်း။

၃။ အလမ ဃိဝမ်းတွင် စကိုင်းမြစ်နားတွင် တပ်ချသည်ဟူ၍ငင်း၊ မရက ၃။ ညကျော်တွင် စကိုင်းဖက်ဗညားကျန်းတောဘုရားအနောက် သလွင်ဖြူသို့လာသည်ဟူ၍ငင်း ဆိုကြသည်။

၄။ "သံတို့ မဏိပူရပြည်သို့ရောက်လျှင် မဏိပူရမင်းသမီး မဟာဒေဝီကို တပ်တောင်တာအမျှားနှင့် မဏိပူရမင်းကို (ယ်) ဆောင်ယူ၍ မြေတူးကြောင်းပို့လှာသည်။

"မဏိပူရမင်း လက်နက်အမျှားနှင့် အင်းဝသို့သွားကြောင်းကို အော်ပန်လက်က အစီရင်ခံရောက်၍ ရန္တကျော်ထင်နှင့် အမည်ရဝန်ခန့်၍ မြေတူးရောက်ကြိုယူရသည်။

"မဏိပူရမင်း မြေတူးသို့ရောက်လျှင် ရန္တကျော်ထင်တို့ကြပ်မ၍ကြည်းကြောင်းလာ၍ စစ်ကိုင်းဘက်ရောက်လျှင် မဟာပရာဘူတဲတွင် တပ်ချ၍နေစေသည်။" လက ဗဟ ၁၂၄။ "ထိုအခါ ကသည်းစော်ဘွားဇေယာပတိက သားခူရာလက်ပ ညီသေနာပတိ၊ညီသင်ခွေတ္တာပတို့နှင့်ညီသားပေါက်ဖော် ရဲမက်ဗိုလ်ပါတို့နှင့်မြင်းစီး ထမ်းစင်စီးအမည်ရ အမှူးအမတ် စန္ဒယော်မော်နီ၊ ငင်းမန္တာလိ၊ မွေးရင်း၊ နီနီထောင်ပ၊ ပသျှသိ သေည်လုံဝသိ၊ စန္ဒရရှိန်၊ ခူရာလက်ပသားပျည်ခေါ် စန္ဒယော်၊ ညီပိုက်ခေါ် စန္ဒယော်တို့ တိုင်ပင်ကြသည်ကား ရတနာပူရပြည်ကို အစိုးရတော်မူသော မင်းကေရာဇ်သည် သတ္တဝါအပေါင်းတို့ကို သနားတော်မူတတ်သည်၊ တော်ဖြောင့်မှန်ကန်သည်၊ တရားဝပါးကိုစောင့်၍ တိုင်းကြီးပြည်ကြီးများကပင် ပဏ္ဏာလက်ဆောင်နှင့်စေ၍ မိတ်ဖွဲ့ကြသည်ဆိုသည်။ ဘေးတော်ဘိုးတော်တို့လက်ထက်လည်းငါတို့ဘေးဘိုးတို့ သားသမီးကို ဆက်ရချေသည်။ သမီးကိုဆက်၍ နိုင်ငံတော်အတွင်းတွင် နေထိုင်ရမှငြိမ်းချမ်းမည် တိုင်ပင်ကြသည့်အတိုင်း ညီညွတ်ကြ၍ ကသည်းစော်ဘွားနှင့် သားမြေး ပေါက်ဖော်ညီသား မှူးမတ်ဆရာပုဏ္ဏား တပသီ ဇော်ဂီမြင်းစီး ခြေသည်ဗိုလ်ပါ ၃၀၀၀ ကျော်နှင့် အရှိအသေလာ၍စကိုင်းဖက်ဗညားကျန်းတောဘုရားအနောက် သလွင်ဖြူသို့ရောက်လာသည်။ မရက ၃။ညကျော။

ဂါရစ်နာဝါစ်ရောက်လာလျှင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဆီးကြိုစေ၍ သမီးကညာ ဆက်သရန်ပါသည်ကိုသိရသဖြင့် နွားနို့ထန်းလျက်ဆန် ဟင်းသီးဟင်းရွက် စားနပ်ရိက္ခာပေးပို့စေသည်။[1] သို့သော် အဝမြို့ပြနိုင်ငံကိုအန္တရာယ်ပြုမည်ကိုလည်းစိုးရိမ်သဖြင့် ကျွေအရေးကိုထောက်ရှုလျက် စေဥ္စကိုင်တွင် စွဲရပ်နေသည့် တောင်ငူရာဇာကို ခေါ်တော်မူလျက် မရွှေကြက်ယက်ကသည် လုံးတော်ပေါက် တိုင်အောင် လှေတပ်ခင်းကျင်းစေသည်။ ထို့ပြင်အဝဖက်ကမ်းတွင်လည်း "မြေပြင်ပြည့်မျှ" ဗိုလ်ပါဆင်မြင်း လက်နက်ကိရိယာခင်းကျင်းစေ၍ စကိုင်းမြို့တွင်းသို့ ဗိုလ်ပါဆင်မြင်းဖြည့်တင်းစေသည်။[2] ဂါရစ်နာဝါစ်သည်ခင်းကျင်းထားသည့် မြန်မာ့စစ်အင်ကိုမြင်လျှင် အရေးသာရန်မလွယ်ကူသည်ကိုသိ၏။ သို့သော်သမီးဆက်သရန်လည်း ဝန်လေးနေသဖြင့် ညီသားပေါက်ဖော်တို့နှင့် အရေးအကြောင်းကို တိုင်ပင် ဆွေးနွေးသည်မှာ ရက်သတ္တတပတ်ကျော်ခဲ့၏။ ယင်းသို့ဆုံးဖြတ်မရရှိနေစဉ် ညဥ့်အခါလေတိုက်၍ တပ်ဦးအလံကျိုးရာတွင် နိမိတ်ဆိုးဖြစ်သည်ဟု ယူဆကာ "ထိတ်လန့်ခြင်းပြင်းစွာဖြစ်၍" သမီးကညာ ဆက်သရန် ဆုံးဖြတ်လိုက်သည်။ ကသည်းတို့ဤသို့ နေ့ဆွဲရက်ဆွဲနှင့် အချိန်ကြွံကြာနေလျှင် ၎င်းတို့၏သဘောထားကိုသိရန် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် တောင်ငူရာဇာကို စေလွှတ်၍စုံစမ်းစေသည်။ ထိုအချိန်တွင်မှ နိမိတ်ဆိုးကြောင့် သမီးဆက်သရန် ဆုံးဖြတ်ပြီးဖြစ်သော ဂါရစ်နာဝါစ်သည် ၁၂ နှစ်ရွယ်သမီးကညာကိုဆက်ပါတော့မည်ဟု တောင်ငူရာဇာနှင့် စကားပြန်လိုက်သည်။[4]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မဏိပူရသမီးကညာကို ကြိုယူစေရန် အောက်ပါ အစီအစဉ်များပြုလုပ်သည်။ တကျွန်းမင်းသမီးခေါ် ပုပ္ပါးမင်းသမီးကို အဆောင်အယောင်ကျင်းပစေလျက် များစွာသော အခြံအရံတို့နှင့် မဏိပူရမင်းသမီးကို လှေဖောင်များနှင့် စကိုင်းမှကြိုယူစေ၍ မြို့အနောက်မျက်နှာစံရာတံခါးမှ နန်းတော်သို့ဝင်စေသည်။ ဂါရစ်နာဝါစ်နှင့် ခူရာလက်ပတို့လည်း ကသည်းမင်းသမီးနှင့်အတူ နန်းတော်သို့ ဝင်ကြရသည်။ လမ်းခရီးတလျှောက်တွင် ကချေသဘင်စုံ ခင်းကျင်းတော်မူစေသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ကိုယ်တော်တိုင် အနောက်ဇေတဝန်ဆောင် ဖေါ်တော်ယှဉ်မှုနေ၍ ကသည်းမင်းသမီးကို ကြိုယူတော်မူ၏[5]။ အနောက်ပွဲတက်ဆောင်သို့ ရောက်တော်

၁။ မရက ၃။ ညကျော။ လကဗဟ ၁၂၄။

၂။ တောင်ငူရာဇာမှာ မင်းသားရာဇဝင်ခေါ် မင်းရဲမင်းလှကျော်ထင်၏ဘွဲ့သစ်ဖြစ်သည်။

၃။ စကိုင်းရေဝန်းအရပ်ကသည် စာရေးခက္ခကိုပတ်၍ ရွာသစ်ကြီးမြစ်နားရောက်ဝန်းရံစေသည်။ မရက၃။ ညာဝမ်း။

၄။ "ရောက်၍ ၉ ရက် ၁၀ ရက်နေသောကြောင့် တောင်ငူရာဇာကို စေတော်မူ၍ စကားပြောရသည်။ တောင်ငူရာဇာကမဏိပူရမင်းဟုံ၊ ယခုရွှေဘဝါးတော်အောက် ရောက်လာသည်မှာ စစ်ပြုမည်လာလျှင်လည်း အင်အားနည်းသည်။ သမီးကညာဆက်လာသည်ဖြစ်လျှင်လည်း အင်အားများလွန်းသည်။ ကသည်းတို့စကားကို မှန်ကန်အောင်မထိန်းသိမ်း၊ သစ္စာရှိသည်မဆိုရ၊စိတ်ဝမ်းမချတည့်သည့် အလေ့ရှိသောကြောင့်.... သမီးကညာကို ဆက်မည်ဖြစ်လည်း ယခုဆက်၊ တိုက်မည်ဖြစ်လည်း ယခုတိုက် ဆိုရာတွင်မှ နေ့ရက်အချိန်ကို မေးပါသေးသည် ကသည်း စော်ဘွားဟုံကဆိုသည်။ တောင်ငူရာဇာကလည်း ရှင်စော်ဘွားမြို့ကလာကတည်းကပင် နေ့ရက်ဆေးကြော၍ လာသည်မဟုတ်လော၊ ယခုပင်ဆက်မှသင့်မည်ဆိုရာတွင် ဆက်ပါတော့မည်လျှောက်သည်။" မရက ၃။ ညကျော - ညာဝမ်း။

၅။ "ဘဝရှင်မင်းတရားကြီးလည်း ကသည်းစော်ဘွားနှင့် ဆရာဇော်ဂီကို ခေါ်တော်မူ၍ အနောက် သဘင်နန်းတော်မှာ အမှတ်မဲ့ညကို အတွေ့ခံတော်မူသည်။" အလမ ဃီဝမ်း။

မှုလျှင် ကသည်းမင်းသမီးအား မဟာဒေဝီဟူသော ဘွဲ့ကိုရင်း၊ မောင်တော် ခူရာလက်ပအား မင်းရဲစည်သူဟူသော ဘွဲ့ကိုရင်း နှင်းအပ်ချီးမြှင့်တော်မူသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မဏိပူရဘုရင်နှင့် ပြောဟော၍ အခမ်းအနား ပြီးပြေလျှင် ဂါရစ်နာ၀ါဇ်ကို လာလမ်းအတိုင်း စကိုင်းသံတဲသို့ ပြန်သွားစေသည်။[၁] မဟာဒေဝီမင်းသမီးကို ငယ်ရွယ်သေးသဖြင့် အထိန်းအယနှင့် ထားတော်မူ၏။[၂] မဟာဒေဝီနှင့်ပါသည့် အခြွေအရံတို့နေရန် မြေကြမ်းခင်း အကာအရံ သရွတ် မြေနီကျံနှင့် တန်းလျားကို သဘင်နန်းတော်မြောက် မာရဘင်နားလျှောက်၍ တောင်မြောက် တန်းလျက်ဆောက်ပေးစေသည်။ ချက်ပြုတ်စားသောက်ရန် စားနပ်ရိက္ခာများကို ဝိဒေဟရာဇ်က နေ့စဉ်ပေးပို့ရသည်။[၃]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မျှားမကြာမီ ဂါရစ်နာ၀ါဇ်နှင့် သားတော် ခူရာလက်ပတို့ကိုနန်းတော်သို့ စကားပြောရန် ခေါ်တော်မူသည်။ ထိုအခါ မဏိပူရဘုရင်က နန်းတော် အဆောင်အယောင်များကို ကြည့်ရှုလိုသည်ဆိုသဖြင့် လောကမင်းကို လိုက်ပြစေရသည်။ ဂါရစ်နာ၀ါဇ်က ကြေနပ်သဖြင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိအား လက်မောင်းနှစ်ဖက်တွင်ဝတ်သည့် ရွှေနီဖလံလက်ကောက်များ လက်ဆောင်ပေးသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကလည်း ရွှေငွေပတ္တမြားပယင်းအုပ်မျိုး ထည်မျိုး ထမ်းစင် ဝေါ ကျိုင်း ရွှေချက် ၂ စင်း၊ မိန်းမစီးယာဉ်သံလျင်း ၂၊ ရွှေသွယ်နဂါးမောက် အသုံးအဆောင်များ တုံ့ပြန်တော်မူသည်။ ခူရာလက်ပအား အဆောင်အယောင် သနားတော်မူသည်။ ဂါရစ်နာ၀ါဇ်သည် စကိုင်းသံတဲသို့ ပြန်သည့်အခါ ခူရာလက်ပကို အဝနန်းတွင် ခစားနေထိုင်ရန် ထားခဲ့သည်။[၄] ဂါရစ်နာ၀ါဇ်သည် စကိုင်းသံတဲတွင် ရက်အတန်ကြာနေပြီးနောက်[၅] ၁၇၅၀ ဖေဖော်ဝါရီလတွင် မြေတူးကြောင်း မဏိပူရနိုင်ငံသို့ ပြန်သွားသည်။ ထိုအခါ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိက မင်းရဲစည်သူကို အဖအားလိုက်ပို့စေသည်။[၆]

ဂါရစ်နာ၀ါဇ်သည် မြေတူးမြို့သို့ မရောက်မီ မြေတူးမြို့ကို တိုက်ခိုက်ဖျက်ဆီးရန် မတ္တရာအုတ်ဖိုမှ မလည်သို့[၇] ရေဝတီမြစ်ကြောင်း ဆန်တက်လျက် ယင်းကမှ ကုန်းကြောင်း ချီလာသော ကျွဲ[၈]

၁။ ဂါရစ်နာ၀ါဇ်သည် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိနှင့်တွေ့ဆုံရာ၌ လွန်စွာချီးမွမ်းသည်ဟု **မရက**တွင်ဆိုသည်။ "မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ အမည်တော်ရှိသော မင်းတရားကြီးသည် အဆင်းအင်္ဂါလက္ခဏာစုံညီ လှပယဉ်ကျေးလှသည်။ အသံတော်သာယာသည်။ လူပြည်တွင် မမြင်ဘူးအောင်ပင် တင့်တယ်ပေသည်။ ခူရာလက်ပ၊ မဟာပရာဘူတို့ပြောသည့်အတိုင်း အရောင်အဆင်း၊ အရည်အမြင့် အပြောအဆိုကျစ်လစ်ယဉ်ကျေး ဖွယ်ရာ လျှောက်ပတ်လှပေသည်။ မပြတ်ချီးမွမ်းပြောဆိုသည်။" **မရက ၃။** ညကျော - ညာဝမ်း။

၂။ ကသည်းမင်းသမီး ကြိုယူပုံအကျယ်ကို **လကဗဟ** ၁၂၅–၆ ရှု။

၃။ **မရက ၃။** ညကျော။ **အလမ** ဿီဝမ်း။ **မရသ** ချာဝမ်း။ **မှန်နန်း ၃။** ၃၉၃။

၄။ **လကဗဟ** ၁၂၆။ **မရက ၃။** ညာကျော။ "စကားဟောပြောတော်မူပြီးလျှင် ဦးချ၍ လျှောက်သည်။ အထက်ဆရာကြီး မဟာပရာဘူပြောသည့်စကားနှင့် ညီလှပေသည်။ အလုံးစုံမျိုးပင် အပြစ်ဆိုစရာမရှိပေ၊ လက်တော်ကို သနားတော်မူပါလျှောက်၍ လက်တော်ကို ထိပ်မှာတင်သည်။ ရှိသေစွာရှိခိုးပူဇော်ပြုသည်။ သားခူရာလက်ပကိုလည်း အပါးတော်တွင် စေသုံးတော်မူပါဆက်ခဲ့သည်။"

၅။ ဆယ်ရက်နေ၍–**လကဗဟ** ၁၂၆။

၆။ **မရက ၃။** ညာကျော။ **အလမ** ဿီဝမ်း။

၇။ **မရသ** ချာကျောတွင် တကောင်းမလည် ဆိုထားသော်လည်း တကောင်းမှာမြောက်ဖက်ကျလွန်းသည်။

၈။ ကျွဲတလိုင်း–**မရက** ၃။ ညာကျော။ **အလမ** ဿီကျော။ **မှန်နန်း** ၃။ ၃၉၃။ ကျွဲလင်းဇင်း–**မရသ** ချာကျော။

၅၀၀ ခန့်နှင့် တွေ့ကြရာတွင် ကွေ့တို့က ကသည်းများကို စတင်တိုက်ခိုက်သည်။ ကွေ့တို့အများပင် သေကျေပျက်စီး၍ ဆုတ်ပြေးကြရသည်။[၁] အဩချင်သခင့်သစ္စာကိုမစောင့်၊ သောင်းကျန်း ပုန်ကန်ရုံနှင့် အားမရပဲ ခရီးသွားများကိုပါ နှောင့်ယှက်တိုက်ခိုက်သောကွေ့တို့ကို ဂါရစ်နာဝါစ်သည် မကြေမနပ် နိုင်သည်နှင့် ကွေ့တို့ကို စဥ့်ကူးတိုင်အောင် လိုက်ထပ်တိုက်ခိုက်ရာ ကွေ့အများ သေကျေပျက်စီးကြ ပြန်သည်။[၂] ဂါရစ်နာဝါစ်သည် စဥ့်ကူးမှ ရောဝတီမြစ်အနောက်ဖက်သို့ကူးကာ တောင်ငူရာဇာ ရှိရာ စဥ့်ကိုင်တပ်သို့သွား၍ ကွေ့သူပုန်တို့ကို တိုက်ခိုက်လိုပါသေးကြောင်း အဝရွှေနန်းရှင်မှာ လျှောက် ထားပေးပါ ပြောဆိုသဖြင့် တောင်ငူရာဇာက သံတော်ဦးတင်ရသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ က ကွေ့သူပုန်တို့ကို တိုက်ခိုက်ခွင့် ပေးသည်သာမက ကသည်းတို့ စီးနင်းရန် မြင်းများလည်း ပေး စေသည်။[၃]

အေဒီ ၁၇၅၀ ဖေဖော်ဝါရီလ ၂၈ ရက်နေ့တွင်[၄] ဂါရစ်နာဝါစ် ခေါင်းဆောင်သော မဏိပူရ တပ်သည် စဥ့်ကိုင်မှကူး၍ မြစ်တိမ်သို့ရောက်သောအခါ စစ် ၃ ကြောင်းဖြန့်၍ချီသည်။

ကသည်းစော်ဘွားဟုံနှင့် ညီသားအမတ်ထမ်းစင်စီး ၂၀၊ မြင်း ၁၅၀၊ လေးကိုင် လှံကိုင်ရွှေနောက်ဝဲယာ ၁၅၀ စီ၊ အလံဖြူ ၂၀၊ သံမီး ၂၀၊ ကျီးခြေအမြောက် ၁၀၊ ရှေ့ကခင်းသည်၊ အလယ်ကြောင်းချီသည်။

ခူရာလက်ပနှင့်ထမ်းစင်စီးအမတ် ၁၀၊ မြင်း ၁၀၀၊ လေးကိုင် လှံကိုင် ၅၀၀၊ အလံဝါ ၁၀၊ သံမီး ၁၀၊ အမြောက် ၃ နှင့် လက်ဝဲကြောင်းချီသည်။

စန္ဒယော်မော်နီနှင့် ထမ်းစင်စီးအမတ် ၁၀၊ မြင်း ၁၀၀၊ လေးကိုင်လှံကိုင် ၅၀၀၊ အလံနီ ၁၀၊ သံမီး ၁၀၊ အမြောက် ၃ နှင့် လကျာကြောင်းချီသည်။

ကွေ့တို့ကလည်း ထွက်၍စစ်ပြိုင်မိလျှင် စော်ဘွားက သံမီး ၂၀ ကိုလွှတ်လျှင် အတပ်တပ်က သံမီးအမြောက်များကို လွှတ်သည်။ စန္ဒယော်မော်နီတပ် စွန်းစွန်း ထွက်၍ တိုက်သည်။ အတပ်တပ် လက်ဝဲလကျာဖိ၍ တိုက်ရာတွင် ကွေ့အများ သေသည်။[၅] ကသည်းတို့ကလည်း ထိခိုက်သည်။ မိုးချုပ်သောကြောင့် ကွေ့တပ်ကို မရ၊ ပြန်လှာရသည်။

ခူရာလက်ပသား ဖျဉ်ခေါ် စန္ဒယော်တို့ကိုလည်း လှံသင့်လေသည်။[၆] မတ်လ ၁ ရက်နေ့တွင်[၇]

၁။ မရသ ချားကျော။ မရသ ၃။ ညာကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၉၃။ အလမ ဿီ ကျော။

၂။ မှန်နန်း ၃။ ၃၉၃။

၃။ အလမ ဿီကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၉၃။ "သင်းတို့ကိုတိုက်၍ ရွှေနန်းရှင်ကို ဆက်မည်ဆို၍ စဥ့်ကိုင်တပ် တော်သို့ ပြန်လှာကြပြန်သည်။ တောင်ငူရာဇာကိုလည်း ညီသမီးတယောက်ကိုပေးသည်။ ကွေ့တလိုင်း တို့ကို တိုက်ခိုက်၍ ဆက်မည်ဆိုသောကြောင့် သင်းတို့ တကျွန်းတနိုင်ငံက ရန်သူတော်မဟုတ်၊ တောင်ငူ ရာဇာ စဥ့်ကိုင်ကနေ၍ အသာအယာသိမ်းသွင်းရမည် အမိန့်တော်ရှိ၍ စာပေပေးမှာ သိမ်းခေါ်သည့် အခိုက်ဖြစ်သည် ပြောဆိုသော်လည်း မနေ။" မရက ၃။ ညာကျော—ညိဝမ်း။

၄။ ၁၁၁၁ ခုနှစ် တန်ခူးလဆန်း ၅ ရက်နေ့။

၅။ ကွေ့တလိုင်း ၁၀၀ ကျော်သေ၍ ခေါင်းကိုစဥ့်ကိုင်တပ်သို့ပို့လာ၏။ အလမ ဿီကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၉၃။

၆။ မရက ၃။ ညိဝမ်း။

၇။ ၁၁၁၁ ခုနှစ် တန်ခူးလဆန်း ၆ ရက်နေ့။

ဂါရစ်နာဝါစ်ကိုယ်တိုင် ကွပ်ကဲ၍ ထမ်းစင်စီးအမတ်များနှင့် ကွေတပ်ကိုတိုက်ပြန်သည်။ ဤတိုက်ပွဲတွင် ကသည်းစစ်သည်တို့အသေအပျောက်များသည်သာမက တလိုတမေ့အရပ်တွင်လည်း ထမ်းစင်စီးကသည်းမင်းဆရာပုဏ္ဏား ၂ တို့ခေါင်းဖြတ်ခြင်းခံရသဖြင့် မဏိပူရမင်းသည် စစ်အတက်ရပ်ဆိုင်းလိုက်သည်။ ထိုညတွင် ကသည်းတပ်တွင်းသို့ ကွေတို့က တိတ်တဆိတ် ဝင်ရောက်၍ ကသည်း 'ယောကျာ်းကောင်း' ၃ ယောက်ကို သတ်ပြန်သည်။ ထို့ကြောင့် မတ်လ ၂ ရက်နေ့တွင်[၁] စန္ဒယော်မော်နီတပ်ကို နောက်အုပ်ခန့်ထားခဲ့၍ ဂါရစ်နာဝါစ်တို့ စဥ့်ကိုင်တပ်သို့ရောက်လာကြ ပြန်သည်။ ယင်းတွင် ဂါရစ်နာဝါစ်က မိမိတွင် ကွေတို့ကိုတိုက်ခိုက်နှိမ်နင်းပေးရန် လက်နက်ကိရိယာ အစုံအလင်မပါသေးသည်လည်းတကြောင်း၊ မြို့စောင့်ထားခဲ့သည့် သားတော်ဆနာဟန်သည် သစ္စာတော်ကို သွေဖည်၍ ထီးနန်းသိမ်းယူသည်ဟူသောကောလဟာလသတင်းကိုကြားသိရသည်လည်းတကြောင်း၊ ထိုအကြောင်းတို့ကြောင့် မဏိပူရနိုင်ငံသို့ ပြန်လိုပါသေးသည်။ သစ္စာဖောက်ဆနာဟန်အား ဆုံးမ၍ မြို့ပြနိုင်ငံကိုပြန်လည်သိမ်းယူပြီး နောက်မှလက်နက်ကိရိယာ အပြည့်အစုံယူခဲ့ပြီးလျှင် ကွေသောင်းကျန်းများကိုနှိမ်နင်းပေးပါမည်။ ယခုအခါသော် ကွေသူပုန်တို့ရှိနှင့်စေဦးဆိုရာ၌ တောင်ငူရာဇာက မဏိပူရမင်းအား ဆုလာဘ်များ ပေးကမ်း၍ မဏိပူရပြည်သို့ ပြန်သွားစေသည်။[၂] ဂါရစ်နာဝါစ် မဏိပူရသို့ပြန်သည့်အကြောင်းနှင့် စပ်လျဉ်း၍ ကျမ်းတစောင်၌ မြို့စောင့်သားတော် ဆနာဟန်က အက္ကပတ်ကျူးကျော်သူများကို တိုက်ထုတ်လိုက်ပြီးဖြစ်သည်ဟု စေရောက်သည်လည်း တကြောင်း၊ မိမိတို့က ကွေရန်ကိုနှိမ်နင်းပေးပါမည်ဆိုလျက်နှင့် တရုတ်သံအဖွဲ့ကဝင်၍ တိုက်ပေးမည် ဆိုသည်ကို မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိလက်ခံသဖြင့် စိတ်ခုသည်လည်းတကြောင်းတို့ကြောင့် ပြန်သည်ဆို၏။[၃]

ဂါရစ်နာဝါစ်သည် သားတော်ဆနာဟန်[၄] လုပ်ကြံ၍ အနိစ္စရောက်သည်ဟု ရာဇဝင်ကျမ်းများကဆိုကြသည်။ မည်သည့် ခုနှစ်သက္ကရာဇ်တွင် မည်သည့်အကြောင်းကြောင့် သတ်ဖြတ်ကြောင်းသာ အဆိုအမိန့်ကွဲလွဲကြသည်။ အချို့သောကျမ်းများ၌ ရတနာပူရသို့ သမီးကညာဆက်၍ အပြန်တွင် မြို့စောင့်သားတော်ဆနာဟန်လုပ်ကြံသဖြင့် ဂါရစ်နာဝါစ်ဆုံးရှုံးရသည်ဆို၏။

> ကသည်းမြို့မရောက်မီ ချင်းတွင်းမြစ် အရှေ့ဖက်ကျီန္နေအရပ်သို့ ရောက်လျှင် ကသည်းစော်ဘွားသားဖြစ်သော အိမ်ရှေ့ဆနာဟန်သည် ကသည်းမြို့တွင်ရှိသော အမှူးအမတ်တို့ကို သစ္စာပေးပြီးလျှင် အဖစော်ဘွားဟုံကို ကျီန္နေအရပ်တွင် လုပ်ကြံလေသည်။ ကသည်းစော်ဘွားသား မင်းရဲစည်သူနှင့်အမတ်စန္ဒယော်မော်နီတို့ကိုလည်း သတ်လေသည်။[၅]

၁။ တန်ခူးလဆန်း ၇ ရက်နေ့။ ၂။ အလမ ဃ ကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၉၃–၄။ မရသ ချားကျော။

၃။ "ကသည်းမြို့မှာလည်း အက္ကပတ်တို့ အယစ်အဝအသောက်အစား ပျော်ပါးမေ့လျော့သည်အခိုက်၊ ဆနာဟန်တိုက်၍ အက္ကပတ်တို့ ထွက်ပြေးသည့်အကြောင်းနှင့် စာရောက်လာသည်နှင့် ငါတို့ကတိုက်၍ ဆက်မည်လျှောက်ရင်းရှိသည်ကို တရုတ်တို့က အရှင်လိုလည်း အရှင်ဆက်မည်၊ အသေလိုလည်း အသေဆက်မည်ဆိုရလေသည်။ ငါတို့ပွဲကို သူပွဲပြုရလေသည်ဆို၍ တရုတ်တို့ရောက်လျှင်ပင် ပြန်သွားလေသည်။" မရက ၃။ ညားဝမ်း။

၄။ ယင်းကို အာဂျစ်ရှား (Ajit Shah) သို့မဟုတ် ကကီလလ်သဘ (Kakeelathaba) ဟူ၍လည်း ခေါ်သည်။ History of Manipur p. 41.

၅။ အလမ ဃ ကျော–ဃုဝမ်း။ လကဗဟ ၁၂၇ က အထက်ပါအဆိုကို ထောက်ခံသည့်ပြင် ဂါရစ်နာဝါစ် သာသနာရေးကြောင့် အသတ်ခံရသည်ဟူ၍လည်း ဖော်ပြသေးသည်။

အချို့ကျမ်းများကမူ ဂါရစ်နဝါဇ်နယ်ခြားသို့ ရောက်သောအခါ ဆနာဟန်က ပြင်းထန်စွာ ဖြစ်တင်ရှုံ့ချ၍ မဏိပူရနိုင်ငံတွင်းသို့ ဝင်ခွင့်မပေးသောကြောင့် မြန်မာပြည်သို့ ပြန်လာခဲ့ရသည်။ ထို့နောက် အဝပျက်ချိန်တွင် မဏိပူရသို့ပြန်ရာ၌ ဆနာဟန်၏လက်ချက်ဖြင့် အနိစ္စရောက်သည်ဆို၏။

> ယူးဝသို့ရောက်လျှင် မြို့စောင့်ထားခဲ့သည့်သားဆနာဟန်လည်း မြို့ကိုမင်းပြုနှင့်၏။ အဖရှိရာစေလာသည်ကား မြန်မာပြည်ကို အရယူမည်ဟု အလုံးအရင်း ဆင်မြင်း ဗိုလ်ပါ ၂၀၀၀၀ ကျော် ၃၀၀၀၀ နှင့်ချီသွားပြီးလျှင်၊ ငါ့နှမကိုလည်း မြန်မာမင်းကို ပေးလေသည်။ သူ့ကျွန်သောင်းကျန်းကိုလည်း ရဲမက်ဗိုလ်ပါ ယိုယွင်းအောင်တိုက်လံ လေသည်။ သူကို ရှိခိုးလေပြီးသောအဖကို ငါ၏မြို့သို့မဝင်ရပြီ။ မြန်မာကျွန်သာ ခံလေတော့။ ငါ၏ကျွန်တော်မျိုးစုမှာ သားမယားရှိရာ ငါသို့ဝင်ခဲ့ရမည်ဟု စေလိုက်သဖြင့်၊ ဟုံစော်ဘွားသား ခူရာလက်ပ အမတ်ကြီး စန္ဒယော်မော်နိတို့နှင့် မိန်းမယောကျ်ား ၅၀၀ ကျော်ကိုသာထားခဲ့၍ အမတ်မွေရင်း၊ မန္တာလီလူသူ ဆင်မြင်း ဆီးတားမနိုင် ကသည်းမြို့သို့ချည်း အကုန်အစင်ပြေးဝင်လေသောကြောင့် အတောင်ကျွတ်သော ငှက်ကဲ့သို့ဖြစ်၍ ကသည်းစော်ဘွား မြန်မာမင်းကို ချီပင့်၍ မင်းပြုမြဲ ပြုရအောင် ဆနာဟန်ကို ဖမ်းမည် အမတ်ကြီးစန္ဒယော်မော်နီနှင့်တိုင်ပင်၍ ကျန်ရစ်သည့်မိန်းမယောကျ်ား ၅၀၀ ကျော်နှင့် ပြန်ခဲ့၍ စဥ္စကိုင်သို့ရောက်လျှင် သမီး သီရိမမ္မလာဒေဝီကို တောင်ငူရာဇာအားပေး၍ အကြောင်းမျိုးကို ပြန်လျှောက်လျှင် ယခုပြည်ရွာနှောင့်ရှက်သေးသည်။ ပြည်ရွာငြိမ်ဝပ်မှ ဆနာဟန်ကို ဖမ်း၍ မင်းပြုမြဲပြုစိမ့်မည်ဟု ဓားနပ်ရိက္ခာလုံလောက်အောင်ပေး၍ ဗကိုင်းဖက်ကနေစေရ၏။ အဝပျက်ခါနီးပြည်ရွာစနောင့်စနင်းရှိ၍ ကသည်းပြည်သို့ပြန်သွားရာ ယူးဝ ရောက်လျှင် မင်းပြုနှင့်သည့် ဆနာဟန်ဖမ်းဆီးလုပ်ကြံလေ၍ အမတ်ကြီး စန္ဒယော်မော်နီနှင့်တကွ ဆုံးလေ၏။[၁]

ဂါရစ်နဝါဇ်ကို သားတော်ဆနာဟန် လုပ်ကြံသည်ကား မှန်ပေသည်။ အဘယ့်ကြောင့် လုပ်ကြံသည်ကိုကား မဏိပူရကျမ်းတစောင်၌ ဂါရစ်နဝါဇ်တွင် မိဖုရား ၂ ပါးရှိသည့်အနက် မိဖုရားခေါင်ကြီး၌ သျှမ်းရှား[၂] အမည်ရှိသော သားတော်တပါးသာ မီးရှူးသန့်စင်တော်မူသည်။ မိဖုရားငယ်တွင်မူ အာဂျစ်ရှား၊ နန်းရှား၊ တွန်းရှား၊ ဆာဘိုဆချီ၊ ဘာရတ်ရှားနှင့် သျှတြုဃ္ဃရှား[၃] အမည်ရှိသောသားတော် ၆ ပါးထွန်းကား၏။ တခါသော် မိဖုရားငယ်၏ တောင်းပန်ချက်အရ သားတော်ကြီး သျှမ်းရှားရှိလင့်ကစား သားတော်အာဂျစ်ရှားကို နန်းလျာထားခဲ့သည်။ ဂါရစ်နဝါဇ်မြန်မာနိုင်ငံသို့သွား၍ စစ်ပြေငြိမ်းရေးဆောင်ရွက်နေစဉ် ၎င်းသည် စိတ်ပြောင်းလဲ၍ မြန်မာနိုင်ငံသို့ အတူပါသည့်သားတော်ကြီး သျှမ်းရှားကိုပင် နန်းရံထားတော့မည်ဟူသော ကောလဟာလသတင်းသည် မဏိပူရ၌ ပျံ့နှံ့နေ၏။ ဤသတင်းများကို ကြားရသောအခါ မယ်တော်၏သွေးထိုးမှုကြောင့် အာဂျစ်

၁။ မရသ ချားကျော—ဂျဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၉၃—၄။ *History of Manipur* p. 41.

၂။ Shyam Shah ယင်းကို မြန်မာရာဇဝင်ကျမ်းများ၌ ခူရာလက်ပဟု ခေါ်သည်။

၃။ **Ajit Shah, Nun Shah, Tong Shah, Sarbosachee, Bharat Shah and Shatrughna Shah.**

ရှားသည် တိုလင်တွန်ဘာ[၁] အမည်ရှိအမတ်တဦးခေါင်းဆောင်သောတပ်တတပ်ကို မြန်မာနိုင်ငံတွင်းသို့ စေလွှတ်လိုက်သည်။ တိုလင်တွန်ဘာသည် ဂါရစ်နာဝါစ်အား မဏိပူရသို့ပြန်လာရန် တောင်းပန် တိုးလျှိုးရာ ဂါရစ်နာဝါစ်သဘောတူ၍ ယင်းနှင့်အတူလိုက်ခဲ့သည်။ ထိုအခါ ဂါရစ်နာဝါစ်အဖွဲ့တွင် သျှမ်းရှား၊ ဗိဿနိုးဝါဒတရားဟောဆရာ သျှန္တီဒါသ[၂] နှင့် နောက်ပါ ၁၇ ဦးတို့ ပါဝင်ကြသည်။ လမ်း ခရီးတွင် တိုလင်တွန်ဘာက ၎င်းတို့အားရက်စက်စွာ လုပ်ကြံစေသည်ဟုဆိုထား၏။[၃] ယင်းအထောက် အထားအရ ထီးနန်းကိုရလို၍ ခမည်းတော်ကိုလုပ်ကြံသည်ဟု ကောက်ချက်ချရပေလိမ့်မည်။ သို့သော် **လောကဗျူဟာ** ၌

> စော်ဘွား သားအကြီးတယောက်မှာမူကား၊ အဝင်အပါ အမှုးအမတ်တို့နှင့် စော်ဘွားကဲ့သို့မကျင့်၊ ကသည်းဘာသာဝတ်မြဲအတိုင်း ဝတ်စားသည်။[၄]

ဟူ၍၎င်း

> သက္ကရာဇ် ၁၁၁၀ တွင် မဏိပူရမင်းသည် ကသည်းပြည်သို့သွား၍ မြို့သို့မရောက်ခင် သားအကြီးသည်ဆီးကြို၍မဏိပူရမင်းနှင့်အတူပါသည့်အမတ်၊ပုဏ္ဏားဝတ်၊ ပုဏ္ဏားစား စားချင်သသူ တို့ကိုဖျောက်၍ သားအကြီးသည် ကသည်း မျည်းတဲကိုစော်ဘွားပြု၍ အုပ်ချုပ်သည်။[၅]

ဟူ၍၎င်း ဖော်ပြထားသဖြင့် ရိုးရာဓလေ့ထုံးစံကို မစွန့်လွှတ်သော အာဂျစ်ရှားသည် အခွင့်ကောင်း ယူကာ ရိုးရာကိုပယ်၍ အယူဝါဒသစ်ကို အထူးအားပေးသော ခမည်းတော်နှင့် စိတ်တူသူများကို ရှင်းလင်းလိုက်ခြင်းဖြစ်သည်ဟု ကောက်ချက်ချနိုင်သည်။

အထက်ပါအဆိုအမိန့်များကို စိစစ်လျှင် အောက်ပါဇာတ်ကြောင်းသည် ဖြစ်ရပ်နှင့် အနီးစပ် ဆုံးဟုယူဆရသည်။ အေဒီ ၁၇၅၀ ခုနှစ်တွင် ရတနာပူရမှ သမီးကညာဆက်သ၍ ပြန်လာသော ခမည်းတော်ကိုမြန်မာခေါ် ဆနာဟန်၊ ကသည်းခေါ် အာဂျစ်ရှားသည် ပြည်သူတို့၏ မျိုးချစ်စိတ်ကို လှုံ့ဆော်စေသော အသုံးအနှုန်းများနှင့်အရှက်ခွဲပြီးလျှင် တိုင်းသိ ပြည်သိ ပြည်ရွာမှ နှင်ထုတ်လိုက် သည်။ ထို့နောက် အေဒီ ၁၇၅၂ တွင် မိမိ၏ ထီးသက်နန်းသက်တည်တန့်ရေးကို ရှေးရှု၍သာသနာရေး ကိုအကြောင်းပြကာ မဏိပူရပြည်သို့ပြန်လာသော ခမည်းတော်ကို တိတ်တဆိတ် လုပ်ကြံစေခြင်း ဖြစ်သည်ဟု ယူသော်ရကောင်း၏။

ဤနေရာတွင် မဏိပူရနန်းတွင်းရေးအရှုပ်အထွေးကို မဏိပူရရာဇဝင်တစောင်မှ အနည်းငယ် တင်ပြလိုပါသေးသည်။ အာဂျစ်ရှားသည်ခမည်းတော်ဂါရစ်နာဝါစ်ကို တိုင်းပြည်မှ နှင်ထုတ်၍မင်းပြုမြဲ ပြုလုပ်ခဲ့သည်။ ပြည်သူပြည်သားတို့ကလည်း ၎င်းကိုလိုလားကြသည်။ အာဂျစ်ရှားစိုးစံနေစဉ် ညီတော် ဘာရတ်ရှားသည် အခွင့်သာလျှင် ထီးနန်းလုယူရန်လူသူစုရုံးလျက်ရှိ၏။ အာဂျစ်ရှားနန်းစံ ၅ နှစ် မြောက်သော် ၎င်းသည်ခမည်းတော်နှင့်နောင်တော်တို့ကိုလုပ်ကြံမှုတွင် ကြံရာပါဖြစ်ကြောင်းတိုင်းသူ ပြည်သားတို့ သိရှိသွားကြသည်။ ထိုအခါ ကြည်ညိုလေးစားမှု ပျက်ကွက်လာ၏။ အခွင့်ကောင်း စောင့်နေသော ညီတော်ဘာရတ်ရှားသည် နောင်တော်အာဂျစ်ရှားအား ထီးနန်းကို အသာတကြည်

၁။ Tolentomba.
၂။ Santidas.
၃။ *History of Manipur* p. 41.
၄။ လကဗဟ ၁၂၂။
၅။ လကဗဟ ၁၂၇။

စွန့်လွှတ်၍တိုင်းပြည်မှထွက်ခွါရန်တောင်းဆိုသည်။ အာဂျစ်ရှားလည်း မသက်မသာနှင့်ပင်ထီးနန်းကို စွန့်လွှတ်လိုက်ရသည်။ ဤသို့ ဘာရတ်ရှားပြုမူသည်ကို ပြည်သူတို့က ထောက်ခံ၍ ထီးနန်းကိုနှင်းအပ်ကြသည်။ နှစ်နှစ်မျှစိုးစံပြီး ဘာရတ်ရှားကံတော်ကုန်လေ၏။[၁] ထို့နောက်မဏိပူရ၌ တနှစ်ခွဲခန့်ထီးနန်းအဆက်အခံမရှိလစ်လပ်နေသဖြင့် နယ်စားပယ်စားတို့ကတညီတညွတ်တည်းဂါရစ်နာဝါစ်၏သားတော်ကြီးသျှမ်းရှား၏ သားကြီးဂေါ်ရသျှ[၂] ကို အေဒီ ၁၇၅၇ ခုနှစ်ခန့်တွင် နန်းတင်ကြရာ ဂေါ်ရသျှမှာခြေမစွမ်းသဖြင့် ညီတော်ဂျေဆင်[၃] ကို မင်းပြိုင်ပြုလုပ်စေရသည်။[၄] **ကုန်းဘောင်ဆက်**တွင်မူဘာရတ်ရှားကို ခူရာလက်ပခေါ်၍ ခူရာလက်ပနောက် ဇင်းကွဲတာပံအမည်ရှိ မင်းတပါးနန်းစံကြောင်းဆိုသည်။

> ဇင်းကွဲတာပံကို အမတ်မန္တလီတို့နန်းမှချ၍၊ ခူရာလက်ပ [၅] သားဂေါ်ရသျှကိုနန်းတင်ပြန်၍ ဇင်းကွဲတာပံရှုံးမိသမျှ အခြွေအရံမှူးမတ်စုံရာတို့နှင့် ခြေရင်းတော်သို့

ဝင်ရောက်လာသည်။[၆] ရတနာသိင်္ဃသို့ ဇင်းကွဲတာပံရောက်လာချိန်တွင် အလောင်းမင်းတရားကြီးသည် ဟံသာဝတီကိုအပြီးတိုင်သိမ်းပိုက်ပြီးဖြစ်၍ မြန်မာနိုင်ငံအလုံးကို စိုးမိုးအုပ်ချုပ်မင်းလုပ်နေချိန်ဖြစ်သည်။ ဘုန်းတန်ခိုးကြီးသော မြန်မာမင်းတို့သည် အိမ်နီးချင်းနိုင်ငံများဖြစ်သည့်မဏိပူရ၊ အာသံ ဇင်းမယ်၊ ယိုးဒယား၊ လင်းဇင်းစသည်တို့ကို အကြောင်းရှာ၍ ချီတက်တိုက်ခိုက်လက်အောက်ခံပြုလုပ်လေ့ရှိသည်။ အလောင်းမင်းတရားကြီးလည်း ထိုအစဉ်အလာအတိုင်း နိုင်ငံခြားသို့ အာဏာစက်ဖြန့်အံ့ဆဲဆဲတွင် ဇင်းကွဲတာပံ ခိုဝင်အကူအညီတောင်းခံလာခြင်းဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့် ဇင်းကွဲတာပံကိုအကြောင်းပြု၍ အလောင်းမင်းတရားကြီးသည် အေဒီ ၁၇၅၈ ခုနှစ်တွင် မဏိပူရသို့ချီတက်တိုက်ခိုက် သိမ်းပိုက်လိုက်သည်။ ယင်းသည်ကို နောင်တွင်မှအကျယ်တင်ပြပါမည်။

ဤအခန်းတွင် ပါရှိသည့် မဏိပူရကသည်း အရေးကိုအကျဉ်းရုံး၍ ပြန်လည်ဆိုရသော် ဂါရန်နာဝါစ်၏ စွမ်းပကားကြောင့် မဏိပူရနိုင်ငံသည် တိုင်းကြပ်ပြည်ကြပ်ဘဝမှ တိုးတက်ကြီးပွါးအင်အားတောင့်တင်းလာ၍ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိလက်ထက် တန်ခိုးမှေးမှိန်နေသော အဝနိုင်ငံကိုအကြိမ်ကြိမ်ရန်မူခဲ့သည်။ဤသို့ထပ်ပန်တလဲဝင်ရောက်ကျူးကျော်ခြင်းသည် မြန်မာနိုင်ငံကို အစဉ်နိုင်ငံတော်ပြုလုပ်လိုသောကြောင့်မဟုတ်ပဲ သုံ့ပန်းလူသူ ရတနာရွှေငွေပစ္စည်းဥစ္စာရယူလိုသောကြောင့်သာဖြစ်သည်။ ထို့ပြင် ဟိန္ဒူအယူဝါဒကိုလက်ခံကာစ ကသည်းတို့သည် စကိုင်းမြစ်ဆိပ်တွင် ဧရာဝတီမြစ်ရေကိုသောက်ချိုးပါက ဘေးရန်အပေါင်းကင်းငြိမ်းသည်ဟု ယုံကြည်ကြသောကြောင့်ဖြစ်သည်။ ဤအကြောင်းနှစ်ရပ်ကြောင့် မဏိပူရကသည်းတို့သည် မြန်မာပြည်ကို အကြိမ်ကြိမ်ထိပါးခဲ့ကြသည်။ ထိုအခါက ကသည်းမြန်မာနယ်ခြားမှာ မြန်မာခေါ်ချင်းတွင်းမြစ် ကသည်းခေါ်နန်ဃီးမြစ်ဖြစ်သည်။

တနင်္ဂနွေမင်းလက်ထက် အေဒီ ၁၇၂၃ ခုနှစ်တွင် မြန်မာနိုင်ငံတွင်းသို့ ကျူးကျော်ဝင်ရောက်ခဲ့သော ကသည်းတို့သည် နှစ်ရှည်လများမနှောင့်မရှက်ပဲနေရာမှ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ လက်ထက်

၁။ "ခူရာလက်ပကို ဆနာဟံညီ–ဇင်းကွဲတာပံသတ်လေသည်။ " ကဘာဆ ၁။ ၂၉၈။

၂။ Gaur Shah.

၃။ Jai Singh (a) Chitunga Komba (a) Bhagya Chandra Karta.

၄။ *History of Manipur* p.49.

၅။ ဂါရစ်နာဝါစ်၏ သားတော်ကြီးသျှမ်းရှားကိုဆိုလိုသည်။

၆။ ကဘာဆ ၁။ ၂၉၈။

အေဒီ ၁၇၃၆ တွင်တဖန်ထိပါးလာပြန်သည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ကသည်းရန်ကို တွန်းလှန်စိမ့်သောငှါ မင်းရဲသီဟအား တပ် ၁၀ တပ်နှင့်ချီတက်စေရာ ကသည်းတို့နှင့်တွေ့ဆုံတိုက်ခိုက်သည်တွင် မင်းရဲသီဟတပ်များအရေးနိမ့်၍ မင်းရဲသီဟလည်း တိုက်ပွဲတွင် ကျဆုံးသည်။ ကသည်းတို့လည်း မြေတူးမြို့ကျေးလက်တိုင်ပေါက်ရောက်၍ သုံ့ပန်းလူသူအများဖမ်းဆီးယူငင်လျက် မိမိတို့ပြည်ရွာသို့ ပြန်သွားကြသည်။ ထိုသို့ကသည်းတို့ချီတက်တိုက်ခိုက်သဖြင့် ချင်းတွင်းမြစ်ညာတလျှောက်ရှိသည့် တိန်ငြင်း၊ သောင်သွပ်၊ စန္ဒားစသည့် မြို့ပြကျေးရွာတို့မငြိမ်မဝပ်ဖြစ်ကြရလေသည်။ ကသည်းကျူးကျော်ဝင်ရောက်သည့် အေဒီ ၁၇၃၆ တွင်ပင် စကိုင်းရှင်ဖြူဘုရားကွယ်ပျောက်သဖြင့် ကသည်းတို့ ခိုးယူသည်ဟု စစ်ချက်ရသောကြောင့် ထိုအရေးနှင့်စပ်လျဉ်း၍ စကိုင်းပုဏ္ဏားအချို့၊ မင်းသားငလှ၊ သဃ်ရာဇာစသည်တို့ကို ကွပ်မျက်တော်မူသည်။ ကသည်းတို့ ရှင်ဖြူဘုရားကို ခိုးယူခြင်းသည် မိမိတို့၏အစွမ်းသတ္တိကိုပြလိုသည်လည်းတကြောင်း၊ မြန်မာတို့စိတ်ဝမ်းငယ်စေရန်အတွက်တကြောင်း ဗဟိုအစိုးရကိုအထင်ဇသေးစေရန်ရည်ရွယ်၍တကြောင်း ဖြစ်တန်ရာသည်။ မည်သို့ပင်ဖြစ်စေ ထိုပြုမူခြင်းသည် ကသည်းတို့၏ စိတ်ဓာတ်စစ်ဆင်ရေးဟု ဆိုလျှင်ရနိုင်သည်။

ကသည်းတို့ အေဒီ ၁၇၃၇ တွင် ချီတက်လာပြန်ရာ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ရဟိုင်းမြင်းမှူးနှင့် ပုန်းတကားစားတို့ကို စစ်သည် အနည်းငယ်နှင့် တွန်းလှန်စေရာ ဒီပဲယင်းမြို့သို့ရောက်လျှင် ဗိုလ်မှူးနှစ်ဦး သဘောကွဲလွဲ၍ တသီးတခြားစီ ချီတက်ရာ ကသည်းတို့က ထိုတပ်များကို အလွယ်တကူနှင့်ပင် ဖြိုခွင်းနိုင်ခဲ့လေသည်။ ဤတိုက်ပွဲတွင် မြန်မာတို့ ရှုံးနိမ့်ရသည်မှာ အင်အားနည်းသည်လည်းတကြောင်း၊ စိတ်ဝမ်းကွဲပြားသဖြင့်လည်းတကြောင်း၊ ရန်သူ့အရည်အခြင်းကိုအထင်သေးသည်လည်းတကြောင်းတို့ကြောင့်ဖြစ်တန်ရာသည်။ထိုတပ်များအရေးနိမ့်ခဲ့သဖြင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ယင်းတို့ထက် ပိုမိုအင်အားတောင့်တင်းသော တပ်များကို မင်းရဲသီဟအား အုပ်ကွပ်၍ ချီတက်စေပြန်သည်။ ထိုတပ်တို့သည် ကသည်းတို့နှင့် အကြိမ်ကြိမ် တိုက်ပွဲဝင်ခဲ့ကြ၍ အဆုံးတွင် ဗိုလ်မှူးများတိုက်ပွဲတွင် ကျဆုံးသဖြင့် ပျက်ပြားခဲ့လေသည်။ ထိုအခါ ကသည်းတို့သည် ဒီပဲယင်းမြို့တိုင်အောင် ပေါက်ရောက်နိုင်ခဲ့သည်။

အေဒီ ၁၇၃၈ ခုနှစ်တွင် ကသည်းတို့ အလုံးအရင်းနှင့် ချီတက်လာပြန်ရာ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဖထွေးတော် ယင်းခဲစား မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို အချုပ်ခန့်၍ တပ်အများနှင့် ဒီပဲယင်းကြောင်း ချီတက်တွန်းလှန်စေသည်။ မင်းရဲကျော်ခေါင်တပ်များ ကသည်းတပ်များနှင့် အော်ပန်လက်တွင် တွေ့ဆုံတိုက်ခိုက်ရာ၌ အောင်မြင်ခဲ့သော်လည်း သံချောင်းဝတွင် ယှဉ်ပြိုင်ကြရာ၌ ရဲမက်တော်များ ကစဉ့်ကလျား ပျက်ပြားလေသဖြင့် မင်းရဲကျော်ခေါင် ဒီပဲယင်းမြို့အရောက် ဆုတ်ခွါခဲ့ရသည်။ အေဒီ ၁၇၃၉ မိုးရာသီကုန်ဆုံးသည်အထိ ကုက္ကိုစုတွင် တပ်စွဲ၍နေခဲ့ရသည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် အေဒီ ၁၇၃၉ တွင် ကသည်းတို့ ချီတက်လာသည့်အခါ ခုခံတွန်းလှန်စိမ့်သောငှာ တပ်တော်များကို ဒီပဲယင်း မြေဗူးနှင့် မင်းခင်းမြို့များတွင် စွဲရပ် နေစေသည်။ မင်းရဲကျော်ခေါင်သည် ကသည်းတို့နှင့် သစ်ရာပင်တွင် တိုက်ခိုက်ရာဝယ် အင်အားမမျှသဖြင့်ဆုတ်ခွာခဲ့ရသည်။ ကသည်းတို့လည်း မြေတူး ဒီပဲယင်းမြို့များကို ရှောင်ကွင်း၍ မုဆိုးဖိုဟန်လင်းကြောင်း စကိုင်းရောက် ချီတက်လေရာ မင်းရဲကျော်ခေါင်လည်း စကိုင်းမြို့သို့ ၎င်းတို့နှင့် အပြိုင်အဆိုင် ချီတက်လေ၏။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိလည်း စကိုင်းသို့ ချီလာသည့် မဏိပူရတို့ကို ဆီးဆို့ရန် ရာဇ

မဏိစူဠာ ကောင်းမှုတော်ကို ဝန်းရံကာ တပ်တန်းထိုး၍ လက်နက်ကိုင်အများ ချထားစောင့်နေစေသည်။ ကောင်းမှုတော် အနီးတဝိုက်တွင် ကသည်းတပ်များနှင့် ရဲမက်တော်တို့ အကြိမ်ကြိမ် စစ်ပြိုင်ကြရာ အဆုံးစွန်၌ ကောင်းမှုတော်တပ် ပျက်ပြား၍ မင်းရဲကျော်ခေါင်ကျွန်းဦးသို့ ဆုတ်ခွာခဲ့ရသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိလည်း မင်းရဲကျော်ခေါင်နှင့် ဗိုလ်မှူးတို့ကို လွန်စွာ အမျက်တော်ရှိသော်လည်း အကြောင်းစုံ သိရှိရသောအခါ အမျက်တော်ပြေသည်။ ကောင်းမှုတော်တပ်ပျက်ပြားလျှင် ကသည်းတပ်များ စကိုင်းမြစ်ဆိပ်တိုင် ပေါက်ရောက် ဖျက်ဆီးမီးတိုက်ကြသည်။ အဝမှလည်း ကသည်းတို့ ကူးမလာနိုင်အောင် ကာကွယ်ရေးအစီအစဉ်များ ပြုလုပ်ရာ ကသည်းတို့မြစ်ကို ကူးရန် လှေဖောင်များ မရှိသည်ကြောင့်၎င်း၊ အဝလှေတပ်ကို ယှဉ်ပြိုင်ရန် မလွယ်ကူသည်ကြောင့်၎င်း ကသည်းတပ်များ မိမိတို့ပြည်ရွာသို့ ပြန်သွားကြလေသည်။ ထိုနှစ် ကသည်းတို့ စကိုင်းတိုင် ပေါက်ရောက်ရခြင်းမှာ အက္ကပတ်မှ ရောက်လာသော ဟိန္ဒူသာသနာပြု မဟာပရဘူက စကိုင်းတွင် ဧရာဝတီမြစ်ရေကို သောက်ချိုးလျှင် ဘေးအန္တရာယ် ကင်းလိမ့်မည်ဟု ဟောပြော ခြင်းကို လက်ခံသောကြောင့် ဖြစ်သည်။

ကသည်းတို့ စကိုင်းတိုင် ပေါက်ရောက်လာသည်ကို တုန်လှုပ်ချောက်ချားသော မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် နေပြည်တော် အဝမြို့၏ လုံခြုံရေးအတွက် စိတ်မအေး ဖြစ်ရလေရာ ကာကွယ်ရေး အစီအစဉ်များ ပြုလုပ်တော်မူ၏။ အဝမြို့ပြင်ရှိ ရပ်စု ကွက်စုနှင့် ဘုရားပုထိုး ကျောင်းကန်များကို ပတ်ဝိုက်၍ သစ်တပ်ကြီးတည်စေသည်။ ထို့အပြင် စစ်ကြောင်းကျသည့် မြို့ကြီးများတွင်လည်း မြို့ဝန် စစ်ကဲနားခံမြို့စာရေးများ ခန့်ထားစောင့်နေစေရသည်။

အေဒီ ၁၇၄၀ တွင် ကသည်းတို့ အက္ကပတ်စစ်ကူများနှင့် မြေတူးကြောင်း ချီလာမည် သတင်းရသဖြင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို ဗိုလ်ချုပ်ခန့်၍ စစ် ၃ ကြောင်းချီတက်လုပ်ကြံစေသည်။ ဂါရစ်နဝါဇ်နှင့် မင်းရဲကျော်ခေါင်တို့ နှစ်တပ်လုံး မြေတူးမြို့ အနီးတွင် တပ်စွဲရပ်နေကြသည်။ ဂါရစ်နဝါဇ်က မင်းရဲကျော်ခေါင်တပ်မကို တိုက်လာရာတွင် အထိအခိုက်နာကျင်၍ ဆုတ်ခွာရသည်။ နောက် မင်းရဲကျော်ခေါင် ရဲမက်များ ကသည်းတပ်ရင်းတိုင် သွားရောက်စစ်ရေးမြှူရာတွင် ကသည်းတို့ အလိုက်မှားမိသဖြင့် အကြိမ်ကြိမ် ဆုံးပါးခဲ့ရသည်။ နောက် ရိက္ခာပြတ်လပ်သည့် ပြဿနာကိုလည်း ကသည်းတို့ ကြုံတွေ့ခဲ့ရ၏။ အက္ကပတ်စစ်ကူတို့ စစ်ရုပ်သိမ်းပြီး မိမိတို့၏တိုင်းပြည်သို့ ပြန်သွားကြသည့်အခါ ဂါရစ်နဝါဇ်သည် စစ်ရပ်စဲရေး စကားကမ်းလှမ်းသည်။ ထိုအခါ မင်းရဲကျော်ခေါင်က မိတ်သဟာဖြစ်လိုလျှင် ရှေးထုံးစံအတိုင်း သမီးကညာ ဆက်သမှ အရေးပြေလည်မည့် အကြောင်း စာပြန်လိုက်သည်။ ဤအရေးတွင် မိမိ၏ ရဲမက်တော်များ အောင်ပွဲရသဖြင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဝမ်းသာအားရစွာ ဗိုလ်မှူးများကို ချီးမြှင့်တော်မူသည်။ မြန်မာတို့ ဤစစ်ပွဲတွင် အောင်ပန်း ဆွတ်ခူးရသည်မှာ ရန်သူကို ယခင်ကကဲ့သို့ အထင်မသေးပဲ လေးလေးစားစား သဘောထားသောကြောင့် ဖြစ်သည်။

အေဒီ ၁၇၄၁ တွင် ဂါရစ်နဝါဇ်သည် စစ်သူကြီး စန္ဒယော်မော်နီ ခေါင်းဆောင်သော သံအဖွဲ့တဖွဲ့ကို အဝသို့ စေလွှတ်ခဲ့သည်။ နောက်နှစ်တွင်လည်း ကသည်းသံအဖွဲ့တဖွဲ့ အဝသို့ ရောက်လာပြန်သည်။ ၎င်းတို့က မင်းဆရာပုဏ္ဏား မဟာ ပရဘူအား အဝသို့ လာ၍ မဟာဓမ္မရာဇာ

ဓိပတိနှင့် မှူးမတ်များကို တရားဟောပြောခွင့်ပြုရန် လိုလားကြသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကလည်း မဟာပရဘူကို အဝသို့လာခွင့်ပြုလိုက်သည်။ ထိုခွင့်ပြုချက်အရ မဟာပရဘူနှင့် ဂါရစ်နာဝါစ်၏သားတော် ခူရာလက်ပတို့သည် အေဒီ ၁၇၄၃ ခုနှစ်တွင် အဝသို့ ရောက်လာကြသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိက ၎င်းတို့နှင့် အကြိမ်ကြိမ်တွေ့ဆုံ၍ အသင့်အတင့်ပြောဆိုသည်။ သို့သော် မဟာပရဘူ ဝမ်းပျက်နာနှင့် အနိစ္စရောက်လျှင် ခူရာလက်ပလည်း ကသည်းပြည်သို့ ပြန်သွားလေ၏။ နောက်နှစ်တွင် မဟာပရဘူအရာကို ဆက်ခံ၍ မဟာပရဘူဘွဲ့ကိုပင်ယူသော သာသနာပြုဆရာ အဝသို့လာပြန်သည်။ ယင်းမဟာပရဘူနှင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိတို့ ဆက်ဆံရေး ပြေလည်ကြသဖြင့် ဂါရစ်နာဝါစ်ထံ သမီးကညာ ဆက်သရန် မဟာပရဘူက အကြိမ်ကြိမ်မှာကြားသည်။ ဂါရစ်နာဝါစ်သည် သမီးတော်ကို မဆက်သလိုသော်လည်း မိတ်မပျက်စေရန် ၁၇၄၅ တွင် သံအဖွဲ့တဖွဲ့ကို သမီးတော် ငယ်ရွယ်သေးသဖြင့် အရွယ်ရောက်မှပင် ဆက်သမည်ဖြစ်ကြောင်းပြောဆိုရန် စေလွှတ်လိုက်သည်။ ထိုသံတို့အပြန်တွင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိလည်း ရန္တကျော်ထင်ကို သံဖက်ခန့်၍ ထည့်လိုက်သည်။ ရန္တကျော်ထင်တို့ အဖွဲ့က ဂါရစ်နာဝါစ်ကို သမီးတော် ငယ်လင့်ကစား ဆက်သလျှင် ဖြစ်နိုင်ကြောင်း ပြောဆိုသဖြင့် ဂါရစ်နာဝါစ်က သမီးတော်ကို ကိုယ်တိုင်ပို့ဆက်လှာမည်ဆို၍ ပြန်စေ၏။ ကသည်း သံဖက်များလည်း ထည့်လိုက်သည်။ အေဒီ ၁၇၄၇ တွင် မဏိပူရမှ သံအစေအပါး မရှိသဖြင့် အေဒီ ၁၇၄၈ တွင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိက စကိုင်းပုဏ္ဏားတို့နှင့် မိတ်ဖြစ်ရေး စာစေလိုက်သည်။ ထိုသူတို့သည် အက္ကပတ် ကျူးကျော်မှုကြောင့် ကသည်းပြည် မငြိမ်မဝပ် ဖြစ်နေသဖြင့် တက်စိန်ကပင် ပြန်လာခဲ့ရသည်။

အေဒီ ၁၇၄၉ တွင် ဂါရစ်နာဝါစ်သည် အရေးသာလျှင်လည်း စစ်ပြုမည်၊ မသာလျှင်လည်း သမီးကညာ ဆက်သမည်ဟု အဝသို့ချီခဲ့ပြန်သည်။ ရက်အနည်းငယ်ဆိုင်းငံ့၍ အခြေအနေ မကောင်းလျှင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကို သမီးတော်ဆက်သသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာ ဓိပတိကလည်း ကသည်းဘုရင်ကို များစွာပူစုတော်မူ၏။ ကသည်းဘုရင် မြေတူးကြောင်း မဏိပူရသို့ အပြန်တွင် ကွေ့သောင်းကျန်းများနှင့် အကြိမ်ကြိမ် တိုက်ခိုက်ရသေးသည်။ မြန်မာနယ်စပ်သို့ ရောက်သောအခါ မဏိပူရတွင် မှီစောင့်ထားခဲ့သော သားတော် ဆနာဟန်က ထီးနန်းကို လုယူနှင့်ပြီး မဏိပူရပြည်တွင်းသို့ ဝင်ခွင့်မပြုသဖြင့် မြန်မာပြည်တွင်းသို့ ပြန်လာခဲ့ပြီး စကိုင်းအနီးတွင် နေထိုင်ရသည်။ အေဒီ ၁၇၅၂ အဝပျက်ခါနီး မဏိပူရသို့ အပြန်တွင် ဆနာဟန်လုပ်ကြံ၍ ဂါရစ်နာဝါစ် သေလေသည်။ ဂါရစ်နာဝါစ် အနိစ္စရောက်ပြီးနောက် မဏိပူရတွင် မင်းပြောင်းမင်းလဲ မကြာခဏ ပေါ်ပေါက်ခဲ့၍ နန်းကျမင်းတပါးဖြစ်သည့် ဇင်းကဲ့တာပံက အလောင်းမင်းတရားကြီးထံ အေဒီ ၁၇၅၈ ခန့်တွင် ခိုလှုံခဲ့သည်။ နောက်အခန်းတွင် ဟံသာဝတီ အရေးအခင်းများကို တင်ပြပါမည်။

အခန်း - ၃

ဟံသာဝတီအရေး (ပထမပိုင်း)

ညောင်ရမ်းခေတ် အဝနိုင်ငံတော်ကို ပျက်စီးစေခဲ့သည့် အကြောင်းရင်းများအနက် မဏိပူရ ကသည်းအရေးကို တင်ပြခဲ့ပြီးဖြစ်၍ ဤအခန်းတွင် ဟံသာဝတီအရေးအခင်းများကို ဆက်လက်တင်ပြပါမည်။ ကသည်းအရေးကို အခွင့်ကောင်း ယူကာ ဟံသာဝတီမြို့ဝန် သောအောင်သည် ဟံသာဝတီမှ ပုန်ကန်သောင်းကျန်းခဲ့၏။ ရက်စက်ကြမ်းကြုတ်သော သောအောင်သည် ကြံရာပါတို့၏လက်ချက်ဖြင့် ဆုံးရှုံးပြီးနောက် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဖောင်ကောမြင်းမှူး မင်းရဲအောင်နိုင်ကို ဟံသာဝတီမြို့ဝန် ခန့်ထားလေသည်။ မင်းရဲအောင်နိုင်၏ နှိပ်စက် ညှင်းပန်းခြင်းကြောင့် ဟံသာဝတီအမှုထမ်းကြီး တစုတို့သည် မခံမရပ်နိုင်ဖြစ်ကာ မင်းရဲအောင်နိုင်ကို လုပ်ကြံ၍ ပုန်ကန်ခြားနားကြပြန်သည်။ ထို့နောက် ၎င်းတို့သည် ဟံသာဝတီ၌ မင်းပြုမည့်သူကို ရှာဖွေကြရာတွင် ကွေ့မင်းသာလုကိုတွေ့၍ သမိန်ထောအမည်နှင့် ဟံသာဝတီမြို့၌ ဘုရင်တင်မြှောက်ကြကာ သီးခြားနိုင်ငံထူထောင်ကြသည်။ ယင်းသည်မှစ၍ နှစ်စဉ်လိုပင် သမိန်ထော နန်းသက်တလျှောက်၌ ဟံသာဝတီနှင့် အဝနိုင်ငံတို့သည် စစ်ဖြစ်ခဲ့ကြ၏။ ကနဦးတွင် အဝမှ ဟံသာဝတီနယ်တွင်းသို့ တိုက်စစ်ဆင်နိုင်ခဲ့သော်လည်း နောက်ပိုင်းတွင်မူ ဟံသာဝတီတပ်များသည် အဝအနီးတဝိုက်သို့ပင် ပေါက်ရောက်နိုင်ခဲ့ကြသည်။

အေဒီ ၁၇၄၀–ခုနှစ်တွင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ရေး ထားဝယ် မုတ္တမ သန်လျင် ဟံသာဝတီ ပြည် တောင်ငူ မင်းတုန်း တိုင်တား ကျိုင်းသေည် ကျိုင်းတုံ ကျိုင်းရုံး ကောင်းစင် ကောင်းတုံ စသည့် ရေလမ်းကုန်းလမ်းပေါ်တွင် တည်ရှိသည့် အဝေးမြို့ကြီးများတွင် ဆွေတော် မျိုးတော်များနှင့် ယုံမှတ်တော်မူသသူတို့ကို ရှေးမင်းများအဆက်ဆက်ကဲ့သို့ မြို့ဝန် စစ်ကဲ နားခံ မြို့စာရေးများ မြို့စောင့်ခန့်ထား၍ အုပ်ချုပ်စီရင်စေသည်။ ထိုသို့ခန့်ထားခြင်းသည် အရေး အကြောင်းပေါ်ထွက်သောအခါ လက်နက်ကိုင် မင်းမှုခန့်လွှယ် ရလွယ်၍ တိုင်းရေး ပြည်ရေး ရာဇဝတ်တော်ရေး လုံခြုံစေရန်အတွက် ဖြစ်သည်။[၁]

ဗဟိုမှ အုပ်ချုပ်ရေး ယိမ်းယိုင်လျှင် ပုန်ကန်ထကြွမှုများ ပေါ်ပေါက်စမြဲဖြစ်သည်။ ကသည်းတို့သည် အေဒီ ၁၇၃၉ ခုနှစ်တွင် စကိုင်းမြို့တိုင် ပေါက်ရောက်နိုင်သောအခါ ပြည်သူတို့သည် အဝမင်း၏ အာဏာတော် ယိုယွင်းနေကြောင်းကို အထင်အရှားသိမြင်လာကြသည်။ ထိုသို့ ဘုရင်မင်းမြတ် အာဏာစက် မှေးမှိန်သည်ကို အခွင့်ကောင်းယူသူတဦးမှာ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ ယုံမှတ်သနားတော်မူသဖြင့် မြို့ဝန်အရာ ခန့်ထားခြင်း ခံရသော ဟံသာဝတီမြို့ဝန်[၂] သောအောင်ဖြစ်သည်။ ၎င်းသည် ဟံသာဝတီပြည် အရာထမ်းကြီးများဖြစ်သည့် ကျီစိုးငမောင် ငပေါ်ရဲ၊ စာရေးကြီး ထားကစား နဲ့ရွဲသူကြီး ရွှေခွန်မှူး ငကိုယ်တို့နှင့် သဘောတူ ညီညွတ်၍ အဝထီးနန်းကို ခြားနားရန် အစီအစဉ်ပြုလုပ်၏။ အေဒီ ၁၇၄၀ မေလ ၂၉ ရက်နေ့တွင်[၃] သမီးကို နားထွင်းမည့်ဟန် ပွဲသဘင်ကြီးစွာခံလျက် ထိုပွဲသို့လာရောက်သူ အမှုထမ်း မြို့နေအများကို သစ္စာရေတိုက်သည်။ မသောက်ပဲနေသူများကို သတ်ဖြတ်သည်။

၁။ မရက ၃။ စုဝမ်း။

၂။ ထိုသူသည် လပ္ပိစား ရွှေကြက်ယက်၊ နေရင်း၊ ဒီပဲယင်းခွဲမြင်းမှူးလည်းဖြစ်၏။

၃။ ၁၁၀၂ ခုနှစ် နယုန်လပြည့် ကြာသပတေးနေ့။ **မရက ၃**။ စုဝမ်းက ဝါခေါင်လတွင် ခြားနားသည်ဆို၏။

သောအောင် ပုန်ကန်ကြောင်းကြားသိလျှင် ပြည်မြို့ဝန်၊ စစ်ကဲ၊ ရေကင်းဝန်တို့သည် ဓနုဖြူ ဟင်္သတ စသော ကိုးမြို့တခွင်မှ ရဲမက်များကို စည်းကြပ်ကာ သောအောင်ကို နှိမ်နင်းရန် ဟံသာဝတီသို့[1] ချီတက်ကြသည်။ ထိုနည်းတူ သန်လျင်မြို့ဝန် ဖောင်ကောမြင်းမှူး မင်းရဲအောင်နိုင်နှင့် ရေဝန်စစ်ကဲတို့သည်လည်း သန်လျင်မှ ဟံသာဝတီသို့ ချီလာကြသည်။ သန်လျင်မှ တိုက်ခိုက်ရန် ချီလာကြောင်းကို သောအောင် သတင်းကြားလျှင် မိမိ၏သွေးသစ္စာ စည်းကြပ်ရာ ပါသူများကို သန်လျင်မြို့သို့ချီတက်စေသည်။ ဟံသာဝတီမှ ချီလာသူတို့နှင့် သန်လျင်မှ ချီလာသူတို့သည် တောင်ချောင်းအရပ်တွင် တွေ့ဆုံကြသဖြင့် စကားကမ်းလှမ်းကာ ငြိမ်းချမ်းရေး ဆွေးနွေးကြ၏။ ထိုအခါ ဟံသာဝတီမှချီလာသည့် အမှုထမ်းများတွင် သန်လျင်ကို တိုက်သိမ်းယူလိုသူနှင့် တိုက်သိမ်းရာ မပါလိုသူဟူ၍ အုပ်စု ၂ စု ကွဲနေသည်။ သောအောင်သည် မိမိစေလွှတ်သူများနှင့် သန်လျင် အမှုထမ်းတို့ စကားကမ်းလှမ်းကြောင်းကြားလျှင် သန်လျင်မြို့ကို တိုက်သိမ်းရာမပါလိုသည့် အမှုထမ်းများကို မိမိဖက်သို့ပါစေရန် ရည်ရွယ်လျက်၊ ၎င်းတို့၏ သားမယားများကို မိမိနေအိမ်ဝင်း အတွင်းသွင်း၍ သန်လျင်သိမ်းရာသို့ ထိုသူတို့မပါလျှင် ၎င်းတို့၏ သားမယားတို့ကို သတ်ဖြတ်မည်ဟု ခြိမ်းခြောက်သည်။ ထိုသို့ခြိမ်းခြောက်လျှင် သန်လျင်တိုက်သိမ်းရာ မပါလိုသည့် အမှုထမ်းတို့သည် သောအောင်ဖက်သို့ မပါသည်သာမက သားမယားအတွက် စိတ်မအေးရသဖြင့် သောအောင်ကို လုပ်ကြံရန် သဘောတူကြသည်။ ထို့ကြောင့် သန်လျင်မှ ချီလာသူတို့နှင့် တစိတ်တဝမ်းတည်းဖြစ်ကာ တပေါင်းတည်း ဟံသာဝတီသို့ ချီခဲ့ကြလိမ့်မည်ဟု ယူဆရ၏။ သောအောင်သည် ထိုအခါ ဟံသာဝတီမြို့ကို အခိုင်အလုံပိတ်ဆို့၍ ကြံ့ကြံ့ခံနေသဖြင့် သန်လျင်၊ ပြည်နှင့်ကိုးမြို့တပ်များသည် ဟံသာဝတီမြို့ကို ဝန်းရံတိုက်လံကြရ၏။[2] ထိုအကြောင်းများကို ရာဇဌာနီ အဝနေပြည်တော်သို့ အစီရင်ခံလျှင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဖထွေးတော် မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို ဗိုလ်ချုပ်ခန့်၍ စစ်သည် လက်နက်ကိုင် ၁၀၀၀ နှင့်[3] ဩဂုတ်လတွင် ကြည်းကြောင်း ဟံသာဝတီသို့ ချီစေသည်။

မင်းရဲကျော်ခေါင်တပ်များသည် ရတနာပူရမြို့ ကျော်ဘုံတံခါးကထွက်ခဲ့၍ အောင်စည်းခုံတွင် အောင်တပ်တော်ချလျက် နေ့ညဉ့်မဆိုင်း ချီသွားကြသည်။ မင်းရဲကျော်ခေါင် ချီလာကြောင်းကို ဟံသာဝတီ၌ အမှုးအမတ်ပြုလျက် စီရင်နေသည့် စာရေးကြီး ထားကစား ရွှေခွန်မှူး ကိုယ်တို့ တစု သတင်းရလျှင် မြို့ပြင်မှ ကိုးမြို့တပ်များ ဝန်းရံနေသည်လည်းတကြောင်း၊ အဝမှချီလာသည် လည်းတကြောင်းတို့ကြောင့် မိမိတို့အသက်အိုးအိမ် စည်းစိမ် တည်မြဲစိမ့်သောငှာ သစ္စာလှန် သွေးဖည်သူ သောအောင်ကို ဖမ်းဆီး၍ ဩဂုတ်လတွင် လုပ်ကြံကြသည်။[4] ထိုနောက် မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို လပ်းခရီးပု ကြိုဆိုကြ၍ သောအောင်၏ သားမယား ပဏ္ဏာကာရလက်ဆောင်နှင့် ဓား လက်နက် များကို ဆက်သ၍ အသက်စည်းစိမ် ချမ်းသာပါရမည့် အကြောင်းကို ဝန်ချတောင်းပန်ကြလျှင် မင်းရဲကျော်ခေါင်သည် ထားကစားကျီစိုး ငမောင် ရွှေခွန်မှူးကိုယ်တို့တစုကို သစ္စာတော်ပေး၍ အမှုတော်ထမ်းမြဲ ထမ်းရွက်စေသည်။ ယုံမှတ်တော်မူသဖြင့် မြို့ဝန်ခန့်သည်ကို မထောက်မထားသော သောအောင်သည် သစ္စာဖောက်လျက် ပုန်ကန်ခြားနားခြင်း တည်းဟူသော ရာဇဝတ်တော်ကြီးကို

၁။ လွန်ဆေးကြံခင်း၊ ဓနုဖြူ၊ ဟင်္သတ၊ ပုသိမ်၊ မြောင်းမြ၊ ခဲပေါင်၊ ဒဂုန်၊ ဒလ။

၂။ အထောက်အထားတို့၏ အဆိုအမိန့်များကို နောက်ဆက်တွဲ ၁၂ ရှု။

၃။ ၅၀၀၀ ကျော်။ အလမ စေကျော။ မရသ ချီဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၅။

၄။ A. P. Phayre: *History of Burma* 142, G. E.Harvey: *History of Burma* 211 တို့ကိုရှု။

ကျူးလွန်မိသူဖြစ်၍ ၎င်း၏အလောင်းကို ပေါင်လက်ဖျက်ကာ ခေါင်းကို လမ်းဆုံတွင် ဆွဲထားစေရသည်။ ထို့ပြင် သောအောင်သားမယားတစုကိုလည်း သူပုန်တို့စီရင်ထုံးအတိုင်း မင်းရဲကျော်ခေါင် မီးပုံ၍တိုက်စေရ၏။[၁] သောအောင်အရေးမှာ တလမျှသာကြာခဲ့သည်။[၂] အရေးတော်ပြီးပြေကြောင်း အစီရင်ခံလေလျှင် သံလျင်မြို့ဝန် မင်းရဲအောင်နိုင်ကို ဟံသာဝတီမြို့ဝန်ခန့်ခဲ့၍ မင်းရဲကျော်ခေါင် ပြန်လာရမည် အမိန့်တော်ရောက်ရှိသည်။ ထို့ကြောင့် မင်းရဲအောင်နိုင်ကို သန်လျင်မှခေါ်ရ၏။ ရောက်သောအခါ စာရေးကြီး ထားကစား ကျီစိုးငမောင်၊ ရွှေခွန်မှူး ငကိုယ်တို့နှင့် မျက်နှာစုံညီခေါ်ပြီးလျှင် မြို့ရွာသာယာငြိမ်ဝပ်၍ ရာဇဝတ်တော်ရေး မြဲမြံလုံခြုံအောင် ကျေးဇူးသစ္စာတော် ၂ ပါးကို စောင့်သိရိုသေစွာ အုပ်ချုပ်စီရင်ရမည်ဟု မှာထားခဲ့ပြီးလျှင် မင်းရဲကျော်ခေါင်လည်း ရဲမက်တော်များနှင့် နေပြည်တော်သို့ ပြန်ခဲ့သည်။[၃]

မင်းရဲအောင်နိုင်သည် အုပ်ချုပ်ရေး၌ ညံ့ဖျင်း၏။ သောအောင်အရေးတွင် ပါဝင်သူများကိုသာ အပြစ်ပေးရမည်ဖြစ်လျက် မွန်အမျိုးသား အပူထမ်းများကို ညှင်းပမ်း သတ်ဖြတ်လေသည့်ပြင် လောဘရမက်ကြီး၍ သူ့ဥစ္စာပစ္စည်းကို အနိုင်အထက်သိမ်းယူ၏။ ဤသို့ဖြင့် ဟံသာဝတီမြို့ဝန်ဖြစ်၍ ၄ လနှင့် ရက် ၂၀ ခန့်ရှိလျှင် မခံမရပ်နိုင်သော ဟံသာဝတီ အရာထမ်းကြီးများ လက်ချက်ဖြင့် ၁၇၄၀ နိုဝင်ဘာလ ၁၈ ရက်နေ့တွင်[၄] အနိစ္စ ရောက်သည်။[၅] မွန်ရာဇဝင် တစောင်နှင့် ဖယ်ရာ၏ ရာဇဝင်တို့သည် မြန်မာရာဇဝင်များနှင့် အဆိုအမိန့် ကွဲလွဲကြ၏။ မွန်ရာဇဝင်က မင်းရဲအောင်နိုင်သည် သရက်တပင်ရွာနေ ရှမ်းကဲတို့၏ လက်ချက်ကြောင့် သေသည်ဆိုသည်။[၆] ဖယ်ရာကမြို့ဝန်

၁။ မရသ ၃။ စူကျော။ မရသ ချိဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၅။ အလမ ခေဝမ်း။ မသဂ ၄၀။ ၂၈၅။ "မီးပုံ၍တိုက် အမိန့်တော်အရ လွှတ်တော်က ဆင့်ဆိုလျှင် မီးလောင်တိုက် ဆောက်လုပ်ရန်မှာ နောက်မျက်နှာ ထောင်မှူး ထောင်စချီတို့က သစ်ဝါး ကြိမ်များကို ကောက်ယူ၍ သုဿန်သို့ရောက်လျှင် စဏ္ဍာလသားတို့က မီးလောင်တိုက်ကို ဆောက်လုပ်ရသည်။ ရှို့ရန် ယမ်းမှာ လူအင်ကိုထောက်၍ လွှတ်တော်မှာ ၅ဝိ တန်သည်၊ ၁ ဗိဿာတန်သည်၊ ၂ ဗိဿာတန်သည်ကို အစီရင်ခံ၍ တောင်းယူရသည်။ ယမ်းမှာ အနောက်ထောင်မှူး ထောင်စချီတို့ကို ရုံးတော်က အပ်ရသည်။ ထောင်မှူး ထောင်စချီတို့က ဆိုင်ရာငယ်သားတို့ကို ဆင့်ဆို၍ စဏ္ဍာလသားသို့ အပ်ရသည်။ ယမ်းကို မီးလောင်တိုက်ခဲအောက်က လောင်စာအမှိုက်ပုံတွင် ယမ်းကိုထုတ်၍ ထားသည်။ မီးလောင်တိုက် သွင်းမည့်သူတို့ကို တောင်းမြဲ သုံးဟန်းနှင့် ဝန်းရံမြဲဝန်းရံ၍ ယူသွားသည်။ သုဿန်သို့ရောက်လျှင် ၎င်းလူတို့ကို လက်မရှိသားတို့က ထုပ်စည်းမြဲ ထုပ်စည်း၍ လောင်တိုက်အတွင်း သွင်းရသည်။ လက်မရှိသားတို့က ယမ်းကို မီးနှင့် ရှို့ရသည်။ ပြီးလျှင် လူကောင်ကို ရေတွက် မှာသား၍ သုဿန်စောင့် စဏ္ဍာလသားတို့ကို ဆင့်ဆိုမြဲ ဆင့်ဆိုအပ်ထားခဲ့ရသည်။ စောင့်နေမြဲ စဏ္ဍာလသားတို့က စောင့်နေ၍ ၃ ရက်စေ့သည်ကာလ ရက်စေ့ကြောင်း ရုံးတော်မှာ အစီရင်ခံလှာလျှင် သိမ်းမြဲသိမ်း ဆင့်ဆိုရသည်။" **ရွှေရုံးစာတမ်း ကုကျော–ကူဝမ်း။**

၂။ **ပဌမရာဇဒွာနီ ဟံသာဝတီ ရာဇဝင် ဂိ။**

၃။ **မရက ၃။ စုဝမ်း–စေဝမ်း။ မှန်းနန်း ၃။ ၃၇၅။ အလမ ခေဝမ်း–ခေကျော။ မရသ ချိဝမ်း။** D.G.E. Hall: *Early English Intercourse with Burma* 231; *JBRS* XL, iia, 285. နောက်ဆက်တွဲ ၁၂ ရှု။

၄။ ၁၁ဝ၂ ခုနှစ် နတ်တော်လဆန်း ၁၁ ရက် အင်္ဂါနေ့။

၅။ **အလမ ခေါဝမ်း။ မရသ ချိဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၅။ မရက ၃။ စေကျော။ ပထမ ရာဇဒွာနီ ဟံသာဝတီ ရာဇဝင် ဂိ။**

၆။ **ပထမရာဇဒွာနီ ဟံသာဝတီ ရာဇဝင် ဂါ။**

မင်းရဲအောင်နိုင်သည် ဘုရင့်ဖထွေးတော်ဖြစ်၍ တော်တည့်ဖြောင့်မတ်သော အရာရှိတဦး ဖြစ်သည်။ သို့သော် ဟံသာဝတီအကြီးအကဲတို့က မင်းရဲအောင်နိုင်အပေါ် အယုံအကြည်မရှိကြသဖြင့် မင်းရဲအောင်နိုင် ဟံသာဝတီသို့ ရောက်၍ လေးငါးရက်ခန့်ရှိလျှင် မင်းရဲအောင်နိုင်ကိုပါ လုပ်ကြံလိုက်ကြသည် ဆိုထားသည်။[1]

မင်းရဲအောင်နိုင်ကို လုပ်ကြံပြီးသောအခါ ဟံသာဝတီ အကြီးအကဲတစုတို့သည် မည်သို့ဆက်လက်ဆောင်ရွက်ရမည်ကို စဉ်းစားမရ အခက်ကြုံလျက်ရှိနေကြ၏။ အဝဘုရင်၏ ကိုယ်စားတော်ခန့်ထားသည့် မြို့ဝန်ကို သတ်ညှစ်မိလေသည့် ရာဇဝတ် အပြစ်သည်ကား ကြီးလေးလှသည်။ ထို့ကြောင့် မိမိတို့မှာ သူပုန်များဖြစ်နေချေပြီ။ အဝမြို့မှ ထကြွပုန်ကန်မှုကို နှိမ်နင်းရန် ရဲမက်များ စေလွှတ်ချိမ့်မည်။ ထိုသို့လာချေသော် ခေါင်းဆောင်၍ ခုခံနိုင်ရန် တဦးတယောက်ကို အာဏာနှင်းအပ်လျက် မင်းမြှောက်မှသာ သင့်မည်ဟု သဘောတူ ဆုံးဖြတ်ကြသည်။ သို့ရာတွင်–

ဤသူကလည်း ထိုသူကိုမင်းလုပ်ပါ၊ ထိုသူကလည်း ဤသူကိုမင်းလုပ်ပါ ဆိုကြသည်။
အဝမင်းကို ကြောက်ရွံ့၍ မည်သူကမျှ ငါမင်းလုပ်မည် ခံဝန်သူမရှိ။

ထိုသို့အချင်းချင်း မင်းပြုပါရန် တောင်းပန်ရင်း၊ တလခွဲခန့်အချိန်ကုန်ဆုံးခဲ့သော်လည်း မင်းပြုဝံ့မည့်သူကိုကား မတွေ့သေးချေ။[2]

အထက်တွင် ဖော်ပြခဲ့ပြီးသည့် အချက်အလက်များကို ထောက်ချင့်၍ ဟံသာဝတီအရေးသည် မူလအစက လူမျိုးရေး ပဋိပက္ခကြောင့်မဟုတ်ကြောင်းကို သတိပြုစေလိုသည်။ ရှေးဦးစွာ အဝဘုရင်ကို ပုန်ကန်သူမှာ ထိုမင်း၏ ယုံကြည်ကိုးစားခြင်းကိုခံရသော မြန်မာအမှုထမ်းကြီး မြို့ဝန်ငသာအောင်ဖြစ်သည်။ အဝလက်အောက်ခံဘဝမှ လွတ်မြောက်ရေးကို အစဉ် မျှော်ရှုနေသော မွန်တို့ကို ငသာအောင်အရေးက လှုံ့ဆော်ပေးခဲ့ဟန်တူသည်။ ထို့နောက် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ ခန့်ပြန်သည့် မြို့ဝန်မင်းရဲအောင်နိုင်မှာလည်း အုပ်ချုပ်ရေး၌ ကျွမ်းကျင်မှုမရှိ၊ လပ်ကိုသာမျှော်ကိုး၍ အမှုထမ်းများကို ပြင်းစွာ ကွပ်ညှပ်နှိပ်စက်လေသောကြောင့် မခံမရပ်နိုင်ဖြစ်ကြပြီးလျှင် မြို့ဝန်မင်းရဲအောင်နိုင်ကို ဖျောက်ဖျက်လိုက်ခြင်း ဖြစ်သည်။ မြို့ဝန်များကို လုပ်ကြံမိကြသဖြင့်သာ ဟံသာဝတီအမှုထမ်းကြီးတို့ သူပုန်ဘဝသို့ ရောက်မှန်းမသိ ရောက်ခဲ့ကြရ၏။ ထို့ကြောင့် ဟံသာဝတီသားတို့သည် ထောင်ထားခြားနားရန် မူလက ရည်ရွယ်ခြင်းမရှိခဲ့သော်လည်း မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ ခန့်ထားသည့် မြို့ဝန်တို့၏ ညံ့ဖျင်းမှုကြောင့် ပုန်ကန်ထကြွရခြင်းဖြစ်သည်။

ဟံသာဝတီအမှုထမ်းတို့ လုပ်ကြံ၍ မင်းရဲအောင်နိုင် အနိစ္စရောက်ကြောင်း ကြားသိလျှင် သန်လျင်မြို့ဝန်သည် သန်လျင်မြို့ကို အခိုင်အလုံပြု၍ လမ်းပေါက် လမ်းဝဟူသမျှကို ပိတ်ဆို့ထားသည်။ သန်လျင်မြို့တွင်လည်း မြို့သူမြို့သားတို့မှာ ကျီးလန့်စာစား ဖြစ်နေကြ၍ ဟံသာဝတီမှ စစ်ကြီးရောက်ပြီ ဟူသော ကောလဟာလ သတင်းများ မကြာခဏ ပေါ်ထွက်ခဲ့၏။ အေဒီ ၁၇၄၀ ဒီဇင်ဘာလ ၄ ရက်နေ့တွင်[3] ဟံသာဝတီမှ တပ်တို့သည် သန်လျင်မြို့ကို ရုပ်ရုပ်ချုံချုံ ဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်ကြရာ သန်လျင်မြို့ဝန်သည် အပြင်းအထန် တွန်းလှန်တိုက်ခိုက်ခြင်းမပြုပဲ လှေငယ်တစင်းနှင့်

၁။ A. P. Phayre: *History of Burma* 142.

၂။ မရက ၃။ စောကျော။ မသဂ ၄၀။ ၂၇၅။

၃။ ၁၁၀၂ ခုနှစ် နတ်တော်လပြည့်ကျော် ၁၂ ရက်နေ့။

ထွက်ပြေး တိမ်းရှောင်သည်။ ဤသို့ဖြင့် သန်လျင်မြို့ ကျဆုံး၍ ဟံသာဝတီ၏ ပိုင်နက် ဖြစ်သွားသည်။[၁]

ဟံသာဝတီမြို့၌ အထက်တွင် ဖော်ပြခဲ့သည့်အတိုင်း ပြည်ရေးရွာမှု ရှုပ်ထွေးနေစဉ် အဝိုင်းရွာ ကျေးကရင်တို့သည်လည်း အဝရွှေနန်းရှင်ကို စောင်ထားခြားနားလိုသဖြင့် မင်းလောင်းရှာကြကုန်၏။ သို့ရာတွင် အဝမင်း၏ အရှိန်အဝါ ကြီးမားဆဲဖြစ်သောကြောင့် ဟံသာဝတီမြို့မှာကဲ့သို့ပင် မင်းပြုဝံ့မည့်သူ မပေါ်ပေါက်ချေ။ ယင်းသို့ အခက်ကြုံနေစဉ် တယောက်သောသူက ငုင်းအဝိုင်းရွာ ကျောင်းနေ သာမဏေ သာလုံဆိုသူကို ဖျားယောင်း၍ မင်းပြုစေရသော် သင့်မည်ဟု အကြံပေးရာတွင် သဘောကြိုက်ညီကြသဖြင့် ဆရာတော်ထံမှာ မင်းလောင်းပေးရန် ပန်ကြားကြသည်။ အခွင့်ရသောကြောင့် ရှင်သူငယ်ကို ခေါ်သွားကြ၍ လူဝတ်လဲကာ ဟံသာဝတီမြောက်ဖက် တောနက်ကြီးရာ သရက်တပင်တွင် တပ်ကြီးတည်လျက် သာလှုကို မင်းမြှောက်ကြပြီးလျှင် တစုတရုံးတည်း ဝင်ထွက်ခစားနေကြသည်။[၂]

ကျေးကရင်တို့ သရက်တပင်တပ်တွင် စုရုံးနေကြောင်း ဟံသာဝတီ အရာထမ်းကြီးတို့ ကြားသိကြလျှင် မိမိတို့ကို လာရောက် တိုက်ခိုက်ချေတော့မည် ထင်မှတ်ကြသည်။ ထို့ကြောင့် သရက်တပင်သို့ ချီတက်ကြသည်။ ကျေးကရင်တပ်သို့ရောက်လျှင် မင်းလောင်း စစ်မှန်သည် မစစ်မှန်သည်ကို မိမိတို့စုံစမ်းပြီးမှ မင်းဖြစ်ထိုက်လျှင်လည်း မင်းမြှောက်ရမည်၊ မထိုက်လျှင်လည်း တိုက်မည်ဟု ကြံရွယ်ကာ တပ်ပြင်တွင် နောက်ပါတို့ကိုထားခဲ့၍ စုံစမ်းရန် အကြီးအကဲတို့ တပ်တွင်းသို့ ဝင်ကြ၏။[၃]

ဟံသာဝတီ အကြီးအကဲတို့ သာလှုအား မင်းလောင်းမှန် မမှန် စစ်ဆေးပုံကို မဖော်ပြမီ သစ္စာဆိုခြင်း၊ အဓိဋ္ဌာန်ပြုခြင်း စသည်တို့ကို ထိုခေတ် လူများ အထူးယုံကြည်ကိုးစားကြကြောင်းကို သတိပြုစေလိုပါသည်။ စုံစမ်းပုံမှာ -

> ရာဇမှတ် ၄ မျက်နှာကာ၍ မင်းပေါက်တံခါး ၄ မျက်နှာ ထားပြီးလျှင် တောင်မြောက် အနောက်မျက်နှာက ဝန်းရံ၍လမ်းဖွင့်၍လည်း ထား၏။ အရှေ့က လူတယောက်မျှ မရှိ၊ တံခါးပေါက်သာ ရှိသည်။ အလယ်၌ ကတင်နှင့် နေရာခင်း၍ ထားပြီးလျှင် မင်းလောင်း သာလှုကိုခေါ်၍ နေရာမှာ နေပါဆိုသော် တောင်မြောက် အနောက်မျက်နှာလမ်းက လူများသောကြောင့် ခန့်ညားသဖြင့် မဝင်၊ အရှေ့မျက်နှာကဝင်၍ ခင်းထားသည့်နေရာမှာ ဝင်၍ထိုင်နေသည်ကို မြင်ကြလေလျှင် ငါတို့အဓိဋ္ဌာန်တိုင်း ညီသည်။ မင်းလောင်းမှန်ပြီဟူ၍ ဦးချကြသည်။....[၄]

ကျေးမင်း သာလှုသည် ပုဂံမင်းပျောက်၏ သားဖြစ်သည်။ ပုဂံမင်းမှာမူ အေဒီ ၁၆၉၈ ခုနှစ်မှ ၁၇၁၄ ခုနှစ်အထိ စိုးစံခဲ့သော မာရ်အောင်ရတနာ ဘုရားဒါယကာ စနေမင်း၏ လွန်စွာချစ်မြတ်နိုး၍ မြှောက်စားခြင်းခံရသော ညီတော် ရှင်နန်းဆက် ဖြစ်၏။ လွန်စွာ ချစ်မြတ်နိုးရကား စနေမင်းသည် ထိုညီတော်ကို ပြင်အိမ်တော်မင်း သီရိသုဓမ္မရာဇာဘွဲ့နှင့်တကွ အဆောင်အရွက်များစွာ ချီးမြှင့်တော်မူ၍ အေဒီ ၁၇၁၀ တွင် ပုဂံဘုရင်ခံ ခန့်တော်မူကာ အခြေအရံ သင်းပင်းနှင့်တကွ ပုဂံသို့

၁။ *Early English Intercourse with Burma* 232—3. နောက်ဆက်တွဲ ၁၃ ရှု။

၂။ မရက ၃။ စော်ဝမ်း။

၃။ အလမ ခေါ်ဝမ်း။ မရက ၃။ စော်ဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၇—၈။

၄။ မရက ၃။ စော်ဝမ်း—စော်ကျော။

စုန်သွားစေလျက် တထီးတနန်း နေခွင့်ပြုခဲ့သည်။ အေဒီ ၁၇၁၄ တွင် နောင်တော် စနေမင်းသည် ရောဂါဝေဒနာ သည်းစွာစွဲကပ်၍ နတ်ရွာစံအံ့ဆဲတွင် ညီတော် ပုဂံမင်းသည် အနီးအပါးကျေးရွာ သူကြီးတို့ကို တိတ်တဆိတ် သစ္စာပေးပြီးလျှင် ထောင်ထား ခြားနားရန် ပြင်ဆင်လေ၏။ ခမည်းတော် စနေမင်း နတ်ပြည်စံလေလျှင် သားတော် အိမ်ရှေ့မင်းသည် သီရိပဝရ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ[1] တံဆိပ်နာမံတော်နှင့် မင်းအဖြစ်ကို ခံယူတော်မူ၏။ ထို့နောက် မြင်းသည်အကြီး ၂၊ နောက်လိုက် ၃၀ နှင့် ဖထွေးတော် ပုဂံမင်းထံ သစ္စာပေး စေလွှတ်လိုက်သည်။ ပုဂံမင်းလည်း လာသူတို့ကို အကျဉ်းထား၍ ယော၊ ဆော၊ လောင်ရှည်စသော အနောက်ဖက်တခို၊ ပြည်၊ တောင်ငူစသော အောက်တလွှား မြို့ရွာများကို သိမ်းသွင်း၍ တူတော် သီရိပဝရမဟာဓမ္မရာဇာဘွဲ့ခံ တနင်္ဂနွေမင်းအား ထောင်ထား ခြားနား၏။ တနင်္ဂနွေမင်းသည် သူပုန်တို့ကို အလွယ်တကူ နှိမ်နင်းနိုင်ရကား ပုဂံမင်းသည် အနိုင်နိုင် ကိုယ်လွတ် ထွက်ပြေးရသည်။ ပုဂံမင်းသည်ရဲမက်တော်တို့ကို တိမ်းရှောင်ရင်း ဟံသာဝတီ အရှေ့ဖက် တောတောင်များသို့ ရောက်လာရာ ကြံတောရွာတွင် ကိုယ်လုပ်တော် သုဘဒ္ဒာမှ သားတော် သာလှ ကို ဖွားမြင်သည်။ ထိုသူငယ်ကို ကွေကရင်တို့က ကျွေးမွေးထိန်းသိမ်းထားရာမှ အရွယ်ရောက်လျှင် အဝမြို့တောင်ဖက် ဂဠုန်နှမ်းခင်းအရပ်တွင် နေသည်။ ထိုမှ ရှမ်းပြည်သို့ လွင့်သွားပြီးနောက် ဟံသာဝတီမြောက်ဖက်ရှိ သရက်တပင်သို့ရောက်လာနေထိုင်ကြောင်းများကို အဝိုင်းရွာ ကွေကရင် ရဟန်းကြီးနှင့် လူကြီးသူမတို့က ဟံသာဝတီအကြီးအကဲများကို ပြောပြကြသည်။[2]

ဟံသာဝတီအရာထမ်းကြီးတို့က သာလှသည် မင်းလောင်းအင်္ဂါနှင့်ညီသည့်ပြင် အဝမင်းမျိုး လည်းဖြစ်သဖြင့် တောနက်ကြီး သရက်တပင်တပ်တွင် သာလှကို မင်းမြှောက်ကြပြီးလျှင် ကွေမင်း ခေါ်ဝေါ် သမုတ်ကြသည်။ ထို့နောက် ကွေမင်းသည် သရက်တပင်မှ အဝိုင်းရွာသို့ ပြောင်းရွှေ့ စံနေသည်။ ထိုအခါ ဟံသာဝတီမြောက်ဖက် ချောင်းဖျား ကရင်များက တိုက်ခိုက်လာသောကြောင့် ဟံသာဝတီအရာထမ်းများ၏ အကူအညီဖြင့် တွန်းလှန်လိုက်၏။ ထို့နောက် ဟံသာဝတီအရာထမ်း တို့သည် ကွေမင်းကိုဟံသာဝတီမြို့သို့ ဆောင်ယူ၍ သမိန်ထောဟူသောဘွဲ့နှင့် မင်းမြှောက်ကြပြန် သည်။[3]

သမိန်ထောသည် နန်းတက်ပြီးသော် မိမိသဘောကျနှစ်ခြိုက်သူများအား ဘွဲ့အမည်များ ပေးသနားတော်မူသည်။ ၎င်းတို့ကား

စောပြု	စောပြုဟတ္ထိရာဇာ	စောပြုပုံရွတ်
စောပြုကောင်အိမ်	ဗညားဒလ	ဗညားတဗ္ဗ
ဗညားသမန္တ	ဗညားဇယ်ယဗလရာဇာ	စိတ္တရာဇာ
ဒေါ်တော်	ဗညားကျော်	ဒေါ်တုတ်
ဗညားပြုသိဒ္ဓိ	ဒေါ်စွယ်ယစက်	သိရိကမန်ပိုက်
စောပြုသာ	ဗညားအေည်	

၁။ တနင်္ဂနွေမင်း (၁၇၁၄—၁၇၃၃)

၂။ အလမ ခေါ်ဝမ်း။ မရက ၃။ စော်ကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၈။ ကွေမင်းသာလှနှင့် စပ်လျဉ်းသည့် အခြား အဆိုအမိန့်များကို နောက်ဆက်တွဲ ၁၄ ရှု။

၃။ အလမ ခေါ်ဝမ်း — ခေါ်ကျော။ မရက ၃။ စော်ကျော်။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၈။

တို့ဖြစ်ကြသည်။ ထိုသူများအပြင် အခြားအမှုထမ်းများကိုလည်း ဘွဲ့အမည်များပေးတော်မူသည်။[1] ယင်းစာရင်းပါ ဗညားဒလသည် အဝအမှုထမ်းဟောင်းအောင်လှဖြစ်၍ ဆင်မှုကိုကျွမ်းကျင်သော ကြောင့် ဟံသာဝတီဆင်ဝန်ခန့်ထားခြင်း ခံခဲ့ရသည်။ မိမိ၏သမီးငယ်ကိုသမိန်ထောအားဆက်သသော အခါ အမတ်ကြီးအရာနှင့် ထမ်းရွက်ရ၏။ နောင်တွင် ဇင်းမယ်စားကလည်း သမိန်ထောအား သမီး သီရိစိတ္တာနှင့် သီရိဂန္ဓာတို့ကို ဆက်သည်။[2]

သမိန်ထောသည် သန်လျင်မြို့၌ အခြေစိုက်နေသည့် အင်္ဂလိပ်အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီကိုယ်စား လှယ်စမတ်[3]ထံသို့ ၁၇၅၀ ပြည့် ဒီဇင်ဘာလဆန်းတွင် စာပေးခဲ့သည်။ ယင်းစာတွင် ဟံသာဝတီ တိုင်းသူပြည်သားတို့သည် အဝအမှုထမ်းတို့၏နှိပ်စက်ညှဉ်းပမ်းမှုဒဏ်ကို မခံမရပ်နိုင်သဖြင့် ၎င်းတို့ကို သုတ်သင်ရှင်းလင်းခဲ့ရကြောင်းပါသည်။ ထို့ပြင်မိမိ၏အမှုထမ်းများအား နိုင်ငံခြားသားတို့ကို မနှောက်မရှက် မနှိပ်မစက်ရန် ကျပ်ကျပ်တည်းတည်းအမိန့်တော်ထုတ်ပြန်ထားကြောင်းလည်းဖော် ပြထားသည်။ စမတ်ကထိုစာကိုပြန်ရာတွင် မိမိတို့မှာ မျိုးခြားကုန်သည်များဖြစ်သည့် အလျောက် အာဏာရအစိုးရမှန်လျှင် ကျိုးနွံရမည်ဖြစ်ကြောင်းဆိုထားသည်။ သမိန်ထောသည် အင်္ဂလိပ် အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီနှင့် မိတ်သဟာယဖြစ်လိုလှရကား ၁၇၅၀ ဒီဇင်ဘာလ ၂၁ ရက်နေ့တွင်[4] ဗညား အရိန္ဒမစသော အမတ်စစ်သူကြီး ၃ ဦးတို့ကို ကုမ္ပဏီထံစာရေးပြန်စေသည်။ ထိုစာတွင် စမတ်ကို ရေဝန်ခန့်၍ အကောက်အခွန်ကို ကုန်သည်အများကျေနပ်အောင် မျှမျှတတကောက်ခံစေသည်။ ထို့ပြင်နိုင်ငံခြားသားများနှင့် စပ်ဆိုင်သမျှအရေးကိစ္စများကိုလည်း အုပ်ချုပ်စီရင်စေ၏။ အမှုထမ်း ရာတွင် ပြေလည်စေရန် သန်လျင်ဆိပ်ရှိအဝမင်း၏ သင်္ဘောကိုလည်း စမတ်အားနှင်းအပ်တော်မူ သည်။ ဂျန်ဆီလွန်[5]မှ ရောက်နေသော တရုတ်သင်္ဘောတစင်းမှ အကောက်တော်များကိုကောက် ယူစေရာ၌ အဝမင်းတို့ ကောက်ခံမြဲ၏ ထက်ဝက်ကိုသာ ကောက်ယူရန် ညွှန်ကြားသည်။ ဤသို့ ဖြင့် သမိန်ထောနှင့် အင်္ဂလိပ်အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီ အသင့်အတင့် မိတ်သဟာယဖြစ်၍ ၎င်းကိုယ် စားလှယ် စမတ်သည် ရေဝန်အဖြစ်ဖြင့်၎င်း၊ နိုင်ငံခြားသားတို့၏ အကြီးအကဲအဖြစ်ဖြင့်၎င်း ဆောင်ရွက်သည် ဟု ယူဆရပေမည်။[6]

သမိန်ထောနန်းတက်စ ယိုးဒယားကျေးစပ်၌ နေထိုင်သောလဝတို့တွင် ဆင်ကျားတကောင် ရှိကြောင်းသတင်းကြားသဖြင့် လူစေလွှတ်ဝယ်ယူစေရာ လဝတို့က မရောင်းလိုကြချေ။ ထို့ကြောင့် သမိန်ထောသည် ဆင်မှူးတို့ကို ခိုးယူရန်စေလွှတ်သည်။ လဝတို့ဆင်ထိန်းကြောင်းပုံကို ဆင်မှူးတို့ လေ့လာကြရာ လဝတို့သည် ဆင်ကိုထူးခလောက်ချိတ်ဆွဲကာ တောတွင်လွှတ်ထား၍ မနီးမဝေးမှ ခလောက်သံ နားထောင်လျက် ထိန်းကျောင်းကြောင်း သိကြရသည်။ ထို့ကြောင့်ဆင်မှူးတို့သည် ခလောက်ကို ဖြုတ်ယူ၍ ဝါးရုံပင်ထိပ်ဖျား၌ ချိတ်ဆွဲကာ ဆင်ကိုခိုးယူလျက် ဟံသာဝတီသို့ နေ့ ညဉ့်မဆိုင်း ဆောင်ယူသွားကြသည်။ လေတိုက်၍ဝါးရုံပင်ဖျားက ခလောက်သံကို မပြတ်

၁။ အလမ ခေါ်ကျော။ မရက ၃။ စံဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၈။

၂။ အလမ ခေါ်ကျော။ မရက ၃။ စံဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၈။

၃။ Johnathan Smart.

၄။ ၁၁၀၂ ခုနှစ် ပြာသိုလဆန်း ၁၅ ရက် တနင်္ဂနွေနေ့။

၅။ Junk Ceylon ပုဂံခေတ်အရေးအသား "သလင်ကြေ"

၆။ *Early English Intercourse* 233-5. နောက်ဆက်တွဲ ၁၅ ရှု။

ကြားနေရလျှင် ဆင်ထိန်းလဝတို့က ဆင်ရှိသည်ထင်မှတ်၍ ယုန်သမင်လိုက်ဖမ်းနေကြရာ ဆင်ခိုးတို့ကို မမိလိုက်ချေ။ ထိုဆင်ကျားကိုသမိန်ထောရလေလျှင် ဆင်ကျားရှင်သမိန်ထောဘွဲ့ခံယူ၏။ ထိုဆင်၌ သဘာလက္ခဏာမပါ၊ ပါပလက္ခဏာပါသည်ဟု ရာဇဝင်တို့ကဆိုကြသည်။ **ရာဇဝင်သစ်** က သမိန်ထော နန်းတက်ပြီး မကြာမီဆင်နှင့်ကျားတပြိုင်တည်း ရသဖြင့် ဆင်ကျားရှင်ဘွဲ့ယူသည် ဟု ဆိုသည်မှာ ယုတ္တိမရှိချေ။[၁]

သမိန်ထောဟံသာဝတီမြို့၌ တထီးတနန်းထူထောင်လျက်နေလျှင် အဝမှ မုတ္တမ မြို့ဝန်ခန့်ထားသော မင်းရဲဇေယသူသည် ရာမညသားတို့ အားကောင်းရာ မုတ္တမမြို့တွင် မနေဝံ့တော့ချေ။ အဝသို့ပြန်ရန်မှာလည်း လမ်းခရီး၌ဟံသာဝတီတပ်များ အထောက်ထောက်ရှိနေသဖြင့် မဖြစ်နိုင်သောကြောင့် မင်းရဲဇေယသူသည် သားမယားကျေးကျွန်စုံရာနှင့် ယိုးဒယားသို့ပြေးဝင်ခိုလှုံနေသည်။[၂]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဟံသာဝတီမြို့တွင်ထားကစား၊ ကျီစိုးငမောင်၊ ရွှေခွန်မှူးငကိုယ်တို့ မြို့ဝန်မင်းရဲအောင်နိုင်ကို လုပ်ကြံ၍ ပုန်ကန်ကြောင်းနှင့် ကျွေမင်းသာလှကို သမိန်ထောဘွဲ့နှင့် မင်းမြှောက်ကြောင်းများကိုကြားလျှင် အခက်ကြုံရှာတော့သည်။ ဟံသာဝတီမှ မငြိမ်မဝပ်မှုများကို နှိမ်နင်းရန်ရဲမက်တော်များစေလွှတ်ရပေသည်။ သို့သော်အဝ၌ ဟံသာဝတီသို့စေလွှတ်ရန် ရဲမက်အလုံအလောက်မရှိတော့ချေ။

ဤသို့ဖြစ်ရခြင်းကို နားလည်နိုင်စေရန် နောက်ကြောင်းသမိုင်းကို ပြန်ပြောင်း၍တင်ပြရန်လိုသည်။ အေဒီ ၁၇၃၉ ခုနှစ်တွင် ကသည်းတို့ စကိုင်းတိုင်ပေါက်ရောက်နိုင်သဖြင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ၁၇၄၀ ခုနှစ်တွင် ကသည်းရန်ကို တွန်းလှန်ဖို့ခွင်းစိမ့်သောငှါ အထူးတလည်အားထုတ်တော်မူခဲ့သည်။ ရေး မုတ္တမ သန်လျင် ဟံသာဝတီ ပြည် တောင်ငူစသော အဝေးမြို့များကတပ်များကို ကသည်းစစ်တွင်အသုံးပြုရန် စက်တင်ဘာလ၌ အဝမြို့သို့အရောက်ချီခဲ့ရမည်ဟု အမိန့်တော်ထုတ်ပြန်ခဲ့၏။[၃] ဖော်ပြခဲ့ပြီးသည့်အတိုင်း ထိုနှစ်တွင် ဟံသာဝတီမြို့၌ မြို့ဝန်သောအောင်၏သောင်းကျန်းပုန်ကန်မှုပေါ်ပေါက်ခဲ့သည်။ ယင်းအရေးကို မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိမနေ့အမြန်နှိမ်နင်း၍ မင်းရဲအောင်နိုင်ကို ဟံသာဝတီမြို့ဝန်ခန့်ခဲ့၏။ ဟံသာဝတီတွင် ငြိမ်ဝပ်ပြီဖြစ်သဖြင့် ဟံသာဝတီ သန်လျင် ပြည် တောင်ငူစသော မြို့များမှစစ်တပ်တို့သည် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ၏ ဆင့်ခေါ်ချက်အတိုင်း အဝသို့မိုးလေစဲသည့်အခါ ချီတက်ခဲ့ကြ၍ ကသည်းအရေးတွင်ပါဝင်ဆင်နွှဲခဲ့ကြ၏။[၄] အထက်တွင်ဆိုခဲ့ပြီးသည့်အတိုင်း ၁၇၄၀ တွင် ဂါရစ်နာဝါစ်သည် စစ်ရေးမသာသဖြင့် စစ်ပြေငြိမ်းရေးစကား ကမ်းလှမ်း၍ မဏိပူရပြည်သို့ ပြန်သွားသည်။ကသည်းအရေးတွင်ဤသို့စစ်သည်အများလိုက်ပါထမ်းရွက်ရသဖြင့်မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိမှာ ဟံသာဝတီသို့စေလွှတ်ရန် ခြေသည်သူရဲအင်အားလျော့နည်းနေခြင်းဖြစ်သည်။သို့သော် ကသည်းတိုက်ရာသို့မပါသော တိုက်လှေများရှိသေးသည်။ ထို့ကြောင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ရွှေဦးစွာ ဟံသာဝတီသို့ ဖထွေးတော်မင်းရဲရန်နောင်ကို ဗိုလ်မှူးခန့်၍တိုက်လှေ ၅၀၀ နှင့် ပြည်ကြောင်းချီစေလျက် မင်းရဲသီဟကျော်ကိုမှူး တိုက်ဆင် ၂၅၊ မြင်း ၅၀၀၊ လက်နက်ကိုင် ၁၀၀၀ နှင့် တောင်ငူကြောင်းချီစေခဲ့သည်။ ထို့နောက် ကသည်းအရေးပြီးပြေ၍ ရဲမက်တော်တို့မြေတူးမှပြန်ခဲ့သောအခါ အချို့တပ်များကို

၁။ အလမ ခေါ်ကျော။ မရက ၃။ စံဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၈–၉။ မရသ ချုဝမ်း။

၂။ အလမ ခေါ်ကျော။ မရက ၃။ စံဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၈။ *JBRS* **XL 287.**

၃။ မရက ၃။ စေဝမ်း။

၄။ အ လ မ ခဲဝမ်း။ လ က ဗ ဟ ၁၂၁။

ရာဇာဌာနီအဝသို့မရောက်မီ ရွာသစ်ကြီးမှ ဟံသာဝတီသို့ ချီသွားစေသည်။ ထိုသို့ချီရသည့် တပ်များမှာ မင်းရဲမင်းလှကျော်ထင်အုပ်ချုပ်၍ ရေကြောင်းချီစေသော လွန်ဆေး ကြံခင်း ခနုဖြူ ဟသ်တပုသိမ် မြောင်းမြ ခဲပေါင် ဒဂုန် ဒလတပ်များနှင့်[၁] မင်းရဲမင်းကျော်ထင် ကွပ်ကဲ၍ တောင်ငူကြောင်းချီစေသော တပ်တော်များ ဖြစ်ကြသည်။[၂]

မင်းရဲရန်နောင်သည် ပြည်မြို့မှနေ၍ ဟံသာဝတီနယ်တွင်းသို့ တစတစချဉ်းနင်း ဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်ရာ ဟံသာဝတီတပ်များဆုတ်ခွါသဖြင့် သန်လျင်ကင်းတိုင်အောင် ပေါက်ရောက်သည်။ ထို့နောက်ဟံသာဝတီတပ်များက ပြန်လည်တိုက်ခိုက်သဖြင့် မင်းရဲရန်နောင်ကိုယ်လွတ်ခွါ၍ သာယာဝတီကုန်းခေါင်တောင်ရိုးမှ ကြည်းကြောင်းပြည်မြို့သို့ ဆုတ်ခွါခဲ့ရသည်။ မင်းရဲမင်းလှကျော်ထင်နှင့် မင်းရဲကျော်ထင်တပ်များပြည်မြို့သို့ ဆိုက်ရောက်သောအခါ ပြည်မြို့သည် အင်အားပိုမိုတောင့်တင်းလာသည်။ ထို့ကြောင့် ပြည်မြို့တွင် တပ်စွဲနေသည့်အဝတပ်တို့သည် ကနောင် ကည်းမြောင် ငပိဆိပ် အရပ်တို့သို့ ချီတက်၍ သစ်တပ်များတည်ဆောက်ကြရာ ထိုတပ်များကို ဟံသာဝတီ ဗိုလ်ခြေတို့က အကြိမ်ကြိမ်တိုက်ခိုက်လာကြသည်။ ထိုသစ်တပ်တို့တွင် ကနောင်သစ်တပ်သည် အခိုင်အခန့်ဆုံးဖြစ်၍ ဟံသာဝတီရဲမက်တို့ တိုက်မရရှိလျှင် ကြည်းရေဖက်၍ ဝန်းရံထားကြသည်။[၃] ဟံသာဝတီ တပ်သားတို့သည် ကနောင်သစ်တပ် အရှေ့ဖက်သောင်ပြင်တွင် စစ်အင်ခင်းကျင်း၍ စစ်ရေးမြှူလေလျှင် သစ်တပ်မှ မင်းကြီးရဲထင်အလုံးအရင်းနှင့်တိုက်ရန်ထွက်ခဲ့၏။ ထိုအခါ ကိုင်းတောတွင် ပုန်းအောင်းနေသော ဟံသာဝတီတပ်သားတို့ နှစ်ဖက်ညှပ်တိုက်ခိုက်သဖြင့် အားမတန်၍ မင်းကြီးရဲထင် ဆုတ်ခွါခဲ့ရသည်။ဟံသာဝတီတပ်သားတို့ ကနောင်သစ်တပ်ကို အရှည်အကြာဝန်းရံနေသော်လည်း တပ်တွင်းသားတို့ကြံ့ကြံ့ခံနေသဖြင့် လက်လျှော့၍အရံဖြုတ်ကာ ပဲခူးမြို့သို့ ပြန်သွားကြသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိက မှာတော်မူသဖြင့် မင်းရဲမင်းလှကျော်ထင်တို့သည် ကနောင်တွင်အစောင့်အနေလုံလောက်စွာထားခဲ့၍ ဥသျှစ်တောင်စားနှင့် စက္ကဗလတို့ကိုပြည်မြို့စောင့် ထားခဲ့ပြီးလျှင် အဝသို့ပြန်ခဲ့ကြသည်။[၄]

အေဒီ ၁၇၄၁ ခုနှစ်တွင် ပြည်မြို့စောင့်တို့က ကနောင်သစ်တပ်ကို ဟံသာဝတီတပ်တို့က ဖျက်ဆီး၍ ပြည်မြို့ကိုလည်း ဝန်းရံထားကြောင်း အဝမြို့သို့ သံတော်ဦးတင်ရောက်လာသည်။ ထို့ကြောင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မင်းရဲမင်းလှကျော်ထင်နှင့် မင်းရဲမင်းကျော်ထင်တို့ကို တိုက်လှေ ဝန်လှေ ၁၀၀၀ ကျော်နှင့် ပြည်မြို့သို့ ချီစေသည်။ နောက်ထပ်လည်း သတိုးမင်းစော[၅] ကို တိုက်လှေ ၅၀၀ နှင့် ပြည်မြို့သို့စုန်ဆင်းစေသည်။ မင်းရဲမင်းလှကျော်ထင်တို့သည် ပြည်မြို့ကို ဝန်းရံနေသည့် ဟံသာဝတီတပ်များကို တိုက်ခိုက်ဖောက်ထွင်း၍ ပြည်မြို့သို့ ဝင်ကြရသည်။[၆]

၁။ ထိုတပ်များကို ကိုးမြို့တလိုင်းတပ်ဟုခေါ်သည်။

၂။ မရက ၃။ စံကျော။

၃။ "ညဉ့်တိုင်လျှင် အရှေ့ဖက်ကိုင်းတောကတလိုင်း ၃ ယောက်၊တပ်တော်တောင်ကညင်ပင်က တလိုင်း ၃ ယောက် အသောင်းအကျန်းဟစ်ကြော်ပြောဆိုသည်တွင် တောင်အင်းအမြောက်မှူး ဥဒိန်ကသင်းတို့ကို ပစ်ပါရမည့်အကြောင်းနှင့်လျှောက်၍ အမြောက်နှင့်ပစ်သည်။ကညင်ပင်က လူ ၃ ယောက် ကိုင်းတောကလူတယောက်သေသည်။ နောက်အသံမကြားပြီ။" မရက ၃။ စံကျော—စားဝမ်း။

၄။ မရက ၃။ စံကျော—စံဝမ်း။

၅။ မင်းရဲရန်နောင်၏ ဘွဲ့သစ်။

၆။ မရက ၃။ ဆဝမ်း။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် အထက်ဖော်ပြပါတပ်များအပြင် မင်းရဲနရာ[၁]ကို ဓနုဖြူသို့ ချီစေသည်။ မင်းရဲနရာ ဓနုဖြူတွင် တပ်ကြီးတပ်ခိုင်နှင့် ရပ်ခံနေစဉ် ဆင်ကျားရှင်က စောဗြဟတ္ထိရာဇာ ဇွယ်ယဗလရာဇာ ဗညားအေည်နှင့် ဗညားသမန္တတို့ကို အလုံးအရင်းပေးအပ်၍ မင်းရဲနရာကို တိုက်ခိုက်စေရာ မင်းရဲနရာတပ်ပျက်ကာ ပြည်မြို့သို့ ဆုတ်ရသည်။[၂]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မင်းရဲနရာ ဓနုဖြူတွင် အရေးနိမ့်၍ ပြည်မြို့တိုင် ဆုတ်ရကြောင်း သတင်းရလျှင် သတိုးမင်းကြီးအမည်ခံ မင်းလှကျော်ထင်၊ သတိုးမင်းငယ်အမည်ခံမင်းထင်မင်းလှ၊ နေမျိုးကျော်ထင်နှင့် မင်းလှပျံချီတို့ကို ဗိုလ်မှူးသတိုးမင်းခေါင်အမည်ခံ မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို ဗိုလ်ချုပ်ခန့်၍ စစ်သည် ၁၀၀၀၀ နှင့်ပြည်မြို့သို့ ချီစေသည်။ သတိုးမင်းခေါင်တပ်တွင် ငါးဆူရှင်တပ်နှင့် ပုခန်းကြီးက ရှင်ပျိုတပ်များအာမခံတပ်အဖြစ်ပါဝင်ကြသည်။ သတိုးမင်းခေါင်တပ် ပြည်မြို့သို့ရောက်လျှင် ကြက်တင်းတောင်ကိုပတ်ဝိုက်၍ တပ်တန်းတည်ရသည်။ အဝမှတောင်ငူကြောင်းချီခဲ့သည့် သတိုးသီဟသူတပ်များသည် ကတုတ်မြို့တွင် ဟံသာဝတီစစ်သည်တို့နှင့် တွေ့ဆုံတိုက်ခိုက်ကြရာ သတိုးသီဟသူတပ်အဆီးအတားမရှိ ပျက်ပြား၍ သတိုးသီဟသူနှင့် လူ ၃၀၀ ကျော်သာ ပြည်မြို့သို့ ရောက်လာကြသည်။[၃]

မြန်မာအထောက်အထားများ၌ အေဒီ ၁၇၄၂ ခုနှစ်တွင် ပြည်မြို့ ဟံသာဝတီလက်သို့ ကျဆုံးကြောင်းမပါရှိချေ။ အင်္ဂလိပ်ခေတ်ပြိုင်မှတ်တမ်းတခုတွင်မူ မြို့စောင့်တပ်များစွန့်ခွါခဲ့သော ပြည်မြို့ကို ၁၇၄၂ ခု၊ ဇန္နဝါရီလ ၂၁ ရက်နေ့တွင်[၄] ဆင်ကျားရှင်တပ်များ သိမ်းယူကြောင်း ပါရှိသည်။[၅] အေဒီ ၁၇၄၂ ခုနှစ်တွင် သတိုးမင်းခေါင်သည် ပြည်မြို့၌ပင် ရှိနေသေးသည်ကိုထောက်လျှင် အထက်ပါ အင်္ဂလိပ်မှတ်တမ်းအဆိုအမိန့်သည် ယုတ္တိမရှိချေ။ ထိုအချိန်က ဖြစ်ပေါ်နေသော ကောလဟာလသတင်းတခုဖြစ်တန်ရာ၏။[၆]

ဟံသာဝတီတပ်များ ပြည်မြို့ကိုတိုက်ခိုက်၍မရဘဲရှိလျှင် ဆင်ကျားရှင်သည် ၁၇၄၂ ခုနှစ်တွင် ဒေါတုတ်၊ ဗညားအေည်၊ ဒေါတော်၊ ဗညားကျော်၊ ဗျတ္တကျော်တို့ကို စစ်သည် ၄၀၀၀၀ ကျော်နှင့် တောင်ငူကြောင်းအဝမြို့သို့ချီတက်စေသည်။ ဟောင်ငူမြို့တွင် အဝကိုလိုသားသူနှင့် ဟံသာဝတီကိုလိုလားသူဟူ၍ အုပ်စု ၂ စုရှိရာ ဟံသာဝတီသို့ ယိမ်းယိုင်သူတို့မှာ ပိုမိုအားကောင်းဟန်ရှိသည်။ ထို့ကြောင့် ဟံသာဝတီမှတပ်ကြီးချီ၍ဝန်းရံသည့်အခါ အဝမှတောင်ငူတွင် ရပ်ခံနေရန် ချထားသည့် ရဲမက်တော်တို့သည် တောင်ငူမြို့ကိုစွန့်ခဲ့၍ အဝတိုင်ဆုတ်ပြေးကြသည်။ ဤသို့ဖြင့် တောင်ငူမြို့သည် ဟံသာဝတီနိုင်ငံတော် အဝင်အပါဖြစ်သွားသည်။ တောင်ငူမြို့ကျဆုံးလျှင် တောင်တွင်းကြီးမြို့သည်လည်း တိမ်းယိမ်း၍ ဟံသာဝတီရဲမက်များသိမ်းပိုက်ခြင်းခံရသည်။ တောင်ငူကြောင်းချီ ဟံသာဝတီစစ်သည်တို့သည်တောင်ငူမြို့ကိုသိမ်းယူပြီးနောက်အပြင်းတိုက်ချီတက်ခဲ့ရာကိုးခရိုင်တောင်ဖက်တခွင်ကို

၁။ နောင်တွင်သတိုးမင်းလှရွှေတောင်ဘွဲ့ခံသည်။

၂။ **အလမ** ခံဝမ်း။

၃။ **အလမ** ခံဝမ်း–ခံကျော။ **မရသ** ချဝမ်း–ချကျော။ **မရက** ၃။ စားဝမ်း–ဆဝမ်း။

၄။ ၁၁၀၃ ခုနှစ် တပို့တွဲလပြည့်ကျော် ၁၂ ရက်နေ့။

၅။ D.G.E.Hall. *Early English Intercourse* 237.

၆။ အထောက်အထားတို့တွင် အဝဟံသာဝတီစစ်အကြောင်း အမျိုးမျိုး ဆိုမိန့်ကြသဖြင့် ယင်းတို့ကိုနောက်ဆက်တွဲ ၁၆ တွင်ဖော်ပြထားပါသည်။

သိမ်းရုံး၍ တန်တားဦး သင်ပန်း ပင်းယ ကူးတို့ဆိပ် ခေါင်းခဲ့လယ်ပြင်တိုင်အောင် ရောက်ပေါက်၍ တပ်တန်းထိုးကာနေကြသည်။ တောင်တွင်းကြီးမှဟံသာဝတီစစ်သည်တို့လည်း ရေနံချောင်းပုခန်းငယ်သို့ဆင်း၍ ဧရာဝတီမြစ်ရိုးမြစ်စဉ်တလျှောက်ကို ဖျက်ဆီးသည်။ မလွန်၊ ပဋ္ဌနဂိုရ်တွင် တပ်များချထားသည်။

ဆင်ကျားရှင်သည် တောင်ငူကြောင်းချီ တပ်များအပြင် ဗညားဗျတ္တာပ္ပ၊ စောဒြုပ်ရွတ်၊ စိတ္တာဖြဟ္မာ၊ ဗညားသမန္တတို့ကို တိုက်လှေအများနှင့် ရေကြောင်းချီစေရာ ထိုလှေတပ်ကြီးသည် ပြည်မြို့ကို ကွင်းရှောင်ကာ အဝအနောက် ရဲပန်းတိုင်အထိ ချီတက်ခဲ့ကြသည်။ ထိုအခါ ဟံသာဝတီရေတပ်တို့သည် မြေထဲသရက်ဝကသည် ချင်းတွင်းမြစ်ကန္နီမင်းခင်းတိုင် အန္နံ့အပြား ရှိနေကြသည်။ ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူး စျေးငယ်ဗိုလ်ဆိုသူလည်း ဧရာဝတီမြစ်ညာစမ္ဗယ်နဂိုရ်တမော်ဝတိုင်အောင် ချီတက်ခဲ့၍ တပ်အချို့သည်လည်း ရှမ်းပြည်မြို့ကျေးရွာများသို့ ချီတက်ကြသည်။[၁]

အဝမြို့နှင့်မနီးမဝေးတွင် တပ်တန်းထိုးနေသည့် ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူးများသည် အဝမြို့၏ စစ်အင်ကို အကဲစမ်းလိုသဖြင့် ဗိုလ်မှူးဗျတ္တာကျော်အား ဟံသာဝတီအာမခံ မြင်းစီးမြင်းသည်အများနှင့် ရတနာပူရအဝမြို့ကန်ရိုးတံခါးကို ချဉ်းကပ်တိုက်ခိုက်စေသည်။ ရတနာပူရမြို့ထိပ်မှ သေနတ်လက်ကောင်းတို့၏လက်ချက်ကြောင့် ရာမညအာမခံတကျိပ် ကျူးနှာ:တွင်ပင်ကျဆုံး၍ စစ်သည်အများထိခိုက်နာကျင်သဖြင့် ဗျတ္တာကျော်တပ် ရွှေမတိုးဝံ့ပဲ ဆုတ်ခွါထွက်သွားကြရသည်။[၂]

ဟံသာဝတီကြည်းတပ်ရေတပ်များ မိမိ၏နိုင်ငံတော်အတွင်း အန္နံ့အပြားရောက်ပေါက်လေလျှင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ပြည်မြို့ရှိ ဗိုလ်မှူး ၃ ဦးအနက် သတိုးပင်းခေါင်ကို ပြည်မြို့၌အခိုင်အလုံနေစေ၍[၃]၊ သတိုးမင်းစောနှင့် မင်းရဲနန္ဒသီဟတို့ကို မြစ်ရိုးတလျှောက် ရန်သူလှေတပ်များကို တိုက်ခိုက်စေသဖြင့် မင်းရဲနန္ဒသီဟတို့ တိုက်လှေ ၂၀၀ ကျော်နှင့် ချီကြရသည်။[၄] အဝဗိုလ်မှူးဗညားကျန်းတောကို ပြည်မြို့မှ မင်းတုန်းကြောင်း၊ အာကာဗိုလ်မှူးကို ဧရာဝတီမြစ်ကမ်းလျှောက်၍ စစ်တကြောင်းလည်း ချီစေရသည်။ ပြည်မြို့ကချီခဲ့သည့် အဝေလှေတပ်သည် ဧရာဝတီမြစ်တွင်ရှိ ဟံသာဝတီလှေတပ်အထောက်ထောက်ကို ဖြိုခွင်းပြီးနောက် စလင်းတွင်တပ်စွဲနေကြ၏။

တောင်ငူကြောင်းချီ ဟံသာဝတီတပ်တို့ အဝအနီးတွင် တပ်တန်းထိုးနေ၍ အဝမြို့တော်ကန်ရိုးတံခါးကို တိုက်ခိုက်လာကြောင်း အထက်တွင်ဆိုခဲ့ပြီးဖြစ်သည်။ နောင်သည်ကဲ့သို့ အဝမြို့ကို မချဉ်းကပ်နိုင်အောင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် စစ် ၃ ကြောင်းထွက်၍ ဟံသာဝတီတပ်များကို တိုက်ခိုက်စေရန် အစီအစဉ်ပြုလုပ်တော်မူသည်။ ယင်းတို့ကား

ကန်ရိုးတံခါးတော်က သတိုးမင်းကြီး၊ သတိုးမင်းငယ်၊ မင်းရဲမင်းလှငယ်တို့ကို

၁။ "မြန်မာပြည်ရှမ်းပြည်ရေကြောင်း ကြည်းကြောင်း တလိုင်းတို့ရောက်သမျှအရပ်များတွင် ကြေးငွေအများပေးရသည်။ သစ္စာခံရမည်ပေး၍ သိမ်းသည့်အရပ်ကိုလည်း သိမ်းသည်။ အိမ်ရာကျောင်းကန်များကို မီးထင်းတိုက်ရှို့သည့်အရပ်များကိုလည်း မီးထင်းတိုက်ရှို့ဖျက်ဆီးသည်။" အလမ ခါးဝမ်း။

၂။ ပြည်သူပြည်သားတို့လည်း မထိတ်မလန့်ရအောင် စစ်အင်္ဂါစုံလင်အောင် စီရင်တော်မူ၍ တပ်ဘော်ကိုအာလုံခြုံအောင် စီရင်စောင့်နေရသည်။ မရက ၃။ ဆာဝမ်း။

၃။ ထိုသို့ အဝမှာ ဝန်းရံကြောင်းကို ပြည်မြို့ သတိုးမင်းခေါင်ကြား၍ လှေတက်အများနှင့် ပုဂံမြို့တိုင်အောင် ဆန်တက်လှာ၏။ မရသ ချုဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၀။

၄။ ရွှေမြို့တော်မှ ဝန်းရံသည့် တလိုင်းတို့မှာ ဘုရားဘုန်းတော်ကြောင့် အောင်တော်မူလိမ့်မည်အမိန့်တော်ရှိ၍ မရက ၃။ ဆာဝမ်း။

တပ်မှူး၊ ဆွေတော်မျိုးတော်မင်းသားကြီး ၉ ပါးကို မြင်းတပ်မှူးခန့်တော်မူ၍ လေးဆယ်၊ ငါးဆယ်၊ စားတော်ကွမ်းရေကိုင်၊ အဆောင်တော်မြဲ၊ မှူးမတ်ဝန်ထောက် နားခံ၊ စာရေးကြီး၊ ဒိုင်းမှူး၊ သင်းမှူးမှစ၍ မြင်း ၉၀၀ စီးတော်ဝင်းတော်ဆင် ၁၅၀၊ စိန်ပြောင်း ၅၀၊ ဒိုင်းလွှား ကာ လေး လှံ တုတ်ကိုင်၊ အဆောင်ဆောင် ရှင်မိဖုရား အမှုထမ်းတို့နှင့် ရပ်ကွက်စုလူ ၁၀၀၀။

မိုင်းပွန်တံခါးဘော်က မင်းကြီးမင်းထင်မင်းလှ၊ မြင်းပျက်ဝန်တို့ကိုတပ်မှူး၊ မင်းသားကြီး ၅ ပါးကို မြင်းတပ်မှူး ခန့်တော်မူ၍ အရှေ့ဆောင်တော်၊ အလယ်ဆောင်တော်၊ တောင်နန်းတော်၊ မြောက်နန်းတော် အမှုထမ်းမြင်း ၅၅၀၊ ဆင် ၁၀၀၊ စိန်ပြောင်း ၅၀၊ ဒိုင်းလွှားကာလေးလှံတုတ်ကိုင် ကွေ့တလိုင်းအမှုထမ်း ၁၀၀၀၀။

ညောင်စောက်တံခါးတော်က မင်းရဲငယ်၊ မင်းကြီးလှ၊ မင်းရဲမင်းလှကျော်ထင်တို့ကို တပ်မှူး၊ မင်းသားကြီး ၅ ပါးကို မြင်းမှူးခန့်တော်မူ၍ နန်းမတော်အမှုထမ်းအမည်ရမြင်း ၁၀၀၊ ဆင် ၅၀၊ စိန်ပြောင်း ၅၀၊ ဒိုင်းလွှားကာလေးလှံတုတ်ကိုင် ရပ်စုကွက်စုအမှုထမ်းစုလူ ၁၀၀၀၀ ခန့်တော်မူ၍ ကန်ရိုးတံခါးက အမြောက်ကြီးသုံးဗိဿဝင် ၄၊ မိုင်းပွန်တံခါးက အမြောက်ကြီး ၄၊ ညောင်စောက်တံခါးက အမြောက်ကြီး ၄၊ တတပ်လျှင် အလံ ၁၀ စီ စိုက်ရသည်။ သဘင်ခံ၍နေရသည်။

ညီတော် သတိုးဓမ္မရာဇာ၊ ဖထွေးတော် သတိုးမင်းစော၊[၁] မင်းညီမင်းသားမှူးတော်မတ်တော်တို့ကိုလည်း အုပ်စု အမှုထမ်း မြင်းစီးမြင်းသည်၊ စကိုင်းမင်း အမှုထမ်းတို့နှင့် မြင်း ၅၀၀၊ ဆင် ၁၀၀၊ စိန်ပြောင်း ၅၀၊ လက်နက်ကိုင် ၁၀၀၀၀ ကျော်နှင့် အရေးရှိရာဖို့၍ တိုက်ရမည်ခန့်တော်မူ၍ အသင့်နေရသည်။

အခါတော်ရောက်ကြောင်းကြားလျှင် အမြောက်ကြီးများကို တပြိုင်နက်ဖောက်၍ ကန်ရိုးတံခါးက ပဒုမ္မာကြာချပ်ကဲ့သို့၊ ညောင်စောက်တံခါးက စက်ဝန်းကဲ့သို့၊ မိုင်းပွန်တံခါးက လှည်းဦးကဲ့သို့ သေနင်္ဗျူဟာကျမ်းနှင့်အညီ စီရင်တော်မူ၍ ထွက်ရသည်။[၂]

ဟံသာဝတီသားတို့ထွက်၍ ဆီးခံနှင့်သည်ကို ရဲမက်တော်တို့ ရှပ်ရှပ်ချံချံ တိုက်ခိုက်ကြရာ ဟံသာဝတီအာမခံမြင်းစီး ၅၀ ကျော်ကို မြင်းနှင့်တကွ အရှင်ရကာ ၅၀ ကျော်ကို အသေရသည်။[၃] ထိုနောက် အဝရဲမက်တော်တို့ ဟံသာဝတီတပ်များကို အထပ်ထပ်ဝန်းရံတိုက်ခိုက်ပြန်ရာ ဟံသာဝတီမြင်းသည် ၅၀၀ ခန့် သေကြပြန်သည်။ ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူးတို့လည်း ပြည်မြို့ကချီလာသည့် အဝတပ်များ နီးကပ်လာပြီဖြစ်သဖြင့် စစ်နှစ်ဖက်ညှပ်တိုက်ခိုက်ခြင်း ခံရမည်စိုးသောကြောင့် တန်တားဦး၊ ပင်းယ၊ ကူးတို့ဆိပ်၊ ခေါင်းခွဲ အရပ်ရပ်ရှိသည့် တပ်များကို သိမ်း၍ ဆုတ်ခွါကြသည်။ ထိုသို့

၁။ သတိုးမင်းစောလှေတပ်နှင့် စလင်းတွင်ရပ်နေကြောင်း အထက်တွင် ဆိုခဲ့ပြီးလေပြီ။

၂။ မရက ၃။ ဆာဝမ်း – ဆာကျော။ အဝမြို့တွင်းမှ ထွက်တိုက်သူများတွင် ငါးဆူဘုံကျော်ကျောင်း ရှင်ကြမ်းစု၊ ကွေ့၊ ယိုးဒယား၊ လင်းဇင်းသားတို့လည်းပါသည်။ မရသ ချူဝမ်း။

၃။ "အထိန်းတော်စာသင်ဆရာ ဘုရင့်နောင်အမှုထမ်း ကွေ့လဝတို့နှင့် ညောင်စောက် တံခါးက ထွက်၍ တိုက်လံရာတွင် တလိုင်းသူပုန်လူဆိုးတို့ သေကြေပျက်စီးခြင်းသို့ ရောက်သည်။ ဗိုလ်မှူးပြုသူ ဒေါ်တရုပ်ဆိုသူလည်း လမ်းခရီးတွင် ရွှေဘုန်းတော်ကြောင့် သေလေသည်။" အလမ ခါးကျော။

ဆုတ်ခွါပြေးကြသည့် ဟံသာဝတီတပ်တန်းများမှ ဘဏ္ဍာကြေးငွေ ဆန်ရေစပါး မြင်းကျွဲနွား မိန်းမ ယောကျ်ား အများရ၏။ ယင်းတို့ကို ရဲမက်တော်တို့အား လက်ရချည်းယူစေသည်။ အမြောက် သေနတ်လက်နက်ကိရိယာများကိုသာ ဘဏ္ဍာတော်အဖြစ် သွင်းရသည်။

ချင်းတွင်းမြစ်ကြောင်းတလျှောက်ရှိ ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် ပြည်မြို့မှ သတိုးမင်းစောတို့ လှေတပ် ဆန်တက်လာကြောင်းနှင့် အဝမြို့ကိုဝန်းရံထားသည့် ဟံသာဝတီတပ်များ ဆုတ်ခွါသွား ကြောင်းသတင်းကြားလျှင် ချင်းတွင်းမြစ်တလျှောက် သိမ်းယူခဲ့သောလှေ ၁၀၀၀ ကျော်နှင့် အပြင်း စုန်ဆင်းခဲ့ကြရာ စလင်းတွင်တပ်စွဲနေသော အဝရေတပ်မှ ဆီးခံတိုက်သည်။ ထိုနေရာတွင် မြစ် ချောင်းအသွယ်သွယ်ရှိသောကြောင့် ဟံသာဝတီလှေတပ်မှ လှေ ၁၀၀ ခန့်ကိုသာ ရမိလိုက်သည်။ လွတ်ထွက်သွားသည့် ဟံသာဝတီလှေတပ်ကို ပြည်မြို့က သတိုးမင်းခေါင် ဆီး၍တိုက်ပြန်ရာ လှေ အများရလိုက်ပြန်သည်။ စလင်းတွင်စွဲရပ်နေသည့် ဗိုလ်မှူးတို့လည်း အရေးတော်ပြီးပြေလျှင် အဝသို့ ပြန်ကြသည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ရန်သူများကို အောင်နိုင်တော်မူသဖြင့် လွန်စွာပင်အားရတော် မူ၍ ဗိုလ်မှူးတပ်မှူးသူရဲသူခက် ပွဲလမ်းရသသူတို့ကို အထိုက်အလျောက် ဘွဲ့အမည်အရည် မြို့ပြ ကျေးရွာများ သနားတော်မူသည်။[၁]

အေဒီ ၁၇၄၂ ခုနှစ်တွင် အဝနိုင်ငံ၌ မိုးခေါင်ရေရှား၊ အစာရေစာခေါင်းပါး၍ လူအများ ဖိတ်စင်ကြောင်း အထက်တွင်ဆိုခဲ့ပြီးဖြစ်သည်။ ယင်းအခက်အခဲများကို ရင်ဆိုင်နေရသည့်ကြားမှ ဟံသာဝတီတပ်များကို တွန်းလှန်ဖို့ခွင်းနိုင်သည့်အတွက် အဝစစ်သည်များကို ချီးကျူးထိုက် ပေသည်။

ထို့ပြင် အေဒီ ၁၇၄၃ ခုနှစ်တွင်လည်း အဝနိုင်ငံ၌ သူခိုးဓားပြလွန်စွာထူပြော၍ ရပ်ရွာ အကြီးအကဲများ မိမိတို့လုံခြုံမှုအတွက် စီရင်နက်များကို ဆူးသစ်တပ်ကာရံနေကြရသည်ကိုလည်း သိရှိခဲ့ပြီးဖြစ်သည်။ ဤသို့ ပြည်ရွာမငြိမ်မသက်ဖြစ်နေသော်လည်း မိုးကုန်သည့်အခါ မဟာဓမ္မ ရာဇာဓိပတိသည် ဆင်ကျွားရှင်သမိန်ထောနှင့် စစ်အားပြိုင်ဆိုင်ရပြန်သည်။ ယမန်နှစ်ကပင် တောင်ငူ၊ တောင်တွင်း၊ ရမည်းသင်း၊ ယင်းတော်၊ မိတ္ထီလာ စသော မြေလပ်မြို့ကျေးရွာများနှင့် တောင်ဖက် ကိုးခရိုင်တိုင် ရောက်ပေါက်လျက်ရှိနေသော ဟံသာဝတီတပ်များကို တိုက်ထုတ်ရန် မဟာဓမ္မရာဇာ ဓိပတိသည် ဗိုလ်ပါ ၁၄ တပ်ပေးအပ်ကာ သတိုးမင်းကြီးကို ရွှေစေတီ[၂]ရောက်ချီစေသည်။[၃] ၎င်းပြင်

၁။ မရက ၃။ ဆကျော - ဆိဝမ်း။ အလမ ခံကျော - ခါးကျော။ မရသ ချူကျော-ချူဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၀။
"The Talaings soon forced their king, against his own judgement, to march against Prome, and the king of Burma, alarmed at the preparations against him, made his brother joint king, with his palace and court at Sagaing. The Talaing army, unable to take Prome, marched up by the eastern bank of the river, and ravaged the country nearly to the gates of Ava. In this rash expedition it was attacked by the Burmese from the north and south, and had to retreat with great loss. A force sent up the Sittaung river was, however, successful in occupying Taungu." A.P.Phayre: ***History of Burma***, 143.

၂။ ကျောက်ဆည်သို့ သွားရာလမ်းခရီးတွင်ရှိ ပုထိုးတဆူ။

၃။ အလမ ခါးကျော။

သတိုးမင်းစောကို တိုက်လှေ ၅၀၀ နှင့်ငင်း၊ သတိုးမင်းလှရွှေတောင်ကို တိုက်လှေ ၃၀၀ နှင့်ငင်း၊ မင်းရဲမင်းလှရွှေတောင်ကို တိုက်လှေ ၃၀၀ နှင့်ငင်း ပြည်မြို့သို့ ရေကြောင်းချီစေသည်။ သတိုးမင်းစောတို့ ၃ တပ် ပြည်မြို့သို့ရောက်ပြီးနောက် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိထံမှ အမိန့်တော်တရပ် ရောက်ရှိပြန်သည်။ ထိုအမိန့်တော်အရ သတိုးမင်းခေါင်နှင့်သတိုးမင်းစောတို့မှာ ပြည်မြို့တွင် အခိုင်အလုံ ပြုလုပ်နေကြရသည်။ သတိုးမင်းလှရွှေတောင်နှင့် မင်းရဲမင်းလှ ရွှေတောင် နော်ရထာတို့ကိုမူ တောင်တွင်းကြီးမြို့သို့ ချီတက်တိုက်ခိုက်သိမ်းယူ၍ တပ်ခိုင်တပ်လုံနှင့်နေရန် မှာတော်မူလိုက်သည်။[၂]

သတိုးမင်းခေါင်သည် သတိုးမင်းစောကို ပြည်မြို့တွင် မြို့စောင့်ထားခဲ့၍ တိုက်လှေ ၇၀၀၊ ဝန်လှေ ၃၀၀၊ ငါးဆူဘုံကျော်တပ်တော်ရှင်ကြမ်းစု၊ ပုခန်းရှင်ယောင်စုတို့နှင့် သန်လျင်သို့ချီသည်။ လမ်းခရီးတလျှောက် အထောက်ထောက်ရပ်ခံသမျှ ဟံသာဝတီတပ်တို့ကို ဖြိုခွင်း၍ သန်လျင်မြို့သို့ ရောက်သော် သတိုးမင်းခေါင် ရွှေဖျားကနေကာ တိုက်လှေအလုံး အညီအညွတ်တိုည်ခိုက်ကြသဖြင့် သန်လျင်မြို့ကို ၁၇၄၃ နိုဝင်ဘာလ ၁၀ ရက်နေ့တွင်[၃] အလိုပြည့်တော်မူသည်။[၄] သတိုးမင်းခေါင် တပ်များ သန်လျင်၌အောင်ပွဲခံနေစဉ် ဗညားဗြဲသိဒ္ဓိသည် ဟံသာဝတီတပ်များကို ပြန်လည်စုရုံး၍ ဝက်သားတံခါးမှ ဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်သဖြင့် အဝတပ်တို့ အထိအခိုက်နာကျင်ကာ ပြည်မြို့တိုင် ကစဉ့်ကလျား ပြန်လည်ဆုတ်ခွါခဲ့ရသည်။[၅] ထိုသို့ ဆုတ်ခွါထွက်ပြေးသည့် သတိုးမင်းခေါင်ကိုဖမ်းဆီးရန် သမိန်ထောက လှေလျှင်များ ပြည်သို့တိုင် စေလွှတ်ခဲ့သည်။

၁။ သတိုးမင်းစောတပ်တွင် ပုခန်းကြီးက ရှင်ပျက်များလည်း ပါသည်။ **မရက ၃။** ဆိကျော။

၂။ **မရက ၃။** ဆိကျော။ **မရသ** ချုပ်ဝမ်း။ **အလမ** ခါးကျော။

၃။ ၁၁၀၅ ခုနှစ် နတ်တော်လဆန်း ၆ ရက်နေ့။

၄။ "သန်လျင်မြို့အဝင်တွင် လင်းတအစာချီ၍ ဖောင်ဦးတွင်ချသည်ကို မြင်လျှင် သန်လျင်ကိုကား ရတော့မည်၊ ငါတို့လက်က လွတ်ပြန်ချိမ့်မည် နိမိတ်ဖတ်ယူ၍ တိုက်လေသည်။ တလိုင်းတို့ထွက်ပြေး၍ သန်လျင်ကို ရလေ၏။ **မရသ** ချုပ်ဝမ်း။ "တလိုင်းတို့မခံဝံ့ ထွက်ပြေး၍ သံလျင်မြို့ကိုလွယ်ကာရလေလျှင်" **မှန်နန်း ၃။** ၃၇၀။

၅။ "ရဲမက်တော်တို့ အကွဲကွဲအပြားပြား တောပုန်းအုံပုန်း လိုက်လံရှာဖွေသည့်အခိုက် တလိုင်းတို့အများ ချီလာသည်။ သန်လျင်မှာလည်း ဂုမ္ဘနီဝှက်ထားသည့် တလိုင်းတို့အတွင်းမီးပြု၍ နှောင့်ရှက်သောကြောင့် သတိုးမင်းခေါင် အလွတ်ခွါရချေသည်။ လေးညဉ့်ငါးရက်နှင့် ပြည်သို့ ရောက်လာသည်။ သန်လျင်တွင် သုံးညဉ့်လေးရက်သာ ကြာသည်။" **မရက ၃။** ဆိကျော–ဆိဝမ်း။ "ရဲမက်တော်တို့လည်း အစည်းအကြပ်မရှိ တလိုင်းတို့ စီရင်ထားသည့် သေရည်သေရက်ကို မဆင်မခြင် အမူးအထိုင်း လူမှန်းမသိသောက်စားယစ်ဝရှိလျှင် တလိုင်းတို့ တိုက်ပြန်လေသောကြောင့် ကိုယ်လွတ်ခွါခဲ့ရ၏။ ထိုအခါမှစ၍ အဝရှင်ကြမ်းစု၊ ပုခန်းရှင်ယောင်စု ပါးရှားလေ၏။" **မရသ** ချုပ်ဝမ်း။ "ရဲမက်တော်တို့ အစည်းအကြပ်မရှိ ပေါ့ပေါ့လျော့လျော့ မြို့တွင်းမှာရှိသည်။ အရက်သေစာများကို အယစ်အဝသောက်စားကြ၍ လူမှန်းမသိ အမူးအထိုင်းရှိသည်ကို တလိုင်းတို့ သိလေလျှင် လက်ထူ၍ တိုက်ပြန်လေသည်။ လူသူအများ ထိပါးပျက်စီးလေသည်။" **မှန်နန်း ၃။** ၃၇၀။
"Late in 1743 a Burmese raid into the Talaing country made such headway as to result in the reoccupation of Syriam, and the temperory expulsion of the Talaings. The victorious Burmans submitted the city to a terrible three-day's sack (10th-12th November) in the course of which they plundered the French, Armenian, and Portuguese churches and the warehouses of the foreign merchants. The English factory alone escaped the general pillage, probably because of its small, though trained and well-equipped garrison. Finally, the raiders succeeded in getting gloriously drunk, and the Talain gs, returning to the attack with over-whelming forces, recaptured the city with little difficulty. ***Early English Intercourse* 240.**

ထို့ပြင် ဆင်ကျားရှင်သမိန်ထောသည် မိမိ၏တပ်အချို့ကို ပန်းတောင်းဖက်သို့ချီစေ၍ ယင်းတွင်ပင် တပ်စွဲကာ ပြည်မြို့ကို လုပ်ကြံစေခဲ့သည်။ သတိုးမင်းခေါင်ပြည်မြို့က ခုခံတွန်းလှန်သော်လည်း ဟံသာဝတီမှ ချီလာသည့် လှေတပ်၏တိုက်ခိုက်ခြင်းကိုင်း၊ ပန်းတောင်းဖက်မှ ရန်သူတို့၏တိုက်ခိုက်ခြင်းကိုင်း ခံရသောအခါ အခြေအနေမလှသည်နှင့် သတိုးမင်းခေါင်နှင့် သတိုးမင်းစောတို့သည် ပြည်မြို့ကိုစွန့်ခဲ့၍ အဝမြို့တိုင်[၁] ဆုတ်ခွါခဲ့ရသည်။[၂]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် သတိုးမင်းခေါင်တို့ ဆုတ်ခွါခဲ့ကြရသည်ကို ကြေနပ်တော်မမူသဖြင့် သတိုးမင်းခေါင်ကို တိုက်လှေ ၇၀၀ နှင့် ညောင်ဦးတွင် တပ်နှင့်အခိုင်အလုံ နေစေသည်။ ထို့ပြင် သတိုးမင်းစောကိုလည်း တိုက်လှေ ၅၀၀ ကျော်နှင့် ပြည်မြို့ကိုအလျင်အမြန်သိမ်းယူရန် စေလွှတ်တော်မူပြန်သည်။ သတိုးမင်းစောသည် ပြည်မြို့အထက်တခွင်သို့ရောက်ပေါက် ရပ်ခံနေသမျှ ဟံသာဝတီတပ်များကို တထောက်ပြီးတထောက် တိုက်ခိုက် ဖြိုခွင်းနိုင်ခဲ့သည်။ ထိုတိုက်ပွဲတို့မှ လက်နက်ကိရိယာ လူသူအများရလိုက်၏။ ဟံသာဝတီတပ်ဟူသမျှ ဆုတ်ခွါသည်ချည်းဖြစ်ရာ သတိုးမင်းစောသည် ပြည်မြို့ကို အလွယ်တကူနှင့်ပင် သိမ်းပိုက်နိုင်သည်။ ဟံသာဝတီတပ်တို့ကလည်း ပြည်မြို့ကို စွန့်လွှတ်လိုက်ရသည့်အတွက် အခဲမကျေနိုင်ပဲ အကြိမ်ကြိမ် လာ၍ တိုက်ကြပြန်သည်။ သတိုးမင်းစောမြို့ခံကောင်းလှသဖြင့် ပြည်မြို့ကိုမချဉ်းမကပ်နိုင်လျှင်ဟံသာဝတီတပ်တို့ကြည်းကြောင်းရေကြောင်း ဆန်တက်၍ ပြည်မြို့အထက် မလွန်တွင် တပ်စွဲနေကြသည်။ ထိုမှနေ၍ အညာက ပြည်မြို့ကို ရိက္ခာသွင်းရန် စုန်ဆင်းလာသမျှဝန်လှေများကို နှောင့်ယှက်တိုက်ခိုက်ကြရာ ပြည်မြို့၌ ရိက္ခာ စားနပ်ရှားပါးလာသည်။ ဤသို့ရိက္ခာပြတ်လပ်သည့်အတွင်း ပြည်မြို့၌နေထိုင်သူတို့သည် မညီမညွတ်၊ဆင်ကျားရှင်ကို လိုလားသူကတမျိုး၊ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကို လိုလားသူကတဖုံ အချင်းချင်း ကွဲပြားနေသဖြင့် သတိုးမင်းစောသည် အတွင်းမီးထမည်ကို စိုးရွံ့သောကြောင့် ပြည်မြို့ကို ထပ်မံစွန့်ခဲ့၍ တောင်တွင်းကြီးတိုင် ဆုတ်ခွါခဲ့ရသည်။ ပြည်မြို့ပျက်ပြားလျှင် အဝဗိုလ်မှူးဗညားကျန်းတောသည် အနောက်ဖက်သို့ကူး၍ မင်းတုန်းတွင် တပ်တည်ကာနေ၏။ တောင်တွင်းကြီးမြို့တိုင် ဆုတ်ခွါခဲ့သော သတိုးမင်းစောသည် တောင်တွင်းကြီးမြို့မှသည် သတိုးမင်းခေါင်ရှိရာ ညောင်ဦးတပ်တော်သို့ ပေါင်းရပြန်သည်။ ထိုနောက် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိထံမှ အခေါ်တော်ရောက်သဖြင့် သတိုးမင်းစော အဝသို့ပြန်သွား၏။

ညောင်ဦးတွင် အခိုင်အလုံနေသည့် သတိုးမင်းခေါင်ထံသို့ မလွန်တွင်တပ်စွဲနေသည့် ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူးများဖြစ်သည့် မနောလောကပျံကျော်နှင့် ရာဇမန်ထေည်တို့ထံမှ စာတစောင်ပို့ရောက်လာသည်။ ထိုစာတွင်ပါသည့်အကြောင်းအရာများမှာ အောက်ပါအတိုင်းဖြစ်သည်။ ဆင်ကျားရှင်က သတိုးမင်းခေါင်သည် ငါနှင့်ဆွေရင်းမျိုးချာဖြစ်သည့်အလျောက် တွေ့ဆုံလိုသဖြင့် သတိုးမင်းခေါင်ကိုလာစေချင်သည်။ သတိုးမင်းခေါင်ကိုယ်တိုင် လာမည်ဆိုလျှင် ကောင်းမွန်စွာဆောင်ကျဉ်း

၁။ ညောင်ဦးတိုင်အောင်—**မရသ** ချူကျော။

၂။ "ထိုနောက် တလိုင်းတို့တိုက်၍ ပြည်မြို့ပျက်လျှင် မင်းရဲကျော်ခေါင်ပဋ္ဌနဂိုရ်သို့ ဆုတ်၍ တပ်နှင့်နေသည်။ **အမှုထမ်း** ဗညားကျန်းတောကြီးကိုလည်း အနောက်မလွန်တွင် တပ်တည်၍ နေစေသည်။ တလိုင်းတို့က အရှေ့ဖက် အနောက်ဖက်တိုက်လံသမျှကိုလည်း မင်းရဲကျော်ခေါင်၊ ဗညားကျန်းတောတို့က အသီးသီးဆီးခံတိုက်သည်။" **အလမ** ခါးကျော။ "ပြည်မြို့သားတို့ ကျေးဇူးသစ္စာတော်ကိုမစောင့်၊ နှောင့်ယှက်ပြန်သောကြောင့် သတိုးမင်းစော၊ သတိုးမင်းခေါင်တို့ ဆုတ်ခွဲ၍ ရွှေဘဝါးကော်အောက်ရောက်သည်။" ပရက ၃။ ဆိဝမ်း။ **မရသ** ချူကျော။ **မှန်နန်း** ၃။ ၃၇၁ တို့လည်းရှု။

ခဲ့ရမည်။ သတိုးမင်းခေါင်ကိုယ်တိုင်မလာနိုင်လျှင်လည်း ယုံကြည်စိတ်ချရသည့် ကိုယ်စားလှယ်တဦး စေလွှတ်စေချင်သည်။ သို့မှသာလျှင် မှာကြားရန်ရှိသည်များကို မှာထားနိုင်မည်။ ဤအကြောင်း ◌ရာများကို သတိုးမင်းခေါင်အား လျှောက်ထားရမည်ဟု ဆင်ကျွန်းရှင်က မှာတော်မူသဖြင့် စာပေးဆက်ရခြင်းဖြစ်သည်။ နှစ်ရှည်လများစစ်ဆင်နွှဲကြရသဖြင့် သတ္တဝါအများ သေကြေပျက်စီးခဲ့ရသည်။ ဆင်ကျွန်းရှင်နှင့် သတိုးမင်းခေါင်တို့ ဆွေမျိုးတော်စပ်သဖြင့် တဦးနှင့်တဦး တွေ့ဆုံပြေငြိမ်းကြလျှင် သတ္တဝါအပေါင်းတို့ ချမ်းသာသုခရကြမည်ဖြစ်ကြောင်းများ ပါရှိသည်။

ဤစာသည် ငြိမ်းချမ်းရေးကမ်းလှမ်းချက်ဖြစ်သည်ဟုယူသော် ရကောင်း၏။ ဖြစ်လည်းဖြစ်နိုင်သည်။ အဘယ့်ကြောင့်ဆိုသော် ဟံသာဝတီအစဉ် နိုင်ငံတော်အဝင်အပါ ပြည်မြို့သည် ယခုအခါတွင် ဆင်ကျွန်းရှင် သမိန်ထောလက်သို့ရောက်ခဲ့ပြီးဖြစ်သည်။ သမိန်ထောသည် ဟံသာဝတီအစဉ်နိုင်ငံတော်ကိုပိုင်ဆိုင်ရပြီဖြစ်သောကြောင့် ကြေနပ်တင်းတိမ်၍ စစ်ပြေငြိမ်းရေးစကားကမ်းလှမ်းသည်ဟု ယူဆနိုင်သည်။ ယမန်နှစ်က မိမိတပ်များ အဝမြို့ရင်းတိုင် ရောက်ပေါက်နိုင်ခဲ့သော်လည်း လမ်းခရီးတလျှောက်မြို့ရွာများကို အရှည်သိမ်းပိုက်ထားနိုင်ရန် အင်အားမရှိကြောင်းကို သမိန်ထောသင်ခန်းစာရခဲ့သောကြောင့်လည်း ဖြစ်သည်။ ထိုသို့မဟုတ်လျှင် သတိုးမင်းခေါင်အား အဝမင်းသစ္စာတော်ကိုချိုးဖောက်တော်လှန်ရန် သွေးဆောင်ဖြားယောင်းခြင်းလည်း ဖြစ်နိုင်သည်။

ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူးတို့ ဤသို့စာရေးရခြင်းမှာ ထိုနှစ်က ဟံသာဝတီတပ်တို့ ဆင်ဖြူကျွန်းတိုင်အောင် ဆန်တက်၍သုံ့ပန်းလူသူဖမ်းယူကြသဖြင့် မြစ်ရိုးတလျှောက်၌ လယ်ယာလုပ်ငန်းကို မလုပ်မဆောင်နိုင်ရကား ထိုဒေသများ၌ အစာရေစာရှားပါး၍ ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် ရိက္ခာရှာမရဖြစ်ရ၏။ ထို့ပြင် ဟံသာဝတီကလည်း ရိက္ခာထောက်ပံ့ခြင်းမပြုသဖြင့် ဟံသာဝတီစစ်သည်တို့မှာ ဝမ်းရေးပြဿနာကြုံတွေ့ကြရသည်။ ထို့ကြောင့် ဟံသာဝတီ ဗိုလ်မှူးတို့ စစ်ရပ်သိမ်းချင်ကြသည်။ သို့ရာတွင် မိမိတို့စစ်နုတ်၍ပြန်သည်ကို ညောင်ဦးတပ်မှ သတိုးမင်းခေါင် လိုက်ထပ်နှောင့်ရှက်မည်ကို စိုးရိမ်ကြသောကြောင့် ပြေရာပြေကြောင်း စကားကမ်းလှမ်းခြင်း ဖြစ်သည်ဟု ရာဇဝင်သစ်ကဆိုထားသည်။[၁]

မည်သို့ပင်ဖြစ်စေ သတိုးမင်းခေါင်သည် မနောလောကပံ့ကျော်တို့ ကမ်းလှမ်းချက်ကို အောက်ပါအတိုင်း တချက်ပြီးတချက် ချေဆို၍ငြင်းပယ်ခဲ့သည်။ သတိုးမင်းခေါင်၏စာသည် ဆွေမျိုးရင်းချာဖြစ်ကြောင်း ဆင်ကျွန်းရှင်ကဆိုရာ၌၊ ဆင်ကျွန်းရှင်၏ခမည်းတော်ပုဂံမင်းသည် သစ္စာတော်သွေဖည်ပြီးလေသည်ဖြစ်၍ ၎င်း၏သားတော် သမိန်ထောကို အမျိုးမတော်စပ်နိုင်ကြောင်းကို လှော်ထားသောပဲပြောင်း ဥပမာပြ၍ချေဆိုသည်။ သတ္တဝါတို့စစ်ဖြစ်၍ သေကြရသည်ဆိုခြင်းကိုလည်း မြတ်စွာဘုရားအထင်အရှားရှိစဉ် ဝေသာလီပြည်၌ မိုးခေါင်ကာ ဝတ်မွတ်ခြင်းဘေးဆိုက်ရောက်သဖြင့် ပြည်သူတို့သာမက ရဟန္တာတို့ပင်လျှင် ပရိနိဗ္ဗာန်ပြုကြရကြောင်းဥပမာပြ၍ ချေပသည်။ သတိုးမင်းခေါင်၊ သို့မဟုတ် ၎င်း၏ကိုယ်စားလှယ်နှင့် တွေ့ဆုံလိုသည်ဆိုသည့်စကားကိုလည်း ဆင်ကျွန်းရှင်ကို ယောင်ယမ်းစမ်းသပ်မိသည့် မျောက်နှင့်ပုံခိုင်း၍ ချေဆိုလိုက်သည်။ ထိုစာကို ချိတ်တံဆိပ်ခတ်သောအိတ်တွင်ထည့်၍ မနောလောကပံ့ကျော်တို့စာပို့လာသူတို့နှင့် ပေးလိုက်သည်။[၂]

အေဒီ ၁၇၄၃ စစ်တက်စတွင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် သတိုးမင်းကြီးကို ရွှေစေတီရောက်

၁။ မရသ ချေဝမ်း။

၂။ မရက ၃။ ဆီကျော–ဆူဝမ်း။ နောက်ဆက်တွဲ ၁၇ လည်းရှု။

ချီစေကြောင်း အထက်တွင်ဆိုခဲ့ပြီးဖြစ်သည်။ ထိုတပ်တို့သည် ဟံသာဝတီတပ်များကို တိုက်ထုတ်နိုင်စွမ်းရှိခဲ့ဟန်မတူချေ။ ထို့ကြောင့် မင်းရဲမင်းလှငယ်ကို ဗိုလ်ချုပ်ခန့်၍ တပ် ၁၄ တပ်နှင့်တောင်ငူကြောင်းချီတက်စေပြန်ရသည်။ မင်းရဲမင်းလှငယ်တို့ ချီတက်လာသည်ကို သပြေဝက ပြူမှ ဟံသာဝတီစစ်သည် ၂၀၀၀ တို့က ဆီးဆို့ကြရာ အဝစစ်သည်တို့ ရှုပ်ရှုပ်ချွံချွံ တိုက်ခိုက်ကြသောကြောင့် ဟံသာဝတီတပ်တို့ ဆုတ်ခွါကြရသည်။ သေလေသည်လည်းများ၏။ မင်းရဲမင်းလှငယ်တို့ ရှေ့ဆက်လက်၍ ညောင်ကိုင်းသို့ချီကြရာ ဟံသာဝတီစစ်သည်တို့ ဆုတ်ခွါကြရပြန်သည်။ ထိုကာလတွင် မိုးရာသီရောက်၍ ချောင်းမြောင်းတို့၌ ရေပြည့်လျှမ်းပြီ၊ စစ်ချီစစ်တက်ခက်သည်ဟု မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိအခေါ် လွှတ်တော်မူသောကြောင့် အဝသို့ပြန်ခဲ့ကြသည်။ [1] ညောင်ဦးတွင် တပ်အခိုင်အလုံနှင့်နေသော သတိုးမင်းခေါင်က မိမိတို့၏ ငြိမ်းချမ်းရေး ကမ်းလှမ်းချက်ကို ငြင်းပယ်လိုက်သောအခါ ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် ရေကြောင်းကြည်းကြောင်း စစ်အားကြီးဖို့၍ ညောင်ဦးတပ်ကိုတိုက်ကြပြန်သည်။ [2] ညောင်ဦးကပ်တော်က ပြောင်းသေနတ်အများဖြင့် ဟံသာဝတီတပ်တို့ကိုပစ်ခတ်လေလျှင် ဟံသာဝတီစစ်သည်တို့ အထိအခိုက် အသေအပျောက်များသောကြောင့် ညောင်ဦးမှဆုတ်ခွါကြရသည်။ ထိုသို့ဆုတ်ပြေးသည့်ရန်သူတို့ကို သတိုးမင်းခေါင်တိုက်လှေ ၃၀၀၊ လက်နက်ကိုင် ၂၀၀၀၀ ကျော်နှင့် လိုက်ထပ်တိုက်ခိုက်ရာ ဟံသာဝတီရဲမက်တို့ မခံမရပ်နိုင်သဖြင့် ဆက်၍ ဆုတ်ခွါရပြန်၏။ သတိုးမင်းခေါင်သည် ဤသို့ အထောက်ထောက်တိုက်ခိုက်ခဲ့၍ ရေနံချောင်းသို့ ရောက်သောအခါ ရသမျှရန်သူလှေတက်လက်နက် ကိရိယာသုံးလူများကို သိမ်းရုံးကာ ရေကြည်ဝတွင် တပ်တည်၍နေသည်။ ညောင်ဦးတပ်တွင်မူ မင်းကြီးနန္ဒကျော်ထင်ကို အစောင့်အနေထားခဲ့၏။ ထို့နောက် ရေကြည်ဝတွင် ကမ်းပြိုသောကြောင့် သတိုးမင်းခေါင်သည် ဆင်ဖြူကျွန်းသို့ ရွှေ့ပြောင်းတပ်တည်ပြန်သည်။ သတိုးမင်းခေါင် ဤသို့ဆင်ဖြူကျွန်းတွင် ရပ်ခံနေစဉ်ယခင်ကစုန်ပြေးလေသည့် ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် အားသစ်လောင်းကာ ထပ်မံချီတက်လာကြပြန်၍ ဗိုလ်မှူးပြုသူဗညားကျော်၊ ဗြသိဒ္ဓိ၊ ဗျတ္တကျော်တို့က သတိုးမင်းခေါင်အတွက် ကျောက်ရဲမော်တွင် စာဆွဲလာကြသည်။

စာပါအကြောင်းအရာများမှာ အောက်ပါအတိုင်း ဖြစ်ပါသည်။ ဆင်ကျွားရှင် သမိန်ထောသည် တန်ခိုးကြီးမားသဖြင့် လပိုးစားက သမီးရတနာနှင့်လက်ဆောင်ပဏ္ဏာများစွာ ဆက်သသည့်ပြင် ဇိနပတ္တံ၊ နာဂပတ္တံ၊ ဘင်္ဂလားစသော သဘော်ဆိပ်စားတို့ကလည်း အမြောက်သေနတ်၊ အုပ်မျိုးထည်မျိုးများစွာကိုဆက်သကြောင်း၊ ဆင်ကျွားရှင်က အဝမင်းနှင့်အဆက်အနွယ်ဖြစ်ကြောင်းအမိန့်တော်ရှိ၍ မင်းနှစ်ပါးမခြားမနားဟုသိရကြောင်း။

ကမန်ကျော်သူဆိုသူသည် ဆင်ဖြူကျွန်းတပ်တော်ကထွက်ပြေးတိမ်းရှောင်၍ ဆင်ကျွားရှင်ကို မည်သို့လျှောက်ထားသည်မသိ၊ ဆင်ဖြူကျွန်းတပ်ကို ရအောင်တိုက်ယူရမည် ဆင်ကျွားရှင်အမိန့်တော်ရှိ၍ ချီခဲ့ကြရပါကြောင်း၊ ဆင်ဖြူကျွန်းတပ်ကိုရသည့်အခါ ဖမ်းမိသမျှ လူရှင်ရဟန်း မိန်းမယောကျ်ားတို့၏စည်းစိမ်ဥစ္စာကို မဖျက်မဆီးရ သိမ်းယူခဲ့ရမည်။ သတိုးမင်းခေါင်ကို ဖမ်းမိလျှင်လည်း

၁။ မရက ၃။ ဆူဝမ်း။ "သက္ကရာဇ် ၁၁၀၆ ခုတွင် ဟံသာဝတီက တောင်ငူကြောင်းချီလာကြောင်းကို ကြား၍ မင်းရဲမင်းလှငယ်ကို ရဲမက်တော် ၁၀၀၀၀ နှင့် ချီစေသည်။ ဘော်ညောင်ကိုင်းတွင် တလိုင်းတို့နှင့် တွေ့၍ တိုက်ကြလျှင် ၁၄ တပ်လုံးပျက်ချေ၏။ မရသ ချကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃ဂ၁ လည်းရှု။

၂။ နောက်ဆက်တွဲ ၁၇ ရှု။

ကောင်းမွန်ရိုသေစွာ ဆောင်ယူခဲ့ရမည် မှာတော်မူလိုက်ကြောင်း၊ ထို့ပြင်ဆင်ဖြူကျွန်းတပ်ကို သိမ်းယူပြီးနောက် ပတိန်းမဘဲစသော တောင်စဉ် ၇ ခရိုင်မြို့ကျေးရွာသူကြီးတို့ကိုလည်း သစ္စာတော် ပေးခဲ့ရမည် မှာတော်မူလိုက်ကြောင်း။

မင်းနှစ်ပါးရန်စစ်ပြေငြိမ်းကြပါမှ အမှုထမ်းဆင်းရဲသားကျွန်တော်မျိုးအပေါင်းတို့ ငြိမ်ဝပ်စွာ ကုန်သွယ်လယ်လုပ် လုပ်စားဆောင်စားဖြောင့်မှန်မည်ဖြစ်ကြောင်း၊ ဆက်လက်၍စစ်ဖြစ်ပွါးနေပါက ဆင်းရဲသားတို့ အေးချမ်းစွာနေကြရမည် မဟုတ်ကြောင်း၊ အဝဟံသာဝတီ စစ်ဖြစ်ရသည့်မူလ အကြောင်းရင်းမှာ သန်လျင်ကင်းစား၊ ပြည်မြို့ဝန်၊ ရေကင်းဝန်၊ ထားကစား၊ မင်းရဲအောင်နိုင်စသည့် အမှုထမ်းကြီးတို့ကြေးငွေပဏ္ဏာအများအပြားစားယူ၍ညှဉ်းပန်းနှိပ်စက်ကြသောကြောင့် မခံမရပ်နိုင် ဖြစ်ကာ ရန်စစ်ဖြစ်ပွါးရပါကြောင်းဖြင့် ဗညားကျော်တို့စာတွင် ပါရှိသည်။[၁]

သတိုးမင်းခေါင်သည် အထက်ပါစာကို မခြေမင်ပြန်ဆိုလိုက်သည်။ ပြန်စာမှာပါရှိသည့် အကြောင်းအရာများကို အကျဉ်းရုံး၍ဆိုရလျှင် သမိန်ထောကိုအဝမင်းမျိုးဆိုရာ၌ ဟံသာဝတီ သားတို့သည် ပိုးစုန်းကြူးကို မီးထင်မှတ်သကဲ့သို့ငှင်း၊ ပိတောက်သားကို နံ့သာနီထင်မှတ်သကဲ့သို့ငှင်း မင်းမျိုးထင်နေကြခြင်းသာဖြစ်ကြောင်း၊ ထို့ပြင် လပုံးဘုရားရှင်မှ ကျွန်သီးတော်အကြီး၏ သမီးကို လက်ဆောင်အများပေးကမ်းဆောင်ယူခဲ့သည်ဟု သစ္စာခံကျိုင်းတုံစော်ဘွားတို့ထံမှ ကြားသိရပြီး ဖြစ်ကြောင်း၊ ဆင်ဖြူကျွန်းတပ်ကိုသိမ်းယူ၍တောင်စဉ် ၇ ခရိုင်ကို သစ္စာပေးရမည်ဆိုခြင်းမှာ ဖားငယ် တကောင်သည် နွားချေးချပ်တခုကိုအမှီပြု၍ မိမိကိုယ်မိမိခြင်္သေ့မင်းထင်မှတ်ခြင်းနှင့်သာတူကြောင်း၊ သမိန်ထောစကားကိုယုံကြည်သူ ဟံသာဝတီသားတို့မှာ ယုန်ငယ်စကားကိုနားယောင်၍ ရေဝယ် ကျသောသတ္တဝါများကဲ့သို့ဖြစ်နေကြောင်း၊ ထို့ကြောင့် ဟံသာဝတီအမှုထမ်းတို့သည် ချမ်းသာသုခ ကိုတောင့်တကြလျှင် ပဲခူး၌မင်းပြုနေသူကို ဖမ်းဆီးဆက်သ၍ သစ္စာတော်ကို ခံယူကြရမည်ဖြစ် ကြောင်း၊ သို့မှသာလျှင် ဆင်းရဲသားကျွန်တော်မျိုးအပေါင်းတို့ရှေးကကဲ့သို့ လုပ်စား ဆောင်စား ဖြောင့်မှန်ကြမည်ဖြစ်ကြောင်း သတိုးမင်းခေါင်စာ၌ပါရှိသည်။ ဤစာကိုထန်းရွက်တွင်ရေး၍ ရေနံ ချောင်းအထက်တောင်တွင် လူစောင့်နှင့်ချိတ်ဆွဲထားရာ ရေကင်းနွားရိုး ဝဲကြီးဗိုလ် ငပါရမိက မိမိ ကိုယ်ကို မိမိမင်းကျော်ဗညားဖြစ်သည်ဟု ပြောဆိုကာ စာယူသွားသည်။[၂]

တောင်တွင်းကြီးမြို့တွင် တပ်စွဲနေသော သတိုးမင်းလှရွှေတောင်နှင့် ရဲမက်တော်တို့သည် ဟံသာဝတီတပ်တို့၏ ဝန်းရံခြင်းခံနေရသဖြင့် အစာရေစာပြတ်လပ်လာသည်။ ဟံသာဝတီတပ်တို့၏ ဆီးတားမှုကြောင့် ရွာနီးချုပ်စပ်သို့ထွက်၍ စားသောက်ဖွယ်ရာများကို ရှာဖွေရန် မဖြစ်နိုင်ချေ။ ထို့ပြင် ကြည်းကြောင်းလမ်းများပိတ်ဆို့နေသဖြင့် အဝမှ ရိက္ခာထောက်ပံ့ခြင်းမပြုနိုင်ရကား ရဲမက် တော်တို့သည် မွတ်သိပ်ခြင်းဒဏ်ကို မခံမရပ်နိုင်သောကြောင့် ဝန်းရံနေသော ရန်သူတပ်များကို ထိုးဖောက်၍ အဝသို့ပြန်ကြရသည်။ ဤသို့ဖြင့် အဝရဲမက်တော်တို့သည် တောင်တွင်းကြီးမြို့ကို လည်း ပြည်မြို့ကဲ့သို့ပင် ရိက္ခာပြတ်လပ်မှုကြောင့် လက်လွှတ်လိုက်ရသည်။ သတိုးမင်းလှ ရွှေတောင် အဝသို့ရောက်လျှင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိက ဆင်ဖြူကျွန်းသို့ချီစေပြန်ရာ ဆင်ဖြူကျွန်းသို့ ချီသွားရ သည်။ ရောက်၍မကြာမီတွင် နာမကျန်းဖြစ်ကာသေလွန်သည်။ ထိုအခါ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည်

၁။ မရက ၃။ ဆူဝမ်း–ဆေဝမ်း။ နောက်ဆက်တွဲ ၁၇ လည်းရှု။
၂။ မရက ၃။ ဆေဝမ်း – ဆဲဝမ်း။ နောက်ဆက်တွဲ ၁၇ လည်းရှု။

သတိုးမင်းလှရွှေတောင်သား ရာဇာမင်းခေါင်အား အဖဘွဲ့ကိုချီးမြှင့်၍ အဖအုပ်ချုပ်သော တပ်များကို အပ်နှင်းကာ သတိုးမင်းခေါင်နှင့်အတူ ဆင်ဖြူကျွန်းတွင် အခိုင်နေစေသည်။[၁]

ဟံသာဝတီနိုင်ငံ၌ အေဒီ ၁၇၄၄ တွင် ပြဿနာနှစ်ရပ် ပေါ်ပေါက်ခဲ့သည်။ ကြုံတွေ့ရသော ပြဿနာတခုမှာ ဟံသာဝတီမြို့ကို ကရင်တို့ကဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်ခြင်းဖြစ်သည်။ ထိုအခါက ကရင်တို့အရေးသာသဖြင့် ဆင်ကျွားရှင်သည် အခိုက်အတန့်အားဖြင့် ဟံသာဝတီမြို့ကို စွန့်ခွာခဲ့ရ၏။ ထို့နောက် ဟံသာဝတီမြို့မှ ကရင်တို့ထွက်ခွာသွားသည်တွင် မြို့တွင်းသို့ ဝင်ရောက်ကာ စံနေတော်မူမြဲအတိုင်း စံနေရသည်။ ဒုတိယ ပြဿနာမှာ အော့စတင်အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီနှင့် ရင်ဆိုင်ရသော ပဋိပက္ခဖြစ်သည်။[၂] ထိုသို့သော အရေးအခင်းများနှင့် ရင်ဆိုင်နေရသော ဟံသာဝတီနိုင်ငံသည် စစ်ဆင်ချိန်ရောက်သောအခါ အဝနှင့်စစ်ယှဉ်ပြိုင်မြဲယှဉ်ပြိုင်ခဲ့သည်။ အေဒီ ၁၇၄၄ နှစ်တွင် သမိန်ထောစစ်သည်တို့သည် တောင်ငူကြောင်းမှရင်း၊ ဧရာဝတီ မြစ်ကြောင်းမှရင်း၊ အဝနိုင်ငံတွင်းသို့ချင်းနင်းဝင်ရောက်ပြန်သည်။ ဟံသာဝတီမှ တောင်ငူကြောင်း ချီလာလျှင်မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မင်းရဲမင်းလှငယ်ကို ရဲမက်တော် ၁၀၀၀၀ နှင့် ချီတက်ဆီးခံစေသည်။ မင်းရဲမင်းလှငယ်တပ်များပျက်ပြားဆုတ်ခွါရသောအခါ သတိုးမင်းလှရွှေတောင်ကို ထပ်မံချီစေပြန်ရာတွင်လည်း အရေးမရချေ။ သတိုးမင်းလှရွှေတောင်သည် စစ်ရေးရှုံးနိမ့်ခဲ့သဖြင့် အဝသို့မပြန်ဝံ့ရကား၊ ပဋနဂိုရ်တွင် ရပ်ခံနေသော သတိုးမင်းခေါင်ရှိရာသို့ ပူးပေါင်းသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် တောင်ငူကြောင်းချီစေသည့် တပ်များနှစ်ကြိမ်တိုင်တိုင် အရေးနိမ့်ခဲ့သော်လည်း လက်လျှော့ခြင်းမပြု၊ နောင်တော်ကြီးအမည်တွင်သော သတိုးမင်းစောကို တောင်ငူကြောင်းဆင် ၅၀ မြင်း ၅၀၀၀ စစ်သည် ၂၀၀၀၀ နှင့် ချီစေပြန်သည်။

> ပတွင်းအရပ်သို့ ရောက်လျှင် တပ်တွင်းသို့ ယုန်ဝင်ရာတွင် တပ်လုံးလန့်၍ အဆီးအတားမရှိ ပျက်လေ၏။ ထိုအကြောင်းကို ကြားတော်မူလျှင် သတိုးမင်းစောသတ္တိကို ငါစမ်းသည်သာဟု ခေါ်တော်မူ၍ အပါးတော်တွင်နေရ၏။[၃]

ဤသို့ ဗိုလ်မှူးတို့အကြိမ်ကြိမ် အရေးနိမ့်သည့်အတွက် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကို တွင်းသင်းတိုက်ဝန် မဟာစည်သူများစွာ ပြစ်တင်ရှုတ်ချခဲ့သည်။

> ဤကဲ့သို့ ဗိုလ်မှူးတပ်မှူးတို့အမှုကို ကြိုးပမ်း၍ မထမ်းသည်ကိုလျက် အကွပ်အညှပ် မရှိလေသောကြောင့် အရေးတော်မပြီး၍ ပြည်ရွာအလွန်ချောက်ချားလေသတည်း။[၄]

ဆင်ဖြူကျွန်းတွင် တပ်ခိုင်တပ်လုံနှင့်နေခဲ့သော သတိုးမင်းခေါင်သည် အေဒီ ၁၇၄၃-ခုနှစ်တွင် ဟံသာဝတီစစ်သည်တို့စစ်ရုပ်သိမ်းသွားသောအခါ ဆင်ဖြူကျွန်းမှစုန်ခဲ့၍ ပဋနဂိုရ်တွင် တပ်တည်လျက်နေပြန်သည်။ ဗိုလ်မှူးဗညားကျန်းတောကိုလည်း မလွန်တပ်တွင် အခိုင်အမာနေစေ၏။ အေဒီ

၁။ မရက ၃။ ဆဲဝမ်း။

၂။ Ostend East India Company- ယင်းအကြောင်းကို နောင်တွင်မှ အကျယ်ဖော်ပြပါမည်။

၃။ မရက ၃။ ဆဲကျော။

၄။ မရသ ချူကျော။ "ထိုသက္ကရာဇ်တွင် သတိုးမင်းစောကို ၉ ဗိုလ် ၉ တပ်တွင် ဗိုလ်ချုပ်ခန့်တော်မူ၍တောင်ငူကြောင်းချီသွားရသည်။ ပတွင်းသို့ရောက်လျှင် သဘိုးမင်းစောမတ်တော် ရွှေဟသ်ာကတော် ကံကုန်သောကြောင့် ခေါ်၍ပြန်လှာရသည်။" မရက ၃။ ဆားဝမ်း။

၅။ မရသ ချူကျော။

၁၇၄၄ တွင် ဟံသာဝတီတပ်များချီတက်လာ၍ မလွန်တပ်ကို ကြည်းကြောင်းရေကြောင်း အကြိမ်ကြိမ် တိုက်လံသော်လည်း ဗညားကျန်းတော၏ စစ်အစီအရင်ကောင်းမှုကြောင့် အထိအခိုက် အရှုံအနများ၍ ဆုတ်ရသည်ချည်းဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့် ဗညားကျန်းတောကို ဟံသာဝတီရဲမက်တို့အလွန်ပင် ခန့်ညားကြောက်ရွံ့ကြသည်။ မလွန်တပ်ကိုမတိုက်ဝံ့သော ဟံသာဝတီသားတို့သည် သတိုးမင်းခေါင်ကိုယ်တိုင် ကွပ်ကဲသော ပဋ္ဌနဂိုရ်တပ်ကို အကြိမ်ကြိမ် သဲသဲမဲမဲတိုက်ခိုက်ကြပြန်သည်။ ဤတွင်လည်း အရေးမလှ၊ ကြိမ်ဖန်များစွာ ဆုတ်ခွါကြရပြန်သည်။[1]

စစ်မှုကျွမ်းကျင်သော ဗညားကျန်းတော၏ တပ်တွင်း စီမံအုပ်ချုပ်ပုံမှာ အောက်ပါအတိုင်း ဖြစ်ပေသည်။

> ....တပ်တွင်းမြင်းစီးတို့မှာမြင်းနှင့်ကြိုးက ကတောင် ဦးခက်ဆက်သုံးဝန်သို့ထိကပေါက်ဝတ်လုံချုပ်ကာ မောက်လူမောက်တိုကစ၍ မြဲမြန်ခိုင်လုံအောင်စီရင်သည်။ ခြေသည်သေနတ်ကိုင်တို့မှာလည်း သေနတ် ယမ်းခဲ မီးပါ စာခွံပါးယပ် ထိုးတံ အစရှိသည်တို့ကိုစေ့ငုအောင် စီရင်သည်။ မစေ့မစုံသူတို့ကိုလည်း ကြေးငွေစိုက်၍ ဖြစ်စေသည်။ အမှုထမ်းတို့မှာ အဝတ်အစားမျိုးရိက္ခာတို့ကိုလည်း လောက်အောင်ပေးကမ်း မစစီရင်သည်။ အမှုရှိလျှင် စည် ၃ ချက်တီးသည်။ စည် ၃ ချက်တီး၍ မရောက်လျှင် မရောက်သူကို ဆုံးမသည်။ အမှုထမ်းတို့ သေနတ်ခေါးလုံ့ မကောင်းလျှင်လည်း သားမယားတို့ကိုခေါ် ၍ နှိုးဆော်လေ့ရှိသည်။ တလိုင်းတို့လာရောက်လျှင်လည်း ဗိုလ်မှူးတကာနည်းသာ နောက်ကမကွပ်မကဲကိုယ်ခေါင်းတည်၍ သူပုန်တို့တပ်ကို တိုက်လံချဉ်းဖောက်သည်။ နောက်မှ အမှုထမ်းတို့လိုက်၍ အသီးသီးတိုက်ရသည်။[2]

ဤသို့ ကျွမ်းကျွမ်းကျင်ကျင် စစ်ဆင်နိုင်သဖြင့် ဗညားကျန်းတောသည် အထက်တွင် ဆိုခဲ့သည့်အတိုင်း ရန်သူကို အကြိမ်ကြိမ်အောင်နိုင်ခြင်းဖြစ်သည်။ ဗညားကျန်းတော ဤသို့ ကြိမ်ဖန်များစွာ အောင်ပွဲဆွတ်ခူးခဲ့သော် သတိုးမင်းခေါင်လက်အောက်ရှိ သူရဲကောင်း ဗိုလ်မှူးများ ဖြစ်သည့် အာကာဗိုလ်မှူး ဂဇကျော်မင်းကြီးရဲထင် မင်းကြီးလွှံ့ထင်နှင့် ဗိုလ်မှူးတပ်မှူးတစုသည်

မနာလိုရှိကြ၍ ဗညားကျန်းတောကို သတ်ရမည့် အကြောင်းနှင့် မင်းရဲကျော်ခေါင်[3]ကို လျှောက်ကြသည်။

သို့ရာတွင် သတိုးမင်းခေါင်က အခွင့်မပြုချေ။ ထိုအခါ အာကာဗိုလ်မှူး ဂဇကျော်တို့က ဗညားကျန်းတောကို အပြစ်ရှာကြပြန်၏။ ပဋ္ဌနဂိုရ်တပ်အတွက် အညာသို့ရိက္ခာအဆောင် အယူစေလွှတ်ခဲ့သည့်လှေတက်များနှင့်တကွ ဗညားကျန်းတောတပ်သားများက လုယူသိမ်းဆီးသည်ဟု သတိုးမင်းခေါင်ကို တိုင်ကြပြန်သည်။ သတိုးမင်းခေါင်က 'ယူသည်ဟူသမျှကို ပေးစေစီရင်သည်'။[4] ဤဖြစ်ရပ်မှာ စဉ်းစားဖွယ်ဖြစ်သည်။ ဗညားကျန်းတောမှာ သတိုးမင်းခေါင်အမိန့်အရ မလွန်တွင် တပ်စွဲနေရသူဖြစ်၏။ ပဋ္ဌနဂိုရ်တပ်အတွက် အညာသို့ ရိက္ခာအယူစေလွှတ်လျှင် မလွန်တပ်အတွက်လည်း ရိက္ခာ

၁။ မရက ၃. ဆံကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၈၁။ မရသ ချူကျော။ အလမ ခါးကျော – ဂါဝမ်း။
၂။ အလမ ဂါဝမ်း။
၃။ သတိုးမင်းခေါင်ပင်ဖြစ်သည်။
၄။ "သတိုးမင်းခေါင်က သင်းလူမိုက်ဖြစ်သည်၊ သိမ်းယူသမျှကို ငါကပေးမည်ဆိုသော်လည်း...."။ မရက ၃။ ဆံကျော။

ပါသင့်သည်။ အထောက်အထားများတွင် ဖော်ပြခြင်း မရှိသော်လည်း မလွန်တပ်အတွက် ရိက္ခာ ဖြည့်တင်းမှု မရှိသဖြင့်သာ ဗညားကျန်းတောက ရိက္ခာလုယူရခြင်း ဖြစ်တန်ရာသည်။ ရိက္ခာဆွံ့ရှား၍ လုယူရခြင်းဖြစ်လျှင် မိမိ၏တပ်သားများ ဝော်မှတ်နေသည်ကို မကြည့်ရက်သဖြင့် သတိုးမင်းခေါင်၏ စီရင်ချက်ကို မည်သည့်နည်းနှင့်မျှ လိုက်နာနိုင်မည်မဟုတ်ချေ။

အာကာဗိုလ်မှူး ဂဇကျော်နှင့် ဗိုလ်မှူးတစုကား ဗညားကျန်းတော ပျက်စီးရာပျက်စီးကြောင်း အကြံအစည်ကို လက်မလျှော့ကြသေးချေ။ ထိုကြောင့်

> ....မင်းရဲကျော်ခေါင်က ခေါ်ဟန် ဗညားကျန်းတောကိုခေါ်၍ မင်းရဲကျော်ခေါင် တဲအိမ်ထက်သို့ရောက်လျှင် တပ်မှူးစစ်ကဲတို့ကဗညားကျန်းတောကို အိမ်ကချအပ်ပါ၊ မချအပ်လျှင် တဲအိမ်ကို မီးတိုက်ရှို့တော့မည်၊ လူအများ ဝန်းရံတောင်းဆိုသည်နှင့် မင်းရဲကျော်ခေါင်က သွားလေတော့ မျက်နှာပေးလျှင် ဗညားကျန်းတော မင်းရဲကျော်ခေါင် အိမ်က ဆင်းပြေးသည်။ တပ်နားရောက်၍ တပ်ကိုတက်ရာတွင် ရဲမက်တယောက် ထိုးမိ၍ ဗညားကျန်းတော သေချေသည်။[၁]

ဗညားကျန်းတော အသတ်ခံရမှုနှင့် စပ်လျဉ်း၍ သတိုးမင်းခေါင်၌ ဝန်မကင်းပေ။

ဗညားကျန်းတော သေလွန်ကြောင်း ဟံသာဝတီ ဗိုလ်မှူးတို့ ကြားသိလေလျှင် အားသစ်လောင်းကာ ကြည်းရေဖက်၍ မလွန်တပ်ကို တိုက်ခိုက်ကြပြန်သည်။ မလွန်တပ် မခံနိုင် ပျက်ပြားလေ၏။ ထိုနောက် ပဠနဂိုရ်တပ်ကို ဟံသာဝတီတပ်များတိုက်ပြန်ရာ သတိုးမင်းခေါင်မခံနိုင်သဖြင့် ပဠနဂိုရ်တပ်ပျက်ပြန်သည်။ ယင်းသို့ဖြစ်လျှင် ဟံသာဝတီ စစ်သည်တို့သည် မလွန်နှင့် ပဠနဂိုရ်တွင် တပ်နှင့် နေကြကုန်သည်။ သတိုးမင်းခေါင်လည်း အလုံးအရင်းနှင့်ဆုတ်ကာ ဆင်ဖြူကျွန်း တပ်တွင်ရပ်ခံပြန်သည်။ ကာလညောင်းသော် ဟံသာဝတီစစ်သည်တို့က အကြိမ်ကြိမ် တိုက်ခိုက်သည်လည်း တကြောင်း၊ မျိုးရိက္ခာဆွံ့ရှားသည်လည်း တကြောင်းကြောင့် သတိုးမင်းခေါင်ဆင်ဖြူကျွန်းရေကြည်ဝမှ ညောင်ဦးတိုင် ဆုတ်ခံရလေသည်။ သတိုးမင်းခေါင် ပဠနဂိုရ်မှ ဤကဲ့သို့ အထောက်ထောက်ဆုတ်ခဲ့ရသည်မှာ မလွန်တပ်၌ စစ်ရေးကျွမ်းကျင်သူဗညားကျန်းတောမရှိသောကြောင့် ဖြစ်တန်ရာသည်။

တောင်ငူကြောင်းတွင်လည်း ဟံသာဝတီစစ်သည်တို့သည် တောင်ငူ ရမည်းသင်း ဝါးတီး ယင်းတော် လှိုင်းတက် သာဂရ တောင်ဘွင်းကြီးမြို့များကို တိုက်လံရရှိ၍ မြို့စားများ ထားရှိသည်။[၂]

အေဒီ ၁၇၄၅-ခုနှစ်တွင် ဟံသာဝတီနှင့် အဝစစ်ယှဉ်ပြိုင်ကြောင်းအထောက်အထား အတိအကျမရှိချေ။ **ရာဇဝင်သစ်** နှင့် **မှန်နန်း** တို့တွင် ၁၇၄၅ (သက္ကရာဇ် ၁၁၀၇ ခုနှစ်) စစ်ဆင်စစ်ဝ ကြောင်းပါရှိသော်လည်း[၃] ထိုဖြစ်ရပ်တို့မှာ ၁၇၄၃ (သက္ကရာဇ် ၁၁၀၅ ခုနှစ်)မှ အကြောင်းအရာများဖြစ်ဟန်တူသည်။[၄] ထိုအချိန်ကအဝတွင် ပြည်ရေးရွာမှုရှုပ်ထွေးလျက်ရှိကြောင်း အထက်တွင်ဖော်ပြခဲ့ပြီးဖြစ်သည်။ ဟံသာဝတီတွင်လည်း သမိန်ထော၌ နန်းတွင်းပြဿနာများရှိနေသည်။ သို့သော်ရော

၁။ အလမ ဂကျော။ 'အာကာဗိုလ်မှူး ဂဇကျော်တို့နှင့် တပ်မှူးစစ်ကဲတို့ အနှောင့်အရှက်ပြုသဖြင့် ဗညားကျန်းတောကို ပဠနဂိုရ်တပ်သို့ ခေါ်ကွပ်လေ၏။' **မရသ** ချေဝမ်း။ **မှန်နန်း** ၃။ ၃၈၁။ **မရက** ၃။ ဆံကျော လည်း ရှု။

၂။ အလမ ဂ ကျော။ မရသ ချေဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၈၂။

၃။ မရသ ချေဝမ်း--ချေကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၈၂-၃။

၄။ စာရေးကူးရာ၌ ၅ နှင့် ၇ မှာ မှားယွင်းကူးနိုင်သည်။ ယင်းသို့ မှားပုံမျိုးကိုလည်း တွေ့ရဘူးပါသည်။

ဝတီမြစ်ကြောင်း မလွန်ပဌနဂိုရ်နှင့် ညောင်ဦးအကြားတွင်မူ တိုက်ခိုက်မှုအနည်းအကျဉ်းရှိသေးသည်။ ဖြစ်ရပ်မှာ ၁၇၄၄ - ခုနှစ်စစ်သိမ်းချိန်ကာလ၌သတိုးမင်းခေါင်သည်ညောင်ဦးတိုင်ဆုတ်ခွါခဲ့ကြောင်းသိရှိခဲ့ပြီးဖြစ်သည်။ အေဒီ ၁၇၄၆-ခုနှစ်တွင်စစ်ဆင်ချိန်၌မူသတိုးမင်းခေါင်သည်ပဌနဂိုရ်တပ်တွင်အစောင့်အနေထားခဲ့ပြီးလျှင်မလွန်တပ်သို့ပြောင်းရွှေ့ ရပ်ခံကြောင်းကို တွေ့ရပါသည်။ထို့ကြောင့် ၁၇၄၄ နှင့် ၁၇၄၆ အကြား မလွန်နှင့် ပဌနဂိုရ်တို့သည် ဟံသာဝတီလက်မှ အဝလက်သို့ ကူးပြောင်းကြောင်း ထင်ရှားသည်။

အထက်က ဆိုခဲ့ပြီးသည့်အတိုင်း သတိုးမင်းခေါင်သည် ၁၇၄၆ တွင် ပဌနဂိုရ်တပ်တွင် အစောင့်အနေထားခဲ့ပြီးလျှင် မလွန်တပ်သို့ ရွှေ့ပြောင်းရပ်ခံသည်။ ထိုအခါဗညားကျော်အုပ်ချုပ်သော ဟံသာဝတီကြည်းတပ်ရေတပ်တို့သည် မလွန်တပ်တော်ကို ဖိဖိစီးစီးတိုက်ခိုက်လာကြ၏။ အဝရဲမက်တို့ကလည်း မတွန့်မဆုတ် ကြည်းတပ်ကို ကြည်းတပ်ချင်း၊ ရေတပ်ကိုရေတပ်ချင်းထွက်ကာ တိုက်လံကြသည်။ စစ်ရေးညီလျက်ရှိကြသဖြင့် သတိုးမင်းခေါင်သည်

> စီးမြဲဖောင်နှင့် မင်းဆောင်မင်းယောင်ကျင်းပ တီးမှုတ်လျက် ရွှေတော်က တိုက်လှေ ပန်းဆိုးအလံစိုက်၍ ၃ စင်း၊ လကျ်ာအလံနီစိုက်သည့် လှေ ၃ စင်း၊ လက်ဝဲက အလံဝါစိုက်သည့် လှေ ၃ စင်း၊ နောက်တော်ကအလံကျားစိုက်သည့် လှေ ၃ စင်းနှင့် တပ်တော်ဆိပ်ကသည် အညာသို့ဆန်ပြီးမှ လှေဦးလှည့်၍ တလိုင်းတို့လှေပုံရှိရာ အပြင်းလိုက်သည်။ တလိုင်းတို့လှေစုနှင့် တွေ့၍တိုက်ခိုက်ကြသည်ကို မြင်လျှင် အလျှင်ပြိုင်၍နေသည့် ဗိုလ်မှူး တပ်မှူးတို့ မရပ်မထင်တိုက်လံလုပ်ကြံ၍ တလိုင်းဗိုလ်မှူး ဗညားကျော်ကို သတ်လိုက်ရသည်။ တလိုင်းတို့ ရေတပ်ကြည်းတပ်အကုန်ပျက်၍ အောင်တော်မူသည်။ အမြောက်သေနတ် လှေ တက် သုံ့ပန်းလူသူအများရသည်၊ သေလေသည်လည်း များ၏။[၁]

သတိုးမင်းခေါင်သည် ရသမျှလက်နက်ကိရိယာလှေတက်များကို သိမ်းယူပြီးလျှင် မျိုးရိက္ခာစုဆောင်းလျက် မလွန်တပ်တော်မှာ နေမြဲနေသည်။ သတိုးမင်းခေါင်အောင်ပွဲရကြောင်း ကြားသိလျှင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိလွန်စွာအားရတော်မူဖြင့် အတွင်းတော်မြဲတို့ကို ကိုးသိန်းသခင်ဘုရင်မင်းခေါင်ဟူသောဘွဲ့နှင့် ဝေါပလာ ကျိုင်းရွှေချက် ၂ စင်း သွားရောက်အပ်နှင်းစေသည်။[၂] အေဒီ ၁၇၄၆ - ခုနှစ်တွင် အဝဟံသာဝတီစစ်သည် ဤမျှသာဖြစ်ဟန်တူသည်။ ယိုးဒယားရာဇဝင်၏ အဆိုအမိန့်မှာ သမိန်ထောတပ်တို့သည် အဝမြို့ရင်းတိုင်ရောက်ပေါက်ခဲ့ပြီးနောက်မှ ယိုးဒယားသံအဖွဲ့အဝသို့လာသည်ကို အဝသို့ယိုးဒယားစစ်ကူရောက်သည်ဟု သတင်းရရှိသောကြောင့် သမိန်ထောတပ်များ ဆုတ်ခွါသွားကြသည်ဟု ဆိုထား၏။[၃]

အေဒီ ၁၇၄၆ - ခုနှစ်တွင် ယိုးဒယားသံအဖွဲ့တဖွဲ့အဝသို့ရောက်လာသည်။ ထိုသံအဖွဲ့လာရောက်သည့်အကြောင်းမှာ ဤသို့ဖြစ်သည်။ ဟံသာဝတီတွင် အေဒီ ၁၇၄၀ - ပြည့်တွင် သောအောင်နှင့် မင်းရဲအောင်နိုင်အရေးတို့ပေါ် ပေါက်ခဲ့ပြီးနောက်သမိန်ထောမင်းအဖြစ်ကိုခံယူသောအခါ မုတ္တမမြို့ဝန်မင်းရဲရာဇာသူ မုတ္တမမြို့တွင် မနေဝံ့သဖြင့် ယိုးဒယားမြို့ကျေးသို့ ပြေးဝင်သည်။ နောက်လည်း

၁။ မရက ၃။ ဇူဝမ်း–ဇူကျော။ ၂။ မရက ၃။ ဇူကျော။ ၃။ မသဂ ၄၀။ ၂၇၉။

ရာမညတိုင်းမှ ယိုးဒယားသို့ဝင်ရောက်သူအများအပြားရှိခဲ့သည်။ ယိုးဒယားမင်းသည် အကြောင်းကြောင်းကို ထောက်၍ ထိုသူတို့ကို ကောင်းမွန်စွာလက်ခံကျွေးမွေးထားသည်။ မင်းရဲရာဇသူတို့က ထိုသို့ပြုစုထားကြောင်းများကို မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိထံ စာအားဖြင့် လျှောက်ထားရာ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိက ယိုးဒယားမင်းသဘောထားကိုသိနိုင်ရန် သံအဖွဲ့တဖွဲ့ ယိုးဒယားသို့ စေလိုက်၏။ ထိုသံအဖွဲ့အပြန်တွင် ယိုးဒယားမင်းက သံဖက်ခန့်၍ သံ ၄ ဦးကို အဝသို့စေလွှတ်လိုက်သည်။ ထိုသံအဖွဲ့သည် ၁၇၄၆ ဒီဇင်ဘာလ ၁၅ ရက်နေ့တွင်[၁] အဝသို့ဆိုက်ရောက်လာသည်။

သမိန်ထောသည် အေဒီ ၁၇၄၆ - ခုနှစ်တွင် ဟံသာဝတီ၌ မိဖုရားမောင်းမမိဿံများနှင့် မှူးမတ်အချို့ကိုထားခဲ့ပြီးလျှင် ဗညားဒလ ဗညားအေသည် ဗညားဒဗ္ဗ ဗညားသမန္တ ဗညားဇွယ်ယဗလရာဇာ လက်ျာဗိုလ်မှူးစသော မှူးမတ်တို့နှင့် ဆင်လုံး မြင်းရင်းနောက်ပါ ၂၀၀၀ ကျော်နှင့် စစ်တောင်းသို့ ဆင်ကျော့ဖမ်းရန်ထွက်ခဲ့သည်။ စစ်တောင်းတွင် နေ့လရှည်ကြာစွာ ဆင်ကျော့ဖမ်းလျက်နေသဖြင့် ဟံသာဝတီနေပြည်တော်သို့ပြန်လာပါမည့်အကြောင်းလျှောက်ထားကြသော်လည်းမနာမယူသည်သာမက ဟံသာဝတီ၌ထားခဲ့သည့် မိဖုရားမောင်းမမိဿံတို့ကိုပင်စစ်တောင်းသို့ခေါ်ယူတော်မူလိုက်သည်။[၂]

ဆင်ကျားရှင် သမိန်ထော စစ်တောင်းသို့ ဆင်ကျော့ဖမ်းထွက်ခဲ့ရသည့် အကြောင်းများနှင့် စပ်လျဉ်း၍ အဆိုအမိန့်အမျိုးမျိုးရှိသည်။ ဆင်ကျားရှင်၏ မိဖုရားငယ်လဖုံးစားသမီးက မိမိပြည်ရွာသို့ ပြန်လိုသဖြင့် ဟံသာဝတီမှ ထွက်ခွါရန် သွေးဆောင်ဖြားယောင်းသည်ဟူသော အဆိုလည်းရှိသည်။ လဖုံးစားသမီးအကြောင်းမှာ—

> ဇင်းမယ် ၅၇ ခရိုင်မှာလည်း တမြို့နှင့်တမြို့တိုက်ခိုက်၍ မငြိမ်မသက်ရှိသည်။ ရတနာပူရရွှေမြို့တော်သည် တိုင်းကြီးပြည်ကြီးဖြစ်၍ ယိုးဒယားမင်းက လက်ဆောင်ပဏ္ဏာနှင့် မိတ်ဖြစ်မည့်အကြောင်းကို သံတမန်စေပါသည်။ ငါတို့မှာလည်း သားသမီးကို ဆက်သ၍ ကျွန်တော်ခံမှသင့်မည်၊ လဖုံးစားသမီး နှင်းသီရိစိတ္တာ သီရိဂန္ဓာတို့ကို ပဏ္ဏာအများနှင့် ဆက်မည်ကြံသည်အတွင်းတွင် အဝမြို့ကို ၁၁၀၄ ခုနှစ်ကပင်ပျက်လေပြီး ဟံသာဝတီကသမိန်ထောဆင်ကျားရှင်က သိမ်းအုပ်စီရင်သည်၊ ဆင်ကျားရှင်ကသူလျှိုတို့လှည့်ပတ်ပြောဆိုသည့် စကားကို ယုံကြည်၍ နှင်းသီရိစိတ္တာကို ဆင်ကျားရှင်ကို ပေးရလေသည်။ ဟံသာဝတီသို့ ရောက်လျှင် အဝမပျက်မှန်းကို သိသောကြောင့် ဇင်းမယ်သို့ပါအောင် သွေးဆောင်၍ ဆင်ဖမ်းတောလှည့်ထွက်သွားသည်။[၃]

အဆိုတခုတွင်မူ ဆင်ကျားရှင်သမိန်ထောသည် မိဖုရားငယ်ဖြစ်သော လဖုံးစားသမီးကို မြှောက်စားသောကြောင့် ကာလညောင်းသော် အိမ်ထောင်ရေးပြဿနာ ကြုံတွေ့လာရသည်။ မိဖုရားကြီးဖြစ်သည့် ဗညားဒလ၏သမီးသည် မိဖုရားငယ်ကို မလိုမုန်းတီးဖြစ်လာ၏။ ဗညားဒလသည် သမီးကြောင့် သမိန်ထောအပေါ် စိတ်ကွက်လာ၍ ကျေးဇူးမသိတတ်သောသူဟု နှလုံးပိုက်ကာစိတ်ဝမ်းကွဲသည်။ ထို့ကြောင့် စစ်တောင်း၌ ဆင်ဖြူတစီးရှိကြောင်း သတင်းဖြန့်လျက် သမိန်ထောကို ဆင်ကျော့ဖမ်းရန် အားပေးအားမြှောက်ပြုသည်။ ဆင်ကျားရှင်လည်း ဗညားဒလတိုက်တွန်းချက်

၁။ ၁၁၀၈ ခုနှစ် ပြာသိုလပြည့်နေ့။

၂။ မရက ၃။ ဆောဝမ်း - ဆောကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၄။

၃။ မရက ၃။ ဆဲကျော - ဆောဝမ်း။

အရ စစ်တောင်းသို့ ထွက်ခဲ့သည်။ စစ်တောင်း၌ သမိန်ထောကြာမြင့်စွာနေလျှင် ဟံသာဝတီ မြို့စောင့် မှူးမတ်တို့က သမိန်ထော ပြည်ရေးရွာမှု၌ စိတ်ဝင်စားမှုမရှိ ထင်မှတ်၍ ရှိသေခန့်ညားခြင်း လျော့ပါးလာ၏။ ဆင်ဖမ်းရာသို့ လိုက်ပါရသည့် ပြည်သူပြည်သားတို့ကလည်း တောထဲတွင် မကြာခဏဘေးသင့်ကြသောကြောင့် ဆင်ကျားရှင်ကို ရွံမုန်းလာကြသည်။[1]

သမိန်ထော ဟံသာဝတီမှ ထွက်ခွါသွားရခြင်းမှာ ဗညားဒလနှင့် ဆွေသား မျိုးသား တို့ကို ကြောက်ရွံ့သောကြောင့်သာ ဖြစ်သည်ဟူသော အဆိုလည်းရှိသေးသည်။

ဆင်ဝန်ဆိုသူ ငအောင်လှသည် ညီသားပေါက်ဖော်အလုံးအရင်းများသည်ကို ရွံရှားထိတ်လန့်၍ သမိန်ထောနှင့် သီရိစိတ္တာတို့ ထွက်သွားလေသည်။[2]

သမိန်ထောသည် မြို့စောင့်တို့ အခေါ်လွှတ်သော်လည်း ဟံသာဝတီသို့ မပြန်မလာ နေလျှင် အဓမ္မပင့်ယူရန် ဟံသာဝတီမြို့စောင့်တို့ ချီလာကြသည်။ သမိန်ထောက မြို့စောင့်အမတ်တို့ ပုန်ကန်သည်ထင်မှတ်၍ စစ်တောင်းပါ ဗိုလ်တပ်စုကို ဆီးခံစေရာ မှူးမတ်နှစ်စု နားလည်မှု ရကြသောအခါ ဆင်ကျားရှင် ဇင်းမယ်သို့ ထွက်သွားသည်။ ယင်းအကြောင်းကို ရာဇဝင်တို့၌–

> ကာလရှည်လတ်သော် ဟံသာဝတီမြို့စောင့်မှူးမတ်တို့က နေပြည်တော်နှင့် အကွာအဝေး အရှည်အကြာမနေသင့်၊ တိုင်းရေးပြည်မှုလည်း အငြိမ်အဝပ်မရှိချေသေးဖြစ်သည်။ ပြန်လည်မည့်အကြောင်းကို လျှောက်ထားမှ သင့်မည်ဟု စစ်တောင်းမြို့သို့ ပါသည့်မှူးမတ်တို့ထံ စေလွှတ်သည်။ စစ်တောင်းမြို့သို့ ဆင်ကျားရှင်နှင့်အတူ ပါလာသည့် ဗညားဒလ ညီအစ်ကိုနှင့် လယာဗိုလ်မှူးတို့လည်း ဟံသာဝတီမြို့စောင့် မှူးမတ်တို့က မှာထားလိုက်သည့် အကြောင်းအရာများကို ဆင်ကျားရှင်မှာ လျှောက်ထားသည်ကို အယူမရှိ မပြန်မလည်နေလေသည်။ ဟံသာဝတီမြို့စောင့် မှူးမတ်တို့လည်း ရှည်ကြာသဖြင့် မင်းမဲ့ပြည်ကဲ့သို့ မငြိမ်မသက်ဖြစ်ရာချေသည်။ မလိုက်လျှင် လိုက်အောင် ပင့်ခေါ်ရတော့မည်ဟု လူ ၃၀၀၀ ကျော် လက်နက်ကိရိယာ အစုံအလင် စည်းကြပ်၍ စစ်တောင်းသို့ ချီလှာသည်။
>
> ဟံသာဝတီမြို့စောင့်တို့ အလုံးအရင်းအများ ချီလာကြောင်းကို ဆင်ကျားရှင်ကြားလျှင် ပုန်ကန်သောင်းကျန်း၍ အရဖမ်းမည်လာချေသည်အမှတ်ရှိသောကြောင့် ပါသည့်မှူးမတ်တို့ကို ဆင်မြင်းလူသူပေးအပ်၍ ဟံသာဝတီကလာသည့် လူတို့ကိုဟန့်စေသည်။ လာသူတို့ကလည်း ငါတို့သောင်းကျန်းပုန်ကန်သည့် သူပုန်လူဆိုးမဟုတ်၊ မင်းကို အပင့်အခေါ်လာသသူသာဖြစ်သည်ကို အဖြောင့်အမတ်မလာရ၊ ဆီးဆို့ဟန့်တားသည်မှာ စစ်တောင်းသို့ရောက်အောင်မလာပြီ၊ ဟံသာဝတီသို့အရောက် အလျင်အမြန်ပြန်သွား၍ စစ်တောင်းမြို့သို့ပါသည့် မှူးမတ်တို့သားမယားများကို အကုန်အစင်သတ်မည်ဆိုပြီးလျှင် ပြန်မည့်အခြင်းအရာကို စီရင်ကြ၏။ စစ်တောင်းမြို့သို့ ပါသည့် လက်ျာဗိုလ် ဗညားဒလ၊ အစရှိသောမှူးမတ်တို့ကလည်း ကိုယ်တို့ငါတို့ အထက်ကပင် ပေါင်းဖက်၍ တယောက်စကားကို တယောက်က နာယူလျက် အကျိုးရှိရာဆောင်ရွက်ကြသည်။ ကိုယ်တို့မဆိုင်းမတွယ် မပြုပါလေနှင့်။ တို့တစုမင်းနှင့်တကွ

နေရင်း ဟံသာဝတီမြို့သို့ ပြန်လည်ရအောင် လျှောက်ထား ဆောင်ယူလှာပါမည်ဆိုသည်တွင် သဘောကြနပ်၍ လာသူတို့ပြန်ကြလေသည်။

ဆင်ကျားရှင်လည်း ဗညားဒလ လက်ျာဗိုလ် အစရှိသော ဗိုလ်မှူး တပ်မှူးတို့ လျှောက်ထားသည့် စကားကို မယုံမကြည်၊ ပြည်ရွာ အနှောင့်အရှက် ရှိမည်၊ ဟံသာဝတီသို့ ရောက်သည့်ကာလ ပိုက်ကွန်သို့ ဝင်မိသော ငါးကဲ့သို့ ရှိချေတော့မည် အယူနှင့် အတူလိုက်လှာသည့် သင်းပင်းလူ ၃၀၀ ကျော်၊ မြင်း ၁၀၀ ကျော်၊ ဆင် ၁၀ ကျော်များကိုသာ ယူ၍ သက္ကရာဇ် ၁၁၀၉ ခုတွင် ဇင်းမယ်သို့ ထွက်သွားလေသည်။[၁] သမိန်ထောဇင်းမယ်သို့ ထွက်သွားရခြင်းမှာ အထောက်အထားတို့ အဆိုအမိန့်အတိုင်းအကြောင်း အမျိုးမျိုးကြောင့် ဖြစ်နိုင်ပါသည်။ မင်း၏အိမ်ထောင်ရေးပြဿနာကြောင့်သော်၎င်း၊ ဗညားဒလ ကိုခန့်ညား၍ အသက်အန္တရာယ်ကို စိုးရိမ်သောကြောင့်သော်၎င်း၊ ဟံသာဝတီမြို့စောင့်တို့ ပုန်ကန်သည်ထင်မှတ်သောကြောင့်သော်၎င်း ဖြစ်နိုင်ပါသည်။ မည်သို့ပင်ဖြစ်စေ အေဒီ ၁၇၄၇– ခုနှစ်တွင် သမိန်ထောသည် ဟံသာဝတီထီးနန်းကို အပြီးအပိုင်စွန့်လွှတ်၍ ဇင်းမယ်သို့ထွက်သွားလေသည်။[၂]

မြန်မာရာဇဝင်ကျမ်းများ၌ သမိန်ထောအကြောင်း ဆက်လက်ဖော်ပြသည်မှာ

> ဇင်းမယ်က လက်မခံသောကြောင့် ယိုးဒယားသို့ဝင်သည်။ ယိုးဒယားက သံခြေချင်းခတ်၍ တရုတ်ပြည်သို့ပို့လိုက်သည်။ တရုတ်ပြည်ကလည်း ကျော်ကသည်း ကျော်ပုဂံ[၃] အနန်းသို့ ပို့လိုက်သည်။အနန်းကသည် စံပါ[၄] ပါသက်လဝိုက်ဘူကြီး ဘူကြို သာလိုနောင်ဘွား အဆင့်ဆင့်ပို့၍ ဇင်းမယ်သို့ရောက်ပြန်လျှင် ပုဂံမင်းသား ကွေ့လဝတို့မှာနေသည်။ ကြံတောရွာစုတွင် ကြီးပြင်းသည်ဖြစ်၍ ကြံတောမင်း ကွေ့မင်းဟုခေါ်ဝေါ်ကြကြောင်း ဟံသာဝတီမြို့မှာ မင်းမရှိ၊ ပြတ်လပ်သောကြောင့် မြို့သူမြို့သား ဗိုလ်ပါ မှူးမတ်အပေါင်းတို့ စိတ်ညီ၍ မင်းမြှောက်ကြကြောင်း၊ ဆင်ကိုကျော့ဖမ်း ကစား၍ စစ်တောင်းမြို့တွင် နေသည့်အတွင်း ဟံသာဝတီမှာ အစောင့်အနေထားခဲ့သည့် အမှူးအမတ်တို့ ကျေးဇူးသစ္စာတော်မစောင့်၊ပုန်ကန်ကြသည်တွင် သူတို့ကို အနိုင်အထက် နှိပ်စက်ညှင်းဆဲ ပြုပြန်လျှင်လည်း မကောင်းမှု ပွားများ၍

၁။ မရက ၃။ ဆောကျော—ဆော်ဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၄—၅။
အလမ ဃံကျော—ဿားဝမ်း။

၂။ "Soon after an unlooked for event occurred, more strange than any in the changing fortunes of this war. The Gwe Shan King suddenly left his capital attended by ten leading nobles, with an escort of two thousand men, and proceeded to the town of Sittaung, ostensibly to hunt elephants in the neighbouring forests. Shortly after he sent for the queen and her attendants. He remained at Sittaung for some months, and then announced to the Talaing nobles that he had determined to retire from the Kingdom. They entreated him to remain, for he was beloved by the people, but he left for Zimme accompanied by his queen and a strong guard.... The only explanation of this conduct is given in the Talaing chornicles. It is there stated that the Gwe King was a proficient in astrology; that casting his own horoscope, the result portended disaster; and that in a self-sacrificing spirit he resigned the throne, hoping that the destiny of the Talaing people might be linked with one whose good fortune was assured.'

A.P. Phayre: *History of Burma* 144, see also G. E. Harvey: *History of Burma* 215,

၃။ Annam. တောင်ဗီယက်နမ်။ ၄။ Champa.

> သံသရာဝန်လေးရသောအကြောင်းကို မျှော်ထောက်သဖြင့် သင့်တင့်ရာချမ်းသာစွာ ခိုမှီ၍နေလိုပါသောကြောင့်သာ လာရောက်ကြောင်းများကို ပြောဆိုလျှင် ဇင်းမယ်သားတို့လည်း ရတနာပူရ အဝပြည်ကြီးကို အစိုးရသော မာန်အောင်ရတနာ ဘုရားဒါယကာမင်းတရားကြီးလည်း ညီတော်ရင်း ပုဂံမင်း၏သားတော် ဖြစ်ပေသည်။ စိတ်နှလုံးလည်း ဖြူစင်ယဉ်ကျေးသည့် လက္ခဏာရှိပေသည်၊ ကောင်းမွန်စွာ နေပါတော့ ဆို၍ဇင်းမယ်တွင်နေရ၏။[၁]

သမိန်ထောကို ဇင်းမယ်ကအဘယ့်ကြောင့် အစတွင်လက်မခံသည်ကို ဆင်ခြင်သင့်သည်။ လဖုံးစားသည် သမိန်ထောယောက္ခမဖြစ်သည်။ ဤအကြောင်းနှင့်စပ်လျဉ်း၍ ယိုးဒယားရာဇဝင်တွင် အနည်းငယ်ပါရှိသည်။ ၎င်း၏အဆိုမှာ သမိန်ထောသည် စစ်တောင်းမှ ဇင်းမယ်သို့ရောက်သောအခါ ဇင်းမယ်စား[၂]ထံမှ ဟံသာဝတီကို ပြန်လည်တိုက်သိမ်းရန် စစ်ကူတောင်းခဲ့သည်။ ရရှိသည့် စစ်သည်အင်အားနှင့် ဟံသာဝတီသို့ ချီတက်တိုက်ခိုက်ရာ ဗညားဒလတွင် ရှုံးနိမ့်သဖြင့် ဇင်းမယ်တိုင်ဆုတ်ခွါရပြန်သည်။ သို့ရာတွင် ဇင်းမယ်စားနှင့် မျက်နှာချင်းဆိုင်ရန် ရှက်ကြောက်သဖြင့် ယိုးဒယားသို့ ထွက်သွားသည်ဟုဆို၏။[၃]

ဤနေရာတွင် အလျဉ်းသင့်သဖြင့် သမိန်ထောဇင်းမယ်သို့သွားသည့်ခုနှစ်သက္ကရာဇ်အကြောင်း ဆွေးနွေးလိုပါသည်။ ရာဇဝင်များက ၁၇၄၇ (သက္ကရာဇ် ၁၁ဝ၉ ခုနှစ်)တွင် သမိန်ထောဇင်းမယ်သို့ ထွက်သွားသည်ဟုဆိုထား၏။ ဉပရာဇာ[၄] ၏ခေါင်းလောင်းစာတွင်မူ ဗညားဒလနန်းတက်သည့်ခုနှစ်ကို ၁၇၄၆ (သက္ကရာဇ်၁၁ဝ၈ ခုနှစ်)ဟု ဖော်ပြသည်။

> သာသနာ ၂၂၉ဝ။ ဂေါဇာသက္ကရာဇ် ၁၁ဝ၈ ခု၌ သေနာပတိရာဇာ[၅]သည် မင်းကျင့်တရား ဆယ်ပါးနှင့်အညီ မင်းပြုသဖြင့် တိုင်းနိုင်ငံ မြို့ရွာနိဂုံးတို့သည် စည်ပင်သာယာဝပြော၏။[၆]

သမိန်ထောဇင်းမယ်သို့ထွက်ခွါသွားပြီးနောက်မှ ဗညားဒလမင်းပြုခြင်းဖြစ်ရာ အဆိုအမိန့်နှစ်ခု မကိုက်ညီသကဲ့သို့ ရှိနေပါသည်။ ယိုးဒယားအဆိုအရ သမိန်ထော စစ်တောင်းမှ ဇင်းမယ်သို့ စစ်ကူတောင်းထွက်သွားချိန်သည် ၁၇၄၆ ခုနှစ်ဖြစ်တန်ရာသည်။ သို့မှသာလျှင် ဉပရာဇာ ခေါင်းလောင်းစာအတိုင်း ဗညားဒလသည် ၁၇၄၆-ခုနှစ်တွင် ဟံသာဝတီထီးနန်းကို သိမ်းပိုက်နိုင်ခြင်းဖြစ်မည်။ ဗညားဒလ ဟံသာဝတီ၌ မင်းမူပြီးနောက်မှ သမိန်ထောသည် ဇင်းမယ်က စစ်ကူနှင့် ဟံသာဝတီကိုတိုက်သိမ်းရန်ကြိုးစားတန်ရာ၏။ မအောင်မြင်သည့်အဆုံးတွင် ဇင်းမယ်သို့ ထွက်သွားရပြန်သည်။ ထိုသို့အပြီးတိုင် ထွက်သွားသည့်ခုနှစ်မှာ ၁၇၄၇-ခုနှစ်ဖြစ်နိုင်၏။ သို့မှသာလျှင် "သက္ကရာဇ် ၁၁ဝ၉-ခုတွင် ဇင်းမယ်သို့ ထွက်သွားလေသည်။"[၇] ဟူသော မြန်မာရာဇဝင်တို့ အဆိုအမိန့်နှင့် ကိုက်ညီမည်။

၁။ မရက ၃။ ဆော်ဝမ်း—ဆော်ကျော။ အလမ ဿးဝမ်း—ဿးကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၅။

၂။ လဖုံးစားကိုပင် ဆိုလိုဟန်ရှိသည်။

၃။ မသဂ ၄ဝ။ ၂၇၅။ နောက်ဆက်တွဲ ၁ဂ ရှု။

၄။ ဗညားဒလပြိမိုင်းမိရာဇာနရာဓိပတိဘွဲ့နှင့် မင်းပြုသည့်အခါ ညီအကြီးကို ဉပရာဇာခန့်သည်။

၅။ ဗညားဒလပင်ဖြစ်သည်။

၆။ ရှေးဟောင်းသုတေသနဌာနနှစ်ချုပ်အစီရင်ခံစာ ၁၉၅၆—၅၇ စာမျက်နှာ ၁၃။

၇။ မရက ၃။ ဆော်ဝမ်း။

သမိန်ထောကို ယိုးဒယားက သံခြေချင်းခတ်၍ တရုတ်ပြည်သို့ပို့လိုက်သည်ဟူသော အဆိုကို လည်း ရှင်းလင်းရဦးမည်။ ယိုးဒယားရာဇဝင်၏အဆိုမှာ သမိန်ထော ယိုးဒယားသို့သွားခြင်းသည် ဟံသာဝတီတိုက်သိမ်းရေးအတွက် စစ်ကူတောင်းရန်ဖြစ်၏။ သမိန်ထော ဟံသာဝတီ၌ မင်းပြုစဉ်က ယိုးဒယားဘုရင်အား အရည်တူကဲ့သို့ ဆက်ဆံခဲ့သဖြင့် ယိုးဒယားဘုရင်စိတ်တော်ခုခဲ့သည်။ ယခု လည်း သမိန်ထော၏နေထိုင်ပုံကြောင့် ယိုးဒယားဘုရင်အမျက်တော်ရှုပြန်သည်။ ထို့ကြောင့် သမိန်ထောကိုအကျဉ်းထားစေ၏။ သမိန်ထော ယိုးဒယားသို့ဝင်ရောက်ကြောင်း သတင်းကြားလျှင် ဟံသာဝတီ၌မင်းပြုနေသော ဗညားဒလသည် သမိန်ထောအကြံအစည်ကို ရိပ်စားမိ၏။ ထို့ကြောင့် သမိန်ထောသည် ကျေးဇူးသစ္စာကိုမသိတတ်သူဖြစ်ကြောင်း၊လိမ်လည်လှည့်ဖြားတတ်သူဖြစ်ကြောင်း၊ ယိုးဒယားဘုရင်၏ ချီးမြှင့်မစခြင်းကိုခံထိုက်သူမဟုတ်ကြောင်း၊ ၎င်းအားကွပ်မျက်စေလိုကြောင်း များကို ဗညားဒလက ယိုးဒယားဘုရင်ထံ စာပေးမှာလိုက်သည်။ သို့သော် ယိုးဒယားဘုရင်ကမူ သမိန်ထောသည် ရန်သူမဟုတ်သဖြင့် မကွပ်မျက်သင့်ဟုယူဆသည်။ သို့သော် ယိုးဒယား၌ နေထိုင် ခွင့်ပြုရန်မှာလည်း ပြည်ရွာအနှောင့်အရှက်ဖြစ်မည်ကိုစိုးရိမ်ရသည်။ ထို့ကြောင့် နိုင်ငံခြားသွား ရွက်လှေတစင်းပေါ်တင်ပေးလိုက်ရာ ယင်းလှေသည် ရွက်ဖွင့်၍တရုတ်ပြည်ရောက်သောအခါ သမိန် ထောကိုထားပစ်ခဲ့သည်။[၁] သမိန်ထောသည် တရုတ်ပြည်မှသည် တောင်ဗီယက်နမ်၊ ယင်းမှသည် အခြားအရှေ့တောင်အာရှနိုင်ငံများသို့ လှည့်လည်ပြီးနောက် ဇင်းမယ်သို့ပြန်ရောက်ခဲ့သည်။ ဇင်းမယ် တွင်ပင် ၁၇၅၇-ခုနှစ်တိုင် နေထိုင်ခဲ့၏။ အလောင်းမင်းတရားကြီး ဟံသာဝတီအတွင်းမြို့ကို ရံဆဲ အချိန်တွင် သမိန်ထောက ဒေါသိဒ္ဓိရာဇာ ဗညားသာရီတို့ကို စာတစောင်နှင့် အလောင်းမင်းတရားကြီး ထံ စေလွှတ်ခဲ့သည်။ ထိုအဖွဲ့သည် အလောင်းမင်းတရားကြီး စံတော်မူရာ ဇေတုဝတီ မြို့တော်သို့ ၁၇၅၇ ဧပြီလ ၁-ရက်နေ့တွင်[၂] ရောက်လာကြသည်။ သမိန်ထော၏စာတွင်ပါသည့် အရေးကြီး သောအချက်များမှာ ဗညားဒလ[၃]သည် မတော်မဖြောင့် သစ္စာကို မစောင့်သူဖြစ်ကြောင်း၊ ကျန် စစ်သားက ရေမန်ကိုလုပ်ကြံသကဲ့သို့လုပ်ကြံသင့်ကြောင်း၊ အလောင်းမင်းတရားကြီး၏ အောင်မြင်မှု များအတွက် များစွာဝမ်းမြောက်ကြောင်းများ ဖြစ်သည်။ အလောင်းမင်းတရားကြီးသည် ဒေါ သိဒ္ဓိရာဇာတို့ကို မင်းလှမင်းခေါင်အိမ်တွင် တဲခိုနေစေသည်။[၄] သမိန်ထောစာကိုမူ ချက်ချင်းမပြန် ကြားချေ။ ဟံသာဝတီအတွင်းမြို့ကို ရရှိပြီးနောက် ၁၇၅၇ မေလ ၂၃-ရက်နေ့တွင်မှ[၅] လွှတ်တော် ဝန်ကြီးများကို ပြန်ကြားစေခဲ့သည်။ ထိုစာ၏အရေးအကြီးဆုံးအပိုဒ်မှာ—

> သမိန်ထောနှင့် ဇင်းမယ်စားတို့သည် စည်းစိမ်မပျက် အသက်မသေ နေရာမနိမ့် ချမ်းသာလိုလျှင် ရွှေစက်တော်အောက်လာ၍ ကျေးဇူးသစ္စာတော်ကိုခံမှ ကာယသုခ စိတ္တသုခနှစ်ပါးကို ရကြမည်။ မြို့ပြလက်နက် ကိုရိယာဗိုလ်ပါအင်အားကို ယုံမှတ်၍ ရွှေစက်တော်အောက် မရောက်မလာနေလျှင် မြေကြီးအထုနှင့်တူသော ဆင်လုံး မြင်းရင်းအများနှင့် ချီသွားလုပ်ကြံတော်မူ၍ ဟံသာဝတီမင်းကဲ့သို့ သတ္တဝါအပေါင်း နှင့်တကွ ပျက်စီးဆုံးရှုံးခြင်းသို့ ရောက်မည်ဖြစ်၍ အကြောင်းကိုကြားလိုက်သည်။[၆]

၁။ မသဂ ၄၀။ ၂၇၉-၉၀။ W.A.R.Wood: A *History of Siam* 235. နောက်ဆက်တွဲ ၁၇ လည်းရှု။

၂။ ၁၁၁၇-ခုနှစ် တန်ခူးလဆန်း ၁၃ ရက်နေ့။

၃။ ဟံသာဝတီဘုရင် ဖြမိုင်းမိရာဇာကိုဆိုလိုသည်။

၄။ **အလမ** ၄ဝမ်း-၄ကျော။ **ကဘဆ** ၁။ ၂၄၄-၅။ **မရက** ၃။ ၀ကျော-ဖေါဝမ်း။

၅။ ၁၁၁၉-ခုနှစ်၊ နယုန်လဆန်း ၆ ရက်နေ့။

၆။ **အလမ** ၃ီကျော။

ဒေါသိဒ္ဓိရာဇာတို့လည်း ထိုဝန်စာကိုယူ၍ ဇင်းမယ်သို့ ပြန်သွားကြသည်။[၁] ဝန်စာရသော်လည်း သမိန်ထောသည် အလောင်းမင်းတရားကြီးထံမဝင်ရောက်ခဲ့ချေ။ ဒီပဲယင်းမင်း(နောင်တော်ကြီးမင်း) လက်ထက်တွင် ဇင်းမယ်ကိုတိုက်သိမ်းစေရာတွင်မှ ရမိသည့်လက်ရသုံ့ပန်းများတွင် ဆင်ကျားရှင်ပါသည်။[၂] နောင်အခါတွင် ဆင်ကျားရှင်ကို မြေတူးမင်း(ဆင်ဖြူရှင်)က အထိုက်အလျောက် ချီးမြှင့်ထားခဲ့ဟန်တူသည်။ ဤသို့ဆိုနိုင်ခြင်းမှာ အေဒီ ၁၇၇၇–ခုနှစ်တွင် ‌သမိန်ထောလွန်သောအခါ တော်နေရာနေတို့ကို သင်္ဂြိုဟ်ဆုံး[၃]အတိုင်း သင်္ဂြိုဟ်စေသည်ဟု သိရသောကြောင့်ဖြစ်သည်။[၄]

ဆင်ကျားရှင်ဇင်းမယ်သို့ထွက်သွားကြောင်း ဟံသာဝတီအမှုထမ်းကြီးများ ကြားသိလျှင် ရှင်လူထွက်တဦးကိုနန်းပေါင်ကြသည်။ ထိုရှင်လူထွက်အမည်ကို မြန်မာရာဇဝင်ကျမ်းများတွင် နဲကိုဟု ဖော်ပြကြ၍[၅] မွန်ရာဇဝင်တစောင်၌ နိုင်စရင်းခိုင်ဖြစ်ကြောင်း ဆိုထားသည်။[၆]

ဆင်ကျားရှင်ဇင်းမယ်သို့ထွက်သွားလျှင် စစ်တောင်းတွင်ကျန်ရှိခဲ့သော မှူးမတ်တို့က မင်းပြုနိုင်မည့်သူရှာကြပြန်သည်။ ၎င်းတို့တွင် မြန်မာအမတ် လက်ျာဗိုလ်သည် လူကြီးလည်းဖြစ်၊ အများကလည်း ခန့်ညားယုံကြည်သဖြင့် မင်းမြှောက်လိုကြ၏။ သို့သော် လက်ျာဗိုလ်သည်[၇] မင်းစည်းစိမ်ကိုလက်မခံပဲ အဲဝမင်း၏ဆင်ဝန်ဟောင်း (အောင်လှ)ဗညားဒလကို မင်းမြှောက်ကြရန် အကြံပေးသည်။ မှူးမတ်များလည်း ထိုအဆိုပြုချက်ကိုလက်ခံကြ၏။ သို့သော် ဗညားဒလက လက်ဦးတွင်ငြင်းဆန်သေးသည်။ နောက်အပေါင်းအပါ မှူးမတ်တို့က အတင်းအကျပ်တိုက်တွန်းမှ မင်းပြုရန်သဘောတူလိုက်သည်။[၈] ဤဇာတ်လမ်းတွင် မြုပ်ကွက်ရှိနိုင်သည်။ လက်ျာဗိုလ်အဘယ်ကြောင့် မင်းမပြုလိုသည်ကို စဉ်းစားသင့်သည်။ သမိန်ထော၏စွပ်စွဲချက်အတိုင်း ဗညားဒလ ထီးနန်းကိုချိန်ရွယ်နေသည်မှန်မူ လက်ျာဗိုလ်မင်းပြုသော် အန္တရာယ်အရှက်ပြုနိုင်မည်။ ဟံသာဝတီ၌နန်းလုစစ်ဖြစ်ပွါး၍ သွေးချောင်းစီးနိုင်သည်။ ထိုအချိန်က ဟံသာဝတီသည် သီးခြားနိုင်ငံအဖြစ် ရပ်တည်နိုင်ရေးအတွက် အဝနှင့်နှစ်စဉ်စစ်ပြိုင်နေချိန်ဖြစ်၏။ ထိုသို့အကျပ်အတည်းကြုံနေဆဲတွင် နန်းလုစစ်ဖြစ်ပွါးပါက ပြည်တွင်းရေးအခြေအနေ ပိုမိုဆိုးဝါးလာနိုင်သည်။ ဟံသာဝတီတိုင်းအလုံးပင် နစ်မွန်းဆုံးပါးနိုင်သည်။ ထို့ကြောင့် အမြော်အမြင်နှင့်ပြည့်စုံသော လက်ျာဗိုလ်သည် ထီးနန်းစည်းစိမ်ကိုငြင်းဆန်၍ မင်းပြုလိုသောဗညားဒလကိုသာ မင်းမြှောက်ရန်တိုက်တွန်းခြင်းဖြစ်နိုင်သည်။ တနည်းလည်းလက်ျာဗိုလ်နှင့်

၁။ အလမ ခိုကျော—ခီကျော။ **မရက ၃။** ဘဝမ်း—ဘာဝမ်း။ **ကဘဆ ၁။** ၂၅၂–၄။

၂။ **ကဘဆ ၁။** ၃၅၈။

၃။ တော်နေရာနေတို့သင်္ဂြိုဟ်ထုံးကို **လကဗဟ** (၁၉၆၂) ၂၈၁ ရှု။

၄။ **မုံးရွေးမှတ်စု** ၆။ ယိုးဒယားသမိုင်းတစောင်တွင် အလောင်းမင်းတရားကြီး ဟံသာဝတီကို အောင်မြင်ပြီးသည့်နောက် သမိန်ထောသည် အခြွေအရံ သင်းပင်းအများနှင့် အလောင်းမင်းတရားကြီးထံကျွန်တော်ခံဝင်ရောက်သည်။ ထိုသို့သစ္စာခံလှာသော်လည်း အလောင်းမင်းတရားကြီးက ယုံကြည်တော်မမူသဖြင့် ၁၇၅၈ သမိန်ထောဘဝပြောင်းသည့်တိုင်အောင် အကျဉ်းထားသည်ဆို၏။ W.A.R. *Wood: History of Siam* 236. ယိုးဒယားသမိုင်းအမှတ်မှားမည်ထင်ပါသည်။

၅။ **အလမ** ဃားကျော။ **မရက ၃။** ဆော်ကျော။ **မှန်နန်း ၃။** ၃၀၅–၆။

၆။ ဇဝနညာဏ်လျှင်မြန်သောကြောင့်သာ ထီးနန်းကိုရသည်၊ သက္ကရာဇ် ၁၁၀၀ ခုနှစ် တပို့တွဲလပြည့်ဗုဒ္ဓဟူးနေ့ (၁၄–၁–၁၇၄၇)တွင် နန်းတက်သည်ဟုဆိုသည်။ **ပဋ္ဌမရာဇဒ္ဒေါနီဟံသာဝတီရာဇဝင် ဂီ။**

၇။ မြန်မာမင်းအုပ်ချုပ်ပုံစာတမ်း ၂ အခန်း **၂၇၇။**

၈။ **နောက်ဆက်တွဲ ၁၉ ရှု။**

ဗညားဒလနားလည်မှုရကြပြီးဖြစ်နိုင်သည်။ ဗညားဒလက ထီးနန်းကိုငြင်းဆန်ခြင်းမှာ ဟန်ပြမျှသာဖြစ်တန်ရာသည်။

ဗညားဒလမင်းပြုရန် ဝန်ခံလျှင် စစ်တောင်းရှိမှူးမတ်တို့သည် မိမိတို့အားလုံး ဟံသာဝတီသို့ရောက်ခါမှ ဗညားဒလကိုနန်းတင်မည်ကြံရွယ်၍ ဟံသာဝတီသို့ပြန်ရန် အစီအစဉ်များပြုလုပ်ကြသည်။ ဗိုလ်ပါအင်အားကို အညီအမျှ ၃ စုခွဲလျက် ရှေ့ချီတပ်ကို ဗညားဒလ၊ ၎င်းနောက် တပ်ကို ဗညားဒလညီ၊ ၎င်းနောက်တပ်ကို လကျ်ာဗိုလ်တို့အသီးသီးကွပ်ကဲ၍ ပြန်ခဲ့ကြသည်။ ရှေ့ချီတပ် ဟံသာဝတီပဲခူးမြို့သို့ရောက်လျှင် မင်းပြုနှင့်သော ရှင်လူထွက်သည် ဗညားဒလကို "လက်ဆွဲခြေဆင်ကြိုဆိုနှင့်၍" အသာတကြည် လောကွတ်ပျူငှာ ပြောဟောသည်။ တပတ်မျှကြာ၍ စစ်တောင်းမှ ဗိုလ်ပါလူစု ဟံသာဝတီမြို့သို့အရောက်ညီကြသောအခါ အချင်းချင်းတိုင်ပင်၍ ရဟန်းလူထွက်ကို နန်းချကာ ဗညားဒလကို နန်းတင်ကြသည်။[၁]

ဤအခန်းတွင်ပါသော ဟံသာဝတီအရေးကို အကျဉ်းရုံး၍ ပြန်လည်ဆိုရသော် ၁၇၄၀ မေလတွင် ဟံသာဝတီမြို့ဝန် သောအောင်သည် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ၏အာဏာတော်ကို မထေမဲ့မြင်ပြုကာ ဟံသာဝတီမှ သောင်းကျန်းပုန်ကန်ခဲ့သည်။ ထိုအရေးကို နှိမ်နင်းရန်အဝမှချီလာသည့် တပ်များ ဟံသာဝတီသို့မရောက်မီ ဟံသာဝတီအမှုထမ်းကြီးတစုတို့သည် သောအောင်ကို လုပ်ကြံနှင့်သဖြင့် အရေးတော်မှာ အလွယ်တကူပြီးမြောက်၏။ ထို့နောက် အဝမှခန့်ထားသည့် ဟံသာဝတီမြို့ဝန် မင်းရဲအောင်နိုင်သည် အုပ်ချုပ်ရေး၌ လိမ္မာရေးခြားမရှိ နှိပ်စက်ညှဉ်းပမ်းသဖြင့် ဟံသာဝတီအမှုထမ်းများမခံမရပ်နိုင်ဖြစ်ကာ ၎င်းကိုလုပ်ကြံ၍ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကို ခြားနားကြပြန်သည်။ ထို့နောက် ဟံသာဝတီ၌ မင်းပြုမည့်သူကိုရှာဖွေကြရာ ကွေ့ကရင်တို့၏ မင်းလောင်း သာလှကိုကြိုက်နှစ်သက်ကြသဖြင့် သမိန်ထောဘွဲ့နှင့် မင်းမြှောက်ကြ၏။ သမိန်ထောသည် စနေမင်းညီတော် ပုဂံမင်း ရှင်နန်းဆက်၏ သားတော်ဖြစ်ကြောင်းဆိုသည်။ နန်းတက်ပြီးနောက် ဆင်ကျားတကောင်ရရှိသောသောအခါ ဆင်ကျားရှင်အမည်ခံယူ၏။ သမိန်ထောနန်းတက်စ၌ အပေါင်းပါများကို ဘွဲ့အမည်များချီးမြှင့်ရာ ယင်းတို့တွင် အဝမင်း၏ ဆင်ဝန်အောင်လှအား ဗညားဒလဘွဲ့သနားတော်မူသည်။ သန်လျင်ရှိ အင်္ဂလိပ် အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီကိုယ်စားလှယ် စမတ် နှင့် ဆက်သွယ်ကာ ၎င်းကို သန်လျင်ရေဝန်ခန့်၍ နိုင်ငံခြားသင်္ဘောများမှ အခွန်ကောက်စေခဲ့၏။ ယခင်ကထက် လျော့ကောက်ရန်လည်း မှာကြားသည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဟံသာဝတီမှ ပုန်ကန်ကြောင်းကို ကြားသိသည့်အခါ ရှေ့ဦးစွာ ဖထွေးတော်မင်းရဲရန်နောင်ကွပ်ကဲသောရေတပ်ကို ပြည်ကြောင်းချီစေသည်။ ထို့နောက် ကသည်းအရေးပြီးပြေသည့်အခါ ကြည်းတပ်ရေတပ်များကို ဟံသာဝတီသို့ ထပ်မံချီစေပြန်သည်။ မင်းရဲရန်နောင်သည် သန်လျင်ကင်းတိုင်အောင် ပေါက်ရောက်နိုင်ခဲ့သော်လည်း ဟံသာဝတီတပ်တို့၏ တိုက်ခိုက်မှုကြောင့် ပြည်မြို့တိုင် ဆုတ်ခွာခဲ့ရသည်။ ထို့နောက်တဖန် ကနောင် ကညင်းမြောင် ငပိဆိပ် အရပ်တို့တွင် သစ်တပ်များတည်ကာ အစောင့်အနေထားပြန်သည်။ ထိုတပ်တို့တွင် ကနောင်တပ်မှာ အခိုင်အခန့်ဆုံးဖြစ်ရာ ဟံသာဝတီရဲမက်တို့ အကြိမ်ကြိမ်လုပ်ကြံသော်လည်း မရချေ။ ထို့နောက်

၁။ မရက ၃။ ဆံဝမ်း—ဆံကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၇။ နိုင်စရင်းခိုင်နန်းတက်၍ ၁၈ ရက်ရှိသောအခါ ဗညားဒလက နန်းချလိုက်သည်။ **ပဋ္ဌမရာဇဒ္ဒေါနီ ဟံသာဝတီရာဇဝင်** ၆၈။ နဲကိုကိုသတ်၍ ဆင်ဝန်မင်းပြုပြန်သည်။ **မရက ၃။ ဆောဝမ်း။**

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကခေါ်တော်မူသဖြင့် အဝဗိုလ်မှူးတို့သည် ကနောင်နှင့် ပြည်မြို့တို့တွင် အစောင့်အနေများ ထားခဲ့၍ ပြန်ခဲ့ကြသည်။

အေဒီ ၁၇၄၁–ခုနှစ်တွင် ပြည်မြို့စောင့်တို့က ကနောင်တပ်ကို ဟံသာဝတီတပ်များတိုက်ဖျက်၍ ပြည်မြို့ကိုလည်း ဝန်းရံလျက်ရှိကြောင်း အဝသို့အကြောင်းကြားရာ ပြည်မြို့သို့ လှေတပ်အများ စေလွှတ်တော်မူရသည်။ ထို့နောက် မနုဖြူသို့လည်း စေလွှတ်ရာ ယင်းတပ်တို့အရေးနိမ့်၍ ပြည်မြို့တိုင်ဆုတ်ခွါရ၏။ထို့ကြောင့် အဝမှ မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို ဗိုလ်ချုပ်ခန့်၍ ပြည်မြို့သို့ တပ်အများနှင့် ချီစေပြန်သည်။ အဝမှတောင်ငူကြောင်းချီစေသည့်စစ်သည်တို့သည် ဟံသာဝတီတပ်များနှင့်တွေ့ဆုံတိုက်ခိုက်ရာဝယ် အရေးနိမ့်၍ ပြည်မြို့သို့ အနည်းငယ်သာရောက်လာကြသည်။

အေဒီ ၁၇၄၂–ခုနှစ်တွင် ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် ပြည်မြို့ကိုတိုက်ခိုက်၍မရသဖြင့် ကွင်းရှောင်ကာ အဝသို့ချီကြသည်။ တောင်ငူကြောင်းမှလည်း ကြည်းတပ်အများ အဝသို့ချီတက်ကြ၏။ ထိုနှစ်တွင် တောင်ငူမြို့ တောင်တွင်းကြီးမြို့တောင်ဖက်တခွင် မလွန်ပဌနဂိုရ် ရေနံချောင်းပုခန်းငယ်မြို့တို့သည် ဟံသာဝတီလက်သို့ရောက်ကာ ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် အဝအနီးဝန်းကျင်တိုင် ပေါက်ရောက်ကြသည်။ အချို့သောဟံသာဝတီတပ်တို့သည်လည်း ချင်းတွင်းမြစ်နှင့် ဧရာဝတီမြစ်တို့ကိုဆန်တက်ကြ၍ အချို့သည်လည်း ရှမ်းပြည်တိုင် ပေါက်ရောက်ကြသည်။ အဝမြို့အနီးရှိ ဟံသာဝတီတပ်အချို့က အဝမြို့ကန်ရိုးတခါးကို ချဉ်းကပ်တိုက်ခိုက်ကြရာ ကျုံးနားရောက်မှပင် ဆုတ်ခွါကြရ၏။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ရန်သူတပ်များ နိုင်ငံတော်အနှံ့အပြားရောက်ပေါက်လေလျှင် ပြည်မြို့မှတပ်အချို့ကို ပြန်ခဲ့စေရာ ကြည်းတပ်တို့သည် မင်းတုန်းနှင့်မြစ်ကမ်းတလျှောက်ချီကြ၍ လှေတပ်တို့သည် ဧရာဝတီမြစ်တွင်းရှိ ရန်သူလှေတပ်များကိုဖြို့ခွင်းကာ စလင်းတွင် တပ်စွဲနေကြသည်။ အဝမြို့တွင်းမှလည်း ဝန်းရံနေသည့် ဟံသာဝတီတပ်များကိုထွက်တိုက်ကြရာ ဟံသာဝတီတပ်တို့အရေးနိမ့်သည်။ ထိုအခါ အဝကိုဝန်းရံနေသည့် ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် ပြည်မြို့မှချီလာသည့်တပ်များနှင့် အဝမှတပ်များအကြား နှစ်ဖက်ညှပ်ခံရမည်စိုးသဖြင့် အဝပတ်ဝန်းကျင်မှဆုတ်ခွါကြ၏။ အဝပတ်ဝန်းကျင် ဟံသာဝတီတပ်များ ဆုတ်ခွါကြလျှင် ချင်းတွင်းမြစ်ရိုးတလျှောက် ဟံသာဝတီတပ်များလည်း ဧရာဝတီမြစ်ရိုးတလျှောက် စုန်ပြေးကြရာ စလင်းနှင့်ပြည်မြို့ရှိ အဝရေတပ်များက တိုက်ခိုက်သဖြင့် အချို့အဝက်သာ ဟံသာဝတီသို့ရောက်ကြသည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မြေလတ်တခွင်၌ဝင်ရောက်တပ်စွဲနေသည့် ဟံသာဝတီရဲမက်များကို တိုက်ထုတ်ရန် ၁၇၄၃ တွင် တပ်အချို့ကို ရွှေစေတီသို့၎င်း အချို့ကိုပြည်မြို့သို့၎င်း ချီစေသည်။ ပြည်မြို့က တပ်အချို့ကို တောင်တွင်းကြီးသို့လည်း ချီတက်သိမ်းယူစေသည်။ သတိုးမင်းခေါင်သည် ပြည်မြို့မှ သန်လျင်သို့ချီ၍ တိုက်ခိုက်သိမ်းယူရာ သန်လျင်မြို့ကိုရသော်လည်း ရက်အနည်းငယ်အတွင်း လက်လွှတ်ရပြန်သည်။ ထိုနှစ်တွင် အဝတပ်တို့သည် ပြည်မြို့ကိုစွန့်လွှတ်ပြီး နောက်တဖန် သိမ်းယူနိုင်ခဲ့သည်။ ထိုနောက်စားနပ်ရိက္ခာ အခက်အခဲကြုံ၍ ပြည်မြို့မှ ဆုတ်ခွါရပြန်သည်။ ဟံသာဝတီတပ်တို့လည်း ပြည်မြို့အထက်မလွန်တွင်တပ်စွဲ၍ ပြည်မြို့သို့ ရိက္ခာသွင်းလှေများကို နှောင့်ရှက်သည်။ ညောင်ဦးတွင် ရပ်ခံနေသည့် သတိုးမင်းခေါင်ထံသို့လည်း စစ်ရပ်စဲရေးစကားကမ်းလှမ်းခဲ့ရာ သတိုးမင်းခေါင်က ထိုကမ်းလှမ်းချက်ကို ငြင်းပယ်ခဲ့၏။ ထိုနှစ်တွင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိတပ်များသည် တောင်ငူကြောင်း၌ ညောင်ကိုင်းအထိ ပြန်သိမ်းနိုင်ခဲ့သည်။ သတိုးမင်းခေါင်က စစ်ရပ်စဲရေးလက်မခံလျှင်ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် ညောင်ဦးတပ်ကို လာရောက်တိုက်ခိုက်ကြရာ သတိုးမင်းခေါင်က

တွန်းလှန်လိုက်သည့်သာမက ရေကြောင်းလိုက်ထပ်ရာ ဟံသာဝတီလှေတပ်တို့သည် စုန်ပြေးရလေ၏။ သတိုးမင်းခေါင်လည်း စုန်ဆင်းခဲ့၍ ဆင်ဖြူကျွန်းတွင် တပ်တည်နေပြန်သည်။ ယင်းတွင်လည်း ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူးတို့က စစ်ရပ်စဲရေးစကားကမ်းလှမ်းကြပြန်သည်။ သည်အခါတွင်လည်း သတိုးမင်းခေါင်က မခြေမင် တင်းတင်းမာမာ ပြန်ကြားလိုက်သည်။ ထိုနှစ်တွင်တောင်တွင်းကြီးကိုပြန်လည်သိမ်းပိုက်မိသော အဝတပ်တို့သည် ရိက္ခာပြဿနာကြောင့် တောင်တွင်းကြီးကို လက်လွှတ်လိုက်ရပြန်သည်။

အေဒီ ၁၇၄၄ တွင် သမိန်ထော၌ ကရင်အရေးနှင့် အော့စတင်အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီအရေးတို့နှင့် ကြုံတွေ့ရရာ ထိုအရေးတို့ကို အချိန်ကာလအနည်းငယ်အတွင်း ဖြေရှင်းနိုင်ခဲ့၏။ ထိုနှစ်တွင် ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် ရေဝတီကြောင်းမှရင်း၊ တောင်ငူကြောင်းမှရင်း အဝနိုင်ငံတွင်းသို့ ချင်းနင်းဝင်ရောက်ခဲ့သည်။ ဟံသာဝတီစစ်သည်များကို တွန်းလှန်ရန် အဝရဲမက်တို့ တောင်ငူကြောင်း သုံးကြိမ်တိုင်တိုင် ချီတက်ခဲ့သော်လည်း အရေးနိမ့်ဆုတ်ခွါရသည်ချည်းဖြစ်၏။ အဝရဲမက်တို့သည် ရေဝတီကြောင်းတွင် ပဋ္ဌနဂိုရ်နှင့် မလွန်မြို့များ၌ တပ်များနှင့်နေကြရာ ဟံသာဝတီ ကြည်းတပ် ရေတပ်တို့သည် အကြိမ်ကြိမ်ကြိုးစားတိုက်လံကြသော်လည်း မပေါက်မြောက်ကြပေ။ ယင်းတွင် မလွန်တပ်ကိုကွပ်ကဲသော ဗိုလ်မှူး ဗညားကျန်းတောကို ပဋ္ဌနဂိုရ်တပ်ရှိ သတိုးမင်းခေါင်လက်အောက်ခံ ဗိုလ်မှူးတစုက အကြောင်းရှာ၍ လုပ်ကြံလိုက်၏။ ထို့နောက် မလွန်နှင့် ပဋ္ဌနဂိုရ်တပ်တို့လည်း ဟံသာဝတီလက်သို့ ရောက်ရပြန်သည်။ သတိုးမင်းခေါင်လည်း ပဋ္ဌနဂိုရ်မှ ဆင်ဖြူကျွန်းတိုင်ဆုတ်ခဲ့၍ ယင်းကမှတဖန် ညောင်ဦးတိုင်ဆုတ်ရပြန်သည်။ တောင်ငူကြောင်းတွင် ဟံသာဝတီတပ်များ အောင်နိုင်၍ တောင်ငူ ရမည်းသင်း စသည့် မြို့များတွင် မြို့စားများခန့်ထားလေသည်။ အေဒီ ၁၇၄၅ ခုနှစ်တွင် အဝနှင့် ဟံသာဝတီတို့၌ ပြဿနာ ..ခသီးသီးရှိနေကြသဖြင့် မြစ်ကြောင်းတွင်သာ တိုက်ခိုက်မှု အနည်းငယ်ရှိခဲ့၏။

အေဒီ ၁၇၄၆ ခုနှစ်တွင် မလွန်၌ရေကြောင်းတိုက်ပွဲဖြစ်ရာ ဟံသာဝတီတပ်တို့ဆုတ်ခွါရသည်။ ထိုနှစ်ယိုးဒယားသံအဖွဲ့တဖွဲ့ အဝသို့ရောက်သည်။ ရောက်ကြောင်းမှာ သမိန်ထောနန်းတက်စတွင် မင်းရဲရာဇသူတို့ ယိုးဒယားသို့ဝင်ရောက်ခိုလှုံသည်မှစ၍ အဝနှင့်ယိုးဒယားအဆက်အသွယ် များလာခြင်းကြောင့် ဖြစ်သည်။ ထိုနှစ်တွင်ပင် ဆင်ကျားရှင်သည် ဟံသာဝတီမြို့မှ စစ်တောင်းသို့ဆင်ကျော့ဖမ်းထွက်ခဲ့သည်။ စစ်တောင်း၌အရှည်အကြာနေပြီးနောက် ဇင်းမယ်သို့ထွက်သွားသည်။ စစ်တောင်းသို့ ဆင်ကျော့ဖမ်းထွက်ခြင်း၊ ဇင်းမယ်သို့ထွက်ခွါသွားခြင်းတို့နှင့်စပ်လျဉ်း၍ အဆိုအမိန့်အမျိုးမျိုးရှိသည်။အဓိကအကြောင်းတချက်မှာ ဗညားဒလအရှိန်အဝါကို ကြောက်ရွံ့သောကြောင့် ဖြစ်ဟန်တူသည်။ဇင်းမယ်မှနေ၍ ဟံသာဝတီထီးနန်းပြန်လည်ရရှိရေးကြံစည်ပြန်ရာ အထမမြောက်ခဲ့ချေ။ ဆင်ကျားရှင်လည်း ဇင်းမယ်မှ ယိုးဒယား ယင်းကမှတရုတ်ပြည် ယင်းကမှတဖန် တောင်ဗီယက်နမ်စသည်ဖြင့် အနှံ့အပြားရောက်ခဲ့သည်။ ဆင်ကျားရှင်ဇင်းမယ်သို့ထွက်သွားလျှင် ဟံသာဝတီမြို့စောင့်တို့က ရဟန်းလူထွက်တဦးကို နန်းတင်၍ စစ်တောင်း၌လည်း မှူးမတ်တို့က ဗညားဒလကိုမင်းမြှောက်ရန် ကြံရွယ်ကြ၏။ စစ်တောင်းမှ မှူးမတ်တို့ ဟံသာဝတီမြို့သို့ရောက်သောအခါ ရဟန်းလူထွက်ကို နန်းချ၍ ဗညားဒလကို နန်းတင်ကြသည်။ နောက်အခန်းတွင် ဗညားဒလလက်ထက် အဝဟံသာဝတီစစ်နှင့် ကျေးအရေးတို့အကြောင်းကို ဆက်လက်တင်ပြပါမည်။

အခန်း ၄

ဟံသာဝတီအရေး (ဒုတိယပိုင်း)

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ပြည်ရွာမငြိမ်မသက်မှုများကို နှိမ်နင်းရေးအတွက်ငှင်း၊ ဟံသာဝတီစစ်စရိတ်အတွက်ငှင်း အခွန်အတုတ်များပိုမိုစည်းကြပ်ခဲ့ရသည်။ အခွန်အတုတ်ပိုမိုထမ်းဆောင်ရသည်ကို မခံမရပ်နိုင်သောအုတ်ဖိုနှင့်မတ္တရာနေမြန်မာ ပွန် ကွေ့တို့ကပုန်ကန်သောင်းကျန်း၍ဟံသာဝတီနှင့်အဆက်အသွယ်ပြုကာ စော်ကူတောင်းကြသည်။အဝမှလည်း သူပုန်တို့ကိုနှိမ်နင်းရန်နှစ်စဉ် ကြိုးပမ်းခဲ့၏။ သို့သော် အဝချက်သည့်တိုင်အောင် အုတ်ဖို မတ္တရာရှိ သောင်းကျန်းသူတို့ကို အပြီးသတ်မနှိမ်နင်းနိုင်ခဲ့ချေ။

အဝနိုင်ငံပြည်တွင်းအခြေအနေမှာ တနှစ်ထက်တနှစ် ပိုမိုယိုယွင်းလာသည်။ ငြိမ်ဝပ်ပိပြားရေးကျဆင်းခဲ့သည်။ လယ်ယာလုပ်ငန်းပျက်စီးခဲ့သည်။ အစာရေစာ ရှားပါးလာသည်။ ယင်းသို့ပြည်ရွာချောက်ချားနေစဉ် တောင်ဖက်မြောက်ဖက် စစ်နှစ်မျက်နှာဖွင့်၍ တိုက်ခိုက်ခဲ့ရသည်။

မတ္တရာအုတ်ဖိုအရေး စတင်ဖြစ်ပေါ်ချိန်မှာ ဟံသာဝတီ၌ ဗညားဒလနန်းတက်စအချိန်ဖြစ်သည်။ ဗညားဒလသည် သမိန်ထောလက်ထက် စတင်ဆင်နွှဲခဲ့သော အဝဟံသာဝတီစစ်ကို အင်အားတောင့်တင်းလာသောအခါ ဆက်လက်တိုက်ခိုက်ခဲ့သည်။ မတ္တရာသူပုန်တို့မှာ ၎င်း၏ မဟာမိတ်ကဲ့သို့ဖြစ်ပေသည်။ တနှစ်ထက်တနှစ်အဝနိုင်ငံတွင်းသို့ ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် ပိုမိုချဉ်းနင်းဝင်ရောက်လာနိုင်သည်။ အေဒီ ၁၇၅၂ မတ်လတွင်မူ ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိနှင့်တကွ အဝမြို့တော်ကိုပင် သိမ်းပိုက်နိုင်သည်။ အဝဟံသာဝတီစစ်ပြီးဆုံးခဲ့လေပြီ။ ဤအခန်းတွင် အထက်ပါအကြောင်းများကို ရေးသားတင်ပြပါမည်။

ဟံသာဝတီ၌ သမိန်ထောထီးနန်းကို စွန့်လွှတ်၍ ဇင်းမယ်သို့ရှောင်တိမ်းခြင်း၊ ဟံသာဝတီမြို့၌ ရဟန်းလူထွက်တဦးကိုမင်းမြှောက်ခြင်း၊ ထိုရဟန်းလူထွက်ကို နန်းချ၍ ဗညားဒလထီးနန်းသိမ်းပိုက်ခြင်းတည်းဟူသော မင်းပြောင်းမင်းလွဲများပေါ်ပေါက်နေစဉ် အဝတွင်လည်း ပြည်ရွာ စနောင့်စနင်းရှိနေသည်။ အထက်တွင်ဆိုခဲ့ပြီးသည့်အတိုင်း ၁၇၄၃ ခုနှစ်မှစ၍ အဝနိုင်ငံတွင် အချို့သောရပ်ရွာများ၌အကြီးအကဲတို့သည် မိမိတို့အုပ်ချုပ်သောဒေသများကို ဆူးတပ်သစ်တပ်များကာရံလျက်နေကြကုန်၏။ ထိုသို့ကာကွယ်ရေးအစီအစဉ်များပြုလုပ်နေထိုင်သူတို့တွင် ကွေ့ကုဏ္ဍာအိန်နှင့်ရန်အောင်ကျော်ထင်တို့လည်း အပါအဝင်ဖြစ်ကြသည်။ အေဒီ ၁၇၄၆ ခုနှစ်သို့ရောက်လတ်သော် အဝနိုင်ငံ၌သူခိုးဓားပြလွန်စွာထူပြောရဲတင်းကြောင်း၊ ပြည်ရေးရွာမှုရှုပ်ထွေးကြောင်းတို့ကိုလည်း ဆိုခဲ့ပြီးပြီ။ အေဒီ ၁၇၄၇ ခုနှစ်တွင်မူ အုတ်ဖိုမှ ကွေ့အကြီးကုဏ္ဍာအိန်နှင့် မတ္တရာမှ သူရဲတပ်မှူး ရန်အောင်ကျော်ထင်တို့ ပုန်ကန်သောင်းကျန်းကြသည်။[၁]

> အဝမှာလည်း စေဥ့်ကိုင်အရှေ့အုတ်ဖိုတောင်ခြေ၌ ကွေ့တို့ကို အအုပ်အချုပ်ခန့်တော်မူသည့် သူရိန်စောပြုစုထားသည့် ကုဏ္ဍာအိန်နေက်ငကတ်တို့သည်....လယ်ယာသန်မုရင်းထုံးအင်းအိုင်ဥယျာဉ် သစ်ပင်ပန်းမာလ်မှစ၍ အခွန်အတုတ် အကြိမ်ကြိမ်

၁။ မရက ၃။ စုံ၀မ်း။

> အင်မတန်ရေးမှတ်သည်။ သံတမန်ထူထပ်ရောက်ပေါက်သည်။ ကြေးငွေကုန်ခန်းသည်။ မယားကျွန်ဖြစ်၊ သားကျွန်ဖြစ် ပူပြင်းလှသည်ဆို၍

ပုန်ကန်ခြင်းဖြစ်သည်။[၁] အဝမှစ်သည်ပျား စေလွှတ်၍ သူပုန်တို့ကို သိမ်းရုံးစေသော်လည်း တောတောင်ကြီးမားထူထပ်ရာသို့ သူပုန်တို့တိမ်းရှောင်ခိုမှီကြသောကြောင့် မရမမိ ဖြစ်ရချေသည်။[၂]

အေဒီ ၁၇၄၇ ခုနှစ်တွင် ရောဝတီမြစ်ကြောင်း၌ အဝဟံသာဝတီ စစ်ဆင်နွှဲခြင်းရှိ မရှိကို အတတ်မပြောနိုင်ချေ။ **ရာဇဝင်သစ်၌**

> သက္ကရာဇ် ၁၁၀၉ ခု ဟံသာဝတီကချီလာ၍ မလွန်ကို ကြည်းရေနှစ်ဖက်ညှပ်အပြင်းတိုက်လာရာတွင် မြို့ထိပ်က[၃]လွှတ်သည့် ကျည်စေ့သင့်၍ တလိုင်းဗိုလ်မှူး ဗညားကျော်ဆုံးလေ၏။ တလိုင်းတို့လည်း ဆုတ်၍ နေလေ၏။[၄]

ထို့နောက် ဗညားဒလမင်းပြုသောအခါ "မလွန်မှာ ဝန်းရံသည့်တပ်ကိုလည်း သိမ်းရုပ်၍ ပြန်လည်ကြရ၏။"ဟု ဆိုထားသည်။[၅] မည်သို့ပင်ဆိုစေကာမူ ဗိုလ်မှူးဗညားကျော်မှာ ယမန်နှစ်မလွန်တိုက်ပွဲတွင် ကျဆုံးခဲ့ပြီးဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့် **ရာဇဝင်သစ်**စကားကို အခိုင်အမာမယူနိုင်ချေ။

ဤတွင် အလျဉ်းသင့်၍ ဟံသာဝတီထီးနန်းကို တက်သိမ်းစိုးစံသော ဗညားဒလ၏အကြောင်းကို တင်ပြပါမည်။ ၎င်း၏နောက်ကြောင်းကို အနည်းငယ်မျှသာသိရသည်။ ဗညားဒလ ငယ်မည် ဦးအောင်လှသည် ဝမ်းပဲအင်းတွင် ချထားနေထိုင်ရသော ဇင်းမယ်ပါဆင်တော်သည် အစုသားတဦးဖြစ်သည်။ ၎င်းသည် ဆင်အမှုတွင် ကျွမ်းကျင်သောကြောင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိက ဟံသာဝတီမြို့တွင် ဆင်ဝန်ခန့်ကာ ကိုင်းခွန်ကိုစားစေခဲ့၏။ သမိန်ထောလက်ထက်တွင် ဝင်ထွက်ခစားသောကြောင့် အရည်အခြင်းကိုသိသော ဆင်ကျားရှင်သည် အမတ်ကြီးအရာ ဗညားဒလဘွဲ့နှင့် သူကောင်းပြုတော်မူသည်။ ဗညားဒလ၏ သမီးကဦးသည် သမိန်ထော၏ မိဖုရားကြီးဖြစ်သည်။[၆] ဗညားဒလသည် တနေ့တခြား ဩဇာတိက္ကမကြီးထွားလာလေရာ အဆုံးစွန်၌ ဆင်ကျားရှင်ကို ဇင်းမယ်သို့ ရှောင်တိမ်းအောင်ပင် စွမ်းဆောင်နိုင်ခဲ့သည်။

မွန်ရာဇဝင်တို့၌ ဗညားဒလသည် သိုက်ဓာတ်တဘောင်စနည်းများအရ မင်းဖြစ်လာသည်ဆို၏။ ဗညားဒလညီတော်ရေးထိုးသော ခေါင်းလောင်းစာကမ္ဗည်းတွင်မူ ဂေါတမမြတ်စွာဘုရား၏ ဗျာဒိတ်တော်အရ မင်းဖြစ်ရသည် ဆိုသည်။

> ဘုန်းတော်သခင် ဘုရားရှင်၏ မုက္ခပါဠ်ပါဠိအစဉ်ရှိသည့်အတိုင်း သာသနာ

၁။ **မရသ** ခဲ့ကျော။

၂။ **မရက** ၃။ စဲ့ကျော။

၃။ မြို့ဆိပ်က—**မှန်နန်း** ၃။ ၃၀၄။

၄။ "တလိုင်းတို့ ဆုတ်သွားလေလျှင် မလွန်သို့ ချီစေသည့်တပ်များကိုသိမ်း၍ ပြန်လည်ကြ၏။" **မှန်နန်း** ၃။ ၃၀၄။

၅။ **မရသ** ခဲ့ကျော။

၆။ **မရက** ၃။ ဆံကျော။ **မှန်နန်း** ၃။ ၃၀၇။ **အလမ** ငကျော—ငါဝမ်း။

> ၂၂၉၀ ဂေါဇာသက္ကရာဇ် ၁၁ဝ၇ ခု၌ သေနာပတိရာဇာသည် မင်းကျင့်တရားဆယ်ပါးနှင့်အညီ မင်းပြုသဖြင့် တိုင်းနိုင်ငံမြို့ရွာနိဂုံးတို့သည် စည်ပင်ဝပြော၏။[1]

မြန်မာရာဇဝင်တစောင်၏အဆိုမှာ အထက်ဖော်ပြပါအဆိုအမိန့်နှင့် ဆန့်ကျင်ဖက်ဖြစ်သည်။

> .... စိတ်နှလုံးကြမ်းတန်းခက်ထန်၏။ မိစ္ဆာဒိဋ္ဌိကဲ့သို့ ဘုရားမှန်းမသိ၊ ကျေးဇူးသစ္စာတော်ကို ဖောက်ပြန်၍ မင်းပြုသည်။[2]

ဗညားဒလသည် နန်းတက်၍မကြာမီတွင် ကြီးစွာသော မုဒ္ဒါဘိသိက်သဘင် ဆင်ယင်တော်မူကာ ဗြမိုင်းဓိရာဇာနရာဓိပတိတံဆိပ်နာမံတော်ကို ခံယူတော်မူ၏။

ထီးနန်းဥကင်သဖွင့်အခမ်းအနားတွင် ဗြမိုင်းဓိရာဇာနရာဓိပတိဘွဲ့ခံ ဗညားဒလသည် အတိတ်ဆောင်၍ အမိန့်တော်ရှိခဲ့သည်။ ဟံသာဝတီနိုင်ငံသည် ရှေးယခင်က ကြက်ပျံမကျစည်ကားသိုက်မြိုက်ခဲ့၍ အုပ်စိုးသောမင်းတို့သည်လည်း တန်ခိုးရှိန်စော်ကြီးမားခဲ့သည်။ ဟံသာဝတီပြည်၌ သာသနာရောင်ဝါလင်း၍ ကျွန်တွင်းမှ ထာဝစဉ်လွတ်မြောက်လတ္တံ့၊ ရတနာပူရအဝမင်းမှစ၍ ထီးဆောင်းမင်းတကာတို့သည် ဟံသာဝတီဘုရင်ကို ကျိုးနွံရလတ္တံ့ဟူသော ဟံသာဝတီမြို့တည်စဉ်က ပေါ်ထွန်းခဲ့သော သိုက်ဓာတ်စနည်းတဘောင်တို့အရ ဟံသာဝတီဆင်ဖြူများရှင် ဘုရင့်နောင်ကျော်ထင်နော်ရထာ၏ လက်နက်နိုင်ငံတော်ကို ရှေးကကဲ့သို့ ခမ်းနားကြီးကျယ်စွာ ပြန်လည်တည်ထောင်မည်ဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့် ဗိုလ်ပါဆင်လုံးမြင်းရင်းစည်းကြပ်၍ တလပန်းကို စစ်သူကြီးခန့်ထားမည်ဖြစ်ကြောင်း အမိန့်တော်ရှိသည်။[3]

ဗညားဒလသည် ထိုဥကင်သဖွင့်အခမ်းအနားတွင် ဆွေသားမျိုးသား အပေါင်းပါတို့ကို ဘွဲ့များ ချီးမြှင့်တော်မူသည်။ ညီအကြီးကို ဥပရာဇာ၊ ညီအငယ်ကို ဗညားဒလ၊ တူတယောက်ကို ဗညားသီရိဂုန္ဒတေဇ၊ တူတယောက်ကို ဒေါတော်စု၊ သမက်တော်ကို စောဗြ[4]ဟူသော ဘွဲ့များချီးမြှင့်၍ အဆောင်အရွက် စားကျေးမြို့ရွာများ သနားတော်မူသည်။[5]

အေဒီ ၁၇၄၇ ခုနှစ် မိုးကုန်လျှင် ကွေ့သူပုန်တို့ သောင်းကျန်းကြပြန်သည်။ အောက်တိုဘာလ

၁။ ကလကတ္တားမှ မွန်ခေါင်းလောင်းစာ ကြောင်းရေ ၄–၅၊ မြန်မာပြန်၊ **ရှေးဟောင်း သုတေသနဌာန နှစ်ချုပ်အစီရင်ခံစာ** ၁၉၅၆–၅၇ စာမျက်နှာ ၁၃။

၂။ မရက ၃။ ဆော၁၀မ်း။

၃။ "He spoke of the former prosperity and grandeur of the country; of the high renown of his predecessors; of the divine prediction at the founding of the city, that it was to be sacred and free for ever from the ownership and rule of foreigners; of the subordination of the kings of Ava and of other kings to the sovereign of Pegu; and announced that the empire of Bureng Naung would again be established with its ancient magnificence, and an army be raised, of which Talaban would be commander-in- chief. This is the first mention of a name to this day famous in Pegu.

Such an open declaration of plans by the king was unusual in the countries of Indo-China, but was probably considered necessary by Binya Dala, in order to show his devotion to the interests of the kingdom to which he had been elected." A.P. Phayre: *History of Burma* 145-6.

၄။ စောဗြမှာ သမိန်ထောယောက်ဖ ကွေ့အမျိုးသားဖြစ်သည်။ မရက ၃။ ဆော၁၀မ်း။

၅။ မရက ၃။ ဆော၁၀မ်း–ဆံကျော–အလမ ငါ၀မ်း။

၂၄ ရက်နေ့တွင်[၁] မတ္တရာအုတ်ဖိုမြစ်ထိပ်နေ ကွေ့တို့၌ မင်းလောင်းပေါ်သည်ဆိုပြီး ကုဏ္ဍာအိန် အမှူးပြုသော ကွေ့ ၃၀၀ ကျော်တို့သည် မတ္တရာ ရွှေကျောင်း ဇင်းမယ်ရွာ တောင်ကုလားရောက် ဖျက်ဆီးကြသည်။ ထိုသို့ ကွေ့တို့က ဖျက်ဆီးကြသောအခါ ရခိုင်စု သာရရဲကျော်သူ၊ တနသ်ာရီစု နရာသီရိတို့နှင့် လူ ၇၀၀ ကျော်၊ မွန် ၅၀၀၀ ကျော်တို့သည် မခံမရပ်နိုင်သဖြင့် ရောဝတီမြစ်အနောက်ဖက်ကမ်း စဥ့်ကိုင်သို့ရောက်လာကြသည်။ ထိုနောက် ကွေ့တို့သည် မတ္တရာဟန်လင်းရွာကို မီးတိုက်ရှို့ပြီးလျှင် လူသူဖမ်းယူကာ အုတ်ဖိုသို့ ပြန်ကြပြန်၏။ ကွေ့တို့ ထိုသို့သောင်းကျန်းကြလျှင် မြောက်နန်းမိဖုရားအမှုထမ်း လင်းဇင်းအစုသားတို့၏ အကြီးအကဲ နန္ဒဝေတို့သည် လုံခြုံရေးအတွက် နားတပ်စာတိုက်တကာရွာတွင် တပ်တည်၍ နေကြသည်။ ကွေ့တို့သည် စာတိုက်တကာရွာကို တိုက်လာကြသော်လည်း ဆီးခံတိုက်ခိုက်မှုကြောင့် မရရှိကြချေ။ ထိုနောက် ကွေ့တို့သည် မတ္တရာကင်းရွာတောင်ပြုန်းကြီးမှစ၍ ကျော်စည်တလျှောက်ကို တိုက်လံသိမ်းယူသည့်ပြင် ၎င်းတို့အား ခုခံတိုက်ခိုက်သူမှန်သမျှကို သတ်ညှစ်ကြသည်။ ဆူးခါးမတဲ ရွှေကြက်ယက်တိုင်အောင်လည်း ကွေ့တို့က မီးတိုက်ကြသည်။

ကွေ့တို့ထိုသို့အကြီးအကျယ်သောင်းကျန်းကြလျှင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် နန်းမတော်ဝန်မင်းစစ်နေ‌ာင်အမည်ခံ ငပုလဲကို စဥ့်ကိုင်ရွာမှာနေ၍ ကွေ့တို့ကို တိုက်ရမည် စေလွှတ်လိုက်သဖြင့် နိုဝင်ဘာလ ၁ ရက်နေ့[၂] စဥ့်ကိုင်ရွာသို့ ရောက်သည်။ အမှာတော်အတိုင်းလည်း ရောဝတီမြစ်အရှေ့ဖက်မှ ကူးလာသူတို့ကို သိမ်းရုံး၍ အင်အားဖြည့်ရသည်။

> မင်းစစ်နေ‌ာင်သည် အစီအရင်ပေါ့လျော့သည်နှင့် စဥ့်ကိုင်ရွာတွင် ကြက်တိုက်၍ နေစဉ် ကွေ့တို့က လှေ ၇ စင်းကူးလာလျှင်ပင် အလျင်ကူးရောက်နှင့်သော တလိုင်းတို့ စဥ့်ကိုင်ကို မီးတိုက်ရှို့၍ သက္ကရာဇ် ၁၁၁၀ နတ်တော်လဆန်း ၁၀ ရက်နေ့[၃] မင်းစစ်နေ‌ာင်နှင့် တပ်မှူး စစ်ကဲတို့ အဝသို့ ကြည်းကြောင်းပြန်လာသည်။ ကွေ့လဝတို့လည်း စာတိုက်တကာရွာ လင်းဇင်းနန္ဒဝေတို့ တပ်ကို ညဥ့် နေ့ အကြိမ်ကြိမ်တိုက်သည်နှင့် ပြာသိုလဆန်း ၈ ရက်နေ့[၄] နန္ဒဝေတို့ တပ်ပျက်၍ အကွဲကွဲထွက်ပြေးသည်။ နန္ဒဝေလည်း သားမယားနှင့် စကိုင်းသို့ရောက်သည်။[၅]

ထိုနောက် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ကွေ့တို့ကို နှိမ်နင်းရန် မလွန်တပ်တော်မှ ကိုးသိန်းသခင် ဘုရင်မင်းခေါင်ကို ခေါ်တော်မူရသည်။ မလွန်တပ်၌ အစောင့်အနေ လုံခြုံအောင် ခန့်ထားခဲ့ရမည် မှာတော်မူ သဖြင့် တပ်မတော်စစ်ကဲ သတိုးတရဖျား၊ သတိုးသခ်ယာ၊ သတိုးသီရိဗိုလ်မှူး သတိုးမင်းလှရွှေတောင်၊ သတိုးမင်းလှကျော်ထင်၊ ဗေဒိလှစားတို့ကို အစောင့်အနေထားခဲ့သည်။ ဘုရင်မင်းခေါင်သည် ကွေ့တို့ကို နှိမ်နင်းရန် စဥ့်ကိုင်၌ တပ်တည်၍နေသည်။[၆]

ဘုရင်မင်းခေါင်သည် စဥ့်ကိုင်တပ်မှနေ၍ ကွေ့တို့ကို ဝင်ရောက်ရန် အသာအယာ အကြိမ်ကြိမ် ခေါ်ယူစေသည်။

> ကျွန်တော်တို့ အရှင့်ကို ပုန်ကန်သောင်းကျန်းသည်မဟုတ်ပါ၊ အကြီးအအုပ်ဟို့ညှဥ်းပမ်းနှိပ်စက်လှသောကြောင့် ရွှေနားတော်ကြား မလျှောက် မထား ရရှိ၍

၁။ တန်ဆောင်မုန်းလပြည့်နေ့။
၂။ တန်ဆောင်မုန်းလပြည့်ကျော် ၈ ရက်နေ့။
၃။ ၁၈–၁၁–၁၇၄၈။
၄။ ၁၅–၁၂–၁၇၄၈။
၅။ **အလမ** ဃိဝမ်း။
၆။ **မရက ၃**။ ဈော်ကျော။

> ဆီးကာသည့် အမှုသာ ဖြစ်ပါသည်ဆိုသည်နှင့် မလိုက်မလာနေသည်။ တောင်ငူ
> ရာဇာ[1] ကလည်း မလောက်မလားသည့် လူစုဖြစ်၍ မတိုက်မလံနေသည်။[2]

ကွေ့တို့က သည်စကားမျိုးကို သည်အကြိမ်တွင်သာ ပြောသည်မဟုတ်ချေ။ နန်းမတော်မိဖုရားကြီး နတ်ရွာစံတော်မူသဖြင့် ဘုရင်မင်းခေါင် အဝသို့သွားနေစဉ် ကွေ့တို့သည် စကျင်ဝတပ်ကိုတိုက်၍ ရောဝတီအရှေ့ဖက် အိမ်မြင့်တော်တိုင်အောင် အများအပြား ရောက်လာကြပြီးလျှင်

> တိုက်လံမည်လာသည် မဟုတ်၊ အရှင်နန်းမတော်ဘုရား နတ်ရွာစံသည် ကြား
> သောကြောင့် ရှိခိုးပူဇော် လာပါသည်ဟု ဟစ်ကြော်ပြီးလျှင် ဦးချ၍ ပြန်ကြ
> လေသည်။[3]

ကွေ့တို့သည် ထိုသို့ဆိုသော်ငြားလည်း ရောဝတီအနောက်ဖက်သို့ ကူး၍ စဥ့်ကိုင်တပ်ကို တိုက်ကြပြန်သည်။ စဥ့်ကိုင်တပ်တော်မှ မြင်းစီး မြင်းသည် သူရဲသူခက်တို့သည် တပ်တွင်းမှထွက်၍ ကွေ့တို့ကို ထိုးခုတ်တိုက်လံကြရာ ထိုတိုက်ပွဲတွင် ကွေ့ ၇၀ ကျော်သေသည်။ အရှင်ဖမ်းမိသော ကွေ့ ၅ ယောက်ကိုမူ ဘုရင်မင်းခေါင်က လွှတ်လိုက်သည်။ ကွေ့တို့သည် ဘုရင်မင်းခေါင်ကို ခန့်ညားကြသဖြင့် မတ္တရာအုတ်ဖိုတွင် မနေကြတော့ဘဲ လူသူသိမ်းရုံးကာ တောင်ပြုန်းငယ်အရပ်၌ သစ်တပ်တည်ကာ နေကြပြန်သည်။ ဘုရင်မင်းခေါင်သည် ကွေ့အရေးကို မျှော်ထောက်၍ မြစ်တိမ်အရပ်တွင် စစ်သည်အတော်အသင့်ကို ကင်းတပ်အဖြစ် ထားရှိသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကမူ မင်းရဲမည်ရ မင်းနောင်မည်ရ မင်းကြီးမည်ရတို့နှင့် မင်းပြိုင်တို့ကို မန်ကျည်းဝတွင် တပ်တည်၍ နေစေသည်သာမက ထီးပေါင်းကား မြောက်ဖက် သိုက်ညောင်ပင်တွင်လည်း တပ်ရနှင်းသည်။[4]

ထိုနှစ်တွင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မင်းပြိုင်နှစ်ဦး သမုတ်တော်မူသည်။ တဦး သည် သတိုးမင်းစောဖြစ်၍[5] တဦးသည် စစ်ရေးစစ်ရာတွင် လွန်စွာမှ အားထားတော်မူသော ဘုရင်မင်းခေါင်ဖြစ်သည်။

> ထိုသက္ကရာဇ်တွင် သတိုးမင်းခေါင်ကို ထီးဖြူမြောက်စည် မင်းခမ်း မင်းနားနှင့်
> တကွ ကေတုမတီပြည်ကြီးကို သနားတော်မူသည်။ ဝန်ဝင်းမှူးခန့်ထား၍ စဥ့်ကိုင်
> မှာ ဥကင်ဖွင့်ရသည်။[6]

နောင်တွင် တောင်ငူရာဇာဟူသော ဘွဲ့ကိုလည်း ထပ်မံချီးမြှင့်တော်မူသည်။

မတ္တရာ အုတ်ဖိုကွေ့ သူပုန်တို့သည် အေဒီ ၁၇၄၉ ခုနှစ်တွင် သောင်းကျန်းလျက်ပင်ရှိသေးသည်။ ဩဂုတ်လ ၁၅ ရက်နေ့တွင်[7] တောင်ပြုန်းငယ်အရပ်၌ တပ်တည်၍နေသော မတ္တရာအုတ်ဖိုကွေ့ သူပုန်တို့သည် လှေ ၃ စင်းနှင့် စကိုင်းရေဝန်းအရပ်သို့ လာရောက်ကာ မီးတိုက်ဖျက်ဆီးကြသည်။ အကြပ်ထော်ကန်ဆိုသူနှင့် လူ ၃၀ ကျော်ကိုလည်း ဖမ်းယူသွားကြ၏။ မဟာဓမ္မရာဇာ

၁။ ဘုရင်မင်းခေါင်၏ ဘွဲ့တခု ဖြစ်သည်။ ၂။ မရက ၃။ ချော်ကျော။

၃။ **မရက ၃။** စုံ့ဝမ်း။

၄။ **အလမ ဿကျော–ဿိဝမ်း။ မရက ၃။** ချော်ကျော–စုံ့ဝမ်း။ **ပရသ** ၏အဆိုအမိန့်မှာ အထက်ဖော်ပြသည်များနှင့် ကွဲလွဲသည့်အချက်များ ပါရှိသဖြင့် နောက်ဆက်တွဲ ၂၀ တွင် ဖော်ပြပါသည်။

၅။ ပရက ၃။ ချော်ကျော။

၆။ **မရက ၃။** စုံ့ဝမ်း။ ဘုရင်မင်းခေါင်ကို ဤသို့ ချီးမြှင့်ခြင်းနှင့် စပ်လျဉ်း၍ အခြား အဆို အမိန့်ကို နောက်ဆက်တွဲ ၂၁ ရှု။

၇။ တော်သလင်းလပြည့်နေ့။

မိပတိလည်း ကွေ့အရေးကို ထောက်ရှု၍ စကျင်ဝအရပ်တွင် ကြည်းတပ် ရေတပ်များ စောင့်ထား နေစေသည့်ပြင် စကိုင်းမြို့ကိုလည်း မြို့ပြ ကျုံးမြောင်းကတုတ်ရင်ကာများ ပြင်ဆင်လုပ်ဆောင်စေ လျက် ဆင်ခလုတ် မြင်းခလုတ်များ စီရင်စေသည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် စကိုင်းမင်းအတွင်းဝန် သတိုးဓမ္မရာဇာကို လက်နက်ကိုင် ၁၀၀၀၀ နှင့်တကွ ကွေ့တို့ကို နှိမ်နင်းရန် ချီတက်တိုက်ခိုက်စေပြန်သည်။ သို့ရာတွင် သူပုန်တို့က ဆီးခံ တိုက်ခိုက်လိုက်သဖြင့် တပ်ပျက်၍ ဆုတ်ခွာခဲ့ရသည်။ ထို့နောက် ယောဆောထီးလင်းမှ လက်နက် ကိုင် ၁၀၀၀၀၊ စလက်သူရှာ မင်းကြီးကျော်စွာနှင့် ခွေးဖြူတပ်မှ လက်နက်ကိုင် ၁၀၀၀၀၊ အဝမှ မင်းရဲမြင်းစု ၁၀၀၀ တို့အား ကွေ့တို့ကို နှိမ်နင်းစေသည်။ သို့ရာတွင် သူပုန်တို့က လမ်းခရီးမှ ဆီးခံတိုက်ခိုက်သဖြင့် တပ်တော်များ ပျက်ပြန်သည်။

ကွေ့တို့ကို နှိမ်နင်းမရရှိလေလျှင် ဟံသာဝတီစစ်ကို စစ်ဘုရင်ပြုလုပ် တိုက်ခိုက်နေသော တောင်ငူရာဇာ ဗိုလ်မှူးသတိုးမင်းလှရွှေတောင်၊ မဟာနန္ဒသကြံန်တို့ကို အလုံးအရင်းနှင့်တကွ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ ခေါ်တော်မူ၍ စဥ့်ကိုင်တွင် သစ်တပ်ကြီးနှင့် နေစေရသည်။ စည်သာသူကြီး၊ ခင်ဦးမြင်းစီး၊ သာစည်မြင်းစီး၊ ကျောက်ကာမြင်းစီး၊ ကန်ပေါက်မြင်းစီး၊ ဆားလင်းကုန်းသူကြီး၊ စကြူးသူကြီးတို့နှင့် နိုင်ငံတော်အရပ်ရပ် မြို့ရွာခေါင်းအကြီးတို့အား လက်နက်ကိုင်အများ အပ် နှင်းကာ စဥ့်ကိုင်တွင် တောင်ငူရာဇာနှင့် အတူတကွ ထမ်းရွက်စေသည်။ တောင်ငူရာဇာ ထိုသို့ အင်ကြီး အားကြီးနှင့် ရပ်တင်းနေကြောင်း ကွေ့သူပုန်တို့သိလျှင် အုတ်ဖိုအရပ်မှသည် တုံကုန်း အရပ်သို့ ပြောင်းရွှေ့ကာ သစ်တပ်တည်လျက် ကြံ့ကြံ့ခံနေကြ၏။ တောင်ငူရာဇာက မင်းရဲလှတ် ကျော် မင်းကြီးရဲထင်နှင့် အမှုထမ်း အာမခံအများကို တိုက်လှေများနှင့်ကူး၍ တုံကုန်းတပ်ကို တိုက်ခိုက်စေရာ တုံကုန်းကွေ့တပ်ကို ပျက်ပြားအောင် မတိုက်ခိုက်နိုင်ခဲ့ချေ။ ထို့ကြောင့် တောင် ငူရာဇာက မိမိ၏ အမှုထမ်းအချို့ကို ပို့ဝအရပ်သို့ကူး၍ တပ်တည်နေစေသည်။ သို့ရာတွင် ပို့ဝတပ် ကို ကွေ့တို့ တိုက်ခိုက်လာသော အခါ၊ ပို့ဝ တပ်ပျက်ချေသည်။ ကွေ့အရေးကို မျှော်ထောက်၍ ကျောက်မြောင်း၌လည်း တောင်ငူရာဇာက အစောင့်ထားသည်။[၁]

အေဒီ ၁၇၅၀ ဖေဖော်ဝါရီလတွင် ကွေ့သူပုန်တို့သည် မြေတူးမြို့ကို တိုက်ခိုက်ရန် တကောင်း မလည်က ကူး၍ ချီတက်ခဲ့ကြရာ မြေတူးမြို့သို့ မရောက်မီ မြေတူးကြောင်းအတိုင်း မဏိပူရသို့ ပြန် သော ဂါရစ်နာဝါစ်နှင့် တွေ့သဖြင့် တိုက်ခိုက်ကြ၏။ ထိုတိုက်ပွဲတွင် ကွေ့အများ သေကျေပျက် စီးကြသည်။ ထို့နောက်လည်း ဂါရစ်နာဝါစ်နှင့် ကွေ့တို့ တွေ့ဆုံတိုက်ခိုက်ခဲ့ကြသေးသည်။ ယင်း အကြောင်းကို ဖော်ပြခဲ့ပြီးဖြစ်သည်။

ကွေ့တို့သည် ကသည်းတို့နှင့် တိုက်ခိုက်သည်သာမဟုတ်၊ အဝသို့လာသည့် တရုတ်သံအဖွဲ့[၂] နှင့်လည်း တိုက်ခိုက်ကြသည်။ ကွေ့တရုတ်တိုက်ပွဲအကြောင်း မဆိုမီ တရုတ်သံအဖွဲ့ အဝသို့ရောက် လာသည့်အကြောင်းကို ဖော်ပြရန် လိုပေသည်။ အကြောင်းရင်းမှာ သူပုန်များကို နှိမ်နင်းရန် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိက စစ်ကူတောင်းခြင်းကြောင့် ဖြစ်သည်။ ယင်းအကြောင်းကို တရုတ်ရာဇဝင်၌

၁။ အလမ ဃိဝမ်း-ဃိဝမ်း။

၂။ ထိုအဖွဲ့ကို ဒေသူရဲနှင့် တုန်တာရဲတို့ ခေါင်းဆောင်သည်။

> သက္ကရာဇ် ၁၁၁၀ ပြည့်နှစ်တွင် သံတော်နှစ်ယောက် ရာဇသံရွှေပေနှင့် မိုင်းဆည်သို့ ညီတော် ရွှေနန်းသခင်က စေတော်မူ၍ ရောက်သည်။ မိုင်းဆည်က နောင်တော်ကို နောက်လျှောက်ရာတွင်လည်း ကြားပါရသည်။[၁]

ဟူ၍ ဖော်ပြထားသည်။ ထို့ပြင်

> ညီတော် ရွှေနန်းရှင် နိုင်ငံတော်မှာ ကျွန်တော်မျိုး ကွေ့လဝတို့ နှောင့်ရှက်ပုန်ကန်သည့် အချက်သည် ညီတော့်ရန်သူလည်း နောင်တော့် ရန်သူပင် ဖြစ်တော့သည်။ နောင်တော့်ရန်သူလည်း ညီတော့်ရန်သူဖြစ်တော့သည်။ နှောင့်ရှက်သည့် ရန်သူတို့ကို နောင်တော်ဘုန်းအာဏာ၊ အနောက်မျက်နှာ တိုင်းကြီး ပြည်ကြီး ထီးဆောင်းမင်းတို့ကို အစိုးရတော်မူသော ဆင်ဖြူ ဆင်နီများ သခင် ညီတော် ရွှေနန်းရှင်ဘုန်းအာဏာဖြင့် နှိပ်ကွပ်ရှင်းလင်းရမည်။

ဟူ၍လည်း ဆိုထားသေးသည်။[၂] တရုတ်သံတို့၌ ပါလာသော ရာဇသံစာမှစ၍ စာအစောင်စောင်နှင့် လက်ဆောင်တော်များကို မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိထံ ဆက်သပြီးနောက် မဟာဓမ္မရာဇာ ဓိပတိကလည်း ရာဇသံ ပြန်စာနှင့် လက်ဆောင်တော်များ တုံ့ပြန်သည်သာမက သံအဖွဲ့နှင့်တပါတည်း တရုတ်နိုင်ငံသို့လိုက်ရန် သံဖက် ခန့်လိုက်သေးသည်။

ထို့နောက် အဝမင်း၏ ရန်သူများကို သုတ်သင် ရှင်းလင်း ပေးခဲ့ရမည်။ မိမိတို့ အရှင်သခင် တရုတ်ကေရာဇ်မင်းမြတ် မှာကြားတော်မူလိုက်ကြောင်း တရုတ်သံတို့ကဆို၍ မတ္တရာ အုတ်ဖိုကွေ့သူပုန်တို့ကို အရှင်လိုလျှင်လည်းအရှင်၊ အသေလိုလျှင်လည်း အသေ ဆက်သပါမည် လျှောက်ထားကြသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိက ယင်းသို့ လျှောက်ထားသည်ကို ကြားလျှင် တောင်ငူရာဇာသည် ကွေ့တို့ကို အသာအယာ သိမ်းရုံးလျက် ရှိကြောင်း အမိန့်တော် ရှိ၍ တရုတ်သံတို့အား တောင်ငူရာဇာရှိရာ စဉ့်ကိုင်တပ်သို့ သွားရောက်ကြည့်ရှုစေသည်။ ပဒေသရာဇာနှင့် စကိုင်းမင်းတို့အားလည်း တရုတ်သံတို့ကို စဉ့်ကိုင်တပ်သို့ လိုက်ပို့စေသည်။ စဉ့်ကိုင်တပ်သို့ ရောက်လျှင် တရုတ်သံတို့က

> သစ္စာတော်ကို မစောင့်သသူတို့ကို အရှည်အကြာ မနေစေသင့်၊ စစ်ဘုရင် မဟုတ်သကဲ့သို့ ယခုတိုင် နေလေသည် ....

ဟု တောင်ငူရာဇာကို အပြစ်တင်ကြ၏။[၃] ထို့ပြင် မိမိတို့မှာ သံတမန်အဖြစ် လာကြရသူများ ဖြစ်သဖြင့် လက်နက်ကြီးများ မပါကြောင်း အစီရင်ခံလျှင် ၎င်းတို့အား အမြောက် ခဲယမ်းမီးကျောက် အစုံအလင် ပေးကြရသည်။ တရုတ်တို့သည် စဉ့်ကိုင်မှ မတ္တရာဖက်သို့ ကူး၍ ကွေ့တပ်ကို တိုက်ခိုက်ကြသည့် တရုတ်ဗိုလ်ပါ အင်အားမှာ လူတထောင်ခန့် ရှိဟန်တူသည်။ ကွေ့တို့နှင့်တိုက်ရာ၌ တရုတ်တို့အရေးနိမ့်၍ ဆုတ်ခွာရသည်။ ထို့နောက် တရုတ်သံအဖွဲ့သည် လက်ဆောင်ပဏ္ဏာ ရာဇသံစာများ ဆောင်ယူလျက် သံဖက်များနှင့်အတူ တရုတ်နိုင်ငံသို့ ပြန်ကြသည်။[၄] အေဒီ ၁၇၄၉–၅၀ ပြည့်နှစ် ကွေ့အရေးနှင့် စပ်လျဉ်း၍ ဤမျှသာသိရသည်။

၁။ မရက ၃။ ညီကျော။ ၂။ အလမ ဃုဝမ်း—ဃူကျော။
၃။ မရက ၃။ ညံကျော။
၄။ မရက ၃။ ညံဝမ်း—ညားဝမ်း။ အလမ ဃုကျော။ တရုတ်သံအဖွဲ့နှင့် ကွေ့သူပုန်တို့ ဆိုင်ရာ အဆို အမိန့်များကို နောက်ဆက်တွဲ ၂၂ ရှု။

အေဒီ ၁၇၄၉ ခုနှစ်တွင် တောင်ငူရာဇာက ကွေ့မျှားနှင့် တိုက်ခိုက်နေစဉ် သူကောင်းပြုချီးမြှောက်ထားသည့် ရဲခေါင်စံကျော်က ဖောင်းလင်း လယ်ကိုင်းအရပ်ရှိ မိမိ၏ ဆွေးမျိုးရင်းချာ နောက်လိုက် နောက်ပါများကို သွားရောက်သိမ်းခေါ်လိုကြောင်း လျှောက်ထားရာ ယုံယုံကြည်ကြည်ရှိသဖြင့် တောင်ငူရာဇာက ခွင့်ပြုလိုက်သည်။ သို့ရာတွင် ရဲခေါင်စံကျော်သည် သားမယားများကို ခေါ်၍ တိုက်လှေနှင့် အကြေသို့ စုန်သွားသည်။ အောက်ဖက်သို့ ရောက်လျှင် ဟံသာဝတီဖက်သို့ ဝင်သည်။[၁] ထို့ပြင် တောင်ငူရာဇာသည် သန်လျက်ဦးတပ်၌နေ၍ ဟံသာဝတီက ဥပရာဇာတပ်များကို တိုက်ခိုက်နေစဉ် မတ္တရာမှ လူ ၁၀၀၀ ကျော်ခန့် တောင်ရိုးကို တက်၍ တောင်ငူကြောင်းအတိုင်း ဟံသာဝတီသို့ ပြေးကြသေးသည်။[၂]

အဝမင်း၏သစ္စာတော်ကို ရဲခေါင်စံကျော် သွေဖည်သောအချိန်လောက်တွင် ဟံသာဝတီ၌လည်း ဗညားဒလကိုတော်လှန်ချင်သူများ ပေါ်ပေါက်ခဲ့၏။ အေဒီ ၁၇၄၀ ပြည့်တွင် ဟံသာဝတီမြို့ဝန် သေဘအောင်အရေးနှင့် မင်းရဲအောင်နိုင်အရေးတို့တွင် ခေါင်းဆောင်တဦးအဖြစ် ပါဝင်ခဲ့သော ဟံသာဝတီကျီစိုးငမောင်သည် တောင်ငူရာဇာကို ပြည်မြို့သို့အရောက်ချီလာရန် စာနှင့် လူ စေလွှတ်၍ ဖိတ်ခေါ်သည်။ မိမိတွင် ဟံသာဝတီမြို့တွင်း၌ လူသူအသင့်အတင့် ရှိပြီဖြစ်၍ ပြည်မြို့အောက်တခွင်တပြင်နှင့် ဟံသာဝတီမြို့ကိုပါ တိုက်ခိုက်သိမ်းယူ၍ ဆက်ပါမည်ဟူ၍လည်း အာမခံသည်။ ကျွန်းချောင်းကျောက်ချောင်း တခွင်တပြင်မှ ခေါင်းအကြီးတို့ကလည်း တောင်ငူရာဇာ ပြည်မြို့ရောက်ချီလာလျှင် မိမိတို့ဝင်ရောက်သစ္စာခံပါမည်ဟု လျှောက်ထားလာကြသည်။ ထိုသို့ဖိတ်ခေါ်သူများရှိသော်လည်း မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် တောင်ငူရာဇာကိုသွားခွင့်မပြု။ စဉ့်ကိုင်တွင်သာ နေစေသည်။ ဗညားဒလသည် ကျီစိုးငမောင် တောင်ငူရာဇာနှင့် အဆက်အသွယ်ပြုကြောင်းသိ၍ ကျီစိုးငမောင်ကို ကွပ်မျက်သည်။ ပြည်မြို့တွင်လည်း မိမိစိတ်ချယုံကြည်ရသော ဒေါစွယ်ယစက်ကို မြို့ဝန်ခန့်တော်မူသည်။[၃]

ဗညားဒလသည် အင်အားအတော်အတန်စုရုံးမိပြီဖြစ်သဖြင့် အေဒီ ၁၇၄၉ ခုနှစ်တွင် အဝဟံသာဝတီစစ်ကို ဆက်လက်တိုက်ခိုက်သည်။ ညီတော်ဥပရာဇာ၊ ညီငယ်ဗညားဒလ၊ ဗညားကောင်ဟန်စောဗြတို့ကို အလုံးအရင်း ပေးအပ်ကာ မလွန်တပ်တော်ကို တိုက်ခိုက်လုပ်ကြံစေသည်။ မလွန်တပ်တော်ကို ဟံသာဝတီတပ်များက ဝန်းရံတိုက်ခိုက်ကြသော်လည်း မလွန်တပ်တော်ကဆီးခံတိုက်လံသဖြင့်ရန်သူတို့မတိုးမဝှေ့နိုင်။ မလွန်အောက် ရွာလင်းအရပ်တွင် တပ်စွဲကာနေကြသည်။ ယင်းမှသည် မလွန်တပ်တော်သို့ အကြေအညာမှပို့သောရိက္ခာတို့ကို ဖြတ်တောက် နှောင့်ရှက်တိုက်ခိုက်ကြ၏။ မလွန်တပ်တော်ကို ဟံသာဝတီတပ်တို့ ဝန်းရံတိုက်ခိုက်နေစဉ် စဉ့်ကိုင်တပ်၌ အမှုတော်ထမ်းနေသော သန်လျင်ဝန်သတိုးမင်းလှကျော်ထင်သည် နာမကျန်းရှိသည်နှင့် တောင်ငူရာဇာထံ အခွင့်ပန်ကာ မလွန်တပ်တော်သို့ စုန်ဆင်းခဲ့သည်။ ဟံသာဝတီကင်းလှေများကို တိုက်ခိုက်ဖောက်ထွင်းပြီးမှ မလွန်တပ်တော်သို့ရောက်လာသည်။ သန်လျင်ဝန်ကို သတင်းမေးရန် လိုက်လာသူယောက်ဖစလင်းဝန်ကိုမူ ဟံသာဝတီတပ်တို့ ရမိလိုက်သည်။ ဟံသာဝတီတပ်တို့ ဆီးဆို့မှုကြောင့် မလွန်တပ်တွင်းသို့ ရိက္ခာမပေါက်ရောက်နိုင်လျှင် ရဲမက်တော်တို့ ရိက္ခာပြတ်လပ် တော်မှတ်လှသဖြင့် ကြာလတ်သော် မလွန်တပ်တော်တိမ်းယိမ်းချေသည်။ ဟံသာဝတီတပ်များက မနှောင့်ရှက်သည့်

၁။ မှန်နန်း ၃။ ၃၉၅။ မရသ ဂျကျော။
၂။ မရက ၃။ ၄၀မ်း။
၃။ မရက ၃။ ညာ းဝမ်း။

တိုင်အောင် အဝတွင် ဆန်ရှားနေပြီဖြစ်သဖြင့် မလွန်တပ်တော်သို့ ရိက္ခာပို့နိုင်မည့် အခြေအနေမရှိဟူ၍လည်း ဆိုရချေမည်။

> ထိုအခါအဝမှာ ကျီတော်ရှိစပါးကိုလည်း အမှုထမ်းတို့အား နှစ်နှစ်ကျော် သုံးနှစ်
> ရိက္ခာတော်ပေးရသောကြောင့် လျော့နည်း၍ ပြည်သူပြည်သားတို့ကို မပေးရ၊ တလိုင်း
> တို့ နှောင့်ရှက်သောကြောင့် ကြည်တော[၁] တောင်ဖက်မြောက်ဖက် မလုပ်မဆောင်ရ၍
> ကြေးဖိုး ဆန်တပြည်လျှင် ငွေတကျပ်ပွုသည်။ တော်မွတ်ရှားပါးသောကြောင့် အောက်
> သို့ ပြေးသသူ ပြေးချေသည်။[၂]

သန်လျင်ဝန် သတိုးမင်းလှကျော်ထင်၊ မင်းကြီးနန္ဒကျော်ထင်၊ ဗောဓိလှစားတို့သည် ဥပရာဇာလက်သို့ သက်ရောက်၍ ကွပ်မျက်ခြင်းခံကြရသည်။[၃] ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် မလွန်တပ်တော်ကိုရလျှင် ပုဂံညောင်ဦး အထက်တိုင် ကြည်းတပ် ရေတပ်အများ ချီတက်ကြသည်။[၄]

မလွန်တပ်တော်ကျဆုံးကြောင်း ကြားသိလျှင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် တောင်ငူရာဇာကို စဉ့်ကိုင်တပ်၌ အစောင့်အနေ အင်တန်ထားခဲ့၍ အလုံးအရင်းနှင့် အလျင်အမြန်ချီသွားရမည်အမိန့်တော်ရှိသဖြင့် တောင်ငူရာဇာချီသွားရသည်။ ညောင်ဦးအထက်တွင် ဟံသာဝတီ တပ်ဦးအာမခံဒေါသီရိရာဇာ၊ ဒေါဗညားသီရိတို့ လှေ ၅၀ ကျော်နှင့် တွေ့ဆုံတိုက်ခိုက်ကြရာ တောင်ငူရာဇာသည် ဟံသာဝတီ အာမခံ ၃ ယောက်ကို လှေ ၃ စင်းနှင့်တကွရရှိရာ ဟံသာဝတီတပ်ဦးသည်ညောင်ဦးတိုင်အောင် ဆုတ်လေ၏။[၅]

တောင်ငူရာဇာသည် ဆုတ်ပြေးလေသည့် ဟံသာဝတီတပ်ကို လိုက်ထပ်၍ညောင်ဦးရှိ တပ်ကို တိုက်ခိုက်သည်။ သို့သော် ဟံသာဝတီတပ်တို့ ကြည်းရေဖက်ကာ အများအပြား နေကြသောကြောင့် တောင်ငူရာဇာ ညောင်ဦးတပ်ကို တိုက်၍ မရနိုင်ချေ။ ညောင်ဦးတခွင် တပြင်တွင်လည်း တပ်တည်ရန် နေရာကောင်းမရှိသဖြင့် တောင်ငူရာဇာသည် သန်လျက်ဦးတိုင်အောင် ဆုတ်ခွါ၍ တပ်စွဲရသည်။ သန်လျက်ဦး၌ တောင်ငူရာဇာ အခိုင်အလုံနေလျှင် ဥပရာဇာရာကိုယ်တိုင်ကွပ်ကဲ၍အလုံးအရင်းနှင့်တကွ သန်လျက်ဦးတပ်ကို တိုက်လာ၏။ အဝရဲမက်တော်တို့ ဆီးခံတိုက်ခိုက်သဖြင့် ဟံသာဝတီအာမခံ ၅ ဦးကို လှေနှင့်တကွရသည်။ သို့ရာတွင် ဟံသာဝတီတပ်များသည် သန်လျက်ဦးတပ်ကို အကြိမ်ကြိမ်တိုက်လံကြသည်။ အဝရဲမက်တော်တို့ ရှပ်ရှပ်ချွံချွံ ဆီးကြိုတိုက်ခိုက်သဖြင့် ဥပရာဇာတပ်တို့သည် အသေအပျောက်သာများ၍ မချဉ်းမကပ်နိုင်ရှိချေသည်။ ထို့ကြောင့် ဥပရာဇာတပ်တို့သည် ရှားပင်ခရီးတွင် တပ်တည်၍နေကြသည်။

ထို့နောက် ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် သန်လျက်ဦး တပ်တော်ကို တိုက်ခိုက်ရန် ကြိုးပမ်းရာ၌ အသေအပျောက် များသဖြင့်၎င်း၊ ရောဝတီအရှေ့ဖက်ကမ်းမှ ရွှေတောင်စည်သူနှင့် စလက်သူ ရွှာစားမြင်းစီး မင်းကြီးကျော်စွာ ရောဝတီအနောက်ကမ်းမှ ယောထီးလင်းတပ်များ နှစ်ဖက်ညှပ်တိုက်မည်ကို စိုးရိမ်သဖြင့်၎င်း၊ စစ်ရပ်စဲ၍ နယ်ခြားပယ်ခြားသတ်မှတ်ရန် ပြင်ဦး သောင်ပြင်၌ စာချိတ်ဆွဲလာသည်။[၆]

၁။ ကျေးတော?

၂။ မရက ၃။ ငှိကျော။

၃။ 'သန်လျင်ဝန်တို့ သစ္စာခံဦးချဆိုသည်ကို ကျွန်သစ္စာကို သခင်ခံမြဲထုံးစံမရှိ ကျွန်ကို သခင်ဦးချမြဲမဟုတ် ဆိုသောကြောင့် စီရင်လေသည်။' မရက ၃။ ညားကျော။

၄။ မရက ၃။ ညားဝမ်း—ညားကျော။

၅။ မရက ၃။ ညားကျော။

၆။ မရက ၃။ ညားကျော–ငှဝမ်း။

ဥပရာဇာအမှူးပြုသော ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူးတို့စာတွင် အဝမင်းနှင့် ဟံသာဝတီဘုရင်တို့ စစ်ဖြစ်ကြသဖြင့် အကြေအညာအရပ်ရပ်၌ မငြိမ်မဝပ်ရှိသောကြောင့် ဆင်းရဲသားတို့ သီလဘာဝနာပွါးများခွင့်မရကြချေ။ ခေါးဦးလှံဦး၌ သေလေသည်လည်း များလှပေပြီ။ ဤသို့ ပြည်ရွာစနောင့်စနင်းရှိနေသဖြင့် သင်္ဃာတော် အသျှင်သူမြတ်တို့လည်း ကျောင်းကန်များ၌ စာပေ ပို့ချမှု၊ သာသနာတော်မှုများကို မဆောင်စွမ်းနိုင်ကြချေ။ ယင်းကိုထောက်လျှင် စစ်ထိုးခြင်းသည် မင်းနှစ်ပါးအဖို့ အကျိုးတော်မရှိ အချည်းနှီးသာဖြစ်သည်။ ထို့ပြင် ဟံသာဝတီ ဘုရင်ရာဇာဓိရာဇ်နှင့် အဝဘုရင်မင်းခေါင်တို့ နယ်ခြားပယ်ခြားသတ်မှတ်၍ စစ်ပြေငြိမ်းဘူးသည့်သာဓကလည်း ရှိဘူးသည်။ ထို့ကြောင့် စစ်ပြေငြိမ်း၍ မြတ်စွာဘုရားသာသနာတော်ကို မင်းနှစ်ပါး ညီ၍ဆောင်ရွက်တော်မူကြလျှင် နှစ်ဖက်အကျိုးများစွာဖြစ်ထွန်းပါမည်ဟု ထိုစာ၌ဆိုထားသည်။[၁]

ထိုစာရောက်ချိန်သည် တောင်ငူရာဇာ အဝသို့သွားကြိုက်ဖြစ်သဖြင့် ဗိုလ်မင်းသတိုးမင်းလှနော်ရထာအမှူးပြုသော ဗိုလ်မင်းတပ်မင်းတို့က ပြန်စာရေးကြရသည်။ ယင်းစာတွင် မင်းနှစ်ပါး စစ်ဖြစ်ကြသဖြင့် သတ္တဝါအများ အေးချမ်းစွာမနေကြရသည့်ပြင် သင်္ဃာတော်တို့သာသနာရေးကို မဆောင်ရွက်နိုင်ကုန်။ ထို့ကြောင့် မင်းနှစ်ပါးတို့၌ အကျိုးစီးပွါးတော်မဖြစ်ထွန်းဆိုသည့် စကားမှာ အလွန်သင့်မြတ်လှပါသည်။ အဝရွှေနန်းရှင်လည်း သာသနာတော်ညစ်နွမ်းမည့် အရာ၊ သတ္တဝါ အပေါင်းတို့ ပျက်စီးဆုံးရှုံးမည့်အရာကို အလွန်စိုးရိမ်ကြောင့်ကြတော်မူသည်။ ဟံသာဝတီ ဗိုလ်မှူးတို့စာတွင် ဘုရင်မင်းခေါင်နှင့် ရာဇာဓိရာဇ်တို့ ရေခြား မြေခြားသတ်မှတ်၍ စစ်ပြေငြိမ်းကြောင်း ပါရှိသည်မှာ ထိုမင်းနှစ်ပါးတို့မှာ အရည်တူများဖြစ်ကြသည်။ ဟံသာဝတီက [illegible]နာပူရ အဝကို သိမ်းပိုက်ဘူးသည်မရှိ။ ဟံသာဝတီဆင်ဖြူများရှင် ဘုရင့်နောင်ကျော်ထင်နော်[illegible]ရထာ လက်ထက်မှ စ၍ယခုတိုင် အနှစ်တရာကျော် အဝမင်း၏သစ္စာတော်ကို ဟံသာဝတီက ခံရသည်ဖြစ်၏။

> ဟံသာဝတီမငြိမ်မသက် နှောင့်ရှက်စကပင်အမြစ်အရင်းတျင်းတျင်းကုန်၍ နောင်မလှန်နိုင်အောင် တိုက်လံနိုင်အောင် တိုက်လံဖမ်းဆီးရပါမည့်အကြောင်းနှင့် ငါတို့ဗိုလ်မင်းတပ်မင်းတစုလျှောက်ထားပါသည်ကိုလူအဖြစ်ကို အလွန်ရခဲသည်၊ မသေမပျောက်ရ၊ သာယာစွာသိမ်းသွင်းရမည် အမိန့်တော်အကြိမ်ကြိမ် ဦးထိပ်ဆင်ရွက်ရ၍ အစွမ်းရှိသမျှ မထမ်းမရွက်ရသောကြောင့် မြေခြားမိုးခြား မှတ်သားပြေငြိမ်းလိုသည် ဆိုရလေသည်ကို ငါတို့အမှူတော်ထမ်းတို့ ရှက်ဖွယ်လိလိရှိတော့သည်။[၂]

သို့ရာတွင်သီလဝမင်း[၃]နှင့် သဃ်ဗောဓိမင်း[၄]တို့၏ ထုံးစံဥပမာများလည်း ရှိပေသေးသည်။ ယခု

၁။ မရက ၃။ ဋ္ဌဝမ်း။ နောက်ဆက်တွဲ ၂၃ ရှု။ ၂။ မရက ၃။ ဋ္ဌကျော–ဋ္ဌာဝမ်း။

၃။ ဇာတကအမှတ်စဉ် ၅၁။ ဤဇာတ်တော်၌ အလောင်းတော်မဟာသီလဝမင်းပြုစဉ် ပြည်ရွာ နှောင့်ရှက်လျက်ရှိသော လူဆိုးသူသွမ်းများအား မှူးမတ်တို့က ဖမ်းဆီးဆက်သလျှင် အပြစ်မပေးသည်သာမက ကြေးငွေများ ပေးကမ်းစွန့်ကြဲကာ နောင်သည်ကဲ့သို့မပြုလုပ်ရန် မှာကြား၍ လွှတ်လိုက်သည်။ ထို့နောက်တဖန် ကောသလမင်းနိုင်ငံတော်ကို ဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်လျှင်လည်း မဟာသီလဝမင်းက ပြည်သူတို့အား မခုမခံရဆိုသဖြင့် ကောသလမင်းအလွယ်တကူ အောင်ဘူးလေသည်။ *DPPN* II 569-70.

၄။ သဃ်ဗောဓိမှာ သီဟိုဠ်ကျွန်း လမ္ဗကဏ္ဏမင်းဆက်မှ မင်းတပါးဖြစ်၏။ ၎င်း၏ဘဏ္ဍာစိုး ဂေါဌကဘယ ပုန်ကန်လျှင် နန်းမှအကြည်အသာ၊ ဆင်းပေး၍ ရသေ့ပြုနေသည်။ ယင်းသို့နေရာမှ မိမိအား ထမင်းတနပ်ကျွေးမွေး ကျေးဇူးပြုဘူးသူ သူဆင်းရဲတဦးကို ကျေးဇူးဆပ်လိုသဖြင့် မင်းထံမှ ဆုငွေရရန်အလို့ငှာ မိမိ၏ဦးခေါင်းကို သဒ္ဓါကြည်ဖြူစွာပေး၍ ဆက်သစေသည်။ *DPPN* II 988-9.

အခါ စစ်ဘုရင် ဘုရင်မင်းခေါင် အဝမြို့တော်သို့ သွားခိုက်ဖြစ်သည်။ ပြန်ရောက်မှ အကြောင်းခြင်းရာများကိုလျှောက်ထား၍ ပြန်ကြားမည်ဟု ရေးသားလျက် စာကို ပြင်ဦးသောင်၌ ချိတ်ဆွဲထားစေ၏။[၁]

ထိုစာကိုကြည့်လျှင် အဝဗိုလ်မှူးတို့သည် အဝဟံသာဝတီစစ်ဖြစ်စကပင် ဟံသာဝတီရန်ကို အမြစ်ပါမကျန် သုတ်သင်ရှင်းလင်းလို့ခဲ့ကြောင်း ပေါ်လွင်သည်။ သို့သော် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ၏ လွဲမှားသော ကရုဏာတရားကြောင့် စိတ်ရှိသမျှ မတိုက်မလံပဲ နေခဲ့ရသည်။ စစ်ဦးစစ်စ မကောင်းခဲ့သဖြင့် ယခုဟံသာဝတီက ရေခြားမြေခြား သတ်မှတ်၍ စစ်ပြေငြိမ်းမည်ဟု ပြောအားရှိရသည်။ ထိုသို့ မပြောတန်သောစကားကို ပြောလာနိုင်ခြင်းသည် အဝအမူထမ်းကြီးငယ်အတွက် ရှက်ဖွယ်ကောင်းလှသည်ဟု ဗိုလ်မှူးတပ်မှူးတို့ မခံမရပ်နိုင်ဖြစ်သည်မှာလည်း ထင်ရှားသည်။

အဝဗိုလ်မှူးတပ်မှူးများ၏ စာကို ဥပရာဇာတို့က ပြန်ကြားပြန်သည်။ စာ၌ ပါသည်မှာ၊ ဆင်ဖြူရှင် မင်းတရားသည်[၂] ဟံသာဝတီရာဇဌာနီ၌ သာသနာတော်မြတ်ကို ချီးပင့်ကာ ပြည်သူသတ္တဝါအပေါင်းတို့ကို တရားသဖြင့် အုပ်စိုးလိမ့်မည်ဟု ဂေါတမရှင်တော်ဘုရား ဗျာဒိတ်တော်ထားခဲ့သည်။ ဆင်ဖြူရှင်မင်းတရား ဟံသာဝတီပြည်ကြီးကို စိုးအုပ် စမွယ်တော်မူလျှင် ပင်လယ်ရပ်ခြားမှ ကုလားတို့ပင်လျှင် လက်ဆောင်ပဏ္ဏာ ဆက်သလျက် ကျွန်တော်ခံရောက်လာကြသည်။ ရှေးမင်းများလက်ထက် ဟံသာဝတီနှင့်အဝ ရန်စစ် ဖြစ်ပွားခဲ့စဉ် ဟံသာဝတီက အဝကိုရဘူးသည်မရှိ ဆိုရာ၌ ဘုရင် ရာဇာဓိရာဇ် ကြည်းရေဖက်ကာ အဝမြို့ကို ဝန်းရံလျှင် ဆင်ကောင်း မြင်းကောင်း ပဏ္ဏာကာရအများ ဆက်သ၍ သာသနာတော်မြတ် မညစ်နွမ်းပါစေနှင့်ဟု အသနားတော်ခံသောကြောင့် ရာဇာဓိရာဇ်သည် သာသနာတော်ကို ပူဇော်လိုသည်ဖြစ်၍ အဝမြို့ ချမ်းသာရခဲ့ဘူးသည်။ ယခု ဟံသာဝတီမှ ချီလာခဲ့စဉ် ပြည်မြို့အထက်သို့ရောက်လျှင်ပင် သာသနာ့ အဆောက်အအုံ အကောင်း မတွေ့ရ၊ "ဖျက်ဆီးတူးဖြိုရှိသည်" ကိုသာမြင်တွေ့ရသဖြင့် အဝက သာသနာတော်ကို စည်ပင်ပြန့်ပွားအောင် မပြုလုပ်သည်ကို သိရသည်။ ထို့ကြောင့် အရှင်နှစ်ပါး စစ်ပြေငြိမ်းမှ သာသနာ့အကျိုးကို သယ်ပိုးနိုင်မည်ဆိုသည့် စကား ဟုတ်မှန်မည်မထင်။ အကြောင်းအရာကို လူစေလွှတ်၍ ပြန်ကြားရန် မှာကြားသည်။ ထိုစာကို ထန်းရွက်တွင်ရေး၍ သန်လျက်ဦးအနောက်ဖက် ပြင်ဦးသောင်ပြင်၌ ဝါးနှင့် ချိတ်ဆွဲထားသည်။[၃]

ထိုအချိန်တွင် တောင်ငူရာဇာ အဝမှ ပြန်ရောက်ပြီဖြစ်သဖြင့် အထက်ဖော်ပြပါ ပြင်ဦးသောင်၌ ချိတ်ဆွဲထားသည့်စာကို တောင်ငူရာဇာက ပြန်ကြားလိုက်သည်မှာ၊ ရာဇာဓိရာဇ်နှင့် ဘုရင်မင်းခေါင်တို့ အနှစ်နှစ် အလလ စစ်ဖြစ်ပွားပြီးနောက် ပြည်မြို့ ဆံတော်ရှင်ဘုရား၌ သစ္စာဆို၍ ပြေငြိမ်းလျက် မိတ်သဟာယဖြစ်ကြဘူးသည်။ ထို့နောက် ရာဇာဓိရာဇ်သည် ကတိမတည်၊ ကြည်းရေ ဖက်ကာ အဝမြို့တိုင် ချီတက် လာခဲ့ပြန်သည်။ လမ်းခရီး တလျှောက်၌ စေတီပုထိုးကျောင်းကန် စသည်တို့ကို ဖျက်ဆီးမီးတိုက်ခဲ့သဖြင့် သာသနာတော် ညစ်နွမ်းရကြောင်းနှင့် စကြိုသူမြတ်ထွက်၍ တရားချလျှင် တရားရကာ ကတ္တိပါပိတ်အုပ် မာတရာဘက်မွေးမျိုး ထုံမျိုး လက်ဆောင်ကောင်းများ ဆက်သ၍ ပြန်သွားဘူးကြောင်း သိကြသူချည်းဖြစ်သည်။ ဘေး လောင်း တော်

၁။ မရက ၃။ ၄ဝမ်း–၄၁ဝမ်း။ စာကိုယ်အပြည့်အစုံကို နောက်ဆက်တွဲ ၂၃ ရှု။

၂။ ဇညားဒလ (ဗြမ်ိုင်းဓိရာဇာ)ကို ဆိုလိုခြင်း ဖြစ်သည်။

၃။ မရက ၃။ ၄၁ဝမ်း–၄၁ကျော။ စာကိုယ်အပြည့်အစုံကို နောက်ဆက်တွဲ ၂၃ ရှု။

ဘုရင့်နောင် ကျော်ထင်နော်ရထာလက်ထက် ရာပညတိုင်းကို နှိပ်နင်း၍ပေးခဲ့သည့် သစ္စာတော်သည် ယခုတိုင် မကွယ် မပျောက် ရှိသေးသည်။ သစ္စာတော် မဖောက်သင့်။ ဘုရားရှင်မှစ၍ သူတော်ကောင်းတို့သည် သစ္စာရှိသည်ကိုသာ ချီးမွမ်းကြ၏။ ဟံသာဝတီနှင့် အဝ ရှေးမင်းများလက်ထက်က နည်းအတိုင်း ရေခြားမြေခြား သတ်မှတ်လျက် စစ်ပြေငြိမ်းမှ သာသနာတော် ပွင့်လင်းမည်၊ ပြည်သူပြည်သား သတ္တဝါအများ အေးချမ်းသာယာစွာ ကောင်းမှုပွားများနိုင်မည်ဆိုခဲ့သည့် စကားသာလျှင် သင့်မြတ်သောစကားဖြစ်သည်။ ဥပရာဇာတို့က လူစေလွှတ်၍ အကြောင်းပြန်ပါဆိုသည့်အတိုင်း ဤစာကို ရွှေတောင်သိင်္ခနှင့် နှင်းအပ်ပေးလိုက်သည်။[၁]

ဥပရာဇာတို့လည်း ရွှေတောင်သိင်္ခနှင့် ပေးလိုက်သော စာကို ရရှိလျှင်ပင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် နယ်ခြားသက်မှတ်၍ စစ်ပြေငြိမ်းရန် လိုလားကြောင်း သိ၍ အားသစ်ကြပြန်သည်။ ထို့နောက် ဥပရာဇာတို့က ဒေါအိန္ဒဗလကို စေလွှတ်၍ ပေးလိုက်သည့်စာမှာ သိသိသာသာ တင်းမာလာတော့၏။ ဥပရာဇာတို့ စာတွင် ပါသည်မှာ၊ ရှင်တော်ဗုဒ္ဓ သက်တော်ထင်ရှားရှိစဉ်ကပင် ဟံသာဝတီပြည်၌ သာသနာတော် တည်ရှိမည်ကို မြင်တော်မူသဖြင့် တဖုဿနှင့် ဘလ္လိက ညီနောင်နှစ်ပါးအား ဆံတော်မြတ် ပေးအပ်သောကြောင့် သိင်္ဂုတ္တရကုန်းတွင် စေတီတော်တည်ထား၍ ကိုးကွယ်ရသည်။ သိင်္ဂုတ္တရကုန်းသည် သာမညမဟုတ်၊ ကောက္ကုသန်၊ ကောဏဂုံ၊ ကဿပ ဘုရားရှင်ခုဆူတို့၏ ပရိက္ခရာတော်များ ဌာပနာထားရာအရပ် ဖြစ်ပေသည်။ တကြောင်းမှာလည်း သာသနာတော်နှစ်ပေါင်း ၂၀၀၀ လွန်လျှင် ဟံသာဝတီပြည်၌ ဆင်ဖြူရှင်မင်းတရားသည် ဘုန်းတော် ကြီး၍ ရွှေမော်ဓော ဒါယကာ ခံတော်မူလိမ့်မည်ဟု သိုက်ဓာတ်နိမိတ် ရှိသည်နှင့်အညီ ဆင်ဖြူရှင်မင်းတရား ဟံသာဝတီ ရွှေနန်းကို သိမ်းမြန်းစိုးအုပ် မင်းလုပ်သည်မှာလည်း နှစ်လရှည်ကြာခဲ့ပြီ။

တောင်ငူရာဇာစာတွင် ဘုရားအစရှိသော သူတော်ကောင်းတို့ သစ္စာရှိသည်ကိုသာ နှစ်သက်ကြောင်း ပါရှိရာမှာ ယခုမှသာ စစ်မက်ဖြစ်ပွားကြသည်မဟုတ်၊ ဗုဒ္ဓရှင်တော်ဘုရားလက်ထက်တော်ကပင် ညီနှင့်အကို သားနှင့်အဖ စစ်တွေ့ကြဘူးလေသည်။ ဟံသာဝတီအဝစစ်ကို အဝမင်း၏ အနွယ်တော်ကပင် စတင်တိုက်ခိုက်ခဲ့၏။ ဟံသာဝတီပြည်၌ ထိုအချိန်မှစ၍ ယခုတိုင် မင်းတဆက် နှစ်ဆက် ရှိလေပြီးသည်။ ယခုမှတဖန် ဟံသာဝတီ၌ အဝမင်း သစ္စာရှိလေဟန် ရေးသားခြင်းမှာ မလျော်ကန်ချေ။ မင်းနှစ်ပါး ပြေငြိမ်း၍ သတ္တဝါအပေါင်းတို့၏ ချမ်းသာခြင်းကို အလိုရှိသည် ဆိုသောစကားနှင့် မညီလျှင် "တိုက်လံရေးကိုသာ စီရင်ကြရမည်"ဖြစ်သည်ဟု ဒေါအိန္ဒဗလနှင့် စာပေးမှာလိုက်သည်။ ဟံသာဝတီ ဗိုလ်မှူးတို့က အဝဗိုလ်မှူးများ သုံးစွဲရန်အတွက် အုပ်မျိုးထည်မျိုး လက်ဆောင်များလည်း ပေးပို့လိုက်ကြ၏။[၂]

ဒေါအိန္ဒဗလနှင့် ပေးပို့လိုက်သော ဥပရာဇာ၏စာကို တောင်ငူရာဇာသည် ရွှေတောင်သိင်္ခအား စေလွှတ်၍ သာယာခြေငံစွာ ပြန်ကြားလိုက်သည်။ ရတနာပူရ အဝပြည်ကြီးကို သတိုးမင်းဖျား တည်ထောင်သည်မှစ၍ ယခုတိုင် မြန်မာပင်းမျိုးတို့သာ အဝမြို့၌ အုပ်စိုးလျက်ရှိသည်။ ဟံသာဝတီပြည်တွင်လည်း မွန်မင်းတို့အနွယ်အဆက် မင်းပြု၍ ယခုကဲ့သို့ နှစ်ရှည်လများ စစ် ဖြစ်ရသည်လည်း ရှိခဲ့၏။ အဝပြည်ကြီး၌ ထီးရံ နန်းရံ စော်ဘွားမြို့စား အများရှိ၍မည်သည့်ကာလတွင်မှ ဟံသာဝတီက တိုက်ခိုက်သိမ်းယူဘူးသည် မရှိချေ။

၁။ မရက ၃။ ဌာကျော—ဋ္ဌိဝမ်း။ စာကိုယ်ကို နောက်ဆက်တွဲ ၂၃ ရှု။
၂။ မရက ၃။ ဋ္ဌိဝမ်း—ဋ္ဌိကျော။ နောက်ဆက်တွဲ ၂၃ ရှု။

မေတ္တာကိုရှေ့၊ ဒေါသကိုနောက်ထားသဖြင့် စိတ္တရဂီဝါ ခိုမင်းနှင့် ဟိရညကကြွက်မင်းတို့သည် အမျိုးမတူကြသော်လည်း မိတ်သဟာယဖြစ်ကာ သတ္တဝါ အများ ချမ်းသာသုခ ရဘူးသည့် ထုံးဟောင်းကို သိကြသည်ပင်ဖြစ်၏။ မင်းနှစ်ပါးတို့ ရန်စစ်မပြေမငြိမ်းရှိလျှင် ဝေနေယျသတ္တဝါတို့ ဒုက္ခရောက်ကြမည်သာမက သာသနာတော်ကို မထောက်ပံ့နိုင်သောကြောင့် အပါယ်သို့ လားကြရအံ့။ သံသရာတွင် ကျင်လည်ရသည့်ကာလပတ်လုံး ဝိပါက်ပါကြ၍ နိဗ္ဗာန်မင်္ဂဖိုလ်နှင့် ဝေးချေတော့မည်။ မင်းနှစ်ပါး ပြေငြိမ်းကြပါမူ ဗုဒ္ဓမြတ်စွာ သာသနာတော် ထွန်းလင်းတောက်ပ၍ နောင်လာအံ့သော ဘုရားရှင်တို့၏ အချီးအမွမ်းကိုလည်း ခံကြရမည်ဖြစ်သည်။ တောင်းသော ဆုနှင့်လည်း အလွယ်တကူပြည့်နိုင်ပေမည်။ အရှင်သူမြတ်တို့ကလည်း နိဗ္ဗာန်မင်္ဂဖိုလ်ကို မျက်မှောက်ပြုခြင်းကိုသာ အလေးအမြတ်ထား၍ ဟောကြားတော်မူကြ၏။ မင်းနှစ်ပါး ပြေအေးမှ သတ္တဝါအပေါင်းသည် ချမ်းသာသုခရ၍ သာသနာတော် စည်ပင်သာယာပေမည်။ ဤစာကို ရွှေတောင်သိင်္ခ ဥပရာဇာထံမှ လာရင်း ဓါတ်တော်ယှဉ်မြှာနှင့်အတူ ဆောင်ယူသွားရသည်။ ဥပရာဇာနှင့် ဟံသာဝတီ ဗိုလ်မှူးတို့ စားသုံးရန်အလို့ငှာ သစ်ကျား သစ်အယ် တရုတ်ထည်မျိုး အုပ်မျိုးများစွာလည်း တောင်ငူရာဇာက လက်ဆောင်ပါးလိုက်သည်။[၁]

အဝမှ ငြိမ်းချမ်းရေးကို လိုလားကြောင်း သိရှိလျှင် ဥပရာဇာတို့လည်း တောင်ငူရာဇာထံမှ စာပို့လာသူ ရွှေတောင်သိင်္ခနှင့် လိုအပ်သည်များကို မှာကြားလိုက်ကြသည်။ ဟံသာဝတီတပ်များကို ရုပ်သိမ်း၍ ပြန်ကြတော့မည်ဖြစ်သဖြင့် နောက်ထပ်စာမရေးတော့ပြီ။ သို့သော် ဟံသာဝတီ၌ ဘုရားပုထိုး ရုပ်ပွားတော်များကို ရွှေသင်္ကန်းကပ်လှူရန်နှင့် လှေတော်ဖောင်တော်များတွင် ရွှေယှည့်ရန် ရွှေဆိုင်း ၅၀၀၀ လိုအပ်သောကြောင့် ဟံသာဝတီသို့လူစေလွှတ်၍ပို့လာစေလိုကြောင်း မှာကြားလိုက်ကြသည်။ ထို့နောက် ဆင်တဲဝချောင်းပေါက်မှ စလက်သူရွှာစားမြင်းစီး မင်းကြီးကျော်စွာ ဆီးဆို့တိုက်လံမည်ကို ကြောက်ရွံ့သဖြင့်၎င်း၊ ယောနှင့် ထီးလင်းဟိုမှ ရောဝတီအရှေ့ဖက် အနောက်ဖက် နှစ်ဖက်ညှပ်ဆီးခံတိုက်လံမည်ကို ထိတ်လန့်သဖြင့်၎င်း ဟံသာဝတီတပ်တို့ စုန်ဆင်းသွားကြသည်။[၂] ဥပရာဇာတို့ စုန်ဆင်းလေလျှင် တောင်ငူရာဇာလည်း စစ်ကိုင်တပ်တော်သို့ ပြန်သွားလေ၏။

ဘုရားပုထိုးများနှင့် လှေဖောင်များတွင် ရွှေထည့်ရန် ရွှေဆိုင်း တောင်းခံခြင်းမှာ စကားလှသုံး၍ စစ်စရိတ်တောင်းခံခြင်းဖြစ်သည်ဟု ကောက်ချက်ချရပေလိမ့်မည်။ မြေခြား ရေခြား နယ်နိမိတ်သတ်မှတ်၍ စစ်ပြေငြိမ်းလိုလျှင် ရွှေဆိုင်း ၅၀၀၀ ပေးရမည်ဆိုသည့် သဘောသက်ရောက်သည်။ ဟံသာဝတီမှ စကားပရိယာယ်သုံးခြင်းအားဖြင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် တောင်းသမျှ ရွှေဆိုင်းကို ပေးပင်ပေးရသော်လည်း မျက်နှာမပျက်ပဲ ဥပရာဇာတို့ အသုံးအနှုန်းကိုလိုက်၍ "ကောင်းမှုကုသိုလ်အရာဖြစ်သည်၊ ရွှေဆိုင်း ၅၀၀၀ ပို့စေသည်" ဆိုခဲ့၏။ စစ်ကြီး ပြီးလေပြီ ထင်မှတ်ကြသဖြင့် အဝမှ ကုန်သည်တို့သည် ရောင်းဝယ်ရန်အလို့ငှာ လှေတက်အများနှင့် ဟံသာဝတီသို့

၁။ မရက ၃။ ၄ွိကျော–၄ွီကျော။ စာကိုယ် အပြည့်အစုံကို နောက်ဆက်တွဲ ၂၃ ၌။
၂။ မရက ၃။ ၄ွိကျော။

စုန်သွားကြသည်။ ထိုအခါ အဝကုန်သည်များကို ပါသမျှ ပစ္စည်း ဥစ္စာများနှင့်တကွ ဟံသာဝတီက သိမ်းယူထားသည့်ပြင် ရွှေဆိုင်းပို့လှာသူတို့ကိုလည်း အဝသို့ ပြန်ခွင့်မပြုတော့ချေ။[၁]

အထက်တွင် ဖော်ပြခဲ့သည်များမှာ **မဟာရာဇဝင်ကျော်**၏ အဆိုအမိန့်အတိုင်း ဖြစ်၏။ ထိုအကြောင်းအရာများကို အကျဉ်းရုံး၍ဆိုရသော် အေဒီ ၁၇၄၉ တွင် ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် မလွန်တပ်ကို တိုက်ခိုက်သိမ်းယူပြီးနောက် ညောင်ဦး အထက်သို့ ရောက်မှ ငြိမ်းချမ်းရေးစကား ကမ်းလှမ်းသည်။ [၂]တောင်းဆိုချက် ပြည့်ဝလျှင် စစ်သိမ်းကာ ဟံသာဝတီသို့ ပြန်ကြ၏။ **မဟာရာဇဝင်ကျော်**၏ အဆိုအမိန့်မှာ အချက်အလက် စုံလင်သည့်ပြင် ကွင်းဆက် မိသဖြင့် ဖြစ်ရပ်မှန်နှင့် အနီးကပ်ဆုံး ဖြစ်မည်ထင်မှတ်ရသည်။ ထို့ကြောင့် ယင်းကို အခိုင်အမာယူ၍ တင်ပြခဲ့ခြင်း ဖြစ်သည်။ သို့သော် **မဟာရာဇဝင်ကျော်**နှင့် ကွဲပြားသော အခြားအဆိုအမိန့်များလည်း ရှိပေသေးသည်။ **မဟာရာဇဝင်သစ်**၌ အေဒီ ၁၇၄၇ ခုနှစ်တွင် ဟံသာဝတီတပ်တို့ မလွန်တပ်တော်ကို အောင်မြင်ပြီးနောက် မြစ်ဆုံတိုင် ပေါက်ရောက်ခဲ့သည်။ ယင်းတွင် စစ်လေးမျက်နှာ ညှပ်ခံရသဖြင့် အရေးတောင်းကာ ပြန်သည်ဆို၏။[၂] **မဟာရာဇဝင်ကျော်**နှင့် သက္ကရာဇ်ကွဲလွဲပေသည်။ **အလောင်းမင်းတရားကြီးအရေးတော်ပုံကမူ** အေဒီ ၁၇၅၀ တွင် ဥပရာဇာတို့သည် မြစ်ဆုံရောက် ချီတက်ခဲ့၍ အခက်ကြုံတွေ့ရာတွင် အဝဗိုလ်မှူးတို့နှင့် မျက်နှာစုံညီ ပြောဆိုပြီးနောက် ရွှေမျက်ပါး တောင်းခံလျက် ပြန်သွားကြ၏၊ ဆိုပြန်သည်။[၃] **မဟာရာဇဝင်ကျော်**နှင့် သက္ကရာဇ်အမှတ်အသား ကွာခြားပြန်သည်။ ကျမ်းသုံးစောင်လုံး၌ အသေးစိတ် အချက်အလက်များ ကွဲပြားကြသော်လည်း ဟံသာဝတီတပ်တို့ အရေးတောင်း၍ ပြန်ကြကြောင်း အထွက်အဆိုညီကြသဖြင့် ဖြစ်ရပ်ဟာခုဟည်းကိုပင် အမျိုးမျိုးမှတ်သား ရေးသားခြင်းမျှသာ ဖြစ်သည်ဟုယူသော် ရကောင်း၏။

ဟံသာဝတီတပ်တို့ အဝနိုင်ငံတော်တွင်းသို့ ချဉ်းနင်း ဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်ကြရာ၌ ရန်ပုံခွင်း အမြောက် ပွဲလမ်းရခဲ့၏။

> နောက်ဟံသာဝတီဘုရင်လက်ထက် အဝကိုတိုက်မည် ချီလာသည့်ကာလ ပြည်မြို့ဝန်နှင့်အဝသို့ပါ၍၊ မလွန်တွင် မြန်မာတပ်နှင့် တိုက်ကြရာ။ တပါးအမြောက်ထက်ထူး၍ ပြင်းပြစွာ အသံသုံးချက် ဆင့်ထွက်သည်။ ပစ်လေသမျှ တဘက်ရန်သူကို မထိမမှန် လွတ်သည်မရှိ။ လှေဦးကဝင်လျှင် လှေပဲ့တိုင်အောင် စင်းလုံးကို မှန်သောဟူ၍ ကျော်စောသောကြောင့်။ ခဲကျည်စေ့မှာ ရန်ပုံခွင်းဟု စာရေး၍ ပစ်သည်။ အမြောက်ကိုယ်မှာလည်း ရန်ပုံခွင်းဟု ရွှေလိပ်ကမ္ဗည်းရေးသည်။ အမြောက်ဦးတွင် ရွှေတမိုက်ခန့်။ ဆံထုံးတွင်လည်း ရွှေတမိုက်ခန့်ထည့်သည်။ မလွန်ပျက်၍ အဝသို့ချီမည်တွင် ဥပရာဇာက ရွှေကိုယ်လုံး ထည့်ရမည် ဆင့်ဆို၍အထက်တခြမ်းလုံးကို ရွှေပိန်းထည့်သည်။ နောက် အဝက ပြန်သည်ကာလ၊ ပြည်မြို့တွင်ထားမြဲ။ မြို့ဝန်အိမ်ရှေ့တွင် လှည်းခင်ထိတ်နှင့်

၁။ ကုန်သည်ဘဲကားတို့လည်း အရောင်းအဝယ် လှေတက်အများနှင့် စုံသွားကြသည်။ ရွှေဆိုင်း ပို့သူတို့လည်း မပြန်ရ၊ ကုန်သည်တကာတို့ကိုလည်း လှေတက်နှင့်တကွ သိမ်းယူလေသည်။ **မရက ၃။** ၃၄ကျော။

၂။ **မရသ**၏ အဆိုအမိန့်အပြည့်အစုံကို နောက်ဆက်တွဲ ၂၄ ၌။

၃။ **အလမ**၏ အဆိုအမိန့်ကို နောက်ဆက်တွဲ ၂၅ ၌။

> ဝတ်သန့် ဝတ်ကောင်း လှမ်းထားရသည်။ အမွေးအကြိုင် အသုံးအသင်း၊ ထမင်း မှုံယို။ သေဖို သေမ။ အရက်သေရည် ပသတင်ကျွေးရသည်။[၁]

ဗညားဒလသည် အေဒီ ၁၇၄၉ ခုနှစ်နောက်ပိုင်းတွင် အဝ၏ အခြေအနေမှန်ကို သိလာသည်။ ဥပရာဇာတို့တပ်များ ထိုနှစ်က မြစ်ဆုံတိုင် ရောက်ပေါက်နိုင်ခဲ့သည်ကို ထောက်လျှင် နောင်လည်း ဤကဲ့သို့ပင် မြစ်ဆုံတိုင် ရောက်ပေါက်နိုင်မည်ဟု ယုံကြည်သည်။ ကြိုးစားပါက အဝမြို့ကိုပင် ရနိုင်ဖွယ် ရှိ၏။ သို့သော် ယခင်ကထက် စစ်သည်အင်အား ပိုမိုစုဆောင်းနိုင်စေရန် တနှစ်တာမျှ တိုက်ရေးခိုက်ရေးကို ဆိုင်းငံ့ခဲ့သည်။ အေဒီ ၁၇၅၁ ခုနှစ်သို့ရောက်ခါမှ အဝသို့ စစ်ကြီးချီစေပြန်သည်။ ဤကား အဝ ဟံသာဝတီစစ်၏ ဇာတ်သိမ်းခန်းဖြစ်၏။ ထိုနှစ်တွင် ဗညားဒလသည် ညီတော် ဥပရာဇာ၊ ညိုငယ် ဗညားဒလ၊ ဗညားကောင်ဟန်၊ တလပန်းစသော ဟံသာဝတီဗိုလ်ပူးတို့အား စစ်သည် ၅၀၀၀၀ အလုံးအရင်း ပေးအပ်ကာ အဝမြို့ကို လုပ်ကြံစေရန် အောက်တိုဘာလတွင် ချီတက်စေသည်။ တောင်ငူမြို့မှ တောင်ငူဝန်နှင့် လူ ၂၀၀၀၀ ကျော်ကိုလည်း တောင်ငူကြောင်း အဝသို့ ချီစေသည်။[၂] ဟံသာဝတီမှ စစ်သည်အများ ချီလာလျှင် အဝနိုင်ငံတော် အဝင်အပါ သာယာဝတီ၊ ပန်းတောင်း တလည်းစီး သူ့ရဲတန်း ပြည်မြို့ ကာမ သရက် မြေထဲ မလွန် ပုခန်းငယ် စလေ စဥ့်ကူ ရွှာသာ ပဌနဂိုရ် တောင်ခွင်စသော မြစ်စဥ် မြို့ရွာများ၊ အနောက် ၇ ခရိုင် ပန်းတိန်း မဘဲ မင်းတုန်း တိုင်တား မြို့သစ် လောင်ရှည် ဆောယော ထီးလင်းစသော တောင်စဥ် မြို့ရွာများ၊ စကု စလင်း ဖောင်းလင်း လယ်ကိုင်း စေတုတ္တရာ စသော မြို့ရွာများနှင့် တောင်ငူကြောင်းမှ တောင်ငူ သာဂရ တောင်တွင်း နတ်မောက် ယင်းတော် ပြင်စည် မိတ္ထီလာ ရမည်းသင်း ဝတီး ပင်း စသော မြို့များမှ

သူကြီးကလန်ရွာနေ လူအပေါင်းတို့သည် ရှမ်းပြည် ယွန်းပြည်နှင့် အနောက် ရခိုင် သံတွဲအရပ်များသို့ တိမ်းရှောင် နေသူတို့လည်း တိမ်းရှောင်နေလေသည်။ ပြည်ကြောင်း တောင်ငူကြောင်းချီသည့် တလိုင်းတို့ကို ဆီးခံ၍ တိုက်သောမြို့ရွာများလည်း ဆီးခံတိုက်သည်။[၃] တလိုင်းတို့နှင့် အဝင်အပါပြု၍ မြန်မာကို တိုက်သူလည်း တိုက်သည်။ တလိုင်းတို့ ကိန်းခန်းရှိ၍ ဆီးခံတိုက်သမျှ မြို့ရွာများသည် မခံနိုင် ပျက်လျှင် တလိုင်းတို့က ရေကြောင်း ကြည်းကြောင်း လူ ဆင်မြင်း အင်အားကြီးမား၍ ၁၁၁၃ ခု တပေါင်းလ မြစ်ဆုံသို့ တလိုင်း ရေကြောင်းရောက်လာသည်နှင့် မြစ်ဆုံက ဗန့်ကျီ ၉၉ ရွာ ပုခန်း

၁။ ကဘာဆ ၁။ ၁၁၂။

၂။ ကြည်းကြောင်းမှ ဗညားဒလဗိုလ် ၂၀၀၀၀၊ ရေကြောင်းမှ ဥပရာဇာဗိုလ် ၂၀၀၀၀၊ မရသ ဂျကျော။

၃။ 'အောက်တပြင် မည်သည့်ကျေးရွာမှ ပခံပရပ်နိုင်၊ ရိက္ခာရှားပါးတော်မှတ်၍ တလိုင်းတို့ တပ်သို့ချည်း ဝင်ကြလေသည်။ တလိုင်းတို့က ရှားပင်ခရီးမှာ တတပ်၊ ဂိုးစာတောမှာ တတပ်၊ မြေင်းယည်ဆည်မှာ တတပ်၊ တပ်ခိုင်တပ်လုံချည်းတည်၍ နေသည်။' **မရက ၃။** ၃၂ဝမ်း။ 'မြစ်စဥ်တလျှောက် အောက်မြို့တလွှား တောင်ဖက်သားတစု သူလူချည်း ဖြစ်လျှင် အထောက်ထောက်ခံရပ်ဆီးဆိုသော်လည်း တလိုင်းတို့ ဆင်ဖြူကျွန်းကသည် ရေအား ကြည်းအား အန္တိအပြား ချီလာ၏။' **မရသ** ဂျကျော။ 'ဥပရာဇာတို့ ရေတပ် ဆင်ဖြူကျွန်းကသည် မြစ်ဆုံတိုင်အောင် ပေါက်ရောက်သည်။ ဗညားဒလတို့ ကြည်းကြောင်းကလည်း တောင်ဘက်လယ်တွင်းတိုင်အောင် ပေါက်ရောက်၍ ကြည်းအား ရေအား အန္တိအစပ် သုံ့ပန်းဘမ်းယူသည်။' **မှန်နန်း ၃။ ၃၉၅။**

> အမြင့် ဗဒုံ ကန္ဒီ မင်းခင်း ကျောက်ကာ သာစည် ခင်ဦး ကျွန်းတော မြန်မာပြည်
> အရပ်ရပ်သို့ ရေကြောင်း ကြည်းကြောင်းခွဲ၍ တလိုင်းတို့ ချီလာသည်။[၁]

တောင်ငူကြောင်းချီ ဟံသာဝတီတပ်တို့လည်း အထောက်ထောက်မြို့ရွာများကို သိမ်းယူပြီးနောက် အဝမြို့တွင်းသို့

> လယ်တွင်း ၉ ခရိုင်က စပါးမသွင်းရအောင် လယ်တွင်း ၉ ခရိုင်မှာ တလိုင်းတို့က
> တပ်နှင့် ဆို့ပိတ်လေသည်။ မူးမြစ်က အဝမြို့သို့ စပါး မသွင်းရအောင်လည်း
> မူးကြောင်းကို ဆို့ပိတ်လေသည်။[၂]

ရောဝတီကြောင်းချီ ဥပရာဇာအုပ်ချုပ်သော ဟံသာဝတီ တပ်များလည်း ရွာသစ်ကြီး ကျောက်တလုံးအရောက် ချီလှာကြသည်။

ဟံသာဝတီတပ်များ တောင်ဖက်၊ မြောက်ဖက်မှ အဝမြို့သို့ ရိက္ခာ မပေါက်ရောက်နိုင်အောင် ပိတ်ဆို့သဖြင့်

> အဝမှာလည်း မျိုးရိက္ခာဆွံ့ရှားသည်နှင့် ပြည်သူတိုင်တော်မှတ်ကြလျှင် လက်နက်
> ကိုင်တို့မညီမညွတ်ရှိကြ၍ စဉ့်ကိုင်က ကျေွတို့ကို တပ်နှင့်ဆီးခံရသော တောင်ငူ
> ရာဇာကို အလုံးအရင်းနှင့် အဝသို့ခေါ်၍ မီးသွေးဆိပ်က နေရသည်။[၃]
> တောင်ငူရာဇာလည်း တိုက်လှေ ၇၅၀ ကျော်နှင့်သတိုးမင်းထင် လကျ်ာကြောင်း
> တိုက်လှေ ၂၅၀၊ သတိုးမင်းကျော် လက်ဝဲကြောင်း တိုက်လှေ ၂၅၀၊ တောင်ငူရာဇာ
> အလယ်ကြောင်း တိုက်လှေ ၂၅၀၊ ကြည်းကြောင်းမှလည်း ရာဇာဓိရာဇ် လက်ဝဲ
> ကြောင်း၊ မင်းရဲကျော်စွာ လကျ်ာကြောင်း ချီသွား၍ ထောင့်ရစ်က ကြည်းဖက်
> ဆီးဆို့ တိုက်လံသည့်လကျ်ာကြောင်း၊ မင်းရဲကျော်စွာ ရာဇာဓိရာဇ်ကို တလိုင်းတို့က
> အထပ်ထပ်ဝန်းရံ၍ တိုက်သည်။ မရပ်မခံနိုင်၍ ဆုတ်ရချေသည်။ လကျ်ာကြောင်း
> ပျက်လျှင် လက်ဝဲကြောင်းက တောင်ငူရာဇာ ရှေ့ဦးစွာ ရှေ့ဖျား စွန့်စားတိုက်လံ
> သော်လည်း မညီမညွတ်ရှိ၍ ဆုတ်ရချေသည်။[၄]

အဝတပ်များအရေးနိမ့်လျှင် ဟံသာဝတီတပ်တို့ အရွံ့အရှားမရှိ။ လုံးတော်ပေါက်၊ငါးရာဖျား၊ ဆင်တဲ၊ ခရမ်းပေါက်၊ တန်တားဦး၊ ပင်းယ၊ နိဂြောဓ၊ သင်ပန်းတလျှောက် လမ်းပေါက်လမ်းဝမလပ်

၁။ **အလမ** ငိဝမ်း—ငိကျော။

၂။ **အလမ** ငိကျော။

၃။ **အလမ** ငိကျော။ "ဘဝရှင်မင်းတရားကြီးတော်မူလျှင် ဗိုလ်မှူးတပ်မှူးတို့အမှုတော်ကိုကြိုးပမ်း၍ မထမ်းမရွက်၊ မြောင်မြိုဝိုင်ဆန့်သာထမ်းရွက်ကြပေသောကြောင့် တလိုင်းတို့ ချင်းနင်း လာရောက်ရသည်။ တောင်ငူရာဇာ ရောက်မှ နိုင်နင်းမည်ဟု တောင်ငူရာဇာကို ခေါ်တော်မူလေ၏။ တောင်ငူရာဇာလည်း စဉ့်ကိုင်တပ်တွင် ဝန်ကြီးမဟာတရဖျားတို့နှင့် သူရဲသူခက်တို့လုံလောက်အောင်ထားခဲ့၍ **အဝ**သို့ ဗိုလ်ပါအလုံးအရင်းနှင့် စုန်ဆင်းရောက်လျှင်...." **မရသ** ဂျကျော။ **မရက ၃။** ၠ၃ဝမ်း။

၄။ **မရက ၃။** ၠ၃ဝမ်း။ 'ကျောက်တလုံးတွင် တလိုင်းတို့တပ်ကိုအကြိမ်ကြိမ်တိုက်စေသည် မပျက်ချေ။' **အလမ** ငီကျော။ 'ဥပရာဇာဗညားဒလတို့ မဆန်မတက်လာရအောင် ရောဝတီချင်းတွင်း ပရွက်စဝမြစ်ဆုံတွင် တောင်ငူရာဇာဆီးဆို့၏။ မခံနိုင်သောကြောင့် အဝမြို့တိုင် ဆုတ်ခဲ့၍ ကုလားဝဲတွင် လှေတက်အများနှင့် စောင့်နေ၏။' **မရသ** ဂျကျော—ဂျာဝမ်း။

တပ်နှင့်ချည်းနေကြကုန်၏။[1] တောင်ငူရာဇာလည်း အထပ်ထပ်ရောက်ပေါက်လာသည့် ဟံသာဝတီစစ်သည်တို့ကို ဆီးဆို့ရန်ကုလားဝဲတွင် ကြည်းရေဖက်ကာ အလုံးအရင်းနှင့် စောင့်နေရ၏။ အဝမြို့တွင် ရန်သူနီးကပ်လှချေပြီဖြစ်သဖြင့် အတွင်းမြို့ ပြင်မြို့များပှာ ကတုတ်ရင်ကာနှင့် လက်နက်ကိုင်အများကိုချထားသည်။ မြို့ပြင်တွင်လည်း မြင်းတားဆင်ခလုတ်များ ချထားရသည်။ ထို့နောက်

> ရှည်ကြာလျှင် အရေးတော်မလှရှိမည် ယူပုတ်တော်မူ၍ တောင်ငူရာဇာကို
> နှမတော် မြေတူးမင်းသမီး[2]နှင့် စုံဖက်တော်မူ၍ ပြည်အလုံးကို စီရင်ရသည်။[3]

တောင်ငူရာဇာသည် အဝဠ်စစ်ရေးစစ်ရာကို စီရင်လျက်ရှိကြောင်းကို ကွေ့သူပုန်တို့ သတင်းရလျှင် စဉ့်ကိုင်တပ်ကို တိုက်ခိုက်ရန်စီစဉ်သည်။ ကုဏ္ဏအိန်နှင့် အလယ်ဝန်တို့ ဦးဆောင်သော အုတ်ဖိုသူပုန်တို့သည် စဉ့်ကိုင်တပ်ကို ချီတက်တိုက်ခိုက်ကြရာ ဝန်ကြီးမဟာတရဖျားနှင့် ရဲမက်တော်တို့ ခုခံကြသော်လည်း မခံရပ်နိုင်သဖြင့် စဉ့်ကိုင်တပ် ၁၇၅၁ ဒီဇင်ဘာလ ၁၁ ရက်နေ့တွင်[4] ပျက်လေ၏။[5]

အေဒီ ၁၇၅၂ ဖေဖော်ဝါရီလတွင် ဧရာဝတီအရှေ့ဖက်ကမ်းရှိ ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် အနောက်ဖက်သို့ကူး၍ရင်း၊ ရွာသစ်ကြီးရှိ ဗညားဒလသည် ကုန်းကြောင်းချီတက်၍ရင်း စကိုင်းမြို့ကိုတိုက်ကြသည်။ စကိုင်းမြို့သည် ယော ထီးလင်း ကျောက်ကာ သာစည်မှတပ်တို့နှင့် ဆီးခံ၏။ မခံနိုင်သဖြင့် စကိုင်းမြို့ပျက်သည်။[6]

> စကိုင်းဘုရင်သားမြတောင်မင်းနှင့်စကိုင်းမှူးကြီးမတ်ကြီးအများဆုံးချေသည်။
> စကိုင်းဘုရင်လည်း မြို့ပျက်လျှင် လှေနှင့်အဝသို့ကူး၍နေရသည်။ စကိုင်းမင်းမိဖုရားမောင်းမမိဿံများမှာ တလိုင်းတို့ရွာသစ်ကြီးသို့ ရောက်စဉ်ကပင် အဝသို့ ကူးနေရသည်ဖြစ်၍ လွတ်သည်။[7]

ဗညားဒလလက်သို့ စကိုင်းမြို့ကျရောက်လျှင် တောင်ငူရာဇာသည် စကိုင်းမြို့ပြန်လည် ရမှုအတွက် ကြိုးပမ်းရပြန်သည်။ တိုက်လှေ ၃၀၀ ကျော်နှင့် စကိုင်းမြို့ကို တိုက်ရာတွင် တောင်ငူရာဇာကိုယ်တိုင် စကိုင်းမြို့ရင်းသို့ ရောက်သည်။ တိုက်လှေစီးတို့ မြို့ရင်းသို့ ချဉ်းကပ် တိုက်ခိုက်ကြသည်။ မြို့ထိပ်မှ အမြောက်သေနတ်အများနှင့် ပစ်ခတ်သဖြင့် အထိအခိုက် အသေအပျောက် များသောကြောင့် ဆုတ်ခဲ့ရသည်။ ဗိုလ်မှူးမင်းရဲမင်းလှရွှေတောင်စီးသည့် အမြောက်တင်လှေလည်း ကျည်သင့်၍

၁။ မရသ ဂျာဝမ်း။ **မရက ၃။** ဋူဝမ်း။

၂။ သိရိမလ္လာဒေဝီ။

၃။ **အလမ** ငီကျော။ ‘ပြည်ထဲရေးအကုန်ကို အပ်တော်မူ၍ အုပ်ချုပ်ရသည်။ တောင်ငူရာဇာ အုပ်ချုပ်သည်ကို အားရတော်မူ၍ အမှုတော်ကိုကြိုးစားအားထုတ်ထမ်းစေလိုသောကြောင့် နှမတော်အငယ်နှင့် တောင်ငူရာဇာကို စုံဖက်တော်မူ၏။’ **မရသ** ဂျကျော။ ‘ယခုတလိုင်းတို့က ကြည်းရေအင်ကြီးအားကြီးချီလာသည်။ အဝမြို့အပါး ပေါက်ရောက်သည်ကို နိုင်အောင်စီရင်ဟု အမိန့်တော်ရှိသည်။ ပြည်အလုံးကို တောင်ငူရာဇာကို ငါအပ်နှင်းတော်မူသည်။ အကြောင်းလည်းငြိမ်ဝပ်အောင် စီရင်အုပ်ချုပ်နိုင်သည်။’ **မှန်နန်း ၃။** ၃၉၅။ ‘တောင်ငူရာဇာသည် ဆွေတော်ကြီးမျိုးတော်ကြီးပီပီ ငါ့အမှုတော်ကို အသက်ဦးလည်စွန့်၍ ထမ်းရွက်ပေသည်။....နှမတော်မြေတူးမင်းသမီးနှင့် ထိမ်းမြားတော်မူသည်။’ **မရက ၃။** ဋူဝမ်း–ဋူကျော။

၄။ ၁၁၁၃ ခုနှစ် ပြာသိုလပြည့်ကျော် ၁၁ ရက်နေ့။

၅။ **မရသ** ဂျာဝမ်း။ **မှန်နန်း** ၃။ ၃၉၅။

၆။ ‘အင်အားမတန်မညီမညွတ်ရှိ၍ စကိုင်းမြို့ပျက်ချေသည်’။ **မရက ၃။** ဋူကျော။

၇။ **အလမ** ငီဝမ်း။ **မရက ၃။** ဋူကျောလည်းရှု။

ယမ်းများပေါက်ကွဲမီးလောင်သဖြင့် ပျက်စီးလေ၏။ တောင်ငူရာဇာသည် အခြေအနေမလှသဖြင့် စကိုင်းမြို့မှ ဆုတ်ခွါခဲ့ရသည်။[၁]

ဥပရာဇာတို့သည် စကိုင်းကိုရလျှင် ကူးတို့ဆိပ်မှသည် သင်ပန်းကိုလျှောက်၍ တပ်တန်းထိုးကာ အဝမြို့ကိုဝန်းရံကြသည်။ ရေကြောင်းမှလည်း လုံးတော်ပေါက်တွင် တပ်စွဲကာ အဝမြို့မှ အထွက်အဝင်မရှိအောင် ပိတ်ဆို့ထား၏။ တောင်ငူရာဇာသည် အမှုထမ်းကောင်းအာမခံများ ရွေးချယ်၍ အသွယ်သွယ်အဝဝ ဆီးခံတွန်းလှန်သည်။ သို့သော် အခြေအနေမှာ တနေ့တခြားဆိုးဝါးလာ၏။

> အဝမြို့မှာလည်း တလိုင်းတို့ အတပ်တပ်ဝန်းရံနေလျှင် မြို့အတွင်း ဆွေတော်မျိုးတော် မှူးတော်မတ်တော်တို့မှစ၍ ဆန်ရေမကုံမလုံ၊ ကျီတော်ကျတော်ဝယ် စပါးမရှိ။ တိုင်းနိုင်ငံတော်အတွင်း ကျေးလက်ရွာပြည်တို့ကလည်း ငတ်မွတ် ရှားပါးကြသောကြောင့် အဝမြို့တွင်းသို့ စပါးဆန်ရေ အပို့အဆက်အသွင်းမရောက်နိုင်။[၂] ရဲမက်တော်တို့ ထန်းအူ ပေအူသစ်ရွက်သစ်သီး အပြုတ်အချက်ကိုသာ စားသောက်၍ အမှုတော်ကိုထမ်းကြရ၏။[၃] မြို့စီးလက်နက်ကိုင်တို့ အစာဆွံ့ရှား၍ ဝလင်အောင်မစားရလျှင် မစိုးရိမ်ကျီတော်စသောကျီတော်များမှ စပါးတော်ကို ထုတ်ပေးသည်။ ကုန်လျှင် အထဲတော်က ရွှေကွမ်းခွက် ကွမ်းလောင်း ငွေတော်များကို ထုတ်ပေးဝယ်စားကြရသည်။ အချို့ ကျွဲနွားမြင်းတို့ကို သတ်စားသည်။အချို့လည်း ရေကန်သို့ ရေသောက်ဆင်းရာတွင် သေသောလူကောင်ကို ယူ၍ စားချေသည်။[၄]

အဝမြို့တွင်း၌ အစားအစာလွန်စွာ ပြတ်လပ်လေလျှင် အဝမြို့တွင်းမှ ဝန်းရံနေသည့် ဟံသာဝတီတပ်များသို့ တနေ့လျှင် လူတရာကျော် နှစ်ရာခန့်ဝင်ရောက်ကြကုန်သည်။ ထိုသို့ထွက်ပြေးသူတို့ကို အဝမှဖမ်းမိလျှင် အပြင်းအထန်အရေးယူသော်လည်း[၅] ငတ်မွတ်ခြင်းဒဏ်ကိုမခံနိုင်သဖြင့် လူတို့သည် အသက်စွန့်ကာ ထွက်ပြေးမြဲထွက်ပြေးကြသည်။

အဝမြို့အခြေအနေ ဤမျှ ကျပ်တည်းကျဉ်းမြောင်းနေသော်လည်း မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ကိုယ်တော်တိုင် တိုက်ရေးခိုက်ရေးတွင် မပါမဝင်သည်သာမက ရဲမက်ဗိုလ်ပါတို့ တိုက်ရည်

၁။ **မရက ၃။ ၌ကျော။**

၂။ "ဆယ်နှစ်ကိုးနှစ်အတွင်းတွင် တိုင်းနိုင်ငံတော်မငြိမ်မသက် စနောင့်စနင်းရှိ၍ ဆင်းရဲသား ကျွန်တော်မျိုးတို့ ဖြောင့်မှန်အောင် မလုပ်မဆောင်ရသောကြောင့် ကြည်းရေ အကြေအညာ အစားအစာနှင့် နှစ်စာလစာ လှောင်မထားကြရ၊ ကျီတော်ကျတော်များသို့သွင်းမြဲကိုလည်း မဆောင်မသွင်းကြရ၊ နောက်ကိုလည်း တနှစ်ထက်တနှစ် အချီအထွက်စစ်မက်ပွါးများသည်နှင့် မြို့ကိုရန်သူဝန်းရံသည်တွင် မြို့တွင်းနေ မှူးမတ်သူဌေးသူကြွယ်တို့ကျီကျတွင် ရှိသည့် ဆန်စပါး၊ ကျီတော်ကျတော်များတွင်ရှိသည့် ဆန်စပါးများကိုသာ မြို့တွင်းမှာ ရှိနေသည့်နေရင်းလူစုတို့နှင့် တောတွင်းကျေးရွာက အမှုထမ်းလာရောက်သူတို့ ဝေငှစားသောက်ကြရသည်။ ကျီကျဆိုသည်မှာလည်း ဆန်စပါးကုန်လျှင်...."**မှန်နန်း ၃။ ၃၉၆။**"ပြည်သူပြည်သားတို့မှာလည်း ကြေးငွေရှိပါသော်လည်း ဆန်ကိုပယ်၍မရ၊ ကျီတော်ကျတော်ရှိသည့်စပါးလည်း သူရဲသူခက်တို့ကို ဝေခြမ်း၍ ကုန်လျှင် ကြေးတော်ငွေတော် ထုတ်ပေးတော်မူသော်လည်း ဝယ်မရ၊"

မရက ၃။ ၌ကျော။

၃။ **မရသ ဂျ၁ဝမ်း။** ၄။ **အလမ ငီဝမ်း။**

၅။ **အဝက တလိုင်းတပ်သို့ဝင်သူ ယက်ကန်းစာရေးဆိုသူကိုလည်း အဝကဖမ်းမိရာတွင် ခြေကိုမှမ်း၍ စီရင်သည်။**

အလမ ငီဝမ်း။

ခိုက်ရည်ရှိအောင် အားပေးအားမြှောက်ခြင်းကိုမျှ မပြုချေ။ စစ်ကြောခြင်းလည်းမရှိ။ နေ့စဉ်မပြတ် မြို့စီးပြစီးတို့ကို စစ်ကြောရသူများမှာ ပဒေသရာဇာ၊ စကိုင်းမင်းမှူးကြီးမတ်ကြီးများ၊ ဆရာတော်များနှင့်မိဖုရားများသာဖြစ်ကြသည်။ မိဖုရားများပင် မနေနိုင်သဖြင့် စစ်သည်များကို အားပေးအားမြှောက် စစ်ကြောကြသော်လည်း မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် အရေးတော်နှင့် စပ်လျဉ်း၍ မည်သို့မျှမဆောင်မရွက်သည်မှာ အံ့ဩဖွယ်ဖြစ်၏။

အဝမြို့တွင်း၌ ငတ်မွတ်သေပျောက်လျက် မညီမညွတ်ဖြစ်နေသည်ကို မသိသော ဥပရာဇာသည် စစ်ရုပ်သိမ်းသော်ကောင်းအံ့ထင်၏။ထို့ကြောင့် ညီငယ်ဗညားဒလစသော ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူးတို့ကိုခေါ်၍ တိုင်ပင်သည်။[1] ယင်းသို့ ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူးတို့ ဆွေးနွေးဆဲတွင်

> ကျေးဇူးသစ္စာတော် ဝမ်းတွင်မရှိသည့် လူ ၅၀၀ ကျော်ထွက်ပြေး၍ယခုအဝမြို့ထဲမှာ ထမင်းမဆိုနှင့်ဦး၊ထန်းအူ ပေအူကိုမျှဝအောင်မစားရရှိကြောင်းကိုပြောဆိုလျှင် ရပ်ဆိုင်းနေသည်နှင့် မြို့တွင်းသားတို့ လူသူအများထွက်ပြေး၍ ငတ်မွတ် ခေါင်းပါးကြောင်းကို တလိုင်းတို့တပ်အပ်သိလေလျှင် အားတက်သရော ကြိမ်းပမ္မူးသံကြ၏။[2]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် အဝမြို့၏ ကာကွယ်ရေးအစီအစဉ်ကို မှူးကြီးမတ်ကြီး မိဖုရားစသည်တို့ကို လွှဲအပ်ထားရာမှ အေဒီ ၁၇၅၂ မတ်လ ၉ ရက်နေ့[3] ရောက်လတ်သော် ကိုယ်တော်တိုင် ကွပ်ကဲရန်စီမံတော့၏။ သို့သော် အချိန်ကား နှောင်းခဲ့လေပြီ။ အချည်းနှီး ဖြစ်ရတော့သည်။

> ဘဝရှင်မင်းတရားလည်း တန်ခူးလဆန်း ၆ ရက်နေ့တွင် တိုက်တော်မှ ငွေတော်အများကိုထုတ်၍ စည်သာမြို့စားမင်းကြီးကျော်စွာထင်၊ ရာဇာမင်းခေါင်၊ ထီးလင်းစော်ဘွား၊ ယောစော်ဘွား၊ကန္နီမြို့သူကြီးတို့ကို ငွေ ၁၀၀ စီ၊ ၂၀၀ စီနှင့် ပုဆိုးဝတ်လုံဆုတော်ပေးပြီးလျှင် နက်ဖန်ထွက်၍တိုက်ကြလေ၊ ငါကြည့်စားတော်ပူပည် အမိန့်တော်ရှိ၍ အသက်ဦးလည် စွန့်စားထမ်းရွက်ကြမည် ရှိသည်အတွင်း[4]

ထိုနေ့ည လမိုက်စအခါတွင် ဟံသာဝတီတပ်တို့ အဝမြို့တွင်းသို့ တောင်မျက်နှာ အနောက် မျက်နှာများမှ မြို့ကိုတက်၍ ဝင်မိကြသည်။[5]

၁။ 'ယခုမိုးလလည်းနီးပြီ၊ ရေကြီးသည့်ကာလ ဆင်မြင်းကိုမဆိုထားဘိ လူနေရာအရပ်ကိုမျှ မရနိုင်သည့် မြို့ဖြစ်ချေသည်။ ပြန်လည်ရသော် သင့်မည်ဟု တိုင်ပင်ကြသည်....' **မရသ** ဂျ၁ဝမ်း။

၂။ **မရသ** ဂျ၁ဝမ်း။ ၃။ ၁၁၁၃ ခုနှစ် နှောင်းတန်ခူးလဆန်း ၆ ရက်နေ့။

၄။ **မရသ** ဂျ၁ကျော။ "ယခုမြို့တွင်းသူရဲဗိုလ်ပါတို့ အလွန်ငတ်မွတ်နွမ်းနယ်လှချေသည်။ ကိုယ်စီအသက်ကို စွန့်၍ တလိုင်းတို့ဘပ်ကို ဖျက်ဆီးနိုင်သော်သာ လူအပေါင်းတို့ချမ်းသာရနိုင်မည့်အကြောင်း ပျက်ပျက်ရှိချေသည်။ အသက်လုရေးရောက်၍ ရှိကြသည်ကို မဆုတ်မနစ်အသက်ကိုစွန့်ကြရမည်ဟု အမိန့်တော်ရှိပြီးလျှင် တိုက်တော်များတွင်ရှိသမျှ ရွှေငွေအဝတ်အစား အကုန်ထုတ်၍ စည်သာမြို့သားမင်းကြီး ကျော်စွာထင် ရာဇာမင်းခေါင် ထီးလင်းစော်ဘွား ကန္နီမြို့သူကြီးစသော ဗိုလ်မှူးတပ်မှူး သူရဲသူခက် ရဲမက်တော်အပေါင်းတို့ကို အစေ့အငှ ပေးဝေတော်မူ၍ ဗိုလ်မှူး တပ်မှူး စစ်ကဲ သူရဲအပေါင်းတို့လည်း **အသီးအသီး အာမခံ၍** တလိုင်းတို့တပ်သို့ ထွက်၍ နင်းမည်ရှိသည်အတွင်း...." **မှန်နန်း ၃။ ၃၉၇။**

၅။ **မရသ** ဂျ၁ကျော။ **မှန်နန်း ၃**။ ၃၉၇။ "ထိုသို့မြို့တွင်းသားတို့ငတ်မွတ်သည်နှင့် မြို့ပြင်ပတ်လည်မြို့ရွာများကလည်း အကူအညီမဝင်မရောက်နိုင်ချေ၍ ၁၁၁၃ ခု တန်ခူးလဆန်း ၆ ရက်နေ့ အဝပြင်မြို့ပျက်သည်။" **အလမ** ငဝမ်း–ငကျော။ "ကိန်းခန်းကာလပျက်ချိန်ရောက်သောကြောင့် သက္ကရာဇ် ၁၁၁၃ခု တန်ခူးလဆန်း ၆ ရက်နေ့ ညဉ့် ၁ ချက်တီးကျော်တွင် ပြင်မြို့ကြီးကို တလိုင်းတို့ဝင်မိ၍ မီးတင်တိုက်ရှို့လေသည်။" **မရက ၃**။ ၄ကျော။

ပြင်မြို့ကြီးပျက်သျှင် ပြင်မြို့တွင်းနေထိုင်ကုန်သည့် အမှုထမ်းဆင်းရဲသားအချို့သည် အတွင်းမြို့တွင်းသို့ ဝင်ရောက် ခိုလှုံကြသည်။ အချို့လည်း ရှမ်းပြည်ဖက်သို့ရှင်း၊ မြောက်ဖက်တလွားသို့ရှင်း ထွက်ပြေး တိမ်းရှောင်ကြ၏။ ဟံသာဝတီတပ်တို့ သိမ်းရုံးဖမ်းဆီးရာသို့လည်း အများပါကြသည်။ တောင်ငူရာဇာမှာမူ ထိုအချိန်တွင်မှ မြို့တွင်းသို့ရောက်လာ၏။ မဟာဓမ္မရာဇာလည်း အားလျော့၍

အမိန့်တော်ရှိသည်ကား ဖြစ်မြဲပျက်မြဲသဘောတရားကို မလွန်နိုင်လှ၊ လေးကျွန်းလုံးကို အစိုးရသော စကြာမန္ဒာတ်မင်းမှသော်လည်း ကိုယ်တော်ထီးရှိရချေသည်။ ကြမ္မာကိုကား ဘုရားသဉ်္ဘပစ္စေကမှ ဘယ်မှာဆီးတား တတ်နိုင်အားချိမ့် ဆိုသည့် စကားကို နှလုံးသွင်းကြရမည်အမိန့်တော်ရှိသည်။

တောင်ငူရာဇာလျှောက်သည်ကား ပြင်မြို့ကြီးပျက်ကာမျှနှင့် တလိုင်းတို့နိုင်ချေတော့မည် နှလုံးမချတော်မူပါနှင့်ဦး၊ ဘုရားကျွန်တော် အစွမ်းရှိသမျှ ကြိုးစားအားထုတ်၍ အမှုတော်ကို ထမ်းရွက်ပါဦးမည် လျှောက်သည်။

တောင်ငူရာဇာလျှောက်သော စကားသည် ဆွေတော်ကြီး မျိုးတော်ကြီးပီပီ လျှောက်ထားသည်မှန်ပေသည်။ လျှောက်သည့်အတိုင်းလည်း စွန့်စားထမ်းရွက်မည်ကို ယုံတော်မူလှသည်။ သို့သော်လည်း မြို့အင်္ဂါ ၇ ပါး၊[၁] မြို့အစာ ၄ ပါး[၂]သည် မြို့အခြေအမြစ်ဖြစ်သည်။ ယခုမှာ မြို့၏အစာ အင်္ဂါတပါးပါးမျှမရှိ၊ စိတ်နှလုံးသာ ပင်ပန်းတော့မည် အမိန့်တော်ရှိသည်

ဟု **မဟာရာဇဝင်ကျော်**၌ ဆိုသည်။[၃] **မဟာရာဇဝင်သစ်**၏ အဆိုသည် ဤအဆိုနှင့် လွန်စွာ ကွာခြားသဖြင့် အောက်တွင်ဖော်ပြပါမည်။

....ပြင်မြို့ကြီးတွင်းသို့ တလိုင်းတို့ဝင်မိချေသည်လျှောက်လျှင် မြစ်ငယ်ကိုကူး၍ ရှမ်းပြည်သို့တက်သွားမည်ဟု အောင်ထွန်းတံခါးသို့ ရောက်တော်မူသော် တောင်ငူရာဇာလည်းကုလားဝဲကလေ့တပ်ပျက်၍ မြစ်ငယ်ဝကမှ အောင်ထွန်းတံခါးသို့ဝင်လှာသည်။ တွေ့ကြ၍ ရှမ်းပြည်သို့[၄] တက်သွားမည် အမိန့်တော်ရှိသည်ကို ယခုမှာ ပြင်မြို့တော်ကြီးသို့သာ တလိုင်းတို့ဝင်မိပါလေသည်။ တရုတ် ၈၀၀၀၀ ရံသည်ကိုမျှ မပျက်နိုင်သည့် ရွှေမြို့တော်ဖြစ်ပါသည်။ ယာယီရှိသော်အိမ်ရွှေတော်ဝယ် နေတော်မူပါတော့လျှောက်၍ အိမ်ရွှေ အိမ်တော်တွင် ထိုညနေတော်မူ၏။[၅]

အထက်တွင်ဖော်ပြခဲ့သည့် အဆိုအမိန့်နှစ်ခုအနက် **မဟာရာဇဝင်ကျော်**၏ အဆိုမှာပို၍ မှန်ကန်ဖွယ်ရာရှိသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ၏ ပင်ကိုယ်စိတ်ထားနှင့်လည်း ကိုက်ညီသည်။

၁။ မြို့အင်္ဂါ ၇ ပါးဟူသည်– (၁) ပြည့်ရှင်မင်း၊ (၂) ပြည်ထောင်ချင်းမင်းအဆွေခင်ပွန်း၊ (၃) ပြည်ရေးရွာမှု ဆုံးဖြတ်စီရင်နိုင်သော အမတ်၊ (၄) ရတနာ ၁၀ ပါး၊ စပါးမျိုး ၇–ပါးတို့ဖြင့် ပြည့်စုံသော ကျီကျ၊ (၅) ခဲခက်သောမြို့ပြကျုံးမြောင်း ပဲ့စွင်ရင်လျှောက်၊ (၆) တိုင်းကားနိုင်ငံ၊ (၇) စစ်အင်္ဂါ ၄ ပါး။ **မဟာရာဇဝင်ကြီး ၁။ ခန်း ၅၁။**

၂။ မြို့၏အစာ ၄ ပါးဟူသည်– (၁) စပါးမျိုး ၇ ပါး၊ (၂) ပြည့်စုံသောစကျီပြက်၊ (၃) ပြည့်စုံသောစကျီရေဝံကျ၊ (၄) ပြည့်စုံသောရေထင်း။ **မဟာရာဇဝင်ကြီး ၁၊ ခန်း ၅၄။**

၃။ **မရက ၃။** ဋ္ဌျူဝမ်း။ ၄။ ယွန်းပြည်သို့–မှန်နန်း ၃။ ၃၉၇။

၅။ **မရသ** ဂျာကျော။

ဘောင်ငူရာဇာသည် ပြင်မြို့ကြီးပေါက်ပျက်သော်လည်း မဆုတ်မနစ်သောလုံ့လဖြင့်
စုရုံးမိသမျှ လူသူတို့နှင့် မြို့စီးပြစီးတင်၍ နှိုးဆော်သော်လည်း မညီညွတ်နိုင်။
ထိုသက္ကရာဇ် တန်ခူးလဆန်း ၈ ရက်နေ့ နံနက် ၄ ချက်တီးကျော် မြို့တွင်းသားတို့က
တံခါးဖွင့်ရာက တလိုင်းတို့ဝင်ကြလေသည်။[2]

တောင်ငူရာဇာ ထိုသို့ကြိုးပမ်းအားထုတ်နေစဉ် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဥပရာဇာ ဗညား ဒလတို့ထံလက်နက်ချမည့်အကြောင်း စကားကမ်းလှမ်းလျက်ရှိသည်။ အင်ရုံရွှာစားဝန်ကြီး၊ လက်နက်တိုက်ဝန်၊ ရွှေကြာပင်ဘုန်းတော်ကြီးတို့ကို ဥပရာဇာရှိရာ ခရမ်းဖေါက်သို့ စာနှင့်စေလွှတ်သည်။ ထိုစာတွင်

ပြင်မြို့ကြီးကိုရ၍ရှိလေပြီးသည်ကို လုပ်ကြံတိုက်နိုင်တော့မည်မဟုတ်။....ပိဋကတ်စာပေ၊ ရွှေတိုက်။ မင်းစဉ်မင်းဆက်ထား၊ အမြောက်သေနတ် ဆင်မြင်းအများရှိပါသည်။ လိုအပ်သမျှကိုပေး၊ ဆိုလည်းပေးပါမည်။ ဟံသာဝတီသို့ခေါ်လည်းလိုက်ပါမည်၊ နေရစ်တော့ဆိုလည်း နေရစ်ပါမည်။ ကျွန်ုပ်ကိုအမှီပြု၍ ရဟန်းရှင်လူ ပြည်သူသတ္တဝါအပေါင်းတို့ ဆင်းရဲခြင်းကို မဖြစ်ပါစေလင့်။....

စသည်ဖြင့် ပါရှိပါသည်။[3]

ဟံသာဝတီတပ်တို့ အတွင်းမြို့တွင်းသို့ အန္တံအစပ်ဝင်မိလျှင် ဥပရာဇာသည် ရဲခေါင်စံကျော်အား မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကို ရှာဖွေစေသည်။ ရဲခေါင်စံကျော်လည်း အိမ်ရှေ့အိမ်တော်၌

မင်းမိဖုရား မင်းကိုယ်လုပ်တော်အပေါင်းခြံရံလျက် ငြိမ်သက်သော ဣန္ဒြေနှင့်နေတော်မူသော မင်းတရားကြီးကိုမြင်လျှင် အမျက်စောင်မာန်မရှိ သာယာစွာဆောင်ယူသွားသည်။[4]

ဥပရာဇာ၏အမိန့်အရ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိနှင့် မင်းမိဖုရားမောင်းမမိဿံတို့ကို အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်သစ်တွင် ထားရသည်။ အဝတ်အစား အသုံးအဆောင်များလည်း ပေးကမ်းရ၏။ တောင်ငူရာဇာကို ရှာဖွေစေရာတွင် ရွှေစေတီကျောင်းတိုက်၌ ရဟန်းပြုလုပ်နေသည်ကို တွေ့မိသဖြင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိနှင့်အတူ နန်းတော်သစ်တွင် ထားရသည်။[5]

အဝ အတွင်းမြို့ကို ရရှိပြီး၍ လေးငါးရက်ခန့်ရှိလျှင် ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူး တပ်မှူးတို့သည်

မြို့တွင်းနန်းတော်တွင် နန်းစဉ်နန်းဆက်ရှိသော ရွှေငွေကျောက်သံပတ္တမြား ဆင်မြင်း လက်နက်ကိရိယာ လှော်ကား သမ္ဗန်ရဲလှေ စသော ပြည်ကြီး၏ ကိရိယာ

၁။ ၁၁–၃–၁၇၅၂။

၂။ **မရက ၃။ ဋ္ဌျူဝမ်း။** "နောက်ရှစ်ရက်ရှိလျှင် တလိုင်းတို့ကြော်ငြာ၍ အတွင်းမြို့ကိုတိုက်ပြန်သည်၊ မြို့တွင်းသား မြို့စီး ပြစီးတို့လည်း အလွန်ငတ်မွတ်လှသောကြောင့် လက်နက်ဓားလှံကိုမျှ မစွဲမကိုင်နိုင်ရှိလေလျှင် အတွင်း မြို့ပေါက်ပြန်လေ၏။ မြို့စီး ပြစီးဆိုသမျှ မြို့ထိပ်ကဆင်းပြေးကြလေလျှင် တလိုင်းတို့မြို့တံခါးကိုဘွင့်၍ မြို့တွင်းသို့ ဆင်လုံးမြင်းရင်းနှင့်ဝင်ပြီးလျှင် ...." **မှန်နန်း ၃။ ၃၉၈။ မရသ ဂျာကျော။ အလမင်္ဂီကျောလည်းရှု။**

၃။ **ဟံသာဝတီပါမင်းတရားနှင့်။ ဟံသာဝတီ ဆင်ဖြူရှင်မင်းတရား၏ သားတော်–၅ ဆူဒါယကာမင်းတရားတို့ အမှားတော်ပုံ စာမျက်နှာ ၇။ စာကိုယ်အပြည့်အစုံကို နောက်ဆက်တွဲ ၂၆ ရှု။**

၄။ **မရက ၃။** ဋ္ဌျူဝမ်း။ ၅။ **မရသ** ဂျာကျော။ **မရက ၃။** ဋ္ဌျူဝမ်း။

> အလုံးစုံနှင့်တကွ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိအမည်တော်ရှိသော ရွှေနန်းရှင်ပင်းတရားနှင့် မင်းမိဖုရား သားတော် သမီးတော် ညီတော် မှူးမတ်ပြည်သူအပေါင်းတို့ကို ဖောင်လှေနှင့် ဟံသာဝတီသို့ ပို့လေသည်။ ထို့ကြောင့် ဟံသာဝတီရောက်မင်းဟု တွင်၏။
>
> အဝမြို့တွင်လည်း ရွှေနန်းတော်မှစ၍ မိုးထိကျောင်း၊ မှန်စီကျောင်း စသော ကျောင်းကန်များကို အကုန်အစင်မီးတိုက်ပြီးလျှင် တလိုင်းဒေါါတော်စုကို လက်နက် ၁၀၀၀ နှင့် အဝမှာ အစောင့်အနေထားသည်။[၂]

ဤသို့ဖြင့် အဝမြို့ပျက်သုဉ်း၍ ညောင်ရမ်းဆက် ချုပ်ငြိမ်းလေသည်။

အဝမြို့ပျက်စီးတိမ်းယိမ်းကြောင်းကို ဆိုခဲ့ပြီး၍ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကို အကဲဖြတ်ရန် လိုအပ်ပေသေးသည်။ တင်ပြခဲ့သည်များကို ထောက်ချင့်လျှင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် တိုင်းကား ပြည်ရွာ အုပ်ချုပ်ရာ၌ ညံ့ဖျင်းသည်။ ပျော်မှုရွှင်မှုနှင့်သာ အချိန်ကုန်၍ ပြည်ရေးရွာမှုကို လျစ်လျူရှုသည်၊ စစ်ရေးစစ်ရာကို နားလည်ကျွမ်းကျင်ခြင်းမရှိ၊ စိတ်ဓာတ်လည်း ပျော့ညံ့သည်ဟူ၍ ဝေဖန်ရပေမည်။ ရှေးရာဇဝင်ဆရာတို့သည် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကို ဝေဖန်ရာ၌ ချီးမွမ်းသည်များရှိသကဲ့သို့ ကဲ့ရဲ့ရှုတ်ချအပြစ်တင်သည်များလည်း ရှိခဲ့သည်။

> မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိအမည်တော်ရှိသော မင်းတရားကား ရာဇဝင်ပုံပြင်ဗေဒင် ကျမ်းဂန် ဗဟုသုတ စောင်းညှင်း စသော အတီးအမှုတ်လှေလှောကျင်ကျွမ်းတော်မူ၏။ အမှုထမ်းအရာထမ်းတို့ကိုလည်း မတိမ်မမြုပ်စေရ၊ စစ်ကြော၍ အထိုက်အလျောက် ပြုစုချီးမြှောက်တော်မူ၏။ လျှော့လျှော့ရမ်းရမ်း ပေးကမ်းတော်မူလေ့ရှိ၏။[၃]

ဟု တွင်းသင်းတိုက်ဝန် မဟာစည်သူက ချီးမွမ်းထားသည်။ သို့သော် ဂုင်းကပင် အေဒီ ၁၇၄၄ ခုနှစ်၊ ကောင်ဂူကြောင်းချီတပ်ကို အရေးနိမ့်ခြင်းနှင့် စပ်လျဉ်း၍

> ဗိုလ်မှူးတပ်မှူးတို့အမှုကို ကြိုးပမ်း၍မထမ်းသည်ကိုလျက် အကွပ်အညှပ်မရှိသော ကြောင့် အရေးတော်မပြီး၍ ပြည်ရွာအလွန်ချောက်ချားလေသတည်း။[၄]

ဟူ၍လည်း အပြစ်တင်ခဲ့ဘူးသည်။

မဟာစည်သူကဲ့သို့ပင် လက်ဝဲနော်ရထာက

> မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိတံဆိပ်နာမံတော်ရှိသော အဝရွှေနန်းသခင် မင်းတရားကြီးကား ဘုန်းလက်ရုံးအာဏာတော် ကြီး၏။ ပညာအမြော်အမြင်နှင့် ပြည့်စုံတော်မူ၏။ အရောင်အဆင်း အလွန်တင့်တယ်တော်မူ၏။ ခြေငံသာယာစွာသော စကားကိုသာ ဆိုတော်မူတတ်၏။ ဆင်စီးမြင်းနှင် ပစ်ငင်လေးမြှား လှံခေးလှွားကာ အရာမကျန် ကြေပွန်လေ့လာတော်မူ၏။ ရတနာ ၃ ပါးအား အလွန်ရိုသေတော်မူ၏။ ပညာရှိတို့နှင့် မပြတ်မေးမြန်းတိုင်ပင်လေ့ ရှိတော်မူ၏။[၅]

၁။ ညီတော်တလုပ်မင်း၊ ပဒေသရာဇာ မင်းပြိုင်၊ တောင်ငူမင်း၊ စကိုင်းမင်း မရက ၃။ ၄၂၁ ဝမ်း။

၂။ အလမ ငီဝမ်း။ "အဝရွှေနန်းတော်မှစ၍ စရပ်တန်ဆောင်းကျောင်းကန်ဒိမ်ရာတို့ကို မီးတိုက်ပြီးလျှင် ပြ ဒနှ သံချွန်တို့ကို သိမ်းယူ၍ အရပ်ရပ်မြို့ရွာတွင် အစောင့်အနေထားခဲ့၍ စုန်သွားကြလေ၏ :" မရသ ဂျာကျော။

၃။ မရသ ဂျီဝမ်း—ဂျီကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၄၀၀။

၄။ မရသ ချူကျော။

၅။ အလမ ငီကျော—ငုဝမ်း။ မရက ၃။ ငှူကျော။

ဟု ချီးမွမ်းသည်။ အရောင်အဆင်း အလှန် တင့်တယ်ကြောင်း၊ ခြေံသော စကားများကိုသာဆိုကြောင်း အခြားအထောက်အထားများ၌လည်း ပါရှိသည်။ ဥပမာ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိငယ်ရွယ်စဉ်အိမ်ရှေ့မင်းသားဘဝက ချောမောလှပလွန်းသဖြင့် အမျိုးသမီးများဒုက္ခတွေ့ကြရပုံကို **မင်းထိပ်ဦးနေချောင်း**၌ အကျယ်ဆိုထားသည်။ ယင်းတွင် အိမ်ရှေ့မင်းကိုမြင်ရသဖြင့် အချို့သော အမျိုးသမီးတို့သည် တပ်မက်သော ဝေဒနာစွဲကပ်ကာ ဣန္ဒြေမရဖြစ်ကြရပုံ၊ ဆေးဝါးကု မရ ရူးသွပ်သွားသည်အထိ ဖြစ်ကြရပုံ၊ လင်မယားခုနစ်အိမ်ကြား ရန်ဖြစ်ကြရပုံ၊ ပြတ်စဲရှင်းကွာသည်အထိ ဖြစ်ကြရပုံများပါရှိ၏။[1] ထိုပြင်နန်းတော်သူတို့မင်းသားအား မြင်လိုသည့်ဆန္ဒပြင်းပြစွာနှင့် အဆောင်ပျဉ်ထောင်နံရံကို ဖောက်ထွင်းချောင်းကြည့်ရာမှ နှာဖူးမျက်ခုံးတို့တွင် ပျဉ်စစူးသဖြင့် ကွဲပြဲရှနကာ သေရာတိုင်အမာရွတ်များ ပါကြပုံကိုင်း၊[2] အိမ်ရှေ့သခင် ဖောင်တော်နှင့် ရေကြောင်းသဘင် ဆင်ယင်ရာ၌အမျိုးသမီးတို့ တွေ့လိုမြင်လိုသဖြင့် လှေနှင့်လိုက်သူလိုက်၊ ရေကူးလိုက်သူလိုက်နှင့် သေကြေပျက်စီးသည်အထိ ဖြစ်ကြရပုံများကိုင်း၊[3] နန်းတွင်းသူတို့ မှာတမ်းများ ရေးသားပေးပို့ကြပုံကိုင်း၊[4]

တကြိမ်လည်းရှင်၊ ရှင့်ဖခင်သည်၊ ရွှေစင်ရောင်ဝင်း၊ ရွှေနန်းတွင်းသို့၊ မယွင်းနတ်တူ၊
ဝင်တော်မူသော်၊ ဆင်ဖြူဆဒ္ဒါန်၊ ရောင်ဝှန်မှန်နန်း၊ စံမြန်းစိုးတင့်၊ တန်ခိုးပွင့်သည်၊
ဘိုးရှင့်ကိုယ်လုပ်၊ သွင်ရုပ်လှကျော်၊ ထင်ပေါ်မြောက်စား၊ မင်းတရားသည်၊ ထိပ်ဖျား
ထိပ်ချာ၊ ဖနန်းလျာကို၊ ကွယ်ရာဆီတည့်၊ ချောင်းနှောင်းကြည့်လျက်၊ မလှည့်ဘယ်ညာ၊
တေးကွင်းစာကို၊ နှုတ်မှာငုံလျှင်း၊ လေ့ကျက်တိုင်းဖြင့်၊ ရီမှိုင်းမျက်စိ၊ တမ်းယမ်းမိလျက်၊
မချိမူးဝေ၊ ကြာတောင့်နေသော်၊ ပရမေထွတ်ထား၊ တို့မင်းဖျားက၊ လက်ဝါးမကွာ၊
စေပါလေ့၊ ကြည့်၍ မမြော်၊ ခေါ်တော်ခဏ၊ မရတည့်ပဲ၊ ဖင့်နွဲ့းရှည်ကြာ၊ နောက်
မှလာသော်၊ ထွတ်ချာဘုန်းဝှန်၊ မင်း၏မာန်ဖြင့်၊ စွဲးမှန်နေကျ၊ ဒုတ်အင်းချနှင့်၊ ပြင်းပြ
မျက်ထွက်၊ ရိုက်တည့်နှက်သော်၊ သွေးထွက်ယိုစွတ်၊ နှုတ်ခမ်းပြတ်လျက်၊ ဆွတ်ဆွတ်ကျင်
နာ၊ သည်အမာလည်း၊ နှစ်တာရှည်လျား၊ တမ်းခွန်လွှားသို့၊ ထင်ရှားစွာဘိ၊ ခုပင်ရှိ၏။

ဟုကိုယ်လုပ်တော်တဦးသည် မင်းသားကိုချောင်းမြောင်းကြည့်ရှုသဖြင့် ဘုရင်ခေါ်သည်ကို မကြားသောကြောင့် အင်းချထားသည့်တုတ်နှင့် ကိုယ်တော်တိုင် ရိုက်နှက်ခြင်းခံရပုံကိုင်း၊[5] အသီးသီးဖွဲ့ဆိုထားသည်။ ဘုရင်ဖြစ်ပြီးနောက်လည်း ဆက်လက်တင့်တယ်ချောမောလျက်ပင်ရှိ၏။ ထို့ကြောင့် အေဒီ ၁၇၄၄ ခုနှစ်တွင် အဝသို့ရောက်လာသည့် မဏိပူရပြည့်ရှင် ဆရာတော်မဟာပရာဘူက

ဇမ္ဗူဒီပါကျွန်းတွင် ထီးဆောင်းနန်းနေအပေါင်းကို တွေ့မြင်ဘူးသမျှတွင် ရတနာပူရ
ရွှေပြည်ကြီးကို အစိုးရတော်မူသော မဟာဓမ္မရာဇာ မင်းမြတ်ကဲ့သို့ အရောင်အဆင်းလက္ခ
ဏာနှင့်ပြည့်စုံခြင်း၊ အသံတော်နက်လေးသာယာသည့် မင်းကေရာဇ်ကို မတွေ့ရဘူးချေ။

ဟု ဆိုနိုင်ခဲ့သည်။[6]

ပညာရှိတို့ကို မပြတ်မေးမြန်း တိုင်ပင်လေ့ ရှိသည်ဟူသော **အလောင်းမင်းတရားကြီးအရေးတော်ပုံ**၏ အဆိုကို **မှန်နန်း**[7] ကထောက်ခံသော်လည်း ကန့်ကွက်သည့်အဆိုလည်း ရှိသည်။

၁။ **မင်းထိပ်ဦးနေချောင်း** ပိုဒ် ၂၂–၄။
၂။ **မင်းထိပ်ဦးနေချောင်း** ပိုဒ် ၂၅။
၃။ မင်းထိပ်ဦးနေချောင်း ပိုဒ် ၂၉။
၄။ မင်းထိပ်ဦးနေချောင်း ပိုဒ် ၃၀။
၅။ **မင်းထိပ်ဦးနေချောင်း** ပိုဒ် ၃၁။
၆။ **မရက** ၃။ ၈ကျော–၈၁ဝမ်း။
၇။ **မှန်နန်း** ၃။ ၄၀၀။

> မူးကြီး မတ်ကြီးအနီးအဝေး ပေးတော်မူသည်မှာလည်း အရည်အချင်း အရင်းအမြစ် စိစစ်တော်မူလေ့မရှိ။[၁]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကို ကျမ်းတစောင်၌မင်းကျင့်တရားအပေါင်းနှင့် ပြည့်စုံသည်ဆို၏။[၂] သို့သော် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ၏ဝန်ကြီးသီရိဥဇနာ ၁ ကမူ၊

> အဝဘုရင် စေဥ္စကူးမင်းသည် မင်းကျင့်တရားဆယ်ပါးကိုမစောင့်၊ ရှေးမင်းတို့၏ အရိုးအစဉ်ကို ဖျက်သည်။[၃]

ဟု ဆိုပြန်သည်။ ထို့ပြင် ကျမ်းတစောင်၌ ပြည်ထဲရေးကို မကြည့်မရှု မေ့လျော့၍ ပျော်ရွှင်မှုကို ရှာသည်ဆိုလျက်[၄] တစောင်ကမူ ပြည်ထဲရေးကိုမမေ့မလျော့ ကြည့်ရှုလေ့ ရှိသည်ဆိုပြန်၏။[၅]

ရဲတထောင် နောင်တရာခံလတ္တံ့ ဟူသော နိမိတ်တဘောင်ရှိသည်ဟူ၍ ဦးကိုမင်းရဲဦး၊ ကျော်ကို မင်းရဲကျော်၊ ညွန့်ကိုမင်းရဲညွန့်စသည့် ရဲတပ်သောဘွဲ့မည်များဖြင့်၎င်း၊ မင်းများနောင်၊ မင်းတရားနောင်၊ မင်းထွတ်နောင်စသည့် နောင်တပ်သောဘွဲ့မည်များဖြင့်၎င်း ချီးမြှင့်၍ ကြိန်းချေသည်။[၆] ထိုသို့ပြုမူခြင်း မှားယွင်းကြောင်းဦးတင်က အောက်ပါအတိုင်းထောက်ပြသည်။

> ဝန်ကြီးမောင်ပု မသေမီကပင်၊ ဟံသာဝတီက စစ်ချီလာမည်ကို ရိပ်မိသည့်အတွက်ရဲတထောင်နောင်တရာစည်းကြပ်၍ တလိုင်းတပ်ကိုခုခံရန် စီမံသည်။ သည်ကဲ့သို့စီပံသည်ကိုပင်၊ အထင်လွဲ၍ သတ်ပစ်သည်ကိုခံရသည်။ (ရဲတထောင်ဆိုသည်မှာ၊ရဲရောင်သန်မြန်သူ လူမာလူကြမ်း၊ကိုယ်အသက်ကိုဖက်ရှက်တချပ်မျှ မမှတ်သူကို ဆိုလိုသည်။ နောင်တရာဆိုသည်မှာ၊ လူတထောင်ထဲးက၊ အနောင် သို့မဟုတ် (နောင်)။ သို့မဟုတ် အစ်ကိုခံထိုက်သူ။လူပါးလူနပ် သတ္တိဗျတ္တိ အရည်အရောင်နှင့်၊ လူတထောင်အပေါ်တွင် စီရင်အုပ်ချုပ်သူကို ဆိုလိုသည်။)
>
> ထိုကဲ့သို့ရည်ရွယ်ရင်းစကားကို နားမလည်သည့်အတွက်မူးသားမတ်သားလူငယ်များကို။ရဲတပ်သော ဘွဲ့မည်တထောင်စေ့အောင် ပေးခြင်း။ မူးကြီးမတ်ကြီးများကို (နောင်) တပ်သောဘွဲ့တရာပေးခြင်းများဖြင့်။ အမှားကိုပြုလုပ်စီမံသည်။[၇]

မဟာရာဇဝင်ကျော်က ထိုသို့ပြုခြင်းကို ဦးတင်ကဲ့သို့မမြင်။ ကောင်းသော အစီအစဉ်ဟူ၍သာ ယူဆ၏။

> ရဲတထောင် နောင်တရာပြည့်ပေးတော်မူ၏။ထိုသို့ပေးကမ်းပြုစုချီးမြှောက်တော်မူခြင်းသည် မပေးသင့်ပေးသင့်အတန်အလွန်အထိုက်အလိုက် မသိတော်မူသည်လည်း မဟုတ်၊ကိန်းခန်းကာလအလိုက် အိမ်မကောင်းသော် မြဲကြောင်းပံ့ကူ ယောက်ဟိုဟူသားဆိုသကဲ့သို့ အရန်အတား အထောက်အကူ ဖြစ်စိမ့်သော၄ါ ပြုတော်မူခြင်းဖြစ်သည်။[၈]

ဟူ၍ ဖေးဖေးမမ ရေးသားထားသည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ပြည်ထဲရေးကို မေ့လျော့နေသဖြင့် တမြို့နှင့်တမြို့ တရွာနှင့်တရွာ

၁။ **ကဘဆ** ၁။ ၂၁။

၂။ **မရက** ၃။ ဋ္ဌုကျော—ဋ္ဌေဝမ်း။

၃။ **လကဗဟ** ၄။

၄။ မရသ ဂျီကျော။

၅။ **မှန်နန်း** ၃။ ၄၀၀။

၆။ **မရသ** ဂျီကျော။ **မှန်နန်း** ၃။ ၄၀၀။

၇။ **မြန်မာမင်းအုပ်ချုပ်ပုံစာတမ်း** ၂။ အခန်း ၂၉၅။

၈။ **မရက** ၃။ စုံ့ဝမ်း။

တိုက်ခိုက်ဖျက်ဆီးကြသော်လည်း ကွပ်ညှပ်ခြင်းမရှိသောကြောင့် ပြည်ရွာမငြိမ်မဝပ် ရှိသည်ဟု အပြစ်တင်သည်ကို တွေ့ရ၏။[၁] မှန်နန်း ကမူ

> ပြည်ထဲရေးနိုက် မြှော်တင်းပြုပါသော်လည်း သတ္တဝါတို့၏ ကံ၏အလျောက် တွေ့ကြုံရမည်ဖြစ်၍ ပေါ့လျော့ရာရောက်ချေသည်။ တမြို့နှင့် တမြို့ တရွာနှင့် တရွာ တိုက်ခိုက် ဖျက်ဆီးကြသည်ကိုလည်း ကွပ်ညှပ်ပါလျက် မနှိမ်နှင်းနိုင်အောင်ဖြစ်၍၊ မငြိမ်မသက်ယိုယွင်းတန်များသဖြင့်[၂]

ဟု ဖြေ၍ဆိုသည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် သူ့အသက်ဆုံးရှုံးအောင်ပြုလုပ်ရမည်ကို လွန်စွာဝန်လေးသည်။ ဟံသာဝတီနှင့်စစ်ဆင်နွဲရာ၌ငင်း၊ ကျေသူပုန်တို့ကို နှိမ်နင်းစေရာ၌ငင်း ပြည်သူတို့အသက်ကိုများစွာငဲ့တော်မူသည်။ ဗိုလ်မှူးတပ်မှူးတို့က နောင်မငုံ့အောင် စီရင်လိုကြသော်လည်း မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိက လူ့အဖြစ်ကိုရခဲဘိကြောင်းပြဆို၍ တားမြစ်ခဲ့သည်။ ယင်းသည်ကို အကြိမ်ကြိမ် တွေ့ခဲ့ပြီးဖြစ်သည်။ သူခိုးဓားပြတို့ကို ထုံးစံရှိရာစီရင်ရန် လွှတ်တော်ဝန်တို့က အခွင့်တောင်းသည့်အခါတွင်လည်း လူ့ဘဝရခဲခြင်းတရားကို နှလုံးသွင်း၍ အသက်ချမ်းသာပေးလေ့ရှိသည်။ လွှတ်တော်ဝန်တို့က အပြစ်အလျောက် စီရင်ကြောင်းကြားတော်မူလျှင် နှလုံးမသာမယာရှိတော်မူတတ်သည် စသဖြင့် ရာဇဝင်တစောင်၌ ထိုသို့ချီးမွမ်း၍ဆိုထားသည်ကို တွေ့ရ၏။[၃] အပြစ်ပေးအရေးယူရန်သင့်လျက် ချမ်းသာပေးဖန်များလျှင် လူဆိုးလူသွမ်းတို့ကို အားပေးရာရောက်သည်။ ထို့ကြောင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိအား

> ဒဏ်နှင့်ထိုက်မူ၊ အကြင်သူအား၊ လူတို့သနင်း၊ သည်းခံခြင်းကို၊ စိတ်တွင်းစာနာ၊ မကြံရာတိ၊ လျော်စွာမင်းဒဏ်၊ ပေးထိုက်တန်လျှင်၊ ရွေးချန်ထောက်တွေး၊ ဒဏ်မပေးက၊ ပြည်ရေးစိုးလတ်၊ မင်းဝတ်မမှန်၊ ယွင်းဖောက်ပြန်၏၊ လွန်စွာအယူ၊ သည်းခံမူကား၊ လူလျော်လူပျက်၊ စောင်မာန်တက်၏၊ ပြစ်တွက်အလျောက်၊ ဒဏ်ပေးမြောက်မူ၊ ရွံ့ကြောက်နောက်နောင်၊ လူများမြောင်တို့၊ ကြည်ရှောင်ညစ်ကျူ၊ မကောင်းမှုကို၊ မပြုကင်းလျက်၊ နောင်လူပျက်အား၊ မထွက်အာဏာ၊ ချမ်းသာတတည်၊ ပေးသည်မည်၏၊ စိတ်ရည်မျက်သို၊ မပေးလိုလည်း၊ နောက်ကိုထောက်ချင့်၊ နှလုံးဖင့်၍၊ ဒဏ်နှင့်လျော်စွာ၊ ပေးလိုက်ရာသည်။ ။အာဏာထွန်းလင်းကြောင်းဘုရား။ ။
>
> အသစ်အသစ်၊ လျောက်ဖော်လစ်အံ့၊ အပြစ်ထိုက်အောင်၊ ဒဏ်မဆောင်သား၊ လူ့ဘောင်စိုးခြင်း၊ အကြင်မင်းကား၊ မကင်းဆင်တန်၊ မင်းဝန်ဆိပ်ဖြေ၊ မြေ၏အလား၊ အိမ်မဲ့ငြားလည်း၊ ဓား၏ဝေလေ့၊ ခြသေ့်ကင်းဘဲ၊ ဆင်းရဲပျက်ခြင်း၊ မိန်းမကင်းဟိ၊ ခပင်းများစွာ၊ လူဟာကာတို့၊ ခန္ဓာကိုယ်လက်၊ တူကြလျက်လျှင်၊ အမျက်မင်းဒဏ်၊ ကြောက်သောဟန်ကြောင့်၊ ရှိပန်ညွှတ်ခ၊ ပူဇော်ကြ၏၊ မမျှမင်းဒဏ်၊ အပေးလွန်လည်း၊ စောင်မာန်အမျက်၊ မင်းကိုထွက်ရှင့်၊ နှိုင်းချက်မျှရေး၊ ဒဏ်ပေး

၁။ မရသ ဂျီကျော။ ၂။ မှန်နန်း ၃။ ၄၀၀။
၃။ မရသ ၃။ ၌ဲဝမ်း။

သည်သာ၊ ငြိမ်းချမ်းရာ၏။ ရာဇာသနင်း၊ ပြည့်ရှင်မင်းအား၊ ဖြစ်ခင်းရှိသူ၊ ထိုသသူကို၊
ဒဏ်မူချိန်းမောင်း၊ သူတော်ကောင်း၌၊ ညွတ်ပျောင်းလှစွာ၊ ပူဇော်ရာ၏။[၁]

ဟု အေဒီ ၁၇၅၀ ပြည့်တွင် သီရိနန္ဒသူသည် ရာဇဗလပျို့ကို စီကုံး၍ ဆုံးမခဲ့သည်။ အထက်တွင် ဆိုခဲ့ပြီးသည့်အတိုင်း ရာဇဝင်ဆရာတို့သည် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကို ဖေးမ၍တဖုံ အပြစ်တင်၍တမျိုး ဝေဖန်ခဲ့ကြ၏။[၂]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မင်းဆိုးမင်းညစ်မဟုတ်ချေ။ နူးညံ့သိမ်မွေ့သော စိတ်နှလုံးရှိ၍ အနုအယဉ်ကို ခုံမင်သူဖြစ်သည်။ ၎င်းလက်ထက်တွင် စာပေအနုပညာထွန်းကားသည်။ ထိုအချိန်ကာလကား စစ်ရည်စစ်သွေးထက်မြက်၍ အုပ်ချုပ်ရေးနိုင်နင်းသော ဘုရင်ကို အလိုရှိသောအချိန်ဖြစ်ရာ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ၏ အကြီးဆုံးချွတ်ယွင်းခြင်းသည် ခေတ်နှင့်မလျော်ညီခြင်း ဖြစ်သည်။

အချုပ်အားဖြင့် ပြန်လည်သိမ်းရုံး၍ ဆိုရသော် မတ္တရာအုတ်ဖိုနေ ကွေ့တို့ပုန်ကန်ရသည့် အကြောင်းမှာ အဝမှအခွန်အတုတ်အစေအခန့် ထူထပ်များပြားသောကြောင့် ဖြစ်၏။ အေဒီ ၁၇၄၇ ခုနှစ်တွင် အဝမှ သူပုန်တို့ကို နှိမ်နင်းရန်ကြိုးစားခဲ့သော်လည်း သောင်းကျန်းသူတို့သည် တောတောင်ကြီးရာသို့တိမ်းရှောင်နေကြသောကြောင့် သုတ်သင်မရရှိလေသည်။ ထိုအချိန်က ဟံသာဝတီထီးနန်း၌ စိုးစံသူ ဗြမိုင်းမိရာဇာသည် ဟံသာဝတီမြို့၏ ကိုင်းခွန်ကိုစားရသော ဆင်ဝန်ဦးအောင်လှဖြစ်သည်။ ဦးအောင်လှသည် သမိန်ထောလက်ထက်တွင် အမတ်ကြီးအရာ ဗညားဒလဘွဲ့နှင့် အမှုတော်ထမ်းခဲ့ရာမှ ဩဇာတိက္ကမကြီးထွားလာ၍ ဟံသာဝတီထီးနန်းကိုရခဲ့သည်။

အေဒီ ၁၇၄ဂ-ခုနှစ်တွင် မတ္တရာအုတ်ဖိုသူပုန်တို့သည် ယခင်နှစ်ကထက် ပိုမိုအင်အားကောင်းမွန်နေပြီဖြစ်၍ ကျော်စဉ်တိုက်အဝန်းကို ဖျက်ဆီးလုယက်ကာ ရွှေကြက်ယက်တိုင်အောင် ပေါက်ရောက်ခဲ့သည်။ ကွေ့သူပုန်တို့ကိုနှိမ်နင်းရန် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ရှေးဦးစွာ နန်းမတော်ဝန်မင်းစစ်နောင်ကို စေခန့်ခဲ့သည်။ မင်းစစ်နောင်အရေးမရ စဉ့်ကိုင်က ဆုတ်ခွါခဲ့ရသောအခါ ပလ္လင်တပ်တွင် ရပ်ခံနေသောဘုရင်မင်းခေါင်ကို ခေါ်တော်မူ၍ နှိမ်နင်းစေပြန်၏။ ကွေ့တို့သည် စကျင်ဝတပ်ကို တိုက်ဖျက်ပြီးနောက် စဉ့်ကိုင်တပ်ကို တိုက်ခိုက်သည်။ အသေအပျောက်အများနှင့် ကွေ့တို့တပ်ဆုတ်ရသည်။ တောင်ပြုန်းငယ်အရပ်တွင် ရွှေပြောင်းတပ်တည်နေကြပြန်သည်။ ဘုရင်မင်းခေါင်သည် ကင်းတပ်များချထား၍ စဉ့်ကိုင်မှစောင့်နေသည်။ ကွေ့သူပုန်တို့ကိုပူ ဖိဖိစီးစီးတိုက်ခိုက်ခြင်းမပြုချေ။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဤနှစ်တွင် ဘုရင်မင်းခေါင်ကို မင်းပြိုင်ခန့်၍ စဉ့်ကိုင်ကို ကေတုမတီတောင်ငူသမိုက်တော်မူပြီးလျှင် ဥကင်တော်ဖွင့်စေရာ ဘုရင်မင်းခေါင်သည် တောင်ငူရာဇာဟုတွင်လာသည်။

မတ္တရာအုတ်ဖိုသူပုန်တို့သည် ၁၇၄၉ ခုနှစ်တွင်လည်း အားကောင်းဆဲ ဖြစ်သည်။ ဩဂုတ်လတွင် စကိုင်းရေဝန်းအရပ်ကိုတိုက်ဖျက်၍ လုသူဖမ်းသူသည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိလည်းကွေ့အရေးကို ထောက်ရှု၍ စကျင်ဝတပ်တွင် အင်အားဖြည့်ပြီးလျှင် စကိုင်းမြို့ကို အခိုင်အမာပြုသည်။ သတိုးဓမ္မရာဇာ တို့နောက်လကျာကျော်ထင်တို့ကို ချီတက်လုပ်ကြံစေရာ တပ်ပျက်၍သာ ပြန်ခဲ့ကြရသည်။ ယင်းနောက်သူပုန်တို့ကို ချီတက်တိုက်ခိုက်စေသော်လည်း တပ်များသည် ပျက်ပြားကြသည်ချည်း

၁။ ရာဇဗလပျို့ ပိုဒ် ၃၇၊ ၃ဂ။ ၂။ ၎င်းတို့၏အဆိုအမိန့်ကို နောက်ဆက်တွဲ ၂၇ ရှု။

ဖြစ်၏။ ထို့ကြောင့် တောင်ငူရာဇာကို စစ်ကိုင်တပ်တွင်ထားရှိ၍ အုပ်ချုပ်စေပြန်သည်။ တောင်ငူရာဇာတွင် အထောက်အကူဖြစ်စိမ့်သောငှာ မြောက်ဖက်မြင်းစီးများနှင့် ခေါင်းအကြီးများကို စစ်ကိုင်တပ်တွင်နေစေ၏။ တောင်ငူရာဇာစစ်ကိုင်တွင် အလုံးအရင်းနှင့်နေလျှင် ကွေ့သူပုန်တို့သည် အုတ်ဖိုမှ ပြောင်းရွှေ့၍ တုံကုန်းတွင် တပ်တည်နေကြသည်။ တောင်ငူရာဇာကစေလွှတ်၍ တုံကုန်းတပ်ကို တိုက်ဖျက် စေသော်လည်း မပျက်ချေ။ တောင်ငူရာဇာလူတို့ တည်ထားသည့် ပိဝတပ်ကိုမူ ကွေ့တို့က တိုက်ဖျက်နိုင်ခဲ့သည်။ ထို့နောက်ကွေ့သူပုန်တို့သည် မဏိပူရသို့ပြန်သည့် ဂါရစ်နာဝါစ်ကိုလည်း တိုက်ခိုက်ရာအနိုင်ရလိုက်သည်။ ထိုနည်းတူပင် တောင်ငူရာဇာကို ကူညီတိုက်ခိုက်သည့် တရုတ်သံအဖွဲ့ကိုလည်း အနိုင်ရလိုက်ပြန်သည်။ ကွေ့သူပုန်တို့ကို တောင်ငူရာဇာ ထိုသို့နှိမ်နင်းရန် ကြိုးပမ်းနေစဉ် ငင်းယုံကြည် ချီးမြှောက်ကားသူ ရဲခေါင်စံကျော် ဟံသာဝတီသို့ ခိုလှုံသွားသည်။

ဟံသာဝတီတွင်လည်း ထိုအချိန်က ဘုရင်ဗညားဒလကို တော်လှန်ချင်သူများ ပေါ်ပေါက်ခဲ့သည်။ ကျီစိုးငမောင်သည် တောင်ငူရာဇာကိုဖိတ်ခေါ်သည်။ ကျွန်းချောင်း ကျောက်ချောင်းနေ ခေါင်းအကြီးတို့ကလည်း တောင်ငူရာဇာကို ပြည်မြို့ရောက် ချီလာရန် တောင်းပန်ကြသည်။ သို့သော် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိက ခွင့်မပြုသဖြင့် တောင်ငူရာဇာ စစ်ကိုင်တပ်တွင်သာ နေရသည်။

ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် အေဒီ ၁၇၅၉ ခုနှစ်တွင် အဝနိုင်ငံတွင်းသို့ ချီတက်လာကြပြန်သည်။ မလွန်တပ်ကို တိုက်ခိုက်ရန် ကြိုးပမ်းသော်လည်း မရသောအခါ မလွန်မြို့၏ စားနပ်ရိက္ခာကို ဖြတ်တောက်ကြ၏။ ငတ်ပြတ်မှုဒဏ်ကိုမခံမရပ်နိုင်သော မလွန်တပ်သည် အဆုံးစွန်၌ တိမ်းယိမ်းရသည်။ ထိုအခါ ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် ပုဂံညောင်ဦးအထက်တိုင် ချီတက်ကြပြန်သည်။ မလွန်တပ်ပျက်လျှင် တောင်ငူရာဇာစစ်ကိုင်တပ်မှ ချီတက်လာရာ ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် ညောင်ဦးတိုင်အောင် ဆုတ်ကြရ၏။ တောင်ငူရာဇာသည် ညောင်ဦးတပ်ကို တိုက်ခိုက်၍မရသောအခါ သန်လျက်ဦးတိုင် ဆုတ်ခွါလျက် တပ်တည်နေရသည်။ သန်လျက်ဦးတပ်ကို ဟံသာဝတီစစ်သည်တို့ ကြိမ်ဖန်များစွာ တိုက်လာကြသော်လည်း ဆုတ်ခွါရသည်ချည်းဖြစ်၏။ ထို့နောက် ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူးတို့သည် မြစ်အရှေ့ဖက်အနောက်ဖက်မှ အဝသစ္စာခံတို့၏ ရန်ကိုစိုးရွံ့သောကြောင့် ရာဇာဓိရာဇ်နှင့် မင်းခေါင်တို့ကို ဥပမာပြု၍ စစ်ရပ်စဲကာ နယ်ခြားသတ်မှတ်ရန် စကားကမ်းလှမ်းလာသည်။ ထိုစာရောက်ချိန်၌ တောင်ငူရာဇာ သန်လျက်ဦးတပ်တွင် မရှိရကား အဝဗိုလ်မှူးတို့က စာပြန်ကြားလိုက်ကြသည်။ ဤတွင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ၏လွဲမှားသောကရုဏာကြောင့်သာ ဟံသာဝတီအရေး ဤမျှရှည်ကြာ၍ ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူးများက ရေခြားမြေခြားသတ်မှတ်ရန်ပြောဆိုနိုင်ခြင်းဖြစ်သည်ဟု ပါရှိသည်။ ထို့နောက် ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူးတို့က ထပ်မန်စာစေပြန်သည်မှာမင်းနှစ်ပါးစစ်ပြေငြိမ်းမှသာသနာတော် စည်ပင် ပွင့်လင်းမည်ဆိုသည့် စကားသည် ဟုတ်မှန်မည် မထင်သဖြင့် အကြောင်းအရာကို လူစေလွှတ်၍ပြန်ကြားရန် ဆိုထားသည်။ ထိုစာရောက်ချိန်တွင် တောင်ငူရာဇာလည်း သန်လျက်ဦး၌ ပြန်လည်ရောက်ရှိနေပြီဖြစ်သဖြင့် ဟံသာဝတီ ဗိုလ်မှူးတို့ကို ကိုယ်တိုင်စာပြန်ကြား၏။ ယင်းစာ၏ အရေးအကြီးဆုံးအချက်မှာ ဟံသာဝတီနှင့် အဝနှစ်ပြည်ထောင်တို့သည် ရှေးမင်းများ လက်ထက်ကကဲ့သို့ ရေခြားမြေခြားသတ်မှတ်၍ စစ်ပြေငြိမ်းမှ သာသနာတော်ပွင့်လင်းကာ သတ္တဝါအများ သုခချမ်းသာရမည်ဆိုသည့် စကားမှာ အလွန်သင့်မြတ်လှသည်ဆိုသည့် အချက်ပင်ဖြစ်သည်။

အဝမှ နယ်ခြားသတ်မှတ်၍ စစ်ပြေငြိမ်းလိုကြောင်းသိလျှင် ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူးတို့ထံမှ နောက်ထပ်ပေးပို့သောစာမှာ သိသိသာသာတင်းမာလာ၏။ ဂေါတမမြတ်စွာဘုရားထင်ရှားရှိစဉ်

ကပင် ညီနှင့်အကို သားနှင့်အဖ စစ်ဖြစ်ခဲ့ကြသည်။ ဟံသာဝတီအဝစစ်ကို အဝမင်းမျိုးကပင်စတင်မီးမွေးခဲ့သည်။ ငြိမ်းချမ်းရေးကိုလိုလားသည်ဆိုသည့်စကားနှင့် မကိုက်ညီလျှင် တိုက်ရေးခိုက်ရေးကိုသာစီရင်ရန်ရှိတော့သည်ဟူ၍ ပြတ်ပြတ်တောက်တောက်ဆိုထားသည်။ ထိုသို့တင်းမာ ခက်ထန်သောစာကိုရရှိသောအခါ တောင်ငူရာဇာက စစ်ပြေငြိမ်းလိုကြောင်းကို သာယာချိုသာစွာပြန်ကြားလိုက်သည်။ ထို့နောက် ဟံသာဝတီပိုလ်မှူးတို့သည် တောင်ငူရာဇာထံစာမရေးတော့ပဲ စာပို့လာသူနှင့် ဟံသာဝတီမှဘုရားပုထိုးရုပ်ပွားတော်များကို ရွှေသင်္ကန်းကပ်လှူရန်၊ လှေတော်ဖောင်တော်များကို ရွှေသည့်ရန်ရွှေဆိုင်း ၅၀၀၀ လိုအပ်သဖြင့် လှူစေလွှတ်၍ ပို့အပ်စေလိုကြောင်း မှာကြားလျက်တပ်များရုပ်သိမ်းကာ ဟံသာဝတီသို့ စုန်ဆင်းသွားကြလေသည်။ ထိုအခါ တောင်ငူရာဇာလည်း ကျွေအရေးကိုငဲ့၍ စဥ့်ကိုင်တပ်သို့ဆန်တက်လေ၏။ ဟံသာဝတီမှ ရွှေဆိုင်းတောင်းခံခြင်းမှာ စစ်စရိတ်တောင်းရာရောက်သည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိလည်း တောင်းသမျှရွှေဆိုင်းများကို လှူစေလွှတ်၍ ပို့စေရာ ထိုသူတို့ကို ဟံသာဝတီက အဝသို့ပြန်ခွင့်မပြုတော့ချေ။

အေဒီ ၁၇၅၁ ခုနှစ်တွင် အဝနိုင်ငံတွင်းသို့ ဟံသာဝတီစစ်သည် အမြောက်အမြားရောဝတီကြောင်း၊ တောင်ငူကြောင်းချီတက်လာကြပြန်သည်။ လမ်းခရီးတလျှောက်မြို့ရွာများတွင် အချို့သည်လည်း ဟံသာဝတီတပ်တို့ကို ခုခံတိုက်ခိုက်ကြ၏။ အချို့သည်လည်း အညံ့ခံကြသည်။ အေဒီ ၁၇၅၂ ဖေဖော်ဝါရီလတွင် ဟံသာဝတီတပ်တို့သည် ရောဝတီချင်းတွင်းမြစ်ဆုံသို့ရောက်ကြ၍ ယင်းမှတဖန်မြောက်ဖက် အနောက်ဖက်သို့အသီးအသီးချီတက်ကြပြန်သည်။ ထို့နောက်အဝမြို့သို့တောင်ဖက်မြောက်ဖက်မှ ရိက္ခာလမ်းကြောင်းများကို ပိတ်ဆို့ကြရာ အဝမြို့တွင်း၌ ငတ်မွတ်ခေါင်းပါးကာ ရဲမက်များမညီမညွတ်ဖြစ်ကြသည်။ ထို့ကြောင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် စဥ့်ကိုင်တပ်မှ တောင်ငူရာဇာကိုခေါ်တော်မူ၍ မီးသွေးတိုက်တွင် နေစေသည်။ တောင်ငူရာဇာသည် ဟံသာဝတီတပ်တို့နှင့်တွေ့ဆုံတိုက်ခိုက်ရာ၌ အရေးနိမ့်သည်။ ဟံသာဝတီတပ်တို့လည်း ပိုမိုရဲတင်းလာကာ တပ်တန်းထိုး၍ အဝမြို့ကို ဝန်းရံကြသည်။ တောင်ငူရာဇာလည်း ဟံသာဝတီတပ်များကို တိုက်ခိုက်ရန် မီးသွေးတိုက်မှ ကုလားဝဲသို့ ရွှေ့ပြောင်းသည်။ အဝမြို့တွင်လည်း ကာကွယ်ရေးအစီအစဥ်များ ပြုလုပ်ရသည်။ ပြည်ထဲရေး အခြေအနေယိုယွင်းလှပြီဖြစ်သဖြင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် တောင်ငူရာဇာအား ပြည်တွင်းရေးကို စီရင်စေ၏။ ထိုအချိန်ခန့်တွင် ဟံသာဝတီစစ်သည်တို့သည် စကိုင်းမြို့ကို တိုက်ခိုက်သိမ်းယူရာ တောင်ငူရာဇာသည် စကိုင်းမြို့ပြန်လည်ရရှိရေးကို ကြိုးပန်းသည်။ သို့သော် မအောင်မြင်ချေ။

ဟံသာဝတီစစ်သည်တို့သည် စကိုင်းမြို့ကိုရလျှင် အဝမြို့ကို ကြည်းရေဖက်ကာ ပိုမိုတင်းကျပ်စွာဝန်းရံကြရာ တောင်ငူရာဇာသည် အာမခံများရွေးချယ်၍ ဆီးခံတွန်းလှန်သည်။ သို့သော် အဝမြို့တွင်း၌ မညီမညွတ်တော်ပြတ်လှရကား နေ့စဥ်ရက်ဆက် လူအပျားတို့သည် ဟံသာဝတီတပ်များသို့ ခိုဝင်ကြကုန်သည်။ ထိုသို့သော အခြေအနေမျိုးတွင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် တိုက်ရေးခိုက်ရေးကို ကိုယ်တော်တိုင်ပါဝင်ခြင်းမပြုသေးချေ။ မှူးကြီးမတ်ရာ၊ ဆရာတော်၊ မိဖုရားတို့နှင့်သာ လွှဲအပ်ထားသည်။

ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူးတို့သည် အဝ၏ဆိုးဝါးလှသော အခြေအနေကို ပသိရကား စစ်ရုပ်သိမ်း၍ ဟံသာဝတီသို့ ပြန်ရန်တိုင်ပင်နေကြစဥ် အဝမြို့တွင်းမှ ထွက်ပြေးလာသူအချို့ထံမှ အဝမြို့၏အခြေအနေမှန်ကိုသိလာရသဖြင့် အဝမြို့ကို တကြိမ်တခါ ထပ်မံတိုက်ခိုက်ရန် ပြင်ဆင်ကြသည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် မနေသာတော့သဖြင့် ကိုယ်တိုင်ကိုယ်ကျ စစ်ရေးကိုစီမံ၍ အဝမြို့တွင်းမှ ဟံသာဝတီတပ်များကို ထွက်တိုက်ရန် အစီအစဉ်ပြုသည်။ သို့သော် မတ်လ ၉ ရက်နေ့ညတွင် ဟံသာဝတီစစ်သည်တို့သည် အဝပြင်မြို့ကြီးကို တိုက်ခိုက် သိမ်းယူနိုင်ခဲ့သည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် အားလျော့ကာ လက်မှိုင်ချတော့သည်။ တောင်ငူရာဇာက အားတင်းရန် ပြောဆိုသေးသော်လည်း မရတော့ချေ။ တောင်ငူရာဇာကမူ လက်မလျော့သေးဘဲ အတွင်းမြို့၏ကာကွယ်ရေးကို လုံးပမ်းရှာသည်။ သို့သော် မတ်လ ၁၁ ရက်နေ့တွင် မြို့တွင်းသားတို့က မြို့တံခါးဖွင့်ရာမှ ဟံသာဝတီစစ်သည်တို့ အဝမြို့တွင်းသို့ ဝင်မိချေသည်။ တောင်ငူရာဇာသည် မလျော့သောလုံ့လဖြင့် ကြိုးစားနေစဉ် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် လက်နက်ချလိုကြောင်း ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူးတို့ကို စကားကမ်းလှမ်းခဲ့သည်။ ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူးတို့သည် အဝအတွင်းမြို့ကိုရလျှင် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိနှင့် ဆွေတော်မျိုးတော်များကိုဖမ်းဆီးကာ အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်သစ်သို့ ပို့ထားသည်။ တောင်ငူရာဇာကိုတွေ့မိသောအခါ နန်းတော်သစ်သို့ပင် ပို့ထားပြန်သည်။ အဝမြို့ကို တိုက်သိမ်းပြီးနောက် လေးငါးရက်ရှိသော် ဟံသာဝတီဗိုလ်မှူးတို့သည် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိနှင့် မင်းဆွေမင်းမျိုးများ နန်းစဉ်ပစ္စည်း လက်နက်ကိရိယာ သုံ့လူစသည်တို့ကို ဖောင်လှေများဖြင့် ဟံသာဝတီသို့ ပို့လေသည်။ ထို့ကြောင့် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိသည် ဟံသာဝတီရောက်မင်းဟု တွင်လာသည်။ ဤသို့ဖြင့် အဝမြို့တိမ်းယိမ်း၍ ညောင်ရမ်းဆက်ချုပ်ငြိမ်းခဲ့သည်။

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကို ဝေဖန်ရလျှင် စိတ်ဓာတ်ပျော့ညံ့လျက် အုပ်ချုပ်ရေး ညံ့ဖျင်း၍ ပျော်ရွှင်မှုနှင့်သာ အချိန်ကုန်သည်။ ပြည်ရေးရွာမှုကို စိတ်ဝင်စားခြင်းမရှိသည့်ပြင် စစ်ရေးကျွမ်းကျင်မှုလည်းမရှိချေဟု ဆိုရသည်။ ရှေးရာဇဝင်ဆရာတို့သည် မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိကို ဝေဖန်ရာ၌ ချီးကျူးသည်လည်း ရှိသကဲ့သို့ ပြစ်တင်ရှုံ့ချသည်လည်း ရှိခဲ့သည်။ တဦးနှင့်တဦး အမြင်ချင်း မတူခဲ့ကြချေ။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ၏အကြီးဆုံးသောအပြစ်သည် ခေတ်နှင့်ဆီလျော်မှုမရှိခြင်းဖြစ်သည်ဟု ဆိုသော် ရကောင်းသည်။ ထိုခေတ်အခါသည် စစ်ရည်စစ်သွေးထက်မြက်၍ အုပ်ချုပ်ရေး၌ကျွမ်းကျင်သောဘုရင်ကို လိုအပ်လှသောအချိန်အခါဖြစ်သည်။ မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ၌ ထိုအရည်အချင်းများမရှိချေ။ ထို့ကြောင့် မကြာမီအတွင်းတွင် ခေတ်ကာလအခြေအနေက တောင့်တတောင်းဆိုနေသော လက်ရုံးရည်နှလုံးရည် နှစ်ရပ်လုံးနှင့်ပြည့်စုံသော ဦးအောင်ဇေယျသည် အလောင်းမင်းတရားကြီးဟူသော ဘွဲ့တံဆိပ်တော်နှင့် ကုန်းဘောင်မင်းဆက်ကို တည်ထောင်နိုင်ခဲ့ပေသည်။

နောက်ဆက်တွဲ – ၁

ရေသဘင်ခံတော်မူခြင်း

နံနက်ခင်းညနေခင်း ရေသဘင်စံတော်မူသည့်ကား မှူးတော်မတ်တော် မင်းညီမင်းသားတို့ လှော်ကား လှေမှတ်နှင့် ပုံမောင်းနဲ့ခရာနှင့် အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော် အနောက်ဝင်းတော် ပြင်ကစီစဉ်၍ ခင်းကျင်း၍နေရသည်။ လှော်ကားတော်ဖောင်တော်များကိုလည်း ခင်းရသည်။ သဘင်နန်းတော်ကို မထွက်တော်မူမီ မှူးတော်မတ်တော်တို့လည်း လောင်းနီလှော်လူပေါင်းထုပ်နှင့် အနောက်အတွင်းတော်သို့ဝင်၍ သဘင်နန်းတော်အနောက် မာရဘင်နားကိုကပ်၍ လှေနှင့်ခစား ရသည်။ လကျာ်တော်က အတီးအကဖောင် ၁၊ လက်ဝဲတော်က အတီးအကအဆောင်စကြော အမိုးနီပါးထည်နှင့် တီးမှုတ်၍ နေရသည်။ နန်းမတော်အရှင်မိဖုရား၊ အရှေ့ဆောင်တော်၊ အလယ် ဆောင်တော်၊ မြောက်နန်းတော်ရှင်မိဖုရားမှစ၍ မင်းမိဖုရား မင်းကိုယ်လုပ်တော်အပေါင်း ခြံရံလျက် အနောက်သဘင်နန်းတော်သို့ ထွက်တော်မူသည်။

နန်းမတော်အရှင်မိဖုရားအဆောင်တော်က အမည်ရကြီး ၁၀ မှာ ရွှေလှော်ကားရွှေတက်နှင့်၊ အမည်ရလတ် ၁၀ မှာ ရွှေ ၂ စုအနီတစုလှေ ရွှေရေးတက်နှင့်၊ အမည်ရ ၁၀ မှာ ရွှေပြောက်ကျား တက်နှင့် ပန်းဆိုးပန်းနုပ်ရွှေချယ်ငွေချယ် ဝတ်စားတန်ဆာဆင်ယင်လျက် လှေခြင်းဆို၍လှော်ရသည်။

မင်းသမီး မင်းသားသမီး တကျွန်းမင်းသမီး မှူးမတ်သမီး စော်ဘွားမြို့စားသမီး မြင်းသည် သမီးတို့မှာလည်း ရွှေရေးလှေ ရွှေရေးတက်နှင့် လှော်ရသည်။

အရှေ့ဆောင်တော် ရှင်မိဖုရား အဆောင်တော်က ကိုယ်လုပ်တော် အပျိုတော်တို့မှာလည်း ရွှေလက်သင် ရွှေတက်နှင့်၊ တောင်ဆောင်တော်ရှင်မိဖုရား အဆောင်တော်က ကိုယ်လုပ်တော် အပျိုတော်တို့မှာလည်း အပြောက်ထု ရွှေလက်သင် အပြောက်ထု ရွှေတက်နှင့်၊ မြောက်နန်းတော် ရှင်မိဖုရား ကိုယ်လုပ်တော်အပျိုတော်တို့မှာလည်း အပြောက်ထု ရွှေလက်သင် ပြောက်ထု ရွှေတက်နှင့် မြောက်ဆောင်တော်ရှင်မိဖုရား ကိုယ်လုပ်တော်အပျိုတော်တို့မှာ ရွှေရေးလက်သင် ရွှေရေးတက်နှင့် အလယ်ဆောင်တော်ရှင်မိဖုရား ကိုယ်လုပ်တော်အပျိုတော်တို့မှာ ရွှေလက်သင် ရွှေတက်နှင့်လှေခြင်း ဆို၍ လှော်ပြိုင်ရသည်။

မင်းသားမည်ရ မင်းကြီးမည်ရ မင်းရဲမည်ရ မှူးပျိုမတ်ပျိုတို့မှာလည်း ရွှေချယ်ငွေချယ် လောင်းလက်သင်နှင့် သီးသီးသန့်သန့်လှော်ပြိုင်ရသည်။

ရံဖန်ရံခါလောင်းလက်သင် သဘော်သမ္ဗန်စီးတော်မူ၍ လောကသရဖူဘုရားရှင် အခေါင် ထိပ်မိုးဘုရားရှင် လောကမာန်အောင်ဘုရားရှင် အိမ်ရှေ့ကျောင်းတော်၊ အောင်မြေရွှေဘုံကျောင်း တော်၊ အောင်မြေတုလွှတ်ကျောင်းတော်၊ အောင်မြေစံလွှတ်ကျောင်းတော်များသို့ ရှိခိုးပူဇော် အဖူးအမြင် ရွှေလှေရွှေလောင်းအပေါင်းခြံရံလျက် ထွက်စံတော်မူသည်။ မန္တလေးဘုရားရှင်၊ ရှင်ဖြူ ရှင်လှ၊ ပုညစေတီ၊ ပတ္တမြားစေတီ၊ ရာဇမဏိစူဠာ၊ ပင်းယရွှေစာရံဘုရားရှင်၊ သင်ပန်းကျောင်း တော်များသို့ ရှိခိုးပူဇော်ထွက်တော်မူလျှင် လှေယော်တက်ယော်မပါရ ရွှေဖောင်တော်နှင့်ထွက်တော် မူသည်။ မှူးတော်မတ်တော်တို့လည်း ရေမိုးလုံခြုံသည့်[၁]လှေနှင့် နောက်တော်လိုက်ရသည်။ သတင်း နေ့ဥပုသ်နေ့တိုင်းလည်း ပွဲသဘင်မထွက်မစံတော်မူ။

၁။ မရက ၃။ စါကျော–ဈူကျော။

နောက်ဆက်တွဲ – ၂

အောင်နန်းကျော်ဘုံနန်းတော်ဥယျာဉ်

အောင်နန်းကျော်ဘုံရွှေနန်းတော် တောင်ဝင်းတော်တွင်းမှာလည်း ငွေအဆင်းနှင့် တူသော အင်္ဂတေတို့ဖြင့် တန်ဆာဆင်သော မင်းမဟော်သထာစီရင်သော ရေကန်ကဲ့သို့ အကွေ့ကွေ့အလည်လည် တက်လမ်းသက်လမ်း ပြန်လမ်းသွားလမ်း အသွယ်သွယ်ရှိ၏။ အပွင့်မျိုး အသီးမျိုး အရွက်မျိုး သုံးဆောင်ကောင်းသော သစ်ပင်များစွာရှိသည်။ ပဲကြီး ပဲလွမ်း ဘူး သခွါး ခရမ်း ငရုတ် ပိန္နဲ မျောက် သတွေး ကန်စွန်းများကိုလည်း သီးခြား၍စိုက်ရသည်။ ရေကြီးသည့်ကာလလည်း ရေကန်တော်သို့ ရေသွင်းရ၏။ ဥယျာဉ်တော်ထောင့် ၄ ရပ်၌ နန်းတော် ၄ ဆောင်ရှိ၏။ ရေကန်တော်၌ ကြာမျိုး ၅ ပါး ဖုံးလွှမ်းလျက် များသောငါးမျိုးလည်းရှိ၏။ ဟင်းရဲ ခတောက် မျောက်လေကူးတို့သည်လည်းကောင်း၊ ကန်စွန်းရိုးနီ ရိုးဖြူ မှော်ကြီးမှော်ငယ်တို့သည်လည်းကောင်း အညွန့်တလူလူ ပွင့်ကြင့်ကြကုန်လျက် လေလာသောအခါ တောင်အိမြောက်အိ မြူးဘိသကဲ့သို့ တလူပ်လူပ် တရွရွ ရွှေယောင်တိမ်းယောင်ရှိကြကုန်၏။ ပျားပိတုန်းတို့သည်လည်း ပန်းရက်ဝတ်ရည်ကို သောက်ကြနမ်းကြကုန်လေသော် ယစ်မူးကြသောအခါ အလိုရှိရာပျံပါကုန်သော်လည်း မပျံနိုင်ကြကုန်သည်ဖြစ်၍ တဝဲဝဲတရစ်ရစ် နိမ့်တုံမြင့်တုံ ဝိုက်ကာဝေ့ကာ ပျံတုံနားတုံ နေကြကုန်၏။ အထူးထူးသော သဏ္ဌာန်ရှိကုန်သော ရွှေအဆင်း ငွေအဆင်း မြအဆင်းကဲ့သို့ အဆင်းရှိကုန်သော ကြီးငယ်ထွေပြား ခြားကုန်သော လိပ်ပြာ ပစဉ်း ပန်းရည်စုတ်ငှက် နှံစုတ်ငှက်ငယ်တို့သည် ပျံတုံနားတုံ တပင်ခုန်ကာ တပွင့်ကူးကာ ဝဲဝေ့၍ ပျော်မြူး၍ ရွှင်လန်းစွာ ဝင်ရောက်လာကုန်၏။

ထိုကန်နားခွင်ကလည်း မြင်တည့်ရသော် ခေါ်ဘိသကဲ့သို့ ရှိတည့်လေအောင်၊ ရောက်လာကြသောသူတို့ကို မသွားလေအောင်၊ ချည်နှောင်ဘိသကဲ့သို့ ရှိတည့်လေအောင် ခပ်သိမ်းသောလူတို့၏ မျက်စိတည်းဟူသော ပိတုန်း စိတ်နှလုံးတည်းဟူသော ငှက်တို့၏ ဝဲရာ ကျရာ ဖြစ်စိမ့်သောငှာ ကျောက်ပန်း ကျောက်ခက် ကျောက်ရွက် ကျောက်ညွန့်တို့ကို အင်္ဂတေ နရပတေတို့ဖြင့် နှော ကြိတ်မွမ်းမံ၍ တောင်လျဉ် တောင်ဝှမ်း တောင်ရံကမ်းရပ်နှင့်တကွ အနိမ့်အမြင့် အဆင့်ဆင့် ထပ်၍ တောင်ပုံချောက်ပုံလုပ်ပြီးလျှင် ထိုတောင်ဖျား၌ ဘုရား စေတီ စရပ်တန်ဆောင်းများတွင် သကြား ဗြဟ္မာ နတ်သမီး နတ်သားတို့ ဖူးမြော်ပူဇော်လာဟန်၊ ထိုတောင်ဖျား တောင်စွန်များက ကျောက်စက်ရေကြည် တစက်စက်ယိုထွက်လာပြီးလျှင် သင့်ရာလျှောစီးဆင်း ထွက်သွားလေဟန်၊ မှန်ဖြင့်ဖုံးသော ရေကန် ထုံးအိုင်တို့၌ လိပ်ငါးတို့ အရှင်စင်စစ်ဖြစ်၍ ကူးသွားကြဟန်၊ တက်ဖွယ်သက်ဖွယ် ကျောက်စောင်းတန်းထား၍ ရသေ့ဇော်ဂျီတို့သည် အရိပ်သက်န်းတွင် ကမ္ဗဋ္ဌာန်းစီးဖြန်း၍နေကြဟန်၊ ပန်းပင်သီးပင် ရွက်ပင်တို့သည် ပေါက်ရောက်လေဟန်တို့ကို စုံစီစွာ ပြုလုပ်ဖန်ဆင်း၏။ အနဝတတ်အိုင်ကဲ့သို့ ပြွန် ၄ ပေါက်တွင် ခြင်္သေ့ နွား မြင်း ဆင် ခံတွင်းဝမှ ရေထွက်ဟန်၊ စိတြ ဂန္ဓမာ သုဒဿန ကေလာသဘ ကာလကူဋတောင်ထွတ် ၅ လုံး ဖုံးအုပ်လေဟန်၊ ပြွန်လေးဝမှထွက်သောရေတို့သည် ဥပတ်စီပတ်၍အာဝဋ္ဋဂင်္ဂါ ၁၂ခွေစီရစ်လေဟန်နှင့်တကွ ဂန္ဓမာဒနတောင်ရံတွင် ရွှေဂူ ငွေဂူ ပတ္တမြားဂူတို့၏သဏ္ဌာန်၊ မဉ္ဇူသကပန်းပင်တွင် [illegible] အထူးထူးသော ရေပန်း ကျည်းပန်း ပွင့်ကြီးပွင့်ငယ် အစုံအညီပွင့်လေဟန်ကို လုပ်စေ၏။ ဆဒ္ဒန်ဆင်မင်း ဥပေါသထဆင်မင်းတို့

သည် မျိုးတူမျိုးခြား ဆင်များအပေါင်းခြံရံလျက် သွားလာနေထိုင်ဟန်၊ ဝဠာဟာကမြင်းမင်းလည်း မြင်းအပေါင်းခြံရံလျက် သွားလာတက်သက်ဟန်၊ကိန္နရီ ကိန္နရာ စာမရီ တိုး အောင်း တို့သည် အလိုအတိုင်း သွားလာဟန် အရုပ်တို့ကို စဥ့်စိမ်း စဥ့်နီ စဥ့်ဝါ မိလ္လာစိမ်း အနီ အဝါ အပြာတို့ကို သွန်းလုပ်ပြီးလျှင်ထား၏။ အဗ္ဘန္တရသရက်ပင်တွင် သံကွန်ရက်ကြေးနန်းခြည် ဖုံးအုပ်၍ ကုမ္ဘာန် ဘီလူးတို့ စောင့်ရှောက်၍ နေလေဟန်များကိုလည်း ရှုဖွယ်ကြည့်ဖွယ်ရှိအောင် ပြုလုပ်ရ၏။

မြင့်မိုရ်တောင်သဏ္ဌာန်ကိုလည်း တောင်စဥ် ၇ ထပ်၊ သီတာ ၇ တန်၊ အာလိန် ၅ ဆင့်တို့၌နဂါး ဂဠုန် ကုမ္ဘာန် ယက္ခမဟာရာဇ်နတ်မင်းတို့နေဟန်၊ မြင့်မိုရ်ထိပ်တွင်ဝေဇယန္တာပြာသာဒ်၌ သကြားမင်း စံနေဟန်၊ မြင့်မိုရ်ခါးတွင် နေဗိမာန် လဗိမာန်တို့သည် ၄ ကျွန်းလုံးကိုလှည့်လည်၍ ထွန်းပဟန်တို့ကို စက်ယန္တရားနှင့်ထားရ၏။ သူယောင်ပင်မှာ လူနှင့်တူစွာ သီးပွင့်ဟန်တို့ကို နန်းခြည်ကြိုးနှင့်ဆွဲထားရ၏။ သစ်ပင်ပန်းပင်တို့၏ အကြားအကြား၌ သမင် စိုင် ဆတ် ယုန် ဒရယ်တို့ပြေးသွား အိပ်နေကြဟန်ကိုလည်း ကြေးရုပ် ကျောက်ရုပ် သစ်သားရုပ်တို့ကိုလုပ်၍ ရှုကြည့်စဖွယ်လိ ရှိစေ၏။

စဥ့်စိမ်း စဥ့်ဝါ မိလ္လာဆေးစုံသုပ်လိမ်းသော ပန်းအိုးပန်းခုံတို့၌ အပွင့်လှသော အနံ့ကောင်းသော အသီးကောင်းသော ပွင့်ပင် သီးပင်တို့ကို စိုက်ပျိုး၍မပြတ် နုစေပွင့်စေသီးစေရ၏။

ထိုပန်းခုံပန်းခြံထဲတွင် မောင်းမမိဿံအပေါင်းခြံရံလျက် ရံဖန်ရံခါ စံသောအခါ မဟာကန္နာလဇာတ်ကိုဖတ်၍ နာခံတော်မူရာဖြစ်သော တလ ၄ ခါ ဥပုသ်သီတင်း ဆောက်တည်၍သီတင်းဥပုသ်နေ့၌ မှူးမတ်အပေါင်းခြံရံလျက် မိလိန္ဒပဥှာကို အမေး ၃ ချက် အဖြေ ၃ ချက်ကို ဖတ်စေ၍ နာခံ၍စံရာဖြစ်သော အတွင်းအဖြူသုတ်သော စကြောဆောင်လည်း တင့်တယ်စွာရှိ၏။

ရေကန်တံတိုင်း မုတ်ပေါင်းကူးများမှာလည်း နတ်ရုပ် ဘီလူးရုပ် ကိန္နရီ ကိန္နရာ စာမရီ ဥဒေါင်း ကြိုးကြာ ဟင်္သာ ကရဝိက်ရုပ်တို့ကိုလည်း လှပတင့်တယ်စွာ ဆေးဝါးချယ်လှယ်၍ နားနေဆင်းသက်လာဟန်လုပ်၍ မငြီးမငွေ့ရှုစဖွယ်လိရှိစေ၏။ ရွက်ကြိုးရွက်လက်အစုံ ခလာသိ တက်မကိုင် မာလိန်သူကြီး သင်္ဘောစီးတို့နှင့်တကွ လှင့်သွားဆိုက်နေဟန် သင်္ဘောငယ် သမ္ဗန်ငယ် တို့ကိုလည်း စီကာစဥ်ကာထား၏။ ရွှေလှေရွှေလောင်းများကိုလည်း သွင်းထားရ၏။ မင်းမိဖုရား မင်းကိုယ်လုပ်တော်အပေါင်းခြံရံလျက် ထွက်တော်မူ၍ ရေကန်တော်တွင် လှေကစားတော်မူ၏။ လှည့်ပတ်တော်မူ၍ ပန်းမာလ်သစ်သီး ပန်းပွင့်ဆွတ်ကြစေ၏။အလှူတော်ရံလျက်လည်း ယူခဲ့၏။ ပန်းလည်း ပန်ဆင်ကြ၏။ လှူဒါန်းမြဲလှူဒါန်းတော်မူ၏။

အောင်နန်းကျော် ဘုံနန်းတော် အဆောင်ဆောင်တိုင်း၌ ပန်းခုံတော်အများရှိ၏။ စပယ် စကား ကြက်ရုံး ပန်းအိ နှင်းဆီ နှင်းပန်း နွယ်ပန်းစိုက်ရ၏။[1]

၁။ မရက ၃။ ဈျူကျော–ဈေ (ဒုတိယချပ်) ဝမ်း။

နောက်ဆက်တွဲ -- ၃

အတာတော်သင့် အစီအရင်

သက္ကရာဇ် ၁၁၁၀ ပြည့်နှစ် အတာတော်သင့်သည်။ အတာတော်သင့် အစီအရင်စာတမ်းကား အတာတော် ပွဲတော်တည်မည့် အခါတော် မရောက်မီ စံတော်မူသည့် အဆောင်တော်ဦးတွင် နီးခေါက်ဖျာသစ် အပြည့်ခင်းရသည်။ ၎င်းအပေါ်တွင် နေရာတော်သင်ဖြူးအနား ရွှေဖျင်ကွပ်ခင်းသည်။ ၎င်းအပေါ်တွင် နေရာတော် ငွေပွင့်ထိုးပတ်လည် အမြိတ်ပါခင်းသည်။ နေရာတော်ပတ်လည် သင်ဖြူးဖဲနီကွပ်အပြည့် ခင်းထားသည်။ ဘုရားရှင် ၅ ဆူ ပူဇော်တော်မူရန် ပူဇော်ပွဲ နေရောင်အုပ် ၇၊ ၎င်းရေချမ်းအိုး သပြေညွန့်စိုက် ၇၊ ရတနာ ၃ ပါး ပူဇော်တော်မူရန် ပူဇော်တော်မူပွဲ နေရောင်အုပ် ၁၊ သာသနာတော်စောင့် သမာဒေဝနတ်တို့ကို ပူဇော်တော်မူရန် နေရောင်အုပ် ၁၊ ဘုရားခမည်းတော်ဘုရား မယ်တော်ဘုရား ပူဇော်တော်မူရန် ပူဇော်တော်မူပွဲ နေရောင်အုပ် ၁၊ သကြားပြဟ္မာ စတုလောကပါလာ ရွှေမြို့တော် ရွှေနန်းတော် ထီးချက်တော် ရာဇပလ္လင် ဥကင်တော်စောင့်နတ် ရုက္ခစိုး ဘုမ္မစိုး အာကာသစိုး နတ်တို့ကိုတင်ရန် အမွှေးအထုံ ပန်းပေါက်ပေါက်ပွဲ ၁ များကို အဆောင်တော်မြဲတို့ကို ကိုင်စေ၍ သင့်ရာက သံတော်ဆင့်တို့ကြပ်မနေရသည်။ ပူဇော်တော်ပွဲကို အကြပ် မြင်းတော်သည် စည်တော်တရန် ခန့်ထား၍ တောင်စမုတ်မြေလပ်ကနေရသည်။ ရွှေတော်ပြေး အမှူးအဝှန်းနှင့် စည်တော်စုံလည်း ၎င်းတွင်ပင် စောင့်နေရသည်။ အဆောင်တော်ပတ်လည် ရေအိုးရေပြည့် တည်ထားရသည်။ အဆောင်တော်ဦး ကြမ်းပြင်လက်ဝဲလက်ျာ ပတ် ၂ ဝန်း အတီးအကစုံ တီးမှုတ်ရသည်။ အတွင်းတော်မှာတီးမြဲ တောင်ထားဝယ် မြောက်ထားဝယ် အငြိမ့်တို့လည်း တီးမှုတ်ရသည်။ ဖြဲတိုက်တော်မှာလည်း တီးမြဲ အငြိမ့်နှင့် ပတ် ၂ ဝန်း အတီးအကစုံ တီးမှုတ်ရသည်။ မင်္ဂလာစကား လျှောက်မည့်အမတ် အတွင်းဝန် သံဆင့် အတွင်းတော်မြဲ မှူးကြီးမတ်ကြီး မှူးလတ် မတ်လတ် မှူးငယ် မတ်ငယ်တို့လည်း သင့်ရာနေရသည်။

အတာတော်ပွဲတော်တည်လျှင် ဝတ်တော်မူရန် ပကတိဆင်တော်မူမြဲ လုပ်ဆောင်မြဲ မှူးကြီး မတ်ကြီး မှူးလတ် မတ်လတ် ဗောင်းတော်အသစ် ၁၊ ဝတ်လဲတော် မာတရာဘက် လက်ရင်းလက်ဖျား လည်ခွံ ဇာသတောင်းလည် ရွှေရက်ပြားသတ် ပန်းစုံကြဲအင်္ကျီတော် ၁၊ သဘော်ကြီးအနားပါ ရွှေရေးဝတ်လဲတော်ပုဆိုး ၁၊ အမြိတ်ပါ ရွှေပွင့်ထိုး လက်သုတ်ပုဝါတော် ၁၊ လက်ဝဲဓားတော် ၁၊ လက်စွဲတော်ယပ် ၁ များကိုလည်း အဆောင်တော်အတွင်းက ခင်းကျင်းထားရသည်။

နေရာတော်ပတ်လည် တည်ထားရသည့် ပွဲတော် သောက်တော်ရေတည်ရွှေဖလား အလယ်နဝရတ် အနား ရတနာ ၉ ပါး ၃ ရစ်စီ ရွှေသားကလပ် ရွှေသားအုပ်ဆောင်းနှင့် သောက်တော်ရေပွဲတော်၊ လက်ဆေးတော်ခံ ရွှေဖလားအနားထုပြောက် ရွှေသားကလပ် ရွှေသားအုပ်ဆောင်းနှင့် ၁၊ လက်တော်ပွတ် ၇၊ သဇင်မှုံ ပန်းစုံမှုံ ရွှေဖလားငယ်နှင့် ၁၊ နှင်းရည်ရွှေဖလားငယ်နှင့် ၁၊ ပန်းရေသည့်ဆပ်ပြာ ရွှေဖလားငယ်နှင့် ၁ များကို ရွှေသားကလပ် ရွှေသား အုပ်ဆောင်းနှင့် ၁၊ လက်သုတ်တော်ပုဝါပိတ်ချော အမြိတ်ပါ ရွှေသားကလပ်နှင့်၊ ရွှေကြာလင်ပန်းတွင် ကောင်းပင်စည် လက်ရွှေးဆန်တပြည်ချက်ပြင်၍ ရွှေသားဒေါင်းပေါင် ရွှေအုပ်ဆောင်းနှင့် ပွဲတော် ၁၊

ရွှေကြာလင်ပန်း ရွှေဒေါင်းပေါင် ရွှေအုပ်ဆောင်းနှင့် ထောပတ်ထမင်းပွဲတော် ၁၊ ၎င်းနည်းတူ ပုဇွန်ဆီ ထမင်းပွဲတော် ၁၊ ၎င်းနွားနို့ထမင်းပွဲတော် ၁၊ ၎င်းအုန်းထမင်း ပွဲတော် ၁၊ ၎င်းစိတ်စရိ ထမင်း [၁] ပွဲတော် ၁၊ ဘူး ဖရုံ ပဲလွှမ်း ပဲကြီး ပဲသီး ခရမ်းသီးဟင်းရည် ရွှေသန္ဓေး ရွှေဇွန်းစုံပွဲတော် ၁၊ ဖန်စလုံနှင့် ဟင်းလေး ၎င်းနည်းတူ ပြင်သည့်ပွဲတော် ၁၊ ၎င်းနည်းတူ ရွှေသားပန်းကန်နှင့် ပြင်သည့် စမဲစုံပွဲတော် ၁၊ ၎င်းနည်းတူ သနပ်စုံ ပွဲတော် ၁၊ ၎င်းနည်းတူ စနစုံပွဲတော် ၁၊ ၎င်းနည်းတူ သကြားမုန့်စုံပွဲတော် ၁၊ ၎င်းယိုစုံပွဲတော် ၁၊ ရွှေသားကလပ် ရွှေဖလား ရွှေဇွန်းနှင့် ကုလားဆန်လွှတ်ဆောင်း သကြား နှင်းရည်နှင့်လုပ်သည့် ပွဲတော် ၁၊ ၎င်းနည်းတူ မုန့်ဟင်းခါးပွဲတော် ၁၊ ၎င်းနည်းတူ ရွှေဖလား ရွှေဇွန်းနှင့် ရေဆေးထမင်းပွဲတော် ၁၊ ၎င်းနည်းတူ ဆန်အိုးနှင့် ထန်းရည်ချိုပွဲတော် ၁၊ ၎င်းနည်းတူ ကြံရည်ပွဲတော် ၁။

နန်းမတော်အရှင်မိဖုရားက ဆက်ရသည်မှာ နည်းတူပြင်သည့် ထမင်းပွဲတော် ၁၊ ၎င်းနည်းတူပြင်သည့် ထောပတ်ထမင်း ပွဲတော် ၁၊ ၎င်းနည်းတူပြင်သည့် နွားနို့ထမင်းပွဲတော် ၁၊ ၎င်းနည်းတူပြင်သည့် ဟင်းချိုပွဲတော်၊ ၎င်းစမဲစုံပွဲတော်၊ ၎င်းသနပ်စုံပွဲတော်၊ ၎င်းစနစုံပွဲတော်၊ ၎င်းအချိုစုံပွဲတော်၊ ဝတ်လဲတော်ရပုဆိုး၊ ၎င်းအင်္ကျီ သမီးတော်ဘုရား နှမတော်ဘုရား မြောက်နန်းတော်ဘုရား အလယ်နန်းတော်ဘုရားတို့ကလည်း ပွဲတော် ဝတ်လဲတော်နည်းတူ ဆက်ကြသည့် မြို့စား ရွာစား အမည်ရကြီး အမည်ရလတ် မင်းကိုယ်လုပ်တော်တို့ကလည်း ဝတ်လဲတော် ဆက်ကြရသည်။ အတွင်းသေနာပတိ ပြင်သေနာပတိမှစ၍ မှူးကြီး မတ်ကြီးတို့ကလည်း ဝတ်လဲတော် ပုဆိုးအင်္ကျီ အထိုက်အလျောက် ဆက်ကြရသည်။

စမ္ပယ်တော်မူသည့် အဆောင်တော် မာရဘင်တံခါးတွင်းက ဗောင်းတော် ဝတ်လဲတော် အသစ်ကို ဆင်တော်မူ၍ မင်းမိဖုရား မင်းကိုယ်လုပ်တော် ခြံရံလျက် အခါတော်ကိုငံ့၍ စံနေတော်မူသည်။ အတွင်းဝန်တို့က အခါတော်နီးကြောင်းကို လျှောက်လျှင် လက်စွဲတော်သားယပ်စွဲတော်မူ၍ မင်းမိဖုရား မင်းကိုယ်လုပ်အပေါင်း ခြံရံလျက် ထွက်တော်မူသည်။ ငြိမ်သက်လျှင် ဘုရားရှင် ၇ ဆူ ပူဇော်တော်ပွဲ ရေချမ်းအိုးများကို သံတော်ဆင့်တို့ ဆက်ရသည်။ တင်လှူမြဲ စည်တော်တရန် အကြပ်မြင်းတော်သည်တို့နှင့် တင်လှူရသည်။ ပြီးလျှင် ရတနာ ၃ ပါး ပူဇော်တော်ပွဲ ဘုရားလျှောက်၍ ဆက်ရသည်။ ပြီးလျှင် သာသနာတော်စောင့်နတ်၊ သမာဒေဝ နတ်မြတ်တို့ကို ပူဇော်တော်ပွဲဘုရားလျှောက်၍ ဆက်ရသည်။ ပြီးလျှင် ဘုရားခမည်းတော်ဘုရား မယ်တော်ဘုရား ပူဇော်ပွဲလျှောက်၍ ဆက်ရသည်။ ပူဇော်တော်ပွဲ ၃ ပွဲကို အဆောင်တော်မြဲကြပ်မ၍ ပွဲကိုင်ခန့်သူတို့နှင့် စွယ်တော်ကျောင်း၌ တင်ရသည်။ ပြီးလျှင် သကြား ဗြဟ္မာ စတုလောကပါလာ မြို့တော် နန်းတော်စောင့်နတ်တို့ကို တင်ကြားရန် ပွဲကို ပုဏ္ဏားပညာရှိတို့ကိုအပ်၍ တင်မြဲတင်ရသည်။

ငြိမ်သက်၍ အခါတော်ရောက်လျှင် အခါတော်အတိုင်း ပွဲတော်တည်သည်။ စည်တော်စုံမှ စ၍ အတီးအက သဘင်စုံတီးမှုတ်ရသည်။ ပြီးလျှင် မင်္ဂလာစကား လျှောက်ရမည် ခန့်သည့် အမတ်ကြီးလျှောက်သည်ကား

၁။ ပဲထမင်း

> ကောင်းမြတ်သော မင်္ဂလာအခါတော် နှစ်ဦး လဦးဝယ် အတာတော်သင့်ပွဲတော် တည်တော်မူသည့်နေ့မှစ၍ သက်တော်ရာကျော် ရှည်တော်မူ၍ သာသနာတော်မြတ် စီးပွား ကိုယ်တော်စီးပွား သားတော်အစဉ် မြေးတော်အဆက်စီးပွား ပြည်သူလူတကာ သတ္တဝါအပေါင်းတို့ စီးပွားကို ဆောင်တော်မူနိုင်မည်။ အထူးထူးသော ရတနာအပေါင်းတို့သည် ရွှေစက်တော်အောက် လျှင်စွာရောက်ပါတော့မည်ဘုရား။

လျှောက်သည်။ ပြီးလျှင် ကောင်းပင်စည်ပွဲတော်ကို ကောင်းမွန်အောင်ထုပ်၍ ထားရသည်။ ရက်လည်မှ ဝန်းကျင်သားတို့က ရေမှာငြိမ်းရသည်။ အရံပွဲတော်များမှာ သင့်ရာ သနားတော်မူ၍ စားသောက် ကြရသည်။ နှစ်စဉ်ဆက်မြဲ အတာပွဲမှာလည်း မှူးတော် မတ်တော်တို့ကို ကျွေးမြဲ မြေနန်းတော်မှာ ကျွေးရသည်။

အတာတော်သင့် ဆွမ်းတော်ကိုလည်း ဆိုင်ရာခန့်ထား၍ သက်တော်ပြည့် ကျွေးမြဲတွင် ရေအိုးရေပြည့် ဖက်စိမ်းအုပ်ပါရသည်။ မြေနန်းတော်မှာ ကျွေးရသည်။ အတာတော်သင့် ရေအိုးရေပြည့် ဖက်စိမ်းအုပ် ၁၈ လုံးဆွမ်းထုပ် ငါးကြော် ငါးပေါင်းနှင့် ၁၈ ကိုလည်း နန်းမတော်ဝန်အကြီးတို့ကို ခန့်၍ အကြပ်အမနှင့် ဆရာတော်တို့ကို လှူရသည်။

အတာတော် မသင့်သော်လည်း နှစ်စဉ်လဦးတွင် ရတနာ မနောလင်ပန်းနှင့် ပြင်သည့် ထမင်းစုံပွဲတော် ငှင်းရွှေသရွေး ရွှေဇွန်းနှင့်ပြင်သည့် ဟင်းချို ဟင်းချဉ်အစုံပွဲတော် ငှင်းစမဲစုံ ပွဲတော် သနပ်စုံပွဲတော် စနစုံပွဲတော် မုန့်စုံပွဲတော် ရေဆေးပွဲတော် ဝတ်လဲတော် အသစ်ဝတ်ဆင်တော်မူ၍ အတာတော်ပွဲတော် တည်မြဲထုံးစံရှိသည်အတိုင်း တည်တော်မူသည်။[၁]

နောက်ဆက်တွဲ – ၄

ရှင်ဖြူရှင်လှသို့ ထွက်တော်မူခြင်း

ထိုသက္ကရာဇ်တွင် အမတ် နန္ဒသူရ[၂] စီရင်ကြပ်မ၍ လုပ်သည့် ကရဝိက်ဖိုမ ပြာသာဒ် ၃ ဆောင် ဘုံ ၉ ဆင့် ဖောင်တော်ကြီးကို သိမ်းတော်မူ၍ ရှင်ဖြူ ရှင်လှ ဘုရားရှင်သို့ ရှိခိုးပူဇော် ထွက်တော်မူမည် အမိန့်တော်ရှိ၍ စီရင်ခန့်ရန်သည်ကား – ရှေ့ ၆ တပ်၊ နောက် ၆ တပ်၊ ခန့်ထားသည်။ ဖောင်တော်ကို မာန်အောင်တံခါးဆိပ်က ခင်းသည်။ မင်းညီ မင်းသား မှူးတော် မတ်တော်အပေါင်း ခြံရံလျက် ရွှေဝေါစီး၍ မြို့တွင်း ရွှေနန်းတော်က ထွက်တော်မူသည်။ နှမတော် ၂ ပါး နန်း မ တော် ရှင် မိ ဖု ရား ဝေါ တော် တွင် စီး လျက် ပါ သည်။ မင်း မိ ဖု ရား မင်းကိုယ်လုပ်တော်တို့လည်း သနားတော်မူသည့် အစီးအနင်း အဆောင်အရွက်နှင့် နောက်တော်လိုက်ရသည်။

ရွှေဖောင်တော်သို့ ရောက်တော်မူလျှင် ဥကင်တော် ရွှေသဥ္စာလီတော်တွင် နေတော်မူသည်။ လက်ဝဲတော်က နှမတော်အကြီး မြင်စိုင်းမင်းသမီး တနေရာခြား၍ နန်းမတော်ရှင်မိဖုရား ခစားရသည်။ လကျာ်တော်က နှမတော်အငယ် မြေတူးမင်းသမီး တနေရာခြား၍ ရွှေဆောင်တော်

၁။ **မရက** ၃။ စဲ့ဝမ်း - ဈော်ဝမ်း။

၂။ ငှင်းနတ်တော်လ ဗညားချောင်းဝဆိပ်တွင် ဖောင်ကွဲစားလုပ်သော **အလမ** ခိကျော။

ရှင်မိဖုရား၊ အလယ်ဆောင်မတော် ရှင်မိဖုရား ခစားရသည်။ မင်းကိုယ်တော်ကြီး အမည်ရမြို့စား ရွာစား အထူးသနားတော်မူသသူ မင်းသမီးတို့လည်း ကျောက်ပါ မှန်ပါ တန်ဆာဝတ်စားဆင်ယင်၍ လက်ဝဲလကျာ စီးလိုက်ရသည်။ အတွင်းသေနာပတိ မှူးကြီးမတ်ကြီး စုံရေလည်း ဖောင်တော်ဦးက စီးလိုက်ရသည်။ ရွှေဖောင်တော်ကို ရွှေလှော်ကား လက်ဝဲလကျာ ၈ စင်းစီငင်ရသည်။

သာရဗိမာန်လှော်ကားတော်မှာ အလှူတော်လှူရန် ထီး တံခွန် ကုက္ကား မုလေးဖွား ရွှေမြူတာ ငွေမြူတာ ပူဇော်တော်ပွဲများကို စင်ရှင်နှင့်တင်၍ ရွှေသွားရသည်။ အိကင်းလှေတော်မှာ စည်တော်စုံတင်သည်။ ပဲခူးရန်နိုင် လှော်ကားတော်မှာ ဝေါတော်တင်သည်။ ဘုန်းတော်နိုင်ငံ လှော်ကားတော်မှာ ကျိုင်းတော်ဆောက်သည်။ ယာဉ် ထီးဖြူ ၈ စင်းမှာ ထွက်တော်မမူမီကပင် ဖောင်တော်မှာ လက်ဝဲ လကျာ ၄ စင်းစီ ကျင်းသည်။ ကမကော်လှော်ကားတော်မှာ နေရာတော်ကျင်း အဆောင်နိတော် အတင်တော်တင်သည်။ လက်ရွေး လက်သစ် လှော်ကားတော်များမှာ လေးဆယ် ငါးဆယ် မားတော်လိုက် စားတော် ကွမ်း ရေ ကိုင်တို့ စီးရသည်။ ရွှေဖောင်တော် လက်ဝဲ လကျာက တက်ရေး တက်ခြင်းနှင့် လှော်ပြိုင်၍ လိုက်ရသည်။ ပြည်သုံးအုံ့ သုံးဆက်တင်လှေတော် ၂ စင်းလည်း နည်းတူလိုက်ရသည်။ ရခိုင် ကျွန်တော်ခံလူစုတို့ကို ဖွဲ့မတော်မူသည့် ထွက်တိုင်းရ ပြိုင်တိုင်းရ ကိန္နရီ ဖိုမ လှေတော် ၂ စင်းလည်း ဘာသာ တီးမှုတ်၍ ရွှေဖောင်တော် ရှေ့မရောက် နောက်မကျ မြင်တော်မူသာရုံ ပြိုင်လိုက်ရသည်။ လှော်ကားတော် ၃၆ စင်းလည်း လက်ဝဲ လကျာခြံရံ၍ လိုက်ရသည်။ လက်ဝဲတော်က အတီးအကတို့ စီးသည့်မြင်းရုပ် လှေခေါင်စင်တင် နိပါးထည်မိုး ၁၊ လကျာတော်က မြင်းရုပ်လှေ ငှင်းနိပါးထည်မိုး ၁ မှာလည်း ကခုန်တီးမှုတ်၍ လိုက်ရသည်။

နောက်တော်လိုက် မင်းမိဖုရား မင်းကိုယ်လုပ်တော် အမည်ရတို့မှာလည်း မိကျောင်းရုပ် အဆောင်စကြော အမိုးဂုန်စရပ်ဖောင်နှင့် လိုက်ရသည်။ မှူးတော် မတ်တော်တို့မှာလည်း လှော်လောင်း အနီအနက် အစိမ်းအဝါ စီး၍လိုက်ရသည်။ ကတော်မယားတို့လည်း စီးမြဲလှေနှင့် လိုက်ရသည်။ တိုး အောင်း စာမရီ နီ ခြသေ့် ဟင်္သာ လွန်းကြင်ကျေး ဇီဝဖိုး သက္ကဒါန် သမ္ဗန် ကတ္တူသားလှေ ငှက်လှေများစွာ ရွှေဒိုင်း ရွှေလွှား ရွှေကာ ကိုယ်ရံတော်တို့ကိုင်၍ လက်ဝဲ လကျာ ခြံရံ၍လိုက်ရသည်။ မိကျောင်းရုပ် လှေကြီး ၂ စင်းမှာ မင်္ဂလာအမြောက်တင်၍ ရှေ့တော်က မနီးမဝေး လက်ဝဲလကျာ လိုက်ရသည်။ ရှေ့တပ် နောက်တပ်များမှာ ကြည်းဖက် ရေဖက်လိုက်ရသည်။

မထွက်တော်မူမီ ညဦးက ဝန်ကြီး ၁၊ ဝန်ထောက် ၁၊ စာရေးကြီး ၁၊ အသုံးစာရေး ၁၊ ကူး၍ ဖောင်တော် ချီတက်တော်မူသည့် လမ်းများကို ကြည့်ရှုစီရင်ရသည်။ လမ်းပေါက်လမ်းဝ အသွယ်သွယ်ရှိသမျှမှာလည်း ရာဇဝတ်တော်ရေး လုံခြုံအောင် အစောင့်အနေ ခန့်ထား စီရင်ရသည်။

ရွှေဖောင်တော်သို့ ရောက်တော်မူ၍ ငြိမ်သက်လျှင် ဖောင်တော်ကြိုးကိုသိမ်းသည်။ ရှေ့ထိုးဝါးဦးပဲ့ ၂ စင်းစီ ကန်၍ ဖောင်တော်ခွါသည်။ ဖောင်တော်ခွါမိလျှင် လက်ရွေးကြီးလှေ

တော်က ပုံ ၃ ချက်ခတ်လျှင် ပုံမောင်းနှဲခရာ တပြိုင်နက် မြစ်လုံးပဲ့တင်ထပ်မျှ တီးမှုတ်ကြလျက် ဆန်တက်တော်မူသည်။ အရှေ့ဖက်ကျွန်းဦးရောဝတီသို့ ရောက်တော်မူလျှင် အိမ်မြင့်တော်သပြေပင်ရပ် မှစ၍ အရှေ့ဖက်တပြင် နေထိုင်သည့် သက်ကြီး ရွယ်ကြီး လူပျိုလူအိုတို့ ညဦးက တိုင်ပင် ကြသည်။ ငါတို့သခင် ရွှေနန်းရှင်ဘုရားသည် သကြားနတ်မင်းကဲ့သို့ အရောင်အဆင်း တင့်တယ် ကြောင်းကို တကျွန်းတနိုင်ငံကပင် ကျော်စောထင်ရှားရှိသည်။ ကြားဘူး မြင်ဘူးသသူတို့လည်း ပြောပချီးမွမ်း အံ့သြလှသည်။ နက်ဖန် ကိုယ်တော်ကို မြင်ရအောင် ကြည့်ရှုဖူးမျှော်လိုက်ကြမည် နှီးဆော်ပြီးလျှင် သားမြေးလက်ငင်၍ လူအို လူပျို မိန်းမ ယောကျ်ား တယောက်မကျန် ရှိခိုးပူဇော်လာကြသည်။ အိမ်မြင့်တော်ကသည် အိုးထိန်းမော်ရောက် အထပ်ထပ် အသိပ်အနှက် ရှိသည်။ လက်သစ်ပြည်လုံးအံ့နှင့် သုံးဆက်တင် ပဲခူးရန်နိုင်နှင့် ဘုန်းတော်နိုင်ငံ ဇင်းမယ်အင်းမ နှင့် ပြည်အင်းမရန်နိုင်နှင့် သဗျူ ၁၂ စင်း ဖက်၍ ရွှေတော် မနီးမဝေး အပြန်အသွား လူးလာ စုန်ဆန် လှော်ပြိုင်ရသည်။ ၃ ချက်တီးကျော် ၇ နာရီခန့်မှ မာန်အောင်ဆိပ်သို့ ဖောင်တော် ဆိုက်ရသည်။ ရွှေနန်းတော်သို့ တက်တော်မူ၍ စံတော်မူသည်။[၁]

နောက်ဆက်တွဲ – ၅

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိမင်း အမိန့်တော်

ဟံသာဝတီရောက် ဘုရားအမိန့်တော်ကား–

ဗြဲတိုက်ဝန်းကျင်သေနတ် ပြင်သေနတ် ဝင်းတော် ၄ မျက်နှာ အမှုးအကြီး လပ်သမျှကို စာရင်းရုံ၍ဆက်။ စာရေးစာချီ လပ်သမျှကိုလည်း ရှေးထုံးစံနှင့်အညီ စာရင်းရုံ၍ဆက်။ ခန့်ထားသည်မှာ သမိုင်းမော်ကွန်း ပျို့လင်္ကာတွင်

> သေနတ်တတည်၊ မြင်းသည်တို့မှာ၊ စေပါနီးဝေး၊ ဆွမ်းကျွေးပွဲပြင်၊ စစ်ခွင်ကမ်းရွက်၊
> အချက်ချက်ကို၊ ချင့်တွက်သင့်ရွေး၊ စာရေးကသည်၊ ရှည်လျှင်တပ်မှူး၊ ဒိုင်းမှူးအကြီး၊
> သွေးသောက်ကြီးမှ၊ သင်းမှူးရ၏။ သည်ပလောက်ငံ၊ ကိုယ်ရံစုသား၊ တောင်တံခါးပင်၊
> ဖြစ်ငြားချင်လည်း၊ စစ်ခွင်ထင်ပြ၊ ပွဲလမ်းရသော်၊ ရာကျူထူးခြား၊ တသွယ်ထား၍၊
> မှတ်သားစောင့်နေ၊ ထမ်းရွက်စေ၏။

သမိုင်းမော်ကွန်း ပျို့လင်္ကာဆိုသည်နှင့်အညီ အကြောင်းအရာမှုတော်ကိုထောက်၍ ရုံရမည်။

အမည်အရည် အရာ အထူး သနားတော်ခံလေပြီးသသူတို့ကို အဝေးအလံ ရပ်ရွာများမှာ မသွားမနေစေနှင့်။ ဝန်စာရေးတို့က ခေါ်သိမ်းရမည်။

၁။ မရက ၃ ။ ငေဝမ်း–ငေါဝမ်း။

> ဝေးမြေရပ်ရွာ၊ တောတွင်းမှာလည်း၊ အရာကျကျ၊ အမည်ရတို့၊ နှစ်လမြဲသော၊ မနေ
> စေရ၊

ပျို့လင်္ကာရှိလေပြီးသည်။ ဝန်တို့မှာ မစစ်မကြော မခေါ်မသိမ်းလော။

မြို့ရွာသူကြီး ယ်သားတို့ကို သနားတော်မူသည့် အမည်အရည် အဆောင် အရွက်နှင့် မြို့ရွာတွင် အမြဲနေစေရမည်။

> နေ့ညမကွာ၊ သူကြီးမှာလည်း၊ မည်သာထူး–၊ တွင် စာမိန့်မှာ၊ စာချွန်သာမျှ၊ ခံရ
> သဖြင့်၊ အသင့်လျော်စွာ၊ အဆောင်မှာလည်း၊ မည်ကာမတ္တ၊ ယွန်းကျပ်မျှသာ၊

သို့ပျို့လင်္ကာ ရှိသည်နှင့်အညီ အဝေးအလံသူကြီးငယ် အသည်အလာ၊ ခြေနှင့် အမှုတော်ထမ်းရမည့်လူစုဖြစ်လျှင်၊ မြင်းမမွေးစေနှင့်။ အမှုကို ကုံလုံနိုင်အောင်တကြောင်း၊ ကိုယ်မှစ၍ သားမယားတို့ အသက်မွေးဖို့ဖြစ်သည် အကြောင်း ထောက်၍ ကျွဲနွားတို့ကိုသာမွေးစေ။

သွေးသောက်စု မြင်းတော်သည် မြင်းစီးမြင်းပေါင်တို့မှာမူကား မြင်းနှင့် အမှုထမ်းရွက်ရသည် ဖြစ်သည်။ အဝေးအလံမှာပင် ဖြစ်သော်လည်း မြင်းမွေးစေရမည်။ ပျို့လင်္ကာစပ်ဟပ်ရာမှာ

> မထိုက်မလျော်၊ မြင်းမွေးသော်လည်း၊ ဖွေဖော်ပတ်မျှ၊ သိမ်းစေရ၏။ ကုံငစွေ့ငုံ၊
> လုပ်မှုဆောင်တာ၊ ကျွဲနွားသာလျှင်၊ မကွာမကွေ၊ မွေးထားစေ၏။ သင့်တွေလျော်မှု၊
> သွေးသောက်စုတတည်၊ မြင်းတော်သည်မှ၊ မြင်းမွေးရ၏။

ဟူ၍ ပျို့လင်္ကာသမိုင်း မော်ကွန်းစာပေ ရှိလေပြီးသည်။ ငါ့အမိန့်တော်ရှိသည့်အတိုင်း နိုင်အောင်မှာထား စစ်ကြောရမည်။

ရွှေမြို့တော်မှာလည်း တရားရွှေနေတို့ကို ဗောင်းဝန်းမပေါင်းစေနှင့်။ ယပ်ရိုးနှီမကိုင်စေနှင့်။ ရွှေနေစားဟူ၍ အမျိုးအမြောင် မစားမယူစေနှင့်။

> နှုတ်ခစားလို၊ ရွှေနေကိုလည်း၊ တင်ရည်ယည်ကြောင်း၊ ရွက်ဝန်းပေါင်း၍၊
> သူကောင်းသမှု၊ မပြုစေရ၊ ဗောင်းချွန်းမျှနှင့်၊ ရွှေကနေကာ၊ မှုသည်လာလျှင်၊
> ကွမ်းရာနှင့်ဆေး၊ လက်ဖက်ပေး၍၊ မနေးလျှင်စွာ၊ ယပ်ရိုးဝါနှင့်၊ ကိုင်ကာထကြွ၊ လိုက်စေ
> ရ၏။ သို့မှမှုးမတ်၊ ယုတ်မြတ်မှန်းထား၊ ဆင်းရဲသားနှင့်၊ ခြားနားအချက်၊ မင်းဆောင်
> ရွက်ဟု၊ ဆက်ဆက်သိသာ၊ သို့ကြောင်းချာကို၊ စေ့ရာမြော်မြင်၊ ဖန်စီရင်၏။

ဟူ၍ သမိုင်းရှိသည့်အတိုင်း လူဆိုး လူကောင်း ခြားနားသိသာအောင် စစ်ကြော စီရင်ရမည့်အကြောင်းကို အမိန့်တော်ရှိလေပြီးသည်။ ‑အမိန့်တော်အတိုင်း တည်အောင် စီရင်၊ ဝန်စုမဆိုင်သည်ကို မစီရင်စေနှင့်။

ကြေးစားတို့မှာလည်း မပေးမဆပ်နိုင်သည်မှန်လျှင် ဖြည်းဖြည်းလင့်၍ ကြေးစားလည်း နေပိုင်အောင် ကြေးရှင်လည်းမဆုံးအောင် ပေးစေယူစေ။ အလျှင်မပေးဆပ်နိုင်သည်ကို စိုးချင်မစေတိုက်၍ အပူအပြင်း မတောင်းစေနှင့်။ သမိုင်းပျို့လင်္ကာမှာလည်း

ခန့်ရင်းမှတ်သည်၊ မဆိုင်သည်ကို၊ အမည်ရငြား၊ ရွာသားတို့မှာ၊ မနာစားလို၊
မဆိုစေရ၊ ဆိုင်မှ ပိုင်မှ၊ မိန့်တော်ရမှ၊ ကျကျရွှေနေ၊ ဆိုင်စေဆိုရ၊ လျှလျှပါးပါး၊
ကြွေးအများလည်း၊ နားနားနေနေ၊ ပြေအောင်ဖြည်းဖြည်း၊ ချုပ်တည်းငံ့နေ၊
ပေးရစေ၏။

မြင်းဝန်တို့မှာ သွေးသောက်စု မြင်းတော်သည်တို့ကို ရှမ်းပြည် ရှမ်းရွာ အလျောက် အလျား မသွားစေနှင့်။ အမှုထမ်းသက်သာမည်ဟူ၍ မစောင့်မရပ်နိုင်ရာ အစုံမှာကပ်မှီ၍ မထမ်း မရွက်စေနှင့်။ မြင်းစီးတို့မှာလည်း မြင်းရာပြည့်ရာကျော်ရှိလျှင် ဘေးတော်ဘုရား ဘိုးတော်ဘုရားတို့ အမိန့်တော်အတိုင်း အပေါင်းတို့တွင် ကွဲပြားထမ်းရွက်အား ရှိသူတို့ကို ကွဲပြားစီးထမ်းစေရမည့် အကြောင်းကို မြင်းဝန်တို့ကို မပြတ်ဆို။

မြင့်မိုရ်တောင်လုပ်ရာမှာ မြို့စာရေး ရွာစာရေး အသည်မြင်းစာရေးတို့ မြို့ရွာ မြင်းစီး မြင်းပေါင်တို့မှာ ယခု ဆော်လှော်၍ မလုပ်မဆောင်ရသေးသည့် အခိုက်ဖြစ်သည်။ ရွှေမြို့တော်ဝန် ၄ ပါး၊ ပြင်မြို့တော်ဝန် ၄ ပါးတို့နှင့် ဝန်စု လက်မထောက်မှူးတို့ကို ငွေတော် သနားတော်မူနှင့်၍ လုပ်စေသည့် မြို့ ၃ ထပ် စောင့်မှာ တပ်တိုင်ကြား လုံနှင့် မြားလွှတ် သူရဲကာ လုပ်ရမည်။ အရပ်ရပ်မြို့ရွာ မြင်းပေါင်တို့မှာ အမှုအခင်း ငြိမ်ဝပ်လျှင် ခွဲခန့်၍ လုပ်ဆောင်စေရမည်။
သမိုင်းမော်ကွန်း ပျို့လင်္ကာတွင်

နောင်လာအရေး၊ မတွေးမထင်၊ မမြင်နိုင်တတ်၊ မင်းမတ်မင်းသား၊ ပုဏ္ဏား
ရဟန်း၊ မည်မှန်းမသိ၊ မိုက်မဲဘိသည်၊ ဒိဋ္ဌိတို့မှာ၊ လွန်စွာပေပင်၊ ကျေးဇူးရှင်ကို၊
ဆင်ခြင်မငဲ့၊ ကျေးဇူးမဲ့ကို၊ ကဲ့ရဲ့စကား၊ ပလေလွှား၏။ မင်းသားငမိုက်၊
အမတ်မိုက်က၊ အမိုက်ဖျက်စား၊ ပုဏ္ဏားငမိုက်၊ ရဟန်းမိုက်က၊ ဆိုက်ဆိုက်
တင်တင်၊ ဘေးရန်မြင်၍၊ အိမ်တွင် ကျောင်းတွင်၊ နေပင်မပျက်၊ အသက်
စည်းစိမ်၊ ချမ်းငြိမ်သာယာ၊ ရှိသောခါမှာ၊ ထိပ်ချာထွန်းပေါ်၊ ကျေးဇူးတော်ကို၊
တော်သိသဖြင့်၊ ချီးမြှင့်အလွန်၊ ရှင်မြှူးပြန်၍၊ ရွှေညာဏ်မြင်မြော်၊ အတော်အငြား၊
သို့ကြောင်းများကို၊ မှတ်သားစိမ့်ငှာ၊ ရေးရာမြော်မြင်၊ အလျင်အလျင်၊ ဆီးကြို
တင်၍၊ စီရင်ကြံစည်၊ တပ်တည်သည်ကို၊ မည်မျှမသိ၊ ဒိဋ္ဌိပုဏ္ဏား၊ ရဟန်းများနှင့်၊
မင်းသားအမတ်၊ ကဲ့ရဲ့ချွတ်၍၊ နာဂတ်မြော်တိုင်၊ ထိုးပိုင်မှန်ဘိ၊ ပြန်သည်ရှိ၍၊
မိမိတို့မှာ၊ အစာတည်နေ၊ သက်မသေမှ၊ မြူတေထွန်းပေါ်၊ ကျေးဇူးတော်ကို၊
ကော်ရော်ညွတ်ခ၊ ချီးမွမ်းကြ၏။

သို့ ပျို့လင်္ကာ သမိုင်း မော်ကွန်းဆို၍ရှိပြီး၊ လူမိုက်လူမဲ လူပြိန်းလူဖျင်းတို့ မည်မှန်မည်ရာ မသိ၊ ရဟန်းပုဏ္ဏားတို့ ထွက်ရတတ်ဆန်းဆိုသည့် စကားကို မငဲ့မကွက်သာ၊ အလျင်အမိန့်တော် အတိုင်း လုပ်ဆောင်စေရမည်။

ပညာမျက်စိ၊ မြင်မရှိသူ၊ လွယ်ကူစကား၊ လျင်တလျားလျှင်၊ စပါးရှားလှ၊
သို့ကိုမျှသာ၊ ကျီကျကောက်ဟောင်း၊ ထုတ်မရောင်းဟု၊ အကြောင်းဆိုမည်၊
တပ်တည်သည်ကို၊ အရှည်မမြင်၊ အပြစ်ဟောင်၏၊ တိုင်းခွင် ချားချောက်၊ သူပုန်ရောက်

လည်း၊ အလျှောက်တပ်တာ၊ ရန်မီးကာနှင့်၊ ဗိုလ်ပါဝန်းလျား၊ တပ်စီးများကို၊
စပါးဆန်ဖြိုး၊ ကျီတော်ကြီးက၊ ပုံဆီးစုံစေး၊ ထုတ်ကာပေး၍၊ အရေးကုန်စင်၊
အကျိုးမြင်မှ၊ ဂုဏ်အင်သီလ၊ ညာဏချွတ်တွဲ၊ ကဲ့ရဲ့တတ်ဆန်း၊ ရဟန်းပုဏ္ဏား၊
မင်းသားအမတ်၊ လူချော်ချွတ်တို့၊ ယိုညွတ်လည်ကျိုး၊ လက်ညှိုးအာဝယ်၊ စူးသော
နှယ်လျှင်၊ ပြန်လှယ်ပြစ်သာ၊ ကိုယ်သို့လာ၏၊ စိတ်မှာတွန့်တို၊ သန်းမှိုသသူ၊
ဆာပူချည်းနှီး၊ပျက်စီးသည်သာ၊ ခန္ဓာပျောက်စင်၊ မဆုံးခင်လည်း၊ ညိုငြင်လှည့်ကာ၊
ချမ်းသာမလှ၊ ဒုက္ခထပ်လောင်း၊ မွဲရောင်းကျိုးမဲ့၊ ချွတ်တဲ့သည့်နောက်၊ သက်ဆုံး
ရောက်သည်။ ။ အောက်သို့ ဝိစိမှာတကား။ ။

သမိုင်းမော်ကွန်းရှိသည်။ ကျမ်းဂန် မသင်မကြားဘူးသသူတို့ကို သိသာလွယ်အောင် ကျမ်းဂန်ရှိသည့်အတိုင်း စပ်ဟပ်စီကုံးသည့် လင်္ကာများသည်

မြို့ဝန်အင်္ဂါ၊ ပြည့်စုံစွာ၍၊ တန်ဆာသန့်ရှင်း၊ စီရင်ခြင်းလည်း၊ ပျောက်ကင်း
ရောဂါ၊ ရန်အောင်ရာ၏၊ လှည်းခါတံမြက်၊ သန့်သက်သုတ်သင်၊ ငှက်ပျောပင်နှင့်၊
စိုက်လျှင်ကြံလျှည်၊ အစဉ်မပြတ်၊ ရာဇမှတ်လည်း၊ သေသပ်ရန်ကာ၊ သဒ္ဒါ
ပြည့်ဖြိုး၊ ရေအိုးစင်မြင့်၊ လှဲလင့်ယများ၊ စည်လျားညီးညီး၊ ဆီမီးထွန်းစေ၊
ပျောက်ပြေဒေါသ၊ တလတကြိမ်၊ နှစ်ကြိမ်မပြတ်၊ ထေရ်မြတ်သင်္ဃာ၊ အရိယာအား၊
သဒ္ဒါလင်းပွင့်၊ ဖိတ်မံပင့်၍၊ အသင့်ကြည်စိတ်၊ ပရိတ်ရွတ်စေ၊ ချမ်းငြိမ်းပေ၏။

သို့ ပျို့လင်္ကာ သမိုင်းမော်ကွန်း အစောင်စောင်စပ်ဟပ်၍ ရှိသည်ကို မြို့ဝန် လက်မထောက်မှူး ထောင်စာချီ မြို့ဝန်စာရေးတို့သည် မလေ့မလာ မကြည့်မရှုသောကြောင့် ပေါ့လျော့သည်ထင်သည်။ ဝန်တို့မှာ လက်မထောက်မှူး ထောင်စာချီ မြို့ဝန်စာရေးတို့ကို သိသာအောင် ပြသ ပြန်ဆိုရမည်။

လူဆိုး လူပျက် လူမိုက် လူမဲ့တို့ ရုံးပြင်ကန္နား အရပ်အကွက်တွင် စာပေဆွဲလျှင်လည်း ဆွဲသည့်စာကို မကောက် မဖတ်စေနှင့်၊ ဆွဲသည့်စာကို မြင်လျှင် အလျှင်ယူ၍ မီးတိုက်စေ။ ဖတ်ရွတ်ဆင့်ပွား၍ ပြောဟောလျှင် ပြောဟောသူကို ကြောက်ရွံ့ထင်ရှားအောင် စီရင်။ စာရသည့် အိမ်နီးအိမ်စပ်တို့ကိုလည်း နောင် ဆွဲစာဟူ၍ မပေါ်ရအောင်စီရင်။

မရေမရာ၊ ဆွဲသည့်စာကို၊ မရှာမဖွေ၊ မကောက်စေနှင့်၊ သံခြေပုံကြည်၊
မိန့်ပြီးသည်ကို၊ မတည်လူမျိုး၊ လူဆိုးလူပျက်၊ ပရက္ကယ၊ ပြုသတဖန်၊ စာဆွဲပြန်လျှင်၊
မိုက်ကျွန်မူရာ၊ ဆွဲသည်စာကို၊ မီးမှာတိုက်ပစ်၊ မိုက်ညစ်မူထား၊ ပတ်လည်
ကြားသော်၊ အိမ်ပါးအိမ်စပ်၊ အိမ်ရပ်နေခြား၊ အိမ်နီးသားကို၊ ပြည်ထားစဟန်၊
မြို့ဝန်တို့က၊ ကွပ်ညှပ်ရ၏။

သို့ ပျို့လင်္ကာရှိသည်ကိုထောက်၍ မြို့ဝန် လက်မထောက်မှူး ထောင်စာချီ မြို့ဝန် မြို့စာရေးတို့ကို သိသာအောင်ဆို။ ။

ပြည်တွင်းပြည်ပ၊ ယစ်ဝသောက်စား၊ လူဆိုးများကို၊ ဟန့်တားရှာဖွေ၊

ကံမြစ်စေ၏၊ မင်းစေမင်းပါ၊ မှုရာကြထုတ်၊ မဟုတ်မရာ၊ လျှပ်စာစားကို၊
ဝန်းလျားရပ်နေ၊ ဖမ်းဆီးစေ၍၊ မမေ့နှောက်ရ၊ ဆုံးမနှိပ်နင်း၊ ကွပ်ညှပ်ပြင်း၏။

သို့ ဆိုသည့်အတိုင်းလည်း လူယစ်လူဝ လျှပ်စား ပေါက်စား ပြုကျင့်သသူတို့ကို အရပ်အကွက်သားတို့က ဖမ်းဆီး၍ လွှတ်တော် ရုံးတော်သို့ ပို့ဆက်ရမည်ကိုလည်းဆို။

မြို့တွင်း မြို့ပြင် ရွှေမြို့တော် အနီးအစပ်တွင် တယောက်ကိုတယောက် ညှဉ်းပမ်းနှိပ်စက် မပြုရမည့်အကြောင်း၊ ခိုးသေးဓါးပြ၊ မပေါ်ရမည့်အကြောင်းကို ညဥ့်နေ့ မအိပ်မနေ လှည့်ပတ်စစ်ကြောစေ။ ပျိုလင်္ကာတွင်

မြို့ပြင်မြို့တွင်း၊ အရင်းအပါး၊ ဝိုင်းကားနိုင်ထက်၊ နှိပ်စက်သမှု၊ မပြုစေရ၊
ခိုးသေးဓါးပြ၊ မပေါ်ရအောင်၊ လုလ္လမြဲနေ၊ စိစစ်စေလော့၊ ညာကြေနီးဝေး၊
ပြည်ထဲရေးကို၊ မလေးမစား၊ ငယ်သည်ကားဟု၊ မတ်သားပေါ့ဆ၊ မယူရသည်၊
ကာလမလင့်၊ ပြီးစေသင့်။

ဆိုသည့်အတိုင်း ကြပ်ကြပ်တည်းတည်း စစ်ကြောစေ။

ရွှေမြို့တော်တွင်းပြင် မြို့တော်တွင်း အရပ်အကွက်များမှာလည်း အရိယာသင်္ဃာတို့ကို ဖိတ်ပင့်၍ ဆွမ်းကျွေးစေ။ ပရိတ်တော် ဂုဏ်တော်တို့ကိုလည်း ရွတ်စေ။ ပျိုလင်္ကာမှာ

ကြံစည်မကျန်၊ ပြည်ကြီးဝန်ကို၊ အလွန်ကြိုးပမ်း၊ နေ့တိုင်းထမ်းသည်၊
သာချမ်းစိတ်ရည်၊ ပတ်လည်ဆိုင်းဆိုင်း၊ ရပ်ကွက်တိုင်းလည်း၊ မြတ်ဂိုဏ်းသင်္ဃာ၊
အရိယာကို၊ သဒ္ဓါတတ်အား၊ ကံ့ငြားသပျှ၊ ချီးပင့်ကြ၍၊ တုပ်ကွရှိသေ၊
ဆွမ်းကျွေးစေ၏။

ဆို၍ ရှိလေပြီးသည်။ မြို့ဝန်တို့ ပျိုလင်္ကာကို မလေ့မလာ မကြည့်မရှုလျှင် ဝန်တို့မှာ မြို့ဝန်လက်မထောက်မှုး ထောင်မှုး ထောင်စာချီ မြို့တော်ဝန်တို့ကို သတိရအောင် ဆိုမိန့်ရမည်။

ရွှေမြို့တော်တံခါးပြင် မြို့တော်တံခါးမှုထမ်း တံခါးသားတို့မှာလည်း အမြဲ သတိဝီရိယပြု၍ စောင့်နေစေ။ လူစိမ်းလူရှမ်း မရောက်မပေါက်ဘူးသသူတို့ကို မဝင်မနေစေနှင့်၊ အဝေးအလံကုန်သည်တဲကား ရဟန်းပုဏ္ဏား အယောင်ဆောင်၍ ရောက်ပေါက်သမျှကို သိရအောင် စစ်ကြော၍ အကြောင်းအရာကို သိရမှ တံခါးတော်သို့ ဝင်စေရမည်။

ကာလေသု ဒေသသု သမယသသု ကျမ်းဂန်ရှိသည်။ ဗေဒင်ကြောင်းမှာ ကျိန်းဟောခန်းဟော ဂြိုဟ်နေဂြိုဟ်တိုင် နက္ခတ်တာရာ နီးစပ်ပူးယှဉ်သည်၊ သမုတိကာရဏံကျမ်းဂန်ရှိသည်နှင့် အညီ အထူးထူးအပြားပြား အမည်အရည် အစီးအနင်းအဆောင်အရွက် သနားတော်မူနှင့်သည်သာ ဖြစ်သည်။ စာရင်းစာတမ်း မရှိစေနှင့် အကုန်အစင် ချေဖျက်စေ။ အသျှင်ဧကရာဇ်မင်းမြတ်တို့ဝယ် ကျင့်အပ်ဆောက်တည်အပ်သော တရားတို့ကို ကျင့်ဆောင်ဆောက်တည် ကိုးကွယ်တော်မူသည်ကို ကိုယ်တို့မြင်နိုင်မည်မဟုတ်။ သတ္တဝါတို့ ကပ်ဥပါဒ်အလျောက်ဖြစ်သည်များကို မစွဲမယူ ဧကရာဇ်မင်းမြတ်ကိုသာ အပြစ်တင်သည်၊ နှလုံးရောက်သည်များကို ရွှေနားတော်မြတ် ကြားတော်မူသည်။

> ကျိန်းခန်းအလျောက်၊ ပတ်လျောက်ကြေညာ၊ ရေစာဆွံ့ရှား၊ ခိုးသား
> လုယက်၊ စစ်မက်ပုလ္လာ၊ သည်မျှတာကို၊ ပြည်ရွာစိုးခြင်း၊ မင်းကိုသာလျှင်၊
> ပြစ်တင်ချင်ခဲ့၊ ထွတ်တင်သကျ၊ မုနိန္ဒလျက်၊ ဝေရဠုတိုင်းသာ၊ ဝါဆိုခါဌ်၊ သဃာ
> နှင့်ကွ၊ ဆွမ်းမဝပဲ၊ သုံးလတိုင်အောင်၊ ခေါင်ခေါင်ရှားရှား၊ လျှပါးညှံ့နွမ်း၊
> ညှိုးနွမ်းဘူး၏။

ဆိုသည့် ဝတ္ထုကျမ်းဂန် သက်သေရှိသည်များကို ဆရာကြီးက မပြတ်ပြန်ဆိုရမည်။

ကေတုမတီ တောင်ငူပြည်ကြီးကို အစိုးရသော ရှင်ဘုရင်မှာ တိုင်းကား နိုင်ငံတော် မငြိမ်မဝပ် ရှိသည်များကို သွားလာလှည့်ပတ် တဲနေ စီရင်ခိုက်ဖြစ်သော်လည်း တဲကိုအမဆောင် ဆောက်ပြီးလျှင် အနောက်ကိုနှစ်ဆောင်၊ သုံးဆောင်ထုတ်၊ အမဆောင် အရှေ့ကို စနုပရိတ်နာဆက် လျှောင်းဦးလေသာနှင့် ဆောက်ရမည်။ ဝင်းမှာလည်း ဝင်းရိုး ၄ မျက်နှာ အရှေ့ရိုး အနောက်ရိုး တရားမရိုး နာရီမောင်းလည်း ထားရမည်။ တောင်ငူရှင်ဘုရင်သည် ငါချစ်လေးမြတ်တော် မူလေလေ ကိုယ်ကိုလျှော့လွန်းသည်။ ပညာရှိ သူတော်ကောင်းမှန်ပေသည်။

> စောတရားကို၊ စီးပွားခေါင်ထိ၊ ရမိမြဲအောင်၊ နောင်လည်းထပ်လောင်း၊
> ကောင်းစိမ့်သောငှါ၊ မတ်ဆရာလျှင်၊ ရုံခါမမေ့၊ ဆုံးမလေးမြင့်၊ ညဥ့်နေ့ရွာလှေး၊
> သန့်ဆေးစင်ကြယ်၊ ဖြစ်ဆွယ်ရှေးဖျား၊ သုံးပါးရင်တည်၊ လေးမည်ဂတိ၊ မှုရှိ
> မလူး၊ အင်ငါးဦးနှင့်၊ ကျိုးမှူးကျင့်ထ၊ ဂုဏမြောက်အင်၊ ရဇ္ဇင်ခုနစ်ခု၊ မင်းမှု
> မင်းရာ၊ နာနာနယ၊ နီတိစသား၊ သာရအညွန့်၊ ပညာဖြန့်၍။ ။ကွန့်ကွန့်
> တက်အောင် သင်လတ်တည်း။

ဟု စာပေတွင်ပါသည်နှင့် အညီ ငါလည်းစာမပြတ်ပေးသည်။ အစ်ကိုလည်း သမိုင်းမော်ကွန်းနှင့် အညီ လျှောက်ထားရမည်။ ဗဟုသုတဆိုသည့်အရာသည် မလေ့မလာနေလျှင် မေ့လျော့ တတ်သည်။ ရပြီးသောပညာကိုလည်း မြဲမြံစေ။ မရသောပညာကိုလည်း ရစေ၊ ပြောလည်း ပြောလေ့ပြု၊ ပျော်လည်းပျော်ပါးတော့။

တောင်ငူဘုရင်မှာ တောင်ငူမှာပင် ငြိမ်ငြိမ်ဝပ်ဝပ် မနေရသေး။ ယခုနှယ်ပင် ဖြစ်သော်လည်း အစီးအနင်း အဆောင်အရွက်မှာ ငါရှိလေပြီးသည်ကို မည်သည်ကိုမျှ မကြောင့်ကြနှင့်။ အကြိုက်လုပ်သည်မှာလည်း ငါ့နည်းတူသာ လုပ်နှင့်ဦးတော့။ အဿယာဥ်သာမြင်းနီတပွင့်ကြာကြီးမှာ ခိုင်ခန့်ဝလင်ထူထဲသည်။ အသွားအလာ ညောညဉ် အရှုံအကြောက် နည်းသည်။ မွေးရောင်လည်း ကောင်းသည်။ အား ၅ ပါးမှာ ကောင်းသည် မကောင်းသည်ကို ဆိုရန်မရှိပြီ။ ဆက်မဆွဲပဲ စီးနင်းရသည့်မြင်းဖြစ်သည်။ စိန့်ပြည် စန္ဒားက ဆက်သည့်မြင်းနီနက်လည်း သည်ကဲ့သို့ မြင်းဖြစ်၍ အစ်ကိုတွင် အလဲလဲအလှယ်လှယ် စီးနင်းဘို့ကောင်း၍ ပေးလိုက်သည်။ သဇင်ပန်းလည်း ၃ ထမ်း ၆ ခြင်း ပေးလိုက်သည်။ ရတနာ ၃ ပါး နတ်ကြီး နတ်မြတ်ကို တင်လှူ ပူဇော်တော့။ အမှုးအမတ်ကိုလည်း မျှဝေတော့။ ဗိုလ်မှူး တပ်မှူးတို့ကိုလည်း မျှဝေတော့။ ငါလည်း သရဏဂုဏ် ၃ ပါး ပဋ္ဌသီ ၅ ပါး အဋ္ဌသီ ၈ ပါးကို မပြတ်ကိုးကွယ် ဆောက်တည်တော်မူသည်။

အစ်ကိုက လျှောက်သည့်စကားမှာ ပြည်ထဲရေးဆိုသည့်အရာသည် မင်းကေရာဇ် အဆက်ဆက် ပြီးပြေနိုင်သည် ဟူ၍ မရှိ။ ဆင်းရဲသားတို့မှာ အသက်တရာ အမှုတရာဆိုသည်များကို ထောက်၍ စီရင်ဘွယ်ရှိသည်များကို ကြပ်ကြပ်တည်းတည်း မလစ်မဟင်း မယွင်းမယိုရအောင် စီရင်ပါတော့ ရှင်ဘုရင်။

သက္ကရာဇ် ၁၁၁၂ ခု နယုန်လဆန်း ၅ ရက် စနေနေ့[^1] ပဒေသရာဇ်ကို ပြန်သည့်အမိန့်တော်။

နောက်ဆက်တွဲ – ၆

ပဒေသရာဇာ၏ အစုအငန်းဖွဲ့စာတမ်း

ရတနတ္တိယံ။ ။သက္ကရာဇ် ၆၇၄ ခု တပေါင်းလဆန်း ၇ ရက် ၅ နေ့ ညဥ့်တချက်တီးကျော် ၅ နာရီ တပါဒ် တဗီဇနာ အဿလိဿနက္ခတ်မှန်းတည့် ဝိဇယပူရမြို့ကို သီဟသူတည်သည်။ မြို့နန်းတော် အတွင်းကျောင်း ရွှေကူစည်းခုံ ထောက်ရှည်ကန် ကန်လှ ဤ ၇ ဌာနကို တချိန်တခါတည်း တည်တော် မူသည်။

သက္ကရာဇ် ၆ဂ၄ ခု နတ်တော်လဆန်း ၉ ရက်နေ့ ဥဇနာမင်းကြီး ရွှေနန်းတက်ရာတွင် တပို့တွဲ လဆန်း ၇ ရက်နေ့ အမှုထမ်းတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ အစုကား ပန်းယမြင်း ၃၀၀၊ သင်းကြီးမြင်း ၃၀၀၊ ညောင်ရမ်းမြင်း ၃၀၀၊ ကျောက်ဆောက်မြင်း ၄၀၊ လမ္ဘူမြင်း ၄၀၊ သင်တောင်မြင်း ၃၀၊ ရွှေကာ ၃၀၀၊ ငင်းကာ ၃၀၀၊ လေး ၃၀၀ ဖွဲ့၍ ရွှေတိုက်တော်သွင်းသည်။

မြောက်ဖက်မြင်း ၁၅၀၊ ပြင်စည်မြင်း ၅၀၊ ယူတော်မူမြင်း ၅၀၊ လက်ရွေးကြီးမြင်း ၁၅၀၊ လက်ရွေးငယ်မြင်း ၇၀၊ ကြောင်သင်းမြင်း ၅၀၊ မြင်းသည်ကြီးမြင်း ၃၀၊ လက်လှံ ၃၀၊ မြို့ကံကျေးစေခန့် ထောင်သင်း အစုသည် အစုစုကို သက္ကရာဇ် ၆ဂဂ ခု နတ်တော်လဆန်း ၅ ရက်နေ့ ဇေယျပူရမြို့၌ မင်းပြုသော အသခ်ယာစောယွမ်းဖွဲ့၍ ရွှေတိုက်သွင်း၏။

ပြင်စည်မြင်း ၃၆ စီးကို သက္ကရာဇ် ၇၆၇ ခု နယုန်လဆန်း ၁၀ ရက်နေ့ ရတနာပူရတွင် ပထမမင်းခေါင် ထပ်၍ဖွဲ့တော်မူ၏။

တောင်ငူတွင် ရဲရင့်သည့်သူကောင်းသားမြေးတို့ကို ရွေးကောက်၍ဖွဲ့သည်ကား နတ်မြင်း တစု၊ တန်ဆောင်းမြင်း တစု၊ လက်ဝဲမြင်း တစု၊ လကျာမြင်း ၇ စု ဤမြင်းစုတို့ကို ကေတုမတီမြို့၌ ဆက်၍ မြို့တည်သော မဟာသီရိဇေယျသူရ ဖွဲ့တော်မူ၏။

သက္ကရာဇ် ဂ၆၉ ခု ပြာသိုလဆန်း ၇ ရက်နေ့ သလ္လာဝတီမြစ် သက္ကယ်နန်းတော်တွင် ရဲဘော်မြင်း ၂၀ ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။[^2]

---

[^1]: ၂၈–၄–၁၇၅၀။

[^2]: ရကမအ ဿဝမ်း-ဿားဝမ်း။

ရဲဘော်မြင်း ၂ စုကို သက္ကရာဇ် ၇၉၆ ခု မင်းတရားရွှေထီး တောင်ငူတွင်ဖွဲ့သည်။

သက္ကရာဇ် ၉၅၅ ခု ဟံသာဝတီဆင်ဖြူရှင်သား ငါးဆူဒါယကာ ရွှေပြည်မြမင်းကို ဖွဲ့သည့် အကြောင်းကား ကျေးစား ရွာစားတို့ သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့သည်။

ဒိုင်းကိုင်တရော် ၄၀၀၀၀၊ ဒိုင်း ၁၀၀ လျှင် အမှူးဒိုင်းကိုင် ၄၀၀၀၀၊အမှူး ၄၀၀ တို့ကို သက္ကရာဇ် ၉၂၉ ပြာသိုလဆန်း ၁၁ ရက်နေ့မြင်းခင်းမထွက်မီ အမိန့်တော်ပြန်သည့် အရပ်စုကား မိုးကောင်းနှင့် ခန္တီစပ်ကြားတွင်ရှိသည့် လူစု၊ ဗန်းမော်နှင့် မိုးဝန်းစပ်ကြားရှိသည့် လူစု၊ မိုးကောင်းနှင့် မိုးညှင်း စပ်ကြားရှိသည့်လူစု၊ ပလောင်၊ လဝ၊ ကချင်၊ ကရင်၊ အင်တရော်၊ အင်ကျယ်၊ ရှမ်းယွန်း၊ သည်လူတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။

အဝတွင် ကျေးစားသင်းမှူးသားမြေးတို့ကို နတ်ရှင်မြင်း ၁၀၀ ဖွဲ့၍ ထမ်းရင်း နတ်ရှင် မြင်းစုမှာသွင်းသည်။ ကျေးစားသင်းမှူးတို့သားဦးရေ ၅၀၊ ကျေးရွာမစားသူတို့သားမြေး ၅၀၊ ၂စု ဦးရေ ၁၀၀ တို့ကို သက္ကရာဇ် ၉၆၆ ခု ဝါခေါင်လပြည့်ကျော် ၁၁ ရက် ၅ နေ့ ညောင်ရမ်းမင်းဖွဲ့သည်။ မောက်တိုအနက် ချပ်နက် ပန်းမှတ် လက်ျာ ရွှေလှံမြင်းစုမှတ် အလံနက်၊ အလယ်ချက်မ အဖြူ၊လဝန်း ယုန်ရုပ်နှင့်သနားတော်မူ၍ လက်ျာတော်ဆင်ကပ်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။

နန်းဦးမြင်း ၃၀ ကို သက္ကရာဇ် ၉၆၆ ခု ကဆုန်လဆန်း ၂ ရက်နေ့ ညောင်ရမ်းမင်းတရား ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲတော်ဆင်ကပ်တွင် မောက်တို ယပ်နီ ပန်းမှတ်၊ လက်ဝဲ ရွှေလှံမြင်းစုမှတ်၊ အလံဖြူ အလယ်ချက် လဝန်းသနားတော်မူသည်။

နန်းတွင်းမြင်း ၂၇ စီးကို နောက်တော်ပါ အမှူးအကြီးတို့ သားမြေးတို့ကို ငင်းနေ့ဖွဲ့တော် မူသည်။ လက်ဝဲဆင်ကပ်တွင်နေ၍ မောက်တိုမှတ်နည်းတူသနားတော်မူ၍ ခစားရသည်။

နန်းရှေ့မြင်း ၃၀ မှာ လက်ျာတော်ဆင်ကပ်တွင် မောက်တိုနက် နောက်မြင်း ၃၀၇ စီးကို အဝတွင်ရှိသည့် မြင်းရင်းတွင်ဖြည့်၍ နောက်တော်ပါ ကျေးစား သင်းမှူးသားတို့ကို မြင်းစုဖွဲ့တော်မူ သည်။ မြင်းတစီးလျှင် လယ် ၁၀ သနားတော်မူသည်။ မောက်တိုနက် လက်ျာဆင်ကပ်တွင် ခစားရသည်။

အတွင်း ၉ စုမြင်း နောက်ပါ ခေါင်းရင်းတော်အိမ် တို့ကို စားမြေသနားတော်မူ၍ အတွင်း ၉ စု မြင်းထပ်၍ ဖွဲ့တော်မူသည်။ သိုဟန်စားသွေးသောက်ကို မိုးနားစော်ဘွား ညီသားတို့ကို ဖွဲ့သည်။ လက်ျာတော်မောင်းမလည်တွင် နေ၍ ခစားရသည်။ ရွှေမှတ်မောက်တိုနီ ရွှေရေးရွှေထိပ် ရွှေကိုး ချပ်နီရွှေရေး သနားတော်မူသည်။

မိုင်းလာစားသွေးသောက်ကို မိုးနဲစော်ဘွားဆွေသားမျိုးသားတို့ကို ငင်းသက္ကရာဇ်တွင် ဖွဲ့သည်။ လက်ဝဲမောင်းမလည်တွင်နေ၍ အောင်းမှတ် မောက်တိုနီ ရွှေထိပ်ရွှေကိုး ချပ်နက်ရွှေရေး သနားတော်မူသည်။

တုရင်ယော်ခါသွေးသောက်ကို မိုးနဲစော်ဘွားဆွေသားမျိုးသားတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။

လက်ဝဲမောင်းမလည်တွင် နေ၍ခစားရသည်။ အောင်းမှတ် မောက်တိုနီ ရွှေထိပ်ရွှေကုံး ချပ်နက်ရွှေရေး သနားတော်မူသည်။

ငသေဉ်မိုင်းသွေးသောက်၊ ကျောက်အိုင်စားသွေးသောက်၊ ဒေဝသာရသွေးသောက်၊ ပိုက်ကမ္ဗာသွေးသောက်၊ ရမ္မဒေဝသွေးသောက်၊ တုရင်ပတေ့သွေးသောက်၊ ရောင်ကွပ်စားသွေး သောက်၊ စန္ဒဗလသွေးသောက်၊

မုဆိုးခြုံစားသွာဒိန္နသားသွေးသောက်ကို ငှင်းသက္ကရာဇ်တွင် မိုးနဲ့စော်ဘွားဆွေသား မျိုးသား တို့ကို ဖွဲ့သည်။ လကျ်ာတော် မောင်းမလည်တွင် နေ၍ခစားရသည်။ အောင်းမှတ် မောက်တိုနီ ချပ်နက် ရွှေထိပ်ရွှေကုံး ရွှေရေးသနားတော်မူသည်။

ခွဲမလှဲသိုင်းခေါင်း ကိုယ်ရံတော်ကို မိုးနဲ့စော်ဘွားတွင် ကျေးစားသင်းမှူးသားတို့ကို ဖွဲ့တော် မူသည်။ လကျ်ာတော် မောင်းမလည်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနီ ချပ်နက် ခမောက် ဆောင်း မြင်းပေါင်း ၁၀။

အသိမ် ခေါင်း ကိုယ်ရံတော်မြင်းကို ညောင်ရွှေစော်ဘွားတွင် ကျေးစားသင်းမှူးတို့ သားမြေးကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လကျ်ာတော်မောင်းမလည်တွင် နေ၍ခစားရသည်။၁၀။ မောက်တိုနီ ချပ်နက်ခမောက်ဆောင်း။

ကြောင်ပြာဆင်ကဲ ခေါင်း ကိုယ်ရံတော်မြင်းကို ညောင်ရွှေစော်ဘွား ဆွေမျိုးသားချင်း တို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လကျ်ာတော် မောင်းမလည်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနီ ချပ်နက်ခမောက်ဆောင်း။ ၁၀။

မုပေါတ ခေါင်း ကိုယ်ရံတော်မြင်း ၁၀ ကို ဗန်းမော်စော်ဘွားတွင် ကျေးစားသင်းမှူးတို့ သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်သည်။ လကျ်ာမောင်းမလည်တွင် နေ၍ခစားရသည်။ မောက်တိုနီ ချပ်နက် ခမောက်ဆောင်း ၁၀။

စော်ကဲကြီး ခေါင်း ကိုယ်ရံတော်မြင်း ၁၀ ကို မိုးနဲ့ပါကျေးစားသင်းမှူးတို့ သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လကျ်ာမောင်းမလည်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနီ ချပ်နက် ခမောက် ဆောင်း။ ၁၀။

ဒေဝကမ္ဗာ ခေါင်း ကိုယ်ရံတော်မြင်း ၁၀ ကို မိုးနဲ့ပါကျေးစားသင်းမှူးတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လကျ်ာတော် ဆင်ကပ်တွင် နေရသည်။ မောက်တိုနက် ရွှေရေးပန်း ၅ ပွင့် ကုံးရှည်ရိုးနီအဖျားစပ်၊ ရွှေလုံ့ရွှေပိန်း အရင်းကြံဆစ်မြင်းမှတ်အနီ လကွင်းအဖြူ။

လကျ်ာနန္ဒမိတ် ကိုယ်ရံတော်မြင်းကို နောက်တော်ပါ ကျေးစားရွာစားတို့ သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲတော်ဆင်ကပ်တွင် နေရသည်။ မောက်တိုနီ ရွှေရေးပန်း ၅ ပွင့် လက်ဝဲ ၁၂ လုံ့ရိုးနက်အဖျား ၁၆၄ ရွှေပိန်း အရင်းကြံဆစ် မြင်းစုမှတ် အလံဝါ လကွင်းအစိမ်း။

သီတောင်စား ခေါင်း ကိုယ်ရံတော်မြင်းကို ညောင်ရွှေစော်ဘွား သားမြေးတို့ကို မြင်း ၁၀ ဖွဲ့သည်။ လက်ျာမောင်းမလည်တွင် နေရသည်။ မောက်တိုနက် ချပ်နက် ခမောက်ဆောင်း။

ကန်တူးမြင်းမှူးသွေးသောက်ကို မိုးနဲပါ ကျေးစားရွာစားသားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲတော်ဆင်ကပ်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနက် ယစ်မြီး။

ဟံလွဲစားသွေးသောက်ကို မိုးနဲပါ ကျေးစားရွာစားတို့ သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့သည်။ လက်ဝဲတော်ဆင်ကပ်နေ မောက်တိုနက် မျဉ်းနက်။

ပိုက်သင်ရံသွေးသောက်ကို မိုးနဲပါ ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲမောင်းမလည်တွင် နေရသည်။ မောက်တိုနက် မျဉ်းနက်။

ငရွှေစံသွေးသောက်ကို မိုးနဲပါ ကျေးစားရွာစားသားမြေးတို့ကို ဖွဲ့သည်။ လက်ဝဲမောင်းမလည်တွင် နေရသည်။ မောက်တိုမျဉ်းနက်။

ဟံဒလုံစားသွေးသောက်ကို သီပေါပါ ကျေးစားရွာစားသားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲမောင်းမလည်နေ မောက်တိုနက် မျဉ်းနက်။

သေည်မိုင်းသွေးသောက်ကို မိုးဝန်းပါ ကျေးစားရွာစားသားမြေးတို့ကို ဖွဲ့သည်။ လက်ျာမောင်းမလည်တွင် ခစားရသည်။ မောက်တိုနက် မျဉ်းနက်။

ပိုက်ကမ္မာသွေးသောက်ကို မိုးနဲပါ ရှမ်းပိုက်က ကျေးစားရွာစား သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲဆင်ကပ်တွင် နေရသည်။ မျဉ်း မောက်တိုနက် ထိပ်တွင်း ၄ ယစ်မြီး။

ရောင်ကွပ်စားသွေးသောက်ကို ညောင်ရွှေပါ ကျေးစားရွာစားသားမြေးတို့ကို ဖွဲ့သည်။ လက်ျာဆင်ကပ်တွင် နေရသည်။ မျဉ်း မောက်တိုနက်။

ကျော်အိုင်စားသွေးသောက်ကို မိုးကောင်းပါ ကျေးစားရွာစားတို့ သားမြေးကိုဖွဲ့သည်။ လက်ျာတော်ဆင်ကပ်တွင် နေရသည်။ မျဉ်း မောက်တိုနက်။

ရမ္မဒေဝသွေးသောက်ကို ညောင်ရမ်းမင်း လင်းဇင်းပါလူစု ဆင်ဖြူရှင်သား တောင်ငူရောက်မင်းသည် သားတော်ပြည်မင်းကြီး စောရန်နောင်တို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ျာတော်ဆင်ကပ်နေ မျဉ်း မောက်တိုနက်။

စန္ဒဗလသွေးသောက်ကို မိုးနဲပါ ကျေးစားရွာစားသားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ျာဆင်ကပ်တွင် ခစားရသည်။ မျဉ်း မောက်တိုနက်။

ဒေဝသာရသွေးသောက်ကို ဗန်းမော်ပါ ကျေးစားရွာစားသားမြေးတို့ကို ဖွဲ့သည်။ လက်ျာဆင်ကပ်တွင် နေရသည်။ မျဉ်း မောက်တိုနက် ထိပ်ရွှေ ၄။

တရုတ်ပတေ့သွေးသောက်ကို မိုးနဲမိုးညှင်းပါ ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့သည်။ လက်ဝဲဆင်ကပ်တွင် နေရသည်။ မျဉ်း မောက်တိုနက် ထိပ်ရွှေ ၄ ရွှေယစ်မြီး။

ရာဇယော်မာသွေးသောက်ကို မိုးနဲပါ ကျေးစားရွာစားသားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လကျ်ာဆင်ကပ်တွင် နေရသည်။ မျဉ်း မောက်တိုနက် ယစ်မြီး။

တုရင်ဗလသွေးသောက်ကို မိုးနဲပါ ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့သည်။ လကျ်ာဆင်ကပ်က နေရသည်။ မျဉ်း မောက်တိုနက် ယစ်မြီးထိပ်တွင် ရွှေ ၄ ။

မြင်းစု ၁၇၊ သွေးသောက်စုမြင်း ၁၉၊ ပေါင်း ၃၆၊ သက္ကရာဇ် ၉၆၆ ခုတွင် ညောင်ရမ်းမင်းတရား ဖွဲ့တော်မူသည်။

ညောင်ရမ်းမင်းတရား ဖွဲ့တော်မူသည့် သားတော်အနောက်ဖက်လွန်မင်းတရား ဖွဲ့တော်မူသည် သရေခေတ္တရာမြင်း၊ ဒေဝကာမဏိ အိမ်ရှေ့နောက်တော်ပါမြင်း၊ မကိုစားခေါင်း အိမ်ရှေ့တော်ပါမြင်း၊ကျောက်ရစ်စားမြင်းစု၊အိမ်ဖြူစားမြေးမြေတ်ခိုင်ကိုမြင်းစုခေါင်း ယင်းတိုက် မိုးနဲပါမြင်း၊ တုရင်သိခ် မိုးကောင်းပါမြင်း၊ လက်ပံစားမြင်းစု အိမ်ရှေ့တော်မြင်း မိုးကောင်းပါတင်သွေးသောက်၊ ရမ္မဒေဝသွေးသောက်၊ ဟန်မျဉ်းဖိုလ်သွေးသောက်၊ ဝေါကြီးမှူး နေမျိုးဘုံကျော်သွေးသောက်၊ နန္ဒမိတ် ကျောက်စောင်းစားသွေးသောက်၊ ခက်လုံမြင်းမှူးသွေးသောက်၊ တက်ကွက်မြင်း။

ပုဂံပြည်၌ အလောင်းစည်သူဝင်းတော် ၄ ရပ် အရံအကာ အစောင့်အနေဖွဲ့သည်။ လက်ဝဲဝင်းတော်မှူး မဟာသီရိဇေယျသူရကို အပ်တော်မူသည်။

ကာစုဖွဲ့ပေါင်း၊ ဒိုင်းစုပေါင်း၊ လေးစုပေါင်း၊ လှေသင်းစုပေါင်း အရေးမစစ် ကာမာဝတီ တံခါး ရှေ့ဖက် သူရဲမိလှဒိုင်း၊ ၎င်း အနောက်ဖက်တံခါး မိုးကောင်းဒိုင်း။

အသိမ်း ခေါင်း ကိုယ်ရံတော်မြင်း၊ ခွဲလွဲသိုင်းခေါင်း ၎င်းမြင်း။
ကြောင်းပြာဆင်ကဲခေါင်း ၎င်းမြင်း။
ပမိုလာစား ၎င်းမြင်း။
ထော်မိုင်းရွာစားခေါင်း ၎င်းမြင်း။
စောရဲကြီးခေါင်း ၎င်းမြင်း။
ဒေဝကမ္မခေါင်း ၎င်းမြင်း။
လကျ်ာနန္ဒမိတ်ခေါင်း ၎င်းမြင်း။
သီခေါင်စား ၎င်းမြင်း။

ကန်တူးမြင်းမှူးသွေးသောက်၊ ပိုက်သင်ရံသွေးသောက်၊ ငရွှေစံသွေးသောက်၊ ဟဲလုံစား သွေးသောက်၊ သေဉ်မိုင်းသွေးသောက်၊ ပိုက်ကမ္မာသွေးသောက်၊ ရောင်ကွပ်စားသွေးသောက်၊ မဲအိုးစားခေါင်း မြင်းတကျည်စားခေါင်း၊ တောင်ငူမြို့ပါ၊ ဇင်းမယ်မြို့ပါ၊ ထားဝယ်မြို့ပါ၊ မုတ္တမမြို့ပါ၊ သရေခေတ္တရာမြို့ပါ၊ တရိယင်မြို့ပါ အထက် ထီးဆောင်းစော်ဘွားတို့ကိုရွေး၍ ရွေးလုလင် ဖွဲ့တော်မူသည်။

မင်းတရားရွှေထီးဖွဲ့သည့် ရွှေတိုက်စိုးစား ၂၀။ ရေးစား ၁၀၊ စာရင်းထိန်း ဘဏ္ဍာတော်စား ၅၊ သူနာကြည့် သမားကြပ် နေရာခင်း တံမြက်လှည်း သွေးသောက်စု။

ဟံသာဝတီပါ ရာဇမာယသွေးသောက်၊ ကြူတောစားသွေးသောက်၊ မုတ္တမမြို့ပါသေနတ်၊ မင်းတုန်းပါသေနတ်၊ဝန်းကျင်သေနတ်၊ ညောင်ရမ်းပါသေနတ်၊ တန်တားဦးသေနတ်၊ပင်းယသေနတ်၊ သူတော်သေနတ်၊ သည်အစုစုသား ရွှေနန်းတော်မှာ အိပ်ရသည်။ ဝိဇယာပူရီမြို့ကို....

လက်တောင်းစားခေါင်း သရေခေတ္တရာမြင်းကို ၉၆ဂ ခု ညောင်ရမ်းမင်းတရားမရှိနောက်သားတော် အနောက်ဖက်လွှန်မင်းသည် ဒုတိယမင်းခေါင်သားတော် ရွှေနန်းကြော့ရှင်နရပတိဆွေသားမျိုးသားတို့ကို ဖွဲ့သည်။ လကျ်ာဆင်ကပ်တွင် နေရသည်။ မျဉ်း မောက်တိုနက်။

ဒေဝကာမဏိကို အိမ်ရှေ့နောက်တော်ပါ မိုးကောင်း မိုးနဲကရောက်သည့် ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လကျ်ာမောင်းမလည်က နေရသည်။ မျဉ်း မောက်တိုနက်။ ရွှေမြို့တော်ပတ်လည် ထွက်တော်မူလျှင် နောက်တော်လိုက်ရသည်။ ပန်းခက်ချပ်ကိုင်ရာ၌....

မဲအိုးစားခေါင်းမြင်းစုကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ အိမ်ရှေ့ပါ ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လကျ်ာမောင်းမလည်တွင် နေရသည်။ ခမောက်ဆောင်း မျဉ်း မောက်တိုနက်။

ကျောက်ရစ်စားဗလယော်ခေါင်းမြင်းစုကိုနောက်တော်ပါရှမ်းပိုက်က ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့သည်။ လကျ်ာဆင်ကပ်တွင်နေရသည်။ မျဉ်း မောက်တိုနက်။

နန္တပစ္စည်းခေါင်းမြင်းစုကို သိန္နီပါ ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲတော်ဆင်ကပ်တွင် နေရသည်။ မျဉ်း မောက်တိုနက်။

အိမ်ဖြူစားမြေး ငမြတ်ခိုင်ကို ခေါင်းခန့်သည့်မြင်းစုကို သိန္နီပါ ကျေးစားရွာစားသားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲဆင်ကပ်နေ မျဉ်း မောက်တိုနက်။

မြင်းပဟကျည်စားခေါင်းမြင်းစုကို သိန္နီပါ ကျေးစားရွာစားသားမြေးတို့ကို ဖွဲ့သည်။ လက်ဝဲဆင်ကပ်တွင် နေရသည်။ မျဉ်း မောက်တိုနက်။

ယင်းတိုက်စား ခေါင်းမြင်းစုကို ခမည်းတော်ဘုရားတွင် အစုမဖွဲ့ကျန်သည့် မိုးနဲပါ ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့သည်။ လက်ဝဲဆင်ကပ်တွင် နေရသည်။ မျဉ်း မောက်တိုနက်။

တုရင်သိခ်ခေါင်း မိုးကောင်း ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့သည်။ လက်ဝဲဆင်ကပ်နေ မျဉ်း မောက်တိုနက်။

လက်ပံစားခေါင်းမြင်းစု အိမ်ရှေ့တော်ပါ မိုးကောင်း ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့သည်။ လကျ်ာဆင်ကပ်နေ မျဉ်း မောက်တိုနက်။

သည်မြင်း ၁၁ စီးတို့ကို သက္ကရာဇ် ၉၆ဂ ခုတွင် အနောက်ဖက်လွှန်မင်းတရား ဖွဲ့သည်။ အဝ ရွှေနန်းတော်တွင် ဖွဲ့သည်။

ငမျိုးထင်သွေးသောက်ကို သက္ကရာဇ် ၉၇၂ ခုတွင် အနောက်ဖက်လွှန်မင်းတရား ဖွဲ့သည်။ ငမျိုးထင်သည် တောင်ငူ နန္ဒစည်သူသား၊ နေရောင်ပြမ္ဘူးသား ရေတောင်ထောင်မှူး ငမိမောင်၊

မုံနောင်ဒိုင်းမှူးသား၊ ရေတိုင်ဒေဝသင်္ကြံ၊ ရွှေလှံထောင်မှူးသား ငမြတ်ထွေး၊ ရန်မဆုတ်မှူးသား ငမြတ်သာတို့ အရည်တူရွေးကောက်၍ ဖွဲ့သည်။

ရမ္မသွေးသောက်ကို ဆင်ဖြူရှင်သားတော် တောင်ငူရောက်မင်းသည် သားတော် ပြည်မင်းကြီးဖောရန်နောင် လက်ဖွဲ့သည်။ ရန်နိုင်စား လုပ်ကြံရာတွင် အဝသို့ တက်ပြေးသည်၊ လင်းဇင်းတို့ကို အနောက်ဖက်လွန်မင်းတရား ဖွဲ့တော်မူသည်။

ဟန်မျဉ်းဗိုလ်မှူးသွေးသောက် ပေါက်ကျိုင်းစေနိ၊ ဗလယော်ခေ ကြောင်းမရွှေဒိုင်းမှူး၊ ရန်နှိပ်ဘယတို့ အရည်တူ မြင်းရည်တက်ဝင် ၂၀ စီး ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲဆင်ကပ် နေရသည်။ မောက်တိုနီ ယပ်နီ မျဉ်း။

ဝေါကြီးမှူး နေမျိုးဘုန်းကျော်သွေးသောက်ကို နေမျိုးဘုန်းကျော်ညီ ရန္တပ္ပ၊ ဗန္ဓုဓမ္မ၊ ရေန်နောင်၊ ပဲခူးဘယကာမဏိ၊ နေမျိုးကျော်ထင်သား ဇာပသီဟတို့ အရည်တူ ဖွဲ့တော်မူသည်။လွတ်မတက်ရ၊ မျဉ်း မောက်တိုနက်။

နန္ဒမိတ်သွေးသောက် ခေါင်းစု လက်ဝဲရဲတိုင်သားငပု၊ ဗြတေဇသား လကျ်ာလက်ဝဲသိဠည်း ဇေယဘယသား ငမြစံ၊ ကုဿာထောင်မှူး နန္ဒသူသား ငစံဘော်၊ ညောင်စောက်ဒိုင်းမှူး၊ ကောင်းရှိန်ကျော်ဒိုင်းမှူး၊ လေုမ်းလက်ပဲနှင့် ညီငရဲဘော်တို့ အရည်တူ ဖွဲ့တော်မူသည်။ လကျ်ာတော်ဆင်ကပ်တွင် နေရသည်။ မောက်တို ယပ်နီ။

ကျောက်ဖောင်းစားသွေးသောက် ပြဉ်ထားခွဲမှူးသား ငရွှေရံ၊ ရွှာပုလဲစား ငပု၊ လောင်ဖြစားသား တေတို၊ ရွှာမိးလောင်စား ငရဲကျော်၊ ဆားတွင်းစား ငခွေးတို့ အရည်တူ ဖွဲ့တော်မူသည်။ လကျ်ာတော်ဆင်ကပ် နေရသည်။ မျဉ်း မောက်တိုနက်။

ခက်ယုံမြင်းမှူးသွေးသောက် မင်းခင်းစား သခ်ယာသား ရန္တမိဟ်၊ ရဲနရာဇာတို့ အရည်တူ ဖွဲ့တော်မူသည်။ လွတ် မတက်၊ မောက်တို ယပ်နီ။

(သက္ကရာဇ်)၉၅၂ ခု အနောက်ဖက်လွန်မင်းတရား ဖွဲ့တော်မူသည်။

တက်ကွက်မြင်း မျဉ်း မောက်တိုနက်။ သက္ကရာဇ် ၁၀၄၁ ခု ဝါဆိုလဆန်း ၅ ရက်နေ့ ရွှေတိုက်သွင်းသည်။

သက္ကရာဇ်တို ၄၅၀ ရောက်သောအခါ ပုဂံပြည်၌ အလောင်းစည်သူ စင်းတော် ၄ ရပ်၌ အရံအကာ အစောင့်အနေ ခန့်တော်မူ၍ ဖွဲ့တော်မူသည်။ လကျ်ာဝင်းတော်မှူး မဟာသိဒ္ဓိရိဇေယျသူရကို အပ်တော်မူသည်။

ပြာသာဒ်တော်ရွှေမေးကာ၊ မာရဘင်ရန်အောင်ကာ၊ ကျော်ဘက်ရန်ဝင်းကာ၊ အရင်းကောင်းကာ၊ နတ်စက်ရန်နိုင်ကာ၊ပြည်လုံးတမွတ်ကာ၊ ရန်နိုင်လှေသင်းကာ၊သပေါက်ထင်ကာ၊ ကောင်းဖက်ကျော်ကာ၊ မာရဘင်ပြည်လုံးယူလှော်ကားကာ၊ မြေနန်းတော်ရွှေရဲကျော်ကာ၊ ရွှေဘူးစွဲကာ၊ တွင်ကာ၊ လက်ရဲကျော်ကာ၊ ပန်းသုံးစွဲကာ၊ ရန်ခွင်းကာ၊ ရွှေတောင်ကျွန်သီးနိုးအဆော်၊

ကာ၊ မာရဘင်ဖွားဖက်ရန်နိုင်ဒိုင်း၊ ကောင်းကင်လောင်မီးဒိုင်း၊ စိုင်ခေါင်းဒိုင်း၊ ကလေးဒိုင်း၊ ရန်စိတ်ခွဲဒိုင်း၊ ဆင်တပ်မိုးဒိုင်း၊ ရှင်ပိတောက်စာ ဒိုင်း၊ပြင်သစ်တပ်ဝန်းရံအိပ် ရှမ်းလူငယ်သေနတ်၊ ဝင်းရိုးစေ၊ လင်းဇင်းကတုတ်မြက်ကွက်တံခါး၊ ရွှေဖက်နောက်ဖက်လှိုင်းတက်လှေတံခါး အနောက်ဖက် တစ်တက်ခြေရင်းအစောင့် ပွဲလုံးကျော်ဒိုင်း၊ ယောက်စောက်ဒိုင်း၊ ရွာပုလဲဒိုင်း၊ လက်သစ်ဒိုင်း၊ တောင်ငူရွှေဒိုင်း၊ နတ်ရှင်ဒိုင်း၊ ဗန္ဓဒိုင်း၊ သင်းပေါင်းဒိုင်း၊ ရဲခေါင်လေး၊ ကတူးပေါက်လေး၊ အင်တိုင်းသာလေး၊ မြေတလေး၊ မြို့တောင်လေး၊ လက်ကောင်းလေး၊ လင်းဇင်းလှေသင်း၊ပြည်အင်းမလှေသင်း၊မာရဘင်လှေသင်း၊သူရဲကျော်လှေသင်း၊အရေးမစစ်ကာမာဝတီတံခါးရှေ့ဖက် သူရဲမိလှဒိုင်း၊ ၎င်းအနောက်ဖက် မတောင့်တတံခါး မိုးကောင်းဒိုင်း အစုစု ကာ ဒိုင်း လေး သေနတ် လှေသင်း ဝင်း ရိုးစေ လင်းဇင်း ကတုတ် မြက်ကွက် ရွှေဖက်နောက်ဖက်တံခါး အနောက်ဖက်အရှေ့ဖက် အစုစုပေါင်း ၅၆ စုကို အမှူးခန့်တော်မူ၍ လက်ျာဝင်းတော်တွင် ဝင်းမှူးဝန် ခန့်တော်မူသည်။

မြောက်လေသာတံခါး၊ အရှေ့သဗ္ဗရန်ကာတံခါး၊ အနောက်မင်္ဂလာတံဆိပ်တံခါးမှစ၍ ဆိုသင့်ရာတံခါးတော်ပါး ရှေ့ဝင်းမှူးနောက်ဝင်းမှူးဝန်လက်ဝဲဝင်းမှူးဝန်၊ကာဒိုင်းလေးလှေသင်းပြင်ဝင်း ရိုးအိမ်၊သေနတ် ဝင်း ရိုးစေ လင်းဇင်း ကတုတ် မြက်ကွက်တံခါး၊ရှေ့ဖက်နောက်ဖက် သဗ္ဗရန်ကာတံခါး၊ မင်္ဂလာတံဆိပ်တံခါး၊ လေသာတံခါး အဝင်အပါတံခါးတော် မျက်နှာစာများတွင် အစောင့်အနေ ၅၆ စုစီ အပ်တော်မူ၍ လက်ဝဲဝင်းမှူး သီရိဘယသူရ၊ ရှေ့ဝင်းမှူး လက်ယာဇေယျသူရ၊ နောက်ဝင်းမှူး လက်ျာဇလသင်္ကြံတို့ကို ဝင်းရိုးတော်တွင် နေ့ညဥ့်နေ၍ စီရင်စေ။ ။သက္ကရာဇ်တို ၄၅၀ ဝါဆိုလဆန်း ၁၀ ရက်နေ့ နားခံ ဆီသည်ရွာစား ထုတ်၍ လွှတ်တွင်ပြန်သည် အမိန့်တော်။

အသိမ်းခေါင်းကိုယ်ရံတော်မြင်း ညောင်ရွှေစော်ဘွားတွင် ကျေးစားရွာစားတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ခမောက်ဆောင်း မောက်တိုနီ ချပ်နက် လက်ျာတော်မောင်းမလည်တွင် နေ၍ ခစားရသည်။

ခွာပူလွဲသိုင်းခေါင်း၊ ကိုယ်ရံတော်မြင်း ၁၀ ကို မိုးနဲစော်ဘွားတွင် ကျေးစားရွာစားသင်းမှူး တို့သားမြေးတို့ကို ရွေးကောက်၍ ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ျာတော်မောင်းမလည်ကနေ၍ ခမောက် ဆောင်း မောက်တိုနီ ချပ်နက် ဆောင်ရသည်။

ကြောင်းပြာဆင်ကဲခေါင်း ကိုယ်ရံတော်မြင်းကို ညောင်ရွှေစော်ဘွား ဆွေမျိုးသားချင်းတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ျာတော်မောင်းမလည်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနီ ချပ်နက် ခမောက်ဆောင်း။

မုံလာစားခေါင်း၊ ကိုယ်ရံတော်မြင်း ၁၀ ကို ဗန်းမော်စော်ဘွား ဆွေသားမျိုးသား ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ရွေးကောက်၍ ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ျာမောင်းမလည်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနီ မျဉ်းနက် ခမောက်ဆောင်း။

ထော်မှိုင်းရွာစားခေါင်း ကိုယ်ရံတော်မြင်းကို မိုးနဲပါ ကျေးစားရွာစား ဆွေသားမျိုးသားတို့ ကို ရွေးကောက်၍ ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲတော် မောင်းမလည်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနီ ချပ်နက် ခမောက်ဆောင်း။

စောရဲကြီးခေါင်း ကိုယ်ရံတော်မြင်း ၁၀ ကို မိုးနဲပါ ကျေးစားရွာစား သင်းမှူးတို့သားမြေး တို့ကို ရွေးကောက်၍ ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ျာတော် မောင်းမလည်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနီ ချပ်နက် ခမောက်ဆောင်း။

ဒေဝကမ္မခေါင်း ကိုယ်ရံတော်မြင်း ၁၀ ကို မိုးညှင်းစား ကျေးစားသင်းမှူးတို့သားမြေးတို့ကို ရွေးကောက်၍ ဖွဲ့တော်မူသည်။လက်ျာဆင်ကပ်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနက် ရွှေရေးပန်း ၅ ပွင့် လုံ့ရှည်ရွှေသည်ရိုးနီ လုံ့သွားရွှေပိန်း အရင်း ကြံဆစ် မြင်းမှတ် အလံဖြူ လက္ကင်းအဖြူ။

လက်ျာရန္တမိတ်ခေါင်း ကိုယ်ရံတော်မြင်း ၁၀(ကို) နောက်တော်ပါ ကျေးစားရွာစားတို့ သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲတော်ဆင်ကပ်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုရွှေပန်း ၅ ပွင့် လက်ဝဲလုံ့ရိုးနက် လုံ့ရွက်ရွှေပိန်း အရင်း ကြံဆစ် မြင်းမှတ် အလံဝါ လက္ကင်းအစိမ်း။

သေည်တောင်စား ကိုယ်ရံတော်မြင်း ၁၀ ကို မြင်းဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ျာမောင်းမလည် တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တို ချပ်နက် ခမောက်ဆောင်း။

ကန်တူးမြင်းမှူးသွေးသောက်ကို မိုးနဲ ကျေးစားရွာစားသားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲတော်ဆင်ကပ်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနက် ချပ်နက် ခမောက်ဆောင်း။

ကန်တူးမြင်းသွေးသောက်ကို မိုးနဲပါ ကျေးစားရွာစားသားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲတော်ဆင်ကပ်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနက် ယစ်မြီး။

ဟဲလွဲစားသွေးသောက်ကို မိုးနဲပါ ကျေးစားရွာစားသားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲ တော်ဆင်ကပ်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနက် မျဉ်းနက်။

ပိုက်သေည်ရန်သွေးသောက်ကို မိုးနဲပါ ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲမောင်းမလည်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနက် မျဉ်းနက်။

ငရွှေစံသွေးသောက်ကို မိုးနဲပါ ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲတော်မောင်းမလည်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနက် မျဉ်းနက်။

ဟဲလုံစားသွေးသောက်ကို သီပေါပါ ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲမောင်းမလည်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနက် မျဉ်းနက်။

သေည်မိုင်းသွေးသောက်ကို မိုးဝန်းပါ ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲတော်မောင်းမလည်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနက် မျဉ်းနက်။

ပိုက်ကမ္မာသွေးသောက်ကို မိုးနဲပါ ရှမ်းပိုက်က ကျေးစားရွာစားသားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော် မူသည်။ လက်ဝဲဆင်ကပ်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနက်ထိပ်တွင် ရွှေမှတ် ၄ ယစ်မြီး။

ရောင်ကွပ်စားသွေးသောက်ကို ညောင်ရွှေစော်ဘွား ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ျာဆင်ကပ်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနက် မျဉ်းနက်။

ပဲဘိုးစားခေါင်း ရွှေမြို့တော်ပတ်လည် ထွက်တော်မူလျှင် နောက်တော်လိုက်မြင်းစုကို ညောင်ရမ်းမင်း သက္ကရာဇ် ၉၆၀ ဝါခေါင်လပြည့်ကျော် ၁၁ ရက် ကြာသပတေးနေ့ ပဲခူးဆင်ဖြူရှင် ခမည်းတော်မင်းတရားလက်ထက် သားတော်အိမ်ရှေ့နေ ငါးဆူဒါယကာကို အပ်တော်မူသည်။ အိမ်ရှေ့တော်ပါ ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လကျာ်တော်မောင်းမလည်တွင် နေ၍ ခစားရသည်။ မျဉ်း မောက်တိုနက် ခမောက်ဆောင်း။

မျဉ်းတကျဉ်းစားခေါင်း သွေးသောက်စုကို သိန္နိပါ ကျေးစားရွာစားတို့သားမြေးတို့ကို ဖွဲ့တော်မူသည်။ လက်ဝဲမောင်းမလည်တွင်နေ၍ ခစားရသည်။ မောက်တိုနက် မျဉ်းနက်။

ဤသို့လျှင် ထီးဆောင်းနန်းနေ မင်းဧကရာဇ်အဆက်ဆက်တို့ လက်ထက်တော် ဖွဲ့တော်မူသော အစုဖွဲ့ ရှေးရှေတိုက်တော်ဝင် စာရင်းတော်သည် မထင်မရှားရှိလေသော အရာတို့ကို သက္ကရာဇ် ၁၁၀၇ ခု၊ နတ်တော်လဆန်း ၅ ရက်နေ့ ပဒေသရာဇာရွှေဘွဲ့ခံ အမတ်ကြီးသည် ရှေးစာဟောင်း အစောင်စောင်မှာ နည်းနာချ၍ ထုတ်ပေးအပ်သော အရာတို့ကို လာလတ္တံ့သော အမျိုးသားတို့အား သိသာအောင် စီရင်သော အစုဖွဲ့စာတမ်းကား ပြီး၏။ ။[၁]

နောက်ဆက်တွဲ-၇

အဝမြို့ ကိန်းခန်းနှင့် စပ်လျဉ်း၍ တိုင်ပင်တော်မူခြင်း

ထိုသက္ကရာဇ်တွင် မင်းညီမင်းသား မှူးတော် မတ်တော်တို့နှင့် ရဟန်းပညာရှိ ပုရောဟိတ် ပုဏ္ဏားတို့ကို စည်းဝေးတော်မူ၍ တိုင်ပင်တော်မူသည့် ကာလ သက္ကရာဇ် ၇၂၆ ခု၊ ရတနာပူရ ရွှေမြို့တော်ကို ဘေးလောင်းတော် သတိုးမင်းဖျား တည်ထောင်တော်မူသည့်ကာလ သုံးရာကိန်း သမုတ်တော်မူသည်။ နောက် ဘေးလောင်းတော် ညောင်ရမ်းမင်းတရားကြီးသည် အမြင်တထောင် ဆောင်သော သကြားနတ်မင်းကဲ့သို့ ပညာရှိအပေါင်းနှင့် တိုင်ပင်တော်မူ၍ တည်တော်မူသည်။ မြို့တော်ကို ရွှေဝမြို့ကြီးကမ္ဗည်းတပ်၍ တထောင်ကိန်း သမုတ်တော်မူသည်။ ယခုနှစ်ကိုထောက်သော် သုံးရာကျော်ပြီး တထောင်စကိန်းကို ထောက်လျှင်လည်း နှစ်များစွာ လိုသေးသည်။ ပညာရှိတို့ ကလည်း ယာယီပြုတော်မူသင့်ကြောင်းကို လျှောက်သည်။ ရှေးစာဟောင်းများမှာလည်း

တို့ပြည်တို့ရွာ၊ တို့ရပ်မှာ၌၊ ဇာတာမလို၊ ဂြိုဟ်လည်းမကောင်း၊တပ်လုံးတိတ်ထုံ၊ ပြတုံကျေးငှက်၊ နှုတ်ထွက်စနည်း၊ နှောင့်ရှက်သည်းမူ၊ စောင့်စည်းရန်တား၊ မန္တရားနှင့်၊ သမားကွယ်ကာ၊ လွတ်စိမ့်ငှာလျှင်၊ ဂြိုဟ်စာပို့ပေး၊ သန္ဓေးပူဇော်၊ သကြန်ခေါ်၍၊ သုံးဖော်မြတ်စွာ၊ ရတနာကို၊ မကွာကပ်ဆည်း၊ ကောင်းမှုချည်းဟု၊ ပစ္စည်းပေးမှု၊ စွန့်ကြဲမှု၍၊ ကြည်ဖြူစိတ်ထက်၊ သန့်စင်လျက်ပင်၊

၁။ ပဒေသရာဇာ "မင်းကြီးပဒေသရာဇာ၏ အစုအင်နန်းဘွဲ့စာတမ်း" ရွှေပြည်ဦးဘတင်စာစု ၂ စာမျက်နှာ ၂၆၇—၇၆။

ဆိုသည့်အတိုင်း ရတနာ ၃ ပါးကိစ္စ ကျောင်းဘုရားအများ မြို့ပြင်မှာရှိသည်။ လူဆိုးလူသွမ်းတို့ မဖျက်မဆီးရအောင် သိမ်းပိုက်ဆီးကာသည်လည်းဖြစ်စေ၊ ယာယီပြုသည်လည်းဖြစ်စေ၊ မြို့ပြင်နေ အိမ်ခြေအများကိုပတ်၍ သစ်တပ်မြို့တည်တော်မူသော် သင့်မည်လော၊ အသီးအခြားပြောင်းလဲ၍ တည်ထောင်သော် တည်သင့်မည်လောဟု အမိန့်တော်ရှိသည်။

ရဟန်းပညာရှိ လူပညာရှိတို့ လျှောက်သည်ကား ဓါတ်ပန်းကိန်းခန်းကို တွက်ချက်သော်၊ ဤအရပ်ဝယ် မြို့နန်းတည်၍ စမ္ပယ်တော်မူလျှင် သက်တော် ရာကျော်ပတ်လုံး ရှည်တော်မူ၍ သာသနာတော်စီးပွား၊ သားတော်အစဉ် မြေးတော်အဆက် စီးပွား၊ ပြည်သူ လူတကာ စီးပွားကို မြင့်ရှည်စွာဆောင်တော်မူသည် ဖြစ်ပါတော့သည့် အကြောင်းနှင့် လျှောက်သည်။

ဘုရင့်နောင် လျှောက်သည်ကား ရှေးသောအခါ ဝေသာလီပြည်ဝယ် လိစ္ဆဝီမင်းတို့သည် အပရိဟာနိယတရားကို အမြဲစောင့်သောကြောင့် အိမ်ခြေပွားများ၍ သုံးကြိမ် မြို့ကို့ချဲ့ရသည့်ထုံးစံ ရှိပါသည်။ ရွှေပြည်တော်ဝယ်လည်း မြို့တွင်းမြို့ပြင် အိမ်ခြေ ပွားများ စည်ပင်လှသည်။ တနှစ်တပါး တိုးပွားချေဦးမည်။ ပညာရှိတို့ လျှောက်ချက်အတိုင်း ယာယီလည်းဖြစ်စေ၊ မြို့သစ်တည်သည်လည်း ဖြစ်စေ ရွှေမြို့တော် အရှေ့တောင်ထောင့်ကသည် တောင်ကို ပတ်၍ အနောက် မီးသွေးတိုက် ကျုံးထောင့်ရောက် တပ်ကြီးတည်ရပါလျှင် အတိုင်းတိုင်းအနိုင်ငံ ကြားသော်လည်း ကြောက်ရွံ့ငြား ပါလမည် လျှောက်သည်။ မင်းညီ မင်းသား မှူးတော် မတ်တော် တို့ကလည်း ဘုရင့်နောင်တော် လျှောက်သော အရေးသည် သင့်လှပေသည် တညီတညွတ်တည်း လျှောက်ကြသည်။[၁]

နောက်ဆက်တွဲ-ဂ

သစ်တပ်ကြီးတည်ခြင်း

သက္ကရာဇ် ၁၁၀၁ ခု၊ တပို့တွဲလဆန်း ၁၃ ရက်၊ ဗုဒ္ဓဟူးနေ့ နေဝန်းပေါ် ဇေယျာတိထိနက္ခတ် အမြိတ္တစုတ်၊ မကာရရာသီဝယ် ဆဒ္ဒန်ဆင်မင်း၊ ခြသေ့်မင်း စောင့်လျက်၊ လင်္ဂထပ်၍ ကုံရာသီ၌ ဂဠုန်မင်း၊မေဓုန်ရာသီ၌ သကြားမင်း၊ကရဝိက်ရာသီ၌အသူရိန်နတ်သား၊လနတ်သားစောင့်နေလျက်၊ ကောင်းမြတ်သောတြင်း၊ နဝင်း မင်္ဂလာအခါ၌ ဆွေတော်မျိုးတော်၊ မှူးကြီးမတ်ရာဝန်းရံလျက်နေ သင့်အမတ် မစစေ၍ ရွှေမျဉ်းခင်းသည်။ ရွှေပန္နက်ချသည်။ ပန်းသုံးစိုက်သည်။ တွင်းဝန်းသည်။ သစ်ရပ်သည်။တပ်တော်မြေဝင် ၃ တောင်၊မြေပေါ် ၇တောင် ၂ ခုကြွင်း၊သူယောင်ပေါင်းပျဉ်နှင့်တကွ သူရဲပြေးအကျယ် ၆ တောင်၊ လှေကား မနီးမဝေး ခင်းသည်။ တပ်တော်ပြင်ကို ၄ တာခွာ၍ ဗျက် ၃ တာ၊ စောက်တတာ ကျုံးထားသည်။

ကန်ရိုးဟံခါးကသည် အနောက်ကို လယ်ပြင်ရွှေကျောင်း၊ စည်သူကျော်ထင်ကျောင်း အနောက်ကိုဝိုက်၍ မြောက်ကို တာ ၁၀၀ ကျော်ချိုးခဲ့၍ ဘုံကျော်တိုက်အနောက်တောင်ထောင့် ကသည် အနောက်ဖူးဖူး လောကဝေသဘူဘုရားရှင်ကို ပတ်၍ အနောက်တောင်ထောင့်က မြောက်သို့

၁။ မရက ၃။ စီဝမ်း – စျဝမ်း။

ချီးပြန်၍ တာ ၁၀၀ ကျော် ငွေစင်ချောင်း မြောက်ဖက် သီရိဝိမလာ စေတီကို ပတ်၍ အနောက် မြောက်ထောင့် ငွေစင်ကျုံးပြု၍ တောင်လေးလုံးမြင့်မိုရ်စေတီတော်ကို အတွင်းထား၍ ကြက်သွန်ခင်း အနောက်ကသည် ခေါင်ချုပ်ကျောင်း အရှေ့ အိုးဘိုကမ်းထိပ်ကသည် အရှေ့ကို လောက မာန်အောင်ကိုပတ်၍ မိုင်းပွန်ကမ်းထိပ်ရောက်လျှင်၊ မြစ်နားသို့ တပ်စွယ်ချပြီးမှ မိုင်းပွန်ကမ်းထိပ်က မြောက်ကို မိုင်းပွန်ချောင်း ရွှေဆံတော်ရွှေ မနော်ရမ္မာဥယျာဉ်အနောက်မြစ်နားအရောက် တပ်စွယ် ချ၍ ၎င်းအနောက် လောကနာထစေတီကိုပတ်၍ မြစ်မှကောက်ကောက်ကွေ့ကွေ့အတိုင်း ရှမ်းဈေး လေးထောင့် ဝဲကိုပတ်၍ မြို့တော်အရှေ့တောင်ထောင့်ကို ဆိုက်သည်။ အထွက်အဝင် ထူထပ်သည့် အရပ်မှာ တံခါးမ ထားသည်။အထောင့်အကွေ့အဝင်အထွက် နည်းသည့် အရပ်မှာမလွယ်ထားသည်။ တံခါးပေါင်း ၁၂၊ မလွယ် ၃၀ ရှိသည်။

တပ်တော်ပြီးလျှင် ကြီးစွာသော ပွဲသဘင်ခံတော်မူ၍ ဆရာတော်၊ သင်္ဃာတော် ၃၀၀၀၊ လှူဖွယ်လှူခင်း များစွာနှင့် ဆွမ်း လုပ်ကျွေးတော်မူသည်။ ဖုန်းတောင်းယာစကာတို့အားလည်း ပုဆိုး အင်္ကျီ ထဘီ တပက် သိုရင်း ဆေးအိုး ဆေးတံ ဘိနပ် ၁၀၀၀ ကျော်စီ စွန့်ကြဲတော်မူသည်။[၁]

နောက်ဆက်တွဲ – ၉

ကသည်းဘုရင်၏ စာ

သီရိစန္ဒယော်မော်နီတွင်ပါသော သံစာကား –

မဏိပူရပြည်ကို အစိုးရတော်မူသော စော်ဘွား ဟုံ ကြားရောက်သည် ဗိုလ်မှူးမင်းရဲကျော် ခေါင်မှစ၍ တပ်မှူး စစ်ကဲအပေါင်းတို့။

ယခု မြေတူးမြို့သို့ မှူးမတ် ဗိုလ်ပါ အပေါင်းနှင့် ငါ ရောက်သည်ကား စစ်မက် ထိုးလို၍ ရောက်သည်မဟုတ်၊ ပြည်ထောင်ချင်းမင်းတို့နှင့် မဟာမိတ် သဟာယ ဖွဲ့တော်မူလို၍ တကြောင်း၊ ပြည့်ရှင်မင်းတို့၏ ဘုန်း လက်ရုံး အာဏာ ကျက်သရေကို ပြလို၍ တကြောင်း၊ နှစ်ပါးသော အကြောင်းကြောင့် ငါ ရောက်သည်။

ရတနာပူရအဝပြည်ကြီးနှင့် မဏိပူရပြည်ကြီးသည် ဘေးလောင်းတော် ဘိုးလောင်းတော် ရှေ့ထီးရှေ့နန်းအဆက်ဆက် ရေနှင့်မြေကဲ့သို့ ရွှေနှစ်ပြားတပြားတည်းကဲ့သို့ မဟာမိတ်သဟာယ ဖြစ်၍ အသွားအလာ အရောက်အပေါက် အစေအပါးနှင့် ရှိကြသည်။ ယခုလည်း ဘေးလောင်း တော်တို့နည်း ပြည်နှစ်ပြည်တပြည်တည်းကဲ့သို့ အသွားအလာ အရောက်အပေါက် တရေ တချက်တည်း ရှိစေရမည်။

ရတနာပူရနှင့် မဏိပူရသည် နှစ်ပြည်တပြည် ဖြစ်ကြမည်ကို အစွန်းအနားနေသူတို့ကြောင့် တိုက်ခိုက်သေကျေပျက်စီးကြသည်။ ငါတို့သည် ဆရာပရဘူ အဆုံးအမကိုတည်၍ သားငါးစမ်း

[၁] မရက ၃။ စုဝမ်း – စုကျော။

ကိုမျှမစား၊ တရားသဖြင့်ဆောက်တည်ပါသည်။ ယခုချီလာသည်လည်းရန်ငြိမ်းမည့် အကြောင်းကို ပြောဆိုလို၍ ချီလှာပါသည် အကြောင်းနှင့် ရွှေနန်းသခင် မင်းတရားသို့ သံတော်ဦး တင်ပါမည့် အကြောင်းကို ကြားရောက်သည်။

ဟု စာတွင်ပါသည်။[၁]

နောက်ဆက်တွဲ – ၁၀

ကသည်းဘုရင်သို့ ဗိုလ်မင်းတို့ပေးစာ

သီရိစန္ဒယော်မော်နီတွင် ဗိုလ်မင်းများတို့ပေးလိုက်သည့်စာကား –

ဘုန်းတော် အလွန်ကြီးမြတ်တော်မူလှသော ရွှေတွင်း ငွေတွင်း ပယင်းတွင်း ပတ္တမြားတွင်း သခင် ဘဝရှင်မင်းတရားကြီးဘုရားအမိန့်တော်ကို ဦးထိပ်ထက်ရွက်၍ သာသနာတော်မြတ် စီးပွား၊ ကိုယ်တော်မြတ်စီးပွား၊ ပြည်သူသတ္တဝါအပေါင်းတို့၏ စီးပွား၊ တိုင်းရေးပြည်ရေးကို ထမ်းရွက်စီရင်သော ဗိုလ်မင်းတို့ ကြားရောက်သည် မဏိပူရပြည်ကြီးရှင်မင်း။

ပြည်ကြီးရှင်မင်းတို့၏ စမွယ်ခြင်းကား သဘင်ညီလာ ကြီးစွာခံ၍ စမွယ်ခြင်း၊ စစ်သဘင် ခင်းကျင်း၍ စမွယ်ခြင်း၊ လှေသဘင်ခံ၍ စမွယ်ခြင်း၊ ဉယျာဉ်တို့၌ ကစားရွှင်ပျော်စမွယ်ခြင်း၊ ဤလေးပါးသော စမွယ်ခြင်းတို့တွင် ယခု စစ်အင်္ဂါလေးပါးခင်းကျင်းလျက်၊ လက်ရုံး အရောင် အဝါပြ၍ စမွယ်ခြင်းသည်ကား စမွယ်ခြင်း လေးပါးတို့တွင် (စစ်) သဘင်ခံ၍ စမွယ်ခြင်း မည်ပေတော့သည်။

နှစ်ပြည်ထောင် တပြည်ထောင်ချင်းကဲ့သို့ မဟာမိတ်သဟာယဖြစ်၍ ချစ်ကြည်လေးမြတ်ရှိ စေရမည့် အကြောင်းကို စာရောက်သည်မှာ ငါတို့သခင် ရွှေနန်းရှင်မင်းတရားကြီးဘုရားသည် သမ္မာသမ္ဗုဒ္ဓဆုကို ပန်ယူတော်မူသော ကေရာဇ်မင်းမြတ်ဖြစ်တော်မူသည်။ ပြည်သူလူတကာ သတ္တဝါ အပေါင်းတို့၏ စီးပွားချမ်းသာများမည့် အကြောင်းကိုသာ အလွန်နှစ်သက်တော်မူသော အလေ့ရှိတော်မူသည်။ ရာဇမဟာမိတ် မြဲမြံစွာဖြစ်ပါချင်သည် လျှောက်ထားရာမှာ ရှေးရှေးသော ဘဝအဆင့်ဆင့်က အတူပေါင်းဖက်ခဲ့ဘူးခြင်း၊ ပစ္စုပ္ပန်၌ တယောက်စီးပွားကို တယောက်ဆောင် ရွက်ခြင်း၊ ပစ္စည်းဥစ္စာရတနာ ဆင်ကြီး မြင်းကြီး ဆက်သခြင်း၊ သားသမီးဆက်သခြင်းသည် မိတ်ဖြစ်ရာသော အကြောင်းလေးပါး ဖြစ်တော့သည်။ ငါတို့ ရွှေနန်းသခင် ဘဝရှင်မင်းတရား ကြီး ဘိုးတော်ဘုရားလက်ထက်တော်က မဏိပူရမင်းဘိုးတော် သမီးတော်ရင်းကို အထိန်းအယ အခြွေအရံ ကျေးကျွန် များစွာနှင့် ပုပ္ပါးမြို့ကို အသုံးခံသနားတော်မူ၍ အပါးတော်တွင်မြဲစွဲခယမ်း ရသည်။ ယခုတိုင် မဟာဒေဝီအတွင်းတော်မှာရှိသည်၊ အထက်ကကဲ့သို့ ရွှေနှစ်ပြားကို တပြား

၁။ မ ရ က ၃။ စဲ၀မ်း – စဲကျော။ အ လ မ ခဲကျော – ခေါ၀မ်း။ မ ရ သ ချီကျော။

တည်း ရာဇမဟာမိတ်ဖြစ်လိုလျှင် ထုံးစံမပျက် သားသမီးဆက်သသည်ဖြစ်မှ အကြောင်းအရာ အလုံးစုံမျိုးကို ရှိခိုးသံတော်ဦးတင်ဝံ့မည်။

ဟူ၍ စာပြန်လိုက်သည်။[1]

ဗိုလ်မှူးမင်းရဲကျော်ခေါင် ကြားရောက်သည် ဟုံစော်ဘွား။

ဘေးလောင်းတော် ဆင်ဖြူရှင် မင်းတရားလက်ထက် စစ်သူကြီးဗညားဒလတို့ကို စေလိုက်ရာတွင် သမီးကညာဆက်သ၍ ရန်စစ်မရှိ။ ငါတို့ခမည်းတော် လက်ထက်လည်း ပုပ္ပါးမင်းသမီးကို ဆက်၍ မိတ်ဖွဲ့ဘူးကြလေသည်။ ငါတို့နောင်တော်ဘုရား လက်ထက်မှသာ သဘောမဖြောင့် သွေလေသောကြောင့် မိတ်ခင်ပွန်းပျက်၍ ရန်ကြီးစွာဖြစ်ကြရလေသည်။

ယခုလည်း တိုင်းစွန် ပြည်နားတို့ကို ဖျက်ဆီးသည် ကြားသောကြောင့် အသိန်းမကသော ရဲမက် ဗိုလ်ပါ ဆင်လုံးမြင်းရင်းနှင့် ကသည်းပြည်အလုံးကို ညက်ညက်ကြေအောင် ဖထွေးတော် မင်းရဲကျော်ခေါင်၊ မင်းရဲနရာ၊ မင်းရဲနန္ဒသူတို့ ဖျက်ဆီးချေ စေတော်မူ၍ ငါတို့ညီနောင်သုံးပါး အားသစ်၍ ချီလှာရသည်။ ရန်စစ်ငြိမ်းလိုသော် ရှေးထုံးစံရှိသည့်အတိုင်း ကြံစည်မှသင့်မည်ဟု လက်ဝဲဘယကို သံဖက်လိုက်၏။[2]

နောက်ဆက်တွဲ - ၁၁

ကသည်းဘုရင်သို့ ရာဇသံ

ဘုန်းတော် အလွန်ကြီးမြတ်တော်မူလှသော ရတနာပူရ ရွှေဝပြည်ကြီးသခင် ဘဝရှင်မင်းတရားကြီးအမိန့်တော်ရှိသည် မဏိပူရပြည့်ရှင်မင်း။

ရတနာပူရ ရွှေပြည်တော်နှင့် မဏိပူရပြည်သည် ရှေးဘေးလောင်းတော် အဆက်ဆက် ရွှေလမ်းငွေလမ်းဖြစ်၍ မိတ်ဆွေဖြစ်ကြလေဘူးသည်။ ယခုလည်း အနှစ်နှစ် ရန်စစ်ဖြစ်ကြသည်ကို ကြည်သာပြေငြိမ်းကြလေပြီးသည်။

မဏိပူရမင်းမှာ ဆရာပြု၍ ကိုးကွယ်သသူကို စေရောက်ရာတွင် မဏိပူရ ပြည့်ရှင်မင်းတို့ အကျင့်စာရိတ္တအလုံးစုံမျိုးကို ကြားရသောကြောင့် အလွန်ဝမ်းမြောက်သည်။ ဆရာအဆုံးအမကို ခံသဖြင့် တိုင်းပြည်ငြိမ်ဝပ်ချမ်းသာ၍ လူပြည်နတ်ဌာန်ခံစံရမည့်အကြောင်း ရသေ့၊ ဇော်ဂျီ၊ တပသီတို့ ဟောကြားသည့်အတိုင်း နာယူသဖြင့် မိတ်ဆွေဖြစ်ရမည်ကိုသာ အစဉ်နှလုံးထားရမည် အမိန့်တော် ပေးလိုက်သည်။[3]

၁။ မရက ၃။ စဲကျော — စောဝမ်း။ အလမ ခေါဝမ်း — ခေါကျော။

၂။ မရသ ချီကျော — ချူဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၇။

၃။ မရက ၃။ စျားဝမ်း — စျားကျော။

နောက်ဆက်တွဲ – ၁၂

သောအောင် အရေး

ဝါခေါင်လတွင် ဟံသာဝတီမြို့ဝန် လပ္ပိစား ဒိပဲယင်းခွဲမြင်းမှူး သောအောင်သည် စာရေးကြီး ထားကစား၊ ကျီစိုးငမောင်၊ ရွှေခွန်မှူးငကိုယ်တို့နှင့် သောင်းကျန်းပုန်ကန်ကြောင်းကို သန်လျင်မြို့ဝန် ဖောင်ကောမြင်းမှူး၊ ရေဝန်၊ စစ်ကဲတို့ ကြားလျှင်၊ သန်လျင်က ကြည်းကြောင်း ရေကြောင်း ဟံသာဝတီသို့ ချီ၍တိုက်သည်။ ပြည်မြို့ဝန်၊ စစ်ကဲတို့ကလည်း ရေကင်းဝန်တို့နှင့်ခနဲ့ဖြူ၊ ဟသ်တမှစ၍ ကိုးမြို့တခွင် အရပ်ရပ်မြို့ကျေးရွာများကို သိမ်းရုံး၍ ဟံသာဝတီမြို့ကို ဝန်းရံတိုက်လှန်ကြောင်း များနှင့် ရှိခိုးသံတော်ဦးတင်၍ ကြားတော်မူရာတွင် ရွှေဘဝါးတော်အောက်က ဖထွေးတော် မင်းရဲ ကျော်ခေါင်ကို ဗိုလ်မှူးခန့်တော်မူ၍ လက်နက်ကိုင် ၁၀၀၀ ကျော်နှင့် ကြည်းကြောင်း ကျော်ဘုံတံခါးကထွက်၍ ချီသွားရသည်။

အောင်စည်းခုံတွင် အောင်တပ် ချတော်မူသည်။ ညဥ့်နေ့မဆို ချီသွား၍ ဟံသာဝတီသို့ မရောက်မီ ဟံသာဝတီမှာ အမတ်ပြု၍ စီရင်သူ စာရေးကြီးထားကစား၊ ရွှေခွန်မှူးငကိုယ်တို့ကလည်း မင်းရဲကျော်ခေါင် ချီလာကြောင်းကိုကြားလျှင် ဘုန်းတော်ရှိန်ကိုမခံဝံ့၍ သောအောင်ကို ဖမ်း၍ လုပ်ကြံပြီးလျှင် အသက်စည်းစိမ်ချမ်းသာပါမည့်အကြောင်းနှင့် ခားလက်နက်ကိုဆက်၍ ဝန်ချလျှင် အရေးတော်မရှည်မကြာ အလိုတော်ပြည့်၍ ဗိုလ်မှူးမင်းရဲကျော်ခေါင်က စာရေးကြီးထားကစား၊ ကျီစိုးငမောင်၊ ရွှေခွန်မှူးငကိုယ်တို့ကို သစ္စာ ပေးတော်မူသည်။ သောအောင်ငယ်သည် လူဆိုး လူသွမ်းတို့ စကားကို နားထောင်၍ ကြံစည်သည်ဖြစ်သည်။ ပေါင်၊ လက်ဖျက်၍ ခေါင်းကိုလမ်းဆုံမှာ ဆွဲထားသည်။ သားမယားကို မီးပုံ၍ တိုက်သည်။

ရွှေဘဝါးတော်အောက်ကလည်း မင်းရဲအောင်နိုင်ကို မြို့ဝန်ခန့်တော်မူ၍ မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို ခေါ်တော်မူသည်။ မင်းရဲကျော်ခေါင်လည်း မင်းရဲအောင်နိုင်ရောက်လျှင် စာရေးကြီးထားကစား၊ ကျီစိုးငမောင်၊ ရွှေခွန်မှူးငကိုယ်တို့ကို မျက်နှာညီ ခေါ်ပြီးလျှင်၊ ကျေးဇူးသစ္စာတော် ၂ ပါးကို စောင့်သိရိုသေစွာ မြို့ရွာငြိမ်ဝပ်သာယာစည်ပင်အောင် ရာဇဝတ်တော်ရေးမလစ်မဟင်းရ၊ မြဲမြံခိုင်လုံ အောင် အမိန့်တော်မှတ် စာတော်ပါသည့်အတိုင်း အုပ်ချုပ် စီရင်ရမည် အကြောင်းနှင့် မင်းရဲ အောင်နိုင်တို့ကို မှာထား၍ ရွှေဘဝါးတော်အောက် ပြန်လည်လာသည်။[၁]

ထိုနှစ် ဟံသာဝတီမြို့မှာလည်း ရွှေကြက်ယက်နေရင်း ဒိပဲယင်း ခွဲမြင်းမှူး ဟံသာဝတီမြို့ဝန် သောအောင်သည် ကသည်းတို့ စစ်ကြီး စကိုင်းသို့ ရောက်သည် ကြားလေလျှင် မြို့ရွာ တလိုင်း အကြီးတို့နှင့် ညီညွတ်တိုင်ပင်၍ သမီးကိုနားထွင်းဟန် ပွဲသဘင်ခံပြီးလျှင် ကျီစိုးငမောင်၊ ပေါ်ရဲ၊ ထားကစား၊ နဲ့ရွှဲသူကြီးတို့နှင့် ညီညွတ်တိုင်ပင်၍ အမှုထမ်း မြို့နေအများတို့ကို သစ္စာတိုက်၍ ပုန်ကန်သည်။ သစ္စာမသောက်သောသူတို့ကို သတ်လေသည်။

နောက် ဟံသာဝတီကအမှုထမ်းအများ သန်လျင်ကိုတိုက်ရပည်ချီစေသည်။ တောင်ချောင်း သို့ရောက်လျှင် သန်လျင်သားတို့နှင့် ပြေမည့်အကြောင်းကို စကားပြောကြသည်တွင် သောအောင် ကမလိုက်လျှင် သန်လျင်မြို့သို့ချီသူ အမှုထမ်းတို့သားမယားများကိုသတ်၍ပစ်မည်။ သောအောင်

၁။ မရက ၃။ စူဝမ်း—စေဝမ်း။

ဝင်းအတွင်းသို့ သွင်းထားသည့်အကြောင်းကို သန်လျင်သို့ချီသူ ဗိုလ်မှူးတပ်မှူးတို့ကြားလျှင် ငါတို့ သားမယားကို အသတ်မခံပြီ၊သောအောင်ကိုပြန်၍လုပ်ကြံတော့မည် တိုင်ပင်ပြီးလျှင် ဟံသာဝတီသို့ ပြန်၍ သောအောင်ကိုသတ်လေသည်။

သောအောင်ပုန်ကန်ကြောင်း၊တလိုင်းတို့ မငြိမ်မဝပ်ရှိကြောင်းများကိုဘဝရှင်မင်းတရားကြီး ကြားတော်မူလျှင် သက္ကရာဇ် ၁၁၀၂ ခု ဝါခေါင်လတွင် မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို ရဲမက် ၅၀၀၀ ကျော်နှင့် ကြည်းကြောင်း ကျော်ဘုံတံခါးကထွက်၍ ဟံသာဝတီသို့ချီစေသည်။ အောင်စည်းခုံတွင် အောင်တပ်ချသည်။ ညဥ့်နေ့မဆို ချီသွား၍မရောက်မီ ဟံသာဝတီသားတို့ကလည်း သောအောင် မယား သား သမီးတို့နှင့် တကွ ပဏ္ဏာကာရနှင့် မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို ဆီးကြို၍ဆက်သည်။ သောအောင် မယားသားသမီးတို့ကိုလည်း သူပုန်တို့ကိုစီရင်ထုံးအတိုင်း မင်းရဲကျော်ခေါင် စီရင်လေသည်။

ငြိမ်သက်လျှင် သန်လျင်မြို့ဝန်မင်းရဲအောင်နိုင်ကို ဟံသာဝတီမြို့ဝန်အရာနှင့် ခန့်အပ်ပြီးလျှင် မင်းရဲကျော်ခေါင်တို့ ပြန်ခဲ့၏။ [၁]

The long-continued degradation of the Burmese monarchy prompted a rising in Pegu. The immediate result of this revolt was surprising by its unexpected success; but the final consequence was a revival of Burmese power under a new dynasty. It will be interesting briefly to review the condition of Pegu at this period. After the removal of the seat of government from Hansawadi to Ava by Thado Dhamma Raja, A. C. 1634, the Talaing chronicle seldom mentions events occurring beyond the limit of Pegu. The successive appointments of Burmese governors are noted with sullen monotony and the only interest shown in passing events, is in the record of damage to the national pagodas from storm or lightning, which appeared to show the displeasure of the powers of nature, or tutelary genii, with foreign rulers. There was a deep conviction among the Talaings that the guardian angel of their ancient city demanded the residence of the King within the walls; and Hsenghpyu Sheng [၂] had been persuaded to try and restore prosperity of the land by living there. But he was soon wearied with life in a ruined city, and returned to Ava. The people of Pegu in this reign sunk to the depth of misery. Nothing escaped taxation. Even the women's looms were not free. The same rigid exactions were continued in the next reign. The governor, Maung Tha Aung, was intensely hated; yet he sought to make himself independent, and seeing his opportunity in the confusion during the incursion of the Manipuris, he proclaimed himself king of Pegu. The leading men among the Talaings longed for the ascendancy of their own race, and determined to be rid of him. The hated governor was killed; but the leaders seeing as yet no chance, of establishing the independence of their country, petitioned the king, professing their loyalty, and attributing the murder of the governor to a sudden rising against his tyranny. The king of Burma, waiving punishment for the present, appointed as governor his father's brother, Mengre Aung Naing. [၃]

၁။ အလမ ခေဝမ်း—ခေကျော။ မရသ ချိဝမ်းလည်းရှု။ ၃။ A.P.Phayre: *History of Burma* 141-2.

၂။ Taninganwe [1714 - 1733.]

နောက်ဆက်တွဲ—၁၃

သန်လျင်ကို တိုက်သိမ်းခြင်း

Some four months later there arrived another despatch from Smart, containing a detailed account of the Talaing capture of Syriam. He describes it thus:—

"After the Prince of Pegue was cut of which was on the 18th day of November, the government of Syrian raised an army to secure the passes that were inlets into this province from which time we had nothing but continual contradictory alarms that the enemy were comeing. Four days before Syrian was taken the Prince sent me an order from the Rounda to dismount the factory guns and send them to the Alfantigo. Whereupon I immediately withdrew them. [To] mention the daily reports that were spread would be troublesome and useless to your honour & ca.; wherefore I take leave to proceed to the very day the new powers made their incursion which was December the 4th about sunrise at which Capt: Collings forced my chamber door informing me that the Peguers and Siamers had in tumult and violence entered this city. A small time afterwards, the Prince came to thegate which leads to the factory and by two messengers sent for me to attend him there. Where to I sent answer that I very well knew that an enemy had entered the city which made me affra'd the English factory would not be fully sufficient for me to maintain and which only was my business as being a merchant and having nothing to do with warlike disputes, at the same time desireing him to take care of the city, and that he should want no assistance in my power to give him; which return occasioned his comeing to the factory when he advised me that the Peguers were only a body of fourty or fifty robbers and desired I wou'd go and repulse them. To which I replyed he might easily see my force was not above four or five Europeans which I thought too few to defend the factory against an army that other people had informed me amounted to near ten thousand men. I also took leave to tell him that he had distressed the Company by keeping their gunpowder in the Alfantigo, whereupon he immediately gave orders for it to be delivered and I sent people for it. He took his leave by telling me he wou'd go in search of the enemy and desired I would defend the bridge adjoining the factory, but he had not left me ten minutes till I saw him flying with the utmost speed to the waterside and by plungeing into the river got into a small boat and fled.

"A few minutes after, the General of the Pegue army sent a message to me advizeing orders to be given to all strangers to keep at

home and that they should not be molested either in person or estate which I thought prudent to do and to advize others to the same, since the Peguans had taken the city and the Burma Government were entirely overthrown."[1]

နောက်ဆက်တွဲ–၁၄

ကွေ့မင်းသာလှ

သာလှဆိုသသူလည်း ထိုအခါ အဝိုင်းရွာတွင် ကျောင်းမှာ ရှင်သာမဏေပြု၍နေ၏။ တနေ့သန့်က် ဆရာဘုန်းကြီးသည် အိပ်မက်မြင်သည်မှာ သာမဏေဝတ်သည့် သင်္ကန်းသည် အဝါမဟုတ် အဖြူဖြစ်သည်ကို နှစ်ခါသုံးခါပင် မြင်မက်၍ သင်္ကန်းနှင့်ဖြစ်လျှင် ငါ့တပည့် တစုံတခုဥပါဒ်အန္တရာယ်ဖြစ်မည်ထင်၍ ဆရာက တပည့်သာမဏေကို လိင်ပြန်၍ နေဦးတော့ဟုဆို၍ ဝတ်ဖြူလဲ၍ နေရသော် တကြိမ်အိပ်မက်မြင်ပြန်သည်။ ဝတ်သည့်ပုဆိုးဖြူသည် ရွှေပုဆိုးဖြစ်သည်ကို မြင်ပြန်၍ ဘယ်သို့ဖြစ်မည်ကို ဆရာကြံစည်၍နေစဉ် သာမဏေက လျှောက်လှာသည်။တပည့်တော်မှာ ခြေဖမိုးမှာလည်း ပျားစွဲလာသည်။အိပ်မက်မြင်သည်မှာလည်း သူတယောက်သည် ဆင်စီး၍လိုက်ခဲ့တော့၊ရွှေမော်ဓော ဘုရားကို ဖူးကြကုန်အံ့ဆို၍ လိုက်ပါသော် ဘုရားဖူးပြီးလျှင် စီးဆင်နှင့် ဇင်းမယ်၊ ယိုးဒယားတိုင်အောင် ခေါ်၍သွားရာ လိုက်ရဟန် အိပ်မက်မြင်ကြောင်းကို လျှောက်၍နေကြစဉ်[2]

At that moment there was a priest by the name of Sa–lar. He was a Shan residing in the village of Ah–waeng in the district of Hongsawadi. He was acquainted with the knowledge of spells, charms, magic incantations and exorcisms. He had many disciples and pupils who said that he had many good qualities. The fame of priest Sa–lar spread far and wide as a person having supernatural powers, impenetrable to weapons and invulnerable. The Mon government servants and leaders in Hongsawadi were in search of a leader who would assist in devising means to resist the Burmese. When they heard of the supernatural powers possessed by priest Sa–lar, they made further inquiries and found that he was the son of the prince of Pukam (Pagan), the uncle of the former king of Ava, who had revolted and disappeared. The Mons were very pleased to discover him and pleaded with him to leave the priesthood. They then invited the ex–priest to govern Muang Hongsawadi with the name of Sming T'aw.[3]

There was at this time in the city a man who had been a Buddhist monk, and is said, in the Talaing history, to have been by race a Gwe Shan. He joined the men of his tribe in the city and was declared King of Pegu, with the title of

1. D. G. E. Hall: *Early English Intercourse with Burma* 232 – 3.
2. မ ရ က ၃။ စောကျော–စော်ဝမ်း။
3. U Aung Thein: "Our wars with tihe Burmese" *JBRS XI,* 285 – 6.

Mengtara Buddha Kethi, He was supposed by some to be a son of Pagan Meng, who had rebelled in the reign of his nephew, Hsenghpyu Sheng, and had fled to Pegu. The son had been brought up among the Karens and Gwe Shans and had made himself popular among the Talaings, whose language he spoke. Whatever may have been his origin, he was soon firmly established in power, and by his devotion to the people and kindliness of disposition satisfied the expectations formed of him.[1]

Meanwhile some Gwe Karens outside Pegu town, hearing that a *minlaung* was about to appear, proceeded to dentify him in the per son of one of their own monks, who being a son of the former rebel lord of Pagan (p.207) was of the Ava house, but had been brought up among the Gwe Karens. The Talaing leaders agreed, and he was raised to the throne of Pegu as Sming T'aw Buddha-keti 1740 7.[2]

နောက်ဆက်တွဲ–၁၅

သမိန်ထောနှင့် အင်္ဂလိပ်အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီ

The new King of Pegu - Seminto or Sementho,'as he is called in the English contemporary records the word being a corruption of his first two names Smin Htaw wrote to Smart soon after the capture of Syriam, informing him that "the great oppressions" praetised by the Burmese upon the Talaings were the cause of the massacre, and assuring him that he had given strict orders that strangers should in no way be molested. Smart replied that "as strangers we were only merchants and were to submit to the ruling power, let the government be Peguer or Siamer." Evidently Sming Htaw was extremely anxious to cultivate friendly relations with the English Company. On 21st December, 1740, he wrote again to Smart placing the foreign trade of Syriam under his control, and promising better treatment to the Company than it had received at the hands of the Burmese. The translation of this letter forwarded by Smart to Fort St. George, is as follows:-

"Pinhahusaradi, Pinhaquintao, Pinhaarintuma, these three are the great governours and [gene] rals of the Kingdom of Pegu.

"The King Sementho, notifyes the Honourable Company, that he having advice that the Burmar Prince of Syrian design'd to take and imprison all the Peguers Siamers, Tavays and all strangers and resolv'd to burn them by treachery, for this reason, I Samentho was obliged to

1. A.P. Phayre: *History of Burma* 142-3. 2. G.E. arvey: *History of Burma* 212,

send my soldiers to kill all the governing Burmars tht were in Syrian; and as now the governing Burmars are destroyed, the strangers, Peguers, Siamers and Tavays will again be at peace; and as I have had the good fortune to be acquainted with the Hon' ble Companys for these several years: I therefore now entreat you that from henceforth you would contribute all that is in your power for the good of the country and all strangers. All the customs and duties and entries of ships at the custom house you may fix and settle according to your pleasure in such a form as to please everybody, and not after the manner the Burmore government have done in laying very intollerable duties. And as I now rely upon you and shall hereafter have great confidence in you, I hope you will not fail of your good friendship which I have in very great remembrance. In the meantime you'll do me the favours to take under your government all the strangers, Christians, Moors Mallabars and Chinese and all affairs that concern them you'll transact entirely at your pleasure. There is a ship in Syrian of the Burmese King of Ava; that ship I give to you for your service."

This was followed up by an urgent request that Smart should pay a visit to the new king at Pegu. At the same time, as a proof of their good faith, the Talaing authorities committed into his charge the clearance of a small Chinese vessel, which had arrived from Junkceylon, and had been granted a rebate of half the Customs duties formerly imposed under the Burmese regime.

We have no information of the extent to which Smart assumed the new duties entrusted to him by the Talaing Government. As his letters to Fort St. George contain no hint of refusal on his part to accept them, we may infer that for a time he was actually "Shabunder" of Syriam.[1]

နောက်ဆက်တွဲ-၁၆

အဝ ဟံသာဝတီစစ်(၁၇၄၁)

ထိုသက္ကရာဇ်တွင် ပြည်မြို့မှာ အစောင့်အနေတို့က ကနောင်တပ်တော်ကိုလည်း တလိုင်းတို့ ဖျက်ဆီးသည်၊ ပြည်မြို့ကိုလည်း ဝန်းရံ တိုက်လံသည့်အကြောင်းနှင့် ရှိခိုးသံတော်ဦးတင်ရာတွင် မင်းရဲမင်းလှကျော်ထင်၊ မင်းရဲမင်းကျော်ထင်တို့ကို ခန့်တော်မူ၍ တိုက်လှေဝန်လှေ ၁၀၀၀ ကျော်နှင့် ချီသွားရသည်။ ပြည်မြို့ပတ်လည်ဝန်းရံသည့် တလိုင်းတို့ကိုတိုက်၍ ပြည်မြို့သို့ ရောက်သည်။

၁။ D. G. E. Hall: *Early English Intercourse with Burma*, 233-5.

ထိုသက္ကရာဇ်တွင် သတိုးမင်းစောကို တိုက်လှေ ၅၀၀ နှင့် ဗိုလ်မှူးခန့်တော်မူ၍ ပြည်မြို့သို့ ချီသွားရသည်။[၁]

ထို ဆင်ကျားရှင်လက်ထက် အဝက မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို အမှုထမ်းစစ်သည်သူရဲအများနှင့် ခန့်ထား၍ ဟံသာဝတီသို့ ချီရသည်။ ငါးဆူရှင်တပ် ပုခန်းကြီးက ရှင်ပျို တပ်များလည်း အာမခံတပ်ပြု၍ပါလေသည်။ မင်းရဲကျော်ခေါင် သန်လျင်သို့ရောက်လျှင် ကွေ့မင်းက ဗညားပြသိဒ္ဓနှင့် လူအများခန့်ထား၍ မင်းရဲကျော်ခေါင်တပ်ကို တိုက်စေသည်။ မင်းရဲကျော်ခေါင်တပ်သားတို့လည်း သန်လျင်မြို့တွင် ရွှေ ငွေများရသည်နှင့် အမှတ်မထင် သောက်စား၍နေစဉ် သန်လျင်မြို့ ဝက်သား တံခါးကဝင်၍ ဗညားပြသိဒ္ဓိ တလိုင်းတို့တိုက်လျှင် မင်းရဲကျော်ခေါင်တပ်ပျက်၍ လက်နက်ကိုင် ရှင်လူအများ သန်လျင်မြို့တွင် သေချေသည်။ မင်းရဲကျော်ခေါင်နှင့် လှေ ၁၀ ခန့်သာ အလွတ် ခွါနိုင်ချေသည်။

ထို့နောက် အဝက မင်းရဲနရာကို စစ်သည်အများနှင့် ချီစေသည်။ ခနေ့ဖြူသို့ရောက်လျှင် တပ်ကြီးတည်၍နေသည်ကို ကွေ့မင်းက စောပြဟတ္ထိရာဇာ ဇွယ်ယဗလရာဇာ ဗညားအေည် ဗညားသမန္တ တို့ကိုခန့်၍ တိုက်စေသည်။ မင်းရဲနရာတပ်ပျက်၍ ပြည်မြို့သို့ ဆုတ်ရချေသည်။

ထိုအကြောင်းကိုကြားတော်မူလျှင် သတိုးမင်းကြီးခံ မင်းလှကျော်ထင်၊ သတိုးမင်းငယ်၊ မင်းထင်မင်းလှ၊ နေမျိုးကျော်ထင်၊ မင်းလှပုံချို၊ မှူးကြီးမတ်ကြီးတို့ကို ခန့်တော်မူ၍ မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို ဗိုလ်ချုပ်အရာနှင့် မင်းရဲနရာရှိရာ ပြည်မြို့သို့ ထပ်လောင်းချီစေရသည်။

ပြည်မြို့တွင် မင်းရဲရန်နောင်ကို သတိုးမင်းစော အမည်နှင့်တတပ်၊ ထိုမင်းကို နောင်တော်ကြီး ခေါ်ကြသည်။ မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို သတိုးမင်းခေါင်အမည်နှင့် ထိုမင်းကို အလယ်ဗိုလ် ခေါ်ကြသည်။ တောင်တွင်းကြောင်းချီ မင်းရဲနရာကို သတိုးမင်းလှရွှေတောင် အမည်နှင့် ပြည်မြို့က နေရသည်။ သတိုးမင်းလှရွှေတောင်ကို တောင်တွင်းဗိုလ် ခေါ်ကြသည်။[၂]

သက္ကရာဇ် ၁၁၀၃ ခု တလိုင်းတို့ နှောင့်ရှက်ကြောင်းကို ကြားတော်မူ၍၊ ခနေ့ဖြူရောက် မင်းလှရွှေတောင်ကို ချီနှင့်စေ၍၊ ဗိုလ်မှူး မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို သတိုးမင်းခေါင်ဟူသော ဘွဲ့အမည် အရည် ပေးတော်မူ၍၊ ဗိုလ်ခြေ ၁၀၀၀၀၊ လှေတက်အများနှင့် နောက်ထပ်၍ချီရသည်။ ပြည်မြို့သို့ ရောက်လျှင် ကြက်တင်းတောင်ကိုပတ်၍ တပ်တည်ရ၏။ ခနေ့ဖြူတိုင်အောင်ချီလေသည့် သတိုးမင်းလှ ရွှေတောင်တပ်ကို တလိုင်းတို့ တိုက်လေသည်။ မရပ်မခံနိုင်၍ ပြည်တပ်သို့ ပေါင်းလှာရ၏။

တောင်ငူကြောင်းလည်း သတိုးသီဟသူကို ဗိုလ်ချုပ်ခန့်၍ ချီစေသည်။ ကတုတ်မြို့တွင် တလိုင်းတို့နှင့်တွေ့၍ အဆီးအတားမရှိပျက်လေလျှင် ဗိုလ်မှူးစစ်ကဲတို့နှင့် လူ ၃၀၀ ကျော်ခန့်သာ ပြည်တပ်သို့ ပေါင်းလှာကြ၏။[၃]

၁။ **မရသ** ချူဝမ်း–ချူကျော။

၂။ **မရက ၃** ။ ဆဝမ်း ။

၃။ **အလမ** ခံဝမ်း–ခံကျော။

In his [Smart's] letter of 17th March 1741, from which we have already quoted, he wrote of the condition to affairs between the two combatants in the following terms:–

> "The new powers have extended their conquest as high as Prone which city they took possession of the 21st of January last, without any kind of opposition; the Burmars being fled towards Ava to a man as also the Europeans and other strangers, except Mr: Golightly and a few Mores and Malabars who thought best to throw themselves upon the conquerors and by that means have got safe here under their protection, of which and their friendship I have not yet had the least occasion to doubt but on the contrary am obliged to wave many offers that are made to me from court. And in regard to the probability of their establishing themselves in possession of the Government, I really think it depends altogether upon their own care and fidelity to themselves, for the Birmas are actually so infected with fear that they will not attempt a recovery by arms, whatever they may try to do by other treacherous means, which I am no ways apprehensive they will be able to affect, but believe the new powers will not rest till they have compleated their conquest toward which they are preparing an army to go against Ava, and the Pegue Court have appointed persons to settle and govern the towns, aldeas and country already conquered." ၁

နောက်ဆက်တွဲ – ၁၇

ဟံသာဝတီနှင့် အဝ ဗိုလ်မှူးတို့ ပေးစာ ပြန်စာများ

ညောင်ဦးတွင်သတိုးမင်းခေါင် တပ်နှင့်နေသည့်ကာလ တလိုင်းဗိုလ်မှူးမနောလောကပျံကျော် ရာဇမှန်ထေည်တို့ကစေ၍ လျှောက်လာသည့်စာကား

> ဘုရားကျွန်တော် အဂ္ဂသေနာပတိ မနောလောကပျံကျော် ရာဇမှန်ထေည်တို့ ရှိခိုး သံတော်ဦးတင်ပါသည်။
>
> ဟံသာဝတီကို အစိုးရတော်မူသော ဆင်ကျားရှင်မင်းတရားသည် မင်းမျိုး မင်းနွယ်မင်းသားစစ်မှန်သည်။ ငါနှင့် သတိုးမင်းခေါင်သည် အခြားမဟုတ် ဆွေရင်း မျိုးချာ ဖြစ်သည်။ သတိုးမင်းခေါင် လာအားရှိလျှင်လည်း ကောင်းမွန်အောင် ဆောင်ယူခဲ့ရမည်။ သတိုးမင်းခေါင် လာအားမရှိလျှင်လည်း ကိုယ်နှင့်တူသသူ ရဟန်းကြီး လူကြီးတို့ကို စေလွှတ်မှ အကြောင်းအရာကို မှာထားပြန်ဆိုရမည်။

၁။ D.G.E·Hall: *Early English Intercourse* 237.

> ဒဂ္ဂမဟာသေနာပတိ မနောလောကပျံကျော် ရာဇမ္မနီထေည်တို့က သတိုးမင်းခေါင်ရှိရာ လျှောက်စေ အမိန့်တော်ရှိသောကြောင့် စာဆက်ပါသည်။ ဟံသာဝတီဆင်ကျားရှင် ဘဝသျှင်မင်းတရားသည် အခြားမဟုတ်၊ ဆွေတော်မျိုးတော်ပင်ဖြစ်၍ မျက်နှာကို မြင်ချင်သည်တကြောင်း၊ အနှစ်နှစ် ရန်စစ်ဖြစ်ကြသောကြောင့် သတ္တဝါအပေါင်းတို့ သေကျေခြင်းသို့ ရောက်ကြသည်။ အရှင်နှစ်ပါး ကြည်သာသောစကားကို ပြောဆိုကြလျှင် သတ္တဝါအပေါင်းတို့ ချမ်းသာခြင်းကို ရကြမည်ဖြစ်၍ ရှိခိုး သံတော်ဦးတင်ဝံ့ပါသည်ဘုရား။[၁]

(သက္ကရာဇ်) ၁၁၀၇ ခုနှစ်တွင် ဆင်ဖြူကျွန်းတိုင်အောင် ဆန်တက်၍ အရပ်ရပ် သို့ခတ်လေသောကြောင့်မလုပ်မဆောင်ရ၊ စပါးဆန်ရေ၊ ရှာဖွေမရ။ ဟံသာဝတီကလည်း ရိက္ခာမျိုးထောက်မရောက်၊ စစ်သည်ဗိုလ်ပါလည်းများသည်နှင့် အစာအသောက်ဆုံရှားလျှင် ယခု ငါတို့တပ်ကိုနုတ်၍ ဆုတ်ခွာသော် သတိုးမင်းခေါင် နောက်ထပ်လိုက်ချိမ့်မည်။ ယင်းသို့လိုက်သည့် ကာလ ငါတို့မှာ တပ်ဆုတ်ဖြစ်၍ စစ်ခြေမမြဲ၊ ကရိကသီရှိချိမ့်မည်။ စကားပြေဆို၍ ပြန်လည်ရမှ သင့်မည်ဟု တိုင်ပင်ကြပြီးလျှင် ညောင်ဦးတပ်သို့ လျှောက်စာဆက်လိုက်သည်ကား –

> ဟံသာဝတီပြည်ကြီးကို အစိုးရတော်မူသော ဆင်ကျားသခင် ဘဝသျှင်မင်းတရားကျွန်တပ်မှူး စစ်ကဲအပေါင်းတို့ ရှိခိုးသံတော်ဦးတင်ပါသည်ဘုရား။
>
> ကျွန်တော်တို့ ဘဝသျှင်မင်းတရားသည် အခြားမဟုတ်၊ ဖထွေးတော် ပုဂံမင်းသားတော်ဖြစ်၍ စစ်မက်မတွေ့စကောင်းလျက် နှစ်စဉ်မပြတ် တွေ့ကြသဖြင့် ရဟန်းရှင်လူ သေကျေပျက်စီးခြင်းသို့ ရောက်ကြရပါသည်။ ဆွေရင်းမျိုးချာဖြစ်သည်နှင့်အညီ မင်းညီနောင်နှစ်ပါး စကားအပြေအလည် ပြောဆိုကြပါလျှင် ဆင်းရဲသား ကျွန်တော်မျိုးတို့ ချမ်းသာရပါမည့်အကြောင်းကို သံတော်ဦးတင်ပါသည်ဘုရား။

ဟု ညောင်ဦးတပ်သို့ ဆက်စာပို့ရောက်လှာ၏။[၂]

မှာလိုက်သည့်စာကား

> ဘုန်းတော် အလွန်ကြီးမြတ်တော်မူလှသော အသျှင်ဘဝရှင်မင်းတရားကြီးဘုရားကျေးဇူးသစ္စာတော်မြတ်ကို သိကြားမင်း၏ ဝရဇိန်လက်နက် မိုးကြိုးစက်ကဲ့သို့ အမြဲဦးထိပ်ထက်ဆင်ရွက်၍ ဗိုလ်ပေါင်းတပ်ပေါင်းများကို အုပ်ချုပ်စီရင်သော သခင်သတိုးမင်းခေါင် အမိန့်တော်ရှိသည် မနောလောကပျံကျော် ရာဇမ္မန်ထေည်တို့။
>
> ဟံသာဝတီမှာ မင်းပြုသူသည် အခြားမဟုတ်၊ ဆွေတော် မျိုးတော်အရင်းအချာပင်ဖြစ်သည်။ စာနှင့်လျှောက်ရမည့် လျှောက်စာတွင်ပါသည်မှာ ဖထွေးတော်

၁။ မ ရ က ၃။ ဆုဝမ်း–ဆုကျော။

၂။ မ ရ သ ချေဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၈၂ လည်းရှု။

ပုဂံမင်းသည် မကျေနိုင်သော ကျေးဇူးသစ္စာတော်ကို ထိန်ကွယ်၍ သောင်းကျန်း ပုန်ကန်လေသောကြောင့် တို့နောင်တော် မင်းရဲသီဟကျော်ကို ဗိုလ်မှူးခန့်၍ တိုက်စေရာတွင် သေကျေပျက်စီးခြင်းသို့ ရောက်လေပြီးသည်။ ဥပမာဖြင့်ဆိုသည် ရှိသော် ပြောင်း၊ ပဲ၊ လူး၊ ဆတ် မျိုးစေ့တို့ကို လှော်၍ စိုက်ပျိုးသည်ရှိသော် အညွှောက်အပင် မရောက်နိုင်သကဲ့သို့ ကျေးဇူးသစ္စာတော်တည်းဟူသော မီးအိုး ကင်းဖြင့်လှော်၍ ရှိလေပြီးသည်ကို ဆွေတော်မျိုးတော်ဆိုသည့်စကားသည် ဟံသာ ဝတီနှင့် ညောင်ဦးတပ်သည် အိမ်ဦးနှင့်ကြမ်းပြင်ကဲ့သို့ မပြတ် ကြားတော်မူရသည်။

ဝေဏေယျသတ္တဝါအပေါင်းတို့သည် ကြီးစွာသော ရန်စစ်ဖြစ်ကြသောကြောင့် သေကျေပျက်စီးခြင်းသို့ ရောက်သည်ဆိုရာမှာ ဘုရားသဗ္ဗညုတ ရှိတော်မူစဉ် ဝေသာလီပြည်ဝယ်၊ မိုးသုံးနှစ်ခေါင်၍ မှတ်သိပ်လေခြင်းကြောင့် ရဟန္တာတို့ပင်လျှင် ပရိနိဗ္ဗာန်ပြုရချေသည်။ လူဆိုသည်မှာ အဘယ်ဆိုဖွယ်ရှိအံ့နည်း။

သတိုးမင်းခေါင် လာလိုလျှင်လည်း ကောင်းမွန်ရှိသေစွာ ဆောင်ယူခဲ့ရမည်၊ သတိုးမင်းခေါင် မလာလျှင် ရဟန်းကြီး လူကြီးတို့ကို စာနှင့်စေလွှတ်မည့် အကြောင်းနှင့် စာတွင်ပါသည်မှာ မလိမ္မာသော သတ္တဝါမျောက်သည် ကြေးမုံပြင်ကို ကြည့်ပြီးလျှင် ကြေးမုံပြင်နောက်ဝယ် မျောက်တခုရှိသည်ထင်မှတ်၍ စမ်းယောင် မှားသကဲ့သို့၊ သစ်ပင်ထက်အိပ်သောမျောက်သည် မြေပျောက်အံ့ထင်၍ စမ်းသကဲ့သို့ ယောင်ယမ်း စမ်းသပ်၍၊ ယခုမှ ဆွေမျိုးတူချင်ပါသည် ဖက်ပိုင်ပြောဆိုသည့် စကားကို မနောလောကပံ့ကျော် ရာဇမွန်ထေည်တို့က ရှိခိုးသံတော်ဦးတင်၍သာ ကြားတော်မူရကြောင်းကို အမိန့်တော်ရှိသည်။

ချိတ်အိတ်တံဆိပ်နှင့် စေသူတို့တွင် ပေးလိုက်သည်။[၁]

တလိုင်းတို့စကားကိုကြား၍ စာပြန်လိုက်သည်ကား

ဘဝရှင်မင်းတရား ဖထွေးတော် သတိုးမင်းခေါင် အမိန့်တော်ရှိသည် ဟံသာဝတီ တပ်မှူး စစ်ကဲတို့။

ဟံသာဝတီမှာ မင်းပြုသသူသည် အခြားမဟုတ်၊ ဆွေရင်းမျိုးချာဖြစ်ကြောင်းနှင့် လျှောက်စာတွင် ပါသည်မှာ တိရစ္ဆာန်တောမျောက်ကို ဝတ်စားဆင်ယင်၍ လူပြုသော်လည်း လူမဖြစ်နိုင်ရာ။ ဖထွေးတော် ပုဂံမင်းသည် ကျေးဇူးသစ္စာကို မစောင့်၊ ပုန်ကန်သောင်းကျန်းလေသောကြောင့် ငါတို့နောင်တော် မင်းရဲ သီဟကျော်ကို ဗိုလ်မှူးခန့်၍ လုပ်ကြံစေရာတွင် မီးတွင်လှော်၍ ကြဲသောမျိုးစေ့ကဲ့သို့ သားမယားနှင့်တကွ ပျက်စီးခြင်းသို့ ရောက်လေပြီ။ ဟံသာဝတီနှင့် ညောင်ဦး တပ်လည်း အိမ်ဦးနှင့်ကြမ်းပြင်ကဲ့သို့ မပြတ်ပင် ကြားတော်မူရသည်။

၁။ မရက ၃။ ဆုကျော—ဆူဝမ်း။

ဘုရားသခင် ထင်ရှားရှိတော်မူစဉ် သာဝတ္ထိပြည် ပသေနဒီကောသလမင်းကြီးနှင့် ရာဇဂြိုဟ်ပြည်ရှင် တူတော် အဇာတသတ်တို့လည်း မပြတ် စစ်မက်တွေ့ဘူးကြတော့သည်။ စစ်မက်တွေ့ကြသဖြင့် ရဟန်းရှင်လူ ပူပန်ဆင်းရဲခြင်းသို့ ရောက်ကြရသည်ဆိုသောစကားသာ စကားဖြစ်သည်။

ဟု စာပြန်လိုက်၏။

သတိုးမင်းခေါင်စကားကို တလိုင်းတို့ကြားလျှင် ဆား ငပိ ငါးသေ့ ငါးခြောက် တကျွန်းဝတ်စား ပုဆိုးသင်ထည်တို့ကို ဆက်သ၍ ပြည်မြို့မှသည် အောက်တလွှားကို အစောင့်အနေထားခဲ့၍ ပြန်လည်ကြလေ၏။ တလိုင်းတို့ပြန်လေလျှင် သကိုးမင်းခေါင်လည်း မလွန်မြို့တိုင်အောင် စုန်၍အဖြီးအခိုင် မလွန်နှင့် ပဌနဂိုရ် နှစ်ဖက်ညှပ်နေ၏။[၁]

ငှင်းနှစ်တွင် တလိုင်းတို့က ကျောက်ရဲမော်မှာ ဆွဲသည့်စာကား

ဘုရားကျွန်တော် ဗညားကျော်၊ ဗြသိဒ္ဓိ၊ ဗျတ္တကျော်၊ ဒေါကဿရာဇာ၊ဒေါတုတ်၊ တေဇမုန္ဒရီတို့တစု ရှိခိုးသံတော်ဦးတင်ပါသည်ဘုရား။

ဟံသာဝတီမှာ စိုးအုပ်နေသော ဆင်ကျားသခင် မင်းတရားကြီးသည် ဘုန်းတော်ကြီး၍ လပုံမင်းက သမီးကညာရတနာနှင့် များစွာသော လက်ဆောင်ပဏ္ဏာဆက်ရောက်ပါသည်။ ဇိနပတ္တံ၊ နာဂပတ္တံ၊ ဘင်္ဂလားဆိပ်စားတို့လည်း အထူးထူးသော အုပ်မျိုးထည်မျိုးနှင့်တကွ များစွာသော အမြောက်သေနတ် ဆက်ရောက်လှာပါသည်။ ရတနာပူရ အဝမြို့ကို စိုးအုပ်စံနေတော်မူသည့် ဘဝသျှင်ဘုရားနှင့်လည်း မခြားမနားပင်ဖြစ်သည်။ အမိန့်တော်ကို ဘုရားကျွန်တော်တို့ ပန်ရွက်ရပါသည်။ ရတနာပူရ အဝရွှေပြည်တော်က အဆက်အနွယ်ဖြစ်သည်။ ကိုယ်တော်နှင့် မခြားမနားပင် ဖြစ်ပါတော့သည်။

ကျွန်တော်တို့ ယခုချီလှာရကြောင်းမှာ ဆင်ဖြူကျွန်းတပ်က ထွက်ပြေးလှာသသူ ကမန်ကျော်သူ ရောက်၍ မည်သို့လျှောက်ထားသည်ကိုမသိရပါ။ ဆင်ဖြူကျွန်းတွင် ရသမျှ လူရှင်ရဟန်း မိန်းမယောကျ်ား ရှိသသူတို့မှာ စည်းစိမ်ဥစ္စာကို မလုမယူ မဖျက်မဆီး သိမ်းယူရခဲ့မည်။ သတိုးမင်းခေါင်ကို တွေ့လျှင်လည်း ကောင်းမွန်ရှိသေစွာ ဆောင်ယူခဲ့ရမည်။ ဆင်ဖြူကျွန်းတပ်ကိုတိုက်၍ရလျှင် ပတိန်း မဘဲ မြို့သစ်တိုင်တား မင်းတုန်း မင်းတပ် တောင်စဉ်ခုနစ်ခရိုင် ကျေးရွာသူကြီးတို့ကိုလည်း သစ္စာတော်ကို ထောက်ခံစေရမည် ခန့်ထား၍ ချီလာခဲ့ရပါသည်။

အကြောင်းမှာ အရှင်နှစ်ပါး ရန်စစ်ပြေငြိမ်းပါလျှင် ကျွန်တော်တို့ အမှုထမ်းဆင်းရဲသား ကျွန်တော်မျိုးတို့ ငြိမ်ဆိမ်စွာ ကုန်သွယ်ခြင်း လယ်လုပ်ခြင်းတို့ဖြင့်

၁။ မ ရ သ ချေဝမ်း–ချေကျော၊ မှန်နန်း ၃။ ၃၈၂–၃ လည်းရှု။

အသက်ကိုမွေးပါရမည်။ အရှင်နှစ်ပါးလည်း ရန်စစ်မပြေမငြိမ်း၍ ဆင်းရဲသား မှူးမတ်တို့ ငြိမ်ဝပ်စွာ လုပ်ဆောင်ကြံစည်၍ မနေမထိုင်ရပါ။

ဟံသာဝတီနှင့် ရတနာပူရအဝပြည် ရန်စဖြစ်ကြသည်မှာ သန်လျင်ကင်းစား ပြည်ပြို့ဝန် စစ်ကဲ နားခံ စာရေးကြီး ရေကင်းဝန် စာရေးကြီး ဟံသာဝတီမှာ စီရင်သည့် ထားကစား မင်းရဲအောင်နိုင်တို့သည် ဆင်းရဲသားဟှိုကို ကြေးငွေ ပဏ္ဏာကာရ ကံစိုးအများစားသည်၊ ညှင်းပန်းနှိပ်စက်သည်ကို မခံနိုင်၍ ရန်စစ် ဖြစ်ကြခြင်း မူလဖြစ်ပါသည်ဖြစ်၍ အကြောင်းအရာကိုသိအောင် ရှိခိုးသံတော်ဦး တင်ပါသည်။

စာတွင်ပါသည်။

ဘတိုးမင်းခေါင်က ဆွဲထားသည့်စာကား

ဘုန်းတော် အလွန်ကြီးမြတ်တော်မူလှသော အတိုင်းတိုင်း အပြည်ပြည်နှင့်တကွ တရာထီးဆောင်းမင်းအပေါင်းသခင် ရွှေတွင်း ငွေတွင်း ပယင်းတွင်းများသခင် အသျှင်ဘဝရှင်မင်းတရားကြီးဘုရား ရွှေစက်တော်မြတ်ကိုအမြဲဦးထိပ်ထက်ဆင်ရွက်၍ သားတော်အစဉ် မြေးတော်အဆက် မြစ်တော်အညွန့် အဖွန့်ရှည်စွာ အသျှင့်ကျေးဇူး သစ္စာတော်မထိန်မကွယ် ရဲရဲပြောင်ပြောင် တောက်လောင်ဘနန်းဖြစ်သော သံတွေခဲ ကဲ့သို့ အမြဲဦးထိပ်ထက်ဆင်ရွက်၍ အတိုင်းမသိသော ဗိုလ်မှူး တပ်မှူး ဆင်စီးမြင်းစီး လှေစီး ခြေသည်သူရဲများအပေါင်းကို အုပ်ကွပ်ချုပ်အုပ်စိုးစီရင်သည့် သခင်သတိုး မင်းခေါင် အမိန့်တော်ရှိသည် ဗိုလ်မှူးဗညားကျော်၊ ဖြသိဒ္ဓိ၊ ဗျတ္တကျော်၊ ဒေါကဿ ရာဇာ၊ ဒေါတုတ်၊ **တေဇမုန္ဒရီတို့။**

ရတနာပူရအဝနေပြည်တော်ကြီးသည် သိကြားစံနေရာ မဟာသုဒဿနမြို့နန်း ကဲ့သို့ ဖြစ်၍ စော်ဘွားမြို့စား ထီးဆောင်းနန်းနေအပေါင်းခြံရံလျက် ရတနာမျိုးစု၍ သာသနာတော်မြတ်တည်ရာ ဖြစ်သည်ကိုလည်း အတိုင်းတိုင်း အပြည်ပြည်က မင်းအထင်အရှား သိလေပြီးသည်။ ဟံသာဝတီမြို့ကို ငါတို့ဘေးလောင်းမော် မဟာဓမ္မရာဇာ တံဆိပ်နာမံတော်ရှိသော အနောက်ဖက်စံမင်းတရား ယိုက်ငံ လုပ်ကြံတော်မူစဉ်လည်း သည်ကိုပြင်တော်မူ၍တလိုင်းနှင့်စပ်သည်ကို ငါ့လက်ညှိုးပင် ဖြစ်သော်လည်းဖြတ်တော် မှားသည်မရှိ အမိန့်တော်ရှိသည်ကို ယခုတိုင် စကားစဉ် မတိမ်မကျေသေးဖြစ်သည်။

ဟံသာဝတီကိုအုပ်ချုပ်သည် ဆိုသူသည် ငါတို့နှင့် နီးစပ်ချင်ဟန်ဆိုကြောင်းနှင့် စာတွင်ပါသည်မှာ ညအခါ မီးကိုတောင့်တသောသူသည် ပိုးစုန်းကြူးကိုမြင်သဖြင့် မီးမှတ်၍ ဝမ်းသာသကဲ့သို့၊ နို့သာကိုသာမြင်ဘူး၍ နို့သာနီစစ်သည် မစစ်သည် အနံ့ အရသာကို မသိသောသူသည် ပိတောက်သားကို နို့သာနီမှတ်၍ ယုံးဆောင်သကဲ့သို့ မပြောမဆို မချီးမဝှဲလျှင် ဟံသာဝတီသားတို့ မယုံမကြည်ရှိမည်စိုး၍ ချီးဝှဲပြောဆို

လေသည့်စကားကို ဟံသာဝတီသားတို့သာ မီးစစ် နို့သာစစ်မှတ်၍ မှတ်မိသုံးဆောင် မိသကဲ့သို့ရှိလေပြီးမှ ရန်စစ်ငြိမ်း၍ လုပ်ဆောင် စားသောက် နေထိုင်ချင်သည် စာတွင်ပါသည်။

လပုံးဘုရားရှင် ကျွန်သီးတော်အကြီးသမီးကို မျှားစွာ လက်ဆောင်ပဏ္ဏာ ဆက်သ၍ တောင်းရမ်းကြောင်းကိုလည်း ကျိုင်းသေည် ကျိုင်းတုံ ဗြဲ အနန်းမျှား သည် မသောင်းမကျန်း မပုန်မကန် နှစ်စဉ် ရွှေဘဝါးတော်အောက်ရောက်၍ ကြားသိရသည်ပင်။

ဆင်ဖြူကျွန်းတပ်ကိုရလျှင် မဖျက်မဆီး မလုမယူ သိမ်းခဲ့ရမည်၊ တောင်စဉ်ခုနစ် ခရိုင်သားတို့ကိုလည်း သစ္စာတိုက်ရမည်ဆိုသည့်စကားသည် နွားချေးချပ်ပေါ်ကို တက်မိသော မဏ္ဍုက ဖားငယ်တခုသည် သီဟရာဇာ သင်းကိုသင်း ထင်မှတ်သကဲ့သို့ ယုန်ငယ်စကားကို နားထောင်၍ သတ္တဝါအပေါင်းတို့ ရေဝယ်ကျသကဲ့သို့ ဟံသာ ဝတီတွင် ရှိသမျှရဟန်းရှင်လူအပေါင်းတို့ကိုသာ ကရုဏာရှိသည်ဖြစ်၍ ဟံသာဝတီ အရပ်တွင် ကျေးဇူးတော်မြတ်ကိုခံသူ တလခွါ ခေါင်း ရဲမှူး ဘိုးကိုင် ၃၇ ကြိုး ဆင်ကစ မြင်း ၄ သွေးသောက် အစု အမြောက်သေနတ် ဘဏ္ဍာသဘော်အကြိုအပို့ အရပ်ရပ် အစုသားတို့သည် သေကျေပျက်စီးခြင်းကို မဖြစ်စေရ ချမ်းသာခြင်းကိုအလို ရှိကြလျှင် ဟံသာဝတီမှာ ယခု စိုးအုပ်သသူကို ဆက်သ၍ ဗိုလ်မှူးတပ်မှူး စည်းစိမ် မပျက် အသက်မသေ နေရာမနိမ့် ကျေးဇူးသစ္စာတော်ကို ထောက်ခံကြလျှင် ရှေးအထက်ကကဲ့သို့ ဆင်းရဲသားတို့ ဖောက်ကားရောင်းဝယ် ရှာမှီးခြင်းကြောင့် အလှူကောင်းမှု သီလသတင်း မကင်းဘာဝနာမေတ္တာကို ပွါးစေရမည်ဖြစ်၍ အမိန့်တော်ရှိသည်။

စာကို ထန်းရွက်နှင့်ရေးပြီးလျှင် ရေနံချောင်းအထက် တောင်တွင်ဆဲ၍ လူစောင့်နေရသည်။ စာကို ငါ မင်းကျော်ဗညား ဖြစ်သည်ပြောဆို၍ ရေကင်းနွားရိုးဝဲကြီးဗိုလ် ငပါရမီဆိုသူ ယူသွားသည်။[၁]

နောက်ဆက်တွဲ – ၁၈

သမိန်ထော

Subsequently, there arose some dispute in the family of Sming T'aw. The former queen, who was the daughter of Phya Dala, was jealous of Nang Sa-ing T'ip who was the daughter of the Chief of Chiengmai. Sming T'aw sided with the

၁။ မရက ၃။ ဆူဝမ်း–ဆဲဝမ်း။

new queen. Phya Dala became angry with Sming T'aw saying that Sming T'aw was forgetful of the good Phya Dala had done, and he became estranged from Sming T'aw. He purposely and intentionally spread the news that there was a white elephant in the district of Stong (Sittang). and incited Sming T'aw to take pride in hunting for white elephants in the forest for a long time, until the nobles in the city came to the conclusion that Sming T'aw did not pay any attention to the affairs of the country, and the respect he was held in became less. The common people who were levied for the purpose of hunting for white elephants, met with many troubles and they consequently became estranged and disliked Sming T'aw. Phya Dala conciliated these people, and when he had collected sufficient followers and obtained a favourable opportunity, he seized the throne of Hongsawadi. Sming T'aw had a small number of adherents and could not offer to fight against Phya Dala, he therefore took Nang Sa-ing and ran away to Chiengmai. He asked for a force from the Chief of Chiengmai and brought it to recover Hongsawadi, but suffered a defeat at the hands of Phya Dala again. Sming T'aw returned to Chiengmai and feeling ashamed to face his father-in-law, came down to Ayut'ia, intending to ask for a Siamese force to assist him in the attack on Muang Hongsawadi. He must have behaved in one way or other, in a proud, ostentatious and self-important manner. The King Somdet Phra Chow Barommakote was very angry with Sming, T'aw as he had had the audacity formerly also to place himself on the same level as His Majesty; so he ordered that Sming T'aw should be sent to prison. Phya Dala, when he had seized Hongsawadi, established himself as Phya Hongsawadi (that is, governor of Hongsawadi, not as king of Hongsawadi.—Translator) He appointed his elder brother as Uparaja, and his younger brother as Talaban. Sic When he knew that Sming T'aw had run away to Ayut'ia, he apprehended that Sming T'aw would ask the Siamese king for a Siamese force to assist him. He therefore sent a letter to Somdet Phra Chow Barommakote, charging Sming T'aw as a person devoid of the sense of gratitude, low-born, and wont to go about deluding other people. Sming T'aw was not a fit person to be supported and treated kindly by His Majesty. Phya Hongsawadi asked him to have Sming T'aw executed. The King of Siam seemed to have a respite in his anger towards the Mons, seeing that the behaviour of Phya Hongsawadi was one of respect and obeisance, without holding himself on the same level as the Siamese King, as was the case with Sming T'aw. But His Majesty was of opinion that Sming T'aw was not an enemy of Siam, and to put him to death was not proper. To keep him in Siam was a constant nuisance, so he put him on board a sailing boat, and let him go to a foreign country. The sailing boat went to China, and set free Sming T'aw there. But he managed to get back to Muang Chiengmai again, and lived there for many years.[1]

---

1. *JBRS* XL, iia, 289-90.

နောက်ဆက်တွဲ – ၁၉

လက်ယာဗိုလ်နှင့် ဗညားဒလ

ဆင်ကျားရှင် ဇင်းမယ်သို့ ထွက်သွားရာမပါ စစ်တောင်းမြို့တွင် ရှိရစ်သော မှူးမတ်ဗိုလ်မှူး တပ်မှူးအပေါင်းတို့တွင် လက်ယာဗိုလ်ကို လူကြီးဖြစ်၍ ခန့်ငြားယုံကြည်ကြသည်။ ဗညားဒလကိုလည်း အရည်အသွေးရှိသူ ဖြစ်သည်ဟူ၍ ယုံကြည်ကြသည်နှင့် တိုင်းရေးပြည်မှုကို တိုင်ပင်ကြသော် ဆင်ကျားရှင်မင်းသည် စွန့်ပစ်ထွက်သွားလေပြီ။ မင်းမရှိခဲ့သော် ရာမညတိုင်း တလိုင်း ၃ ရပ်သည် ဆီးဖြူသီးကို ဗန်းဆန်ကောတွင် တင်၍လှိမ့်သကဲ့သို့ မရပ်မတည်နိုင်၊ ချမ်းသာစွာ နေရမည် အကြောင်း မရှိချေ။ မြန်မာမင်း လက်နက်နိုင်ငံတော်ဖြစ်သည်ကို သောင်းကျန်းခဲ့ပြား၍ ပြုကျင့်သည့် အရာများလည်း ရှိချေသည်။ မြို့ရွာငြိမ်ဝပ်အောင် အရပ်အနေပြု၍ အမှုမျိုးကို သိမ်းဆည်းမှ သင့်တော်မည်ဟု တိုင်ပင်ကြပြီးလျှင် လက်ယာဗိုလ်ကို မင်းပြုပါဟု တိုက်တွန်းကြ၏။

လက်ယာဗိုလ်က ဆိုသည်မှာ မင်းအဖြစ်ဖြင့် ပြည်ကြီးဝန်ကို ရွက်ဆောင်နိုင်မည့်သူဆိုသော အရာသည် အလွန်ခဲယင်းလှသည်။ မင်းအဖြစ်ကိုလည်း ကျွန်ုပ်အလိုမရှိ၊ အမှုထမ်းသာတတ်သည်။ ပြည်ရေးတိုင်းမှုကို မစီရင်တတ်၊ မင်းပြုမည့်သူကို ကျွန်ုပ်ညွှန်ပြသူကို စိတ်ညီကြပါဆို၏။ ဗိုလ်မှူး တပ်မှူးအပေါင်းတို့ကလည်း ကိုယ့်လက်သို့ ရောက်အံ့သော မင်းစည်းစိမ်ကို ပယ်လွှဲ၍ ပြည်သူလူ အပေါင်းတို့ စီးပွားချမ်းသာ အလိုငှာ မင်းပြုနိုင်သော အရည်အခြင်းရှိသူကို ညွှန်ကြားပါမည် ဆိုသော မင်းကြီးစကားသည် သမာဆန္ဒ ရှိသောစကားပင် ဖြစ်သည်။ မင်းကြီးညွှန်ကြားသူ အဆုံးအမကို ခံပါတော့မည်ဟု အညီအညွတ်ဆိုကြကုန်၏။

စကားအချိန်းအချက် နှုတ်သေတန်းကျုံးရှိကြပြီးသော် လက်ယာဗိုလ်လည်း မင်းပြုနိုင်မည့် သူသည် သူပင်ဖြစ်သည်ဟု ဗညားဒလကို ညွှန်ပြ၏။ မှူးမတ်တပ်မှူးတစုတို့လည်း အဆုံးအမကို ခံပါမည် မင်းပြုပါဟု ဗညားဒလကို တောင်းပန်ကြ၏။ ဗညားဒလကလည်း ဆင်ကျားရှင်သည် ဟံသာဝတီမြို့စောင့် မှူးမတ်တို့ အမှုအရာကို မယုံမကြည်သောကြောင့် ရန်ငြိမ်းရာသွားလေသည်။ ကျွန်ုပ်တို့ ဟံသာဝတီသို့ရောက်၍ အမှုအခင်း အထူးအခြား မရှိလျှင် ပြန်လည်လာလိမ့်မည် ထင်ပါသည်။ အသျှင့်စည်းစိမ်ကိုလု၍ မင်းပြုသကဲ့သို့ မဖြစ်ပါရစေနှင့် ဆိုသည်တွင် အများစကားကို မလိုက်မနာ အဖော်အပေါင်းကို မထောက်မချင့် ဖြည်ဆန့်သည် ဖြစ်တော့သည်။ အရှင်မထား သာပြီဟု ဆိုကြသည်တွင် ဗညားဒလ ဝန်ခံရလေလျှင်....[၁]

နောက်ဆက်တွဲ–၂၀

ကွေ့အရေး

အဝမှာလည်း စဉ့်ကိုင် အရှေ့အုတ်ဖိုတောင်ခြေ၌ ကွေ့တို့ကို အအုပ်အချုပ် ခန့်ထား တော်မူသည့် သူရိန်စော ပြုစုထားသည် ကုဏ္ဍာအိမ် ငနက် ငကတ်တို့သည် ဆင်စီးမြင်းနှင့် ဒိုင်းလွှားကာက ဓားရေးလှံရေး လေ့လာကျင်ကျွမ်းကုန်၏။

၁။ မရက ၃။ ဆော်ကျော–ဆံဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၀၆–၇ လည်းရှု။

လယ်ယာသန်မှုရှင်း ထုံးအင်းအိုင် ဥယျာဉ် သစ်ပင်ပန်းပလ်ပုစ၍ အခွန်အတုတ် အကြိပ်ကြိပ် အင်မတန် ရေးမှတ်သည်။ သံတမန်တူထပ် ရောက်ပေါက်သည်။ ကြေးငွေ ကုန်ခန်းသည်။ မယားကျွန်ဖြစ် သားကျွန်ဖြစ် ပူပြင်းလှသည်ဆို၍ သူရိန်စောနှင့် ကျွဲအများ မုန်ရွေး ရွှေကျောင်း တလိုင်း မြန်မာတို့နေသည့် ကျေးရွာများကို တိုက်ဖျက်လေသည်။ အုတ်ဖိုသို့ ပြန်လည်ရောက်လျှင် ငါတို့ကျွဲအဝင်အပါတစု ထောင်ထားသော်လည်း မခံနိုင်ရာ တိုင်ပင်ကြံစည်၍ မတ္တရာမြို့ အကြပ်ထော်ကန် သူရဲသွေးသောက်ကြီးတို့ကို ညီညွတ်စိတ်ညီကြ၍ ယိုးဒယားက ရောက်လှာသည့် လမအိန်[1] ဆိုသူကို မင်းလောင်းပေါက်သည် အရှိအသေ ချီးမြှောက်ပြုစု သတင်းလွှင့်ပြောပြီးလျှင် အုတ်ဖိုတောင်ခြေရင်းတွင် ကျွဲတတပ်၊ မတ္တရာတွင် တလိုင်း တတပ် တည်၍ သောင်းကျန်းပုန်ကန်လေသောကြောင့်[2] ဧရာဝတီမြစ် အရှေ့ဖက် ကျော်စဉ်တတန်း မြို့သားရွာသား[3]တို့ အနောက်ဖက်သို့ချည်း ကူးကြရ၏။

စကျင်ဝတွင်တတပ်၊ စေဥ့်ကိုင်တွင်တတပ် တည်စေ၍ အကြိမ်ကြိမ် လုပ်ကြံစေသော်လည်း ရဲမက်တော်တို့ ထိခိုက်ပျက်စီးဖန်များလျှင် ကျွဲတလိုင်းတို့လည်း အရှုံအရှားမရှိ စကျင်ဝ တပ်တော်ကို တိုက်ဖျက်၍ ရွှေကြက်ယက်တိုင်အောင် ရောက်ပေါက်လှာ၏။ စေဥ့်ကိုင် တပ်ကိုလည်း တိုက်ပြန်လေ၍ ဟန်လင်းမက်ထိတိုင်အောင် ထိခိုက်လေ၏။ ဘဝရှင် မင်းတရားလည်း မလွန် တပ်မှာ နေသည့် သတိုးမင်းခေါင်ကို ခေါ်တော်မူ၍ ကိုးသိန်းသခင်ဘုရင်မင်းခေါင် အမည်နှင့် စေဥ့်ကိုင်တွင် ရေတပ် ကြည်းတပ် အခိုင်အလုံနေရ၏။

စေဥ့်ကိုင်သို့ သတိုးမင်းခေါင် ရောက်ကြောင်းကို ကြားလျှင် ကျွဲတို့သည် တောတောင် ရဂုံပိတ်ပေါင်းကြီးရာ အညာသို့တက်နေမည်၊ မတ္တရာ တလိုင်းတို့လည်း ပဲခူး ဟံသာဝတီသို့ ထွက်သွားမည် မညီမညွတ် ရှိကြသည်တွင် ကျွဲအကြီး သူရိန်စောနှင့် မတ္တရာ အကြပ် ထော်ကန်တို့ စုရုံး၍ တကြိမ်တခါ စမ်းစစေဦး ယယ်သားတို့ကို နားချပြီးလျှင် စေဥ့်ကိုင် အရှေ့ဖက်က နေ၍ အရှင့်သားကို မငံ့ပါ၊ မှူးတော် မတ်တော်တို့ ကြေးငွေစားယူသည်၊ ညှဉ်းပန်းနှိပ်စက်ရှိ သည်ကို မခံနိုင်၍ အသက်ကို စွန့်စား ထောင်ထားရပါသည်။ ကျွဲတလိုင်းဟု ဟစ်ကြော်လှာ၏။

သတိုးမင်းခေါင်ရောက်၍ နှစ်ရက်သုံးရက် ခန့်ရှိလျှင်[4] အညာခက်သင် ငါးပတ်ချောင်း ဆိပ်က တိတ်တဆိတ်ကူး၍ စေဥ့်ကိုင်တပ်ကို ကျွဲတလိုင်းတို့ ညဥ့်အခါ ရုတ်တရက် တိုက်လှာလျှင် တပ်တော်တွင် အလုံအခြုံ ဆီးဆို့ပစ်ခတ်၍ တညဥ့်လုံး အမြောက်သေနတ်သံပစဲ ဝေလီ ဝေလင်းမှ ကျွဲတလိုင်းတို့ ထွက်ပြေးလေသည်။ တပ်တော်ပတ်လည် ကျွဲတလိုင်းတို့ သေသည့် အကောင်ကို ရေတွက်သော် ၃၀၀ ကျော် ရှိသောဟူ၏။ ကျွဲတလိုင်းတို့ ထွက်ပြေးလေလျှင်

၁။ လဝအိမ်–မှန်နန်း ၃။ ၃၇၇။

၂။ ဟံသာဝတီသို့လည်း မတ္တရာအုတ်ဖိုစသော အညာမြစ်စဉ်တလျှောက် တလိုင်းဆိုသမျှ တိုင်ပင်ညီညွတ်၍ ဟံသာဝတီက တပ်အရောက်အဆိုက်ကိုသာ မြှော်လင့်၍ နေကြပါသည် အလျှင် ချီတက်လာမည့် အကြောင်းကို စာနှင့်လူ စေလွှတ်သည်။ မှန်နန်း ၃။ ၃၇၇။

၃။ မြန်မာ–မှန်နန်း ၃။ ၃၇၇။

၄။ နောက်လေးငါးရက်ရှိလျှင်–မှန်နန်း ၃။ ၃၇၇။

အာကာဗိုလ်မှူး နောက်ဖက်[1] ကုန်းကြောင်း၊ ဥဒိန်ရွှေတောင် ကာမဏိ ကျော်သူတို့မှာ ရေကြောင်းလိုက်ဖမ်းဆီးစေ၍ ရခဲ့သည့် ကွေ့တလိုင်းတို့ကို ထင်ရှားအောင် စီရင်သင့်ကြောင်းနှင့် လျှောက်ထားကြသော်လည်း သတိုးမင်းခေါင် အယူမရှိ၊ တိုက်တွန်းစေပါသည့် ကျွဲနွားတို့ ထွက်ပြေးရာ လိုက်လံဖမ်းမိသည်ကို ကျွဲရှင် နွားရှင်တို့ သတ်စားဘိသကဲ့သို့ ရှိမည်ဆို၍ ဖမ်းမိသမျှကို ဝလင်အောင် ကျွေးမွေးပြီးလျှင် ဝတ်စုံစားစုံ ပေးကမ်း၍ ချမ်းသာစွာ လွှတ်လိုက်၏။ အာကာ ဗိုလ်မှူးကား ကွေ့တလိုင်းကို အောင်မြင်မှ အသောက် အစားကို ရှောင်မည်၊ ဝေရကျော်ကလည်း ကွေ့တလိုင်းကို အောင်မှ ဆီလိမ်းမည် ခေါင်းဖီးမည် ကြိမ်းပသောဟူ၏။

သတိုးမင်းခေါင်လည်း ရာဇာမင်းခေါင်၊ ရာဇာဓိရာဇ်တို့ကို အရှေ့ဖက် မတ္တရာ ပတ်လည် တောအုံတောင်ကမ်းရှိနေရာ နေ့ညဉ့်စောင့်နေ ဖမ်းဆီးစေ၍ ရသည့်တလိုင်းတို့ကို စေဉ့်ကိုင်တပ် တော်သို့ ဆက်လှာရ၏။ ရာဇာမင်းခေါင်တို့က ယခု တလိုင်းတို့ ထွက်ပြေးမည့် လက္ခဏာရှိပါသည်။ ရဲမက်လူသူ လက်နက်ကိရိယာ ဖြည့်လောင်း၍ ဖမ်းဆီးလုပ်ကြံပါရမည့် အကြောင်းနှင့် လျှောက်ထားလိုက်လျှင် သတိုးမင်းခေါင်ကို တပ်မှူး စစ်ကဲတို့က ကျွန်တော်တို့ လိုက်လံဖမ်းဆီး ပါမည် အာမခံကြသော်လည်း ငါ ကြပ်မအုပ်ချုပ် လုပ်ကြံမည်ဆို၍ အရှေ့ဖက်သို့ ဆင်မြင်းရဲမက် ဗိုလ်ပါတို့ကို ကူးစေပြီးလျှင် ရောဝတီမြစ်မကသည် ပိုဝမြစ်သို့ တိုက်လှေအများ ဆန်တက်စေ၍ သတိုးမင်းခေါင်မှာ ပိတင်းရွှေချဖောင်စီး၍ မြစ်တိမ်တွင် ဖောင်လှေများကို ဆိုက်ထားပြီးလျှင် ရေကြောင်း ကြည်းကြောင်း တချက်တည်း ကုန်းကြောင်းသို့ ပေါင်းစေ၍ ဗောဓိအရပ်မှ မတ္တရာ တပ်ပတ်လည် ဝန်းရံပစ်ခတ်သည်တွင် တပ်ထဲက တလိုင်းတို့ ထွက်၍ မတိုက်ဝံ့၊ သတိုး မင်းခေါင်လည်း တပ်ကိုသိမ်း၍ အနောက်ဖက်သို့ ပြန်လည်ခဲ့၏။

ထိုသို့ပြင်းပြစွာ လုပ်ကြံလျှင် သူပုန်တို့ ကြောက်ရွံထိတ်လန့်၍ ဟံသာဝတီသို့အဆောတလျင် ချီလှာမည့်အကြောင်းကို စေလိုက်သည့် တလိုင်းကိုဖမ်းမိ၍ ကင်းစောင့်တို့ ဆက်လှာသည့် တလိုင်းနှစ်ယောက်ကို စစ်ရာတွင် အောက်တလိုင်းတပ်သို့ မရောက်မီ နေ့ကို တောအုံကြီးရာ ပုန်းနေ၍ နေဝင်မှ ညဉ့်ကိုသွားရမည် မှာထားချက်နှင့် အထက်ကာလ သွားကြသည်။ ယခုလည်း ကျွန်တော်တို့နှင့် လူငါးယောက်ကို စေသည်။ ကျွန်တော်တို့ နှစ်ယောက်ကိုသာ ဖမ်းမိသည်။ အဖော်သုံးယောက်တို့သည် ဟံသာဝတီသို့ သွားသည်၊[2] မတ္တရာတပ်သို့ ပြန်သည်ကိုမသိ။ ယမန်တွင် အသျှင့်သား ကြပ်မတိုက်သည်မှစ၍ မတ္တရာတတပ်လုံး ထိတ်လန့်တကြားရှိ၍ ဝင်စားပါဟော့ ဆိုကြသည်ကို ပုန်ကန်သောင်းကျန်းသူ ဖြစ်သည်၊ အညှံ့ခံလျှင် အကုန်အစင် သေဆုံးကြတော့မည်၊ ကိုယ်လွတ်ထွက်ပြေးကြလျှင်လည်း မိန်းမသနံ သားငယ်မြေးပု အများ ပါနိုင် မည်မဟုတ်၊ ဟံသာဝတီက အဝရောက် ကြည်းရေချီလာမည် မှာထားရှိပြီ၊ ယခုလည်း ထပ်၍ ဟံသာဝတီသို့ လျှောက်စာနှင့် စေမည်၊ သေလိုသော်လည်း သားမယားနှင့် တချက်တည်း သေမည်၊ ရှင်လိုသော်လည်းသားမယားနှင့်တချက်တည်းရှင်မည်။ သူကိုထောင်ထား၍ ရှိလေပြီးသည်၊ အညှံ့ခံထွက်မရှိ၊ ဟံသာဝတီတပ် မရောက်မီအကြား ခံနိုင်အောင် ခံမည် အကြီးပြုသူတို့

၁။ မြစ်အနောက်ဖက်–မှန်နန်း ၃။ ၃၇၉။

၂။ "အလျင်စေသည့်အကြောင်း၊ နောက်စေသည့်အကြောင်းများကိုလည်း စာကို ကျွန်တော်တို့ မသိမမြင် ရ၍ မည်သို့အတပ်အကြပ်မသိပါ။" မှန်နန်း ၃။ ၃၇၉။

ဆို၍ အုတ်ဖိုသို့ စေလျှင် လက်နက်လူသူအများ မတ္တရာတပ်သို့ အုတ်ဖိုက အကူအညီရောက်လာကြောင်းကို ထွက်ဆိုလျှင် သတိုးမင်းခေါင်လည်း ဟံသာဝတီ တလိုင်းတို့ မချီလာမီ မတ္တရာတပ် အုတ်ဖိုတပ်ကို အရသိမ်းယူမည်၊ တပ်မှူး စစ်ကဲတို့နှင့် တိုင်ပင်စဉ် မလွန်မြို့က စေဥ္စကိုင်တပ်သို့ ရောက်လှာသည့် သန်လျင်ဝန် သတိုးမင်းလှကျော်ထင်နှင့် စစ်ကဲကြီး မဟာနန္ဒသင်္ကြံတို့က ကျေးကို အလျင်အမြန် လုပ်ကြံရမည့်အကြောင်းနှင့် အာမခံသည်ကို တပ်မှူးစစ်ကဲ သူရဲသူခက်တို့ကြားလျှင် ကျွန်တော်တို့တစုလည်း အသက်ကို အသက်မမှတ် အမှုတော်ကို ထမ်းရွက်ပါမည် အသီးသီး လျှောက်ထားကြရ၏။

သတိုးမင်းခေါင်လည်း အသီးသီး ဖမ်းဆီးဆက်သ၍ ပွဲလမ်းရသသူတို့မှာ အစွမ်းအရည်ကို သိရပြီး၊ နေစေဦး၊ မလွန်တပ်က ရောက်လှာသူ သတိုးမင်းလှကျော်ထင် မဟာနန္ဒသင်္ကြံတို့ကို ပွဲလမ်းယူစေရဦးမည် မိန့်တော်မူပြီးလျှင် အရှေ့ဖက် မြစ်တွင် သတိုးမင်းလှကျော်ထင်၊ ဗောဓိ အရပ်တွင် မဟာနန္ဒသင်္ကြံတို့တပ်နှင့် ချဉ်း၍ မတ္တရာကပ်ကို ဝန်းရံနေရသည်။[၁] ကျေးတလိုင်းတို့လည်း တပ်တွင်းကမထွက်။ ထိုအကြောင်းကို သတိုးမင်းခေါင် ကြားလျှင် လှေတက် ဆင်မြင်း ရဲမက်ဗိုလ်ပါ အလုံးအရင်းနှင့် ကူး၍ မြစ်တိမ်တပ် ဗောဓိတပ်မှာ သူရဲသူခက် လောင်းစွက်၍ ဝန်းရံရ၏။ မတ္တရာတပ်တွင်းက ကျေးတလိုင်းတို့လည်း မပစ်မခတ် ငြိမ်သက်စွာနေ၍ စေဥ္စကိုင် တပ်သို့ အရှင့်သား ရောက်တော်မူစဉ်က စေဥ္စကိုင်တပ်တော်ကို ကျွန်ုပ်တို့ ဝန်းရံတိုက်သည်ကိုမျှ အမျက်တော်မရှိ၊ လက်တော်ရောက် ဖမ်းမိသူတို့ကို ကျွေးမွေးပေးကမ်း လွှတ်တော် မူလိုက်ပေသည်။ အသက်ချမ်းသာပါလျှင် ခြေရင်းတော်သို့ ရောက်ပါမည်၊ မထူမထောင်ဝံ့ပါပြီ ဟစ်ဆို၍ တလိုင်းတို့ဆိုသည်ကို သတိုးမင်းခေါင် ကြားလျှင် တယောက်မျှ မသတ်၊ ချမ်းသာ ပေးမည် ဟစ်၍ဆိုစေပြန်၏။ ယခုနေ့ကကို သုံးရက်တိုင်လျှင် ခြေရင်းတော်သို့ ရောက်ပါမည် တလိုင်းတို့ လျှောက်ဆိုသည့် စကားကို သတိုးမင်းခေါင် ယုံကြည်သဖြင့် အတပ်တပ်ကို သိမ်းရုတ် ပြန်လည် တော်မူ၍ မြစ်တိမ်သို့ ရောက်လျှင် အောင်ပွဲသဘင်စုံ ခံရ၏။ ခင်ဦး မင်းကြီးကျော်စွာကျော်သား လကျ်ာပုံချီလည်း ရှေ့တော်တွင် ဒိုင်းရေး လွှားရေး ဓားရေး လှံရေး ကာကရေး ကြေးလုံးပစ် ကစားရ၏။ တပ်မှူးစစ်ကဲတို့လည်း ကျေးတလိုင်းကို အောင်ပြီ အမှတ်နှင့် စိတ်ချ နှလုံးချ နေကြသည့်အခိုက် ပေါင်မြှောင်ထွေးရော လိုက်လာသည့် ကျေးတလိုင်းတို့ တပ်တော်ထဲတွင် မီးတိုက်၍ တပ်လုံး ထိတ်လန့်တကြားရှိ၏။ နောက်ထပ်လိုက်သည့် ကျေးတလိုင်းတို့လည်း တပ်ပြင်က အတွင်းသို့ ဝင်ရောက်၍ အုတ်အုတ်ကျက်ကျက် အသံကိုကြားလျှင် မီးတင် လှန့်ခြောက်သည်။ သူပုန်တို့ကို ရအောင်ဖမ်း သတိုးမင်းခေါင် မိန့်တော်မူသည်ကို သူပုန်အနည်း မဟုတ် အများပင်ဖြစ်ချေသည်။[၂] ဖောင်တော်တို့ သက်မှသင့်ပါမည် လက်ပါးစေ စပယ်လှစား လျှောက်၍ ဖောင်သို့ သတိုးမင်းခေါင် တက်မိလျှင် မြစ်တိမ်နားတလျှောက် ကျေးတလိုင်းတို့ အန္တံ့အပြား လိုက်သည်ကို သူရဲကောင်းတို့ ဆီးခံတိုက်ကြသော်လည်း မဆီးဆို့နိုင်၊ ကရဲကစဲ အကွဲကွဲရှိသည်ကို မြင်လျှင် သတိုးမင်းခေါင် ဖောင်တော်အနောက်ဖက်သို့ကူး၏။

၁။ နောက် လှေတက်ဆင်မြင်း ရဲမက်ဗိုလ်ပါ အလုံးအရင်းနှင့် သတိုးမင်းလှကျော်ထင်၊ မဟာနန္ဒသင်္ကြံတို့သို့ ထပ်လောင်း၍ မတ္တရာမြို့ကို အထပ်ထပ် ဝန်းရံလေ၏။ **မှန်နန်း ၃**။ ၃၉၀။

၂။ ဗိုလ်မှူး တပ်မှူးတို့လည်း ညဉ့်အခါဖြစ်သောကြောင့် မအုပ်မချုပ် မစည်းမကြပ်နိုင်လေ၍–**မှန်နန်း၃**။ ၃၉၀။

သေကျေကြသည်ကား နောက်တော်ပါ ရဲမက်တော်၊ ဧရာဝတီမြစ် အနောက်ဖက် မြို့ရွာများက အဖိုးအစား အနည်းငယ်နှင့် ကျွဲနွားဝယ် လိုက်လှာသူ၊ ဈေးနာအရောင်းအဝယ် လိုက်သူတို့နှင့်သော် ၁၀၀၀ ကျော်ရှိသောဟူ၏။ အောက်မလွန်တပ်မှာ မလုံမခြုံရှိမည့် အရေးတော်ကို မြော်ထောက်၍ မလွန်သို့ သန်လျင်ဝန် သတိုးမင်းလှကျော်ထင်တို့ကို ပြန်လည်စေရ၏။ နောက်ဗောဓိတပ်တွင် ဗညားဓမ္မရာဇာ၊ မြစ်တိမ်တပ်တွင် ဗညားသီဟတို့ကို စောင့်နေစေသည်။ မတ္တရာ တလိုင်းတို့လည်း ထွက်၍မတိုက်။[၁]

မြစ်တိမ်တပ်စောင့် ဗညားသီဟကို ခေါ်တော်မူ၍ မြစ်တိမ်တပ်မှာ သတိုးသိခ်သူ နေရသည်။ ဗောဓိတပ်ကွင် ဗညားဓမ္မရာဇာ နေမြဲနေရသည်။[၂] မတ္တရာတပ်က သူရဲကောင်းကပ်ကျေးမနိုင်နှင့် တောင်ငူရာဇာကျွန် ဗညားရာဇာတို့ နှစ်ယောက်ကို စီးချင်းတိုက်စေသည်။ တပ်ထက်က ဗိုလ်ပါအများ ကြည့်ကြကုန်၏။ တယောက်ကိုတယောက် လှံခေးဖြင့် ထိုးခုတ်ပစ်ခတ်ကြသော်လည်း မစူးမပေါက် မရှမနနိုင်ရှိကြသည်တွင် ခေးလှံကိုပစ်ထား၍ ဗညားဓမ္မရာဇာ ကပ်ကျေးမနိုင်ကို လက်သီးဖြင့် ထွက်ခတ်သတ်ရာတွင် မြင်းထက်မှကျ၍ မတ္တရာတပ်တွင်းသို့ ကပ်ကျေးမနိုင် ဝင်ပြေးလေ၏။ ကပ်ကျေးမနိုင် စီးသည့်မြင်းကိုလည်း ရလိုက်၍ တောင်ငူရာဇာသို့ ဆက်လျှင် နတ်ယဉ်ကျော် အမည်နှင့် သိမ်းထားတော်မူ၍ စီးတော်မြင်းတစီးကို ဗညားဓမ္မရာဇာအား ဆုပေးတော်မူ၏။[၃]

နောက်ဆက်တွဲ–၂၁

တောင်ငူရာဇာ

သတိုးမင်းခေါင်လည်း တလိုင်းတို့ပြန်သွားလေလျှင် ကွေ့သူပုန်တို့အရေးကိုထောက်၍အဆောတလျင် စစ်ကိုင်းတပ်သို့ပြန်လည်ခဲ့၏။ ဘုရင်မင်းတရားကြီးလည်း သတိုးမင်းခေါင်ကို အားရတော်မူသောကြောင့် စစ်ကိုင်းကို ကေတုမတီတောင်ငူသမုတ်တော်မူ၍ နန်းအဆောင်ဆောင်လွှတ်ရှိးဆောက်စေပြီးလျှင်[၄] သီရိဓမ္မရာဇာဓိပတိအမည်နှင့် မင်းခမ်းမင်းနား ဝန်ကြီး ဝန်ထောက် ဝင်းမှူး အတွင်းဝန် သံဆင့် သံခံ နားခံ စာရေးကြီး မြို့ဝန်ထောင်မှူး အနောက်ဝန်အမှုးအမတ် ဒိုင်းဝင်း ကိုယ်ရံပေးတော်မူ၍[၅] ဘုရင်ခံမင်းပြိုင်အဖြစ်နှင့် ပိတင်းကြီးဖွင့်ရ၏။

၁။ **မရသ** ခဲ့ကျော–ခံ့ဝမ်း။ **မှန်နန်း ၃။ ၃၇၇–၈၀။**

၂။ ယင်းသို့သောအခါ အရှေ့ဘက် မတ္တရာမြစ်တိမ်တွင် သတိုးသခ်သူကို အခိုင်နေစေသည်။ ဗောဓိတပ်တွင် ဗညားဓမ္မရာဇာကို အခိုင်နေစေသည်။ **မှန်နန်း ၃။ ၃၈၂။**

၃။ **မရသ** ချားဝမ်း။

၄။ နန်းတော်လွှတ်တော်ရွှေရုံးအနောက်ရုံး၊ ဝင်းလေးမျက်နှာရုံးဆောက်စေပြီးလျှင်–**မှန်နန်း ၃။ ၃၈၁။**

၅။ ဒိုင်းဝင်းကိုယ်ရံခန့်အပ်တော်မူ၍ မင်းခမ်းမင်းနားအစုံနှင့်–**မှန်နန်း ၃။ ၃၈၀။**

ဖဆွေးတော်ကို ယုံမှတ်သဒ္ဒါတော်မူ၍ ချီးမြှောက်ပြုစုတော်မူလျှင် ကေတုမတီ သမုတ်တော်မူသည့် စေဉ့်ကိုင်သည် ရာဇဌာနီမင်းနေပြည်ကြီးကဲ့သို့ အလွန်စည်ပင်သာယာသောကြောင့် ခပ်သိမ်းသော သူအပေါင်းတို့ ခိုမှီရာဖြစ်၏။ အမှုးအမတ်ကျေးကျွန်သင်းပင်း သူရဲသူခက် ရဲမက်လက်နက်ကိုင်အပေါင်းတို့ ချစ်ကြောက်ရိုသေရှိကြကုန်၏။

ဆွေတော်မျိုးတော် အမှုးအမတ်တို့ကို ပြုစုသည်ကား ညီတော်ဖအိုင်စားကို သီရိသုဓမ္မရာဇာ၊ ကျောက်မြောင်းဗိုလ်ကိုသီရိဓမ္မရာဇာ၊ ငါးပတ်ချောင်းဗိုလ်ကို သတိုးမင်းလှကျော် အမည်ပေးတော်မူသည်။ ဗညားဓမ္မရာဇာ ဗညားသီဟ ဗညားကျန် ဗညားရန်ကျော် ဗညားဒေဝ ဗညားဗျတ္တ ဗညားစက် ဗညားသီရိ ဗညားသူရိန်တို့နှင့် ဗညားစု၊ အာကာရွှေတောင် အာကာရဲခေါင် အာကာရဲကျော် အာကာရဲသူ အာကာရဲထင် အာကာကျော်ခေါင် အာကာကျော်ထင် အာကာကျော်စွာ အာကာကျော်သူ အာကာရန်နိုင် အာကာဘီလူးတို့နှင့် အာကာစု၊ ရဲခေါင်စံကျော် ရဲခေါင်စန္ဒာ ရဲခေါင်စန္ဒ ရဲခေါင်စံလွတ် ရဲခေါင်ကျော်စွာ ရဲခေါင်ကျော်ထင် ရဲခေါင်ကျော်သူ ရဲခေါင်သီဟ ရဲခေါင်သီဟကျော် ရဲခေါင်နရာ ရဲခေါင်နရာကျော် ရဲခေါင်ဒေဝ ရဲခေါင်ဘီလူးတို့နှင့် ရဲခေါင်အစု အသီးသီးချီးမြှောက်ပြုစုထားတော်မူ၏။

စည်သာစားမင်းကြီးကျော်စွာထင်၊ ကန်ပေါက်စားမင်းကြီးကျော်ထင်၊ သာစည်စား မင်းကြီးကျော်ခေါင်၊ ခင်ဦးစားမင်းကြီးကျော်စွာကျော်သား လကျ်ာပံ့ချီတို့ကို သိမ်းပိုက်ပြုစုတော်မူ၍ အမှုတော်ကို ထမ်းစေ၏။[၁]

မင်းရဲကျော်ခေါင်ကိုလည်း သီရိဓမ္မရာဇာဓိပတိဟူသော တံဆိပ်နာမံခံစေ၍ စဉ့်ကိုင်တွင် သက်ကယ်နန်းနှင့် ပိတင်းကြီးစွာဖွင့်ရသည်။ နောက်လည်း ဘုရင်မင်းခေါင်ခံရသည်။ ဝန်ကြီး ဝန်ထောက်အတွင်းဝန် မြို့ဝန် ကျီဝန်သံဆင့်သံခံလည်း တပ်တွင်အမှုထမ်းတို့ကို ခန့်ထားရသည်။[၂]

ထိုသက္ကရာဇ်တွင် တောင်ငူဘုရင်မင်းခေါင်ကို တောင်ငူရာဇာခံစေ အမိန့်တော်ရှိ၍ တောင်ငူရာဇာခံရသည်။[၃]

နောက်ဆက်တွဲ–၂၂

တရုတ်သံအဖွဲ့နှင့်ကွေ့သူပုန်များ

တရုတ်သံအကြီးသေူရဲ၊ တွန်တာရဲတို့ကို ရာဇသံရွှေပေလက်ဆောင်တော်ပေးပြီးသည့်နောက် သေူရဲ တွန်တာရဲတို့က ငါ့ညီတော်တိုင်းခရိုင်နိုင်ငံငြိမ်ဝပ်သည် မငြိမ်ဝပ်သည်၊ ညီတော်ရန်သူလည်း ငါ့ရန်သူပင် ဖြစ်သည်။ မငြိမ်မဝပ်ရှိသမျှကို သုတ်သင်ရှင်းလင်းခဲ့ရမည်၊ ငါ့ညီတော်အမှုငါ့အမှုကို

၁။ မရသ ခံ့ကျော–ချားဝမ်း။ မှန်နန်း ၃။ ၃၉၁ လည်းရှု။

၂။ အလမ ဃိကျော–ဃိဝမ်း။

၃။ အလမ ဃုဝမ်း။

ကုံတွင်အောင်ထမ်းရွက်လေ နောင်တော် အမှာတော်ရှိသည်။အုတ်ဖို ကွေတလိုင်းတို့ကိုအရှင်လိုသည်၊ အရှင်ဖမ်း၍ ဆက်ပါမည်၊ အသေလိုလည်း အသေဆက်ရမည်လျှောက်ရာတွင် တောင်ငူရာဇာက သင်းတို့မကြံရသောအကြံကို ကြံစည်မိသည့်အမှုကြောင့် ကြောက်ရွံ၍ပြုကျင့်သည်သာဖြစ်ပါသည်၊ အသာအယာသိမ်းရုံး၍ ဆက်ပါမည်လျှောက်ထား၍ ယခုသိမ်းခေါ်စေရသည်။ တောင်ငူရာဇာရှိရာ စဥ့်ကိုင်တပ်တော်သို့သွား၍ ကြည့်ရှုကြခဲ့တော့ အမိန့်တော်ရှိ၍၊ စဥ့်ကိုင်ကို သွားရသည်။ ပဒေသရာဇ် စကိုင်းမင်းတို့က ပို့လိုက်ရသည်။

စဥ့်ကိုင်သို့ရောက်လျှင် သစ္စာတော်ကိုမစောင့်သသူတို့ကို အရှည်အကြာမနေစေသင့်၊စစ်ဘုရင် မဟုတ်သကဲ့သို့ ယခုတိုင်နေလေသည်ဆိုသည်။ ကွေတို့ကိုတိုက်မည် စဥ့်ကိုင်ကတရုတ်တို့ကူးသည်။ တောင်ငူရာဇာလည်း ထပ်၍ကူးသည်။

တရုတ်တို့က သူရဲကောင်းအလံစိုက်တို့ကို သေူရဲ တွန်တာရဲတို့နှင့် အလယ်ကြောင်းမြင်း ၅၀ စီ သူရဲ ၅၀၀ စီနှင့် လက်ဝဲကြောင်း လကျာကြောင်း ရွှေဖျားအလံကျား အနက်အနီမှတ် ၃ စင်း အမြောက် ၃ လုံးခင်းပြီးလျှင် ဘာသာအတီးအမှုတ်တီး၍ ချီသွားသည်။ တောင်ငူရာဇာလည်း မြင်း ၂၀၀ ကျော်နှင့်လက်စောင်လွှန်၍ တက်သည်။ တရုတ်တို့နှင့် ကွေတလိုင်းတို့တိုက်ကြသည်။ ကွေလည်းအများသေသည်။ တရုတ်တို့လည်း နေသည်နှင့်မဆုတ်မနစ်တိုက်ကြရာတွင် သေူရဲကပ်၍ အလယ်ကြောင်းအလံစိုက်သူရဲတို့ထွက်၍တိုက်သည်။ ကွေတို့ကလည်း ဆီးခံ၍တိုက်သည်။ အထွေးထွေးတိုက်ကြသည့်အခိုက် တောင်ငူရာဇာဖိ၍တိုက်သည်။ ကွေတို့ဆုတ်ပြေးလေသည်။ မြင်း ၁၀၀ ကျော်နှင့် တောင်ငူရာဇာရွှေဖျားတည်၍ လိုက်သည်။ ကွေတို့တပ်တိုင်ကို ကိုင်မိမှ ပြန်လှာသည်။ ရာဇာမင်းခေါင်မြင်းကိုလည်း သေနတ်သင့်သည်။ တောင်ငူရာဇာမြင်းကိုလည်း သေနတ်သင့်သည်။ ပြန်လှာ၍ သေူရဲတို့နေရာသို့ရောက်လျှင် စစ်ဘုရင်ဖြစ်သည်။ သည်ကဲ့သို့ အရဲမကိုးသင့်၊ အုပ်ကွပ်၍သာ တိုက်ရမည်၊ မသင့်၍ထိခိုက်ခဲ့သော် အရေးမပျက်ပြီလော ဆိုပြီးလျှင် လက်ကိုလှမ်း၍ချီးမွမ်း ပြောဆိုကြသည်နှင့် တရုတ်တို့လည်း ပြန်သွားကြလေသည်။[၁]

တရုတ်သံတို့လည်း ကွေလဝတလိုင်းတို့ နှောင့်ရှက်သည်ကို ဥတည်မင်း ရာဇသံနှင့်အညီ ကျွန်တော်တို့ တိုက်လံ၍ ဆက်ပါမည်။ကျွန်တော်တို့သံတမန်ဖြစ်၍ လက်နက်ကြီး မပါပါ လျှောက်၍ အမြောက်ကြီး ၂ ဗိဿာဝင် ၁ ဗိဿာဝင် ယမ်းကျည်စေ့အစုံ ပေးအပ်၍ တရုတ်သံတို့နှင့် ပါသူ တရုတ်လဝရှမ်း လူ ၁၀၀၀ ကျော်နှင့် မတ္တရာ ကွေလဝတို့ကို တိုက်စေသည်။

တရုတ်တို့ကိုလည်း အဝက စဥ့်ကိုင်သို့ လှေနှင့် တင်ယူသွား၍ စဥ့်ကိုင်တပ်က အရှေ့ဖက်သို့ ချီစေသည်။ မတ္တရာမြစ်ဆိပ်ကို ကူး၍ ကွေလဝတို့တပ်ရင်းသို့ရောက်လျှင် တပ်တံခါးကို အမြောက်နှင့် ပစ်လျှင် ကွေတို့က ထွက်၍ တိုက်သည်။ တရုတ်တို့ပျက်၍ ဆုတ်ရချေ၏။ အမြောက်များကိုလည်း ကွေတို့က ရချေ၏။ တရုတ်သံတို့ပျက်လျှင် ဘဝရှင်မင်းတရားက ခေါ်တော်မူ၍ ရွှေဖဝါးတော်အောက် ရောက်လျှင် ရာဇသံ စာပေးအပ်၍ လက်ဆောင်တော်များနှင့် ပြန်စေသည်။[၂]

၁။ မရက ၃။ ညံ့ဝမ်း–ညားဝမ်း။

၂။ **အလမ ဃုကျော–ဃူဝမ်း။**

တရုတ်တို့လည်း ကေ္ဘာ့တလိုင်း ရိုင်းပျသူကို ဖမ်းဆီးလိုသည့်အကြောင်းနှင့် သံတော်ဦးကင်လျှင် ကိုယ်ဟုသိုသခင်က စစ်တိုက်ချေ မစေမိတ်သဟာယဖြစ်မည့်အကြောင်းကိုသာ စေပါသည်။တိုက်မခိုင်း သင့်ပေ မှာမိန့်တော်ရှိသည်ကို သေူရဲ ဟူန်တာရဲတို့က ကျွန်တော်တို့ကို စစ်တိုက်မစေသော်လည်း အရှင့်ရန်သူတော်သည် ကျွန်တော်ဟိုသခင် ရန်သူတော်ပင်ဖြစ်သည်ဆို၍ လူ ၅ဝဝဝ ကျော်နှင့်ချီသွား လိုက်လံသည်လည်း တရုတ်အများ ထိပါးရှုနသည်နှင့် ဆုတ်ခွာခဲ့လျှင် သံဖက်ခန့်၍ သေူရဲ တူန်တာရဲ တို့ကို တရုတ်ပြည်သို့ ပြန်သွားစေသည်။[၁]

The king of Burma had sent envoys to the Emperor of China, representing the great danger which threatened his kingdom, and asking for support. In reply to this appeal two Chinese or Manchu officers arrived at the capital, with an escort of one hundred horsemen and a thousand foot. They suggested that an attack should be made on the Talaing stockade at Madara. This was done, and as it failed, the Chinese officers retired without making any promise of assistance.[၂]

နောက်ဆက်တွဲ ၂၃

ဟံသာဝတီ အဝ ပေးစာပြန်စာများ

ဟံသာဝတီ ရမညတိုင်းကို အစိုးရသော သဘော်ဆိပ်များသခင်မင်းတရားကြီး ညီတော် မင်းဥပရာဇာ၊ မင်းဗညားဒလ၊ မင်းဗညားကောင်ဟန်၊ ဗိုလ်မင်း တပ်မင်းတို့ ကြားရောက်သည် ရတနာပူရက ချီလာသော ဗိုလ်မင်း တပ်မင်းတို့။

မင်းနှစ်ပါး စစ်ရေးခင်းကျင်း တိုက်လံကြရာတွင် အကြေအညာ မငြိမ်းမချမ်းရှိ၍ သီလ ဘာဝနာမဖြစ်ကြ၊ ဓားဦး လှံဦး သေကြသူလည်း များလှပေပြီ၊ ရဟန်းသံဃာတို့လည်း ကျောင်းကန်တွင် သင်ကြားပို့သ၍ မနေရ၊ သာသနာတော်ကို မဖြည့်မဆောင်နိုင်သည်ကို ထောက်လျှင် စစ်ထိုးခြင်းသည် မင်းနှစ်ပါး အကျိုးတော်မရှိ အချည်းနှီးဖြစ်သည်။

ရှင်ဘုရင်မင်းခေါင်နှင့် ရှင်ဘုရင်ရာဇာဓိရာဇ်တို့ မြေခြား မိုးခြား မှတ်သားငြေငြိမ်း ကြသည့် ယုံးစံများလည်း ရှိတော့သည်။ သာသနာတော်ကို အရှင်နှစ်ပါးညီ၍ ရှက်ဆောင် တော်မူကြလျှင် အကျိုးစီးပွား များမည်ဖြစ်၍ အကြောင်းကြားရောက်သည်။[၃]

တိုင်းကြီးပြည်ကြီး ထီးဆောင်း မင်းအပေါင်းတို့ကို အစိုးရတော်မူသော ရွှေတွင်း ငွေတွင်း ပယင်းတွင်း ပတ္တမြားတွင်းများသခင် ဘဝရှင်မင်းတရားကြီးဘုရား ကျေးဇူးသစ္စာ

၁။ မရသ ဂျဝမ်း–ဂျကျော။ မှန်နန်း ၃။ ၃၉၅။

၂။ Phayre: *History of Burma* 146.

၃။ မရက ၃။ ၄ဝမ်း။

တော်မြတ်ကို စောင့်သိရှိသေစွာ ထမ်းရွက်သော ဗိုလ်မင်း သတိုးမင်းလှနော်ရထာ၊ သတိုးမင်းကျော်၊ သတိုးသိခ်သူ၊ သတိုးကျော်စွာ ၊ သတိုးသီရိ၊ ဗိုလ်မင်း တပ်မင်းတို့ ကြားလိုက်သည် မင်းဉပရာဇာ၊ မင်းဗညားဒလ မင်းဗညားကောင်ဟန်၊ ဗိုလ်မင်း တပ်မင်းတို့။

မင်းနှစ်ပါး ရန်စစ်ဖြစ်ကြ၍ သတ္တဝါတို့ မငြိမ်းမချမ်း၊ အရိယာသင်္ဃာတို့ သာသနာကို မဖြည့်မဆောင်ရ၊ မင်းနှစ်ပါး အကျိုးစီးပွားတော် မဖြစ်ဆိုသည့် စကားသည်သင့်လှပေသည်။ ငါတို့သခင် ရွှေနန်းရှင်ဘုရားသည် သာသနာတော် ညစ်နွမ်းမည့်အရာ သတ္တဝါ အပေါင်းတို့ ပျက်စီးမည်ကိုလည်း စိုးရိမ်တော်မူသည်။

ဘေးလောင်းတော် ရွှေနန်းသခင် ရှင်ဘုရင်ပင်းခေါင်နှင့် ရှင်ဘုရင်ရာဇာဓိရာဇ်တို့ မြေခြားမှတ်သား ပြေငြိမ်းကြသည် စာတွင်ပါ၍ ကြားရသည်မှာ မင်းနှစ်ပါးသည် ကျွန်းဦး၌ ရောက်သော ဇမ္ဗူ့သပြေပင်မှ ဖြစ်သော ဇမ္ဗူရာဇ်ရွှေစင်ကဲ့သို့ မခြားမနား ဖြစ်တော်မူကြသည်။

ဟံသာဝတီက ရတနာပူရကို ရဘူးသည်မရှိ၊ ရာမညတိုင်း တလိုင်းသုံးရပ်နှင့်တကွ ပြည်ထောင်ထီးဆောင်း မင်းအပေါင်းတို့ကို အစိုးရတော်မူသော ငါတို့သခင် ရွှေနန်းရှင်ဘုရား ဘေးလောင်းတော် ဆင်ဖြူရှင် လက်ထက်တော်ကသည် ယခုတိုင် ကျေးဇူးတော်ကိုခံ၍ ထမ်းရွက်သည် နှစ်ပေါင်းတရာကျော်ရှိပြီ။

ဟံသာဝတီ မငြိမ်မသက် နှောင့်ရှက်စကပင် အမြစ်တျင်းတျင်းကုန်၍ နောင်မလှန်အောင် တိုက်လံနိုင်အောင် တိုက်လံဖမ်းဆီးပါရမည့်အကြောင်းနှင့် ငါတို့ဗိုလ်မင်းတပ်မင်းတစု လျှောက်ထားပါသည်ကို အဂ္ဂနိဋ္ဌဗြဟ္မာပြည်က အပ်တစင်းကို ချလိုက်လျှင် လူ့ပြည်မှာ ထောင်၍ထားသည့် အပ်သွားနှင့် တွေ့မိဖွယ်ရာအကြောင်းရှိ၏။ လူအဖြစ်ကို အလွန်ရခဲသည်။ မသေမပျောက်ရ သာယာစွာ သိမ်းသွင်းရမည် အမိန့်တော်ကို အကြိမ်ကြိမ်ဦးသိပ်ရွက်၍ အစွမ်းရှိသမျှ မထမ်းရွက်ရသောကြောင့် မြေခြားမိုးခြားမှတ်သားပြေငြိမ်းလိုသည်ဆိုရလေသည်ကို ငါတို့အမှုတော်ထမ်းတို့ ရှက်ဖွယ်လိလိ ရှိတော့သည်။ သို့သော်လည်း အလောင်းတော် သီလဝမင်း၊ သီဟိုဠ်ကျွန်းကို အစိုးရသော သင်္ဃဗောဓိမင်းတို့ ထုံးစံများလည်း ရှိတော့သည်။

ယခုလည်း စစ်ဘုရင်ဖြစ်တော်မူသော ကိုးသိန်းသခင်ဘုရင်မင်းခေါင် ရွှေဖဝါးတော်အောက် ကြွတော်မူသည့် အခိုက်ဖြစ်သည်။ ရောက်တော်မူမှ အကြောင်းမျိုးကို လျှောက်ထား၍ မှာထားလိုက်ရတော့မည့်အကြောင်းကို ကြားလိုက်သည်။ [၁]

ဟံသာဝတီ ရာမညတိုင်း ပုသိမ် မြောင်းမြ ဒဂုန် ဒလ သန်လျင် သာယာဝတီ မုတ္တမ မော်လမြိုင် မြို့ကြီးပြကြီးများနှင့် သင်္ဘောဆိပ်များသခင် ဆင်ဖြူရှင် ညီတော် မဟာဉပရာဇာ၊ မင်းဗညားဒလ၊ သမက်စောဗြပန်၊ တူတော် ဗညားကောင်ဟန်၊ တူတော်ဒေါတော်စုတို့ မိန့်ကြားလိုက်သည် သဝိုးမင်းခေါင်မှစ၍ ဗိုလ်မှူးတပ်မှူးတစုတို့။

၁။ မရက ၃။ ဌကျော–ဌာဝမ်း။

ဟံသာဝတီ ရာဇဌာနီမှာ ဘုရားသခင် သာသနာတော်တည်၍ ဆင်ဖြူရှင်သည် ဘုရားသခင် ဗျာဒိတ်ထားသည့်အတိုင်း ဟံသာဝတီပြည်ကို မြို့ပြထီးနန်းကနက်နှင့်တကွ တည်တောင်၍ စိုးအုပ်စမွယ်ကော်မူလျှင် အရပ်ရပ် ပင်လယ်ခြားရာ ကုလားတို့လည်း ကိုက်လျှောက်သည့် လက်ဆောင်တော်ကိုဆက်၍ ရှိညွှတ်ကျိုးနွံ ကျွန်တော်ခံကြရသည်။

ဟံသာဝတီရာဇဌာနီနှင့် အပရာဇဌာနီသည် ရှေးဘေးလောင်းတော်တို့လက်ထက် ရန်စစ်ဖြစ်ကြသော်လည်း ဟံသာဝတီရာဇဌာနီက အဝရာဇဌာနီကို ရဘူးသည်မရှိဆိုရာမှာ ဘေးလောင်းတော် ဘုရင်ရာဇာဓိရာဇ်သည် ကြည်းရေ အများချီ၍ အဝမြို့ကို ဝန်းရံသည်ကို ဘုရားသခင် သာသနာတော်မြတ် မညှိုးမနွမ်းပါစေနှင့်၊ များစွာသော ဆင်ကြီးမြင်းကောင်း ပုဆိုး သိုး ကတိုး အောင်းတင်ရန်း ဆက်သလျှောက်ထား အသနားခံသောကြောင့် ဘုရားသခင် သာသနာဘော်မြတ်ကို သဒ္ဓါတော်မူသည့်ဖြစ်၍ ချမ်းသာရဘူးသည်။

ယခုသည် ဟံသာဝတီက ချီလှာ၍ ပြည်မြို့အထက်သို့ ရောက်လျှင်ပင် စေတီတော် ဘုရား ပုထိုး သိမ် စရပ် တန်ဆောင်း ကျောင်းကန်များသည် အကောင်းမရှိ၊ ဖျက်ဆီးဟူး[ဖို့]ရှိသည်ကို မြင်ရလျှင် သာသနာတော်ကို စည်ပင်ပြန့်ပွားအောင် မပြုသည်ကို သိရသည်ဖြစ်လျက် အရှင်နှစ်ပါး ရန်စစ်ငြိမ်းမှ ကုသိုလ်ပွားများ၍ လူနတ်နိဗ္ဗာန်ချမ်းသာကို ရကြမည်ဆိုသည့် စကားများသည် ဟုတ်လိမ့်မည်မထင်။ အကြောင်းအရာကို လူစေရောက်မှ သိသာအောင် ပြန်ဆိုမှာထား ရမည်။[၁]

သုနာပရန္တတိုင်း တမ္ဗဒီပတိုင်း ကမ္ဘောဇတိုင်းနှင့်တကွ ကိုးကျိုင်း ကိုးစော်ဘွား ရွှေငွေ ပယင်း ကျောက်သံ ရတနာတွင်းများသခင် အသျှင် ဘဝရှင်မင်းတရားကြီးဘုရား ဦးရီးတော် ကိုးသိန်းသခင်ဘုရင်မင်းခေါင် အမိန့်တော်ရှိသည် ဟံသာဝတီမင်းညီ မဟာဥပရာဇာ ဗညားဒလ စောဗြပန် ဒေါတော်စုတို့။

ငါတို့ ဘေးလောင်းတော် ဘုရင်မင်းခေါင်နှင့် ဘုရင်ရာဇာဓိရာဇ်တို့ အနှစ်နှစ်ရန်စစ်ကြီးစွာ ဖြစ်ကြသည်ကို ပြည်မြို့ ရွှေဆံတော်တွင် သစ္စာဆို၍ ဘေးလောင်းတော် မင်းနှစ်ပါး ပြေငြိမ်း ပြီးလျှင် မိတ်ဆွေဖြစ်ကြဘူးလေသည်။ နောက် ဘုရင်ရာဇာဓိရာဇ်သည် ကတိမတည် ကြည်းရေ ဖက်၍ များစွာသော အလုံးအရင်းနှင့် ချီလှာသည်ကိုလည်း ပြည် မြေထဲ ပုဂံ တလုပ်မြို့များ ကိုမျှ မရပဲလျက် ရတနာပူရ အဝနေပြည်တော်တိုင် ရောက်လှာသည်။ လမ်းတလျှောက် စေတီ ဘုရား ပုထိုး ရုပ်ပွားဆင်းတု သိမ် စရပ် တန်ဆောင်း ကျောင်းကန်များကိုလည်း ဖျက်ဆီး မီးတိုက်၍ ဘုရားသခင် သာသနာတော် ညှိုးနွမ်းရကြောင်းနှင့် စကြိုသူမြတ်သည် ထွက်၍ တရားဟောလေလျှင် မှားသောအယူ ပျောက်ကင်း၍ မှန်သောအယူဝါဒဖြင့် နတ်ရွာ နိဗ္ဗာန်၏ အကြောင်းကို သွန်သင်ဆုံးမ ပြသပေသည်ဆိုပြီးလျှင် များစွာသော ကတ္တီပါ ပိတ် မာတရဘက် တန်မွန် ပန်းကန် အကျော် စမွာ နှင်းရည် ကာရမက် အုပ်မျိုးထည်မျိုး ဆက်သ၍ ဟံသာဝတီ နေပြည်တော်သို့ ပြန်သွားရဘူးလေသည့် ထုံးစံကိုလည်း သိကျွမ်းကြသူချည်းပင်ဖြစ်ကြသည်။

၁။ မရက ၃။ ဋ္ဌာဝမ်း—ဋ္ဌာကျော။

တကြောင်းလည်း ငါတို့အရှင် ဘေးလောင်းတော် ဆင်ဖြူများရှင်သည် ဟံသာဝတီ ရာမညတိုင်း တလိုင်းသုံးရပ်ကို နှိပ်၍ မြို့ပြထီးနန်းကနက် စိုက်ထောက် စမွယ်တော် မူသည်မှသည် ယခုတိုင် မကွယ်မတိမ် ထင်ရှားစွာ သားတော်အစဉ် မြေးတော်အဆက် မြစ်တော်အညွန့် အခွန့်ရှည်စွာ သစ္စာမယွင်းမသွေသင့်လေ။

ဘုရားစသော သူတော်ကောင်းတို့လည်း သစ္စာမှန်ကန်သည်ကိုသာ ချီးမွမ်းကြကုန်သည် အကြောင်းကို အောက်မေ့၍ ဟံသာဝတီနှင့် အဝနေပြည်တော်သည် ရှေးဘေးလောင်းတော်တို့ လက်ထက်ဘော်ကနည်း နိုင်ငံအပိုင်းအခြားနှင့် မင်းနှစ်ပါး ကြည်သာပြေငြိမ်းကြမှ ဘုရားသခင် သာသနာဘော် စည်ပင်ပွင့်လင်း၍ သတ္တဝါအပေါင်း ချမ်းသာလျက် ကောင်းမှုကုသိုလ်များမည် ဆိုသည့်စကားသာ သာသနာတော်ညစ်နွမ်းသည်ကို ထောက်လျှင် သင့်မြတ်သည့်စကားဖြစ်တော့ သည်။[၁]

မင်းဥပရာဇာ မင်းဗညားဒလ မင်းစောဖြပန် မင်းဗညားကောင်ဟန် မင်းဒေါတော်စုတို့ ကြားရောက်လိုက်သည် သတိုးပင်းခေါင်။

ဟံသာဝတီပြည်သည် ဘုရားသခင် ရှိတော်မူစဉ်ကပင် သာသနာတော် တည်တော်မူမည်ကို မြင်တော်မူ၍ တဖုဿ ဗလ္လိက ညီနောင်အား ဆံတော်မြတ်ကို ပေးအပ်တော်မူပြီးလျှင် သိင်္ဂုတ္တရ ကုန်း၌ စေတီတည်၍ ကိုးကွယ်ရသည်။ သိင်္ဂုတ္တရကုန်းသည်လည်း ကောက္ကုသန် ကောဏာဂုံ ကဿပ နောင်တော်ဘုရားသုံးဆူတို့ ရေသနုတ် တောင်ဝှေး ဓမ္မခရိုင် အသုံးအဆောင် ပရိက္ခရာ တို့ကို ဌာပနာ၍ တည်သည့်အရပ်ဌာနဖြစ်သည်။

တကြောင်းလည်း သာသနာတော် နှစ်ထောင်ကျော်လျှင် ဟံသာဝတီမှာ ဆင်ဖြူရှင် ဘုန်းကြီး၍ မော်ဓော ဘုရားရှင် ဒါယကာ ခံတော်မူလိမ့်မည် သိုက်ဓာတ်နိမိတ်ရှိသည်နှင့် ဟံသာဝတီပြည်ကို အသိမ်းသိမ်းယူ၍ မင်းပြုသည်လည်း ကာလအရှည် ရှိလေပြီးသည်။ ဘုရားအစ ရှိသည် သစ္စာကိုသာ ထောက်သည်ဆိုရာ၌လည်း ယခုမှသာ စစ်မက်ဖြစ်ကြသည်မဟုတ်၊ ဘုရားသခင် ရှိတော်မူစဉ်ကပင် ညီနှင့်အကို သားနှင့်အဖ စစ်မက်ဖြစ်ဘူးကြလေသည်။ ဟံသာဝတီပြည်ကိုလည်း မြန်မာမင်း အဆက်အနွယ်ကပင် အစဦးတည်၍ စစ်မက်ဖြစ်ကြသည်။ မင်းနှစ်ဆက်သုံးဆက် ရှိလေပြီးသည်ကို ယခုတဖန် သစ္စာရှိလေဟန် စာတွင်ပါသည်ဟု ထုံးစံအစဉ်မရှိ။

ပြည်ထောင်ချင်းချင်း မင်းနှစ်ပါး ရန်စစ်ပြေငြိမ်း၍ ဝေဏေယျ သတ္တဝါအပေါင်း ချမ်းသာခြင်းကို အလိုရှိသည်ဆိုသည့် စကားနှင့်မညီလျှင် တိုက်လံရေးကိုသာ စီရင်ရမည်ဖြစ်၍ ဒေါအိန္ဒဗလကို စေလိုက်သည်။ သုံးဆောင်ရန်လည်း ပုဆိုး ၁၀၊ ပိတ်အုပ် ၁၀ ပေးလိုက်သည်။[၂]

ဘုန်းတော် အလွန်ကြီးမြတ်တော်မူလှသော ကိုးသိန်းသခင်ဘုရင်မင်းခေါင် ကြားလိုက်သည် ဟံသာဝတီမင်း ညီတော် မဟာဥပရာဇာ မင်းဗညားဒလ မင်းစောဖြပန် မင်းဗညားကောင်ဟန် မင်းဒေါတော်စုတို့။

၁။ မရက ၃။ ၌ာကျော–၌ိဝမ်း။

၂။ မရက ၃။ ၌ိဝမ်း–၌ိကျော။

ရတနာပူရ အဝ ရွှေပြည်တော်သည် ပုဂံ မြင်စိုင်း စကိုင်း ပင်းယက သာသနာတော် ဖြောင့်ချိုး၍ ဘေးလောင်းတော် သတိုးမင်းဖျားတည်သည့်မှယခုတိုင် မြန်မာပင်းတို့အဆက်အနွယ် ဖြစ်သည်။ ဟံသာဝတီပြည်မှာလည်း တလိုင်းမင်းတို့က အဆက်အနွယ် စီရင်အုပ်စိုး၍ ယခုကဲ့သို့ အနှစ်နှစ် ရန်စစ်ကြီးစွာ ဖြစ်ကြသည့် ကာလလည်းရှိသည်။ ရတနာပူရ အဝပြည်သည် ကိုးကျိုင်း ကိုးစော်ဘွား တီးရုံနန်းရုံ မြို့စားစော်ဘွား အများနှင့်ဖြစ်၍ မည်သည့်ကာလတွင်မှ တလိုင်းမင်းတို့က တိုက်လံရဘူးသည်မရှိ။

မေတ္တာကိုရှေး ဒေါသကိုနှောင်းထား၍ စိတ္တရဂီဝါခိုမင်းနှင့် ဟိရညကြွက်မင်းတို့သည် မြေနှင့်ကောင်းကင် ကျက်စားကြသသူဖြစ်လျက် အများဇာတိ မတူသည်ကို မိတ်ဆွေ ဖြစ်လေ သောကြောင့် သတ္တဝါအပေါင်းတို့ ချမ်းသာခြင်းကို ရကြလေသည့် ထုံးစံကိုလည်း သိမိကြသည်။

ပြည်ထောင်ချင်း မင်းနှစ်ပါး ရန်စစ်မပြေမငြိမ်းရှိလျှင် ဝေဏေယျ သတ္တဝါအပေါင်း ဆင်းရဲသည်သာမက ဘုရားသခင် သာသနာတော်မြတ် ပျက်စီး၍ အပါယ်လေးပါး ဆင်းရဲကြီးစွာ ခံရမည့်အကြောင်း၊ အစဉ်သဖြင့် အကျွတ်တရားကို မရမိ သံသရာစက် အစွန့်ရှည်စွာတွင် ဝိပါက် ဝါသနာပါကြမည်။ နောင်လာလတ္တံ့သော ဘုရားရှင်တို့သည် ချီးမွမ်းခြင်းကိုမပြု၊ နိဗ္ဗာန်မဂ်ဖိုလ်မှ ဖီလာဖြစ်သည့်အကြောင်း ရှိချေသည်။

ယခု ပြည်ထောင်ချင်း မင်းနှစ်ပါး ရန်စစ်ပြေငြိမ်းကြ၍ သုခဒုက္ခ ပြောဆိုကြရလျှင် ဘုရားသခင် သာသနာတော်မြတ် အလွန်သာယာစည်ပင်ပွင့်လင်း၍ နောင်လာလတ္တံ့သော ဘုရားရှင်တို့ ချီးမွမ်းခြင်းကို ခံရမည်။ အလိုရှိလျှင် တောင့်တသဖြင့် အလိုရှိရာ သာဝကဆု၊ ပစ္စေကဗုဒ္ဓါဆု၊ သမ္မာသမ္ဗုဒ္ဓဆုကို အလွယ်တကူသာ ဖြည့်ကြရမည်ဖြစ်သည်။ ရှေးအလောင်း သူမြတ်တို့လည်း ဘဝတို့၌ နိဗ္ဗာန်မဂ်ဖိုလ်ကို မျက်မှောက်ပြုရခြင်းသည်သာလျှင် အမြတ်တင်ထား၍ ဟောတော်မူသည်။

ပြည်ထောင်ချင်း မင်းနှစ်ပါး ရန်စစ်ပြေငြိမ်းမှ ရေငတ်သောသူသည် ချမ်းကြည်လေးနက်စွာ ရေအိုင်ကြီးကို တွေ့သကဲ့သို့ ဝေဏေယျ သတ္တဝါအပေါင်းတို့ ဝမ်းမြောက်ခြင်း ဖြစ်သောကြောင့် ဘုရားသခင် သာသနာတော် စည်ပင်ပွင့်လင်းမည်ဖြစ်၍ ရွှေတောင်သိခ်ကို ဒေါ်ဒိဋ္ဌဖလနှင့် ဖက်၍စေသည်။ သစ်ကျား သစ်အယ် တရုတ်ထည် တရုတ်ပုဆိုးလိပ် များစွာ ပေးလိုက်သည်။[၁]

နောက်ဆက်တွဲ-၂၄

အဝ ဟံသာဝတီစစ်

သက္ကရာဇ် ၁၁၁၀ တွင် မလွန်တပ်မှာ သတိုးမင်းခေါင်မရှိကြောင်းကို ဟံသာဝတီကကြား၍ စောပြတတပ်၊ ဒေါ်တော်တတပ်၊ ဗညားသီရိတတပ်၊ ဗညားဒလတတပ်၊ ဥပရာဇာကို ဗိုလ်မှူးခန့်၍

၁။ မရက ၃။ ၄ို့ကျော-၄ို့ကျော။

မလွန်တပ်ကို ကြည်းရေပိတ်မျှ ဝန်းရံလေသောကြောင့် စပါးဆန်ရေ ထွက်၍လည်းမရှာရ၊ အဝကလည်း စစ်ကူ ရောက်ခဲသည်နှင့် မလွန်မြို့ပျက်၍ သတိုးမင်းလှကျော်ထင်၊ သတိုးတရဖျားတို့ကို သူ့ရလေ၏။ သတိုးသမ်ယာနှင့် ရဲမက်တော်တို့ အနည်းမျှသာ ထွက်နိုင်ချေ၏။ တလိုင်းတို့လည်း ပုဂံ၊ ညောင်ဦးကိုလွန်၍ မြစ်ဆုံတိုင်အောင် ဆန်တက်လာ၏။

သတိုးမင်းခေါင်လည်း စဥ့်ကိုင်တပ်တွင် အစောင့်အနေခန့်ထားခဲ့၍ အလုံးအရင်း လှေတက် အများနှင့် မြစ်ဆုံရောက်အောင် ဆီးကြိုရ၏။ ဗဒို၊ ကန္နီ၊ မင်းခင်း၊ ချင်းတွင်း တလျှောက်ကလည်း လှေတက်နှင့်ချည်း မြစ်ခွင်ပြည့်မျှ နန္ဒင်းကိုင်းက ဆီးကြိုရ၏။အနောက်ဖက်ကလည်း ဗန့်ကျိ ၁၀ တိုက်၊ ယော ဆော၊ ထီးလင်း စသော လက်နက်ကိုင် လူသူတို့ကို ပုခန်းကြီးမြို့က ဝန်းရံရ၏။ ဝတီး၊ တောင်တွင်း၊ ရမည်းသင်း၊ ယင်းတော်၊ မိတ္ထီလာ စသော အမြို့မြို့သားတို့သည် တလုပ်မြို့က ပိတ်ဆို့ရ၏။ ယင်းသို့ စစ် ၄ မျက်နှာ မပြေးမထွက်သာအောင် ဝန်းရံမိလေလျှင် တလိုင်းတို့လည်း မဆုတ်မတက်သာသောကြောင့် သတိုးမင်းခေါင်မှာ အရေးစကား တောင်းလှာသည်ကို အာကာ ဗိုလ်မှူး သမိန်ထောရာဇာ စသော သူရဲကောင်းတစုတို့က အရေးပေးတော်မမူနှင့်၊ ကျွန်တော်တို့တစု အသက်ကို အသက်မမှတ်၊ စွန့်စားထမ်းရွက်မည် လျှောက်ကြသည်ကို သတိုးမင်းခေါင်ကြားလျှင် ကိုယ်တို့လျှောက်သည့်အရေးလည်း အရေးပင်ဖြစ်သည်။ ငါတို့မှာ ကွေ့လင်းဇင်းတို့ အရေးလည်း မပြီးသေးချေ။ မြေစိုင်ခဲကို ရေနွေးနှင့်ချေမှသာ ကြေသည် မဟုတ်၊ ရေအေးနှင့် ချေသော်လည်း ကြေသည်ပင်။ သည်တကြိမ်ကို ရှိနှင့်စေဦး၊ နောင်သည်ကဲ့သို့ ရောက်လှာမှ ကြိုးစား အားထုတ် မဆုတ်မနစ် ထမ်းရွက်တော့ အမိန့်ရှိပြီးလျှင် အရေးပေး၍ တလိုင်းတို့ပြန်ကြလေ၏။[၁]

နောက်ဆက်တွဲ–၂၅

အဝ ဟံသာဝတီစစ်

သက္ကရာဇ် ၁၁၁၂ ခုနှစ်တွင် ဟံသာဝတီမင်းညီ ဥပရာဇာ၊ ဗညားဒလတို့နှင့် တလိုင်းတို့ ဗိုလ် ၉ ဗိုလ်၊ ကိုက်လှေဝန်လှေ ၅၀၀၊ လက်နက်ကိုင် ၂၀၀၀၀၊ ကြည်းကြောင်းက ဗိုလ် ၃ ဗိုလ်၊ မြင်း ၁၀၀၊ လက်နက်ကိုင် ၁၀၀၀၀ နှင့် ချီလှာ၍ မြစ်ဆုံသို့ ရောက်ရာတွင် ဘဝရှင်မင်းတရားကြီး ဘုရားက မင်းရဲကျော်ခေါင်ကို ရေကြောင်း ကြည်းကြောင်း စစ်သည်သူရဲ ၅၀၀၀၀ နှင့် ဆီးကြို၍ ထနောင်းတိုင်က ရပ်ခံစေသည်။[၂]

မင်းရဲကျော်ခေါင် စသော မင်းညီမင်းသား၊ ဗိုလ်မှူးတပ်မှူးတို့က ယခုဥပရာဇာတို့ ချီလာခြင်းသည် စစ်ဖြစ်ရာသောအကြောင်းများတွင် မည်သည့်အကြောင်းနှင့်ချီလာသည်ကို သိသာအောင်မှာဆိုရမည်စေသည်တွင် ဥပရာဇာ၊ ဗညားဒလတို့နှင့် တလိုင်းဗိုလ်မှူးတပ်မှူးအပေါင်းတို့ တိုင်ပင်ကြသည်ကား ယခု စစ်ချိန်ကာလလည်း မဟုတ်ပြီ၊ ခရီးလည်း ပြည်မြို့၊ တောင်ငူမြို့၊

၁။ မရသ ခံ့ဝမ်း–ခံ့ကျော။ ၂။ အမလ ဿံဝမ်း။

စကု၊ စလင်း၊ ဖောင်းလင်း၊ လယ်ကိုင်း စသော မြို့ကြီးများက လှန်ကြူး၍ ရတနာပူရ အဝမြို့နှင့် အနီးအစပ်သို့ရောက်သည်။ တို့မှာလည်း မျိုးရိက္ခာ အင်အားနည်းသည်ဖြစ်သောကြောင့် အရေး အရာဆို၍ ပြန်သွားရပုံ ချပ်းသာပသည် တိုင်ပင်ကြပြီးလျှင်၊ ဟံသာဝတီတပ်၊ အဝတပ် နှစ်တပ် စပ်ကြားတွင် တဲကန္နားကြီးစွာဆောက်စေ၍ ဟံသာဝတီက ဗိုလ်မှူး၊ မင်းရဲကျော်ခေါင်က ဗိုလ်မှူးတို့ တဲတွင် အရေးအရာဆိုကြသည်ကား–

ဟံသာဝတီ ဗိုလ်မှူးတပ်မှူးတို့က ဟံသာဝတီဘုရင်ညီကော် ဥပရာဇာ ဗညားဒလကို ရေကြောင်း ကြည်းကြောင်း အများချီလာသည်မှာ ရတနာပူရ အဝမင်း အဆက်ဆက် အစဉ် နိုင်ငံတော် မြို့ရွာအပိုင်းအခြားလည်းရှိသည်။ ဟံသာဝတီ မင်းအဆက်ဆက် အစဉ်ပိုင်းခြားသော နိုင်ငံအပိုင်းအခြားလည်း ရှိသည်။ ထိုအပိုင်းအခြားကိုသိသာအောင် ပြောဆိုလိုသည်တကြောင်း၊ ဟံသာဝတီမင်းမှာလည်း ရွှေမော်ဓော၊ရွှေဒဂုံ စသော များစွာသော ဘုရားပုထိုး၊စေတီ၊ကျောင်း၊ စရပ်တို့ကို ရွှေနန်းရှင် ကိုယ်စားတော် ပြင်လုပ်တည်ထားသည်များမှာ ရွှေမျက်ပါး အများအလို ရှိပါသည်။ ရွှေမျက်ပါးပေးတော်မူပါလျှင် ယခုနှစ်ပြန်သွား၍ နောက်တနှစ်မှ တိုင်းနိုင်ငံ အပိုင်း အခြားကိုဆို၍ ရွှေတပြားကဲ့သို့ ဖြစ်ကြရပါမည့်အကြောင်းနှင့် ပြောဆိုလျှင် မင်းရဲကျော်ခေါင်က အဝရွှေနန်းရှင်သို့ အကြောင်းနှင့်လျှောက်ရသည်။

ရွှေနန်းရှင်မင်းတရားကလည်း စစ်မက်ပြုမည် လာသည်မဟုတ်၊ တိုင်းနိုင်ငံ အပိုင်းအခြား ဆိုမည်လာရာတွင် ပြန်သွားပါတော့မည်၊ ရွှေမျက်ပါးသာ ကောင်းမှုပြုတော်မူပါ ဆိုသည်ဖြစ်သော ကြောင့် ရွှေမျက်ပါးကို အမှူးအမတ်ခန့်ထားပြီးလျှင် ဟံသာဝတီမှာ အကြောင်းအရာကို သိရစေ။ ရွှေမျက်ပါးကိုလည်း ဟံသာဝတီမှာ မင်းပြုသူကို ပေးအပ်ခဲ့ရမည် အမိန့်တော်ရှိ၍ ရွှေမျက်ပါး အများကို မင်းရဲကျော်ခေါင်က ငဦး၊ ငအောင်မြတ်ကျော်တို့နှင့် လူ ၂၀ ကျော်ခန့် ထား၍ ၁၁၁၂ ခု၊တပေါင်းလ ဟံသာဝတီရောက် လိုက်၍ပို့စေသည်။ ဟံသာဝတီသို့ရောက်လျှင် ပို့သူ ငဦးနှင့် လူ ၂၀ ကျော်ကို ဟံသာဝတီမှာ ချုပ်ထားလေသည်။[၁]

နောက်ဆက်တွဲ–၂၆

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ၏ စာ

.... ၁၁၁၃ ခု၊ တန်ခူးလဆန်း ၆ ရက်နေ့။ ပြင်မြို့ကြီးပျက်သည်၊ ငှင်းလဆန်း ၇ ရက်၊ သောကြာနေ့ အင်းဝမြို့ကို တလိုင်းတို့ မီးရှို့၍ ပျက်ချေသည်။ ငှင်းလဆန်း ၇ ရက်နေ့၊ ဝန်ကြီးအင်ရုံမင်း၊ လက်နက်တိုက်ဝန်၊ ရွှေကြာပင်ဘုန်းကြီးပို့ကို ဥပရာဇာရှိရာ ခရမ်းပေါက်တပ်သို့ စေသည်။ စာကား။ ။

၁။ အလမ ငါ့ဝမ်း–ငါကျော။

ရတနာပူရအဝပြည်ကိုအစိုးရတော်မူသောဘဝရှင်မင်းတရားကြီးကြားအပ်သည်။ ဟံသာဝတီပြည်ကို အစိုးရသောမင်း။ ညီတော်ဥပရာဇာ။ မင်းဗညားဒလတို့။

ရတနာပူရ အဝရွှေပြည်တော်ကို အုပ်စိုးစံနေသည့်၊ ကျွန်ုပ်တို့လက်ထက်တွင်မှ။ မိုးသည်းလေမဖြောင့်မမှန်၊ ပြည်သူလူတကာသတ္တဝါ ကံကြမ္မာ ကပ်ဥပါဒ်အလျောက် စစ်ကြီးမက်ကြီးဖြစ်ကြ၍။ အမှုထမ်းတို့သည် မစွန့်မစား မကြိုးမနွံ မတိုက်မလှန်။ အရှင်ကောင်းကျွန်သာ ခံ၍။ ကျွန်ကောင်းအရှင် မခံရသောကြောင့် မြို့ရင်းကို ရောက်၍။ပြင်မြို့ကိုရ၍ရှိလေပြီးသည်ကို။ လုပ်ကြံတိုက်နိုင်တော့မည်မဟုတ်။ရတနာပူရ အဝရွှေပြည်တော်သည်။ သာသနာတော်တည်၍ မင်းဆက်များစွာစံနေသော ကြောင့်။ ရွှေနန်းရွှေအိမ်တွင် ကျောက်သံပတ္တမြား၊ ရွှေငွေ ထည်မျိုးအုပ်မျိုး မင်းရုပ်တုလည်းရှိသည်။ သားသမီးလည်းအများရှိသည်။ ဘုရားသခင် စွယ်တော် ဓာတ်တော်မှစ၍။ အညာသိဟတောဘုရား။ ရွှေတန်ဆာဘုရား။ စမွန်းစကား။ ရွှေတော်မဉ်း။ ရွှေလင်းပင်။ မြေးတူး။ ဂူမြင့်။ မင်းဆွေဘုရား။ ပုခန်းစည်သူရှင်။ ကွံးရွာ။ ရွှေတန့်တစ်။ ရှင်တောင်မ။ ရှင်ဖြူရှင်လှ။ ကဿပဘုရား။ ပိဋကတ်စာပေ။ ရွှေတိုက်။ မင်းစဉ်မင်းဆက် ထား။ အမြောက်။ သေနတ်။ ဆင်။ မြင်း အများရှိပါသည်။ လိုအပ်သမျှကို ပေးဆိုလည်း၊ ပေးပါမည်။ ဟံသာဝတီသို့ ခေါ်လည်း လိုက်ပါမည်၊ နေရစ်တော့ ဆိုလည်းနေရစ်ပါမည်။ကျွန်ုပ်ကို အမှီပြု၍ ရဟန်းရှင်လူ ပြည်သူသတ္တဝါအပေါင်းတို့ ဆင်းရဲခြင်းကို မဖြစ်ပါစေလင့်။

ရှေးသောအခါ ကုလားတယောက်သည်။ ဆိတ်ကို လည်လှီး၍ စားလေခြင်း ကြောင့် သေလျှင် ငရဲခံရသည်။ ဆိတ် အဖြစ်လည်း အဘန်ငါးရာ ခံရသည်။ ၄၉၉ ကြိမ်စေ့သောအခါ၊ သူတဦး လည်လှီးမည်ပြုသည်ကို။ ငိုလည်းငိုသည်။ ရယ်လည်း ရယ်သည်။ ယင်းသည် ယောံကျားက ဆိတ်ကို မေးသော် သင်ကဲ့သို့ ငါးအကုသိုလ်ပြုခဲ့၍ ငရဲခံရသည်။ သင် လုပ်ကြံသည်နှင့်သော်။ အဘန်ငါးရာ စေ့တော့မည်။ ထိုမကောင်းမှုမှ ထွက်မြောက်ခြင်းကို ဝမ်းမြောက်သောကြောင့် ရယ်သည်။ ငိုခြင်းမှာ ငါကဲ့သို့ သင်သည် ငရဲခံရပြီးမှ အဘန်ငါးရာနှင့်နှင် လူတို့ အနှိပ်စက်ကိုခံရမည်ကိုမြင်သောကြောင့်။သင့်အား သနား၍ငိုသည်။ဝတ္ထုသက်သေ ရှိသည်ကို ထောက်သဖြင့်။ အစဉ် စိုးအုပ်စီရင်သည့် တိုင်း ခရိုင် နိုင်ငံကို ကျွန်ုပ် လက်ထက်တွင်မှ ပျက်စီးရခြင်းသည်။ ရှေးသော ကိုယ်၏ အဖြစ်ဠ်။ သူမယား သူစည်းစိမ်ဥစ္စာကို ဖျက်ဆီးရုတ်သိမ်းမိသော်ငှင်း။ ယခုပင် ဖျက်ဆီးရုတ်သိမ်း သော်ငှင်း၊ ထိုမကောင်းမှုကို ကျွန်ုပ်အားသာ ခံရသင့်ပေသည်။ မှီ၍ဖြစ်သော သတ္တဝါတို့သည်။ မခံရသင့်ပေ။ သည်ကိုတကြောင်း အောက်မေ့၍။ စစ်သူကြီးတို့ တိုင်းပြည် တိုက်လှန်ဘက်ထိုးစံရှိသည့်အတိုင်း လက်နက်ကိုချသောလူသည် ရန်သူ မမည်။ ဟောတော်မူသည့် တရားတော်တွင် ပါဝင်သဖြင့် ပြည်သူရဟန်း အပေါင်း

တို့အား ချမ်းသာစေလို၍ ဝန်ကြီး၊ ဆရာ ရဟန်းတော်တို့အား စေရောက်ပါသည်
ဟံသာဝတီကို အစိုးရသောမင်းညီတော်

ဟူ၍။ ဝန်ကြီးအင်ရုံမင်း။ လက်နက်တိုက်ဝန်။ ရွှေကြာပင်ဘုန်းကြီးတို့ကို စေ၍ ဆိုရသည်။[၁]

နောက်ဆက်တွဲ – ၂၇

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ တံဆိပ်တော်ရှိသော မင်းတရားကြီးကား ဘုန်းလက်ရုံးအာဏာကြီးတော်မူ၏။ ပညာအမြော်အမြင်နှင့်ပြည့်စုံတော်မူ၏။ အရောင်အဆင်း အလှန်တင့်တယ်တော်မူ၏။ ခြေငံသာယာစွာသောစကားကိုသာ ဆိုတော်မူတတ်၏။ ဆင်စီးမြင်းနှင့် ပစ်ငင်လေးမြား လှံမားလွှားကား အရာမကျန် ကြေပွန်လေ့လာတော်မူ၏။ ပညာရှိတို့နှင့်မပြတ် မေးမြန်းတိုင်ပင်တော်မူလေ့ရှိ၏။ မင်းကျင့်တရား ၁၀ ပါး၊ ၁၂ ပါး၊ အပရိဟာနိယတရား ၇ ပါး၊ အစွမ်း၃ ပါး၊ သတ္တိ ၃ ပါး၊ မင်းမရာသည် ၃ ပါး၊ သင်္ဂဟတရား ၄ ပါး၊ ၎င်း ၄ ပါး၊ စကားအရာအင်္ဂါ ၄ ပါး၊ မတိုင်ပင်ရာသည် ၄ ပါး၊ အား ၅ ပါး၊ မင်းတို့ဂုဏ် ၇ ပါး၊ အရှင်သူကြီးကျင့်ဝတ် ၆ ပါး၊ စစ်သူကြီးအင်္ဂါ ၈ ပါး၊ ရဇ္ဇင် ၇ ပါး၊ ပြကတေ့ ၇ ပါး၊ မင်းတိုင်ပင်သေနာပတိအင်္ဂါ ၈ ပါး၊ တမန်တို့အင်္ဂါ ၆ ပါး၊ ၎င်း ၈ ပါး၊ ၎င်း ၉ ပါး၊ ကျွန်ကောင်းလက္ခဏာ ၆ ပါး၊ တံခါးစောင့်အင်္ဂါ ၆ ပါး၊ ရန်အောင်ရာသော ၅ ပါး၊ ၎င်း ၇ ပါးမှစ၍ မင်းတကာတို့ ကျင့်ရာသောရာဇနီတိ၊ ရာဇဝသတိ၊ လောကနီတိ၊ ထုံးဟောင်းရာဇဝင် ဗေဒင် ကိတ္တို ဓမ္မသတ် ရာဇသတ်ဆင်ကြန်မြင်းကြန် ပျိုကဗျာလင်္ကာ တတ်တော်မူ၏။ လက်ရေးလက်သား စာစီစာကုံး တတ်တော်မူ၏။ ဗေဒင်စကြာရသည်ဟူ၍လည်း တကျွန်းကနိုင်ငံက ကျော်စော၏။

ဘုရားသခင် သရီရ ဓာတ်တော်မွေတော် ကိန်းဝပ်တော်မူရာဖြစ်သော ဘုရားပုထိုးဟောင်းနွမ်း ပြိုပျက်သည်ကိုလည်း အသစ်ပြင်လုပ်တော်မူသည် များ၏။ ဘုရားသခင် ဟောတော်မူသော ပိဋကတ်စာပေကိုလည်း နန်းတက်တော်မူသည် နှစ်ကစ၍ ကညစ်အက္ခရာ မင်အက္ခရာ ရွှေအက္ခရာ ရေးသားတည်းဖြတ်၍ များစွာသော ပိဋကတ်တိုက်တော်နှင့် ကောင်းမွန်စွာထား၍ ကိုးကွယ်တော်မူ၏။ ဘေးလောင်းတော် ဘိုးလောင်းတော်တို့ တည်ထားသော ကျောင်းကန် မကောင်းသည်များကိုလည်း မပျက်မစီးရအောင် ပြင်ဆင်တော်မူ၏။ အသစ်လည်း အများဆောက်လှူတော်မူ၏။

ဘေးလောင်းတော် ဘိုးလောင်းတော် ခမည်းတော် မယ်တော်တို့ အဆင်းသဏ္ဍာန်တော်ကဲ့သို့ ရွှေစင်ကိုသွန်းလုပ်သော ရုပ်တုတော်ကိုလည်း မပြတ်ကန်တော့ ပူဇော်တော်မူ၏။

၁။ ဟံသာပတိပါမင်းနှင့်။ ဟံသာဝတီ ဆင်ဖြူရှင်မင်းတရား၏။ သားတော်–၅–ဆူ ဒါယကာ မင်းတရားတို့ အမှာတော်ပုံ စာမျက်နှာ ၇–၈။

မြို့တော်ပတ်လည် လမ်းသေးလမ်းမ ရှိသမျှကို တံမျက်တလင်း လှည်းခါသုတ်သင်စေ၍ ရာဇမှတ်ကာရ၏။ ငှက်ပျောပင်ကြံပင် စိုက်ရ၏။ ရမြားဆွဲရသည်။ ရေအိုးရေပြည့်စင်နှင့် တည်ထားရ၏။ ရံဖန် ဆီမီးတန်ဆောင် ညှိထွန်းပူဇော်ရ၏။ မြို့ထိပ်မြို့ခြေ လှည်းခါရ၏။ တလ ၄ ခါ အရိယာသင်္ဃာတော်တို့ကို ပင့်ဖိတ်၍ လမ်းဆုံလမ်းခွ တန်ဆောင်းပြအိုး ရုံးကန်များတွင် ပရိတ်တော်ရွတ်၍ ဆွမ်းကျွေးရ၏။ ပရိတ်တော်ရေ ဖြန်းပက်ရ၏။

ပြည်သူလူဘကာ အပေါင်းတို့အားလည်း သနားတော်မူတတ်လှ၏။ ပြည်သူတို့တွင် ကရားစကား အရှက်အဘင်ရှိသည်များကို အသွယ်သွယ်အဝဝ ကူးသန်း၍ မဆိုစေရ၊ ဝန်စုဆိုင်ရာသာ မမှုသတ်ထုံးစံနှင့်အညီ အကုန်အကျနည်းအောင် ဆိုင်ဆိုစေရ၏။ ချောပို့ဝန်ထမ်းမှာလည်း ဘဏ္ဍာတော်ဝန်စယ်ပါမှ နိုင်တန်ရုံ ပို့စေရ၏။ နာရီအာဏာတို့မှာလည်း စျေးနာမကောက်မစားရ။ လူလျှပ် လူပေါက် လူမွှေ လူနှောက် မရှိစေရ။ သေရည်သေရက် မရောင်းမဝယ်စေရ။ ထိတ်ကြိုး သံကွင်း မထားရ။ အလေးတောင်းတင်း မညီမညွတ် မရှိရ။ ပုဆိုးဖျင်ခင်း သစ်ဝါးရိုင် သက်ကယ် အတောင်အထွာ မမှီသည်ကို မရောင်းဝယ်ရ။ ထူးဆန်းသောစကားစမြည်ကို မပြောမဆိုရ။ သူတပါးအား အကျိုးနည်းအောင် အပြစ်ရှာ၍ ရေးသားဆွဲထားသည့်စာကို မကောက်မလျှောက်ရ။ လွှတ်တော်မှာလည်း စာတင်စာထားနှင့် တရားတဘောင် မဆိုစေရ။ မင်းမှုမင်းခင်း ရာဇဝတ်မှုကိုသာ စီရင်၏။ တရားနှင့်စပ်သမျှကို တရားရုံးမှာသာ စီရင်ရ၏။ အရည်အလျောက် ချီးမြှောက်ပြုစုတော်မူရမည့် အရာကိုလည်း ကြံတော်မူတတ်၏။ ကြံတော်မူတိုင်းလည်း ပေးတော်မူတတ်၏။ ပေးပြီးသည်ကိုလည်း တွန့်တိုမရှိတော်မူ။ ပေးတော်မူသည့်အတိုင်း ရွက်ဆောင်နိုင်သည်ကိုလည်း ဝမ်းမြောက်တော်မူတတ်၏။

မင်းညီမင်းသား မှူးတော်မတ်တော် မင်းမိဖုရား မင်းကိုယ်လုပ်တော်တို့အားလည်း အသာအနာမရှိ ဂုဏ်အလျောက် ချီးမြှောက်တော်မူ၏။

အမျက်မောင်မာန်ကြီးသသူ မိုက်မဲသသူ လောဘကြီးသသူဟိုလည်း မည်သို့အမိန့်တော်မရှိ၊ တော်သင့်ရာစေသုံးတော်မူတတ်၏။

သွေးသောက်စုမြင်းတော်သည် ဒိုင်းမှူး သင်းမှူး တို့မှာလည်း အစေအပါ အရာအထူး အလျောက် ညီညွတ်အောင် ခန့်ထားစေ၏။ မကုံမလုံသည့် အမှုထမ်းတို့ကိုလည်း ဆည်ကြီး ကင်းကိုင် ခန့်ထားစေ၏။

အနောက်အဘွင်းတော် အရှေ့အဘွင်းတော်မှာ မြဲစွဲထမ်းရွက်သသူတို့ မကုံမလုံ နွမ်းနယ်သည်ကိုလည်း မပြတ်မေးမြန်းတော်မူ၍ ကျေးရွာမြို့ပြ မသနားတော်မူမိအကြား အဝတ်ပုဆိုး အသုံးအဆောင် ကြေးငွေဆန်ရေ ပေးတော်မူလျှင်းတတ်၏။ထမင်းယို့စား ကိုယ်လုပ်တော် အပျိုတော်တို့ကိုလည်း နည်းတူ သနားတော်မူ၏။

သူခိုးဓားပြတို့ကို ထုံးစံရှိသည့်အတိုင်းစီရင်မည် ဝန်တို့ဆိုကြောင်း စာသွင်း၍ ကြားတော်

မူလျှင် ရခဲခြင်းတရားကို နှလုံးထားတော်မူ၍ အသက်ကို ချမ်းသာပေးတော်မူကာက်၏။ သုံးကြိမ်စေ့၍ အတွင်းသေနာပတိတို့က စာမသွင်းမှ သေဆုံးရ၏။ ကြားတော်မူပြန်လျှင်လည်း နှလုံးတော်မသာ ရှိတော်မူတတ်၏။[၁]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ အမည်တော်ရှိသော မင်းတရားကား ရာဇဝင်ပုံပြင် ဗေဒင်ဂဏန်း ဗဟုသုတ စောင်းညှင်းစသော အတီးအမှုတ် လေ့ကျက်ကျင်ကျွမ်းတော်မူ၏။ အမှုထမ်း အရာထမ်း တို့ကိုလည်း မတိမ်မမြုပ်စေရ စစ်ကြော၍ အထိုက်အလျောက် ပြုစုချီးမြှောက်တော်မူ၏။ လွှေလွှေ ရမ်းရမ်း ပေးကမ်းတော်မူလေ့ရှိ၏။ နောက် ပြည်သဲရေးကို မကြည့်မရှု မေးလျော့တော်မူ၍ ပျော်မှုရွှင်မှုနှင့်သာ ရှိချေသည်။

ရဲတထောင် နောင်တရာ ရှင်ခံလတ္တံ့ နိမိတ်တဘောင်ရှိသည်ဟူ၍ ငယ်မည်ငဦးကို မင်းရဲဦး၊ ငကျော်ကို မင်းရဲကျော်၊ ညွှန့်ကို မင်းရဲညွှန့်၊ ထင်ကို မင်းရဲထင်၊ ထွတ်ကို မင်းရဲထွတ်၊ ငမှတ်ကို မင်းရဲမှတ်၊ ငဝေကို မင်းရဲဝေ၊ သူကို မင်းရဲသူ၊ ငအောင်ဝေကို မင်းရဲအောင်ဝေ၊ ငအောင်ထင်ကို မင်းရဲအောင်ထင် စသည်ဖြင့် ရဲတထောင်ပြည့်။ မင်းတရားနောင်၊ မင်းမျှားနောင်၊ ရှင်ပင်နောင်၊ နတ်ရှင်နောင်၊ မင်းစောနောင်၊ မင်းမြတ်နောင်၊ မင်းထွတ်နောင်၊ မင်းဖျားနောင်စသည်ဖြင့် နောင်တရာပြည့် အမည်ပေးသည်ပြု၏။

ရွှေစေတီကျောင်းနေ ရဟန်းပုဂ္ဂိုလ်ကို ရဟန်းမင်း ပြုစေသည်ဟူ၍ ရွှေဦးထုပ် ရွှေသင်္ကန်း ဝတ်ဆင်စေ၍ သေယစ်ဝအောင် တိုက်၏။

သည့်ပြင်အများ ကျိန်းခန်းကြေ ပြုတော်မူ၍ ပြည်ထဲရေး၌ မမြော်မတင်း မကြည့်မရှု မေ့လျော့ချေသောကြောင့် တမြို့နှင့်တမြို့ တရွာနှင့်တရွာ တိုက်ခိုက် ဖျက်ဆီးကြသည်ကိုလည်း ကွပ်ညှပ်ခြင်းမရှိဖြစ်၍ ပြည်သဲရေး မငြိမ်မသက်ရှိ၏။ ထိုသို့ ချွတ်ယွင်းပါများသဖြင့် ကျီတော် ကျတော်တို့၌ စပါးဆန်ရေ ဆွံ့ရှား၍ အမှုထမ်းတို့ကို ပေးကမ်းရန် စားနပ်ရိက္ခာ မရနိုင်သည်နှင့် တလိုင်းတို့ဝန်းရံလျှင် မြို့သူမြို့သားတို့ ခေါင်းပါးငတ်မွတ်သောကြောင့် မြို့ပြင်သို့ချည်း ထွက်ပြေးလေ သဖြင့် အဝမြို့ပျက်လေ၏။[၂]

မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ အမည်တော်ရှိသော ပံသာဝတီရောက်မင်းတရားကြီးကား ရာဇဝင်ပုံပြင် ဗေဒင်ဂဏန်း ဗဟုသုတ စောင်းညှင်းစသော အတီးအမှုတ်အမှုန်ကိုက် လေ့ကျက်ကျွမ်းကျင်တော်မူ၏။ အမှုထမ်း အရာထမ်းတို့ကိုလည်း မတိမ်မမြုပ်စေရ စစ်ကြော၍ အထိုက်အလျောက် ချီးမြှင့် မြှောက်စားတော်မူ၏။ လွှေလွှေယမ်းယမ်း ပေးကမ်းတော်မူလေ့ရှိ၏။ လူပညာရှိ၊ ရဟန်းပညာတို့ကို ပေါင်းဘော်မှီဝဲတော်မူ၏။ ပြည်သဲရေးကိုလည်း မမေ့မကျန် ကြည့်ရှုလေ့ရှိ၏။ ယာယီယတြာ တတ်လိမ်မာ၏၊ တိုင်းပြည်တိမ်းယိမ်းမည့်အရာကိုလည်း ရွှေဆယ်နှစ်ကျော်ကပင် မြော်ထောက်

၁။ မရက ၃။ ငွှေကျော--ငွေဝမ်း။

၂။ မှရသ ဂျိဝမ်း--ဂျိကျော။

တော်မူ၏၊ ထီးနန်းဆောက်၍ ဘုရင်မင်းရဲသတိုးစသော ဘွဲ့အမည်ပေး၍ ထားတော်မူ၏။ ရဲတထောင်နောင်တရာခံလတ္တံ့နိမိတ်တဘောင်ရှိသည်ဟူ၍ ငယ်မည်ငဦးကို မင်းရဲဦး ငကျော်ကို မင်းရဲကျော် ငညွန့်ကိုမင်းရဲညွန့် တင်ကို မင်းရဲတင် ငထွတ်ကို မင်းရဲထွတ် ငမှတ်ကို မင်းရဲမှတ် ငဝေကို မင်းရဲဝေ ငသူကို မင်းရဲသူ ငအောင်ကို မင်းရဲအောင် ငအောင်တင်ကို မင်းရဲအောင်တင် စသည်ဖြင့် ရဲတထောင်ပြည့် မင်းတရားနောင်ကို မင်းများစွာနောင်၊ နတ်ရှင်နောင်၊ မင်းစောနောင်၊ မင်းမြတ်နောင်၊ မင်းထွတ်နောင် စသည်ဖြင့် နောင်တရာပြည့် အမည်ပေးသည်ပို၏။ ရွှေစေတီကျောင်းနေ ရဟန်းကို ရဟန်းမင်းပြုစေသည်ဟု ရွှေဦးထုပ် ရွှေသင်္ကန်း ဝတ်ဆင်စေ၏။ ရဟန်းမင်း သပုတ်တော်မူ၏။ ရွှေကြာပင်ဆရာပညာမဥ္ဇူကို ဘေးမဲ့ပေး၍ သေမည့်သူတို့ကို နှုတ်ယူစေ၏။ ထိုမှတပါး အများပင် ကျိန်းခန်း ချေသည်ဟူ၍လည်း ပြုတော်မူ၏။ ပြည်ထဲရေးနိုက် မြော်တင်းပြုပါသော်လည်း သတ္တဝါတို့ ကံ၏အလျောက် တွေ့ကြုံရမည်ဖြစ်၍ ပေါ့လျော့ရာ ရောက်ချေသည်။ တမြို့နှင့်တမြို့ တရွာနှင့် တရွာ တိုက်ခိုက်ဖျက်ဆီးကြသည်ကိုလည်း ကွပ်ညှပ်ပါလျက် မနိုပ်နင်းနိုင်အောင်ဖြစ်၍၊ မငြိမ်မသက် ယိုယွင်းဘန်များသဖြင့် ကျီတော်ကျတော်တို့နိုက် စပါးဆန်ရေ ဆုံရှုံး၍ အမှုထမ်းအရာထမ်းတို့ကို ပေးကမ်းရန်စရိတ်ရိက္ခာမရနိုင်သည်နှင့် တလိုင်းတို့ ဝန်းရံလျှင် မြို့သူမြို့သားတို့ ခေါင်းပါးငတ်မွတ်သောကြောင့် မြို့ပြင်သို့ချည်း ထွက်ပြေးကြသည်နှင့် အဝမြို့ တိုးပျက်ချေသည်။[၁]

၁။ မှန်နန်း ၃။ ၄၀၀။

ကျမ်းကိုးစာရင်း

	ပဋ္ဌမ ရာဇဝ္ဂနိ ဟံသာဝတီရာဇဝင် (မှန်ရာဇဝင် မြန်မာပြန်လက်ရေးမူ၊ ဒေါက်တာသန်းထွန်းထံမှ ရသည်)
	မှန်နန်းရာဇဝင်တော်ကြီး (တတိယတွဲ) မန္တလေး၊ ၁၃၁၇ ခု တပေါင်းလ
	ရတနာသိင်္ခကုန်းဘောင်မြို့တည် မင်းတရားကြီး အမိန့်တော်များ London Commonwealth Relations Office Library Chevelliot Ms 3447 (ပေမူ) BHC. Microfilm No. 38.
	ရွှေရိုးစာတမ်း အမျိုးသားစာကြည့်တိုက် (ပေမူ)
	ဟံသာဝတီပါ မင်းတရားနှင့် ဟံသာဝတီဆင်ဖြူရှင်မင်းတရား၏သားတော် ၅ ဆူဒါယကာမင်းတရားတို့ အမှားတော်ပုံ ရန်ကုန်မြို့၊ ၁၉၀၅
ဦးတင်	**ကုန်းဘောင်ဆက် မဟာရာဇဝင်တော်ကြီး** (ပထမတွဲ) မန္တလေး၊ ၁၉၂၂
ဦးတင်	**မြန်မာမင်းအုပ်ချုပ်ပုံစာတမ်းနှင့် ဘိုးတော်ဘုရား၏ ရာဇသတ်ခေါ်သော အမိန့်တော်တမ်းကြီး** (ဒုတိယပိုင်း) ရန်ကုန်၊ ၁၉၆၅
ပဒေသရာဇာ	**မင်းထိပ်ဦးနေချောင်း** မန္တလေး၊ ၁၉၅၉
ပဒေသရာဇာ	**အစုအငန်းဘွဲ့စာတမ်း** (ရွှေပြည်ဦးဘတင် စာစုဖိုင်တွဲ ၂၊ လက်ရေးမူ)
(တွင်းသင်းကိုက်ဝန်) မဟာစည်သူ	**မဟာရာဇဝင်သစ်** အမျိုးသားစာကြည့်တိုက် (ပေမူ)
မင်းရာဇာ (မြင်းခွာရွာစား)	**တပ်ကြီးတည်မော်ကွန်း** ရှေးဟောင်းစာပေ အမှတ် ၁၊ ရန်ကုန်၊ ၁၉၆၅
မုံရွေးဆရာတော် (ဒုတိယ)	**မဟာရာဇဝင်ကျော်** (မုံရွေးရာဇဝင်) (မုံရွေးဇေတဝန်ကျောင်းပေမူကို လက်နှိပ်စက်ရိုက်ထားသည့်မူ)
အရှင်အာဒိစ္စဝံသ အာဒိစ္စရံသီ လက်ဝဲနော်ရထာ	**အလောင်းမင်းတရားကြီး အရေးတော်ပုံ** (မန္တလေး ဝိဇ္ဇာနှင့်သိပ္ပံတက္ကသိုလ် စာကြည့်တိုက်၊ လက်ဝဲနော်ရထာ ရာဇဝင်ပေမူကို လက်နှိပ်စက် ရိုက်ထားသည့်မူ)

ကျမ်းကိုးစာရင်း

သိရိနန္ဒသူ	ရာဇဝလပျို (ရန်ကုန် ဝိဇ္ဇာနှင့်သိပ္ပံတက္ကသိုလ်ဗဟိုစာကြည့်တိုက်ပေမူ)
သိရိဥဇနာ	လောကဗျူဟာ (အင်ရှုံစာတမ်း) ဒုတိယနှိပ်ခြင်း၊ ရန်ကုန်၊ ၁၉၆၂
Aung Thein, U	"Our Wars with the Burmese", *JBRS*, XL, ii.
Banerjee, A.C.	*The Eastern Frontier of British India* 1784 - 1826. (2nd edition) Calcutta, 1946.
Brown, G.E.R. Grant	Burma Gazetteer - *Upper Chindwin District* Vol. A. (reprint) Superintendent Government Printing, Rangoon, 1960.
Hall, D.G.E.	*Early English Intercourse with Burma*, 1587 - 1743. London, 1928.
Harvey, G.E.	*A History of Burma.* London, 1925
Hodson, T.C.	*The Meitheis.* London, 1908
Phayre, A.P.	*History of Burma.* London, 1883.
Roy, J.	*History of Manipur.* Calcutta, 1958.
Wood, W.A.R.	*A History of Siam.* (reprint) Bangkok, 1959.

အက္ခရာစဉ်အညွှန်း

ကကီလလ်လဘ — ၆၀
ကချေ — ၅၇
ကချင် — ၄၀
ကညင်ပင် — ၇၅
ကညင်းမြောင် — ၇၅၊ ၈၅
ကတူးပေါက်လေး — ၁၄၅
ကတော်မယား — ၁၃၃
ကတိုး — ၄၈၊ ၁၇၃
ကတင် — ၇၁
ကတုတ် — ၄၄၊ ၁၀၃၊ ၁၁၄၊ ၁၄၅
ကတုတ်မြို့ — ၇၆၊ ၁၅၈
ကထိန်သင်္ကန်း — ၆၊ ၂၂
ကနောင် — ၇၅၊ ၈၅၊ ၉၆၊ ၁၅၇
ကနောင်သာစား — ၁၃
ကပြူ — ၈၃
ကမကော်လှော်ကား — ၁၃၃
ကမန်ကျော်သူ — ၈၃၊ ၁၆၁
ကယား — ၃၈၊ ၃၉၊ ၄၄
ကရဝိက်ဖောင်တော်ကြီး — ၁၉၊ ၂၃
ကရင် — ၅၄၊ ၇၂၊ ၈၅၊ ၉၇၊ ၁၄၀၊ ၁၅၅
ကလေး — ၉၊ ၃၄၊ ၄၅
ကလေးဒိုင်း — ၁၄၅
ကလန်စား — ၁၄
ကလိန်အောင် — ၄၅
ကလပ် — ၁၃၀၊ ၁၃၁
ကဿပဘုရား — ၁၇၈
ကသည်း — ၇၊ ၈၊ ၁၀၊ ၁၉၊ ၂၀၊ ၃၁၊ ၃၃ — ၄၂၊ ၄၄ — ၅၀၊ ၅၄ — ၅၇၊ ၅၉၊ ၆၂ — ၆၇၊ ၇၄၊ ၁၀၃၊ ၁၅၂ (မဏိပူရလည်းရှု)
ကသည်းစော်ဘွား — ၃၈၊ ၄၇၊ ၅၀၊ ၅၃ — ၅၇၊ ၅၉ — ၆၁ (မဏိပူရ စော်ဘွားဟုံ၊ မဏိပူရ မင်းဟုံ၊ ဟုံစော်ဘွား လည်းရှု)
ကသည်းစစ်သည် — ၆၀
ကသည်းနိုင်ငံ — ၅၆ (မဏိပူရနိုင်ငံ လည်းရှု)
ကသည်းပြည် — ၆၊ ၇၊ ၄၀၊ ၅၀၊ ၅၃၊ ၆၁၊ ၆၂၊ ၆၆၊ ၁၅၁ (မဏိပူရပြည် လည်းရှု)
ကသည်းဘုရင် — ၆ — ၈၊ ၃၉၊ ၄၈၊ ၅၂၊ ၆၆ (ဂါရစ်နာဝါစ်၊ မဏိပူရဘုရင် လည်းရှု)
ကသည်းမင်းဆရာ — ၅၄၊ ၆၀ (မဏိပူရမင်းဆရာလည်းရှု)
ကသည်းမင်းသမီး — ၇၊ ၄၈၊ ၅၇ — ၅၈ (မဏိပူရမင်းသမီး လည်းရှု)
ကသည်းမြို့ — ၈၊ ၄၆၊ ၆၀ (မဏိပူရမြို့တော် လည်းရှု)
ကသည်းသမီးကညာ — ၇ (မဏိပူရသမီးကညာ လည်းရှု)
ကသည်းသံ — ၄၆၊ ၄၉၊ ၅၃၊ ၆၅ (မဏိပူရသံ လည်းရှု)
ကသည်းအရေး — ၁၀၊ ၃၁၊ ၃၃၊ ၃၈၊ ၄၇၊ ၆၃၊ ၆၇၊ ၇၄၊ ၈၅
(ရွှေ)ကာ — ၂၇
ကာစု — ၁၄၃
ကာမ — ၁၁၂
ကာမဏိကျော်ထင် — ၂၈
ကာမဏိကျော်သူ — ၁၆၆
ကာမာဝတီတံခါး — ၁၄၃၊ ၁၄၅
ကုလား — ၃၄၊ ၁၃၁၊ ၁၇၃
(ဦး)ကုလား — ၅
ကုလားပြန်တောင် — ၈
ကုလားဝဲ — ၁၁၃၊ ၁၁၄၊ ၁၁၇၊ ၁၂၅
ကုလားဝန် — ၄၀
ကုဿာထောင်မှူး — ၁၄၄
ကူးတို့ဆိပ် — ၇၇၊ ၇၈၊ ၁၁၅
ကေတုမတီ — ၃၊ ၁၀၂၊ ၁၂၃၊ ၁၃၈၊ ၁၄၀၊ ၁၆၉ (တောင်ငူ လည်းရှု)
ကောသလမင်း — ၁၀၇
ကိုးခရိုင် — ၂၇၊ ၇၆၊ ၇၉၊ ၁၁၃
ကိုးခရိုင်ဝန် — ၃၀
ကိုးဟောင်ကိုးရပ် — ၄၀
ကိုးမြို့ — ၆၈
ကိုးသိန်းသခင်ဘုရင်မင်းခေါင် — ၈၈၊ ၁၀၁၊ ၁၆၆၊ ၁၇၂ — ၁၇၄ တောင်ငူရာဇာ၊ ဘုရင်မင်းခေါင်၊ မင်းရဲကျော်ခေါင်၊ သတိုးမင်းခေါင် စသည်လည်းရှု)
ကုက္ကလူ — ၄၁၊ ၄၉၊ ၅၀
ကုက္ကဲ — ၂
ကုက္ကိုစု — ၃၈၊ ၆၄
ကောက်ကင်း — ၁၄
ကင်းကိုင် — ၁၈၀
ကင်းစမ်း — ၃၆
ကင်းကုံပယ်စား — ၁၄
ကင်းတပ် — ၁၀၂၊ ၁၂၃

ကင်းရွာ — ၁၀၁
ကင်းလှေ — ၁၀၅
ကောင်ဟန် — ၄၄
ကောင်းကင်လောင်မီးဒိုင်း — ၁၄၅
ကောင်းစင် — ၆၇
ကောင်းတုံ — ၆၇
ကောင်းပင်စည် — ၁၃၀၊ ၁၃၂
ကောင်းဖက်ကျော်ကာ — ၁၄၅
ကောင်းမွန်ကျော်မှူး — ၁၄
ကောင်းမှုတော်တပ်ကြီး — ၃၉၊ ၄၀၊ ၆၅
ကောင်းမှုတော်ဘုရားကြီး — ၃၉ (ရာဇမဏိစူဠာကောင်းမှုတော် ဘုရားကြီး လည်းရှု)
ကောင်းရှိန်ကျော်ဒိုင်းမှူး — ၁၄၄
ကိုင်းခွန် — ၉၉၊ ၁၂၃
ကိုင်းတော — ၇၅
ကစ္စနာဘုရား — ၄၂
ကုဏ္ဍာအိမ် — ၂၈၊ ၉၈၊ ၁၀၁၊ ၁၁၄၊ ၁၆၅
(င)ကတ် — ၉၈၊ ၁၆၅
ကတ္တီပါ — ၁၀၈၊ ၁၇၃
ကတ္တူလွန်းကြင် — ၁၈၊ ၁၉၊ ၁၃၃
ကန်စွန်း — ၁၂၈
ကန်တူးမြင်းမှူးသွေးသောက် — ၂၇၊ ၁၄၂။ ၁၄၃၊ ၁၄၆
ကန္ဒဝါ — ၂၃
ကန္ဒား — ၁၉
ကန္ဒီ — ၄၉၊ ၇၇၊ ၁၁၃၊ ၁၇၆
ကန္ဒီမြို့ဝန် — ၄၄
ကန္ဒီမြို့သူကြီး — ၁၁၆
ကန်ပေါက် — ၂၈
ကန်ပေါက်စား — ၁၆၉
ကန်ပေါက်မြင်းစီး — ၂၈၊ ၂၉၊ ၁၀၃
ကန်ရိုးတံခါး — ၇၇၊ ၇၈၊ ၉၆၊ ၁၄၉
ကန်လှ — ၁၃၉
ကိန္ဒရီဖိုမလှေ — ၁၃၃
ကိန်းခန်း — ၁၉၊ ၁၁၂၊ ၁၁၆၊ ၁၂၁၊ ၁၃၈
ကုန်သည် — ၁၁၀၊ ၁၁၁
ကုန်းခေါင်တောင်ရိုး — ၇၅
ကုန်းဘောင်ဆက် — ၆၃
ကုန်းဘောင်ခေတ် — ၁၀
ကုန်းရိုး — ၂၉
ကပ်ကျေးမနိုင် — ၁၆၈
ကုံကော် — ၂၁
ကမ္ဘောဇတိုင်း — ၁၇၃
ကမ္ဘလာ — ၂၁
ကုမ္မာရဗြဟ္မဏမဟော — ၃၅
(င) ကိုယ် — ၆၇ — ၆၉၊ ၇၄၊ ၁၅၂
ကိုယ်ရံစု — ၁၃၄
ကိုယ်ရံတော်မြင်း — ၁၄၁ — ၁၄၃၊ ၁၄၅၊ ၁၄၆
ကိုယ်ရံရွာစား — ၃၅၊ ၅၀ — ၅၂
ကျီစိုး — ၆၇၊ ၆၉၊ ၇၄၊ ၁၀၅၊ ၁၂၄၊ ၁၅၂
ကျီဝန် — ၁၆၉
ကျီးခြေအမြောက် — ၅၉
ကျေးစားရွာစား — ၂၇၊ ၁၄၀ — ၁၄၇
ကျေးစားသင်းမှူး — ၂၇၊ ၁၄၀၊ ၁၄၁၊ ၁၄၅၊ ၁၄၆
ကျေးနင်းကြီးဥယျာဉ် — ၂၁
ကျေးနင်းငယ်ဥယျာဉ် — ၂၁
ကျေးသန္တာ — ၂၁
ကျော်ကသည်း — ၉၁
ကျော်စဉ်တိုက် — ၂၈၊ ၁၀၁၊ ၁၂၃၊ ၁၆၅
ကျော်ထင်နန္ဒမိတ် — ၁၂၊ ၁၃
ကျော်ထင်နန္ဒသူ — ၁၂
ကျော်ထင်ရန္ဒမိတ် — ၁၆
ကျော်ပုဂံ — ၉၁
ကျော်ဘက်ရန်ဝင်းကာ — ၁၄၅
ကျော်ဘုံတံခါး — ၆၈၊ ၁၅၂၊ ၁၅၃
ကျော်အောင်စံထားဆရာတော် — ၂၅
ကျော်အောင်စံနန်း — ၁၈၊ ၁၉၊ ၂၃
ကျော်အိုင်စားသွေးသောက် — ၁၄၂
ကျက်စိန်တောင် — ၉
ကျောက်ရောဂါ — ၈၊ ၂၃
ကျောက်ကာ — ၂၈၊ ၁၁၃၊ ၁၁၄
ကျောက်ကာစား — ၂၈
ကျောက်ကာမြင်းစီး — ၂၉၊ ၁၀၃
ကျောက်ချောင်း — ၁၀၅၊ ၁၂၄
ကျောက်စောင်းစားသွေးသောက် — ၁၄၃၊ ၁၄၅
ကျောက်ဆောက်စား — ၁၄
ကျောက်ဆောက်မြင်း — ၂၇၊ ၁၃၉
ကျောက်ဆောက်မြင်း ၄၄ စီး — ၂၇
ကျောက်ဆည် — ၂၇၊ ၇၉
ကျောက်ဆတ်သမား — ၂၃
ကျောက်တလုံး — ၄၁၊ ၁၁၃

ကျောက်တံခါး — ၃၈
ကျောက်ဖြူဆင်းတု — ၅၊ ၆
ကျောက်မျက်ရှာသူကြီး — ၂၈
ကျောက်မြောင်း — ၁၀၃
ကျောက်မြောင်းဗိုလ် — ၁၆၉
ကျောက်ရဲမော် — ၈၃၊ ၁၆၁
ကျောက်ရစ်စား — ၁၄၄
ကျောက်ရစ်စားမြင်းစု — ၁၄၃
ကျောက်ရုပ် — ၁၂၉
ကျောက်အိုင်စားသွေးသောက် — ၁၄၁
ကျိုင်း — ၁၊ ၄၊ ၆၊ ၁၃၊ ၁၆၊ ၁၈၊ ၅၈၊ ၈၈၊ ၁၃၃
ကျိုင်းတုံ — ၆၇၊ ၁၆၂
ကျိုင်းကုံစော်ဘွား — ၈၄
ကျိုင်းသည် — ၆၇၊ ၁၆၂
ကျိုင်းသည်မြို့စောင့် — ၁၄
ကျန်စစ်သား — ၉၃
ကျိန္နော — ၆၀
ကျပ် — ၁၃၅
ကျပ်ရွာဈား — ၁၃
ကျုံးမြောင်း — ၄၄၊ ၄၅
ကြာသပတေးမင်း — ၁ (မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိလည်း ရှု)
ကြာသက်နိုး — ၂၂
ကြူတောစားသွေးသောက် — ၁၄၃
ကြေးနန်းခြည် — ၁၂၉
ကြေးရုပ် — ၁၂၉
ကြေးရှင် — ၁၃၅
ကြောစိ — ၂
ကြက်တော — ၂၁
ကြက်တိုက် — ၁၀၁
ကြက်တင်းတောင် — ၇၆၊ ၁၅၈
ကြက်ရိုး — ၂၁၊ ၁၂၉
ကြောင်ဆင်းရွာ — ၉
ကြောင်ပြာဆင်ကဲ — ၁၄၁၊ ၁၄၃၊ ၁၄၆
ကြောင်သင်းမြင်း — ၁၄၀
ကြောင်းမရွှေဒိုင်းမှူး — ၁၄၄
ကြည်းတပ် — ၂၊ ၇၇၊ ၈၈၊ ၉၅ — ၉၇၊ ၁၀၃၊ ၁၀၆
ကြံခင်း — ၆၈၊ ၇၅
ကြံတောမင်း — ၉၁ (ကျွဲမင်း၊ ဆင်ကျားရှင်၊ သမိန်ထော၊ သာလှ လည်း ရှု)
ကြံတောရွာ — ၇၂၊ ၉၁
ကြံပင် — ၂၁၊ ၂၆၊ ၁၃၆၊ ၁၇၉
ကြံရည် — ၁၃၁
ကြယ်တံခွန် — ၁၀
ကျွဲ — ၁၄၊ ၂၈၊ ၃၁၊ ၃၂၊ ၅၆၊ ၅၉၊ ၆၀၊ ၆၆၊ ၇၈၊ ၉၈၊ ၁၀၀ — ၁၀၅၊ ၁၁၃၊ ၁၁၄၊ ၁၂၂ — ၁၂၄၊ ၁၆၅ — ၁၆၇၊ ၁၇၀၊ ၁၇၁
ကျွဲကရင် — ၇၁၊ ၇၂၊ ၉၅၊ ၁၅၅၊ ၁၅၆
ကျွဲတရုတ်တိုက်ပွဲ — ၁၀၃
ကျွဲတလိုင်း — ၅၈၊ ၅၉၊ ၇၈၊ ၁၆၆ — ၁၆၈၊ ၁၇၀၊ ၁၇၁
ကျွဲမင်း — ၆၇၊ ၇၁၊ ၇၂၊ ၇၄၊ ၉၁၊ ၁၅၇ (ကြံတောမင်း၊ ဆင်ကျားရှင်၊ သမိန်ထော၊ သာလှ လည်း ရှု)
ကျွဲရှမ်း — ၁၅၅
ကျွဲလဝ — ၇၈၊ ၉၁၊ ၁၀၁၊ ၁၀၄၊ ၁၇၁
ကျွဲလင်းဇင်း — ၅၈၊ ၁၇၆
ကျွဲအရေး — ၁၊ ၃၁၊ ၃၂၊ ၅၇၊ ၁၀၂ — ၁၀၄၊ ၁၂၃၊ ၁၂၅
ကွန်းစင် — ၅၂
ကွမ်းကိုင် ရေကိုင် — ၁၄
ကွမ်းခွက် — ၄၊ ၁၁၅
ကွမ်းခွက်ပုံနန်း — ၁
ကွမ်းခွက် ၈ ထောင့် — ၄၇
ကွမ်းတည် — ၅၂
ကွမ်းရွာ — ၁၇၈
ကွမ်းလောင်း — ၁၁၅
ကွမ်းသီးပင် — ၂၁
ကွမ်းအုံ — ၃၄ ၊၃၇
ကျွန်တော်ခံ — ၁၃၃၊ ၁၇၃
ကျွန်သီးတော်အကြီး — ၈၄၊ ၁၆၂
ကျွန်းချောင်း — ၂၈၊ ၁၀၅၊ ၁၂၄
ကျွန်းတော — ၁၁၃
ကျွန်းဘုရား — ၃၇
ကျွန်းရွာ — ၃
ကျွန်းဦး — ၄၀၊ ၆၅၊ ၁၃၃
ကြွေးစား — ၁၃၅

ခတောက် — ၁၂၈
ခန့်ဒိဗ္ဗ — ၉
ခဖမောက် — ၂၇၊ ၁၄၁၊ ၁၄၂၊ ၁၄၄ — ၁၄၇
ခရမ်း — ၁၂၈၊ ၁၃၁
ခရမ်းပေါက် — ၁၁၃၊ ၁၇၇

ခလာသီ — ၁၂၉
ခါသာ — ၂၃
ခူရာလက်ပ — ၄၉ — ၅၁၊ ၅၅ — ၅၉၊ ၆၁ — ၆၃၊ ၆၅၊ ၆၆
ခဲပေါင် — ၆၈၊ ၇၅
ခေါ် သန္တိ — ၂၈
ခိုတောင် — ၁၂
ခိုးသေးခါးပြ — ၂၅၊ ၁၃၇
ခက္ခ — ၅၇
ခက်လုံမြင်းမှူး သွေးသောက် — ၁၄၃၊ ၁၄၅
ခက်သင် — ၁၆၆
ခင်ညွန့် — ၂
ခင်ဦး — ၁၁၃၊ ၁၆၈
ခင်ဦးစား — ၁၆၉
ခင်ဦးရွာ မြင်းစီး — ၂၈၊ ၂၉၊ ၁၀၃
ခေါင်ချုပ်ကျောင်း — ၁၄၉
ခေါင်စင် — ၁၃၃
ခေါင်ဖျားရာဇာ — ၁၅
ခေါင်မိုး ဆရာတော် — ၂၄
ခေါင်ရန်း — ၂၁
ခေါင်းခွဲ — ၇၇၊ ၇၈
ခေါင်းရင်းတော်အိပ် — ၁၄၀
ခေါင်းလောင်းစာ — ၉၂၊ ၉၃
ခန္တီ — ၁၄၀
ခံစစ် — ၃၇
ချရား — ၂၁
ချောပို့ဝန်ထမ်း — ၁၇၉
ချင်း — ၅၄
ချင်းတွင်း — ၂၊ ၈၊ ၂၉၊ ၃၃၊ ၃၄၊ ၃၆၊ ၅၆၊ ၆၀၊ ၆၃၊ ၆၄၊ ၇၇၊ ၇၉၊ ၉၆၊ ၁၀၃၊ ၁၂၅၊ ၁၇၆
ချင်းတွင်းရွာ ဆရာတော် — ၅
ချင်းရွာ — ၂၈
ချောင်းဦး ၁၀ ရွာသူကြီး — ၂၈
ချဉ်ပြစ်ကတော် — ၂
ချိတ်တံဆိပ် — ၈၂၊ ၁၆၀
ချပ် — ၁၂၇၊ ၁၄၀၊ ၁၄၁၊ ၁၄၃၊ ၁၄၅. ၁၄၆
ချယ်ရေရွှန်ဘာ — ၇
ခြေနင်း — ၄၈
ခြေသည် — ၃၉၊ ၄၆၊ ၅၆၊ ၇၄၊ ၈၆၊ ၁၆၂
ခွာပူလွဲသိုင်းခေါင်း — ၁၄၅
(င) ခွေး — ၁၄၅
ခွေးဖြူတပ် — ၁၀၃
ခွဲမလွဲသိုင်းခေါင်း — ၁၄၁
ခွဲလွဲသိုင်းခေါင်း — ၁၄၃
ချွန်းတောင် — ၁၀

ဂဇကျော် — ၈၆၊ ၈၇
ဂဇပစ္စည်း — ၇
ဂဇဗလ — ၁၃
ဂင်္ဂုံနှမ်းခင်း — ၇၂
ဂါရစ်နာဝါစ် — ၆၊ ၃၁၊ ၃၃၊ ၃၇၊ ၃၉၊ ၄၁၊ ၄၂၊ ၄၄ — ၅၀၊ ၅၂၊ ၅၃၊ ၅၅ — ၆၃၊ ၆၅၊ ၆၆၊ ၇၄၊ ၁၀၃၊ ၁၂၄၊ (ကသည်းစော်ဘွား၊ ကသည်းဘုရင်၊ မဏိပူရဘုရင် စသည်ကိုလည်း ရှု)
ဂုဏာဝိန္ဒရာဇဂုရု — ၅
ဂူမြင့် — ၁၇၈
ဂေါ်ရသျှ — ၆၃
ဂေါ်ရသျှံ — ၆၃
ဂေါဋ္ဌကဘာယ — ၁၀၇
ဂန္ဓမာဒနတောင် — ၅၊ ၂၃
ဂုန်စရပ် — ၁၉၊ ၁၃၃
ဂမ္ဘီလာစား — ၁၄
ဂျေဆင် — ၆၃
ဂျန်ဆီလွန် — ၇၃၊ ၁၅၆ (သလင်ကြေလည်း ရှု)
ဂြိုဟ်စာ — ၁၄၈
ဂြိုဟ်ရေ — ၁၈

ငစဉ့်ကူမင်း — ၁၊ ၁၁၊ ၁၂၁
ငစဉ့်ကိုင် — ၅၇၊ ၉၈၊ ၁၆၅ — ၁၆၇၊ ၁၆၉ (စဉ့်ကိုင်လည်း ရှု)
ငဆင်လှေ — ၁၈
ငတင်သွေးသောက် — ၁၄၃
ငပိဆိပ် — ၇၅၊ ၉၅
ငပိတန်း — ၂၉
ငမန်းစွယ်ကြီး — ၄၀
ငမန်းလှေ — ၁၈
ငမြင်းယဉ်ဆည် — ၁၁၂
ငရနဲ — ၂၈
ငရမန် — ၉၃

ငရုပ် — ၁၂၈
ငရွှေစံသွေးသောက် — ၁၄၂၊ ၁၄၃၊ ၁၄၆
ငလုံးလက်ပဲ — ၁၄၄
ငလျင် — ၅
ငသည်မိုင်း သွေးသောက် — ၁၄၁
ငါးကြော် — ၁၃၂
ငါးစိုဒိုင်း — ၁၄
ငါးဆူဒါယကာ — ၁၄၀၊ ၁၄၇
ငါးဆူဘုံကျော်ကျောင်း — ၇၈
ငါးဆူဘုံကျော်တပ်တော် — ၈၀
ငါးဆူရှင်တပ် — ၇၆၊ ၁၅၇
ငါးဆယ်တော် — ၇၈၊ ၁၃၃
ငါးပေါင်း — ၁၃၂
ငါးပတ်ချောင်း — ၁၆၆
ငါးပတ်ချောင်းဗိုလ် — ၁၆၉
ငါးရာဖျား — ၁၁၃
(င)ငယ် — ၃၄
ငွေစင်ကျုံး — ၁၄၉
ငွေစင်ချောင်း — ၁၄၉
ငွေပွင့်ထိုး — ၁၃၀
ငှက်ပျောဒိုင်း — ၂၈
ငှက်ပျောပင် — ၂၁၊ ၂၆၊ ၁၃၆၊ ၁၇၉

စကား — ၂၁၊ ၁၂၉၊ ၁၇၈
စကု — ၁၁၂၊ ၁၇၆
စကိုင်း— ၅၊ ၁၆၊ ၁၉၊ ၂၁၊ ၂၃၊ ၂၅၊ ၃၃၊၃၅၊ ၃၈၊ ၃၉၊ ၄၁၊
၄၂၊ ၄၅၊ ၄၉၊ ၅၀၊ ၅၂၊ ၅၄ — ၅၈ ၊ ၆၁၊ ၆၄ — ၆၆၊
၇၄၊ ၁၀၁၊ ၁၀၂၊ ၁၁၄၊ ၁၁၅၊ ၁၂၃၊ ၁၅၂၊ ၁၇၅၊
(စကိုင်းမြို့လည်း ရှု)
စကိုင်းဆက် — ၂၆
စကိုင်းတောင်ရိုး—၃၅
စကိုင်းတပ်ကြီး—၄၀
စကိုင်းဘုရင်—၁၂၊ ၁၁၄
စကိုင်းမင်း—၇၈၊ ၁၀၃၊ ၁၀၄၊ ၁၁၄၊ ၁၁၆၊ ၁၁၉၊ ၁၇၀
စကိုင်းမြို့ — ၄၀၊ ၄၁၊ ၅၇၊ ၆၄၊ ၆၇၊ ၁၀၃၊ ၁၁၄၊ ၁၁၅၊
၁၂၃၊ ၁၂၅
စကိုင်းမြစ်ဆိပ်—၅၊ ၃၃၊ ၄၀၊ ၄၄၊ ၄၈၊ ၆၃
စကျင်တောင်—၆
စကျင်ဝ—၁၀၂၊ ၁၀၃၊ ၁၆၆

စကြူးရွာ—၂၈
စကြူးသူကြီး—၁၀၃
စကြောဆောင်—၂၂၊ ၁၃၃
စကြိုသူမြတ်—၁၀၈၊ ၁၇၃
စတေမြင်းမှူးမင်းသား—၃၄၊ ၃၆
စနစ်—၁၃၁၊ ၁၃၂
စနေဂြိုဟ်—၄၁
စနေမင်း — ၁၊ ၂၊ ၃၊ ၅၊ ၇၊ ၃၇၊ ၄၈၊ ၅၂၊ ၇၁၊ ၇၂၊ ၉၅
စနည်း—၁၄၈
စပယ်—၂၁၊ ၁၂၉
စပယ်လှစား — ၁၆၈
စပြစ် — ၂၁
စမဲစုံ — ၁၃၁၊ ၁၃၂
စမတ် — ၇၃၊ ၉၅၊ ၁၅၄၊ ၁၅၆—၁၅၈
စမွန်း — ၁၇၈
စရပ် — ၅၊ ၁၁၉
စလေ — ၁၁၂
စလေမင်းသမီး — ၁
စလက်သူမြင်းစီး — ၂၇၊ ၂၉
စလက်သူရွာ — ၁၀၃
စလက်သူရွာစား မြင်းစီး — ၁၀၆၊ ၁၁၀
စလင်း — ၇၇ — ၇၉၊ ၉၆၊ ၁၁၂၊ ၁၇၆
စလင်းဝန် — ၁၀၅
စလွယ် — ၆
စာတိုက် — ၂၃
စာတိုက်တကာရွာ — ၂၈၊ ၁၀၁
စာတင် — ၂၃
စာမေးဆရာတော် — ၆
စာမေးသဘင် — ၆၊ ၂၂
စာရေး — ၅၇
စာရေးကြီး — ၉၊ ၁၃၊ ၁၄၊ ၁၉၊ ၆၇ — ၆၉၊ ၇၈၊ ၁၃၃၊
၁၅၂၊ ၁၆၂၊ ၁၆၉
စာရေးစာချီ — ၁၃၄
စာရေးတန်သဘင် — ၂၂
စာရေးရွာ — ၃၉
စာရင်းထိန်း — ၁၄၃
စာသင်ဆရာ — ၄၊ ၁၃၊ ၁၆၊ ၇၈
စားကျေးမြို့ရွာ — ၁၊ ၃၊ ၁၅၊ ၁၀၀
စားတော်ကဲ — ၁၂၊ ၁၅
စားတော်ကွမ်းရေကိုင် — ၇၈၊ ၁၃၃

စားမြေ – ၁၄၈
စီးချင်းထိုး – ၃၈
စီးတော်ဆင် – ၇၈
စီးတော်မြင်း – ၁၆၈
စေတုတ္တရာ – ၁၁၂
စော်ကဲကြီး – ၁၄၁
စော်ဘွားဟုံ – ၁၄၉ (ကသည်းစော်ဘွားစသည်လည်းရှု)
စောဖြူ – ၇၂၊ ၁၀၀၊ ၁၀၅၊ ၁၇၅
စောဖြူကောင်အိန် – ၇၂
စောဖြူပန် – ၁၇၃၊ ၁၇၄
စောဖြူပုံရွှတ် – ၇၂၊ ၇၇
စောဖြူသာ – ၇၂
စောဖြူဟတ္တိရာဇာ – ၇၂၊ ၇၆၊ ၁၅၇
စောရဲကြီး – ၁၄၃၊ ၁၄၆
စို့ ၄၀ ဒိုင်း – ၁၄
စက္ကဗလ – ၇၅
စက္ကယော်ခ – ၇၊ ၈
စက္ကရူ – ၃၈
စက္ကဝေရ – ၇
စက်ယန္တရား – ၂၁၊ ၁၂၉
စက်ဝန်း – ၇၈
စောင်းတန်း – ၅
စိုင်ခေါင်းရိုင်း – ၁၄၅
စစ်ကူ – ၃၊ ၄၅၊ ၄၆၊ ၄၈၊ ၆၅၊ ၈၈၊ ၉၂၊ ၉၃၊ ၉၈၊ ၁၀၃၊ ၁၇၆
စစ်ကဲ – ၃၊ ၉၊ ၁၀၊ ၃၅၊ ၃၆၊ ၄၄ – ၄၆၊ ၆၅၊ ၆၇၊ ၆၈၊ ၈၇၊ ၁၀၁၊ ၁၁၆၊ ၁၄၉၊ ၁၅၂၊ ၁၅၈ – ၁၆၀၊ ၁၆၂၊ ၁၆၆ – ၁၆၈
စစ်ကြီး – ၁၁၂
စစ်စရိတ် – ၉၈၊ ၁၁၀၊ ၁၂၅
စစ်တောင်း – ၈၉ – ၉၂၊ ၉၄၊ ၉၅၊ ၉၇၊ ၁၆၃၊ ၁၆၄
စစ်ထိုးခြင်း – ၁၀၇
စစ်ပြေငြိမ်း – ၁၀၇ – ၁၁၀၊ ၁၂၄၊ ၁၂၅
စစ်ဘုရင် – ၁၀၃၊ ၁၀၄၊ ၁၀၈၊ ၁၇၀၊ ၁၇၂
စစ်ရေးငင် – ၄၆
စစ်ရေးမှူး – ၄၈၊ ၆၅၊ ၇၅
စစ်ရည်စစ်သွေး – ၄၈
စစ်ဝတ်တန်ဆာ – ၄၁၊ ၄၆
စစ်သူကြီး – ၄၆၊ ၄၈၊ ၅၆၊ ၆၅၊ ၁၀၀၊ ၁၅၁၊ ၁၇၈၊ ၁၇၉
စစ်သည် – ၂၊ ၃၊ ၈၊ ၉၊ ၃၄ – ၃၆၊ ၄၀၊ ၄၁၊ ၄၅ – ၄၈၊ ၆၄၊ ၆၈၊ ၇၆၊ ၈၃၊ ၈၅၊ ၉၂၊ ၉၆၊ ၉၉၊ ၁၀၂၊ ၁၁၂၊ ၁၁၆၊ ၁၅၉
စစ်သည်သူရဲ – ၃၇၊ ၃၈၊ ၄၅၊ ၅၆၊ ၁၅၇၊ ၁၇၆
စစ်ဦးစစ်စ – ၁၀၈
စည်တော်စုံ – ၆၊ ၁၃၀၊ ၁၃၃
စည်တော်ဆက် – ၁၉
စည်ပုတ္တရာစား – ၁၈
စည်သာ – ၃၉
စည်သာစား – ၁၆၉
စည်သာမှူး – ၂၈
စည်သာမှူးစား – ၁၁၆
စည်သာမှူးအုပ် – ၂၉
စည်သာမြင်းစီး – ၂၈
စည်သာသူကြီး – ၁၀၃
စည်သူကျော်ထင် – ၁၂ – ၁၄
စည်သူကျော်ထင်ကျောင်း – ၁၄၉
စည်သူသေနာပတိ – ၁၅
စဉ့် – ၁၂၉
စဉ့်ကူ – ၁၁၂
စဉ့်ကူး – ၅၉
စဉ့်ကူးမင်း – ၄
စဉ့်ကိုင် – ၂၈၊ ၅၉ – ၆၁၊ ၁၀၁ – ၁၀၆၊ ၁၁၀၊ ၁၁၃၊ ၁၁၄၊ ၁၂၃ – ၁၂၅၊ ၁၇၀၊ ၁၇၁၊ ၁၇၆ (စေဉ့်ကိုင်လည်း ရှု)
စဉ့်ကိုင်သူဌေး – ၅
စဏ္ဍာလ – ၆၉
စိတ်စရိထမင်း – ၁၃၁
စိတ္တဗြဟ္မာ – ၇၇
စိတ္တရာဇာ – ၇၂
စိတ္တရမ္မာဥယျာဉ် – ၂၁
စိတ္တလတ္တာဥယျာဉ် – ၂၁
စိတ်ခေတ်စစ်ဆင်ရေး – ၃၅၊ ၆၄
စန္ဒဗလသွေးသောက် – ၁၄၁၊ ၁၄၂
စန္ဒယော် – ၃၈
စန္ဒယော်ခ – ၁၄
စန္ဒယော်မော်နီ – ၈၊ ၄၆၊ ၄၈၊ ၅၀၊ ၅၁၊ ၅၆၊ ၅၉–၆၁၊ ၆၅
စန္ဒရှိုန် – ၅၆
စန္ဒာဒေဝီ – ၁
စန္ဒား – ၃၈၊ ၃၉၊ ၄၄၊ ၆၄၊ ၁၃၉

စန္ဒားစား — ၃၄
စန္ဒားမြစ် — ၇
စန္ဒိနက် — ၄၉
စိန့်ပြည် — ၁၃၉
စိန်ပြောင်း — ၄၁၊ ၄၆၊ ၇၈
(င) စံ — ၂၈၊ ၃၆
စံပါ — ၉၁
စမ္မာယ်နဂိုရ် — ၁၄၊ ၇၇
စံဖြူ — ၃၅
(င) စံဘော် — ၁၄၄
စံရာတံခါး — ၅၇
စံအင်း — ၂၈
စုံကျင် — ၂၈
စုံချောင်း — ၂၈
စွန်ပလွန် — ၂၁
စွယ်တော် — ၂၁
စွယ်တော်ကျောင်း — ၁၃၁

ဆနာဟာန် — ၅၆၊ ၆၀–၆၂၊ ၆၆
ဆာဘိုဆချီ — ၆၁
ဆားတွင်းစား — ၁၄၅
ဆားလင်းကုန်းသူကြီး — ၁၀၃
ဆားလင်းကြီး — ၂၈
ဆိမ်း — ၂၆၊ ၁၃၇၊ ၁၇၉
ဆိမ်းမြင့်မိုရ်သဘင် — ၂၂
ဆီသည်ရွာစား — ၁၄၅
ဆီးချောင်းဝ — ၁၉
ဆူးခါး — ၁၀၁
ဆူးပြောင့်ခလုတ် — ၄၅
ဆူးတပ် — ၂၇ — ၂၉၊ ၄၀၊ ၉၈
ဆူးသစ်တပ် — ၂၉၊ ၃၂၊ ၇၉
ဆေးတံ — ၄၃၊ ၁၄၉
ဆေးဝါး — ၁၂၉
ဆေးအိုး — ၄၃၊ ၁၄၉
ဆေးရေးကျောင်း — ၂၄
ဆော — ၂၊ ၇၂၊ ၁၀၃၊ ၁၁၂၊ ၁၇၆
ဆင် — ၂၊ ၇၊ ၉၊ ၃၆၊ ၄၄၊ ၄၈၊ ၇၈၊ ၈၅
(လက်ျာတော်)ဆင်ကပ် — ၂၇၊ ၁၄၀၊ ၁၄၁၊ ၁၄၃–၁၄၆
(လက်ဝဲတော်) ဆင်ကပ် — ၂၇၊ ၁၄၀၊ ၁၄၂၊ ၁၄၄၊ ၁၄၆၊ ၁၄၇
ဆင်ကျား — ၇၃၊ ၇၄
ဆင်ကျားရှင် — ၇၄၊ ၇၆၊ ၇၇၊ ၇၉၊ ၈၁ — ၈၃၊ ၈၅၊ ၈၉ — ၉၁၊ ၉၄၊ ၉၅၊ ၉၇၊ ၉၉၊ ၁၅၇၊ ၁၅၉၊ ၁၆၁၊ ၁၆၅ (ကျွေမင်း၊ သမိန်ထော စသည်လည်း ရှု)
ဆင်ကျုံး — ၂၅၊ ၄၁
ဆင်ခလုတ် — ၄၄၊ ၁၀၃၊ ၁၁၄
ဆင်ချေး မြင်းချေးကျုံး — ၂၅
ဆင်တဲ — ၁၈၊ ၁၁၃
ဆင်တဲနန်းတော် — ၁၉၊ ၂၃၊ (ကျော်အောင်စံနန်း လည်း ရှု)
ဆင်တဲဝချောင်း — ၂၇၊ ၁၁၀
ဆင်တော်သည်အစု — ၉၉
ဆင်တပ် — ၃၉၊ ၄၅
ဆင်တပ်မိုးဒိုင်း — ၁၄၅
ဆင်ထိန်း — ၇၄
ဆင်နင်း — ၂၈
ဆင်နင်းဗိုလ် — ၂၈
ဆင်ပွဲသဘင် — ၂၂
ဆင်ဖြူ — ၈၉၊ ၁၂၀၊ ၁၆၃
ဆင်ဖြူကျွန်း — ၈၂ — ၈၅၊ ၈၇၊ ၉၇၊ ၁၁၂၊ ၁၅၉၊ ၁၆၁၊ ၁၆၂
ဆင်ဖြူတော် — ၁၀
ဆင်ဖြူများရှင် — ၁၇၄
ဆင်ဖြူရှင် — ၁၀၊ ၉၄၊ ၁၀၈၊ ၁၀၉၊ ၁၄၂၊ ၁၄၄၊ ၁၄၇၊ ၁၅၁၊ ၁၅၅၊ ၁၇၂ — ၁၇၄
ဆင်မှူး — ၇၃
ဆင်ရဆိပ် — ၄၃
ဆင်လုံး မြင်းရင်း — ၂၊ ၃၊ ၈၊ ၁၀၊ ၁၉၊ ၂၃၊ ၄၅၊ ၈၉၊ ၉၃၊ ၁၀၀၊ ၁၁၈၊ ၁၅၁
ဆင်ဝန် — ၄၊ ၁၃၊ ၁၅၊ ၉၀၊ ၉၄၊ ၉၅၊ ၉၉၊ ၁၂၃
ဆင်သည် — ၁၄
ဆင်အင်း — ၃၉
ဆည်ကြီး — ၁၈၈
ဆတ်သွားပင် — ၂၁
ဆဒ္ဒန်ပြောင်မွန် — ၁၀
ဆန်စပါး — ၂၁၊ ၂၃၊ ၃၁၊ ၃၂
ဆန်စျေး — ၂၇၊ ၃၁၊ ၃၂၊ ၁၀၆
(ကုလား) ဆန်လွှတ်ဆောင်း — ၁၃၁
ဆံတော်ရှင်ဘုရား — ၁၀၈

ဆွမ်းထုပ် — ၁၃၂

ဇာပသိဟ — ၁၄၄
ဇာပန်စား — ၉
ဇိနပတ္တံ — ၈၃၊ ၁၆၁
ဇီဇဝါ — ၂၁
ဇေတပိုလ် — ၂၈
ဇေတုဝတီမြို့တော် — ၉၃
ဇေယကာမဏိ — ၄၊ ၁၂
ဇေယကျော် — ၁၄
ဇေယကျော်ထင် — ၁၃၊ ၁၄
ဇေယနန္ဒမိတ် — ၄၊ ၁၈
ဇေယဘယ — ၁၄၄
ဇေယရန္တမိတ် — ၁၄၊ ၃၉
ဇေယသူ — ၃၆၊ ၃၇
ဇေယသေနာပတိ — ၁၃
ဇေယသင်္ကြန် — ၄၊ ၁၁
ဇေယျပူရမြို့ — ၁၄၀
ဇေယျသူရ — ၂၊ ၃၊ ၂၉
ဇေယာပတိ — ၅၄ — ၅၆
ဇေယာအောင်ချာရတနာထိပ်ပန်း — ၂၃
ဇော်တ — ၂၁
ဇောတိရသမာရ်အောင်ဘုရား — ၅
ဇက်ရက် — ၂၁
ဇင် ၅ စိုရပ် — ၂၈
ဇင်းကွဲတာပံ — ၆၃၊ ၆၆
ဇင်းမယ် — ၉၊ ၁၀၊ ၃၂၊ ၆၃၊ ၈၉ — ၉၄၊ ၉၇ — ၉၉၊
၁၅၅၊ ၁၆၃၊ ၁၆၄
ဇင်းမယ်စား — ၇၃၊ ၉၂၊ ၉၃၊ ၁၆၃
ဇင်းမယ်ပါ — ၉၉၊ ၁၄၃
ဇင်းမယ်မြို့ — ၉
ဇင်းမယ်မြို့ဝန် — ၉
ဇင်းမယ်ရွာ — ၁၀၁
ဇင်းမယ်အရေး — ၉၊ ၁၀
ဇင်းမယ်အင်းမ — ၁၃၄
ဇိတ်ကံကောင်း — ၁၃
ဇွန်း — ၁၃၁
ဇွယ်ယပလရာဇာ — ၇၆၊ ၁၅၇
ဇွယ်ယယော်ခာ — ၇၊ ၈
ဇွယ်ယသမန် — ၇၊ ၈

ဈေးငယ်ဗိုလ် — ၇၇

(ရှင်)ညာဏသာရ — ၂၄၊ ၃၂
(င)ညို — ၂၇
ညောင်ကိုင်း — ၈၃၊ ၉၆
ညောင်ကြပ်ရွာ — ၂၈
ညောင်စောက်တံခါး — ၇၈
ညောင်စောက်ဒိုင်းမှူး — ၁၄၄
ညောင်စဉ် — ၂၉
ညောင်ပင်ဒိုင်း — ၂၈
ညောင်ရေသွန်းပွဲတော် — ၂၂
ညောင်ရမ်းခေတ် — ၆၇
ညောင်ရမ်းဆက် — ၁၊ ၁၁၉၊ ၁၂၆
ညောင်ရမ်းပါသေနတ် — ၁၄၃
ညောင်ရမ်းမင်း — ၁၄၀၊ ၁၄၂၊ ၁၄၃၊ ၁၄၇
ညောင်ရမ်းမြင်း — ၂၇၊ ၁၃၉
ညောင်ရွှေ — ၈
ညောင်ရွှေစော်ဘွား — ၁၄၁၊ ၁၄၂၊ ၁၄၅ — ၁၄၇
ညောင်ရွှေပါ — ၁၄၂
ညောင်ရွှေမြို့ — ၄၅
ညောင်ဦး — ၈၁ — ၈၃၊ ၈၇၊ ၈၈၊ ၉၆၊ ၉၇၊ ၁၀၆၊ ၁၁၁၊
၁၂၄၊ ၁၅၉ — ၁၆၁၊ ၁၇၆
ဉာဉ် — ၆

ဋီကာ — ၆

ဌာနတံဆိပ် — ၅

တကောင်း — ၂၉၊ ၅၈၊ ၁၀၃
တကောင်းဖုံး — ၄၇
တကျွန်းဖြစ် အုပ်မျိုးထည်မျိုး — ၄၈
တကျွန်းမင်းသမီး — ၅၇၊ ၁၂၇
(င)တတို — ၁၄၅
တနင်္ဂနွေမင်း — ၁ — ၇၊ ၉ — ၁၁၊ ၂၂၊ ၂၃၊ ၃၁ — ၃၃၊

၆၃၊ ၇၂
တနင်္ဂသီရွာ — ၂၀
တနင်္သာရီစု — ၁၀၁
တပယင်းခွဲမြင်းမှူး — ၄၆၊ ၁၅၂
တဖုသ — ၁၀၉၊ ၁၇၄၊
တမာကုလား — ၂၁
တမာကျစ် — ၁၄
တမူး — ၃၅၊ ၃၀၊ ၄၄
တမေ၁၀ — ၁၄၊ ၇၇
တရားတဘောင် — ၁၀၀
တရားရှုံး — ၁၃၀၊ ၁၀၀
တရားသူကြီး — ၄၄
တရိယင်္ဂမြို့ပါ — ၁၄၃
တရုတ် — ၆၀၊ ၇၃၊ ၁၀၄၊ ၁၁၀၊ ၁၁၇၊ ၁၅၆၊ ၁၇၀၊
၁၇၁၊ ၁၇၅
တရုတ်ပုဆိုး — ၄၀၊ ၁၇၅
တရုတ်ပြည် — ၂၁၊ ၉၁—၉၃၊ ၉၇၊ ၁၆၄၊ ၁၇၁
တရုတ်ရာဇသံ — ၁၀၃
တရုတ်သံ — ၆၀၊ ၁၀၃၊ ၁၀၄၊ ၁၂၄၊ ၁၇၀၊ ၁၇၁
တလခွာ — ၁၆၃
တလပန်း — ၁၀၀၊ ၁၁၂၊ ၁၆၄
တလိုတမော့ — ၆၀
တလည်း — ၂၁
တလည်းစီး — ၁၁၂
တလုပ်မင်း — ၁၆၊ ၁၁၉
တလုပ်မြို့ — ၂၊ ၂၀၊ ၁၇၃၊ ၁၇၆
တုရင်ဒီပါ — ၁၄
တုရင်ပညာ — ၇
တုရင်ပတေ့သွေးသောက် — ၁၄၁၊ ၁၄၂
တုရင်ဗလ — ၁၂၊ ၁၅
တုရင်ဗလသွေးသောက် — ၁၄၂
တုရင်ယော်ဓာသွေးသောက် — ၁၄၁
တုရင်ဝေသော် — ၁၃
တုရင်သိရိ — ၁၄
တုရင်သူရ — ၁၄
တုရင်သိခိ — ၁၄၃၊ ၁၄၄
တုရင်သိဒ္ဓိ — ၁၄
တေဇမုန္ဒရီ — ၁၆၀၊ ၁၆၂
တေဇောဒီပ — ၃၅
တောကျွားနတ် — ၂၉
တော်နေရာနေ — ၉၄
တိုလင်တွန်ဘာ — ၆၂
တက်ကွက်မြင်း — ၁၄၃၊ ၁၄၅
တက်စိန် — ၅၄၊ ၅၅၊ ၆၆
ဟာကဲ်မကိုင် — ၁၂၉
တက်ရေးတက်ခြင်း — ၁၀၊ ၁၃၃
တိုက်စစ် — ၆၇
တိုက်ဆင် — ၃၇၊ ၄၄၊ ၄၅၊ ၇၄
တိုက်လှေ — ၇၅၊ ၇၇၊ ၀၀၊ ၀၁၊ ၀၃၊ ၀၀၊ ၁၀၃၊ ၁၀၅၊
၁၁၃၊ ၁၁၄၊ ၁၅၇၊ ၁၆၆၊ ၁၇၆
(ဦး)တင် — ၁၂၁
တင်ရမ်း — ၄၀၊ ၁၇၃
တင်းတိပ်အင်း — ၃၉
တောင်ကုလား — ၁၀၁
တောင်ကျွားနတ် — ၂၀
တောင်ကျောင်းကြီး — ၂၅
တောင်ကြွားစား — ၁၄
တောင်ချောင်း — ၆၀၊ ၁၅၂
တောင်ခွင် — ၁၁၂
တောင်ငူ — ၂၊ ၇၊ ၃၇၊ ၄၅၊ ၆၇၊ ၇၂၊ ၇၄ — ၇၇၊ ၇၉၊
၀၃၊ ၀၅၊ ၀၇၊ ၉၆၊ ၉၇၊ ၁၀၅၊ ၁၁၂၊ ၁၁၃၊ ၁၁၉၊
၁၂၃၊ ၁၂၅၊ ၁၃၀ ၁၄၀၊ ၁၄၄၊ ၁၅၀၊ ၁၆၉၊ ၁၇၀
(ကေတုမတီ၊ တောင်ငူမြို့လည်းရှု)
တောင်ငူမင်း — ၂၊ ၁၁၉
တောင်ငူမြို့ — ၃၊ ၇၆ ၊ ၉၆၊ ၁၁၂၊ ၁၇၆၊ (ကေတုမတီ၊
တောင်ငူလည်း ရှု)
တောင်ငူမြို့ပါ — ၁၄၃
တောင်ငူမြို့ဝန် — ၃၊ ၁၁၂
တောင်ငူရာဇာ — ၅၇၊ ၅၉၊ ၆၁၊ ၁၀၂ — ၁၁၀၊
၁၁၃ — ၁၁၅၊ ၁၁၇၊ ၁၁၀၊ ၁၂၃ — ၁၂၆၊ ၁၆၀၊ ၁၇၀
(ကိုးသိန်းသခင် ဘုရင်မင်းခေါင်၊ ဘုရင်မင်းခေါင်၊
မင်းရဲကျော်ခေါင်၊ သတိုးမင်းခေါင် စသည်လည်း ရှု)
တောင်ငူရောက်မင်း — ၁၄၂၊ ၁၄၄
တောင်ငူရှင်ဘုရင် — ၁၃၀၊ ၁၃၉
တောင်ငူရွှေဒိုင်း — ၁၄၅
တောင်စမုတ် — ၁၃၀
တောင်စဉ် ၇ ခရိုင် — ၀၄၊ ၁၁၂၊ ၁၆၁၊ ၁၆၂
တောင်ဆောင်တော်မိဖုရား — ၁၁
တောင်တွင်း — ၁၇၆
တောင်တွင်းကြီး — ၃၅၊ ၇၆၊ ၇၇၊ ၇၉ — ၀၁၊ ၀၄၊ ၀၇၊

၉၆၊ ၉၇၊ ၁၁၂၊ ၁၅၈
တောင်တွင်းဗိုလ် – ၁၅၈ (သတိုးမင်းလှရွှေတောင် လည်း ရှု)
တောင်ထားဝယ် – ၁၃၀
တောင်ပြုန်းကြီး – ၁၀၁
တောင်ပြုန်းငယ် – ၁၀၂
တောင်ဗီယက်နန် – ၉၁၊ ၉၃၊ ၉၇
တောင်လေးလုံး – ၄၊ ၆၊ ၁၄၉
တောင်အင်းအမြောက်မှူး – ၇၅
တိုင်တား – ၄၅၊ ၆၇၊ ၁၁၂၊ ၁၆၁
တိုင်တားမြို့စားဝန်ကြီး – ၅၀
တစ်တက်ခြေရင်းအစောင့် – ၁၄၅
တိတ်ထုံ – ၁၄၈
တုတ်ကိုင် – ၇၈
တန်ဆောင်တိုင် – ၂၂
တန်ဆောင်းမြင်း – ၁၄၀
တန်ဆောင်းရွာ – ၂၈
တန်တား – ၂၉၊ ၃၅
တန်တားဦး – ၂၁၊ ၂၃၊ ၇၇၊ ၇၈၊ ၁၁၃
တန်တားဦးသေနတ် – ၁၄၃
တန်းလျား – ၅၈
တိန်ငြင်း – ၃၄၊ ၆၄
တိန်ငြင်းစား – ၃၄
တပ်ကြီး – ၁၄၈
တပ်ကြီးတည် မော်ကွန်း – ၄၃
တပ်ကွက်ရပ် – ၂၉
တပ်ခိုင်တပ်လုံ – ၃၇၊ ၄၅
တပ်စီးတပ်နင်း – ၄၆
တပ်တန်း – ၃၉၊ ၇၆၊ ၇၇၊ ၇၉၊ ၁၁၅၊ ၁၂၅
တပ်မမှူး – ၃၇
တပ်မှူး – ၈ – ၁၀၊ ၃၅၊ ၃၆၊ ၃၈၊ ၄၀၊ ၄၅ – ၄၇၊ ၇၈၊ ၇၉၊ ၈၅ – ၈၈၊ ၉၁၊ ၁၀၁၊ ၁၀၈၊ ၁၁၃၊ ၁၁၆၊ ၁၁၈၊ ၁၁၉၊ ၁၂၂၊ ၁၃၄၊ ၁၃၉၊ ၁၄၉၊ ၁၅၂၊ ၁၅၉၊ ၁၆၀၊ ၁၆၂ – ၁၆၈၊ ၁၇၃၊ ၁၇၆
တပ်ရုံ – ၉
တပ်ဦးအလံ – ၅၇
တံဆိပ်ကင်း – ၁၄
တံဆိပ်တော် – ၅၊ ၆၊ ၁၈၊ ၂၄၊ ၁၂၆၊ ၁၇၉
တံဆိပ်နှာမံ – ၂၂ – ၂၅၊ ၁၆၉
တံဆိပ်နှာမံတော် – ၁၊ ၁၁၊ ၁၈၊ ၂၃၊ ၇၂၊ ၁၀၀၊ ၁၁၉၊ ၁၆၂
တမ္ဗဒိပတိုင်း – ၁၇၃
တံမြက်လှည်း သွေးသောက်စု – ၁၄၃
တုံကုန်း – ၁၀၃၊ ၁၂၄
တုံးဆွဲ – ၄၁
တြိပူရမင်း – ၅၅
တွင်ကာ – ၁၄၅
တွင်သာ – ၃၄
တွင်းသင်းတိုက်ဝန် – ၁၁၉
တွင်းသင်းမင်းကြီး – ၄၊ ၁၁
တွင်းသင်းမှူးကြီး – ၁
တွန်တာရဲ – ၁၀၃၊ ၁၇၀၊ ၁၇၁
တွန်းရှား – ၆၁

ထနောင်းတိုင် – ၁၇၆
ထမင်းပို့စား – ၁၈၀
ထားကစား – ၆၇ – ၆၉၊ ၇၄၊ ၈၄၊ ၁၅၂၊ ၁၆၂
ထားဝယ် – ၆၊ ၃၇၊ ၄၅၊ ၆၇၊ ၁၅၆
ထားဝယ်ဆောင်တော်မြဲ – ၁၃
ထားဝယ်မြို့ပါ – ၁၄၃
ထီးနီ – ၁၆
ထီးပေါင်းကား – ၁၀၂
ထီးဖြူ – ၁၀၂၊ ၁၃၃
ထီးလင်း – ၁၀၃၊ ၁၀၆၊ ၁၁၀၊ ၁၁၂၊ ၁၁၄၊ ၁၇၆
ထီးလင်းစော်ဘွား – ၁၁၆
ထော်ကန် – ၁၀၂၊ ၁၆၅၊ ၁၆၆
ထော်မိုင်းရွာစား – ၁၄၃၊ ၁၄၆
ထောပတ် – ၄၉
ထောပတ်ထမင်း – ၁၃၁
ထောက်ရှည်ကန် – ၁၃၉
ထောင့်ရစ် – ၁၁၃
ထောင်စချီ – ၁၅၊ ၂၆၊ ၆၉၊ ၁၃၇၊ ၁၃၈
ထောင်မှူး – ၆၉၊ ၁၆၉
ထောင်သင်းအစု – ၁၄၀
ထိတ်ကြိုးသံကွင်း – ၁၈၀
ထန်းတပင် – ၂၈
ထန်းမကြီးချောင်းခွ – ၂၉
ထန်းရည်ချို – ၁၃၁
ထန်းရွက် – ၈၄၊ ၁၀၀၊ ၁၆၃

ထမ်းစင် — ၃၊ ၆၊ ၅၈၊ ၆၀
ထမ်းစင်စီးအမတ် — ၃၇၊ ၄၅၊ ၅၆၊ ၅၉
(င)ထွေး — ၁၆
(ရွှေ)ထွေးအင် — ၁
ထွက်စာနပ်စာ — ၅၀
ထွက်တိုင်းရလှေ့ — ၁၃၃
(င)ထွတ် — ၉

ဒဂုန် — ၆၊ ၆၈၊ ၇၅၊ ၁၇၃
ဒလ — ၆၈၊ ၇၅၊ ၁၇၃
ဒါလီ — ၄၈
ဒီပဲယင်း — ၈၊ ၃၄၊ ၃၆ — ၃၈၊ ၄၀၊ ၄၁၊ ၄၅
ဒီပဲယင်းမင်း — ၉၄
ဒီပဲယင်းမြို့ — ၃၈ — ၄၀၊ ၄၅၊ ၆၄
ဒီပဲယင်းမြို့ဝန် — ၄၄
ဒုတိယမင်းခေါင် — ၁၄၃
ဒေဝကာမဏိ — ၁၄၃
ဒေဝကမ္မာ — ၁၄၁၊ ၁၄၃၊ ၁၄၆
ဒေဝသာရသွေးသောက် — ၁၄၁၊ ၁၄၂
ဒေဝသီဟ — ၁၄
ဒေဝသင်္ခါ — ၁၄၄
ဒေဝိန်သမဏကျော် — ၃၀
ဒေါကဿရာဇာ — ၁၆၁၊ ၁၆၂
ဒေါစွယ်ယစက် — ၇၂၊ ၁၀၅
ဒေါတရုပ် — ၇၈
ဒေါတော် — ၇၂၊ ၇၆၊ ၁၇၅
ဒေါတော်စု — ၁၀၁၊ ၁၁၉၊ ၁၇၃၊ ၁၇၄
ဒေါတုတ် — ၇၂၊ ၇၆၊ ၁၆၁၊ ၁၆၂
ဒေါဗညားသီရိ — ၁၀၆
ဒေါသီရိရာဇာ — ၁၀၆
ဒေါသိဒ္ဓိရာဇာ — ၉၃၊ ၉၄
ဒေါအိန္ဒဗလ — ၁၀၉၊ ၁၁၀၊ ၁၇၄၊ ၁၇၅
ဒေါင်းပေါင် — ၁၃၀၊ ၁၃၁
ဒိုင်းကိုင်တရော် — ၁၄၀
ဒိုင်းစု — ၁၄၃
ဒိုင်းမှူး — ၄၄၊ ၇၈၊ ၁၃၄၊ ၁၈၀
ဒိဋ္ဌိက္ခန္တရကပ် — ၂၇

ဓနုဖြူ — ၆၈၊ ၇၅၊ ၇၆၊ ၉၆၊ ၁၅၂၊ ၁၅၇၊ ၁၅၈
ဓားတော်လိုက် — ၁၃၃
ဓားပြသူခိုး — ၅၆ (သူခိုးဓားပြလည်းရှု)
ဓားလိုက် — ၁၄
ဓာတ်ပန်းကိန်းခန်း — ၁၈၊ ၁၄၈
ဓမ္မသေနာပတိ — ၁၃
ဓမ္မသတ် — ၁၇၉

နဂါးကျစ်ရှုံညွှန် — ၈
နနွှင်းကိုင်း — ၅၆၊ ၁၇၆
နမော်ဈေးကြီး — ၂၉
နရပတေ — ၁၂၈
နရာသီရိ — ၁၀၁
နွှဲ — ၂၁
နာဂ — ၃၃
နာဂပတ္တံ — ၈၃၊ ၁၆၁
နားခံ — ၃၊ ၉၊ ၁၀၊ ၁၄၊ ၁၉၊ ၄၄၊ ၆၅၊ ၆၇၊ ၇၈၊ ၁၄၅၊ ၁၆၂၊ ၁၆၉
နားတပ်စာတိုက်တကာရွှာ — ၁၀၁
နားထွင်းသျှောင်ထုံး — ၄
နိဂြောဓ — ၁၁၃
(င) နီတိ — ၃၅
နီနီထောင်ပ — ၅၆
နီပါးထည် — ၁၂၇၊ ၁၃၃
(င) နုံ — ၂၈
နေမျိုးကျော်ထင် — ၃၉၊ ၇၆၊ ၁၄၄၊ ၁၅၇
နေမျိုးစည်သူ — ၁၃၊ ၁၆
နေမျိုးဇေယနော်ရထာ — ၄
နေမျိုးဒတ္တ — ၂၊ ၃
နေမျိုးဘုန်းကျော် — ၁၄၄
နေမျိုးဘုန်းကျော်သွေးသောက် — ၁၄၃၊ ၁၄၄
နေမျိုးရာဇာ — ၁၃
နေမျိုးရွှေတောင် — ၁၂၊ ၁၃၊ ၁၅
နေမျိုးသေနာပတိ — ၁၅
နေမျိုးသင်္ခယာ — ၂၊ ၃
နေရာခင်း — ၁၄၃
နေရာတော် — ၁၃၀
နေရာလွှတ်နေ — ၁၄၊ ၃၆
နေရင်း — ၁၅၂

နေရောင်ပြမှူး — ၁၄၄
နေရောင်အုပ် — ၁၃၀
နဲကို — ၉၄၊ ၉၅
နဲရွဲသူကြီး — ၆၇၊ ၁၅၂
နော်ဇာ — ၂၁
(င)နက် — ၉၈၊ ၁၆၅
နက္ခတ်သဘင် — ၂၂
နောက်တော်လိုက် — ၁၉၊ ၂၀
နောက်တော်လိုက်မြင်းစု — ၁၄၇
နောက်တပ် — ၁၈၊ ၁၉
နောက်ရုံး — ၁၃၈
နောက်ဝင်းမှူးဝန် — ၁၄၅
နောင်တော်ကြီး — ၈၅၊ ၁၅၈
နောင်တော်ကြီးမင်း — ၉၄
နောင်ဘွား — ၉၁
နောင်မွန် — ၄၅
နိုင်ငံရေးအမြင် — ၅၄
နိုင်စရင်းခိုင် — ၉၄၊ ၉၅
နတ်စက်ရန်နိုင်ကာ — ၁၄၅
နတ်မောက် — ၁၁၂
နတ်မြင်း — ၁၄၀
နတ်ယဉ်ကျော် — ၁၆၈
နတ်ရေ — ၁၈
နတ်ရှင်ဒိုင်း — ၁၄၅
နတ်ရှင်နောင် — ၁၅
နတ်ရှင်မင်းကြီး — ၁၃
နတ်ရှင်မြင်း — ၂၇၊ ၁၄၀
နတ်ရှင်မြင်းစု — ၂၇၊ ၁၄၀
နန္ဒကျော် — ၁၄
နန္ဒကျော်ထင် — ၁၁၊ ၁၃၊ ၄၀
နန္ဒကျော်သူ — ၁၃
နန္ဒစည်သူ — ၁၄၄
နန္ဒဇေယ — ၁၃
နန္ဒပတေ့ — ၉
နန္ဒပစ္စည်းခေါင်းမြင်းစု — ၁၄၄
နန္ဒမိတ် — ၁၄၊ ၁၄၃
နန္ဒမိတ်ကျော်ထင် — ၁၂ — ၁၄၊ ၁၆
နန္ဒမိတ်သွေးသောက်ခေါင်းစု — ၁၄၄
နန္ဒယော်ဓာ — ၁၂
နန္ဒဝေ — ၂၈၊ ၁၀၁
နန္ဒသိရိ — ၁၅
နန္ဒသူ — ၁၃၊ ၁၄၄
နန္ဒသူရ — ၂၃၊ ၄၄၊ ၁၃၂
နန္ဒသူရိယ — ၁၃
နန္ဒသင်္ခ — ၁၄
နန္ဒာဒေဝီ — ၁
နန်သီး — ၃၆၊ ၃၇
နန်းကံကျွေးဝန် — ၁၇
နန်းခြည်ကြိုး — ၁၂၉
(ယာယီ)နန်းတော် — ၄၊ ၁၈၊ ၂၀၊ ၄၂
နန်းတော်သစ် — ၆၊ ၁၀၊ ၁၇၊ ၂၀၊ ၂၂၊ ၄၂၊ ၁၁၈၊ ၁၂၆
နန်းတွင်းမြင်း — ၁၄၀
နန်းမတော်ဝန် — ၁၀၁၊ ၁၂၃၊ ၁၃၂
နန်းမတော်သျှင်မိဖုရား — ၃၀၊ ၁၀၂၊ ၁၂၇၊ ၁၃၁၊ ၁၃၂
နန်းရှား — ၆၁
နန်းရွှေမြင်း — ၁၄၀
နန်းသိမ်း — ၁၇၊ ၁၈၊ ၂၀
နန်းဦးမြင်း — ၁၄၀
နမ်သီး — ၃၃
နယ်ခြားပယ်ခြား — ၁၀၆
နွားချေးကျွန်း — ၄၈၊ ၅၆
နွားနို့ — ၄၉
နွားနို့ထမင်း — ၁၃၁
နွားရိုး — ၈၄၊ ၁၆၃
နွယ်ပန်းပင် — ၂၁၊ ၁၂၉
နှီးခေါက်ဖျာ — ၁၃၀
နှင်းဆီ — ၂၁၊ ၁၂၉
နှင်းပန်း — ၂၁၊ ၁၂၉
နှင်းရည် — ၁၃၀၊ ၁၃၁၊ ၁၇၄
နှင်းလုံခန်း — ၄၈
နှစ်သစ်ကန်တော့တက်သဘင် — ၂၂
နှံစုတ်ငှက် — ၁၂၈

ပစဉ်း — ၁၂၈
ပညာမဥ္ဇူ — ၁၈၁
ပဋ္ဌနဂိုရ် — ၇၇၊ ၈၁၊ ၈၅ — ၈၈၊ ၉၆၊ ၉၇၊ ၁၁၂၊ ၁၆၁
ပဋ္ဌနဂိုရ်စား — ၂၊ ၇၊ ၁၁
ပဋ္ဌာန်း — ၆
ပတိန်း — ၈၄၊ ၁၆၁

ပတ္တင်း — ၈၅
ပထမကျော် — ၆
ပထမ မင်းခေါင် — ၁၄၀
ပဒေသရာဇာ — ၁၃၊ ၂၆၊ ၅၁၊ ၅၂၊ ၁၀၄၊ ၁၁၆၊ ၁၁၉၊ ၁၄၇
ပဒေသရာဇ် — ၁၃၊ ၁၃၉၊ ၁၇၀
ပဒုမ္မာကြာချပ် — ၇၈
ပမု့လာစား — ၁၄၃
ပယင်း — ၅၈
ပရိတ်နာ — ၂၃
ပရိတ်ရွတ် — ၆၊ ၂၆၊ ၄၃၊ ၁၃၇
ပရွက်စဝ — ၁၁၃
ပလဲပအရပ် — ၅
ပလောင် — ၁၄၀
ပသျှုံသိသည်လုံပသိ — ၅၆
(င) ပါရမီ — ၈၄၊ ၁၆၃
ပါသက် — ၉၁
ပိဋကတ်တော်မ — ၅၊ ၆၊ ၂၄
ပိဋကတ်တိုက်တော် — ၆၊ ၄၀၊ ၁၇၉
ပိတင်းကြီး — ၁၆၉
ပိတုန်း — ၁၂၈
ပိဿနိုး — ၄၂
ပိဿနိုးဟိန္ဒူအယူဝါဒ — ၃၃၊ ၃၅၊ ၄၂၊ ၆၂
(င) ပု — ၃၊ ၁၄၄၊ ၁၄၅
(မောင်) ပု — ၁၂၁
ပုခန်း — ၂၈
ပုခန်းကြီး — ၇၆၊ ၈၀၊ ၁၅၇၊ ၁၇၆
ပခန်းငယ် — ၇၇၊ ၉၆၊ ၁၁၂
ပုခန်းစည်သူရှင် — ၁၇၈
ပုခန်းရှင်ယောင်စု — ၈၀
ပုဂံ — ၃၊ ၁၉၊ ၇၁၊ ၁၀၆၊ ၁၂၄၊ ၁၄၃၊ ၁၄၅၊ ၁၇၃၊ ၁၇၅၊ ၁၇၆ (ပုဂံမြို့လည်းရှု)
ပုဂံစား — ၃
ပုဂံဘုရင်ခံ — ၇၁
ပုဂံမင်း — ၁ – ၃၊ ၁၀၊ ၃၁၊ ၇၁၊ ၇၂၊ ၈၂၊ ၉၁၊ ၉၂၊ ၁၅၅၊ ၁၅၉၊ ၁၆၀ (ရှင်နန်းစက်လည်းရှု)
ပုဂံမင်းပျောက် — ၃၊ ၇၁
ပုဂံမြို့ — ၁ – ၃ (ပုဂံလည်းရှု)
ပုဂံသုံ့ရ — ၁၅
ပုဂံအရေး — ၁၀
ပုဏ္ဏန်ဆီထမင်း — ၁၃၁
ပုညကမ္မ — ၁၃
ပုညစေတီ — ၁၂၇
(င) ပုလဲ — ၁၀၁
(င) ပုလု — ၁၆
ပုသိမ် — ၆၈၊ ၇၅၊ ၁၇၃
(င) ပေါ်ရဲ — ၆၇
ပဲကတိုး — ၄၀
ပဲကတိုးရွာ — ၄၀
ပဲကြီး — ၁၂၈၊ ၁၃၁
ပဲကြီးခင်း — ၂၇၊ ၂၉၊ ၃၀
ပဲခူး — ၈၄၊ ၁၄၄၊ ၁၄၇၊ ၁၅၄၊ ၁၅၆၊ ၁၆၆
ပဲခူးမြို့ — ၇၅၊ ၉၅
ပဲခူးရန်နိုင်လှော်ကား — ၁၃၃၊ ၁၃၄
ပဲခွဲ — ၃၉
ပဲဘိုးစား — ၁၄၇
ပဲလွန်း — ၁၂၈၊ ၁၃၁
ပဲသီး — ၁၃၁
ပိုဝ — ၁၀၃၊ ၁၂၄၊ ၁၆၆
ပိုးစာတော — ၁၁၂
ပေါက်ကျိုင်းစေနီ — ၁၄၄
ပေါက်တော — ၁၂
ပေါက်မြိုင်မြို့စား — ၁၃
ပေါက်ပေါက်သည်အရပ် — ၅
ပိုက်ကမ္မာသွေးသောက် — ၁၄၁ – ၁၄၃၊ ၁၄၇
ပိုက်ခေါ်စန္ဒယော် — ၅၆
ပိုက်မဟာ — ၃၈
ပိုက်သင်ရံသွေးသောက် — ၁၄၂၊ ၁၄၃၊ ၁၄၆
ပင်လယ်တိမ် — ၈
ပင်း — ၃၀၊ ၁၁၂
ပင်းယ — ၂၁၊ ၂၃၊ ၇၇၊ ၇၈၊ ၁၁၃၊ ၁၂၇၊ ၁၇၅
ပင်းယဆက် — ၂၆
ပင်းယမြင်း — ၂၇၊ ၁၃၉
ပင်းယမြင်းမှူး — ၄၄
ပင်းယသေနတ် — ၁၄၃
ပေါင်းထုပ် — ၁၂၇
ပေါင်းပုံ — ၁၉
ပေါင်းဝ — ၂၈
ပိုင်သောင် — ၄၄
ပဥ္စမာလိန်ဘုရား — ၅

ပဍ္ဍင်းလောင်းတော် ရှင်လောင်းတော် – ၆၊ ၂၄
ပဍ္ဍင်းလောင်းတော် ရှင်လောင်းတော်သဘင် – ၂၂
ပုဏ္ဏားပေါက် – ၁၈
ပတ် – ၁၃၀
ပတ္တမြား – ၁၊ ၃၊ ၄၇၊ ၅၈
ပတ္တမြားစေတီ – ၁၂၇
ပိတ်ချော – ၁၃၀
ပိတ္တောက်ကိုးပင် – ၂၈
ပိတ်အုပ် – ၁၀၈၊ ၁၇၄
ပန္တရန္တကျော် – ၂၈
ပန်ယက် – ၃၄၊ ၃၇၊ ၃၈၊ ၅၆၊ ၆၄
ပန်လက်စား – ၃၅၊ ၃၈၊ ၄၄
ပန်လက်တော်ကြီး – ၃၄
ပန်ပေဘာ – ၇၊ ၃၃ (ကသည်းဘုရင်၊ ဂါရစ်နာဝါစ်
စသည်ရှု)
ပန်းကန် – ၁၃၁
ပန်းဆိုးအလံ – ၈၈
ပန်းတောင်း – ၈၁၊ ၁၁၂
ပန်းတိမ်း – ၁၁၂
ပန်းရည်စုတ်ငှက် – ၁၂၈
ပန်းရံ – ၂၃
ပန်းသာ – ၃၅၊ ၃၈၊ ၄၄
ပန်းသုံးစွဲကာ – ၁၄၅
ပန်းအိ – ၂၁၊ ၁၂၉
ပိန္နဲ – ၂၁၊ ၁၂၈
ပုန်ကန်ထကြွမှု – ၁၊ ၆၇၊ ၇၀
ပုန်းညက် – ၂၁
ပုန်းတကားစား – ၃၅ – ၃၇၊ ၆၄
ပုပ္ပားမင်းသမီး – ၄၈၊ ၅၁၊ ၅၃၊ ၅၇၊ ၁၅၁
ပုပ္ပားမြို့ – ၁၅၁
ပျစား – ၁၄
ပျား – ၁၂၈
ပျို့ – ၁၃၄ – ၁၃၈၊ ၁၇၉
ပျဉ်ခေါ စန္ဒယော် – ၅၆၊ ၅၉
ပြာသာဒ်ဆောင်တော် – ၆
ပြာသာဒ်ဆောင်ရွှေမားကာ – ၁၄၅
ပြင်စည် – ၁၁၂
ပြင်စည်မျဉ်း – ၁၄၀
ပြင်သေနာပတိ – ၁၃၁
ပြင်သေနတ် – ၁၃၄
ပြင်သစ်တပ်ဝန်းရံအိပ် – ၁၄၅
ပြင်ဦး – ၁၀၆၊ ၁၀၈
ပြင်အိမ်တော်မင်း – ၇၁
ပြောင်း – ၈၃
ပြိုင်တိုင်းရလေ့ – ၁၃၃
(င) ပြည့် – ၁၅
(မောင်) ပြည့် – ၉
ပြည် – ၂၊ ၃၊ ၇၊ ၃၇၊ ၄၅၊ ၆၈၊ ၇၂၊ ၇၄၊ ၉၅၊ ၁၄၂၊ ၁၄၄
၁၇၃ (ပြည်မြို့လည်းရှု)
ပြည်ကြီးဝန် – ၄၊ ၁၃၇၊ ၁၆၄
ပြည်ဆူးပြည်ခြောင့် – ၃၀
ပြည်မြို့ – ၃၊ ၁၂၊ ၄၅၊ ၇၅ – ၈၂၊ ၈၄၊ ၉၅၊ ၉၆၊ ၁၀၅၊
၁၀၈၊ ၁၁၂၊ ၁၂၄၊ ၁၅၇၊ ၁၅၈၊ ၁၆၁၊ ၁၇၃၊ ၁၇၆
(ပြည်လည်းရှု)
ပြည်မြို့စောင့် – ၇၅၊ ၉၆
ပြည်မြို့ဝန် – ၆၈၊ ၈၄၊ ၁၅၂၊ ၁၆၂
ပြည်ရေးထဲစ – ၅၂
ပြည်ရေးရွာမှု – ၇၁
ပြည်လုံးတမှတ်ကာ – ၁၄၅
ပြည်လုံးအံ့လော်ကား – ၁၇၊ ၁၉၊ ၁၃၃၊ ၁၃၄
ပြည်အင်းမ ရန်နိုင် – ၁၄၅
ပြည်အင်းမ လှေသင်း – ၁၄၅
ပြည့်ထားခွဲမှူး – ၁၄၅
ပွဲကိုင် – ၁၃၁
ပွဲလုံးကျော်ဗိုင်း – ၁၄၅
ပွဲလျက် – ၄၁
ပွဲသဘင် – ၃၊ ၅၊ ၆၊ ၁၀၊ ၂၂၊ ၂၃၊ ၄၃၊ ၆၄၊ ၁၂၇၊ ၁၄၉၊
၁၅၂၊ ၁၆၈

ဖထိုင်တော် – ၄၁
ဖရုံ – ၁၃၁
ဖလား – ၁၃၀၊ ၁၃၁
ဖအိုင်စား – ၁၆၉
ဖိုအင်း – ၄
ဖက်ခွက် – ၂၁
ဖောင်ကောမြင်းမှူး – ၆၈၊ ၁၅၂
(မင်းရဲအောင်နိုင်လည်းရှု)
ဖောင်ကျင်း – ၂၉
ဖောင်ကွဲစား – ၁၃၂

ဖောင်တော် — ၁၈၊ ၁၉၊ ၂၃၊ ၁၁၀၊ ၁၂၀၊ ၁၂၅၊ ၁၂၇၊ ၁၃၂ — ၁၃၄၊ ၁၆၈
ဖောင်တော်ယှဉ် — ၁၉
ဖောင်ပန်းတန်တား — ၃၈၊ ၄၄
ဖောင်ရှင်တန်တား — ၃၅
ဖောင်းကား — ၂၁
ဖောင်းလင်း — ၁၀၅၊ ၁၁၂၊ ၁၇၆
ဖန်စလုံ — ၁၃၁
ဖုန်းတောင်းယာစကာ — ၂၃၊ ၄၃၊ ၁၄၉
ဖယ်ရာ — ၆၉
ဖလ္လိက — ၁၀၉၊ ၁၇၄
ဖျောက်ဆိပ် — ၁၀
(မောင်) ဖြူ — ၄၈
ဖြိုးအောင် — ၁၅
ဖွားချေ — ၃၊ ၁၀

ဗညားကောင်ဟန် — ၁၀၅၊ ၁၁၂၊ ၁၇၁ — ၁၇၄
ဗညားကျော် — ၇၂၊ ၇၆၊ ၈၃၊ ၈၄၊ ၈၇၊ ၉၉၊ ၁၆၁၊ ၁၆၂
ဗညားကျန် — ၁၆၉
ဗညားကျန်းတော — ၇၇၊ ၈၁၊ ၈၅ — ၈၇၊ ၉၇
ဗညားကျန်းတောဘုရား — ၅၆
ဗညားချောင်း — ၁၇
ဗညားချောင်းဝဆိပ် — ၁၉၊ ၁၃၂
ဗညားစု — ၁၆၉
ဗညားစက် — ၁၆၉
ဗညားဇွယ်ယဗလရာဇာ — ၇၂၊ ၈၉
ဗညားတဗ္ဗ — ၇၂၊ ၈၉
ဗညားဒလ — ၇၂၊ ၇၃၊ ၈၉၊ ၉၀— ၉၅၊ ၉၇—၁၀၀၊ ၁၀၅၊ ၁၀၈၊ ၁၁၂ — ၁၁၄၊ ၁၁၆၊ ၁၁၈၊ ၁၂၃၊ ၁၂၄၊ ၁၅၁၊ ၁၆၃ — ၁၆၅၊ ၁၇၁ — ၁၇၇ (ဆင်ဝန်၊ အောင်လှ စသည်လည်းရှု)
ဗညားဒေဝ — ၁၆၉
ဗညားဓမ္မရာဇာ — ၁၆၈၊ ၁၆၉
ဗညားဗျတ္တ — ၁၆၉
ဗညားဗျတ္တပ္ပ — ၇၇
ဗညားပြသိဒ္ဓိ — ၇၂၊ ၈၀၊ ၁၅၇
ဗညားရာဇာ — ၁၆၈
ဗညားရန်ကျော် — ၁၆၉
ဗညားသမန္တ — ၇၂၊ ၇၆၊ ၇၇၊ ၈၉၊ ၁၅၇
ဗညားသာရိ — ၉၃
ဗညားသီရိ — ၁၆၉၊ ၁၇၅
ဗညားသီရိဂုန္ဒတေဇ — ၁၀၀
ဗညားသီဟ — ၁၆၈
ဗညားအရိန္ဒမ — ၇၃၊ ၁၅၆
ဗညားအေည် — ၇၂၊ ၇၆၊ ၈၅၊ ၁၅၇
ဗဒုံ — ၈၊ ၃၆၊ ၁၁၃၊ ၁၇၆
ဗန္ဓဒိုင်း — ၁၄၅
ဗလကျော်သူ — ၂၈
ဗလယော်ဓာ — ၁၄၄
ဗလယော်ဓာခေါင်းမြင်းစု — ၁၄၄
ဗိဿုကာ — ၂၃
ဗေဒင်အရာ ငါသာထိပ်မိုး အခေါင်စိုး — ၂၄ (ခေါင်မိုး ဆရာတော်၊ ရှင်ညာဏသာရစသည်လည်းရှု)
ဗောဓိလှစား — ၁၀၁၊ ၁၀၆
ဗောဓိအရပ် — ၁၆၆ — ၁၆၈
ဗောင်းချွန်း — ၁၃၅
ဗောင်းတော် — ၁၃၀၊ ၁၃၁
ဗောင်းတော်ဆောင် — ၂၃
ဗောင်းဝန်း — ၁၃၅
(ရှင်) ဗုဒ္ဓကုံရ — ၂၄၊ ၃၂
ဗန်ကျီ — ၉၊ ၂၈၊ ၂၉၊ ၁၁၂၊ ၁၇၆
ဗန္ဓုမ္မ — ၁၄၄
ဗန်းမော်စော်ဘွား — ၁၄၁၊ ၁၄၆
ဗန်းမော်ပါ — ၁၄၂
ဗန်းမော်မြို့ — ၄၅၊ ၁၄၀
ဗိုလ် — ၇၊ ၉၊ ၄၄၊ ၄၅၊ ၄၇၊ ၁၁၂
ဗိုလ်ချုပ် — ၄၄၊ ၆၅၊ ၆၈၊ ၇၆၊ ၈၃၊ ၈၅၊ ၉၆၊ ၁၅၇၊ ၁၅၈
ဗိုလ်ခြေ — ၃၉၊ ၇၅၊ ၁၅၈
ဗိုလ်တပ်စု — ၉၀
ဗိုလ်တပ်မှူး — ၉
ဗိုလ်ပါ — ၃၈၊ ၃၉၊ ၄၇၊ ၄၈၊ ၅၆၊ ၅၇၊ ၆၁၊ ၉၁၊ ၉၃၊ ၉၅၊ ၁၀၀၊ ၁၀၄၊ ၁၁၃၊ ၁၁၅၊ ၁၁၆၊ ၁၄၉၊ ၁၅၁၊ ၁၅၉၊ ၁၆၆ — ၁၆၈
ဗိုလ်မင်းတပ်မင်း — ၁၀၇၊ ၁၇၁၊ ၁၇၂
ဗိုလ်မှူး — ၂၊ ၇—၉၊ ၃၄၊ ၃၆ — ၄၀၊ ၄၄၊ ၄၆၊ ၅၂၊ ၆၄၊ ၆၅၊ ၇၄၊ ၇၆၊ ၇၇၊ ၇၉၊ ၈၁ — ၈၃၊ ၈၅ — ၈၈၊ ၉၁၊ ၉၆၊ ၉၇၊ ၉၉၊ ၁၀၁၊ ၁၀၃၊ ၁၀၇ — ၁၁၄၊ ၁၁၆၊ ၁၁၈၊ ၁၁၉၊ ၁၂၂၊ ၁၂၄ — ၁၂၆၊ ၁၃၉၊ ၁၄၉၊ ၁၅၁၊ ၁၅၂၊ ၁၅၇ — ၁၆၄၊ ၁၆၈၊ ၁၇၃၊ ၁၇၅ — ၁၇၇

ဖိုလ်အင် – ၃၉
ဗျတ္တကျော် – ၇၆၊ ၇၇၊ ၈၃၊ ၁၆၁၊ ၁၆၂
ဗြဲတေဇ – ၁၄၄
ဗြမိုင်းခိရာဇာနရာဓိပတိ – ၉၂၊၉၃ ၁၀၀၊ ၁၀၈၊ ၁၂၃
(ဗညားဒလ၊ ဟံသာဝတီဘုရင်စသည်ရှု)
ဗြသိဒ္ဓိ – ၈၃၊၁၆၁၊၁၆၂
ဗြဲ – ၁၆၂
ဗြဲတိုက် – ၁၃၀
ဗြဲတိုက်ဝန်းကျင်သေနတ် – ၁၃၄
ဗြဲတိုက်သိမ်း – ၁၄
ဗြဲဟ္မကာ – ၃၃၊၄၉

ဘယကာမဏိ – ၁၄၄
ဘယကျော်သူ – ၁၃၊၁၄
ဘယယော်ဓာ – ၁၃၊၁၅
ဘာရတ်ရှား – ၆၁ – ၆၃
ဘိစပ်ကုန်း – ၂၈
ဘုရားပွဲသဘင် – ၂၂
ဘုရင့်နောင် – ၁၄ – ၁၆၊၃၁၊၄၁၊၄၂၊၇၈၊၁၄၈
ဘုရင့်နောင်ကျော်ထင်နော်ရထာ – ၁၀၀၊၁၀၇၊၁၀၉
ဘုရင့်နောင်ဝန် – ၁၄
ဘုရင့်နောင်ဝန်စု – ၁၄
ဘုရင့်နောင်အတွင်းဝန် – ၁၄
ဘုရင့်နောင်အနောက်ဝန် – ၁၄
ဘုရင်ခံ – ၁၆၉
ဘုရင်ထွေး – ၁၆
ဘုရင်မင်းခေါင် – ၁၀၁၊ ၁၀၂၊ ၁၀၈၊ ၁၂၃၊ ၁၆၉၊ ၁၇၀
(ကိုးသိန်းသခင် ဘုရင်မင်းခေါင်၊ မင်းရဲကျော်ခေါင် စသည်ရှု)
ဘုရင်မင်းခေါင်(အဝခေတ်) – ၁၀၇၊၁၂၄၊၁၇၂၊၁၇၃
ဘူကြီး – ၉၁
ဘူကြို – ၉၁
ဘူး – ၁၂၈၊၁၃၁
ဘေားမဲ့ပေး – ၂၅၊၁၈၁
ဘော်ညောင်ကိုင်း – ၈၃
ဘိုးကိုင် ၃၇ ကြိုးဆင် – ၁၆၃
ဘင်္ဂလား – ၄၂၊၄၉၊၈၃၊၁၆၁
ဘင်္ဂလီ – ၅၄
ဘလ္လာတော်စား – ၁၄၃

ဘတ္တာနန္ဒ – ၂၈
ဘဒ္ဒနန္ဒကျော်ထင် – ၂၈
ဘုန်းတော်ကြီး – ၁၃၊၁၅
ဘုန်းတော်နိုင်ငံလှော်ကား – ၁၃၃၊၁၃၄
ဘုံကျော်တပ် – ၁၄၉
ဘုမ္မဇေယ – ၂၈

မကိုစား – ၁၄၃
မကျေးတရာစား – ၁၈
မစိုးရိမ်ကျီ – ၃၁၊ ၁၁၅
မဏိစကြာ – ၃၆၊ ၃၇
မဏိပူရ – ၇၊ ၃၁ – ၃၅၊ ၃၈၊ ၃၉၊ ၄၁၊ ၄၄၊ ၄၆၊ ၄၈၊ ၅၀၊ ၅၁၊ ၅၃ – ၅၆၊ ၅၉ – ၆၄၊ ၆၆၊ ၆၇၊ ၁၀၃၊ ၁၂၀၊ ၁၂၄၊ ၁၅၀၊ ၁၅၁ (ကသည်း၊ မျည်းတဲပြည် စသည်လည်း ရှု)
မဏိပူရ ကသည်းစစ် – ၁၊ ၃၂
မဏိပူရ စော်ဘွားဟုံ – ၅၁၊ ၅၂၊ (ကသည်း စော်ဘွားဟုံ၊ ကသည်းဘုရင် စသည်လည်း ရှု)
မဏိပူရနိုင်ငံ – ၅၃၊ ၅၅၊ ၅၈၊ ၆၁၊ ၆၃၊
(ကသည်းနိုင်ငံ၊ ကသည်းပြည် စသည်လည်း ရှု)
မဏိပူရပြည် – ၄၁၊ ၄၇၊ ၅၀၊ ၅၄၊ ၅၆၊ ၆၀၊ ၆၂၊ ၆၆၊ ၇၄၊ ၁၄၉
မဏိပူရဘုရင် – ၄၇၊ ၄၉၊ ၅၁၊ ၅၄ – ၅၆၊ ၅၈၊ ၆၀၊ ၆၂
(ဂါရစ်နာဝါဇ် စသည်လည်း ရှု)
မဏိပူရ မင်းဆရာ – ၄၉၊ ၅၁ (မဟာပရဘူလည်း ရှု)
မဏိပူရ မင်းသမီး – ၅၅–၅၇ (ပုပ္ပါးမင်းသမီး၊ မဟာဒေဝီ စသည် ရှု)
မဏိပူရ မင်းဟုံ – ၅၇
မဏိပူရမြို့တော် – ၅၃၊ ၅၄
မဏိပူရ သမီးကညာ – ၅၇
မဏိပူရ သမိုင်း – ၄၂၊ ၅၆၊ ၆၂
မဏိပူရသံ – ၄၈
မတဲ – ၁၀၁
မတောင့်တကျီ – ၃၁
မတောင့်တတံခါး – ၁၄၅
မထု မြေသာ – ၃၄
မနုစကြာ – ၃၆
မနော်ရမ္မာ ဥယျာဉ် – ၂၁၊ ၁၄၉
မနော်သီဟ – ၁၃

မနောလောကပျံကျော် – ၈၁၊ ၈၂၊ ၁၅၉၊ ၁၆၀
မနောလင်ပန်း – ၁၃၂
မဘဲ – ၈၄၊ ၁၁၂၊ ၁၆၁
မလည် – ၅၈၊ ၁၀၃
မလွန် – ၇၇၊ ၈၁၊ ၈၅ – ၈၈၊ ၉၆၊ ၉၉၊ ၁၀၁၊ ၁၀၅၊ ၁၀၆၊ ၁၁၁၊၁၁၂၊၁၂၃၊၁၂၄၊၁၆၁၊ ၁၆၆ – ၁၆၈၊ ၁၇၅၊ ၁၇၆
မဟာကုန္တလဇာတ် – ၁၂၉
မဟာစည်သူ – ၁၁၉
မဟာဇနိန္ဒာဓိပတိဒေဝီ – ၁၁
မဟာညာဏသာဂရ – ၂၄ (ညာဏသာဂရလည်း ရှု)
မဟာညာဏသာဂရသဒ္ဓမ္မရာဇဂုရု – ၂၄
မဟာတရဖျား – ၁၁၃၊ ၁၁၄
မဟာဒေဝီ – ၅၆၊ ၅၈၊ ၁၅၁
မဟာဓိပတိဒေဝီ – ၁၁
မဟာဓမ္မရာဇာ – ၅၂၊ ၁၆၂
မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ – ၁၊ ၁၁ – ၁၃၊ ၁၆ – ၂၇၊ ၃၀ – ၃၂၊ ၃၄ – ၄၀၊ ၄၂ – ၄၄၊ ၄၇ – ၅၄၊ ၅၆ – ၆၀၊ ၆၃ – ၆၈၊ ၇၀၊ ၇၄ – ၇၇၊ ၇၉ – ၈၅၊ ၈၈၊ ၈၉၊ ၉၅၊ ၉၆၊ ၉၈၊ ၉၉၊ ၁၀၁ – ၁၀၆၊ ၁၀၈ – ၁၁၈၊ ၁၁၅ – ၁၂၆၊ ၁၇၇၊ ၁၇၉ – ၁၈၁ (ကြာသပတေးမင်းလည်း ရှု)
မဟာနေမျိုးသီဟသူရ – ၁၂၊ ၁၃
မဟာနန္ဒသကြံန် – ၁၀၃၊ ၁၆၇
မဟာပရဘူ – ၄၁၊ ၄၂၊ ၄၉ – ၅၆၊ ၅၈၊ ၆၅၊ ၆၆၊ ၁၂၀၊ ၁၅၀ (ကုက္ကလူ၊ မဏိပူရ မင်းဆရာ စသည်လည်း ရှု)
မဟာဗုဒ္ဓကုံရ – ၂၅
မဟာမင်္ဂလာဒေဝီ – ၁
မဟာမြိုင် – ၁၆
မဟာရတနာ ဇိနာဘိသေက အတုလ စိန္တေယျ လောက ခေါင်မိုး တန်ခိုးတေဇာ ကြေညာသိမ်းယူ ဘုန်းညွန့်လူ – ၂၄ (ခေါင်မိုးဆရာတော် စသည်လည်း ရှု)
မဟာရာဇဝင်ကျော် – ၂၀၊ ၅၄ – ၅၆၊ ၁၁၁၊ ၁၁၇၊ ၁၂၁
မဟာရာဇဝင်ကြီး – ၅
မဟာရာဇဝင်သစ် – ၁၁၁၊ ၁၁၇
မဟာရာဇာဓိပတိဒေဂီ – ၁၁
မဟာရာဇ် – ၁၆
မဟာသမဏ မင်းလှပျံချီ – ၂၄ (ခေါင်မိုးဆရာတော် စသည်လည်း ရှု)
မဟာသမဏ အတုလလွှံထင် ဘုရင်သတိုး ကျော်ဟိုး မင်းရဲ လွန်ကဲတေဇာ အာဏာပတ်ကုံး ကျွန်းလုံးသိမ်းအုပ် မင်းလှ မင်းခေါင်ချုပ် – ၂၄ (ခေါင်မိုး ဆရာတော်၊ မဟာသမဏ မင်းလှပျံချီ စသည်လည်း ရှု)
မဟာသီရိ ဇေယသူရ – ၁၄၀၊ ၁၄၃၊ ၁၄၅
မဟာသီရိ ဇေယသင်္ခယာ – ၁၁၊ ၁၂
မဟာသုဒဿနမြို့ – ၂၀၊ ၄၂
မဟာသေနာပတိ – ၁
မဟော်သထာ – ၁၂၈
မာတရဘက် – ၁၀၈၊ ၁၃၀၊ ၁၇၃
မာနန် – ၅၀
မာရဘင် – ၂၂၊ ၅၈၊ ၁၂၇
မာရဘင်တံခါး – ၁၃၁
မာရဘင် ပြည်လုံးယူ လှော်ကားကာ – ၁၄၅
မာရဘင် ဖွားဖက် ရန်နိုင်ဒိုင်း – ၁၄၅
မာရဘင် ရန်အောင်ကာ – ၁၄၅
မာရဘင် လှေသင်း – ၁၄၅
မာလကာ – ၂၁
မာလိန်သူကြီး – ၁၂၉
မိချောင်းရုပ်ဖောင် – ၁၃၃
မိဖုရားကြီး – ၄၊ ၁၁
မိဖုရားရှာ – ၂၈
(င)မိမောင် – ၁၄၄
မိလိန္ဒပဉ္ဇာ – ၁၂၉
မီးပေါက် – ၄၆
မီးပုံရှိုတိုက် – ၆၉၊ ၁၅၂
မီးပုံသဘင် – ၂၂
မီးလောင် – ၅၊ ၂၉
မီးလောင်တိုက် – ၆၉
မီးသွေးဆိပ် – ၁၁၃
မီးသွေးတိုက် – ၁၂၅၊ ၁၄၈
မုဆိုးခြုံစား – ၁၄၁
မုဆိုးဖို – ၃၉
မုပေါ်တ – ၁၄၁
မူးကန် – ၂၉
မူးမြစ် – ၁၁၃
မူးသာ – ၃၉
မဲထီး – ၃၀
မဲအိုးစား – ၁၄၃
မဲအိုးစားခေါင်း မြင်းစု – ၁၄၄
မော်ကယ် – ၃၈၊ ၃၉
မော်ကွန်း – ၁၃၄ – ၁၃၈

မော်တို – ၃၈၊ ၃၉
မော်လမြိုင် – ၁၇၃
မိုးကောင်း – ၄၅၊ ၁၄၀၊ ၁၄၃၊ ၁၄၄
မိုးကောင်းဒိုင်း – ၁၄၃၊ ၁၄၅
မိုးကောင်းပါ – ၁၄၂၊ ၁၄၃
မိုးကောင်းပါမြင်း – ၁၄၃
မိုးခေါင် – ၂၇၊ ၂၉၊ ၃၂၊ ၇၉၊ ၈၂
မိုးစွေ – ၂၁
မိုးညှင်း – ၉၊ ၁၄၀
မိုးညှင်းစား – ၁၄၆
မိုးညှင်းပါ – ၁၄၂
မိုးညှင်းမြို့ – ၄၅
မိုးတောင် – ၃၇
မိုးထိကျောင်း – ၅၊ ၁၁၉
မိုးနားစော်ဘွား – ၁၄၀
မိုးနဲ – ၈၊ ၉၊ ၂၇၊ ၁၄၃၊ ၁၄၆
မိုးနဲစော်ဘွား – ၁၄၁၊ ၁၄၅
မိုးနဲပါ – ၁၄၁၊ ၁၄၂၊ ၁၄၄၊ ၁၄၆၊ ၁၄၇
မိုးနဲပါမြင်း – ၁၄၃
မိုးနဲမြို့ – ၄၅
မိုးမိတ်မြို့–၄၅
မိုးဝန်း – ၁၄၈
မိုးဝန်းပါ – ၁၄၂၊ ၁၄၇
မက်ထိ – ၁၆၆
မောက်တို – ၂၇၊ ၁၄၀ – ၁၄၇
မင်္ဂလာစကား – ၁၃၁
မင်္ဂလာတပ်ကြီး – ၄၅
မင်္ဂလာဘံဆိပ်တံခါး – ၁၄၅
မင်္ဂလာရွှေကျောင်း – ၂၂
မင်္ဂလာအောင်ချာ ရတနာထိပ်ပန်း – ၂၃
(မောင်)မင်း – ၄၈
မင်းကျော်ထင် – ၁၂၊ ၁၃
မင်းကျော်ဗညား – ၈၄၊ ၁၆၃
မင်းကြီးကျော်ခေါင် – ၂၉၊ ၁၆၉
မင်းကြီးကျော်စွာ – ၂၉၊ ၁၀၃၊ ၁၀၆၊ ၁၁၀
မင်းကြီးကျော်စွာကျော် – ၂၉၊ ၁၆၈၊ ၁၆၉
မင်းကြီးကျော်စွာထင် – ၂၉၊ ၁၁၆၊ ၁၆၉
မင်းကြီးကျော်ထင် – ၂၉၊ ၁၆၉
မင်းကြီးကျော်သူ – ၂၉
မင်းကြီးစောရန်နောင် – ၁၄၂၊ ၁၄၄
မင်းကြီးနန္ဒကျော်ထင် – ၈၃၊ ၁၀၆
မင်းကြီးမင်းထင်မင်းလှ – ၇၈
မင်းကြီးရဲထင် – ၇၅၊ ၈၆၊ ၁၀၃
မင်းကြီးလှ – ၇၈
မင်းကြီးလွှံ့ထင် – ၈၆
မင်းကွန်း – ၂
မင်းကွပ် – ၂၁
မင်းခင်း – ၃၈၊ ၄၈၊ ၆၈၊ ၇၇၊ ၁၁၃၊ ၁၇၆
မင်းခင်းစား – ၁၄၅
မင်းစစ်နောင် – ၁၆၊ ၁၀၁၊ ၁၂၃
မင်းဆွေဘုရား – ၁၇၈
မင်းတရားရွှေထီး – ၁၄၀၊ ၁၄၃
မင်းတုန်း – ၄၅၊ ၆၇၊ ၇၇၊ ၈၁၊ ၉၆၊ ၁၁၂၊ ၁၆၁
မင်းတုန်းပါသေနတ် – ၁၄၃
မင်းတပ် – ၁၆၁
မင်းထင်မင်းလှ – ၁၂၊ ၁၃၊ ၇၆၊ ၁၅၇
မင်းထိပ်ဦးနေချင်း – ၁၂၀
မင်းတွတ်နောင် – ၁၅
မင်းပေါက်တံခါး – ၇၁
မင်းပြိုင် – ၁၀၂၊ ၁၁၉၊ ၁၂၃၊ ၁၆၉
မင်းမြတ်နောင် – ၁၅
မင်းမြောက်တန်ဆာ – ၁၆
မင်းရဲကျော်ခေါင် – ၃၇ – ၄၀၊ ၄၄ – ၄၇၊ ၅၂၊ ၆၄၊ ၆၅၊ ၆၈၊ ၆၉၊ ၇၆၊ ၈၁၊ ၈၆၊ ၈၇၊ ၉၆၊ ၁၄၉၊ ၁၅၁ – ၁၅၃၊ ၁၅၇၊ ၁၅၈၊ ၁၆၉၊ ၁၇၆၊ ၁၇၇
မင်းရဲကျော်စွာ–၁၊ ၁၁၊ ၁၅၊ ၃၀၊ ၁၁၃
မင်းရဲကျော်ထင် – ၂၊ ၄၇
မင်းရဲငယ် – ၇၈
မင်းရဲစက္ကာကျော် – ၄၄
မင်းရဲစည်သူ – ၅၈၊ ၆၀
မင်းရဲဇေယကျော် – ၄၄
မင်းရဲဇေယကျော်ထင် – ၁၃
မင်းရဲဇေယသူ – ၃၇၊ ၃၈၊ ၄၀၊ ၇၄
မင်းရဲနရာ – ၄၄၊ ၄၇၊ ၅၂၊ ၇၆၊ ၁၅၁၊ ၁၅၇၊ ၁၅၈
မင်းရဲနော်ရထာ–၉
မင်းရဲနန္ဒသီဟ – ၇၇
မင်းရဲနန္ဒသူ–၉၊၄၄၊၄၇၊၅၂၊၁၅၁
မင်းရဲမင်းကျော်ထင်–၁၃၊၇၅၊၁၅၇
မင်းရဲမင်းရွှေတောင်–၁၃
မင်းရဲမင်းလှ–၈၀

မင်းရဲမင်းလှကျော်—၃၇၊၄၀
မင်းရဲမင်းလှကျော်ထင်—၁၃၊၄၇၊၅၇၊၇၅၊၇၈၊၁၅၇
မင်းရဲမင်းလှငယ်—၁၅၊၇၇၊၈၃၊၈၅
မင်းရဲမင်းလှပေါ်ထင်—၁၃
မင်းရဲမင်းလှမင်းကျော်ထင်—၄၇
မင်းရဲမင်းလှရွှေတောင်—၈၀၊၁၁၄
မင်းရဲမြင်း—၄၊၁၀၃
ပင်းရဲရာဇသူ—၃၇၊၃၈၊၄၀၊၈၈၊၈၉၊၉၇
မင်းရဲရန်နောင်—၇၄၊၇၅၊၉၅၊၁၅၈
မင်းရဲရွှေတောင်—၁၂၊၁၃
မင်းရဲလွှတ်ကျော်—၁၀၃
မင်းရဲသီရိဇေယကျော်ထင်—၁၃
မင်းရဲသီဟ—၃၄၊၃၆၊၃၇၊၆၄
မင်းရဲသီဟကျော်—၂၊ ၃၊ ၇—၉၊ ၁၁၊ ၇၄၊ ၁၆၀၊ ၁၆၁
မင်းရဲသီဟသူရ—၁၃
မင်းရဲသင်္ခယာ—၁၂
မင်းရဲသိင်္ခသူ—၁၈
မင်းရဲသိင်္ခသူမေး အုတ်ကျောင်းဆရာတော်ဖြေ—၁၈
မင်းရဲအောင်နိုင်—၄၄၊၄၅၊၆၇—၇၀၊၇၄၊၈၄၊၈၈၊ ၉၅၊ ၁၀၅၊
၁၅၂၊၁၅၃၊၁၆၂
မင်းရုပ်တု—၁၇၈၊၁၇၉
မင်းလောင်း—၇၁၊၉၅၊၁၅၅၊၁၆၅
မင်းလှကျော်ထင်—၁၂၊၁၅၊ ၅၂၊၇၆၊၁၅၇
မင်းလှပေါ်ထင်—၁၃
မင်းလှပုံချို—၇၆၊၁၅၇
မင်းလှမင်းကျော်—၁၅၊၅၂
မင်းလှမင်းခေါင်—၉၃
မင်းလှမင်းရွှေတောင်—၅၂
မင်းလှရွှေတောင်—၁၂၊၁၃၊၁၅၊၁၅၈
မင်းပံတောင်ရိုး—၃၉
မင်းသားရာဇဝင်—၃၇၊၅၇
(င)မောင်—၃၄၊၆၇၊၆၉၊၇၄၊၁၀၅၊၁၂၄၊၁၅၂
(လကျာ်တော်)မောင်းမလည်—၁၄၁—၁၄၆
(လက်ဝဲတော်) မောင်းမလည်—၁၄၁၊၁၄၂၊၁၄၆၊၁၄၇
မိုင်းကိုင်—၄၅
မိုင်းခိုင်မြို့—၃၄
မိုင်းဆည်—၁၀၄
မိုင်းညောင်—၃၆
မိုင်းပွန်ချောင်း—၁၄၉
မိုင်းပွန်တံခါး—၇၈
မိုင်းလာစားသွေးသောက်—၁၄၁
မိုင်းလုံ—၄၅
မတ်ကြီးကျော်ဟိုး မင်းခေါင်မိုး—၂၄
(ခေါင်မိုးဆရာတော်လည်းရှု)
မတ္တရာ—၂၈၊၅၈၊ ၉၈၊၁၀၁၊ ၁၁၂၊၁၀၄၊ ၁၀၅၊ ၁၂၃
၁၆၅ — ၁၆၈၊ ၁၇၁
မိတ္ထိလာ—၇၉၊၁၁၂၊၁၇၆
မုတ္တမ—၆၊၇၊၃၇၊၄၅၊၆၇၊၇၄၊၁၇၃
မုတ္တမမြို့—၇၄၊၈၈
မုတ္တမမြို့ပါ—၁၄၃
မုတ္တမမြို့ဝန်—၇၄၊၈၈
မုတ္တမမြို့ပါသေနတ်—၁၄၃
မုတ်ပေါင်းကူး—၁၂၉
မုဒ္ဒါဘိသိက်—၁၀၀
မန်ကျည်းကန်ကတော်—၅
မန်ကျည်းဝ — ၁၀၂
မန္တရား — ၅
မန္တလေး — ၁၂၇
မန္တလီ — ၅၆၊ ၆၁၊ ၆၃
မန်လည် — ၂၉
မာန်အောင်တံခါး — ၂၇
မာန်အောင်တံခါးဆိပ် — ၂၃၊ ၁၃၂၊ ၁၃၄
မုန့်ဟင်းခါး — ၁၃၁
မံဘုရား — ၆
မုံနောင်ဒိုင်းမှူး — ၁၄၄
ပုံရွှး — ၂၈၊ ၁၆၅
မုံလာစား — ၁၄၆
မာရ်အောင်ရတနာဘုရား ဒါယကာ — ၁၊ ၆၊ ၇၁၊ ၉၂
(စနေမင်းလည်းရှု)
(င) မျိုးထင် — ၁၄၄
(င) မျိုးထင်သွေးသောက် — ၁၄၄
မျောက် — ၁၂၈
မျောက်လေကူး — ၁၂၈
မျောက်လုတ် — ၂၁
မျည်းတဲပြည် — ၃၃၊ ၆၂ (ကသည်းပြည်၊ မဏိပူရပြည်
လည်းရှု)
မျဉ်း — ၁၄၂၊ ၁၄၇
(င) မြစံ — ၁၄၄
မြတပူ — ၄၁

မြတောင်စား – ၁၁၄
မြာတောစား – ၃၇
မြူတာ – ၁၃၃
မြေခြား မိုးခြား – ၁၀၇၊ ၁၇၂
မြေတလေး – ၁၄၅
မြေတူး – ဂ၊ ၂ဂ၊ ၃ဂ၊ ၃၉၊ ၄၁၊ ၄၄–၄၆၊ ၅၆၊ ၅ဂ၊
၆၄ – ၆၆၊ ၇၄၊ ၁၇ဂ (မြေတူးမြို့လည်းရှု)
မြေတူးမင်း – ၉၄
မြေတူးမင်းသမီး– ၁၁၄၊ ၁၃၂
မြေတူးမြို့ – ၂ဂ၊ ၃၄၊ ၃ဂ– ၄၀၊ ၄၄၊ ၄၅၊ ၄၇၊ ၄ဂ၊ ၅၁၊
၅၂၊ ၅ဂ၊ ၆၃၊ ၆၅၊ ၁၀၃၊ ၁၄၉
မြေတူးမြို့ဝန် –၄၄၊ ၄၅
မြေထဲ – ၇၇၊၁၁၂၊၁၇၃
မြေနဲမြင်းမူး – ၉
မြေနန်းစမုတ်ဆောင် – ၁ဂ
မြေနန်းတော် – ၄ဂ၊ ၁၃၂
မြေနန်းတော်ရွှေရဲကျော်ကာ – ၁၄၅
မြေနန်းသေနတ်သွေးသောက်ကြီး – ၁၄
မြို – ၉၊ ၄၄
မြို့ကိုင် – ၄၉
မြို့ကံကျေး – ၁၄၀
မြို့စာရေး – ၁၅၊ ၄၄၊ ၆၅၊ ၆၇၊ ၁၃၅
မြို့စား – ဂ၇၊ ၉၇၊ ၁၀၉၊ ၁၆၂
မြို့စောင့် – ၆၇၊ ဂ၀၊ ၉၀၊ ၉၁၊ ၉၇
မြို့တော်ဝန် – ၁၃၆
မြို့တော်သိမ်း – ၁၄
မြို့တောင်လေး – ၁၄၅
မြို့တွင်းရွှေစေတီ – ၂၄
မြို့ရိုး – ၉
မြို့ရှာခေါင်းအကြီး – ၁၀၃
မြို့လယ်ဝန် – ၁၂
မြို့ဝန်–၁၂–၁၄၊ ၂၅၊၂၆၊ ၃၀၊ ၆၅–၇၀၊ ၇၄၊ ၁၃၆–၁၃ဂ၊
၁၅၂၊ ၁၆၉
မြို့ဝန်စာရေး – ၂၆၊ ၁၃၇
မြို့သာ – ၂၉
မြို့သူကြီး – ၄၉
မြို့သစ် – ၂၁၊ ၂၉၊ ၁၁၂၊ ၁၆၁
မြို့သစ်စား – ၉
မြက်ကွက်တံခါး – ၁၄၅
မြောက်စမုတ်ဆောင်တော် – ၅၂
မြောက်ဆောင်တော်မိဖုရား – ၁၂၇
မြောက်ထားဝယ် – ၁၃၀
မြောက်နန်းမိဖုရား – ၃၀၊ ၁၂၇၊ ၁၃၁
မြောက်နန်းမိဖုရားအမှုထမ်း – ၁၀၁
မြောက်ဖက်မြင်း – ဂ၊ ၁၄၀
မြောက်ဝင်းဥယျာဉ် – ၂၁
မြင့်မိုရ်စေတီတော် – ၁၄၉
မြင့်မိုရ်တောင် – ၁၃၉
မြင်စိုင်း – ၁၇၅
မြင်စိုင်းမင်းသမီး – ၁၃၂
မြင်း – ၂၊ ၇ – ၉၊ ၃၄ – ၃၇၊ ၄၄ – ၄၆၊ ၄ဂ၊ ၅၆၊ ၅၉၊
၇၄၊ ၇ဂ၊ ဂ၅၊ ၁၃၅၊ ၁၃၉၊ ၁၇၀
မြင်းခလုတ် – ၄၄၊ ၁၀၃
မြင်းခင်း – ၁၄၀
မြင်းခင်းသဘင်– ၂၂
မြင်းခေါင်း – ၄၄
မြင်းခွာရှာစား– ၄၃
မြင်းစီး – ၃၇၊ ၄၅၊ ၄၆၊ ၅၆၊ ၇၇၊ ၇ဂ၊ ဂ၆၊ ၁၀၂၊ ၁၃၅
မြင်းစု – ၁၄၀၊ ၁၄၂၊ ၁၄၄
မြင်းစုခေါင်း– ၁၄၃
မြင်းတကျည်စား – ၁၄၃၊ ၁၄၇
မြင်းတကျည်စားခေါင်းမြင်းစု – ၁၄၄
မြင်းတား – ၁၁၄
မြင်းတော်သည် – ၄၄၊ ၁၃၀၊ ၁၃၁၊ ၁၃၅၊ ၁ဂ၀
မြင်းတပ်မှူး – ၇ဂ
မြင်းပေါင် – ၁၃၅၊ ၁၃၆
မြင်းပျက်ဝန် – ၇ဂ
မြင်းဖမ်းသဘင် – ၂၂
မြင်းမှူးမင်းသား – ၁၂
မြင်းမှတ် – ၁၄၁၊ ၁၄၆
မြင်းရထား – ၂၄
မြင်းရည်တက် – ၁၄၄
မြင်းရပ်လှေ – ၁၃၃
မြင်းလား – ၄၆
မြင်း ၄ သွေးသောက်– ၁၆၃
မြင်းဝန် – ၁၃၅
မြင်းသည် – ၂၊ ၆၊ ၃၇၊ ၃၉၊ ၄၅၊ ၄၆၊ ၇၂၊ ၇၇၊ ၇ဂ၊
၁၀၂၊ ၁၃၄
မြင်းသည်ကျော် – ၃၆၊ ၃၇
မြင်းသည်ကြီးမြင်း – ၁၄၀

မြင်းသေ့းသောက်စု – ၆
မြောင်ခေါင်းစား – ၁၃
မြောင်းမြ – ၆၇၊ ၇၅၊ ၁၇၃
မြစ်ငယ် – ၂၉၊ ၄၀၊ ၁၁၇
မြစ်ဆုံ – ၂၊ ၁၁၁ – ၁၁၃၊ ၁၂၅၊ ၁၇၆
မြစ်တိမ် – ၅၉၊ ၁၆၆ – ၁၆၈
(င) မြတ်ခိုင်– ၁၄၃၊ ၁၄၄
(င) မြတ်ထွေး– ၁၄၄
မြတ်ထွတ်ခေါင်(ဆင်တော်)– ၂၀၊ ၄၂
မြတ်နန်းဘုံစံ နန်းတော်– ၁၀၊ ၁၇
(င) မြတ်သာ– ၁၄၄
မြန်မာ – ၈ – ၁၀၊ ၃၁၊ ၃၃၊ ၃၄၊ ၃၆ – ၃၈၊ ၄၅၊
၄၇ – ၄၉၊၆၄၊ ၆၅၊ ၇၆၊ ၉၄၊ ၉၈၊ ၁၁၁၊ ၁၁၂
မြန်မာနိုင်ငံ– ၇၊ ၃၃ – ၃၅၊ ၄၁၊ ၄၈၊ ၅၃၊ ၅၅၊ ၅၆၊
၆၁ – ၆၃
မြန်မာပြည်– ၃၁၊ ၃၄၊ ၆၁. ၆၃၊ ၆၆၊ ၇၇၊ ၁၁၃
မြန်မာမင်း– ၅၄၊ ၅၆၊ ၆၁၊ ၆၃၊ ၁၆၄၊ ၁၇၁၊ ၁၇၄၊ ၁၇၅
မြန်မာမြင်းတပ်– ၄၆
မြန်မာရာဇဝင်–၄၂၊ ၅၅၊ ၅၆၊ ၆၁၊ ၆၉၊ ၉၁၊ ၉၂၊ ၉၄၊ ၁၀၀
မှေ့ရင်း– ၅၅၊ ၅၆
မွန် – ၆၉၊ ၇၀၊ ၉၈၊ ၁၀၁၊ ၁၀၉
မွန်ရာဇဝင်– ၆၉၊ ၉၄၊ ၉၉
မွန်သူရဲကောင်း– ၃၈
မွန်အာမခံ – ၃၈
မှာစာ –၅၄၊ ၅၅
မှော် – ၁၂၈
မှန်ကူ – ၂၁
မှန်စီကျောင်း– ၅၊ ၆၊ ၁၁၉
မှန်စီရွှေချ – ၅
မှန်တော – ၂၁
မှန်နန်း – ၈၇၊ ၁၂၀၊ ၁၂၂
မှန်လျှင် – ၂၁

ယတရာသကြန်တော်– ၁၉
ယမိုက် – ၆
ယများ – ၂၆
ယာဂုပွဲ – ၂၂
ယူတော်မူမြင်း – ၁၄၀
ယော်က – ၂၁
ယော – ၂၊ ၇၂၊ ၁၀၃၊ ၁၀၆၊ ၁၁၀၊ ၁၁၂၊ ၁၁၄၊ ၁၇၆
ယောစော်ဘွား – ၁၁၆
ယို – ၁၃၁
ယိုးဒယား – ၁၄၊ ၆၃၊ ၇၃၊ ၇၄၊ ၇၈၊ ၈၈ – ၉၀၊ ၉၂၊ ၉၃၊
၉၇၊ ၁၅၄ – ၁၅၆၊ ၁၆၃ – ၁၆၅
ယိုးဒယားဆရာ – ၅
ယိုးဒယားဘုရင် – ၉၃
ယိုးဒယားမင်း – ၁၆၄
ယိုးဒယားရာဇဝင် – ၈၈၊ ၉၂
ယိုဒယားသမိုင်း – ၉၄
ယိုးဒယားသံ – ၈၈၊ ၉၇
ယက်ကန်းစာရေး – ၁၁၅
ယောက်စောက် – ၄၅
ယောက်စောက်ဒိုင်း – ၁၄၅
ယင်းခဲစား – ၃၇၊ ၆၄
ယင်းတော် – ၇၉၊ ၈၇၊ ၁၁၂၊ ၁၇၆
ယင်းတိုက် – ၁၄၃
ယင်းတိုက်စား ခေါင်းမြင်းစု – ၁၄၄
ယင်းမာပင်ရွာ – ၂၉
ယစ်မြီး – ၁၄၂၊ ၁၄၆၊ ၁၄၇
ယပ် – ၁၃၀
ယပ်နီ – ၁၄၀၊ ၁၄၄၊ ၁၄၅
ယပ်ရိုးနီ – ၁၃၅
ယပ်ရိုးဝါ – ၁၃၅
ယမ်း – ၁၁၅
ယွန်း – ၁၄၀
ယွန်းကျောင်း – ၂၄
ယွန်းဆက်ဆောင် – ၂၂
ယွန်းပြည် – ၄၅၊ ၁၁၂၊ ၁၁၇

ရခိုင် – ၁၁၂၊ ၁၃၃
ရခိုင်စု – ၁၀၁
ရတနာပူရ – ၂၀၊ ၄၁၊ ၄၂၊ ၄၇၊ ၅၁ – ၅၆၊ ၆၀၊ ၆၂၊ ၆၈၊
၇၇၊ ၈၉၊ ၉၂၊ ၁၀၀၊ ၁၀၇၊ ၁၀၉၊ ၁၂၀၊ ၁၄၀၊ ၁၄၇၊
၁၄၉ – ၁၅၁၊၁၆၁၊၁၆၂၊ ၁၇၁ – ၁၇၃၊ ၁၇၅ – ၁၇၈၊
(အဝ၊ အဝမြို့ စသည်လည်း ရှု)
ရတနာသူကြီး – ၁၄
ရတနာ သူဌေးကျောင်း – ၂၄
ရတနာသီဆံ – ၆၃

ရမည်းသင်း – ၇၉၊ ၈၇၊ ၉၇၊ ၁၁၂၊ ၁၇၆
ရဟိုင်းမြင်းမှူး – ၃၄ – ၃၆၊ ၆၄
ရဟန်းမင်း – ၁၈၁
ရဟန်းလှ – ၂၅
ရာဇကျော် – ၁၄
ရာဇတမန် – ၁၄
ရာဇနိတိ – ၁၇၉
ရာဇနန္ဒ – ၁၃၊ ၁၆၊ ၄၀
ရာဇပရောဟိတ် – ၃၅
ရာဇပလ္လင် – ၁၈၊ ၅၂၊ ၁၃၀
ရာဇဗလပျို – ၁၂၃
ရာဇဘိသေက – ၁၈
ရာဇမဏိစူဠာ ကောင်းမှုတော်ဘုရားကြီး – ၃၉ – ၄၁၊ ၄၈၊ ၆၄၊ ၁၂၇
ရာဇမာယသွေးသောက် – ၁၄၃
ရာဇမွန်ထည် – ၈၁၊ ၁၅၉၊ ၁၆၀
ရာဇယော်ဓာ – ၁၃
ရာဇယော်ဓာသွေးသောက် – ၁၄၂
ရာဇဝဿတီ – ၁၇၉
ရာဇဝင် – ၅၊ ၁၀၊ ၁၇၊ ၃၂၊ ၃၇၊ ၄၁၊ ၅၂၊ ၆၀၊ ၆၉၊ ၇၄၊ ၉၂၊ ၁၁၉၊ ၁၂၂၊ ၁၇၉ – ၁၈၁
ရာဇဝင်ဆရာ – ၁၆၊ ၁၇၊ ၅၅၊ ၁၁၉၊ ၁၂၃၊ ၁၂၆
ရာဇဝင်သစ် – ၇၄၊ ၈၂၊ ၈၇၊ ၉၉
ရာဇဝတ်တော်ကြီး – ၆၈
ရာဇဝတ်တော်ရေး – ၆၇၊ ၆၉၊ ၁၃၃၊ ၁၅၂
ရာဇသတ် – ၁၇၉
ရာဇသံ – ၄၇၊ ၄၉၊ ၅၁၊ ၁၀၄၊ ၁၇၀၊ ၁၇၁
ရာဇာခေါင်ဖျား – ၁၅
ရာဇာဓိရာဇ် – ၁၀၇၊ ၁၀၈၊ ၁၁၃၊ ၁၂၄၊ ၁၆၆၊ ၁၇၂၊ ၁၇၃
ရာဇာမင်းခေါင် – ၈၅၊ ၁၁၆၊ ၁၆၆
ရာမ – ၄၂
ရာမည – ၃၈၊ ၇၄၊ ၇၇၊ ၈၈၊ ၁၀၉၊ ၁၇၁ – ၁၇၄
ရာမမာရ်ဆာပ – ၅၄
ရာသီပွဲတော် – ၂၂
ရှူးဝ – ၇၊ ၃၅၊ ၄၄၊ ၆၁
ရေကင်း – ၈၄၊ ၁၆၃
ရေကင်းဝန် – ၆၈၊ ၈၄၊ ၁၅၂၊ ၁၆၂
ရေကြီး – ၅၊ ၂၇၊ ၂၉၊ ၁၂၈
ရေကြောင်းသဘင် – ၂၀၊ ၁၂၀
ရေကြည်ဝ – ၈၃၊ ၈၇
ရေခြား မြေခြား – ၁၀၇ – ၁၀၉၊ ၁၂၄
ရေဆေးထမင်း – ၁၃၁
ရေဆေးပွဲတော် – ၁၃၂
ရေတောင် ထောင်မှူး – ၁၄၄
ရေတိုင် – ၁၄၄
ရေတပ် – ၂၊ ၃၊ ၇၇၊ ၇၉၊ ၈၈၊ ၉၅ – ၉၇၊ ၁၀၃၊ ၁၀၆
ရေနံ – ၄၁
ရေနံချောင်း – ၇၇၊ ၈၃၊ ၈၄၊ ၉၆၊ ၁၆၃
ရေပေါ်မီး – ၃၈၊ ၃၉
ရေပုပ် – ၂၈
ရေဖြူစား – ၁၃
ရေဖြန်းသဘင် – ၂၂
ရေရှူးသည် – ၅၊ ၂၇
ရေဝန် – ၆၈၊ ၇၃၊ ၉၅၊ ၁၅၂၊ ၁၅၇
ရေဝန်း – ၅၇၊ ၁၀၂၊ ၁၂၃
ရေသဖန်း – ၂၁
ရေး – ၆၊ ၃၇၊ ၆၄၊ ၇၄
ရေးစား – ၁၄၃
(င)ရဲကျော် – ၁၄၅
ရဲခ – ၂၁
ရဲခေါင်ကျော်စွာ – ၁၆၉
ရဲခေါင်ကျော်ထင် – ၁၆၉
ရဲခေါင်ကျော်သူ – ၁၆၉
ရဲခေါင်စန္ဒ – ၁၆၉
ရဲခေါင်စန္ဒာ – ၁၆၉
ရဲခေါင်စံကျော် – ၁၀၅၊ ၁၁၈၊ ၁၂၄၊ ၁၆၉
ရဲခေါင်စံလွတ် – ၁၆၉
ရဲခေါင်ဒေဝ – ၁၆၉
ရဲခေါင်နရာ – ၁၆၉
ရဲခေါင်နရာကျော် – ၁၆၉
ရဲခေါင်ဘီလူး – ၁၆၉
ရဲခေါင်လေး – ၁၄၅
ရဲခေါင်သီဟ – ၁၆၉
ရဲခေါင်သီဟကျော် – ၁၆၉
ရဲခေါင်အစု – ၁၆၉
ရဲနရာဇာ – ၁၄၅
ရဲပန်းတိုင် – ၇၇
(င) ရဲဘော် – ၁၄၄
ရဲဘော်မြင်း – ၁၄၀
ရဲမက် – ၈ – ၁၀၊ ၃၇၊ ၃၈၊ ၄၀၊ ၄၆၊ ၄၈၊ ၅၁၊ ၆၄၊ ၆၅၊

၆၈ – ၇၀၊၇၂၊ ၇၄–၇၆၊၇၈–၈၀၊ ၈၃–၈၈၊ ၉၅–၉၇၊
၁၀၅၊၁၀၆၊၁၁၄–၁၁၆၊ ၁၂၅၊ ၁၅၁၊၁၅၃၊၁၆၆–၁၆၉၊
၁၇၆
ရဲမှူး – ၁၆၃
ရဲလှေ – ၁၈၊ ၁၉၊ ၁၁၈
ရင်ကာ – ၁၀၃၊ ၁၁၄
ရင်ခတ် – ၂၁
ရင်တား – ၄၄
ရောင်ကွပ်စား သွေးသောက် – ၁၄၁ – ၁၄၃၊ ၁၄၇
ရန်ခွင်းကာ – ၁၄၅
ရန်စိတ်ခွဲဒိုင်း – ၁၄၅
ရန္တကျော်ထင် – ၅၃၊ ၅၆၊ ၆၆
ရန္တပိုရွာ – ၂၈
ရန္တမိတ် – ၂၊ ၁၈၊ ၁၄၅
ရန္တမိတ် သွေးသောက်စု – ၁၈
ရန္တာပြု – ၁၄၄
(င) ရန်နောင် – ၁၄၄
ရန်နိုင်စား – ၁၄၄
ရန်နိုင် လှေသင်းကာ – ၁၄၅
ရန်နိုပ်ဘယ – ၁၄၄
ရန်ပုံခွင်းအမြောက် – ၁၁၁
ရန်မဆုတ်မှူး – ၁၄၄
ရန်မျိုးအောင် – ၉
ရန်အောင်ကျော်ထင် – ၂၈၊ ၉၈
ရန်အောင်ဘီလူး – ၂၈
ရပ်ဆောက် – ၈
ရမ္မစက္ကသီဟရတ် – ၂၈
ရမ္မဒေဝ သွေးသောက် – ၁၄၁ – ၁၄၃
ရမ္မသေည် – ၉
ရမ္မသွေးသောက် – ၁၄၄ ။
ရုံးစေ – ၁၄၅
ရုံးတော် – ၁၉၊ ၄၆၊ ၆၉၊ ၁၃၇၊ ၁၅၄
ရွာစာရေး – ၁၃၄
ရွာပုလဲစား – ၁၄၅
ရွာပုလဲဒိုင်း – ၁၄၅
ရွာမီးလေခင်စား – ၁၄၅
ရွာလင်း – ၁၀၅
ရွာသာ – ၂၊ ၁၁၂
ရွာသာမင်းသား – ၂၈
ရွာသစ်ကြီး – ၆၇၊ ၇၅၊ ၁၁၃၊ ၁၁၄
ရွာသစ်ကြီးစား – ၁၄
ရွှေးလုလင် – ၁၄၃
ရွှေးလှော်ကား – ၁၉
ရွက်လှေ – ၉၃
ရွပ်ပိမ္ဗိုစာရေး – ၁၅
ရှားပင်ခရီး – ၁၀၆၊ ၁၁၂
ရှေ့ဆောင်တော်ရှင်မိဖုရား – ၁၃၂
ရှေ့တော်ပြေး – ၁၃၀
ရှေ့တပ် – ၁၈၊ ၁၉
ရှေ့နေ – ၁၃၅
ရှေ့နေစား – ၁၃၅
ရှေ့ရုံး – ၄၈၊ ၁၃၈၊ ၁၆၉
ရှေ့ဝင်းမှူး – ၁၄၊ ၁၄၅
ရှောက် – ၂၁
ရှင်ကျော် – ၂
ရှင်ကြမ်းစု – ၇၈၊ ၈၀
ရှင်တောင်မ – ၁၇၈
ရှင်နန်းဆက် – ၁၊ ၃၊ ၉၅ (ပုဂံမင်းလည်းရှု)
ရှင်ပိတောက်စားဒိုင်း – ၁၄၅
ရှင်ပင့်နောင် – ၁၃
ရှင်ပျိုတပ် – ၇၆၊ ၁၅၇
ရှင်ပျက် – ၈၀
ရှင်ဖြူဘုရား – ၃၅၊ ၆၄
ရှင်ဖြူရှင်လှဘုရား – ၅၊ ၂၃၊ ၁၂၇၊ ၁၃၂၊ ၁၇၈
ရှင်ဘုရင့်နောင် – ၁၅
ရှင်ဘုရင်ကြီး – ၁၅
ရှင်ဘုရင်လပ် – ၁၅
ရှင်ယောင် – ၂၅
ရှင်လှဘုရား – ၅၊ ၃၅
ရှမ်း – ၁၄၀
ရှမ်းကဲ – ၆၉
ရှမ်းဈေး – ၂၉၊ ၁၄၉
ရှမ်းပိုက် – ၁၄၂၊ ၁၄၄၊ ၁၄၇
ရှမ်းပြည် – ၄၅၊ ၇၂၊ ၇၇၊ ၉၆၊ ၁၁၂၊ ၁၁၇၊ ၁၃၅
ရှမ်းမြင်း – ၂၈
ရှမ်းလူငယ်သေနတ် – ၁၄၅
ရွှေကူစည်းခုံ – ၁၃၉
ရွှေကျောင်း – ၂၈၊ ၁၀၁၊ ၁၆၅
ရွှေကြာပင်ဘုန်းတော်ကြီး– ၂၅၊၃၂၊၁၁၈၊၁၇၇၊၁၇၈၊၁၈၁
ရွှေကြာလင်ပန်း – ၁၃၀၊ ၁၃၁

ရွှေကြက်ယက် – ၄၀၊ ၅၇၊ ၁၀၁၊ ၁၂၃၊ ၁၅၂၊ ၁၆၆
ရွှေကြက်ယက်နေရင်းဒီပဲယင်းခွဲမြင်းမှူး – ၆၇
ရွှေခွန်မှူး – ၆၇ – ၆၉၊ ၇၄၊ ၁၅၂
ရွှေစာရံဘုရား – ၁၂၇
ရွှေစေတီ – ၇၉၊ ၈၂၊ ၉၆
ရွှေစေတီ ကျောင်းတိုက် – ၁၁၈၊ ၁၈၁
ရွှေဆိုင်း – ၁၁၀၊ ၁၁၁၊ ၁၂၅
ရွှေဆံတော် – ၁၄၉၊ ၁၇၃
ရွှေတော်မည် – ၁၇၈
ရွှေတိုက်စိုးစား – ၁၄၃
ရွှေတိုက်တော် – ၂၇၊ ၁၃၉၊ ၁၄၀၊ ၁၄၅၊ ၁၄၇၊ ၁၇၈
ရွှေတိုက်ဝန် – ၁၄
ရွှေတောင်ကျွန်သီးနိုးအဆော်ကာ – ၁၄၅
ရွှေတောင်စား – ၁၅
ရွှေတောင်စည်သူ – ၁၀၆
ရွှေတောင်ထင်ပေါ် – ၁၅
ရွှေတောင်နော်ရထာ – ၁၅၊ ၈၀
ရွှေတောင်သိင်္ခ – ၁၀၉၊ ၁၁၀၊ ၁၇၅
ရွှေတန့်တစ် – ၁၇၈
ရွှေတန်ဆာဘုရား – ၁၇၈
ရွှေထီး – ၅၊ ၂၃
ရွှေဒဂုံ – ၁၇၇
ရွှေနီဖလံ – ၂၃၊ ၅၈
ရွှေနန်းကြော့ရှင် – ၁၄၃
ရွှေနန်းအောင်စံနန်းတော် – ၂၀၊ ၂၁
ရွှေပေါ ကျွန်း – ၁၇၊ ၁၉
ရွှေပြည်မြင်း – ၁၄၀
ရွှေပွင့်ထိုး – ၁၃၀
ရွှေဖျင် – ၁၃၀
ရွှေဖိုး – ၄
ရွှေဘူး – ၂၉
ရွှေဘူးစွဲကာ – ၁၄၅
ရွှေမော်ဓော – ၁၅၅၊ ၁၇၇
ရွှေမော်ဓော ဒါယကာ – ၁၀၉၊ ၁၇၄
ရွှေမျက်ပါး – ၁၁၁၊ ၁၇၇
ရွှေမြို့တော်ဝန် – ၁၃၅
(င) ရွှေရည် – ၅၀
(င) ရွှေရံ – ၁၄၅
ရွှေလင်းပင် – ၁၇၈
ရွှေလှုံ – ၁၄၁
ရွှေလှုံထောင်မှူး – ၁၄၄
ရွှေလှုံမြင်းစု – ၂၇၊ ၁၄၀
ရွှေဝ – ၁၄၇၊ ၁၅၁
ရွှေသင်္ကန်း – ၁၁၀၊ ၁၂၅၊ ၁၈၁
ရွှေသွယ်နဂါးမောက် – ၅၈
ရွှေဟင်္သာကတော် – ၈၅
ရွှေဦးထုပ် – ၂၄၊ ၃၀၊ ၁၈၁

လကြပ် – ၄၁
လပို့စား – ၆၇၊ ၁၅၂
လပုံးစား – ၈၃၊ ၈၉၊ ၉၂
လပုံးဘုရား – ၈၄၊ ၁၆၂
လပုံးမင်း – ၁၆၁
လဖက်ချောင်း – ၂၃
လဖက်အိုး – ၄၇
လမအိန် – ၁၆၅
လဝ – ၇၃၊ ၇၄၊ ၁၄၀၊ ၁၄၁
လဝအိမ် – ၁၆၅
လဝိုက် – ၉၁
လေသာတံခါး – ၁၄၅
လေး – ၂၇၊ ၁၃၉
လေးကိုင် – ၃၇၊ ၅၉
လေးကျွန်းမာရ်အောင် – ၆
လေးစု – ၁၄၃
လေးဆယ်တော် – ၁၄၊ ၇၈၊ ၁၃၃
လေးထောင့်ဝဲ – ၂၉၊ ၁၄၉
လေးထပ်ကျောင်းတော်ကြီး – ၄၀
လေးထပ်ဆိပ် – ၄၉
လောကထိပ်မိုးဘုရား – ၂၄
လောကဒုဿမာရ်အောင်စေတီ – ၅
လောကနာထ စေတီ – ၁၄၉
လောကနီတိ – ၁၇၉
လောကဗျူဟာ – ၆၂
လောကမင်း – ၁၆၊ ၂၀၊ ၅၈
လောကမာရ်အောင် – ၅၊ ၁၂၇၊ ၁၄၉
လောကဝေဿဘူဘုရား – ၁၄၉
လောကသရဖူဘုရား – ၆၊ ၂၃၊ ၁၂၇
လဲချားစား – ၄၅
လက်ကောက် – ၅၈

လက်ကောင်းလေး – ၁၄၅
လက်စွပ် – ၄
လက်ဆေးတော်ခံ – ၁၃၀
လက်တော်ပွတ် – ၁၃၀
လက်တောင်းစား – ၁၄၃
လက်ထုပ် – ၂
လက်နက်ကိုင် – ၁၄၊ ၃၄၊ ၃၇ – ၃၉၊၄၁၊ ၄၄၊၄၅၊ ၆၄၊၆၇၊ ၆၈၊၇၄၊၇၈၊ ၈၃၊ ၁၀၃၊ ၁၁၃၊ ၁၁၄၊ ၁၅၂၊ ၁၆၉၊ ၁၇၆
လက်နက်တိုက်ဝန် – ၁၄၊ ၁၁၈၊ ၁၇၇၊ ၁၇၈
လက်နက်နိုင်ငံ – ၃၃၊၄၁၊၁၀၀၊၁၆၄
လက်ပါးစေ – ၁၆၈
လက်ပန်းတောင်း – ၂၈
လက်ပံစားမြင်းစု – ၁၄၃၊၁၄၄
လက်မထောက်မှူး – ၂၆၊ ၃၀၊ ၁၃၆ – ၁၃၈
လက်မှရှိ – ၆၉
လက်ျာကျော်ထင် – ၁၂၃
လက်ျာဇလသကြံ – ၁၄၅
လက်ျာဇေယကျော်ထင် – ၂၈
လက်ျာဇေယျကျော်သူ – ၁၄၅
လက်ျာဓမ္မ – ၁၄
လက်ျာနန္ဒမိတ် – ၁၄၁၊၁၄၃
လက်ျာပျံချီ – ၁၆၈၊၁၆၉
လက်ျာဗိုလ် – ၈၉ – ၉၁၊ ၉၄၊ ၉၅၊ ၁၆၄၊ ၁၆၅
လက်ျာဘိန္နသူ – ၄၊၁၁
လက်ျာမြင်း – ၁၄၀
လက်ျာရဲတိုင် – ၃၅
လက်ျာရန္တမိတ် – ၄၊၁၁၊၁၂၊၁၄၆
လက်ျာရန္တသူ – ၄၊၁၁
လက်ျာရွှေတောင် – ၁၅
လက်ျာဝင်းမှူး – ၄၊၁၄၅
လက်ျာသိခ် – ၁၃၊ ၁၄
လက်ဝဲကျော်ကာ – ၁၄၅
လက်ရမ်းပေါက် – ၅၂
လက်ရွေးကြီးမြင်း – ၁၄၀
လက်ရွေးကြီးလှေတော် – ၁၉၊၁၃၃
လက်ရွေးငယ်မြင်း – ၁၄၀
လက်ရွေးလှော်ကား – ၁၇၊ ၁၃၃
လက်လှံ – ၁၄၀
လက်ဝဲကျော်သူ – ၁၂
လက်ဝဲစည်သူ – ၁၄
လက်ဝဲဇေယကျော် – ၁၃
လက်ဝဲဇေယသူ – ၁၄
လက်ဝဲထိန်းမှတ် – ၃၆
လက်ဝဲဒေဝ – ၁၄
လက်ဝဲနော်ရထာ – ၁၁၉
လက်ဝဲနန္တမိတ် – ၁၃
လက်ဝဲပျံချီ – ၁၄
လက်ဝဲဘယ – ၃၇၊ ၁၅၁
လက်ဝဲဘိန္နသူ – ၄၊ ၁၈
လက်ဝဲဘိန္နသူသေနသောက်စု – ၁၈
လက်ဝဲမြင်း – ၁၄၀
လက်ဝဲရဲတိုင် – ၃၅၊ ၁၄၄
လက်ဝဲရန္တမိတ် – ၁၄
လက်ဝဲရန္တသူ – ၁၄
လက်ဝဲရွှေတောင် – ၁၃၊ ၁၅
လက်ဝဲဝင်းမှူး – ၁၄၃
လက်ဝဲဝင်းမှူးဝန် – ၁၄၅
လက်ဝဲသရေ – ၁၃
လက်ဝဲသူရ – ၁၃
လက်ဝဲသိခ် – ၁၃၊ ၁၄
လက်ဝဲသိဥ္စည်း – ၁၄၄
လက်သင် – ၁၂၇
လက်သစ်ဒိုင်း – ၁၄၅
လက်သစ်ရပ် – ၂၉
လက်သစ်လှော်ကား – ၁၇၊ ၁၉၊ ၁၃၃၊ ၁၃၄
လက်သုပ်ပုဝါ – ၁၃၀
လက်သုံးတော်ခေါးထမ်း – ၁၄
လက်ာ – ၁၃၄ – ၁၃၈၊ ၁၇၉
လင်းဇင်း – ၆၃၊ ၇၈၊ ၁၀၁၊ ၁၄၅
လင်းဇင်းပါ – ၁၄၂၊ ၁၄၄
လင်းဇင်းမြင်း – ၁၄
လင်းဇင်းလှေသင်း – ၁၄၅
လင်းဇင်းအစု – ၁၀၁
လင်းလေး – ၄၆
လောင်ဖြစား – ၁၄၅
လောင်ရှည်၊ – ၂၊ ၊ ၇၂၊ ၁၁၂
လောင်း – ၁၃၃
လောင်းနီ – ၁၂၇
လောင်းပန်း – ၂၁
လည်ပေါ်ဆောင် – ၂၂

လပ်ဖြောက်စား – ၁၄
လိပ်ချင်းစား – ၂၈
လိပ်ပြာ – ၁၂၈
လမ္ဗကဏ္ဏမင်းဆက် – ၁၀၇
လံဘူမြင်း – ၂၇၊ ၁၃၉
လိမ္မော် – ၂၁
(င)လုံး – ၂၈
လုံးတော်ပေါက် – ၅၇၊ ၁၁၃၊ ၁၁၅
လယ်ကိုင်း – ၁၀၅၊ ၁၁၂၊ ၁၇၆
လယ်တွင်း – ၁၁၂၊ ၁၁၃
လယ်ပြင် – ၇၇
လယ်ပြင်ရွှေကျောင်း – ၁၄၉
လွန်ဆေး – ၆၈၊ ၇၅
(င)လှ – ၂၊ ၁၅၊ ၂၈၊ ၃၅၊ ၆၄
လှေ – ၇၉၊ ၁၀၁၊ ၁၀၂၊ ၁၀၆၊ ၁၁၄၊ ၁၂၀၊ ၁၂၇၊ ၁၃၃
လှေခြင်း – ၁၂၇
လှေတပ် – ၅၇၊ ၆၅၊ ၇၇ – ၇၉၊ ၈၁၊ ၉၆၊ ၉၇၊ ၁၁၇
လှေပြိုင် – ၂၀
လှေပွဲသဘင် – ၂၂
လှေမှတ် – ၁၂၇
လှေလျှင်– ၈၀
လှေသင်းစု – ၁၄၃
လှော်ကား – ၁၇ – ၁၉၊ ၁၁၈၊ ၁၂၇၊ ၁၃၃
လှော်ကားနီ – ၁၈
လှိုင်းတက် – ၈၇
လှိုင်းတက်လှေတံခါး – ၁၄၅
လှည်းခင်ထိတ် – ၁၁၁
လှံကိုင် – ၃၇၊ ၅၉
လှံရှည် – ၁၄၆
လွှတ်တော် – ၁၂၊ ၄၉၊ ၆၉၊ ၉၃၊ ၁၂၂၊ ၁၃၇၊ ၁၄၄၊ ၁၄၅၊
၁၆၈၊ ၁၆၉၊ ၁၈၀
လွှတ်တော်သိမ်း – ၁၄

ဝတီး – ၈၇၊ ၁၁၂၊ ၁၇၆
ဝပါမြင်းမှူး – ၉
ဝရဇောတ – ၂၅
ဝါကျွတ်ကန်တော့လက်ဆောင်တော်ဆက်ပွဲ – ၂၂
ဝိဇယပူရမြို့ – ၁၃၉၊ ၁၄၃
ဝိဒေဟရာဇာ – ၁၃
ဝိဒေဟရာဇ် – ၁၃၊ ၅၈
ဝိသုံ့တမော်ယော် – ၅၄
ဝေရကျော် – ၁၆၆
ဝေသာလီပြည် – ၈၂၊ ၁၄၈၊ ၁၆၀
ဝဋ္ဋုဝန်ဘုရားကြီး – ၄၀
ဝဲကြီးဗိုလ် – ၈၄၊ ၁၆၃
ဝေါ– ၁၊ ၁၇၊ ၁၉၊ ၂၀၊ ၄၀၊ ၄၂၊ ၅၈· ၁၃၂၊ ၁၃၃
ဝေါကြီးမှူး – ၁၄၃၊ ၁၄၄
ဝေါတော်ယှဉ် – ၅၇
ဝေါပလာ – ၁၊ ၄၊ ၁၃ ၊ ၁၆၊ ၈၈
ဝေါပြာသာဒ် – ၁၇၊ ၁၉
ဝေါမှူး – ၁၄
ဝက်တိုးလယ်ပြင် – ၄၅
ဝက်သားတံခါး – ၈၀၊ ၁၅၇
ဝက်သက် – ၈
ဝက်ဘာ – ၆
ဝင်းတော်ဆင် – ၇၈
ဝင်းမှူး – ၁၂၊ ၁၀၂၊ ၁၆၉
ဝင်းမှူးဝန် – ၁၄၅
ဝင်းရုံး – ၁၄၅
ဝင်းရုံးစေ – ၁၄၅
ဂင်းလှေ – ၁၈
ဝင်းသစ်တပ် – ၂၂
ဝတ်ချက်(အရပ်) – ၂၅
ဝတ်နီ – ၁၉
ဝတ်ဖြူလဲ – ၂၅
ဝတ်လဲတော် – ၁၃၀ – ၁၃၂
ဝန် – ၄၄
ဝန်ကြီး – ၄၊ ၁၁–၁၃၊ ၁၅၊ ၁၆၊ ၁၉၊ ၂၆၊ ၃၉၊ ၅၀–၅၂၊
၉၃၊ ၁၁၃၊ ၁၁၄၊ ၁၁၈၊ ၁၂၁၊ ၁၃၃၊ ၁၆၉၊ ၁၇၇၊ ၁၇၈
ဝန်ကြီးဖက် – ၁၂
ဝန်စာ – ၉၄
ဝန်စာရေး – ၁၃၄
ဂန်စု – ၁၃၅၊ ၁၇၉
ဝန်စောင့် – ၁၂
ဝန်ထောက် – ၄၊ ၁၂၊ ၁၄၊ ၁၅၊ ၁၉၊ ၃၆၊ ၇၈၊ ၁၃၃၊ ၁၆၉
ဝန်ဖက် – ၄၊ ၁၁၊ ၁၂
ဝန်လှေ – ၇၅၊ ၈၀၊ ၈၁၊ ၁၅၇၊ ၁၇၆
ဝန်သို – ၄၅
ဝန်းကျင်သေနတ် – ၁၄၃

ဝမ်းဘဲအင်း – ၉၉
ဝမ်းဘဲအင်းစံမင်း – ၁၈
ဝမ်းပျက်နာ – ၅၀၊ ၆၆

သကျင်စား – ၁၄
သကြားမုန့် – ၁၃၁
သခွါး – ၁၂၈
သခွါးရွာ – ၂၈
သဇင်ပန်း – ၁၃၉
သဌေးမြင်းမှူး – ၃၆၊ ၃၇
သတိုးကျော်စွာ – ၁၇၂
သတိုးခေါင်မိုး – ၂၄ (ခေါင်မိုးဆရာတော်စသည့်ရှု)
သတိုးတရဖျား – ၁၀၁၊ ၁၇၆
သတိုးဓမ္မရာဇာ – ၁၁၊ ၁၅၊ ၂၀၊ ၇၈၊ ၁၀၃၊ ၁၂၃
သတိုးမင်းကျော် – ၁၁၃၊ ၁၇၂
သတိုးမင်းကြီး – ၁၂၊ ၁၃၊ ၁၆၊ ၇၆၊ ၇၇၊ ၇၉၊ ၈၂၊ ၁၅၇
သတိုးမင်းခေါင် – ၇၆၊ ၇၇၊ ၇၉–၈၈၊ ၉၆၊ ၉၇၊ ၁၀၂၊ ၁၅၈–၁၆၂၊ ၁၆၆–၁၆၉၊ ၁၇၃–၁၇၆ (မင်းရဲကျော်ခေါင် စသည်လည်းရှု)
သတိုးမင်းငယ် – ၁၂၊ ၁၃၊ ၁၅၊ ၇၆၊ ၇၇၊ ၁၅၇
သတိုးမင်းစော – ၁၊ ၁၅၊ ၇၅၊ ၇၇–၈၁၊ ၈၅၊ ၁၀၂၊ ၁၅၇၊ ၁၅၈
သတိုးမင်းထင် – ၁၁၃
သတိုးမင်းဖျား – ၁၀၉၊ ၁၄၇၊ ၁၇၅
သတိုးမင်းလှကျော် – ၁၆၉
သတိုးမင်းလှကျော်ထင် – ၁၅၊ ၁၀၁၊ ၁၀၅၊ ၁၀၆၊ ၁၆၇၊ ၁၆၈၊ ၁၇၆
သတိုးမင်းလှနော်ရထာ – ၁၀၇၊ ၁၇၂
သတိုးမင်းလှရွှေတောင် – ၇၆၊ ၈၀၊ ၈၄၊ ၈၅၊ ၁၀၁၊ ၁၀၃၊ ၁၅၈
သတိုးသီရိ – ၁၀၁၊ ၁၇၂
သတိုးသီဟကျော် – ၃
သတိုးသီဟသူ – ၇၆၊ ၁၅၈
သတိုးသင်္ခယာ – ၁၀၁၊ ၁၇၆
သတိုးသင်္ခသူ – ၁၆၈၊ ၁၇၂
သတျမာလာ – ၅၅
သတွေး– ၁၂၈
သထုံ – ၂၈
သနဟန် – ၅၅၊ ၆၁ (ဆနာဟန်လည်းရှု)
သနပ် – ၄၉၊ ၁၃၁၊ ၁၃၂
သပေါက်ထင်ကာ – ၁၄၅
သပြေ ၅ ရွာသူကြီး – ၂၈
သပြေပင် – ၁၃၄
သပြေဝ – ၈၃
သဗျူ – ၁၃၄
(စာမေး)သဘင် – ၆၊ ၂၂
(စာရေးတန်)သဘင် – ၂၂
(စစ်)သဘင် – ၁၅၀
(ဆီမီးမြင့်မိုရ်)သဘင် – ၂၂
(ဆင်ပွဲ)သဘင် – ၂၂
(နက္ခတ်)သဘင် – ၂၂
(နှစ်သစ်ကန်တော့တက်)သဘင် – ၂၂
(ပဥ္စင်းလောင်းတော် ရှင်လောင်းတော်)သဘင် – ၂၂
(ဘုရားပွဲတော်)သဘင် – ၂၂
(မီးပုံ)သဘင် – ၂၂
(မြင်းခင်း)သဘင် – ၂၂
(မြင်းဖမ်း)သဘင် – ၂၂
(မြစ်ကြောင်း)သဘင် – ၂၀
(ရေ)သဘင် – ၂၀၊၁၂၇
(ရေဖြန်း)သဘင် – ၂၂
(လှေပွဲ)သဘင် – ၂၂၊၁၅၀
(အနောက်)သဘင် – ၅
သဘင်စုံ – ၂၄၊၅၇၊၁၃၁
သဘင်နန်းတော် – ၁၅၊၅၇၊၅၈၊၁၂၇
သမားကြပ် – ၁၄၃
သမီးကညာ – ၇၊ ၃၁၊ ၄၇၊ ၅၁ – ၅၃၊ ၅၅ – ၅၇၊ ၆၀၊၆၂၊ ၆၅၊ ၆၆၊ ၁၅၁၊ ၁၆၁
သမုတိကာရဏံကျမ်း – ၂၅
သမိုင်း – ၁၃၄ – ၁၃၈
သမိန်ထော– ၆၇ ၊ ၇၂–၇၄၊၇၉–၈၅၊၈၇–၉၅၊၉၇–၁၀၀၊ ၁၂၃၊ ၁၅၅၊ ၁၅၆၊၁၆၃၊၁၆၄၊ (ကျွေမင်း၊ဆင်ကျားရှင်၊ သာလှစသည်တို့လည်းရှု)
သမိန်ထောရာဇာ–၁၇၆
သရဖီ–၂၁
သရေခေတ္တရာမြို့ပါ – ၁၄၃
သရေခေတ္တရာမြင်း – ၁၄၃
သရက် – ၁၁၂
သရက်ပင် – ၂၁
သရက်တပင် – ၆၉၊၇၁၊၇၂

သရက်ဝ – ၇၇
သရိုင် – ၂၀
သလင်ကြေ – ၇၃
သလွင်ဖြူရွာ – ၄၁၊၅၆
သလုံ – ၉၁
သာခိုင် – ၁၅
သာဂရ – ၈၇၊၁၁၂၊
သာစည် – ၂၀၊ ၂၉၊ ၁၁၃၊ ၁၁၄
သာစည်စား – ၂၀၊၁၆၉
သာစည်မြင်းစီး – ၁၀၃
သာစည်အစိုးရင် – ၂၉
သာထွန်း – ၂၉
သာထွန်းဦးဘုရား – ၅၊၂၃
သာဓုအနုမောဒနာ – ၅၊၂၄
သာယာဝတီ – ၇၅၊၁၁၂၊၁၇၃
သာရဗိမာန်လှော်ကား – ၁၃၃
သာရရဲကျော်သူ – ၁၀၁
သာလိကာ – ၂၁
သာလွန်မင်း – ၁
သာလှ – ၆၇၊ ၇၁၊ ၇၂၊ ၇၄၊ ၉၅၊ ၁၅၅၊ (ကျေမင်း၊ ဆင်ကျားရှင်၊ သမိန်ထော စသည်လည်းရှု)
သာသနာပြု – ၄၂၊၄၉၊၆၅၊၆၆
သာအောင် – ၃၃၊၄၆၊၆၇ – ၇၀၊၇၄၊၈၈၊၉၅၊၁၅၂၊၁၅၃ (ဟံသာဝတီမြို့ဝန်လည်းရှု)
(င)သာအောင်အရေး – ၆၉၊ ၇၀၊ ၁၀၅
သားယပ် – ၁၃၁
သားလှေငှက်လှေ – ၁၈၊ ၁၉၊ ၁၃၃
သီခေါင်စား – ၁၄၃
သီတောင်စား – ၁၄၂
သီပေါ – ၈
သီပေါပါ – ၁၄၂၊ ၁၄၆
သီပေါမြို့ – ၄၅
သီရိကမန်ပိုက် – ၇၂
သီရိဂန္ဓာ – ၇၃၊ ၈၉
သီရိစိတ္တာ – ၇၃၊ ၈၉၊ ၉၀
သီရိစန္ဒယော်မော်နီ – ၄၇၊ ၅၁၊ ၁၄၉၊ ၁၅၀ (စန္ဒယော်မော်နီလည်း ရှု)
သီရိစန္ဒာဒေဝီ – ၁
သီရိဇေယကျော်စွာ – ၁၃
သီရိဇေယကျော်ထင် – ၄၊ ၁၂၊ ၁၃၊ ၁၆၊ ၃၅
သီရိဇေယနော်ရထာ – ၁၊ ၁၁ – ၁၃၊ ၁၆
သီရိဇေယသင်္ချာ – ၄၊ ၁၁၊ ၁၂
သီရိဒေဝီ – ၁
သီရိဓမ္မလာဒေဝီ –၆၁
သီရိနန္ဒသူ – ၁၂၃
သီရိနန်သူ – ၁၄၊ ၁၅
သီရိဓမ္မရာဇာ – ၁၆၉
သီရိဓမ္မရာဇာဓိပတိ – ၁၆၉
သီရိပဘာဒေဝီ – ၁၁
သီရိပဝရဓမ္မရာဇာဓိပတိ – ၁ (တနင်္ဂနွေမင်းလည်းရှု)
သီရိပဝရမဟာဓမ္မရာဇာ – ၇၂
သီရိပဝရမဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိ – ၁၀၊ ၇၂
သီရိပဝရဘိမဟာရတနာ အနန္တဓဇ ဗုဒ္ဓင်္ကုရ မဟာရာဇာဓိပတိ ရဋ္ဌဝါသိ မုနိန္ဒာဘိ ရာဇဂုရု – ၂၄ (ဗုဒ္ဓင်္ကုရလည်းရှု)

သီရိဗျတ္တ – ၇
သီရိဘာယသူရ – ၁၄၅
သီရိမဟာမင်္ဂလာဒေဝီ – ၄
သီရိမင်္ဂလာဓဇဆရာတော် – ၂၂
သီရိမလ္လာဒေဝီ – ၁၁၄
သီရိဝိမလာစေတီ – ၁၄၉
သီရိသီဟသူ – ၁၃
သီရိသီဟသူရဓမ္မရာဇာဓိရာဇာ – ၁ (တနင်္ဂနွေမင်းလည်း ရှု)
သီရိသုဓမ္မရာဇာ – ၁၊ ၂၊ ၁၆၊ ၇၁၊ ၁၆၉
သီရိသုနန္ဒာ – ၁
သီရိဥဇနာ – ၁၃၊ ၁၂၁
သီရိအဂ္ဂသေနာပတိ – ၁၃
သီရိအောင်ချာရတနာထိပ်ပန်း – ၂၃
သီလရွာစား – ၃၇
သီလဝမင်း – ၁၀၇၊ ၁၇၂
သီဟတောဘုရား – ၁၇၀
သီဟနရာကျော် – ၂၀
သီဟသူ – ၁၃၉
သီဟိုဠ်ကျွန်း – ၁၀၇၊ ၁၇၂
သုဇာတ – ၂၅
သုဓမ္မရာဇာ – ၁၅
သုနာပရန္တတိုင်း – ၁၇၃
သုပဘာ – ၇၂

သုသီရိမ္မရာဇာ – ၁၅
သုဿန် – ၆၉
သုဿန်စောင့် – ၆၉
သုကေရာဇာ – ၁၅
သူကြီး – ၈၄၊ ၁၃၄၊ ၁၃၅
သူခိုးဓားပြ– ၂၁၊ ၂၇၊ ၂၉၊ ၃၀၊ ၃၂၊ ၇၉၊ ၉၈၊ ၁၂၂၊ ၁၈၀
သူတော်သေနတ် – ၁၄၃
သူနာကြည့် – ၁၄၃
သူပုန်တို့စိရင်ထုံး – ၆၉
သူပုန်အားပေး – ၂
သူရဲကျော်လှသင်း – ၁၄၅
သူရဲခို – ၂၁၊ ၄၁
သူရဲစာရေး – ၁၄
သူရဲတန်း – ၁၁၂
သူရဲတပ်မှူး – ၉၈
သူရဲပြေး – ၂၂၊ ၁၄၉
သူရဲမိလ္လဒိုင်း – ၁၄၃၊ ၁၄၅
သူရဲဝန် – ၁၃
သူရဲသွေးသောက်ကြီး – ၁၆၄
သူရိန်စော – ၉၈၊ ၁၆၅၊ ၁၆၆
သူရိန်စက္က – ၂၈
သေတဂဇရာဇာ – ၁၀
သေနာပတိ – ၅၆
သေနာပတိရာဇာ – ၉၂၊ ၁၀၀၊ (ဆင်ဝန်၊ ဗညားဒလ၊ ဟံသာဝတီဘုရင် စသည်လည်း ရှု)
သေနု – ၂၅
သေနင်္ဗျူဟာကျမ်း – ၇၈
သေနတ် – ၉၊ ၄၁၊ ၄၆၊ ၇၉၊ ၈၃၊ ၈၅၊ ၈၈၊ ၁၁၄၊ ၁၁၈၊ ၁၃၄၊ ၁၆၂၊ ၁၆၆၊ ၁၇၀
သေနတ်ကိုင် – ၈၆
သေရည် – ၂၄၊ ၈၀၊ ၁၈၀
(မြေနန်း) သေနတ်သွေးသောက်ကြီး – ၁၄
သောတာပန်ဂိုဏ်း – ၂၅
သောတာပန်အရပ် – ၅
သိုရင်း – ၄၃၊ ၁၄၉
သိုဟန်ဘွားသွေးသောက် – ၁၄၀
သိုး – ၄၈၊ ၁၇၃
သက္ကဒါန် – ၁၈၊ ၁၉၊ ၁၃၃
သက္ကယ်နန်း – ၁၄၀၊ ၁၆၉
သက်တော်ရှည် – ၁၃၊ ၁၆
သက်ရှည်ကျော်ထင် – ၁၂
သက်ရှည်နော်ရထာ – ၄
သိုက်ညောင်ပင် – ၁၀၂
(ရွှေ) သင်္ကန်း – ၂၃၊ ၃၀
သင်္ခယာ – ၁၂၊ ၁၄၅
သင်ခွေတွာပ – ၅၆
သင်္ဃဇာ – ၂၉၊ ၃၀၊ ၃၅
သင်္ဃဗောဓိမင်း – ၁၀၇
သင်္ဃရာဇာ – ၆၄
သင်တော်မြင်း – ၂၇
သင်တောင်မြင်း – ၁၃၉
သင်တောင်မြင်းမှူး – ၄၄
သင်ပေါင်းဒိုင်း – ၁၄၅
သင်ပန်း – ၇၇၊ ၁၁၃၊ ၁၁၅
သင်ပန်းကျောင်း – ၁၂၇
သင်ဖျူး – ၅၂၊ ၁၃၀
သင်းကျစ် – ၆
သင်းကြီးမြင်း – ၂၇၊ ၁၃၉
သင်္ကြန်တဲတော် – ၁၇၊ ၁၈
(ယတရာ) သင်္ကြန်တော် – ၁၉
သင်္ကြန်တော်ကြီး – ၁၇ – ၁၉
သင်္ဂြိုဟ် – ၆
သင်္ဂြိုဟ် (သေခမ်း) – ၁၁၊ ၁၂၊ ၅၀
သင်္ဂြိုဟ်ထုံး – ၉၄
သင်္ဘော – ၁၂၇၊ ၁၂၉၊ ၁၆၃
သင်္ဘောကြီးအနားပါ – ၁၃၀
သင်္ဘောစီး – ၁၂၉
သင်္ဘောဆိပ်စား – ၈၃
သင်္ဘောဆိပ်များသခင် – ၁၇၁၊ ၁၇၃
သင်္ဘောပြည် – ၂၁
သင်္ဘောသားကုလား – ၂၂၊ ၄၀
သင်္ဘောသီး – ၂၁
သင်းမှူး – ၇၈၊ ၁၃၄၊ ၁၈၀
သိင်္ခဇလကျော်သူ – ၂၈
သိင်္ဂုတ္တရကုန်း – ၁၀၉၊ ၁၇၄
သောင်သွပ် – ၇၊ ၉၊ ၆၄
သောင်သွပ်မြို့သူကြီး – ၃၄
သောင်းကျန်းပုန်ကန် – ၅၄
သစ်ကြား – ၂၁၊ ၁၁၀၊ ၁၇၅
သစ္စာပေး – ၁၊ ၁၁၊ ၁၄

သစ်တပ် – ၂၇၊ ၂၉၊ ၃၉၊ ၄၄၊ ၄၅၊ ၄၈၊ ၇၅၊ ၉၅၊ ၉၈၊ ၁၀၂၊ ၁၀၃၊ ၁၄၈
(အဝ) သစ်တပ်ကြီး – ၄၃၊ ၆၅
သစ်ရာပင် – ၃၉၊ ၆၄
သစ်သားရုပ် – ၁၂၉
သစ်သော့ – ၂၁
သစ်အယ် – ၂၁၊ ၁၁၀၊ ၁၇၅
သည်တောင်စား – ၁၄၆
သည်မိုင်းသွေးသောက် – ၁၄၂၊ ၁၄၃၊ ၁၄၇
သဥ္စာလီတော် – ၁၃၂
သဒ္ဒါ – ၆
သနွေး – ၁၃၁၊ ၁၃၂၊ ၁၄၈
သနွေးရေ – ၁၈
သန်လျက်ဦး – ၁၀၅၊ ၁၀၆၊ ၁၀၈၊ ၁၂၄
သန်လျင် – ၆၊ ၄၅၊ ၆၇ – ၇၀၊ ၇၃၊ ၇၄၊ ၈၀၊ ၉၅၊ ၉၆၊ ၁၅၄၊ ၁၅၆၊ ၁၅၇၊ ၁၇၃ (သန်လျင်မြို့လည်း ရှု)
သန်လျင်ကင်း – ၇၅၊ ၉၅
သန်လျင်ကင်းစား – ၈၄၊ ၁၆၂
သန်လျင်မြို့ – ၆၈၊ ၇၁၊ ၇၃၊ ၈၀၊ ၉၆၊ ၁၅၂၊ ၁၇၇ (သန်လျင်လည်း ရှု)
သန်လျင်မြို့ဝန် – ၆၈ – ၇၀၊ ၁၀၅၊ ၁၀၆၊ ၁၅၂၊ ၁၅၃၊ ၁၆၇၊ ၁၆၈
သိန္ဒိုင်း – ၂၈
သိန္ဓပါ – ၁၄၄၊ ၁၄၇
သိန္ဓုမြို့ – ၄၅
သဗ္ဗရန်ကာတံခါး – ၁၄၅
သံကွန်ရက် – ၁၂၉
သံခံ – ၁၄၊ ၁၆၉
သံချောင်းဝ – ၃၈၊ ၆၄
သံစာ – ၅၃၊ ၁၄၉
သံဆင့် – ၁၄၊ ၁၃၀၊ ၁၆၉
သံတဲ – ၄၈၊ ၅၀၊ ၅၈
သံတော်ဆင့် – ၁၃၀၊ ၁၃၁
သံတော်ဦးတင်စာ – ၅၃
သံတော်ဦးတင်စစ် – ၁၄
သံတော်ဦးတင်စစ်ခွန် – ၁၄
သံတွဲ – ၁၁၂
သံပေါက်ချောင်း – ၃၈
သံဖက်ခန့် – ၅၃၊ ၆၆၊ ၈၉၊ ၁၀၄၊ ၁၅၁၊ ၁၇၁
သံမီး – ၅၉
သိလျင်း – ၅၈
သုံခတ် – ၁၅၉
သုံးဆက်တင်လျှော်ကား – ၁၇၊ ၁၉၊ ၁၃၃၊ ၁၃၄
သုံးဆက်အိမ် – ၁၆
သုံးဆယ် – ၄၅
သုံးတန် – ၆၉
သုံးထပ်ဆောင် – ၂၂
သလ္လာဝတီမြစ် – ၁၄၀
သွာဒိန္နသားသွေးသောက် – ၁၄၁
သွေးသောက်ကြီး – ၁၈၊ ၄၄၊ ၁၃၄
သွေးသောက်စု – ၄၄၊ ၁၃၅၊ ၁၄၇၊ ၁၈၀
သွေးသောက်စုမြင်း – ၁၄၂
သျှတြုဿရှား–၆၁
သျှန္တီဒါသ–၄၂၊ ၆၂
သျှမ်းရှား–၆၁၊ ၆၃
ဟေမဝန်ဥယျာဉ်–၂၁
ဟဲဒလုံစားသွေးသောက်–၁၄၂
ဟဲလုံစားသွေးသောက်–၁၄၃၊ ၁၄၆
ဟဲလွဲစားသွေးသောက်–၁၄၆
ဟင်းချို–၁၃၁၊ ၁၃၂
ဟင်းချဉ်–၁၃၂
ဟင်းရံ–၁၂၈
ဟင်းလေး–၁၃၁
ဟင်္သာတ–၆၈၊ ၇၅၊ ၁၅၂
ဟန်မျဉ်းဗိုလ်သွေးသောက်–၁၄၃၊ ၁၄၄
ဟန်လင်း–၃၉၊ ၁၆၆
ဟန်လင်းရွာ–၁၀၁
ဟိန္ဒူအယူဝါဒ–၆၃
ဟိန်ဘုန်းကြီး–၂၇၊ ၂၉၊ ၃၀၊ ၃၂
ဟံလွဲစားသွေးသောက်–၁၄၂
ဟံသာဝတီ–၃၊ ၆၊ ၇၊ ၃၁–၃၃၊ ၃၇၊ ၄၅၊ ၄၆၊ ၅၆၊ ၆၃၊ ၆၇၊ ၆၈၊ ၇၀ – ၈၁၊ ၈၃၊ ၈၄၊ ၈၆ – ၉၃၊ ၉၅ – ၉၉၊ ၁၀၅–၁၁၀၊ ၁၁၂–၁၁၉၊ ၁၂၁–၁၂၆၊ ၁၅၂၊ ၁၅၃၊ ၁၅၅၊ ၁၅၉–၁၆၇၊ ၁၇၁–၁၇၈ (ဟံသာဝတီမြို့လည်းရှု)
ဟံသာဝတီစစ်သည်–၈၅၊ ၈၇၊ ၉၇၊ ၁၁၄၊ ၁၂၅၊ ၁၂၆
ဟံသာဝတီဆင်ဖြူများရှင်–၅၆၊ ၁၀၀၊ ၁၀၇

ဟံသာဝတီဆင်ဖြူရှင်—၁၄၀
ဟံသာဝတီဆင်ဝန်—၇၃ (အောင်လှလည်းရှု)
ဟံသာဝတီနိုင်ငံတော်—၇၆၊ ၈၅၊ ၁၀၀
ဟံသာဝတီပါ—၁၄၃
ဟံသာဝတီပြည်—၁၂၊ ၆၇၊ ၁၀၀၊ ၁၀၈၊ ၁၀၉၊ ၁၅၉၊၁၇၃–၁၇၅၊ ၁၇၇
ဟံသာဝတီဘုရင်—၉၃၊ ၁၀၀၊ ၁၀၇၊ ၁၅၅၊ ၁၅၆၊ ၁၇၇
ဟံသာဝတီမင်း—၉၃၊ ၁၇၃၊ ၁၇၆၊ ၁၇၇
ဟံသာဝတီမြို့—၆၇၊ ၇၁၊ ၇၂၊၇၄၊ ၈၅၊ ၉၀၊ ၉၁၊ ၉၅၊ ၉၇–၁၀၀၊ ၁၀၅၊ ၁၂၃၊ ၁၅၂၊ ၁၅၇၊ ၁၆၂ (ဟံသာဝတီလည်းရှု)
ဟံသာဝတီမြို့ဝန်—၃၃၊ ၄၆၊ ၆၇၊ ၆၉၊ ၉၅၊ ၁၀၅၊ ၁၅၂၊ ၁၅၃
ဟံသာဝတီရောက်မင်း—၁၁၉၊ ၁၂၆၊ ၁၃၄၊ ၁၈၁ (မဟာဓမ္မရာဇာဓိပတိလည်းရှု)
ဟံသာဝတီအကြီးအကဲ—၇၀၊ ၇၁
ဟံသာဝတီအစဉ်နိုင်ငံတော်—၈၁
ဟံသာဝတီအမှုထမ်းကြီး—၆၇၊ ၇၀၊ ၉၄
ဟံသာဝတီအရာထမ်းကြီး—၆၉၊ ၇၁၊ ၉၅
ဟံသာဝတီအရေး — ၁၊ ၃၁၊ ၃၂၊ ၆၆၊ ၆၇၊ ၇၀၊ ၉၅၊ ၁၂၄
ဟုံစော်ဘွား—၁၅၁ (ကသည်းစော်ဘွား စသည်လည်းရှု)

အကြီးတော်—၁၅၊ ၁၃၂
အကြပ်—၁၀၂၊ ၁၆၅၊ ၁၆၆
အခါတော်—၁၈၊ ၄၃၊ ၇၈၊ ၁၃၀၊ ၁၃၁
အခေါင်ထိပ်မိုးဘုရား—၂၃၊ ၂၄၊ ၁၂၇
အချုပ်—၃၇
အခွန်တော်—၁၁
အငြိမ့်—၁၃၀
အစိရင်—၂၈
အစုကိုင်—၁၄
အစုရေး—၁၄
အစုအငန်း—၂၆
အစုအငန်းဖွဲ့စာတမ်း—၂၆၊ ၂၇
အစဉ်နိုင်ငံတော်—၃၃၊ ၅၆၊ ၆၃၊ ၈၂၊ ၁၇၇
အဆောင်တော်မြဲ—၂၊ ၃၊ ၁၅၊ ၅၂၊ ၇၈၊ ၁၃၀၊ ၁၃၁
အဆောင်နီတော်—၁၃၃
အတာတော်ပွဲတော်—၂၂၊ ၁၃၀၊ ၁၃၂
အတာတော်သင့်—၂၂၊ ၁၃၀၊ ၁၃၂
အတာတော်သင့်ဆွမ်းတော်—၁၃၂
အတာတော်သင့်ပွဲတော်—၁၃၁
အတာတော်သင့်အစိအရင်စာတမ်း—၁၃၀
အတင်တော်—၁၃၃
အတွင်း ၉ စုမြင်း—၁၄၀
အတွင်းကျောင်း—၁၃၉
အတွင်းတော်မြဲ—၈၈၊ ၁၃၀
အတွင်းမီး—၈၀၊ ၈၁
အတွင်းဝန် — ၄၊ ၁၁ – ၁၆၊ ၃၉၊ ၅၂၊ ၁၀၃၊ ၁၃၀၊ ၁၃၁၊ ၁၆၉
အတွင်းဝန်ထောက်—၁၄
အတွင်းဝန်ဖက်—၁၃
အတွင်းသေနာပတိ—၁၃၁၊ ၁၃၃၊ ၁၈၀
အတွင်းသင်းမှူး—၄
အထိန်းတော်—၇၈
အထိန်းအယ—၅၈၊ ၁၅၁
အဓိဋ္ဌာန်—၇၁
အနောက်ဇေတဝန်ဆောင်—၅၇
အနောက်တံခါး—၅၂
အနောက်ထောင်မှူး—၆၉
အနောက်ပွဲတက်ဆောင်—၅၇
အနောက်ဖက်လွန်မင်း—၁၊ ၁၄၃–၁၄၅၊ ၁၆၂
အနောက်ရုံး—၁၆၉
အနောက်ဝန်—၁၄၊ ၄၀၊ ၁၆၉
အနောက်အတွင်းတော်—၅၂
အနန္တဓဇဆရာတော်—၅
အနန်း — ၉၁၊ ၁၆၂
အနန်း (ပန်း) — ၂၁
အပြီးအစီး — ၈
အဖျားအနား — ၈
အမဆောင် — ၁၃၈
အမည်ရမြင်း — ၇၈
အမြောက် — ၄၆၊ ၇၉၊ ၈၃၊ ၈၈၊ ၁၀၄၊ ၁၁၄၊ ၁၁၈၊ ၁၃၃၊ ၁၆၃၊ ၁၆၆၊ ၁၇၀၊ ၁၇၁
အမြောက်ကြီး — ၄၁၊ ၇၈၊ ၁၇၁
အမြောက်တင်လှေ — ၁၁၄
အမြောက်သမား — ၄၁
အမြင့်မြို့ — ၆၊ ၂၈၊ ၂၉၊ ၁၁၂
အမှာတော် — ၅၄
အမှာရေး — ၁၄

အမှုတော်ကောင်းရာ — ၁၂
အရာထမ်းကြီး — ၆၇
အရေးတောင်း — ၅၂၊ ၁၇၆
အရေးပစ် — ၁၄၃၊ ၁၄၅
အရက်သေစာ — ၈၀ (သေနုံ၊ သေရည်တို့လည်းရှု)
အရင်းကောင်းကာ — ၁၄၅
အရှေ့ဆောင်တော် — ၁၂၇
အလေးတောင်းတင်း — ၁၈၀
အလောင်းစည်သူ — ၁၄၃၊ ၁၄၅
အလောင်းမင်းတရားကြီး — ၃၂၊ ၆၃၊ ၆၆၊ ၉၃၊ ၉၄၊ ၁၂၆
အလောင်းမင်းတရားကြီးအရေးတော်ပုံ — ၁၁၁၊ ၁၂၀
အလံကျား — ၈၇၊ ၁၇၀
အလံစိမ်း — ၈၊ ၃၈
အလံနီ — ၅၉၊ ၈၈
အလံနက် — ၂၇၊ ၁၄၀
အလံဖြူ — ၅၉၊ ၁၄၀၊ ၁၄၆
အလံဝါ — ၅၉၊ ၈၈၊ ၁၄၁၊ ၁၄၆
အလံဦးကင်းဖျား — ၃၄၊ ၃၉
အလုံးအရင်း — ၃၈၊ ၄၀၊ ၄၆၊ ၄၇
အလယ်ဆောင်တော် — ၁၂၇၊ ၁၃၃
အလယ်နန်းမိဖုရား — ၁၁၊ ၁၂၊ ၁၃၁
အလယ်ဗိုလ် — ၁၅၈
အလယ်ဝန် — ၁၁၄
အဝ — ၃၊ ၆ — ၈၊ ၁၇၊ ၂၃၊ ၂၇၊ ၂၉ — ၃၁၊ ၃၃၊ ၃၅၊ ၃၉၊ ၄၃၊ ၄၅၊ ၄၇ — ၄၉၊ ၅၃ — ၅၅၊ ၅၇၊ ၆၁၊ ၆၅၊ ၆၇၊ ၆၈၊ ၇၀၊ ၇၂ — ၈၁၊ ၈၃ — ၈၅၊ ၈၇ — ၈၉၊ ၉၅ — ၉၈၊ ၁၀၁၊ ၁၀၃၊ ၁၀၆ — ၁၁၆၊ ၁၁၉၊ ၁၂၃ — ၁၂၆၊ ၁၄၀၊ ၁၄၄၊ ၁၄၉၊ ၁၅၇၊ ၁၅၈၊ ၁၆၁၊ ၁၆၂၊ ၁၆၅၊ ၁၆၇၊ ၁၇၁၊ ၁၇၃ — ၁၇၆၊ ၁၇၈ (အဝနိုင်ငံ၊ အဝပြည်၊ အဝမြို့၊ ရတနာပူရ စသည်တို့လည်းရှု)
အဝတာရ — ၄၂
အဝစစ်သည် — ၃၊ ၈၃
အဝထီးနန်း — ၆၇
အဝနိုင်ငံ — ၂၉၊ ၆၃၊ ၆၇၊ ၇၉၊ ၈၅၊ ၉၇၊ ၉၈၊ ၁၁၁၊ ၁၁၂၊ ၁၂၄၊ ၁၂၅
အဝနန်းတော် — ၅၃၊ ၅၈
အဝပြည် — ၆၊ ၁၂၊ ၃၁ — ၃၃၊ ၉၂၊ ၁၀၉၊ ၁၆၂၊ ၁၇၅၊ ၁၇၇
အဝဘုရင် — ၄၇၊ ၄၉၊ ၅၁၊ ၇၀၊ ၁၂၁
အဝမင်း — ၅၆၊ ၇၀၊ ၇၁၊ ၇၃၊ ၈၃၊ ၉၄၊ ၉၅၊ ၁၀၀၊ ၁၀၄၊ ၁၀၅၊ ၁၀၇၊ ၁၀၉၊ ၁၅၆၊ ၁၇၇
အဝမြို့ — ၄၁ — ၄၃၊ ၄၉၊ ၅၃၊ ၆၅၊ ၈၁၊ ၈၂၊ ၈၈၊ ၈၉၊ ၉၆၊ ၉၈၊ ၁၀၈၊ ၁၀၉၊ ၁၁၂ — ၁၁၆၊ ၁၁၉၊ ၁၂၅၊ ၁၂၆၊ ၁၇၃၊ ၁၇၆၊ ၁၈၁
အဝရှင်ကြမ်းစု — ၈၀
အဝိုင်းရှာ — ၇၁၊ ၁၅၅
အသင်္ခယာစောယွမ်း — ၁၄၀
အသည်စစ် — ၁၄
အသည်မြင်းစာရေး — ၁၃၅
အသည်ဝန် — ၄၊ ၁၃
အသည်အလာ — ၁၃၅
အသိမ် — ၁၄၁၊ ၁၄၃၊ ၁၄၅
အသုံးစာရေး — ၁၃၃
အသုံးတော်ခံ — ၂၂
အာကာကျော်ခေါင် — ၁၆၉
အာကာကျော်စွာ — ၁၆၉
အာကာကျော်ထင် — ၁၆၉
အာကာကျော်သူ — ၁၆၉
အာကာစု — ၁၆၉
အာကာဗိုလ်မှူး — ၇၇၊ ၈၆၊ ၈၇၊ ၁၆၆၊ ၁၇၆
အာကာဘီလူး — ၁၆၉
အာကာရဲကျော် — ၁၆၉
အာကာရဲခေါင် — ၁၆၉
အာကာရဲထင် — ၁၆၉
အာကာရဲသူ — ၁၆၉
အာကာရန်နိုင် — ၁၆၉
အာကာရွှေတောင် — ၁၆၉
အာဂျစ်ရှား — ၆၀ — ၆၂
အာဏာတော် — ၅၃
အာမခံ — ၁၄၊ ၃၈၊ ၇၆ — ၇၈၊ ၁၀၃၊ ၁၀၆၊ ၁၁၅၊ ၁၂၅၊ ၁၅၇၊ ၁၆၇
အာမခံဗိုလ် — ၃၈
အာရှတိုက် — ၃၃
အာလိန် ၅ ဆင့် — ၂၃
အာသံ — ၆၃
ဣကင်းလှေ — ၁၈၊ ၁၃၃
ဥကင်တော် — ၁၃၀၊ ၁၃၂
ဥကင်တော်ဖွင့် — ၁၅၊ ၁၈၊ ၁၀၂၊ ၁၂၃
ဥကင်သဖွင့် — ၁၃၊ ၁၉၊ ၁၀၀

ဥဇနာမင်းကြီး – ၂၇၊ ၁၃၉
ဥတည်မင်း – ၁၇၁
ဥဒိန် – ၇၅
ဥဒိန်ဗလ – ၁၄
ဥဒိန်ရွှေတောင် – ၁၆၆
ဥဒိန်သခ် – ၁၄
ဥနှဲပင်စား – ၁၃
ဥနှဲပုက် – ၂၈
ဥပရာဇာ – ၉၂၊ ၁၀၀၊ ၁၀၅–၁၁၃၊ ၁၁၅၊ ၁၁၆၊ ၁၁၈၊ ၁၆၄၊ ၁၇၁–၁၇၇
ဥသျှစ်ကျေး – ၂၉
ဥသျှစ်တောင်စား – ၇၅
(င)ဦး – ၁၇၇
ဦးနက်ချောင်းနားစေတီ – ၅
ရေဝတီ – ၂၊ ၁၀၊ ၃၀၊ ၃၃၊ ၄၁၊ ၄၂၊ ၅၆၊ ၅၉၊ ၆၃၊ ၆၅၊ ၇၇၊ ၈၅၊ ၈၇၊ ၉၆၊ ၉၇၊ ၉၉၊ ၁၀၁၊ ၁၀၂၊ ၁၀၆၊ ၁၁၀၊ ၁၁၃၊ ၁၁၄၊ ၁၂၅၊ ၁၃၃၊ ၁၆၅၊ ၁၆၆၊ ၁၆၈
သြူရဲ – ၁၀၃၊ ၁၇၀၊ ၁၇၁
အော့စတင်အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီ – ၈၅၊ ၉၇
အော် – ၃၄၊ ၃၇၊ ၃၈၊ ၅၅၊ ၅၆၊ ၆၄
အော်သူကြီး – ၃၅၊ ၃၈
ဩဇာ(သီး) – ၂၁
အိုးထိန်းမော် – ၄၁၊ ၁၃၄
အိုးဘို – ၁၄၉
အက္ကပတ် – ၄၁၊ ၄၅– ၅၈၊ ၅၄၊ ၅၅၊ ၆၀၊ ၆၅၊ ၆၆
အက္ကပတ်မင်း – ၅၅
အက္ကပတ်မြင်း – ၄၆
(မောင်)ဥက္ကာ – ၃၇ (ယင်းခဲစား၊ မင်းရဲကျော်ခေါင် စသည်လည်းရှု)
အဂ္ဂမဟာသေနာပတိ – ၁၅၊ ၁၅၉
အဂ္ဂမဟေသီ – ၁ ၁၁
အင်ကျယ် – ၁၄၀
အင်တရော် – ၁၄၀
အင်တိုင်းသာလေး – ၁၄၅
အင်ရှုံမင်း – ၁၇၇၊ ၁၇၈
အင်ရှုံရွာစား – ၁၃၊ ၁၁၈ (သီရိဥဇနာလည်းရှု)
အင်း – ၅
အင်္ဂလိပ်အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီ – ၇၃၊ ၉၅၊ ၁၅၆
အင်းဘဲ – ၂၈
အင်းဝမြို့ – ၇၊ ၄၈၊ ၅၆၊ ၁၁၄၊ ၁၇၇ (အဝမြို့လည်းရှု)
အောင်ကျော် – ၂
အောင်စည်းခံ – ၆၈၊ ၁၅၂၊ ၁၅၃
အောင်ဇေယျ – ၁၂၆
အောင်တပ် – ၃၈၊ ၄၅၊ ၆၈၊ ၁၅၂၊ ၁၅၃
အောင်ထွန်းတံခါး – ၁၁၇
အောင်နန်းကျော်ဘုံ – ၁၇ – ၂၀၊ ၂၂၊ ၂၃၊ ၂၇၊ ၄၂၊ ၄၈၊ ၁၁၈၊ ၁၂၆–၁၂၉ (နန်းတော်သစ်လည်းရှု)
အောင်မြေစံလွှတ်ကျောင်း – ၅၊ ၁၂၇
အောင်မြေတုလွှတ်ကျောင်း – ၁၂၇
အောင်မြေရွှေဘုံကျောင်း – ၁၂၇
အောင်မြတ်ကျော် – ၂၈၊ ၁၇၇
အောင်လှ – ၈၃၊ ၉၀၊ ၉၄၊ ၉၅၊ ၉၉၊ ၁၂၃ (ဗညားဒလ၊ ဟံသာဝတီဘုရင် စသည်လည်းရှု)
အောင်း – ၄၈၊ ၁၂၉၊ ၁၄၁၊ ၁၇၃
အုတ်ကျောင်းဆရာ – ၁၈
အုပ်ဖို – ၂၈၊ ၅၈၊ ၉၈၊ ၁၀၁–၁၀၄၊ ၁၁၄၊ ၁၂၃၊ ၁၂၄၊ ၁၆၇၊ ၁၇၀
အုတ်ဖိုတောင် – ၉၈၊ ၁၆၅
အိန္ဒုတုရင် – ၃၆၊ ၃၇
ဣန္ဒာသိရိ – ၇
အုန်းထမင်း – ၁၃၁
အုန်းပင် – ၂၁
အုပ်ကျွန်းမှူး – ၁၆
အုပ်ဆောင်း – ၁၃၀၊ ၁၃၁
အုပ်မျိုးထည်မျိုး – ၅၈၊ ၈၃၊ ၁၀၉
အိမ်ဖြူ – ၁၆
အိမ်ဖြူစား – ၁၄၃၊ ၁၄၄
အိမ်မြင့်ဇော် – ၁၀၂၊ ၁၃၃၊ ၁၃၄
အိမ်ရှေ့ကျောင်း – ၁၂၇
အိမ်ရှေ့တော်ပါ – ၁၄၄၊ ၁၄၇
အိမ်ရှေ့တော်ပါမြင်း – ၁၄၃
အိမ်ရှေ့တော်မြင်း – ၁၄၃
အိမ်ရှေ့နောက်တော်ပါ – ၁၄၃
အိမ်ရှေ့နောက်တော်ပါမြင်း – ၁၄၃
အိမ်ရှေ့နှင်း – ၄
အိမ်ရှေ့ပါ – ၁၄၄
အိမ်ရှေ့မင်း – ၁၊ ၆၊ ၇၂၊ ၁၂၀
အိမ်ရှေ့အိမ်တော် – ၁၄၊ ၁၁၇၊ ၁၁၈